SŁOWNICTWO PISM STEFANA ŻEROMSKIEGO

TOM 17

Leonarda Mariak

RODZINA

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego

SŁOWNICTWO PISM STEFANA ŻEROMSKIEGO

TOM 17

ORCID 0000-0001-9922-954X

LEONARDA MARIAK, językoznawca, dr hab., profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Szczecińskiego, kierownik Zespołu Badawczego *Stylistyka tekstów artystycznych i użytkowych*, przewodnicząca Rady Naukowej Instytutu Językoznawstwa US (leonarda.mariak@usz.edu.pl).
Główne zainteresowania naukowo-badawcze i wybrane publikacje:

– zjawiska stylistyczne i leksykalne w tekstach artystycznych; badania idiostylu pisarzy (*Leksyka z zakresu wojskowości w Trylogii Henryka Sienkiewicza. Część I Analiza i interpretacja*, 2010; *Leksykalno-stylistyczne zjawiska w Trylogii i* Krzyżakach *Henryka Sienkiewicza*, 2019; liczne artykuły poświęcone korespondencji prywatnej Sienkiewicza, publikowane w różnych czasopismach i tomach zbiorowych);
– język XIX-wiecznej prasy polskiej; zjawiska perswazji językowej (*Leksykalno-stylistyczne wyróżniki perswazji w prasie tajnej okresu Powstania Styczniowego (1861–1864)*, 2001);
– zagadnienia leksykalno-leksykograficzne (*Leksyka z zakresu wojskowości w Trylogii Henryka Sienkiewicza. Część II Słownik*, 2009; artykuły w czasopismach i monografiach zbiorowych).

SŁOWNICTWO PISM STEFANA ŻEROMSKIEGO

TOM 17

Leonarda Mariak

RODZINA

SZCZECIN 2023

Rada Wydawnicza: Barbara Braid, Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Rafał Klóska, Maciej Kowalewski, Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik, Grzegorz Wejman, Renata Ziemińska, Magdalena Zioło, Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej, Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent: dr hab. Magdalena Pietrzak, prof. UŁ

Tom ukazał się w ramach serii „Słownictwo pism Stefana Żeromskiego” zapoczątkowanej przez TAiWPN UNIVERSITAS

Redaktor: Jadwiga Hadryś

Redakcja techniczna i skład: Wiesława Mazurkiewicz

Korektor: Paulina Kaczyńska-Domagalska

Projekt okładki do serii: TAiWPN UNIVERSITAS
Na okładce wykorzystano fotografię Moniki Handke

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0
po 12 miesiącach od daty wprowadzenia do obrotu

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2023

ISBN 978-83-7972-586-1 (print)
ISBN 978-83-7972-592-2 (online)
DOI 10.18276/978-83-7972-592-2

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO
ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin | tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09 | e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl | www.wn.usz.edu.pl
Wydanie I | Ark. wyd. 22,0 | Ark. druk. 23,8 | Format 157/234

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

I. OBRAZ RODZINY, W KTÓREJ URODZIŁ SIĘ I DORASTAŁ STEFAN ŻEROMSKI 13

1.1. Żeromski jako syn 15

1.1.1. Relacje z matką 15

1.1.2. Relacje z ojcem 18

1.2. Relacje z i innymi członkami rodziny 20

1.2.1. „Cioteczka" Helena 20

1.2.2. Siostra Bolesława 27

1.2.3. Macocha 30

1.3. Wspomnienia domu rodzinnego 32

II. RODZINA, KTÓRĄ STWORZYŁ STEFAN ŻEROMSKI 35

2.1. Żeromski jako mąż 35

2.2. Żeromski jako ojciec 40

2.2.1. Relacje z synem 40

2.2.2. Relacje z córką 45

III. ŚRODKI JĘZYKOWO-STYLISTYCZNE W PASSUSACH POŚWIĘCONYCH RODZINIE 48

3.1. Leksyka nacechowana ekspresywnie 48

3.1.1. Nazwy motywowane słowotwórczo 49

3.1.2. Ekspresywizmy motywowane semantycznie 52

3.1.3. Leksyka o ekspresji implicytnej 53

3.1.4. Wartość ekspresywna przymiotników i przysłówków 53

3.1.5. Wartość ekspresywna zestawień i złożeń 55
3.1.6. Ekspresywność kontekstowa (utajona) 56
3.2. Leksyka potoczna 59
3.3. Cechy języka familijnego 59
3.4. Słownictwo o ograniczonym zasięgu funkcjonalno-stylistycznym 63
3.4.1. Indywidualizmy autorskie 63
3.4.2. Zapożyczenia cytatowe 65
3.4.3. Słownictwo gwarowe (lub stylizowane na gwarowe) 66
3.4.4. Graficzne i werbalne sygnały metatekstowe 68
3.5. Środki stylistyczne w profilowaniu motywu rodziny 73
3.5.1. Metafory 73
3.5.2. Epitety 77
3.5.3. Porównania 82
3.5.4. Powtórzenia 88

IV. POLE TEMATYCZNE RODZINA 89

V. DANE STATYSTYCZNE 97

Bibliografia 109
Wykaz wykorzystanych tekstów Stefana Żeromskiego i ich skrótów 113
Załączniki 117

SŁOWNIK 123
Założenia redakcyjne części słownikowej 125

Summary 379

WSTĘP

Problematyka związana z rodziną jest tematem często podejmowanym w całej twórczości Stefana Żeromskiego, zarówno beletrystycznej jak i niefikcjonalnej (listy i dzienniki). Efektem zainteresowania tą sferą życia jest bogata i zróżnicowana leksyka z pola tematycznego RODZINA występująca w tworzywie językowym prozy autora *Popiołów*. Pozyskany metodą ekscerpcji linearnej[1] materiał słowny, liczący 1240 jednostek hasłowych, o frekwencji przekraczającej 16 tysięcy użyć, pochodzi, zgodnie z wymogami redakcyjnymi serii, z *Dzieł (Powieści*, *Nowele i opowiadania*, *Dramaty*, *Dzienniki)* Stefana Żeromskiego (Warszawa 1956–1970) w opracowaniu Stanisława Pigonia, z *Dzienników tom odnaleziony* pod redakcją Jerzego Kądzieli oraz z 6 tomów *Listów* Stefana Żeromskiego w opracowaniu Zdzisława Jerzego Adamczyka (Warszawa 2001–2010). Dwa odmienne pod względem literackim, warsztatowym i fikcjonalnym typy źródeł (proza artystyczna, diarystyka i epistolografia) dają wszechstronny ogląd realiów związanych z życiem rodzinnym, zarówno tych wykreowanych, literackich, jak i tych opartych na własnych, osobistych przeżyciach i doświadczeniach. Dzięki *Listom* oraz *Dziennikom* możemy poznać koleje losu pisarza (zwłaszcza słabo opisane lata młodości), koneksje rodzinne, a także jego osobiste poglądy dotyczące istoty rodziny i jej roli w życiu człowieka. Zapiski w *Dziennikach* oraz listy prywatne zawierają wiele cennych informacji na temat tego, jakim synem, mężem, ojcem był Żeromski, jaki był jego stosunek do własnej rodziny oraz bliższych i dalszych krewnych. Dane te są ważne nie tylko ze względu na wiedzę o trudnej drodze życiowej pisarza, która odcisnęła piętno na całym jego dorosłym życiu oraz miała wpływ na jego twórczość, ale także ze względu na możliwość poznania osobistych przemyśleń, komentarzy, spostrzeżeń autora w kwestii obyczajowości, zjawisk kulturowych dotyczących życia rodzinnego w czasach mu współczesnych.

Przedmiotem badań w niniejszym tomie *Słownictwa pism Stefana Żeromskiego* jest analiza semantyczna, stylistyczna i funkcjonalna leksyki z pola tematycznego RODZINA,

[1] Do pracy nad częścią słownikową wykorzystano, przygotowany specjalnie do tego celu, program komputerowy. Autorem programu jest informatyk Bogusław Rychter.

występującej w całym dorobku twórczym Żeromskiego. Pozwoli to, zgodnie z koncepcją ogólną serii, na „przyjrzenie się przez pryzmat słownictwa właściwościom stylu artystycznego poszczególnych utworów oraz realiom opisanego w nich świata, a także zestawienie i porównanie słownictwa świata przedstawionego z jego pozaliterackimi funkcjami. Ujawni również dwojakie zakorzenienie słów: w języku polskim jako naturalnym środku komunikatywnym zbiorowości oraz w języku artystycznym – wyrażającym określoną epokę”[2].

W części interpretacyjnej skupiłam się głównie na prywatnych relacjach występujących w rodzinie Żeromskiego. Mam świadomość tego, że postąpiłam nieco inaczej niż autorzy poprzednich tomów *Słownictwa pism*… Uznałam jednak, że zakres tematyczny badanej tu leksyki (sfera życia prywatnego) skłania do tego, aby w sposób szczególny przyjrzeć się zapatrywaniom i osobistym poglądom pisarza na zagadnienia związane z funkcjonowaniem rodziny, a także, aby bliżej przedstawić rodzinę Żeromskiego, zarówno tę, w której pisarz się wychował, jak i tę, którą sam stworzył. Analiza treści i cech językowych *Dzienników* oraz *Listów* ujawniła wiele ciekawych zjawisk nie tylko warsztatowych, ale także cechy charakteru i bogactwo życia uczuciowego pisarza. Całość leksyki „rodzinnej” zebranej z wszystkich tekstów beletrystycznych i intymistycznych została omówiona szczegółowo pod względem przynależności stylistyczno-funkcjonalnej, semantycznej oraz frekwencji w kolejnych rozdziałach i podrozdziałach pracy.

W ekscerpcji i wyznaczaniu granic zbioru badanej klasy leksykalno-semantycznej kierowałam się, podobnie jak autorka tomu 3 *Dom*[3], następującymi kryteriami:

a) kryterium semantycznym (podstawą wyboru, klasyfikacji wyrazów było znaczenie wpisane w strukturę semową leksemu oraz znaczenie kontekstowe)[4];
b) kryterium morfologicznym (co pozwoliło poszerzyć bazę materiałową o wyrazy pochodne i neologizmy);
c) kryterium obrazowości (zdeterminowane typem źródeł, z których pozyskiwano materiał zarówno o znaczeniu realnym, jak i metaforycznym).

Mając na względzie powyższe założenia, do sfery leksyki związanej z badanym polem tematycznym włączyłam przede wszystkim słownictwo dotyczące rodziny rozumianej jako: 1. ‘wspólnota złożona – w tradycyjnej postaci – z rodziców oraz ich dzieci’, a także jako: 2. ‘grupa złożona z osób spokrewnionych i spowinowaconych ze sobą, obejmująca

[2] K. Handke, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*, Kraków 2002, *Tom Wstępny*, s. 13.
[3] E. Sękowska, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*, Tom 3 *Dom*, Kraków 2002, s. 9–10.
[4] Należy zaznaczyć, że do wielu podpól wchodzą jednostki leksykalne o szerszym znaczeniu leksykalnym (słownikowym, systemowym, potencjalnym), a tylko ich znaczenie kontekstowe (aktualne, tekstowe, pragmatyczne) powoduje, że możemy je uznać za leksemy z pola tematycznego RODZINA. W części słownikowej w definicjach zakresowych takich jednostek pojawiają się adnotacje typu: „tu:”.

także nieżyjących już przodków"[5]. Podstawowym kryterium klasyfikacyjnym jest tu pokrewieństwo lub utworzenie więzi w postaci małżeństwa, a także wszelkie zjawiska i relacje bezpośrednio lub pośrednio z tym związane. Dlatego do tego pola zaliczone zostały również leksemy opisujące początek lub koniec tej relacji (zabiegi o względy wybranki, ślub lub aktywność pozamałżeńską itp.). Biorąc pod uwagę sposób prezentacji tematyki rodzinnej w twórczości Żeromskiego, uznałam, że zakres semantyczny zgromadzonego materiału powinien być poszerzony o kwestie związane z różnymi aspektami przestrzeni, w jakiej funkcjonuje rodzina, oraz o zjawiska charakterystyczne dla języka familijnego. Na podstawie powyższych przesłanek w polu tematycznym RODZINA zostało wyodrębnionych dziesięć podpól (z licznymi podgrupami). Centrum pola znaczeniowego ze względu na strukturę semantyczną leksemu *rodzina* stanowią nazwy członków rodziny i osób spokrewnionych. Peryferie pola tworzy słownictwo pośrednio dotyczące wspólnoty oraz krewnych i powinowatych, czyli relacji rodzinnych, uczuć, przestrzeni, dóbr itp.:

1. **Członkowie rodziny, stopnie pokrewieństwa**
   - Nazwy ogólne rodziny
   - Określenia kobiet zamężnych, mających dzieci
   - Określenia mężczyzn żonatych, mających dzieci
   - Nazwy par małżeńskich
   - Nazwy dzieci
   - Nazwy innych krewnych/powinowatych
   - Nazwy osób niespokrewnionych, ale które traktuje się jak członków rodziny.
2. **Jakości, stany, zjawiska wynikające z relacji, stosunków rodzinnych (rodzicielskich, małżeńskich, między krewnymi/powinowatymi)**
   - Stosunki rodzicielskie (matka/ojciec/rodzice–dzieci)
   - Macierzyństwo
   - Stosunki małżeńskie (mąż–żona)
   - Relacje dotyczące innych członków rodziny
   - Relacje wynikające z przynależności do tej samej rodziny, rodu
   - Zawieranie lub rozwiązywanie związku małżeńskiego; stan cywilny.
3. **Uczucia, emocje towarzyszące osobom będącym w różnych relacjach rodzinnych.**
4. **Dobra materialne, należący do rodziny majątek.**

---

[5] Założenie to przyjęłam na podstawie definicji haseł *rodzina*, *familia* zawartych w *Słowniku języka polskiego*, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, Warszawa 1900–1927, t. I, s. 729, t. V, s. 566 oraz w *Słowniku języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, https://sjp.pwn.pl/doroszewski/rodzina;5490311.html.

5. **Przestrzeń, w której żyje/mieszka rodzina lub jej członkowie**
   – Siedziba rodziny; dom rodzinny, gniazdo rodzinne
   – Pomieszczenia mieszkalne, miejsca w domu rodzinnym
   – Relacje rodzinne wynikające z mieszkania pod wspólnym dachem.
6. **Leksyka kodu rodzinnego**
   – Nazwy członków rodziny; sposoby zwracania się do najbliższych
   – Sposoby odmierzania czasu.
7. **Życie rodzinne (codzienność)**
   – Pielęgnacja, wychowanie, rozwój dzieci
   – Zabawy
   – Posiłki i ich przygotowywanie
   – Przedmioty, ruchomości, wyposażenie domu
   – Gospodarstwo domowe.
8. **Tradycja, zwyczaje, obyczaje, obrzędy rodzinne.**
9. **Związki, relacje przed- lub pozamałżeńskie**
   – Osoby pozostające w związkach przedmałżeńskich lub pozamałżeńskich (kochankowie)
   – Kandydaci do małżeństwa (narzeczeni) starający się o czyjeś względy; osoby przed inicjacją seksualną
   – Uczucia, stany, cechy
   – Zachowania.
10. **Prawo rodzinne**
   – Zawieranie związku małżeńskiego
   – Stan posiadania, dziedziczenie.

Przegląd kategorii semantycznych dowodzi, że leksyka z pola tematycznego RODZINA jest bardzo zróżnicowana pod względem znaczeniowym. Bogata reprezentacja słownictwa z analizowanego pola w prozie Żeromskiego może świadczyć o dużym zainteresowaniu pisarza tą sferą życia i popularności tematyki rodzinnej w jego utworach. Odnotować jednak należy, że w dorobku literackim Żeromskiego nie znajdziemy tekstu, który, tak jak np. *Rodzina Połanieckich*, *Dziurdziowie*, *Rodzina Brochwiczów*, a zwłaszcza *Noce i dnie,* można by uznać za studium, sagę życia rodziny. Spośród wszystkich powieści, nowel i opowiadań Żeromskiego wątek rodzinny został najpełniej rozwinięty w *Ludziach bezdomnych* oraz w *Przedwiośniu*.

Przyjęty przeze mnie szeroki zakres semantyczny pola tematycznego RODZINA sprawił, że część zebranej próby materiałowej zazębia się z innymi polami tematycznymi, które już wcześniej były przedmiotem refleksji innych autorów monografii tematycznych z serii *Słownictwo pism…* Najwięcej zbieżności dotyczy leksyki zgromadzonej w tomie 16 *Świat mężczyzn i świat kobiet* oraz, w mniejszym zakresie, w tomach *Dom* oraz *Życie towarzyskie*. Jest to sytuacja jak najbardziej zrozumiała – wszakże życie rodzinne, role pełnione przez kobiety i mężczyzn w podstawowej komórce społecznej zazębiają się z innymi obszarami ludzkiej egzystencji społeczno-życiowej[6]. Podkreślić należy, że liczba powtórzeń nie jest duża (łącznie dotyczy 90 jednostek wyrazowych, ok. 7% całości materiału). Zbiór haseł wspólnych dla niniejszego tomu oraz tomu *Świat kobiet i świat mężczyzn* obejmuje np. nazwy stopni pokrewieństwa czy powinowatych, typu: *babka*, *braciszek*, *brat*, *bratanek*, *chłopak*, *chłopiec*, *dziadek*, *dziadunio*, *dziadzia*, *hrabicz*, *junior*, *krewna*, *krewniak*, *kuzynka*, *małżonek*, *matka*, *mąż*, *narzeczony*, *ojcowic*, *ojczulek*, *panicz*, *papa*, *połowica*, *potomek*, *prababka*, *prapradziad*, *praszczur*, *rejentowicz*, *rodzic*, *siostra*, *siostrzenica*, *siostrzeniec*, *syn*, *synowa*, *świekra*, *tatuś*, *wdowa*, *wdowiec*, *wnuczek*, *wojewodzic*, *wuj*, *wujcio*, *zięć* itp. W przypadku zaś jednostek wspólnych dla kręgów tematycznych RODZINA oraz DOM[7], ich powinowactwo semantyczne wynika z funkcji budynków, pomieszczeń mieszkalnych, bezpośrednio lub pośrednio związanych z życiem rodziny lub jej członków, np. *alkierz*, *alkowa*, *bawialnia*, *bawialny*, *belweder*, *bokówka*, *buda*, *chałupa* (1, 2)[8], *chałupka*, *chata* (1, 2, 3), *chatka*, *checz*, *czworak*, *dach*, *dom* (1), *domek* (1, 2), *domisko*, *domostwo*, *dworeczek*, *dworek*, *dworzyszcze*, *dwór* (1, 2), *gabinecik*, *gabinet*, *gniazdko*, *gniazdo*, *izba*, *izdebka*, *jadalnia*, *kominek*, *kuchenka*, *kuchnia*, *lamus…* Najmniej jednostek wspólnych łączy obszar leksyki „rodzinnej" z kręgiem życia towarzyskiego, zwłaszcza sferą obyczajów, obrzędów związanych z uroczystościami rodzinnymi, zawieraniem małżeństwa, staraniami o rękę panny, np. *chrzciny*, *druhna*, *dziewiczy wieczór*, *dziewosłąb*, *gospodarz/pan domu*, *gość-kuzyn*, *konkury*, *narzeczeni*, *narzeczona*, *narzeczony*, *oczepiny*, *odkosz (dostać odkosza)*, *państwo młodzi…* Wśród wymienionych wyżej przykładów można wskazać niewielką grupę

[6] Kwiryna Handke i Ryszard Handke, prezentując przedmiot badań podjętych w tomie 13 *Świat kobiet i świat mężczyzn w pismach Stefana Żeromskiego* (Kraków 2007), piszą: „pokazujemy działania i zachowania oraz stany typowe dla przedstawicieli każdej z płci. Odmienne i podobne sposoby reagowania w relacjach damsko-męskich (również rodzinnych), charakteryzujące płeć, zadania życiowe i sposób ich wykonywania, zachowania obyczajowe i towarzyskie" (tamże, s. 11).

[7] Materiał zebrany przez Elżbietę Sękowską wskazuje, że do znaczeń podstawowych hiperonimu DOM zalicza się również to łączące dom z rodziną. W tym ujęciu dom jest traktowany jako 'siedziba, w której egzystują osoby połączone więzami rodzinnymi, w której przechowuje się i przekazuje wartości życia rodzinnego, styl życia, obyczajowość, zwyczaje i poglądy, miejsce integracji rodziny, znajomych, domowników itd.' (E. Sękowska, *Słownictwo pism…*, op. cit., s. 10–11).

[8] Cyfry w nawiasie wskazują na kolejne znaczenia wyrazu hasłowego odnotowane w słowniku.

jednostek o szerokim zakresie znaczenia, obecnych we wszystkich trzech sferach tematycznych – RODZINA, DOM, ŻYCIE TOWARZYSKIE. Mieszczą się tutaj głównie nazwy pomieszczeń, które zależnie od funkcji i użycia kontekstowego mogą być albo częścią budowli, miejscem życia rodziny, albo miejscem, gdzie toczy się życie towarzyskie, np.: *gabinecik*, *gabinet*, *jadalnia*, *sala jadalna*, *salon*, *salonik*, *świetlica* itp.

I

OBRAZ RODZINY, W KTÓREJ URODZIŁ SIĘ I DORASTAŁ STEFAN ŻEROMSKI

Jednym z największych nieszczęść człowieka jest: nie mieć rodziny[9].

Dzienniki i *Listy* stanowią dla współczesnego badacza najważniejsze źródło wiedzy o życiu prywatnym, biografii i rodzinie Stefana Żeromskiego. Zachowana epistolografia pisarza obejmuje lata 1884–1925 i liczy około tysiąca listów[10], z tego 331 to listy pisane do najbliższej rodziny, czyli: żony Oktawii – 230 listów, syna Adama – 88, pasierbicy Henryki – 6, do pozostałych krewnych i powinowatych – 7 listów, wśród których znaleźli się Rafał Radziwiłłowicz – brat Oktawii (3 listy), Józef Trepka – cioteczny brat Żeromskiego (2 listy), Helena Radziszewska (1 list), młodsza siostra Bolesława (1 list). Nie zachowała się bogata korespondencja[11] z długoletnią towarzyszką życia pisarza – matką jego jedynej córki Moniki – Anną Zawadzką. Najobszerniejszy korpus korespondencji adresowanej do

---

[9] Motto rozpoczynające czternastą część IV tomu *Dzienników (17 lipca 1887 r. – 26 sierpnia 1887 r.)* (Dzien IV 98).

[10] Zdaniem Zdzisława Jerzego Adamczyka korespondencja Żeromskiego była znacznie bogatsza. We *Wstępie* do zbioru *Listów* badacz napisał: „Nie sposób dokładnie określić, jakie były rozmiary korespondencji Żeromskiego, jaka część jego listów ocalała, a jaka uległa zniszczeniu. Dokładne określenie jest niemożliwe, jednak pewne przypuszczenia w tej sprawie można formułować na podstawie zgromadzonego i przechowywanego przez Żeromskiego zbioru listów do siebie, zbioru z pewnością niekompletnego, ale w zasadniczym zrębie zachowanego, w czasie wojny ocalonego przez córkę pisarza, Monikę Żeromską – i obecnie znajdującego się w jej domowym archiwum. Jest to zbiór jedyny w swoim rodzaju – tak bogatego zespołu listów do siebie nie pozostawił żaden inny pisarz – liczy bowiem około 5000 listów od prawie 1500 osób i instytucji" (Z.J. Adamczyk, *Wstęp*, w: S. Żeromski, *Listy (1884–1892)*, t. I (34), Warszawa 2001, s. 15). Pierwszy list opublikowany w zbiorze pod redakcją Z.J. Adamczyka (*Pisma zebrane*, t. 34–39, Warszawa 2001–2010) pochodzi z 26 czerwca 1884 roku i był adresowany do siostry Bolesławy.

[11] Z wieloletniej i obfitej korespondencji z Anną Zawadzką ocalał jeden, pisany po francusku, telegram Żeromskiego z 15 grudnia 1924 roku (L VI 433) oraz 18 telegramów Anny z lat 1912–1914, a także dwie kartki pocztowe – jedna z 24 czerwca 1914, druga z 19 lipca 1918 roku, w których nadawczyni informowała o postępach, zachowaniu i wyglądzie córki Moniki. Co stało się z resztą listów, badaczom nie udało się ustalić.

Oktawii obejmuje dwa okresy ich wspólnego życia – 58 listów narzeczeńskich i 172 listy małżeńskie, chociaż jak piszą redaktorzy w komentarzu do pierwszego zachowanego listu do Oktawii, podanie dokładnej liczby listów jest trudne do ustalenia, bowiem: „Wiele listów formalnie adresowanych do Adasia […] w istocie autor kierował do żony, zatem wyliczenia nie oddają istoty sprawy. Jeśli jednak stanie się na stanowisku formalnym i policzy wszystkie listy i kartki Żeromskiego adresowane do narzeczonej, a potem do żony, a także jego dopiski do listów pisanych przez pasierbicę Henię i przez syna, to takich listów ocalało 230, zaś listów Oktawii do Żeromskiego – 87”[12].

Dzienniki zaś, będące w opinii badaczy

> dziełem wybitnym łączącym *journal intime* z notatnikiem pisarskim, dziennik lektury z komentowanym sprawozdaniem z wydarzeń, w których autor uczestniczył. Opis najbardziej obiektywnych faktów zewnętrznych załamuje się tu zawsze w pryzmacie bogatej osobowości autora, nacechowany jest jego indywidualnym gustem, opatrzony własnym komentarzem, nierzadko zużytkowany natychmiast w gorączkowej pracy pisarskiej. Dzięki temu połączeniu *Dzienniki* można odczytywać w dwojaki sposób: jako dokument czasu i jako powieść, której narrator jest zarazem bohaterem, czyli – pod kątem widzenia poznawczym i estetycznym. Dla obydwu tych odczytań tekst dostarcza bogatych możliwości[13],

doskonale nadają się do badania młodzieńczego okresu życia pisarza, nieutrwalonego w korespondencji czy innych źródłach, jego osobowości, przekonań, poglądów oraz bogatej palety uczuć. Walory poznawcze *Dzienników* sprowadzają się zatem nie tylko do prób ustalenia „procesu formowania się osobowości pisarskiej, doświadczeń społecznych autora *Przedwiośnia*, rozwoju ideowego, poglądów estetycznych”[14], umożliwiają także wgląd w realia życia osobistego, uczuciowego, rodzinnego młodego pisarza[15].

Czynione systematycznie wpisy przynoszą raczej skąpe informacje na temat sytuacji rodzinnej pisarza i jego bliskich. Najwięcej miejsca w *Dziennikach* pisarz poświęcił swojej matce – Józefie z Katerlów, znacznie rzadziej pisał o ojcu – Wincentym, zaś siostry – młodszą Bolesławę oraz starszą Aleksandrę wspominał tylko sporadycznie. Pomimo niewielkiej

---

Zob. Z.J. Adamczyk, *Tajemnice rodzinne. Zagadki późnej biografii Stefana Żeromskiego*, w: *Stefan Żeromski i jego rodzina*, red. K. Sobolewska, Warszawa 2013, s. 46, 59–60.

[12] Zob. S. Żeromski, *Listy (1884–1892)*, oprac. Z.J. Adamczyk, Warszawa 2001, t. I (34), s. 82, tu komentarz Z.J. Adamczyka dołączony do listu nr 18, adresowanego do Oktawii Rodkiewiczowej. Korespondencja Oktawii ukazała się w 1972 roku (Oktawia Żeromska, *Listy do Stefana Żeromskiego*, oprac. Z.J. Adamczyk, Łódź 1972).

[13] J. Kądziela, *Przedmowa*, w: S. Żeromski, *Dzienniki*, t. I, Warszawa 1963, s. 9–10.

[14] Tamże, s. 11.

[15] Dzienniki dokumentują tylko dziewięć lat z młodzieńczego okresu życia pisarza. Pierwszy wpis ma datę 19 maja 1882 roku (Żeromski miał wtedy 18 lat), ostatni pochodzi z 11 października 1891 roku.

bazy, złożonej głównie z lapidarnych wpisów, możemy się wiele dowiedzieć o tym, jakim synem, bratem, krewnym, kochankiem był Żeromski, jak postrzegał swoją rodzinę. Korespondencja prywatna zaś ujawnia kolejne role – męża, ojca – pełnione przez pisarza, tym razem w rodzinie, którą sam stworzył.

1.1. ŻEROMSKI JAKO SYN

1.1.1. RELACJE Z MATKĄ[16]

Franciszka Józefa Żeromska z domu Katerla urodziła się 29 stycznia 1833 roku w rodzinie szlacheckiej (rodzice posiadali majątek Tyniec w pow. jędrzejowskim). 21 lipca 1858 roku poślubiła Wincentego Żeromskiego herbu Jelita. Zmarła na gruźlicę w wieku zaledwie 46 lat, osierociła troje dzieci – dorosłą Aleksandrę, piętnastoletniego Stefana i dziesięcioletnią Bronisławę.

Lektura *Dzienników* wskazuje, że spośród wszystkich członków rodziny Żeromski był najbardziej związany ze swoją matką – Józefą. Wspomnienia jej poświęcone cechuje synowska miłość, przywiązanie, a także szczery żal i tęsknota za wspólnie przeżytymi chwilami, bezpowrotnie utraconymi po jej śmierci. Pierwszy wpis w *Dziennikach* poświęcony matce pojawił się już na pierwszej stronie dzienników, w części zatytułowanej „Kilka wspomnień z lat mego dzieciństwa". Wspominając szczęśliwe czasy dzieciństwa, autor łączy je zawsze z osobą matki:

> *Od dzieciństwa, od lat ośmiu wieku mojego zapamiętałem treść „Córy Piastów", którą matka czytała. Dziś jeszcze jak na jawie widzę śp. matkę moją czytającą, słyszę, zda mi się, głos jej drżący… Boże mój, Boże, i ją targały może te same uczucia, którym ja na wieki na pastwę oddanym byłem…* (Dzien I 45–46).

Pozostałe reminiscencje na temat rodzicielki mają inny charakter – Żeromski opisuje w nich swoje przeżycia i uczucia związane z jej chorobą i śmiercią:

> *Och! bolesne, bolesne wspomnienia pozostały na całe życie z tych dwu miesięcy: matka od czternastu lat słaba na piersi, zapadła już zupełnie – od sześciu miesięcy nie powstawała z łóżka – były to suchoty. Wakacje zbliżały się do końca przyszedł dzień 15 sierpnia, dzień tak przeze*

[16] Na temat wspomnień Żeromskiego o matce zawartych w *Dziennikach* pisała już w swoim artykule Kwiryna Handke (*Stefana Żeromskiego wspomnienie o matce i utraconym domu rodzinnym*, w: *Zeszyty Stowarzyszenia im. Stefana Żeromskiego*, red. K. Sobolewska, Warszawa 2013, s. 11–19). Aby obraz związków rodzinnych Żeromskiego w niniejszym opracowaniu był pełny, uznałam, że konieczne będzie uwzględnienie relacji z matką, pomimo tego, że niektóre spostrzeżenia mogą się pokrywać z wnioskami autorki wymienionego wyżej artykułu.

mnie lubiany, dzień prawdziwie szczęśliwy zawsze dla mnie i dzień dziś dla mnie najsmutniejsze chowający w sobie wspomnienia… Matka umarła!... Święty cień jej znikł tak cicho i spokojnie, jakby śmierć była dla niego nagrodą za cierpienia tu wycierpiane. Cicho pojednana z Bogiem zasnęła bez bólu, bez skargi, jakby szczęśliwa, że duch jej z dotkliwie gniotącego ciała uleciał do celu swojego… tak cicho i spokojnie, jakby umarła!... (Dzien I 46).

Utrata matki 15 sierpnia 1879 roku była dla pisarza traumatycznym przeżyciem, do którego powracał przez wiele lat na kartach *Dzienników*. Każdy z rocznicowych wpisów wyraża żal, poczucie niepowetowanej straty i tęsknotę za dobrocią, miłością „ukochanego anioła":

A ja… a ojciec, mój biedny, ukochany ojciec i dwie siostry zostaliśmy sami, sami nad mogiłą, nad mogiłą ukochanego naszego anioła… Młodszą siostrę wzięła do siebie ciotka, starsza wróciła do domu, a ja do gimnazjum. Ale stąd w ciche noce zawsze ulatowałem [!] *duchem do tej mej ukochanej mogiły zarysowanej wyraźnie na horyzoncie życia całego, do tej, co mię z całego rodzeństwa najbardziej kochała, co może tymi pieszczotami chciała wynagrodzić zimne szyderstwo, jakie na wieki zgotowane mi u świata… O! ona jedna, jedna zrozumiałaby pewno cierpienia i radości biednego jej syna, ona jedna uroniłaby łzę współczucia nad tym, co zawsze szyderstwa ma tylko doznawać* (Dzien I 46–47).

Po sześciu latach od śmierci matki żal pisarza po jej stracie był równie żywy i dotkliwy, jak za pierwszym razem w dniu, w którym po raz pierwszy się o tym dowiedział:

I oto znów ten 15 sierpnia. Ukochany niegdyś – smutkiem wspominany corocznie. Nigdy nie czułem się w dniu tym tak smutnym jak dziś. Nigdy nie czułem tak dotykalnie jak dziś, że nie mam matki. Wszystkie wspomnienia zbiegają się jak ptaki na jedno drzewo, by zaświegotać o dniu, gdy Ona umarła. Dziś jak w tajemniczym śnie widzę to wszystko – rysujące się jasno. Każde u mnie uczucie przechodzi w świat poezji – i oto chciałbym spędzić ten dzień na grobie w Leszczynach. Jestem dziś dziwny. Pani Zalewska pytała mię kilka razy – co mi jest, czym nie chory. Odpowiadam, że nic – lecz powinienem powiedzieć: sześć lat temu umarła mi matka. Tak, ta myśl jest moim smutkiem. Naiwnie i idiotycznie niemal powtarzam sobie: gdyby Ona żyła! Człowiekowi takiemu jak ja matka jest potrzebna. Nikt nie wie, czym by ona dla mnie była. Ona nie gromiłaby mojej niewiary, wejrzałaby w najtajniejszą głębię mojego ducha, byłaby arcykapłanem mojej świątyni. Gdyby mi los dawał sławę – zawołałbym: daj mi moją matkę! (Dzien II 239).

Dzienniki zaświadczają również, że Żeromski pamiętał o jeszcze jednym ważnym dniu związanym z matką – dniu jej imienin, który przypadał 19 marca, na świętego Józefa:

Wszystko to woła z ciemnej oddali – wspomnienia. To imieniny mojej matki. Pamiętam, jak byłem ośmioletnim chłopcem, jak pisałem laurki. Pamiętam duży pokój w naszym dworze, duży piec, w którym płonie ogień, wicher huczący i drobne kropelki deszczu, dźwięczące po szybach, i siebie – deklamującego powinszowanie „Kochana Mamo…" itd. Potem łzy jej, te

duże łzy, *wielkie*, *łzy bez blasku*, *łzy dzikiej miłości*, *jaką mię kochała. Ostatnie powinszowanie pisałem będąc w klasie pierwszej. W drugiej – byłem już sierotą. Dzisiaj – przebiegam myślą wszystkich*, *kogo znam*, *i nie znajduję nikogo*, *czyja śmierć mogłaby mię zasmucić*, *wstrząsnąć do głębi* (Dzien V 39).

Pozostałe wspomnienia związane z matką mają podobną wymowę. Pisarz nieustannie wyrażał w nich tęsknotę za jej miłością, dobrocią, opiekuńczością i troskliwością. Pełne bólu wpisy dowodzą, że utrata matki, a po kilku latach także rodzinnego domu[17] odebrały Żeromskiemu poczucie bezpieczeństwa i znacząco wpłynęły na psychikę oraz dalsze koleje jego życia. Zdaniem K. Handke „Żeromski bardzo źle znosił brak domu rodzinnego i jego ciepłej atmosfery, którą symbolizowała matka"[18], zapewne z tego powodu wyidealizowane notacje poświęcone matce łączą się często z pełnymi nostalgii wspomnieniami rodzinnego gniazda:

Wróciłem wczoraj o dziesiątej, stanąłem na progu i konwulsyjnie drgnąłem. Ogromny pusty pokój, w kącie jego moje łóżko z „malinową" kołdrą, brudną poduszką, słoma wylatująca z siennika, […] *śmieci, stolik spaczony, z krzywymi nogami,* […] *zaduch pomyj… Uderzyło mię w twarz poczucie brudu. Usiadłem na łóżku i długo myślałem o matce, o ojcu, o czystym naszym dworku, rabatach kwiatów przed oknami* (Dzien V 14).

Jak mało teraz kwiatów w naszym ogródku przed oknami! Pomnę, ile ich było, *gdy żyła moja matka… Ile astrów, ile balsamin, lewkonij, rezedy, bratków, lilij, georginij, róż i niezliczone innych mnóstwo… Wszystko to było tak cudowne, tak wonne! Wśród tych kwiatów stał nasz biały dworek, a w dworku wśród kwiatów zapachów mieszkało nasze szczęście… Dziś kwiatów nie ma*, *bo nie ma szczęścia, a szczęścia nie ma, bo nie ma matki… Ach, czemuż ona nie żyje, czemu? Jakże ja bym był wielkim poetą!* (Dzien I 230).

Z problemem braku bezpieczeństwa, utraty własnego miejsca na ziemi pisarz borykał się przez całe życie. Pomimo wielu domów, w których mieszkał, zmian w życiu osobistym (założenie własnej rodziny), stabilizacji materialnej, zawsze czuł się „bezdomy":

Bezdoma jestem makolągwa, *nie mam*, *gdzie bym głowę skłonił* (Dzien odn 206).

Warto dodać, że dojmujące poczucie bezdomności pojawia się często nie tylko w *Dziennikach*, charakteryzuje też wielu bohaterów powieści i nowel Żeromskiego (np. Jakuba Ulewicza *W sidłach niedoli*, większości bohaterów *Ludzi bezdomnych*, *Przedwiośnia* czy *Urody życia*).

---

[17] Żeromscy często zmieniali miejsce zamieszkania z powodu pracy ojca, który trudnił się zarządzaniem lub dzierżawieniem folwarków. Rodzina mieszkała kolejno w Strawczynie, Woli Kopcowej, Krajnie i na koniec w ukochanych przez Żeromskiego Ciekotach. W 1883 roku umarł Wincenty Żeromski, tym samym została zerwana umowa dzierżawna i rodzina musiała opuścić Ciekoty.

[18] K. Handke, *Stefana Żeromskiego wspomnienie…*, op. cit., s. 16.

1.1.2. RELACJE Z OJCEM

Wincenty Żeromski – ojciec Stefana – urodził się 29 marca 1819 roku, w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Nie odebrał zbyt gruntownego wykształcenia, co wraz z niekorzystną sytuacją materialną rodziny sprawiło, że nie miał zbyt wielu możliwości zarobkowania – utrzymywał się z dzierżawy majątków. 21 lipca 1858 roku poślubił Józefę Katerlankę, ze związku urodziło się pięcioro dzieci, przeżyło troje – Stefan oraz jego dwie siostry: starsza – Aleksandra i młodsza – Bolesława. Wincenty Żeromski zmarł w Ciekotach 23 września 1883 roku, najprawdopodobniej na chorobę serca[19].

Jeśli chodzi o bezpośrednie, osobiste opinie, obserwacje Żeromskiego dotyczące ojca, to jedynym źródłem wiedzy na ten temat są tylko *Dzienniki*, nie zachował się bowiem żaden list adresowany do Wincentego[20]. Utrwalone wspomnienia, choć nieliczne, wyraźnie świadczą o dobrych wzajemnych relacjach między ojcem i synem:

> *Radosny dzień w życiu: po powrocie z klasy zastałem list od mojego ukochanego tatusia nie z przekleństwem, lecz z miłością ojcowską… Szczęśliwy jestem niewypowiedzianie! Jeden to ze złotych dni życia mojego… Dzięki Ci zań, Boże nieśmiertelny!...* (Dzien I 151).

> *Wyjeżdżamy do Kielc: ja, Włodek Schmidt i ciotka. Tak mi smutno było, tak smutno, żegnać się z tatusiem. Dziecko ze mnie takie jeszcze…* (Dzien I 138).

Ze względu na to, że Żeromski zaczął spisywać swoje retrospektywy w połowie 1882 roku, czyli mniej więcej w czasie, gdy Wincenty Żeromski zaczął ciężko chorować na serce, większość wpisów z tego okresu zawiera pełne troski i niepokoju komentarze, spostrzeżenia na temat samopoczucia ojca i pogarszającego się stanu jego zdrowia:

> *Ojciec znowu słabszy. Coraz jest gorzej* (Dzien I 250).

> *Zimno, deszcz, słabi jesteśmy obadwaj z ojcem. Paskudna sytuacja* (Dzien I 233).

> *Ojciec słabszy z powodu niepogody* (Dzien I 233).

> *Ojciec coraz lepiej. W nocy tylko ma malignę* (Dzien I 223).

> *O drugiej ojciec pojechał do domu. Troszkę dziś było lepiej, ale nogi puchną coraz bardziej* (Dzien I 217).

---

[19] Dane biograficzne na podstawie: *Stefan Żeromski. Kalendarz życia i twórczości*, oprac. S. Eile, S. Kasztelowicz, Kraków 1976, s. 17–18.

[20] Nieliczne zachowane listy lub fragmenty listów Wincentego do syna zostały zamieszczone w *Katalogu Wystawy „Stefan Żeromski"* Muzeum Świętokrzyskiego, Kielce 1952, s. 19 oraz w monografii H. Mortkowicz-Olczakowej, *O Stefanie Żeromskim. Ze wspomnień i dokumentów*, Warszawa 1964, s. 29 (informacja za: *Stefan Żeromski. Kalendarz życia…*, op. cit., s. 17).

Wieczorem przyjechał ojciec i macocha. Ojciec chory ogromnie. Siedziałem całą noc przy nim w hotelu. Rano był u spowiedzi (Dzien I 216).

Był ojciec i macocha. Wie już o wszystkim. Słaby jest, nogi puchną, był u dra Łuszczkiewicza. Ćwirko leczył na astmę, tymczasem ojciec chory jest na serce. Powiedział, że serce tak jest poszarpane, że trzeba by nowe chyba włożyć na jego miejsce, by życie trwać mogło. Biedny mój ojcze! (Dzien I 213).

Ojciec słaby ogromnie. Nie spał całą noc. Smutno mi i ponuro ogromnie… (Dzien I 196).

Walka rodziny i lekarzy o zdrowie Wincentego Żeromskiego trwała prawie półtora roku i zakończyła się tragicznie – 23 września 1883 roku w wieku 64 lat ojciec Stefana zmarł. Swoje przeżycia i uczucia związane z tym wydarzeniem pisarz przedstawił bardzo obrazowo w kilku kolejnych wpisach. Analiza tych fragmentów dowodzi, że szczególnie wstrząsający był dla niego moment, gdy po raz pierwszy dowiedział się o śmierci ojca:

Dano mi znać o godzinie trzy kwadranse na dwunastą, że ojciec umarł. Jadę. Gdym ja spał wczoraj o 12 – On konał. Nie konał, bo tercji nie trwało jego konanie… Sam jestem na świecie… Sam, bez Niego… Jestem jeszcze spokojny. Chcę się modlić… O – daremnie – Nagle porywa mię za serce płacz okropny, rzucam się – nie – nie wiem, czym byłem. Mój Ojcze, Ojcze, Ojcze… A wicher pożegnalnym głosem pieśń pogrzebową ukochanemu grał panu. Ojcze mój, Ojcze mój, Czemuś mię opuścił! (Dzien I 251).

Jestem zupełnie spokojny. Rzecz dziwna. Najzupełniej spokojnie spotykam cios ten… Ściemniało się, gdyśmy przyjechali do Ciekot. Wicher był straszny, kołysał moje lipy ukochane i zginał ku ziemi. Okna otwarte. Cztery świece palą się przy trumnie, w trumnie pan tego dworku śpi uśmiechnięty (Dzien I 251).

Z kolejnych wpisów dowiadujemy się, co Żeromski przeżywał w związku z pogrzebem i dniami żałoby:

Dniu boleści, dniu rozpaczy, czemuś nie sczezł w ciemnościach! Tyle ludzi, tyle łez… Na dworze wicher piekielny, liście z drzew obrywa i ciska… Zamknięto trumnę. Całowałem Jego sczerniałe od gangreny palce, nigdy, jak dawniej… Boże! jesteś miłosierdziem, ale jesteś bezlitością! Twa prawica jest ręką ojcowską, ale dla mnie jest wiecznie rózgą ukarania. Cóżem ja ci zawinił? Com ja uczynił, ja, robak, co łzami walczy – Tobie, Panie, co targasz węzły życia? Śpiew się rozległ żałobny, zatrzaśnięto na wieki drzwi trumny i poniesione na barkach ludu, pożegnały dworek nasz zwłoki męczennicze. Eksportacja, mowa ks. Grudzińskiego serdeczna, msze, śpiewy – przeleciały niby sen, niby jezioro… Klęczałem i modliłem się łzami – czy mnie usłyszy Bóg ten Wszechmogący? – za duszą Jego. Płonąłem łzami jak rozpalona pochodnia – byłem bezmyślny, głupi, głuchy, niby uderzeniem obucha w głowę oszołomiony… Requiem aeternam donna [!] *ei, Domine – zabrzmiało, zamknęła się mogiła – wszystko, co ukochanym było, co było Bogiem na ziemi, ostatnim głuchym łoskotem ziemi o trumny wieko ojcostwa dźwiękiem zabrzmiało… Zgasła rozpalona cnoty pochodnia. Byłem bezmyślny tak, że nie wziąłem nawet*

kawałka na pamiątkę tiulu z grobowej poduszki… Było mi smutno, smutno… Pojechaliśmy nazad do Wilkowa. Cóż ja tu pisać będę? Ból taki straszny rozsadza mi piersi, wygadać w słowa się każe, a słów nie ma i nic nie ma – pustka, pustka, bezgraniczny step, a na końcu jego dwie obok siebie mogiły, obok siebie wzniesione… (Dzien I 252).

29 września – to i sobota. Tydzień minął zapisany łzami… Tydzień przeminął żałobny… A starzec mój tydzień śpi już sobie (Dzien I 254).

W kolejnych latach Żeromski bardzo rzadko pisał o ojcu, pomimo bliskich relacji, które ich łączyły. Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja z matką. Pisarz nawet kilkanaście lat po jej śmierci powracał do wspomnień z nią związanych i chętnie zapisywał je w *Dziennikach*.

1.2. RELACJE Z I INNYMI CZŁONKAMI RODZINY

Treść wpisów w *Dziennikach* wskazuje, że Żeromski utrzymywał stosunki o różnym charakterze z kilkoma innymi członkami rodziny: siostrą Bolesławą, macochą – Antoniną z Zeitheimów oraz jej młodszą siostrą Heleną Radziszewską. Wzmianki poświęcone dwóm pierwszym kobietom są nieliczne i bardzo skrótowe, znacznie więcej miejsca pisarz poświęcił Helenie, co można tłumaczyć intymnym charakterem ich związku.

1.2.1. „CIOTECZKA" HELENA

O biografii Heleny z Zeitheimów Radziszewskiej, siostry macochy Żeromskiego i jednocześnie jego kochance, wiemy bardzo niewiele. Z zachowanych dokumentów wynika, że urodziła się 19 lutego 1855 roku w Siedlcach i była córką Józefa, naczelnika Urzędu Kontroli Skarbowej, oraz Antoniny z Urbańskich. Okres dzieciństwa, młodości i edukacji nie został nigdzie zarejestrowany. Źródła kościelne potwierdzają zawarcie przez nią w 1877 roku małżeństwa z Leonem Radziszewskim, naczelnikiem stacji kolei Warszawsko-Terespolskiej w Miłosnej oraz narodziny z tego związku trzech córek. Nie wiadomo, kiedy i gdzie Helena zmarła, losy jej dzieci również nie są znane[21].

W *Kalendarzu życia i twórczości Żeromskiego* czytamy: „W lipcu [1883 roku] poznaje [Żeromski] w Mińsku Mazowieckim Helenę Radziszewską, młodszą siostrę macochy,

[21] Wiemy jedynie, że najstarsza córka Radziszewskich, Józefa Maria, wyszła za mąż 15 czerwca 1897 roku za trzydziestoletniego Gustawa Alfonsa Wierzbickiego, zatrudnionego w Sądzie Okręgowym w Baku na stanowisku sędziego śledczego, najmłodsza – Zofia Honorata – poślubiła w 1910 roku w Łomży inżyniera Jerzego Cholewińskiego.

zamężną za naczelnikiem stacji kolejowej, Leonem. Helena, starsza prawie dziesięć lat od Stefana, staje się odtąd przez długi czas obiektem jego uczuć"[22]. Wspomnieniom pięknej „ciotki" i trwającemu kilka lat (z przerwami) związkowi Żeromski poświęcił wiele miejsca w swoich *Dziennikach*. Pierwsza wzmianka na temat Heleny, będąca zarazem osobistą opinią Żeromskiego o naturze kobiet, pojawiła się we wpisie z 1 lipca 1883 roku[23]:

> *Czy kobieta jest szczytem utworów natury? Jest – ale w ubiorze szarytki. Kobieta w sukni balowej nie jest ideałem natury. A Helena? – Zamilcz serce i działaj rozumie: Helena nie jest ideałem natury, społeczeństwa, nie jest ideałem cnoty, jest ideałem moim, indywidualnym. Natchnieniem i cnotą, wątpię, czy zdolna jest owić się wkoło mej duszy. Mimo to rozum niknie pod uderzeniami serca, mimo to Helena pozostaje dawnym aniołem, jest to sama święta Elsinoe moja!...* (Dzien I 225).

Ostatnie wspomnienia jej poświęcone pochodzą z 30 maja i 11 czerwca 1890 roku. W pierwszym Żeromski zawarł deklarację zakończenia romansu oraz wyjaśnił, co było powodem zerwania (o drugim będzie jeszcze mowa poniżej):

> *Za godzinę jadę do Siedlec, stamtąd do Łukowa, gdzie z pociągu na pociąg czeka się godzin cztery. Złożę wizytę pani naczelnikowej – Helenie. Dziwne sądy boże! Dwa lata temu szalałem za nią, a dziś nareszcie, po tylu cierpieniach zniesionych dla pani Heleny, widzieć ją będę pierwszy raz w życiu obojętnie, mając w pamięci – Natuchnę. Adieu – Glaukopis…* (Dzien VI 324)[24].

Lektura *Dzienników* dowodzi, że Żeromski był bardzo zaangażowany w romans i skrupulatnie odnotowywał wszystkie wydarzenia i okoliczności dotyczące spotkań, rozmów, gestów, przeżyć, a zwłaszcza wspólnie spędzonych intymnych chwil. O tym, jak ważną rolę pełniła Helena Radziszewska w życiu Żeromskiego zaświadcza znaczna liczba komentarzy jej poświęconych – historię ich burzliwego związku pisarz przedstawił w ponad 600 wpisach. Żadnemu z członków rodziny nie poświęcił tyle uwagi i miejsca, co Helenie. Analiza treści wszystkich zapisków pokazuje, jak romans się rozwijał, co pisarz czuł i przeżywał, począwszy od pierwszych chwil zauroczenia, zakochania ujawniającego się w wyznaniach przepełnionych tęsknotą, romantycznymi uniesieniami, marzeniami i zapewnieniami o wielkiej miłości, np.

---

[22] *Stefan Żeromski. Kalendarz życia i twórczości*…, op. cit., s. 43.

[23] Jeśli porównamy treść wpisu dziennikowego oraz informację zawartą w *Kalendarzu*, to z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że Żeromski poznał Helenę wcześniej, na pewno nie w lipcu 1883 roku, jak podają redaktorzy *Kalendarza*.

[24] Wymieniona w notce Natuchna to doktorowa Natalia z Dobrzyńskich Faÿettowa, siostra Anieli Rzążewskiej, której syna Żeromski uczył. Podczas pobytu w Łysowie pisarz flirtował najpierw z chlebodawczynią, a potem z jej siostrą. Historię romansu z obu paniami udokumentował w swoich *Dziennikach*.

Heleno, ty niższa od aniołów i wyższa od ludzi istoto, duszy mej ukochanie, czy cię kiedykolwiek zobaczę??... (Dzien I 247).

Kurozwęki leżą o pół mili od Staszowa, gdzie obecnie mieszka Helena. Przyszły po mnie konie i pojadę. Polecę... pofrunę!! o mój Boże – ileż to szczęścia zobaczyć ją!... Cóż bym dał za to? Popatrzeć na nią, raz, raz ją zobaczyć i nie chcę już więcej nic, cały rok będę marzył o tej chwili szczęśliwej. O Boże mój, przybliż tę chwilę! – Zobaczę przecież anioła (Dzien I 264).

widzę mą Halkę, której nie widziałem miesiąc. Jak ja ją kocham, jak kocham! Żadna kobieta nie zwróciła na się mego oka po jej wyjeździe. Ileż bym dał, aby ją raz zobaczyć... Boże mój. Boże, zlituj się nade mną: daj mi ją raz zobaczyć!... Gdybym ją zobaczył, jej oczęta, te oczy, te włosy... O, byłoby to szczęście za wielkie – to nie dla mnie!... Usnąłem – marząc o mym aniele... Mój biały cherub – gdzie on, co robi, jaki wiatr muska jej włosy i usta, oczy całuje (Dzien I 268).

Jezus, Maryja! – jestem zakochany po dziurki w nosie, jestem zakochany tak, że włosy na głowie wstają! (Dzien II 137),

poprzez nacechowane erotyzmem opisy schadzek, wspólnie spędzonych nocy, spełnienia:

Zaczęło się od całowania nóżki, usiadania jej na moich kolanach. Od stopki ręka sama kierowała się do kolanka – zresztą następował kierunek dośrodkowy... Dziś H. cały dzień leżała w łóżku, wszystkie więc moje namiętne marzenia przeszły w lubieżny czyn. Wymarzyłem niemal co do joty w Sieradowicach dzisiejszy dzień, wymarzyłem z drobiazgową ścisłością... Postępowałem jak lubieżne dziecko, pragnące się nasycić ciałem ładnej kobiety. Krok pozostawał do występku – co mówię, krok! – przygotowała go jak najdrastyczniejsza, jaką można sobie wyobrazić, rozmowa. Rozbieraliśmy propozycją moją w tym względzie. To dosyć! Doktór nie zna pewno dokładniej całego jej ustroju fizycznego niż ja (Dzien II 278).

Dotąd kochałem Helenę – teraz zaczynam za nią szaleć... Porwać ją i uciekać! Wre we mnie czarna krew... Ach, gdybyś ty słyszeć mogła pulsowanie tej krwi – może byś... Darmo! (Dzien II 300).

Ależ to mój dziennik, spowiadam się sobie i Jej. Mogę więc nie robić tajemnic. Otóż... Helenka leżała już. Mogłem całować obnażone nóżki i piersi... Ale nie! Takich chwil nie opisuje się (Dzien II 310),

aż po notki informujące o stopniowym wygasaniu uczucia:

Powitała mię obojętnie. Zmieniła się pod każdym względem. To, co się paliło w duszy – ech – i to, co tliło nieustannym zarzewiem, bodaj czy nie zgasło… (Dzien II 348).

Helena zmieniła się rażąco. Pocałunki jej są zimne, nie płyną z serca. Stąd do wyrazu: kocha mię – jest nieskończoność (Dzien II 350).

A nasza cicha dawna otwartość, a namiętne noce, a dnie pieszczot, a rozmowy oczu? Więc wszystko, wszystko uciekło? (Dzien II 353).

Dawniej, w Radoszycach, w Mińsku rozmawialiśmy oczami w gronie wielu osób – i dużo umieliśmy mówić… dziś to spojrzenia zimne, martwe, a dla mnie takie grobowe… (Dzien II 354).

Przywołane cytaty stanowią jedynie niewielką część bogatego zbioru wspomnień opisujących związek z Heleną, ale nawet ta nieliczna reprezentacja pokazuje, jak skomplikowana była natura łączących ich uczuć i relacji. W uwagach dokumentujących kolejne etapy romansu Żeromski, zafascynowany fizyczną urodą kobiety, bardzo często i ze szczegółami zapisywał swoje opinie, przemyślenia, odczucia wynikające z obserwacji zalet jej ciała, np.

Pójdę jutro na dworzec – nie dlatego, że pani Helena jest dobrą, rozumną, że ją kochałem, ale dlatego, że pani Helena jest młodą i piękną. I nie dbam nawet na to, że to spotkanie może mię strasznie kosztować. Ogromne to prawa: piękność i młodość (Dzien II 19).

Któż opisze ten żal, jaki czytałem co chwila w podnoszących się ku mnie wielkich oczach? (Dzien IV 99).

Piękną jest pani Helena. Gdy dziś siedziała, bokiem zwrócona do mnie, mogłem podziwiać te rysy całej postaci, jakie do szaleństwa mogłyby doprowadzić Rubensa. Co jest w tej twarzy? To coś, co cię jak woń perfum uderza, gdy patrzysz na głowy kobiece Greuze'a: to nieskończona niemal, artystyczna piękność. Te oczy nie mają nazwy, ich nie można narysować – ach, ich nie można nawet muzyką opisać, je trzeba widzieć, gdy są cicho myślące. Chciałoby się podnieść te powieki delikatne, zajrzeć aż w głąb oczu i nakazać im: myślcie o mnie! Twarz taką lubili malować wielcy poeci przeszłości – Tycjan i Rubens. Jak ja ich pojmuję! Tyle kobiet pięknych widziałem – cóż jest w tej twarzy, że patrząc w nią nieraz – doznaję uczuć człowieka zamagnetyzowanego? W twarzy tej jest najwyższa piękność kobieca – jest bowiem coś więcej niż muzyka, niż prawidłowość… Cóż w niej jest? Spytajcie mojego serca… (Dzien V 134).

Łzy stanęły w tych jej szafirowych oczach, zbladła (Dzien II 83).

Cóż znaczą twoje dnie noce samotne w porównaniu z jedną chwilą niemej kontemplacji, z jedną chwilą zachwytu czerpanego z jej oczu, oczu, które Bóg wymarzył jako arcydzieło większe niż razem cały wszechświat. Oczy moje, oczy moje – Bogu ukradzione oczy! (Dzien II 150).

Helena była prześliczną, dziwnie uroczą w ubraniu podróżnym (Dzien II 258).

Jak przecudownie wygląda za białą woalką... Te oczy, te białka biało-niebieściutkie, różowe od wiatru jesiennego policzki, wymykające się spod kapelusza siwiejące włosy... i to moje, moje wszystko! (Dzien II 307).

Ta cudowna główka, te o nieskończonej głębi oczy, te pęki czarnych włosów tuż obok (Dzien II 362).

Czasami bywa przecudną. Twarz ta może zniknąć wobec rysów regularniejszych – ale piękności jej nie zastąpić innymi rysami. Miewa się czasem chwile piękna we własnej twarzy. Jest to to, co Byron nazywał „muzyką twarzy" – jest to muzyka rysów, muzyka muskułów. Są piękności kamienne, posągowe – ale nie ma chyba twarzy więcej idealnej czasami jak twarz Heli (Dzien II 374).

dziś, w tej chwili, wyszła do mnie taka prześliczna, jak może nie widziałem jej w życiu. I to cudo, ta uwielbiana piękność poleci ode mnie, z ramion moich w inne ramiona! (Dzien II 377).

Nieco mniej miejsca poświęcał cechom jej charakteru, skłonnościom, talentom oraz zachowaniu, np.

Helena posiada dar pustej konwersacji, dar, który mieści się, jeżeli tak wyrazić się można, na końcu języka. Jest to ciętość, zdolność chwytania w lot przymiotów rozmawiającego i umiejętność zestawienia ich tak, by padał na nie promyk śmieszności. Dowcip, owa umiejętność znajdowania podobieństwa między przedmiotami wręcz różnymi i różnicy między jednorodnymi, gra tu rolę podrzędną. Zdolność Heleny jest to coś odrębnego, coś w rodzaju analizy, w rodzaju dedukcji użytej w znaczeniu śmiesznym. Ślicznie ona wygląda, gdy szermuje właściwą Jej bronią, o której mówiłem (Dzien II 142).

Helena posiada serce, które czuje wdzięczność, gdy komu może przebaczyć. Serce jej podobne jest do brylantu okrytego krepą. Krepa dla ludzi ukazuje czasem brylant, przed wybranymi odchyla się cała (Dzien II 144).

Hela wpada czasem w apatią i smutek. Jest to apatia drewna. Milczy i spogląda obojętnym, bez blasku okiem na wszystko. Milionem próśb nie mogłem Jej rozbudzić. Co za męczarnia! (Dzien II 319.

jest ona tym, o co ją posądzałem zawsze: moralnym potworem. Ani jednej zasady, ani jednego uczucia. Kochać ją będę do grobu, ale jej nie będę czcił jako nieskazitelnego charakteru. I w żadnym jej uczuciu nie ma bezwzględnej prawdy! Kłamie tamtemu, mnie; zwodzi i jego i mnie. A w gruncie jest egoistką, jest samolubną, żądną tryumfów tylko. Serce jej zawsze zimne – zawsze niezmiennie zimne (Dzien II 358).

Dziś czar ten niewyśpiewany, czar jej ciała, rytmiczność jakaś ruchów, spojrzenia, całunki… gonią gromadą wspomnienia, rozkoszne jak muzyka. Tak – wspomnienia takie tylko do muzyki można porównać (Dzien II 358).

Jeden z promiennych dni moich… Przytulała się do moich ramion, jak kochająca, całą piersią. Upragnione, umiłowane oczy patrzą w ciebie nie jak w spowszedniały strzęp, lecz jak w poznanego wczoraj (Dzien II 359).

przed dwoma godzinami posiadam ją niepodzielnie – a obecnie, zajęta rozmową bez treści, zapomina, że istnieję na ziemi, że to sprawia przykrość (Dzien II 364).

Przechodząc koło mojego okna Helena nie spojrzała, choć wiedziała, że nie śpię (Dzien II 367).

Deskrypcje wyglądu Heleny są tak plastyczne, że na ich podstawie można by namalować jej portret. Zgodnie z obserwacjami Żeromskiego byłby to obraz wyidealizowany, przedstawiający zmysłową, dojrzałą kobietę o pełnych kształtach, regularnych rysach twarzy, bujnych czarnych włosach i wielkich szafirowych oczach.

Oprócz refleksji na temat wyglądu Heleny pisarz chętnie umieszczał na kartach *Dzienników* poruszające, pełne ekspresji opisy swoich przeżyć, stanów emocjonalnych, wynikających z uczuć jakie żywił do „cioteczki":

Ja nikogo na świecie tak kochać nie mogę, jak moją kocham Helenę! Jest to obłęd, którego lekarzem czas będzie, ale jestże miłość, której by czas nie leczył? (Dzien II 70).

Oddałbym wszystko za jej współczucie. Ale stało się! Zamykam moją izbę i nie uwierzę już nigdy w uczucia takie, jakie miały nas łączyć. Tymczasem zostawiam jej po sobie żar pocałunków i wspomnienie, że była moją kochanką. Pomimo wszelkich kobiecych sofistyk musi to pamiętać – i to jedyna moja zemsta (Dzien II 23).

Kiedy przyjechałem, Helena zapewniła mię, że mię kocha, ale że przysięgła „przyjmując Najświętszy Sakrament", że nie odda mi się nigdy, choćby to ją i mnie kosztować miało nie wiem ile. Doznałem wtedy uczucia niepohamowanej pożądliwości i powiedziałem sobie, że musi być moją. Może pierwszy raz w życiu wola moja stała się żelazną. Walczyłem wszelką bronią: prośbą, zaklęciami, wspomnieniami, zazdrością, obojętnością – i kłamstwem. Wczoraj pozwoliła oddać sobie owo „dobranoc". Broniła się do ostatka, wreszcie uległa – udanej namiętności. Udanej namiętności, bo jej po dawnemu nie kocham. Moja duma została nasyconą, ale rozbudziła się dzika żądza na nowo. I jeszcze ją mieć muszę, bo jest cudownie szczodrą w rozkoszy (Dzien IV 59).

Skończyłem dziś lat 23. Szybko idzie czas. Mniejsza jednako to – nie miałem bowiem weselszego dnia urodzin (chyba prócz tego, w którym posiadałem pierwszy raz Helenę) (Dzien IV 272).

Więc kobieta inteligentna, rozumna – nie ma środków na odsunięcie karesów męża. Więc to musi pozostać w takiej niezmiennej formie! Jest to mój wstyd – ale pozostaję z nim jak ze śmiertelnym, nie wyspowiadanym grzechem dlatego, że ją kocham całą duszą, że wplotła się w moje życie, we mnie, w me myśli z siłą życiodawczej arterii. Zerwać tego nie potrafiłbym nigdy. Ja tym żyję. Mówiłem już, że kradnę ją, o ile możność pozwoli (Dzien II 376).

Posiadam ją niepodzielnie, jesteśmy razem, oczy te patrzą we mnie jak w obraz bóstwa, na każdy mój uścisk jak za uderzeniem w klawisz odezwie się jej objęcie, na każdy lubieżny całus jej pocałunek, poddaje się każdej pieszczocie, wreszcie całe to miękkie, wonne, sprężyste, chwilami piorunowo namiętne ciało cudownej kobiety należy do mnie… i gdy z całą pokorą kochającej oddaje wszystko, co dała natura kobiecie – przelatuje przez mózg mój myśl jak kula morderczа: wszystko to posiadać będzie inny, wszystkim tym obdzieli kogo innego (Dzien II 375).

Każdy z tych wpisów ukazuje Żeromskiego jako mężczyznę zakochanego, cierpiącego z powodu rozłąki, tęskniącego za obiektem swoich uczuć, przeżywającego męki zazdrości. Biorąc pod uwagę całą historię romansu z Heleną, uczucia i postawa Żeromskiego ewoluowały – od fascynacji typowej dla pierwszego zauroczenia, poprzez miłość, pożądanie, pociąg fizyczny – w fazie kulminacyjnej, aż po rezygnację, znudzenie, właściwe ostatniemu etapowi związku. Oprócz chwil szczęścia, a nawet euforii, których pisarz doznawał zwłaszcza w związku z erotycznymi zbliżeniami, zdarzały się także chwile zwątpienia, rozpaczy, wynikające z faktu, że Helena była mężatką i zgodnie z prawem należała do innego mężczyzny:

Tak… w poniedziałek moja – w środę Leonowa (Dzien II 385).

Wszystkie te nieoszacowane pieszczoty, wszystkie moje, jak myślałem, dla mnie wynalezione… posiada inny! To jej tylko właściwe oparcie głowy na ramieniu, jej właściwe przyciśnienie głowy do piersi, te jej mięciuchne gięcie się całego ciała w ujęciu – posiada inny… (Dzien II 387).

Na zakończenie podjętych w tym punkcie refleksji warto wspomnieć o jeszcze jednym fakcie wskazującym na siłę uczuć i przywiązanie Żeromskiego do pięknej „ciotki". Chodzi tu mianowicie o przepisywanie (w całości lub we fragmentach) listów, które Helena pisała do niego[25]. W dziennikach pisarz zamieścił ich ponad 30. Oto fragment jednego z nich:

Uspokój się, serdeczny mój, pamiętaj zawsze, że duch opiekuńczy czuwa nad tobą i ukoi twoje cierpienia, a da Bóg doczekać kwietnia, znowu się zobaczemy, aby sobie powtórzyć, że uczucie tak czyste i szlachetne nie szwankowało podczas długiego niewidzenia. Powtarzam więc raz jeszcze, że kocham Cię więcej jak brata i jeżeli kiedykolwiek myślę o najdroższych sercu, to Ty nie ostatnie między nimi zajmujesz miejsce… Często bardzo zasyłam westchnienie do Boga, aby udzielił Ci spokoju i wytrwałości w tej ciężkiej pielgrzymce życia… (Dzien II 84).

Listy od Heleny Żeromski nie tylko czytał, ale także wnikliwie analizował, a swoje przemyślenia skrupulatnie zapisywał na kartach *Dzienników*.

Trwający ponad cztery lata (z przerwami) romans zakończył się prawdopodobnie w czerwcu 1888 roku. Po tym czasie Żeromski nie utrzymywał z Heleną bliższych kontaktów, nie korespondował z nią i nie interesował się jej losem:

Przez cztery lata kochałem się szalenie w pani Helenie, wyszarpałem sobie wszystkie zdrowe funkcje nerwów, zgubiłem się i przyszłość lepszą zgubiłem dla niej. Przed dwoma właśnie laty, w czerwcu, widziałem ją raz ostatni – później, zrażony, zmęczony przez nią, unikałem

[25] Korespondencja z siostrą macochy pisarza była na pewno bogata. We wpisie z 11 czerwca 1890 roku Żeromski zanotował: *Po dwu latach miałem zobaczyć moją kochankę i ukochaną, anioła mego życia, jedyną dawną myśl moją… Pan Leon bawił mię w salonie rozmową, podczas gdy pani Helena opanowywała zapewne wrażenia… Śmiech mię brał, kiedym patrzał na pana Leona. Przez lat cztery bałamuciłem mu żonę, pisałem do niej około 300 listów, miewałem schadzki, spotkania, zabierałem mu ją sprzed nosa* (Dzien odn 42–43).

spotkań, nie pisałem do niej ani razu, zapomniałem i kochałem kogo innego, tęskniąc za kim innym podjeżdżałem do Łukowa (Dzien odn 42).

11 czerwca 1890 roku, dwa lata po ostatnim rendez-vous, Żeromski ponownie zobaczył się z siostrą swojej macochy. Spotkanie to wywarło na pisarzu przygnębiające wrażenie i przyczyniło się do ostatecznego zerwania wszelkich z nią kontaktów:

Wyszła wreszcie pani Helena. Nie ma na określenie tego wrażenia, jakie wywarła na mnie, innego wyrażenia nad to, że była „jak złapana". Starała się być uprzejmą a zimną, obojętną, a dławiło ją coś, pogardzała mną, a po kobiecemu rada była zobaczyć, co się ze mną stało… Doznawałem w ciągu całej tej wizyty uczucia nieznośnej przykrości. Jesteśmy, my mężczyźni, podli – nie ma co! Na życiu pani Heleny leży plama wieczna i niestarta, nosząca nazwę – Stefan, a ta właśnie plama ma dla mnie wielki powab. I ja udawałem wobec niej Cezara Almavivę: byłem zimny, grzeczny, wiele mówiący dlatego właśnie, aby przekonać panią Helenę, znającą mię na wskroś, że nie umiem już milczeć w towarzystwie i myśleć o niej. Mówiliśmy o rzeczach obojętnych i żadnego z przeszłością nie mających związku, nie zamieniliśmy ani jednego spojrzenia przyjaznego po dwu latach niewidzenia się – ja z Helą – czyż to możliwe? Gdy wychodziłem, zimno pożegnawszy się, dławił mię przykry, okrutny, podły śmiech, rozlegający się w pustce mej duszy z okrucieństwem szyderczym. Rad byłem, gdy nareszcie wsiadłem do wagonu. Wyjrzawszy oknem, dostrzegłem panią Helenę na peronie: zbrzydła, utyła… To już nie ta Helenka przecudna. – Ach, Boże!... Z miłości bez granic, bez pamięci, bez rachuby, z szaleństwa tylu lat nie zostało nic, nawet garści prochu! Dziś nic dla niej nie mam prócz wspomnień à la Casanova… (Dzien odn 43).

1.2.2. SIOSTRA BOLESŁAWA

Żeromski miał cztery siostry, z których dwie wcześnie zmarły. Losy najstarszej z sióstr – Aleksandry – nie są znane. Wiadomo jedynie, że Olesia po śmierci matki z nieznanych powodów opuściła dom rodzinny w Ciekotach. Po kilku latach wyszła za mąż za Rosjanina i wyjechała na Wschód. Fakt ten w głównej mierze przyczynił się do zerwania stosunków między rodzeństwem[26], skutkiem czego w *Dziennikach* nie znalazł się ani jeden wpis poświęcony Aleksandrze, nie wiadomo też, czy Żeromski kiedykolwiek kontaktował się z siostrą listownie. Jedynym śladem jej obecności w pamięci brata są trzy bardzo lakoniczne

[26] *Stefan Żeromski. Kalendarz życia…*, op. cit., s. 33; Z.J. Adamczyk, *Tajemnice rodzinne. Zagadki…*, op. cit., s. 68.

wpisy, w których pisarz przy okazji innych spraw (śmierć matki, pobór do wojska) wymienił obie siostry[27]:

A ja… a ojciec, mój biedny, ukochany ojciec i dwie siostry zostaliśmy sami, sami nad mogiłą, nad mogiłą ukochanego naszego anioła… Młodszą siostrę wzięła do siebie ciotka, starsza wróciła do domu, a ja do gimnazjum (Dzien I 46–47).

żyłem pod okiem istoty, która mię nad wszystko, nad siostry, nad ojca kochała! (Dzien I 100).

Jestem niespokojny, zajęty wyszukiwaniem metryki mojej, moich rodziców, macochy, sióstr, aktów ślubnych etc., co wszystko ma mię uwolnić od służenia orężem wielkiej matuszce – Rusi… (Dzien II 177).

Z młodszą siostrą – Bolesławą – łączyły Żeromskiego bliższe relacje i częstsze kontakty, zwłaszcza w okresie dzieciństwa i młodości, co poświadczają wpisy w *Dziennikach* i jedyny zachowany list[28]. Większość z tych wspomnień wyraża smutek, żal związany z rozstaniem i utratą domu rodzinnego. Po śmierci ojca rodzeństwo utraciło prawa do domu w Ciekotach i musiało opuścić dom rodzinny. Żeromski – wówczas uczeń kieleckiego gimnazjum – rozpoczął bardzo trudny, tułaczy etap swojego życia, natomiast Bolesława trafiła pod niezbyt troskliwą opiekę dalszej rodziny:

Mam list od Bolci. Prosi na wszystko, by przyjechać na święta. Cóż ty na to, panie Stefanie? Czy słyszysz głos obowiązku, głos tej leżącej w kościach, krwi, miłości brata i siostry? (Dzien II 70).

Smutno mi czegoś… Siostro moja, kiedy my się zobaczymy znowu? (Dzien II 158).

Żeromski bardzo przejmował się niedolą młodszej siostry, o czym świadczą pełne emocji zapiski dziennikowe, np.

Zaraz po przyjeździe do Kielc – dowiedziałem się, że Bolcia jest w Kielcach, gdyż podobno przywieziono ją i zostawiono na środku rynku. Przez parę dni tułała się po mieście, w końcu znalazła miejsce służącej u wicegubernatora. Dziś, przechodząc ulicą Pocztową, widziałem ją stojącą w bramie. Przeszedłem koło niej udając, że jej nie widzę. Tak… ja tak postąpiłem. I nie wyrzucam sobie tego. Niech się na tej czarnej kartce zapiszą wszystkie wyroki losu. Biedna matko moja, jakżem szczęśliwy, że śpisz na wieki: nie wiesz, że dwie twoje córki są kobietami upadłymi. Mówią, że kto rozpacza, ten głupieje. Tak… ja ogłupiały jestem. (Dzien II 248–249).

---

[27] Badaczom biografii Żeromskiego udało się potwierdzić, pomimo niewielu dowodów, że pisarz jednak interesował się losem starszej siostry, zwłaszcza w ostatnich latach swojego życia, np. pomagał jej synowi, gdy ten powrócił do Polski po 1918 roku (Zob. Z.J. Adamczyk, *Tajemnice rodzinne. Zagadki…*, op. cit., s. 68).

[28] Pierwszy zachowany list w zbiorze korespondencji prywatnej Żeromskiego był adresowany właśnie do Bolesławy.

Za trudne położenie siostry Żeromski obwiniał siebie, ale także rodzinę, której powierzono opiekę nad Bolcią. Miał za złe krewnym, że nie zajęli się nią w należyty sposób, nie zapewnili odpowiednich warunków do życia i rozwoju, a w końcu porzucili, zostawili na pastwę losu:

Czuję, że dokonywa się niesprawiedliwość, czarna jak piekło, hańba moich grobów. Przed chwilą pisałem list do ciotki Trepkowej, lecz go nie wyszlę. Pisało serce rozdarte. Na taką boleść – tylko śmiech. Piętnastoletnia dziewczyna w służbie u Moskali, a więc w służbie hańby. Jakże mi straszno! Widzę ją brzemienną, złodziejką, prostytutką. Matko moja, matko moja, matko moja! Ja się zemszczę, ja ich na świat, na słońce jak zbrodniarzy wywiodę, ja ich imiona pod pręgierz zaniosę! Jestem jak pod gradem kamieni (Dzien II 248–249).

Odebrałem list od Bolci. Nie umiem powiedzieć, ile uczuć budzi się we mnie po przeczytaniu każdego nieortograficznego jej listu. Jest ona głosem moich ukochanych grobów. Jak ja kocham to biedne dziecko, doznające opieki… krewnych. Trzeba być w położeniu takiej istoty, by pojąć, co to jest opieka krewnych. Największa tyrania rzucaną bywa wychowance i nazywa się to dobrodziejstwem. Gdyby choć miała brata nie półgłówka i nie samoluba… Kozłowscy opiekowali się nią tyle czasu, cały świat o tym wiedział – i pisać jej nie nauczyli ortograficznie. O, krewni, długi wdzięczności – to najcięższy z łańcuchów, krępujących i gniotących mię (Dzien II 177).

Cierpię niewypowiedzianie. Ja kocham tę dziewczynę. Niekiedy latają mi po głowie myśli jak pioruny. Jestem bardzo nieszczęśliwy, nikt bowiem nie ma siostry, która by była zostawioną na bruku, czyli była włóczęgą. Ja jeden, ja tylko – bezsilny. Ach, gdybym mógł całej mojej familii plunąć w twarz! Prawdopodobnie będę musiał odebrać sobie życie, jeśli nastąpi jeszcze cokolwiek, co ścisnęłoby mi bardziej piersi (Dzien II 252).

Ostatnia notka poświęcona Bolesławie pojawiła się w VI tomie *Dzienników* pod datą 5 maja 1889 roku. Żeromski bardzo krótko opisał w niej spotkanie z siostrą:

Po nabożeństwie poszedłem do B. i ledwo ją odnalazłszy zabawiłem z godzinę. Wszystko przebaczyłem, z głębi serca przebaczyłem i będę szedł tą drogą z pomocą Boga.

Prawdopodobnie było to ostatnie spotkanie Żeromskiego z Bolesławą. Jak zauważył Zdzisław Jerzy Adamczyk:

W późniejszych dokumentach – listach czy wspomnieniach Żeromskiego – młodsza siostra już się nie pojawia; jak gdyby między rodzeństwem nie było żadnych kontaktów, chociaż Bolcia aż do swojej śmierci mieszkała w Warszawie. Zapewne zaraz po roku 1890 wyszła za mąż za szewca Jana Endrycha, mieszkała z mężem w rejonie Starego Miasta: przy ul. Kościelnej, Freta, Rybaki; tutaj rodziły się jej dzieci: synowie Władysław, Stanisław, Zygmunt, córka Cecylia – późniejsza doktorowa Ciszewska[29].

[29] Z.J. Adamczyk, *Tajemnice rodzinne. Zagadki*…, op. cit., s. 69.

Bolesława Endrychowa ujawniła się dopiero kilka miesięcy po śmierci Żeromskiego, wtedy, gdy złożyła w sądzie prośbę o zmianę testamentu brata i domagała się uznania wśród spadkobierców bratowej – Oktawii oraz jej, Bolesławy, a także zmniejszenia zapisu na rzecz Anny Zawadzkiej i Moniki – drugiej rodziny pisarza. Ostatecznie do procesu sądowego nie doszło, ponieważ z nieznanych nam przyczyn powódka wycofała pozew. O dalszych losach młodszej siostry Żeromskiego i jej rodzinie nadal wiemy niewiele[30]. Bolesława z Żeromskich Endrychowa zmarła 19 marca 1940 roku, jej potomkowie są dzisiaj najbliższymi żyjącymi krewnymi Stefana Żeromskiego[31].

1.2.3. MACOCHA

W 1881 roku, dwa lata po śmierci żony Józefy z Katerlów, Wincenty Żeromski poślubił Antoninę z Zeitheimów, z zawodu nauczycielkę. Relacje macochy i pasierba od początku układały się pomyślnie, zacieśniły się zwłaszcza po śmierci ojca, gdy młody pisarz utracił ukochany dom. W trudnych chwilach życia, np. wtedy, gdy potrzebował pieniędzy, mógł liczyć na jej pomoc. Macocha była dla niego także podporą w sprawach uczuciowych. Pomimo pozytywnej roli, jaką „macoszka" odgrywała w życiu pisarza, liczba wspomnień z nią związanych w *Dziennikach* jest niewielka. Wpisy dziennikowe, które są jedynym źródłem wiedzy o Antoninie Żeromskiej, dowodzą, że pisarz miał o macosze dobre zdanie, doceniał jej starania i był bardzo wdzięczny za udzielaną pomoc:

> *Jaka ta moja macocha poczciwa! Nieraz wyrzekam, że nie mam na świecie nikogo – a ja mam dwa serca, które na drodze życia znaleźć niełatwo. Rodzona matka prędzej zrozumiałaby burze duszy, ale ta matka zastępuje pierwszą pod względem zewnętrznej opieki. Toteż czuję dla niej wdzięczność, która jest niemal miłością. W moich obecnych marzeniach, w marzeniach o dostatku – zawsze ta zacna, dobra, dobra tak, jak to one dobrymi być umią* [!] *– staje jak towarzyszka. Pragnąłbym całą duszą zdobyć jakiś kawałek chleba, by się z nią podzielić i jeśli myślę o kawałku chleba – to dlatego, że czuję obowiązek długiej i prawdziwej wdzięczności. Właściwie po co ja do Radoszyc przyjechałem? Tak – otwarcie mówiąc zatęskniłem za moją macoszką. My zrośliśmy się jakoś ze sobą. Kiedy coś ważniejszego ze mną się stanie, choćbym chciał ukryć, wygadam się przed nią; kiedy wybieram się w tę wyrokującą o dalszej karierze drogę – nie miałem odwagi iść bez słowa otuchy. Czasem my się pokłócim, o religią, o rozmaite kwestyjki filozoficzne – ale zgoda następuje niezwłocznie. Dość uśmiechu, słowa przeprosin.*

---

[30] Krzysztof Piwowarczyk, żyjący prawnuk Bolesławy Endrychowej, założył stronę internetową *Rodzina Stefana Żeromskiego. Siostra Stefana Żeromskiego – Bolesława Żeromska i jej rodzina* (www. rodzinazeromskiego.pl), na której zamieścił, opracowane na podstawie rodzinnych wspomnień i dokumentów, informacje na temat życia swojej prababki i jej rodziny.

[31] Monika – córka Żeromskiego i Anny Zawadzkiej – zmarła bezpotomnie.

A gdyby mi jej zabrakło, uczułbym się o jedno ramię słabszym. To kobieta – ale zna mię jak stary grosz, a nieraz zrozumie dobrze i ból (Dzien II 399–400).

Oto – ostatnia i jedyna moja przyjaciółka, najlepsze serce chce mię opuścić na zawsze – moja macocha. Jak podłe jest moje życie! Zaczyna mię znowu gryźć posępność i żal, i niepokój, i gorycz, i bezsilność. Pojadę tam, aby płakać – a co dalej? Dziwaczne rzeczy dzieją się ze mną (Dzien V 128).

Wiemy, że Antonina i Stefan korespondowali ze sobą, zachował się wprawdzie tylko jeden list adresowany do Żeromskiego, z 8 września prawdopodobnie 1919 roku (w nagłówku brak daty rocznej). Antonina Żeromska dziękowała w nim za wsparcie finansowe, które otrzymała od pasierba:

Drogi Stefanie! Przepraszam Cię że zaraz po odebraniu pieniędzy nie podziękowałam za takowe, ale jestem tak przybita zmartwieniami i niedostatkiem że myśli zebrać nie mogę, gdyby nie Helenki opieka, to bym już dawno ziemię gryzła, ale widać Panu Bogu nie podobało się mnie powołać do swej chwały. Po powrocie z Moskwy rzucili mnie na opatrzność Boską, tylko jedna siostra, która się mną interesuje, ale i ona, biedactwo, musi pracować, chociaż jest niemłodą. Myśl moja ciągle zmartwiona, kiedy bolszewicy oddadzą moje procenta, bo już i sił mi brakuje do zniesienia tej krzywdy. Kończę tę bazgraninę, aby Cię nie znudzić. Twoja Cię kochająca przybrana matka A. Żeromska[32].

Przywołany tu list jest ważny z jeszcze dwóch powodów – po pierwsze jego treść potwierdza, że pragnienie Żeromskiego o „zdobyciu kawałka chleba" i możliwości odwdzięczenia się macosze za jej dobroć i wsparcie spełniło się, po drugie przynosi ostatnie potwierdzone informacje na temat życia Heleny Radziszewskiej.

Antonina Żeromska zmarła w dzień urodzin swojego pasierba – 14 października 1920 roku w Wólce Mławskiej.

***

Wspomnienia o najbliższych członkach rodziny zanotowane w tekstach intymistycznych dają wgląd w charakter relacji, więzi, uczuć łączących Żeromskiego z rodziną. Listy i dzienniki, jako teksty najbardziej prywatne, pisane bez myśli o druku odsłaniają najwięcej zachowań konfesyjnych pisarza, można je więc uznać za szczere i spontaniczne. Zgromadzony materiał, pomimo że bardzo bogaty i zróżnicowany, ujawnia jedynie częściowy

[32] Za udostępnienie skanu oryginału listu wyrażam podziękowanie Zakładowi Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie; rkps akc. 17218, t. 4. List przywołałam z zachowaniem oryginalnej ortografii i interpunkcji.

i niepełny obraz rodziny, w której wychował się Żeromski[33]. Analiza treści wpisów dziennikowych wskazuje, że pisarz darzył głębokim uczuciem swoją matkę – Józefę i ojca – Wincentego, a także młodszą siostrę – Bolesławę, cenił i szanował również swoją macochę. Śmierć rodziców oraz utrata ukochanego domu odcisnęły na pisarzu głębokie piętno i miały wpływ na jego dalsze losy, dokonywane wybory, postępowanie w życiu dorosłym. Wiele wydarzeń i przeżyć związanych z rodziną stało się inspiracją i kanwą jego utworów. Żeromski często pisał w nich o poczuciu bezdomności i potrzebie posiadania rodziny. Dramatyczne koleje życia pisarza sprawiły, że rodzina stała się dla niego wartością największą, co sam dobitnie wyraził w jednym ze swoich wspomnień:

> *świętą jest rodzina dla mnie – może dlatego, że mało ją znałem, a dziś jej nie mam* (Dzien III 179).

Dzienniki stanowią również doskonałe źródło wiedzy o życiu erotycznym autora *Urody życia*. Zdaniem Jerzego Kądzieli: „sprawy drażliwe czy nawet drastyczne, związane przeważnie z dziedziną erotyki, nie są tuszowane, choć czasem poddane są uwznioślającym sublimacjom”[34].

Biorąc pod uwagę zapiski w *Dziennikach*, możemy przyjąć, że Żeromski miał skłonną do romansów naturę, zwłaszcza jeśli chodzi o mężatki[35]. Szczególnie bliskie i długotrwałe stosunki miłosne łączyły młodego pisarza z Heleną Radziszewską. Wpisy poświęcone ukochanej siostrze macochy tworzą w sumie opowieść o różnych formach emocji osobistych pisarza, takich jak fascynacja, pożądanie, namiętność, a na koniec – znudzenie.

1.3. WSPOMNIENIA DOMU RODZINNEGO

Najukochańszym i najczęściej wspominanym przez Żeromskiego miejscem na ziemi był dworek w Ciekotach. Rodzina pisarza mieszkała w nim przez 12 lat – od roku 1871 do śmierci ojca Wincentego w 1883 roku. Dworek w Ciekotach nie był jedynym miejscem, w którym mieszkał Żeromski. Rodzina dość często zmieniała miejsce pobytu, co wynikało ze specyfiki pracy Wincentego Żeromskiego – jako dzierżawcy lub administratora kolejnych folwarków. Położony nad Lubrzanką, u stóp góry Radostowa dworek był dla

---

[33] Obraz niepełny, ponieważ przedstawiane w dziennikach informacje mają wyłącznie subiektywny charakter, co przekłada się na ich selekcję oraz sposób ujęcia tematu. Zob. J. Kądziela, *Wstęp*, w: S. Żeromski, *Dzienników tom odnaleziony*, Warszawa 1973, s. 17.

[34] Tamże, s. 18.

[35] Żeromski opisał w *Dziennikach* wiele swoich podbojów sercowych, w tym romanse z co najmniej trzema mężatkami: Heleną Radziszewską, Anielą Rzążewską i Natalią Faÿettową.

pisarza ostoją, miejscem, które dzięki matce dawało mu poczucie bezpieczeństwa. W swoich wspomnieniach zapisanych w dziennikach Żeromski zawsze idealizował to miejsce i przedstawiał jako cudowne, czyste, pełne matczynej miłości gniazdo rodzinne, w którym spędził szczęśliwe dzieciństwo i lata młodości. Pierwszy wpis poświęcony domowi pochodzi z lipca 1883 roku i zawiera pełne miłości słowa zachwytu nad pięknem tego raju utraconego:

> *Kontury dworku naszego tak się cudownie, otulone w lip ramiona, od zachodniego słońca odbijały, żem go nie poznał. Uczułem, jak bardzo miejsce to kocham, uczułem, że miłość do tego gniazda mojego jest niezmierzoną. Modrzew, mój ukochany modrzew, przedmiot moich zachwytów, kołysał się tak poważnie, staw, w którym łagodnie siwo zarysowana odbija się Łysica, ujęty w ramiona tatarakowych zarośli, nad którym stare wierzby, olbrzymie olchy w niebo strzelają, był tak cichy, kiedy niekiedy tylko płetwą ryby trącony, że zdał mi się jedną srebrną bryłą, zwierciadłem odbijającym cuda natury. Dworek nasz biały odbił się w tym zwierciadle całkowicie z swym gankiem, tak prześlicznie dzikim obrośnięty winem, z swymi błyszczącymi oknami, z lipami, modrzewiem, wierzbami i gruszą… Świętojańskie robaczki migały koło mnie, daleko na wsi świeciły się ognie jak błędne ogniki – a ja sam byłem nad stawem, sam w ciszy, samotności, których tak bardzo pragnąłem w Kielcach. Uczułem, że Bóg jest wkoło mnie. Co czułem – wyjawić trudno: byłem poetą! Żaden z poetów nie czuł więcej jak ja wczoraj – a więc i ja jestem poetą!* (Dzien I 229–230).

Opisy dworku w Ciekotach, okolicznego krajobrazu, przyrody przywodzą na myśl baśniowe opisy miejsc arkadyjskich. Tragiczne koleje życia rodziny sprawiły, że miejsce to Żeromski utracił na zawsze. Poczucie straty było dojmujące, ponieważ łączyło się ze śmiercią ojca, całkowitym sieroctwem i bezdomnością. Nawet po wielu latach, gdy pisarz wracał w rodzinne strony, widok ukochanego domu budził w nim żywe uczucia:

> *Jak mało teraz kwiatów w naszym ogródku przed oknami! Pomnę, ile ich było, gdy żyła moja matka… Ile astrów, ile balsamin, lewkonij, rezedy, bratków, lilij, georginij, róż i niezliczone innych mnóstwo… Wszystko to było tak cudowne, tak wonne! Wśród tych kwiatów stał nasz biały dworek, a w dworku wśród kwiatów zapachów mieszkało nasze szczęście… Wyszedłem wieczorem. Jest już księżyc, którego tak bardzo pragnąłem. Słońce zaszło już dawno. Księżyc kąpie się w wodzie* (Dzien I 229).

> *Wracałem, gdy zachodziło słońce. Z mego białego dworu wił się słupem dym, białe ściany świeciły… Trzeba było widzieć białą ścianę dworu wśród niebieskości czy zieleni jodeł i sosen. Ten kontrast i tę harmonią dwu kolorów Polak mógł wymyśleć. A gdy jeszcze ten dwór był nasz, wydał cię na świat i wydał ze siebie na cmentarz dwoje twoich rodziców, dał ci się lubować długo sobą, szczęściem rodzinnym, matką się lubować, matką – a potem odepchnął cię od siebie i pozostał taki sam, taki niezmiennie cudowny nad szybą szerokiego stawu i każe ci iść, iść i odwraca ci oczy ku sobie i mówi: byłem twoim domem, byłem twoim gniazdem, twojego ojca znałem – a teraz jesteś mi obojętny, nie znam cię, jest mi wszystko jedno, że ty domu nie masz…*

Trzeba zrozumieć tę mowę starego domu, gdy się nie ma domu i trzeba sobie przebaczyć te łzy gorzkie i tę otchłań tęsknoty za tym, co już nigdy, nigdy nie wróci… (Dzien III 253).

W czternastym tomie[36] swoich dzienników Żeromski jako motto przywołał fragment *Hymnu* (*Smutno mi Boże*) Juliusza Słowackiego:

… Żem nie zaznał prawie rodzinnego domu,
Żem jest jak pielgrzym, co się w nocy trudzi
Przy blasku gromu…

– słowa te chyba najtrafniej oddają stan ducha osieroconego, „bezdomego" pisarza.

[36] Wedle numeracji autora.

II

RODZINA, KTÓRĄ STWORZYŁ STEFAN ŻEROMSKI

2.1. ŻEROMSKI JAKO MĄŻ

W *Kalendarzu życia i twórczości* czytamy: „W okresie świąt Bożego Narodzenia [1890 r.] pisarz poznał [Oktawię Rodkiewicz] swą przyszłą żonę[37], która pracowała jako administratorka w Nałęczowie. Jej ojczym, dr Konrad Chmielewski, był dyrektorem Zakładu [Leczniczego w Nałęczowie]”[38]. Nie wiemy, jakie były pierwsze wrażenia Żeromskiego związane z Oktawią, brakuje bowiem fragmentu dzienników z okresu od połowy października 1890 roku do września 1891 roku[39]. Informacji na ten temat nie znajdziemy także w korespondencji, ponieważ pierwszy list adresowany do Oktawii pochodzi z 3 grudnia 1891 roku, wtedy Żeromski był już oficjalnie uznany za starającego się o jej rękę. Zachowane wpisy dziennikowe z kolejnych miesięcy 1891 roku pokazują, jak ich związek ewoluował i co w tym czasie przeżywał Żeromski. W początkowym okresie znajomości stosunki między przyszłymi małżonkami nie miały charakteru romantycznego, raczej były to relacje koleżeńsko-przyjacielskie. Żeromski zanotował np.

> *dziś poszliśmy odnieść szale pani Oktawii. Taka dobra kobieta, że aż coś dziwnego. Małe, drobne usługi, troskliwość siostry, dziwna braterskość, współczucie, okazywane szorstko, naturalnie* (Dzien VI 343).

> *Pani Oktawia to złota kobieta. Mam wiele dla niej wdzięczności za to, że często ze mną po koleżeńsku rozmawia, że mię przyciąga po prostu chce „zrobić ze mnie istotę ludzką”* (Dzien VI 336).

---

[37] Biogram Oktawii Rodkiewiczowej zamieścił Z.J. Adamczyk w komentarzu pod pierwszym listem z 3 grudnia 1891 roku, który Żeromski napisał do przyszłej żony (Listy I 80–82).

[38] *Stefan Żeromski. Kalendarz życia…*, op. cit., s. 112.

[39] Ostatni zapis w tomie *Dzienników odnalezionych* ma datę 18 października 1890 roku, w tomie szóstym zaś brakuje wpisów od 19 października 1890 roku do września roku następnego.

Przez pewien czas pani Oktawia w ogóle nie przejawiała zainteresowania Żeromskim jako ewentualnym kandydatem na męża, swatała mu nawet swoją przyjaciółkę – Jadwigę Truszkowską. Do zaręczyn jednak nie doszło, bo pisarz zakochał się w swatce:

Pani Oktawia przywiozła mi rezolucją paczki tego brzmienia: mam zostać nauczycielem ludowym i ożenić się z… p. Jadwigą. Co więcej ona gotowa w czyn swaty wprowadzać, bo oto jutro jedziemy do Lublina (Dzien VI 336).

Jaka to dobra kobieta – ta pani R! Polubiła mnie za to, że – jak mówi – oceniłem p. Jadwigę, jak na to zasługuje. Wywiązał się stosunek koleżeński: siadywaliśmy tam, ćmili papierosy, pili herbatę, gadali o wszystkim, mówili o tym nawet, że mnie się podoba p. Jadwiga, a Kazikowi Helena, pani Oktawia wszystkim itd. Dziś rano szczególniej gadaliśmy sobie otwarcie, a w wagonie, dokąd je odprowadziliśmy, jeszcze otwarciej (Dzien VI 330).

„Nastrój romantyczny między nimi [Oktawią i Żeromskim] nastąpił dopiero po upływie roku [od momentu poznania]" – taką uwagę zamieścił w swoich wspomnieniach opublikowanych w „Tygodniku Ilustrowanym" Zygmunt Chmielewski, przyrodni brat Oktawii[40]. Jesienią 1891 roku Żeromski odnotował w swoim dzienniku:

Co za miła kobieta! Taka dobra, oryginalna, tak z nią miło gadać, że gadałoby się od świtu do nocy. Właśnie rozmowa z nią, gadka – miłą jest strasznie (Dzien VI 344).

Jak mi dobrze w obecności pani Oktawii. Nie tylko ją uwielbiam, nawet kocham, ale strasznie ją lubię (Dzien VI 363).

Nigdy nie miałem w życiu takiej, nigdy też nie miałem w sobie takiego zadowolenia ze swych uczuć jak teraz. Mogę jeszcze bóg [!] *wie jak szaleć za panią O., a przecież nie zepsuje mi to pierwszych, tak świetlistych momentów tej… przyjaźni* (Dzien VI 363–364).

W październiku 1891 roku Żeromski prawdopodobnie oświadczył się i został przyjęty pomimo sprzeciwu rodziny, zwłaszcza rodziców Oktawii[41].

Okres narzeczeństwa i małżeństwa z panią Rodkiewicz dokumentują tylko listy, ponieważ Żeromski przestał prowadzić dzienniki w październiku 1891 roku. Listy pisane do Oktawii w latach 1891–1925 obejmują dwa okresy ich wspólnego życia: narzeczeństwo – 58 listów i małżeństwo – 172 listy. Więzi emocjonalne łączące Żeromskiego i Oktawię od momentu poznania pod koniec 1890 roku aż do śmierci pisarza w 1925 roku zmieniały się, co znalazło swoje odzwierciedlenie w charakterze, klimacie i tematyce ich korespondencji. Listy narzeczeńskie i z pierwszego okresu małżeństwa przepełnione są wyznaniami namiętnej miłości, ukazują pisarza jako mężczyznę bez pamięci zakochanego, tęskniącego, który w godny poety-romantyka sposób opisuje zalety charakteru i urodę ukochanej

[40] Cyt. za: *Stefan Żeromski. Kalendarz życia*…, op. cit., s. 112.
[41] Tamże, s. 116.

oraz wspomina chwile szczęścia i niecierpliwie liczy godziny do następnego spotkania. Ze względu na taką tematykę, sposób ujęcia i cel, listy z tego okresu spełniają wszystkie kryteria tradycyjnego listu miłosnego[42]. Drugi zbiór korespondencji pochodzący z późniejszego okresu ich związku ma zupełnie inny charakter, można go zaliczyć do nurtu listów teraźniejszych[43]. Przeważają tu bowiem listy natury praktycznej, pisane z uwagi na doraźne potrzeby i aktualne tematy. Znajdujemy w nich informacje, często szczegółowe, dotyczące np. stanu zdrowia, finansów, pracy i spraw codziennych; kwestie uczuć traktowane są marginalnie lub nie pojawiają się wcale. Ostatni list do żony z 24 września 1925 roku zawiera już tylko pokorną prośbę o podpis Oktawii pod oświadczeniem rozwodowym. Zmiany w formie i tematyce listów są następstwem transformacji, jakie zaszły w życiu osobistym i w małżeństwie Żeromskiego. Do najistotniejszych można zaliczyć: nawiązanie bliskich relacji z Anną Zawadzką – późniejszą długoletnią towarzyszkę życia Żeromskiego, chorobę psychiczną Oktawii oraz śmierć syna Adama w 1918 roku, po której kontakty pisarza z żoną ustały całkowicie.

Spośród całego zbioru korespondencji z Oktawią najciekawsze pod względem formy i treści są listy narzeczeńskie i te z pierwszych lat wspólnego pożycia małżeńskiego. Wyraźnie zaznacza się w nich pierwiastek uczuciowy, namiętność, a także opiekuńcza postawa pisarza wobec ukochanej. O bliskich, nacechowanych zmysłowością relacjach między narzeczonymi/małżonkami świadczy nie tylko główna część listów, ale także ich nagłówki oraz zakończenia[44]. Z uwagi na to, że adresatką była osoba najbliższa pisarzowi, w nagłówkach listów pojawiły się zwroty *ad personam*, które mają najczęściej postać apostrofy wokatywnej, wyrażanej za pomocą połączeń: przymiotnik + rzeczownik (imię / inne określenie adresatki), np.

Droga / *Kochana* / *Najdroższa Tusiutko* / *Tuchno* / *Kochanko droga*. Czasami tę prostą formę apostrofy Żeromski modyfikował, dodając zaimek dzierżawczy – *moja*:

Moja najdroższa Tusiu (Listy I 96).

Moje maleństwo najdroższe! (Listy I 127).

Moja śliczna czarnobrewko! (Listy I 209).

Ukochana ptaszyno moja! (Listy I 321).

---

[42] Zob. S. Skwarczyńska, *Teoria listu*, Lwów 1937, s. 109–110.

[43] Tamże, s. 119.

[44] Szerzej na temat cech językowych korespondencji Żeromskiego z Oktawią pisałam w artykule *Nagłówki i formuły kończące w listach Stefana Żeromskiego do żony Oktawii*, w: *Stefan Żeromski i jego rodzina…*, op. cit., s. 20–34.

Wiele zwrotów adresatywnych, zwłaszcza tych z okresu narzeczeńskiego, ma rozbudowaną, oryginalną formę. Na uwagę zasługuje tu np. apostrofa w liście z 3 grudnia 1891 roku nawiązująca do barokowego konceptu. Zdrobniałą postać imienia adresatki – Tusia – można odczytać z pierwszych liter rozpoczynających pięć kolejnych wersów wiersza:

***T**ej nocy słodkie złudzenia*
***U**st – najpiękniejszej na ziemi*
***S**en cudny nosił nade mną –*
***I** dał mi dotknąć ich memi.*
***A** choć jej nie znam imienia,… to przecież, obudziwszy się… mówię…* (Listy I 79–80).

Niecodzienne, nieszablonowe nagłówki pojawiają się tylko w korespondencji narzeczeńskiej oraz z pierwszych lat wspólnego pożycia, potem w przeważającej części tych formuł występują konwencjonalne, zdawkowe wyrażenia dwuelementowe o strukturze: przymiotnik + rzeczownik: *Droga* / *Kochana Tusiu* / *Tusiutku*.

Ważnym miejscem w strukturze listu, wykorzystywanym przez Żeromskiego do przekazywania adresatce słów miłości, pamięci, tęsknoty, były zakończenia. Te niezwykłe, odbiegające od ogólnie przyjętego schematu, przepojone miłosnymi zaklęciami, wyznaniami, napisane w romantycznej konwencji poetyckiej, w których można dopatrzeć się trawestacji poezji Mickiewicza, pochodzą z listów narzeczeńskich, np.

Kończę, bo mój doktor woła, aby iść spać. Dobranoc, ptaszyno. Nie gniewasz się, że „powtarzając dobranoc, nie dawałem Ci zasnąć"? Tak kocham, tak kocham… Twój na zawsze Stefan (Listy I 191).

Gdy tylko znajdę sobie miejsce na postawienie kałamarza, bibuły, kilku austriackich papierosów – będę zaraz pisał do Ciebie, jagódko moja słodka. Gdybyś Ty ze mną była… Ta izba przypomina mi nasze złote chwile. Godzi się tutaj zespolić pamięć wielkiego mistrza i Twoją, wyznając, że „nigdy z Tobą rozstać się nie mogę"… Na lodowiskach widzę błyszczące Twe ślady i głos Twój słyszę w szumie tatrzańskiej kaskady… (Listy I 219).

O wielkiej tęsknocie i bólu rozłąki świadczą te zakończenia listów, w których pisarz dokładnie wyliczał czas, po którym nastąpi spotkanie z ukochaną, np.

Ja wszystkim przebaczę, nawet narzeczonej. Tylko za karę każę jej pozwolić pocałować nie tylko loczek, ale… i te usta najśliczniejsze na ziemi, i oczy moje, moje drogie gwiazdy. Ach, czy przyjedziesz, moja najdroższa… Jeszcze 25 × 24 = 600 godzin. 600 × 60 = 36 000 minut. 36 000 × 60 = 2 160 000 sekund. Stoję w Szczakowej na dworcu i czekam. Dzień będzie jasny, śliczny, piąty kwietnia. Z daleka wysunie się pociąg, będzie się wolno zbliżał, zbliżał. Czy pozwolisz mi pocałować się w Szczakowej, czy trzeba będzie czekać, aż dojedziemy do Krakowa? (Listy I 176).

Całuję Twoje rączki i nóżki, moje kochanie jedyne. […] *Całuję teraz, maleństwo drogie. Jeszcze 20 dni. 20 × 24 = 480 godzin! O rety! – tyle czasu jeszcze!* (Listy I 303),

oraz zapewniał o dozgonnej miłości, pamięci i tęsknocie, np.

Kocham bardzo, nade wszystko – wiedzą o tym góry i dalekie okolice. Napisz zaraz (Listy I 219).

Kocham Tuchno, kocham, kocham (Listy I 204).

Zawsze jestem przy Tobie myślami, marzeniami najsłodszymi, kocham Cię całą duszą (Listy I 103).

Ach, żebyś Ty prędzej przyjechała (Listy III 56).

Kocham Cię bardziej niż w chwili pożegnania, bardziej niż siebie, nade wszystko, cokolwiek kochać bym mógł w tym życiu (Listy I 340).

Dzięki Tobie nie stracę z oczu swej dobrej drogi. Żegnam Cię do następnego listu, moja serdeczna dziecinko moja, całuję Twe rączki, marzę o Tobie, posełając Ci najsłodsze pieszczoty, najlepsze myśli (Listy I 126).

Najciekawszą jednak i najbardziej zróżnicowaną grupę formuł pożegnalnych stanowią frazy z czasownikiem *całuję*. W epistolografii adresowanej do Oktawii znaleziono blisko 160 różnych wariantów utworzonych od podstawy: *całuję ręce i/lub nogi*, *oczy*. Z ciekawszych można wymienić np.

Całuję Twe stopki. Twe ręce. Twe oczy ukochane, kocham Cię nad życie… (Listy I 93).

Całuję Twoje łapeczki po milion razy i przepraszam za wścieklizny dzisiejsze (Listy I 249).

Całuję Twoje rączki i nóżki, moje kochanie jedyne. […] *Całuję teraz* (Listy I 303).

Całuję najpierw lewą łapeczkę, potem prawą – a teraz: prawą, potem lewą… (reguła łańcuchowa) (Listy I 328).

Biorąc pod uwagę liczbę i częstotliwość ukazywania się tych listów, które pośrednio wskazują na stopień zażyłości w relacjach uczuciowych, można przyjąć, że najbliższe więzi łączyły małżonków od momentu ślubu aż do końca 1904 roku. Z tego okresu zachowało się najwięcej, bo 151 listów. W kolejnych latach korespondencja między małżonkami znacznie osłabła (w okresie od 1905 do 1912 roku nie powstał żaden list). Od 1913 do 1925 roku, czyli do momentu swojej śmierci, Żeromski napisał do Oktawii zaledwie 58 listów. Po śmierci syna kontakty małżonków ustały całkowicie – z lat 1919–1925 zachował się tylko jeden list – ten z prośbą o rozwód. Z.J. Adamczyk, analizując tajemnice rodzinne Żeromskiego, zwrócił uwagę na mało chwalebne zachowanie pisarza względem żony. Chodzi tu o osobliwy i niezrozumiały fakt pominięcia Oktawii w literackim wspomnieniu

poświęconym pamięci ich syna Adama[45] oraz nieuwzględnienie jej w testamencie. Zdaniem badacza „zupełnie niezrozumiałe było to wykreślenie matki z życiorysu syna"[46].

2.2. ŻEROMSKI JAKO OJCIEC

Pisarz miał dwoje dzieci: syna Adama z żoną Oktawią oraz córkę Monikę Wincentynę z nieformalnego związku z Anną Zawadzką. Zachowana korespondencja prywatna oraz wpisy w *Dziennikach* dowodzą, że Żeromski był troskliwym, opiekuńczym, kochającym ojcem, któremu dobro dzieci zawsze leżało na sercu.

2.2.1. RELACJE Z SYNEM

Żeromski nie był obecny przy narodzinach syna[47]. Pierwsza informacja na temat Adasia pojawiła się w liście adresowanym do Oktawii z 10 września 1899 roku, czyli dwa dni po porodzie. Świeżo upieczony ojciec nie posiadał się wtedy z radości, nie mógł uwierzyć w swoje szczęście:

> *Moja najdroższa Tusiutku! Taki jestem szczęśliwy, że mamy syna, że tego język ludzki wyrazić nie potrafi. Zupełnie wierzyć mi się nie chce żeby mnie mogło spotkać tak wielkie, bezgraniczne szczęście. Ciągle, w dzień i obudziwszy się w nocy, myślę o nim, o tym małym człowieczku, który jest tak daleko ode mnie. Z radością pojechałbym do Warszawy i nacieszył oczy jego widokiem, ale, jeżeli chcesz, zostanę tu jeszcze ze dwa, trzy tygodnie. Pragnąłbym żebyś, Tusiutku, jak najdłużej była w lecznicy, bo to najlepiej. Nic nie ma tak pilnego. Pieniędzy nam nie zabraknie. Jeżeliby potrzeba było wziąć mamkę, to, Tusiutku, nie krępuj się ani trochę, bo to nie są wydatki tak wielkie, żeby dla nich trzeba było siebie poświęcać. Nie gniewaj się, że dotąd nie pisałem, ale formalnie byłem jak odurzony. Ile razy siadałem do pisania listu, nie wiedziałem, jak to wyrazić. Tyle dziwnych i niespodziewanych myśli i uczuć przychodzi do głowy i do serca.* […] *Witkiewicz i wszyscy znajomi tutejsi przesyłają Ci serdeczne powinszowania za*

[45] W napisanej po śmierci syna pamiątkowej książeczce pt. *O Adamie Żeromskim wspomnienie przez jego ojca jako rękopis w 55 egzemplarzach podane do druku dla grona osób, które łaską, miłości, przyjaźni i opieki darzyły Zgasłego* (Warszawa 1919) Żeromski wymienił wszystkie osoby, które kiedykolwiek miały kontakt z jego pierworodnym, ale wśród nich nie było Oktawii.

[46] Z.J. Adamczyk, pisząc o tym fakcie w artykule *Tajemnice rodzinne…*, op. cit., s. 61, zadaje szereg pytań: „czym się Żeromski kierował. Gniewem? Małostkową chęcią rewanżu za jakieś złe zachowanie Oktawii, o którym nie wiemy? Delikatnością wobec uczuć Anny? Strachem przed jej gniewem? Czyżby musiał usunąć Oktawię nie tylko ze swej teraźniejszości, ale i z przeszłości? A jeśli musiał – to dlaczego? Czego się obawiał?". Póki co, nie ma na nie odpowiedzi.

[47] W sierpniu Żeromski wyjechał do Zakopanego, aby zająć się przygotowaniem *Ludzi bezdomnych* do druku. W związku ze spodziewanym powiększeniem rodziny pisarz potrzebował dodatkowych funduszy.

takiego dużego syna. 15 funtów! Jeszcze chyba żaden powieściopisarz takiego dużego utworu nie wydał. Napisz mi, Tusiutku, jakie on ma oczy, jaki nos, jakie ręce, czy jest zdrowy, czy już widzi osoby. Całuję Cię serdecznie po milion razy (Listy III 94–95).

Forma i treść tego fragmentu wyraźnie wskazują, że Żeromski był zachwycony swoją nową rolą, ale także wdzięczny żonie za tego *małego człowieczka*, *dużego syna*, *duży utwór*. W każdym kolejnym liście pisanym do Oktawii Żeromski zawsze kilka zdań poświęcał synowi, ze szczerym zainteresowaniem i troską pytał o jego zdrowie, rozwój, zachowanie, wygląd:

Jakiż jestem szczęśliwy, że już wróciłaś do domu z tym syneczkiem najmilszym, który chciałbym, żeby sią nazywał Adam, bo pod cieniem naszej miłości dla Mickiewicza się począł. Na drugie imię może mieć Rafał. Dziwnego doznaję uczucia tęsknoty do niego. Dla niego piszę łzami tę powieść o ludziach bezdomnych, dla niego także napiszę cały szereg utworów pt. Westchnienia. Wszystko, co teraz myślę, jest tak jakby jaką spowiedzią, którą on kiedyś będzie czytał (Listy III 98).

Jak Wy się macie wszyscy? Czy malutki zdrów? (Listy III 99).

Panna R[eutt] *mówiła mi o tym syneczku, że ma czarne brwi, ale nic więcej powiedzieć mi nie umiała* (Listy III 102).

Jak mi żal Adzia, tego wyrazić nie zdołam. Po prostu nie wiem, co poczną bez niego (Listy III 132).

Moja najmilsza, napisz mi o Twoim zdrowiu. Nic nie wiem, gdzie dziś jesteście. Co też porabia dziadziuś [!] *mój w tej chwili, czy zdrów, czy choć troszkę pamięta tatkę? Wiem, że mię nie pozna, jak wrócę, ale żeby tylko był zdrów* (Listy III 133).

Kłaniam się mojemu syneczkowi najmilszemu. Zbieram tu dla niego i zasuszam śliczne kwiatki. Patrzę ze łzami na miejsca, gdzie się w zeszłym roku bawił. Wszystko tak samo, tylko jego nie ma. Żeby tylko był zdrów i rósł, mój najukochańszy! (Listy III 134).

Jak Adziuś, czy zdrów? Całuję go po milion razy (Listy III 153).

Kupiłem także czerwony kapelusik w Genui dla Adziusia. Wisi u mnie na kołku naprzeciw łóżka. Zdaje mi się, że to mój synek jest ze mną, gdy patrzę na jego małą czerwoną plamę (Listy III 159).

Całuję was wszystkich serdecznie po milion razy. Adziusia, mojego syneczka, po milion i dwieście razy. Cóż bym dał za to, żeby go zobaczyć! (Listy III 162).

Żeromski zaczął bezpośrednią korespondencję z synem, gdy ten ukończył dziesięć lat[48]. Z 1909 roku zachowało się siedem takich listów. Pisarz poruszał w nich głównie aktualne kwestie związane z codziennymi sprawami, wydarzeniami domowymi, zdrowiem, np.

Mój najdroższy Syneczku! Dziękuję Ci bardzo za kartkę i Heniusi za list, a także za pismo z zagadkami. Bardzo się ucieszyłem, a z trwogą chwytam każdy list, oczekując wiadomości o Heni. Ja już kilka nocy lepiej spałem i czuję się jako tako. Tylko nudzę się niesłychanie w tym głupim pensjonacie. Przyślę Ci, Adziuś, obrazek olejny Stasia Wit[kiewicza], *który mi go darował.* […] *Trzeba go oprawić i zawiesić w chacie. Bardzo ładny. Przywiezie go jedna pani do Warszawy. Całuję Cię po milion razy. Mamusi rączki całuję i Henię, i Janka. Martwię się tym, że Mama okropnie się zmęczy, jeżdżąc teraz w gorąco. Trzeba, żeby Mamę koniecznie oszczędzać i umożliwiać Jej spokój i wypoczynek* (Listy IV 143).

W kolejnych latach korespondencja z synem rozwija się. Najliczniejszy zbiór listów pochodzi z lat 1913–1914, na 88 zachowanych listów 71 przypada na ten okres. Znaczny przyrost korespondencji w tym czasie może mieć kilka przyczyn: choroba płucna Adasia, która wtedy zaczęła się nasilać, kryzys małżeński – w kwestiach rodzinnych Żeromski wolał pisać do syna, a nie do żony, i wreszcie kilkumiesięczny (od kwietnia do grudnia 1913 roku) pobyt pisarza we Włoszech[49].

Ze względu na ciężką, nieuleczalną chorobę Adasia tematem, który Żeromski najczęściej podejmował w listach do żony i syna, był stan zdrowia jedynaka:

Co to znaczy, że Adaś się krzywi? Czy Dłuski naprawdę tak coś powiedział o jego kościach, czy to tylko oznacza, że on się ku dołowi garbi? (Listy V 58).

Martwię się wiadomością o tym jakimś skrzywieniu Adasia. Coraz to nowe przykre wiadomości! Może to jednak jest tylko choroba jego wieku, bo zawsze chłopcy w tym okresie życia się garbią i chodzą pochyło. Skądże by znowu miała być choroba kości? Przecie nie przechodził żadnej cięższej choroby? (Listy V 70).

Adziusia całuję serdecznie. Proszę, żeby się zważył! (Listy V 60).

Jak też zdrowie Adziusia? Czy jeździ do szkoły i czy nie miał jakiej nowej biedy ze zdrowiem? (Listy V 215).

Czy Adziuś pije jeszcze tran i czy się jeszcze poci w nocy? (Listy V 36).

Całuję Cię milion razy i proszę, żebyś pił tran i utył jak bania (Listy V 39).

---

[48] Z wcześniejszego okresu zachowała się tylko jedna kartka z datą 18 marca 1902 roku, adresowana do trzyletniego wówczas Adasia, zawierająca króciutki dwuzdaniowy tekst: *Przy końcu tej ulicy palmowej mieszkamy. Czy też Adziuś pamięta jeszcze tatkę, co opowiadał o kozie Klotyldzie?* (Listy III 158).

[49] Żeromski wyjechał do Florencji w kwietniu, aby być przy nowej towarzyszce życia – Annie Zawadzkiej, która spodziewała się wówczas ich dziecka.

Czy bierzesz, Adziuś, jeszcze tran i czy czasem nie ważyłeś się w aptece? Czy Ci nie przybyło na wadze od tego czasu, cośmy razem się ważyli? Napisz mi o tym koniecznie, bo strasznie jestem ciekawy (Listy V 44).

Drogi Adziusiu! Tak się cieszę, że już jesteś zdrowszy! Co Ci było? Zaziębiłeś się? Że też w tym Zakopanem takie zimna! (Listy V 90).

Poza zdrowiem syna Żeromski interesował się także jego postępami w nauce:

Drogiemu Adziusieczkowi życzę powodzenia w niemieckim i łacinie (Listy V 117).

co też słychać u Ciebie w szkole, mój Syneczku, jak stoisz z łaciną i niemieckim? Niedługo się zobaczymy, to mi opowiesz szczegółowo, ale teraz pisz jak najczęściej (Listy V 125).

Jakże jestem ciekawy, czy też już jesteś w tej szkole! Jutro zapewne będziesz pierwszy raz na lekcji, przekonasz się po długiej przerwie, jaka jest ta szkoła. […] *Czy też w tej szkole będziesz miał dobrych kolegów? To bardzo ważne, żebyś się z dobrymi chłopcami złączył i zbliżył* (Listy V 110–111)

oraz codziennymi sprawami, w których Adam uczestniczył:

Drogi Syneczku! Czy Łyska urosła i czy ją tam, w akademii sieprawskiej nauczyli chodzić w chomącie i pod siodłem? Siadaj na nią bardzo ostrożnie i ze Szczepanem, żeby Cię nie poniosła, bo takie młode konie bywają ogromnie głupkowate (Listy V 178–179).

Musi o telegramie Adziuś pamiętać, bo on teraz stanie się głową rodziny, wujem i poważnym opiekunem małego bąka. Heniusię całuję serdecznie (Listy V 141).

Drogi Syneczku! Dziękuję Ci ślicznie za kartkę z tym cudnym Grottgerowskim konikiem. Marzę o tym jak o najmilszym szczęściu, że mię wkrótce przewieziesz Łyską w górę ku Morskiemu Oku – ale pod warunkiem, że nie wywalisz się (Listy V 182).

Cieszę się tak, że się zajmujesz skautem i że teraz jesteś zdrowszy. Mój drogi, ukochany Syneczku, bardzo za Tobą tęsknię i nieraz się napłaczę, jak tu widzę chłopców… (Listy V 82).

Godny podkreślenia jest fakt, że w swoich listach do syna Żeromski nigdy nie zapomniał napisać o tym, jak bardzo go potrzebuje, kocha i tęskni:

Może Adziuś znajdzie jaką chwilkę, żeby do mnie napisać (Listy V 70).

Adziusieczek niech będzie tak dobry i pisze codziennie, choćby jeden, dwa wyrazy i adres. Nie trzeba, żeby się co dzień zamęczał długimi listami, ale parę wyrazów (Listy V 25).

Proszę Was, żebyście się nie martwili mną – dzień i noc myślę o najdroższym Adziusiu i pokrzepiam się miłością dla niego w tym ciężkim smutku i niedoli (Listy V 247).

pragnę Cię zobaczyć, mój najdroższy Skauciku! żebyś to napisał do mnie choć słowo, Jedyny Synku! (Listy V 248).

ściskam Cię, *mój drogi*, *złoty Synu*. *Kochaj mię*, *moje najsłodsze*, *umiłowane serce*, *bądź mi wierny*, *jak ja Tobie* (Listy V 111).

Całuję Cię, *mój Ukochany Syneczku*, *przyciskam Cię do serca i proszę*, *żebyś mię kochał zawsze tak*, *jak ja Ciebie. Mój Drogi*, *staraj się być zdrowym i silnym* (Listy V 40).

O wielkiej miłości ojcowskiej Żeromskiego świadczy również język korespondencji adresowanej do syna. Wymienić tu należy zwłaszcza nacechowane, właściwe komunikacji familiarnej, adresatywa typu: *Adaś*, *Adziuś*, *Adziusieczek*, *Malutki*, *Skarb*, *Syneczek*, *Synek*, *Skaucik*, *serce*, *mały człowieczek*, *dziadziuś* [!], *najukochańszy*, a także wyrażające uczucia określenia atrybutywne, np. *drogi*, *jedyny*, *najdroższy*, *najmilszy*, *najsłodszy*, *ukochany*, *umiłowany*, *złoty*, oraz leksykę z pola semantycznego MIŁOŚĆ, np. *całować*, *kochać*, *miłość*, *odurzony*, *serce*, *umiłowany*. Na uwagę zasługuje również znacząca frekwencja zaimka dzierżawczego *mój*, którym Żeromski podkreślał bliskość i więź uczuciową z synem. Zażyłe, pełne wzajemnej miłości i troski relacje z Adamem nigdy się nie zmieniły. Pisarz zawsze okazywał synowi przywiązanie i wsparcie, zwłaszcza gdy ten ciężko chorował.

Największym jednak ciosem, pomimo że spodziewanym[50], była dla Żeromskiego-ojca śmierć ukochanego dziecka. Zachowana z tego okresu korespondencja pokazuje, że pisarz próbował w różny sposób radzić sobie z bólem i stratą, np. informował listownie przyjaciół o zgonie syna, m.in. do Pelagii Melochówny – szkolnej koleżanki Adama – napisał:

nie ma już „kochanego Adasia". Śpi w tej prześlicznej nałęczowskiej ziemi, wśród pól pełnych dojrzałego zboża, kwiatów, owoców, pod wielkimi drzewami, gdzie śpiewają roje ptaków (Listy V 372).

Włączył się w działania, których celem było nadanie imienia Adama Żeromskiego ochronce dla dzieci w Nałęczowie[51], *in memoriam* wysyłał nauczycielom, szkolnym kolegom zdjęcie zmarłego[52], rozpoczął budowę kaplicy-mauzoleum[53], aby tam przenieść ciało Adasia[54]. Najważniejszym jednak dziełem Żeromskiego upamiętniającym życie i przedwczesną śmierć syna jest nieprzeznaczona do sprzedaży książeczka *O Adamie Żeromskim*

[50] Wiosną 1918 roku było już wiadomo, że dla chorego nie ma ratunku, ponieważ proces gruźliczy przekształcił się w galopujące suchoty. W połowie czerwca – za radą lekarzy – Żeromski przewiózł syna do Nałęczowa. Tutaj 30 lipca Adam Żeromski zmarł. Zob. przypis 1 do listu nr 819 (Listy V 371).

[51] Zob. list 821 z 5 sierpnia 1918 roku do Zarządu Ochrony w Nałęczowie (Listy V 375–376).

[52] Zob. listy 824, 825 do Franciszka Zdańskiego i prof. Jana Müllera (Listy V 385, 386).

[53] Zob. list 837 do Marii Witkiewiczówny – siostry Jana Koszyc-Witkiewicza – męża pasierbicy Żeromskiego (Listy VI 30–32).

[54] Kaplicę ukończono w początkach 1922 roku. Ciało Adama zostało tam przeniesione 19 marca 1922 roku.

wspomnienie…[55], w której pogrążony w bólu ojciec utrwalił bardzo osobiste obrazy przeszłości, chwile wspólnie spędzone z synem.

2.2.2. RELACJE Z CÓRKĄ

Córka Stefana Żeromskiego i Anny Zawadzkiej przyszła na świat 31 maja 1913 roku w San Gervasio pod Florencją. Na temat tego wydarzenia, a także dzieciństwa Moniki wiemy niewiele, nie zachowała się bowiem ani korespondencja z Anną, ani inne zapiski czy wspomnienia pisarza poświęcone nowej rodzinie[56]. Jedynym źródłem wiedzy o rodzicach Moniki jest jej pięciotomowa autobiografia wspomnieniowa[57]. Jeśli chodzi o osobiste reminiscencje Żeromskiego na temat Anny oraz córki, to zachowało się ich niewiele. Z okruchów informacji zawartych w listach, które Żeromski pisał do przyjaciół i znajomych, możemy jedynie częściowo i pobieżnie wywnioskować, jakim był ojcem i jak traktował córkę. Pierwsze wzmianki o Monice pojawiły się w zakończeniach dwóch listów, które Żeromski napisał do Marii i Konrada, małżeństwa Czarnockich.

> *Przesyłam najserdeczniejsze pozdrowienie dla Szanownych Państwa od nas obojga i Moniki oraz wyrazy prawdziwego szacunku* (Listy VI 171).

> *Córka moja Monika składa podziękowanie za śliczną szwedzką karteczkę noworoczną i za słowa pamięci o tej małej osobie* (Listy VI 179).

Kolejne trzy notki znalazły się w korespondencji z 1924 roku, adresowanej do literatów – przyjaciół Żeromskiego – Władysława Reymonta:

> *W tej willi, gdzie mieszkamy, naprędce skleconej, poprzemakały dachy i sufity. Z tego ma tylko rozrywkę jedna istota, nasza Monika, którą cieszy wszystko bez wyjątku, nawet gdy deszcz pada a i starzy siedzą skwaszeni. Gromadzi zbiory jakichś cuchnących „koników" morskich, muszli i paskudztw, nie mówiąc już o markach pocztowych. Ja tutaj ją zadręczam lekcjami w zastępstwie warszawskich nauczycieli i nauczycielek. Oprócz tego zadręcza ją lekcjami francuskiego i włoskiego pewna osoba, która się nazywa, ni mniej, ni więcej, tylko Quaquaro. Dużo z tego nazwiska ma uciechy pilna uczennica włoskiego!* (Listy VI 381).

---

[55] Przedruk tekstu znajduje się w monografii *Stefan Żeromski i jego rodzina...*, op. cit., s. 121–170.

[56] „W latach 1911–1912 następuje decydująca zmiana w życiu osobistym Żeromskiego. Jego miłość do Anny Zawadzkiej osiąga nowy etap w okresie, gdy p. Anna przebywa na studiach malarskich w Paryżu. Nowa miłość doprowadziła do założenia przez Żeromskiego w tym czasie drugiej rodziny. Nie zerwał stosunków z Oktawią, koniecznych choćby ze względu na ukochanego syna – Adasia, ale gdy i ta więź przerwała się w 1918 r. – pisarz całkowicie poświęca się swej nowej rodzinie, która dokonała decydującego przełomu w jego życiu osobistym" (*Stefan Żeromski. Kalendarz życia*…, op. cit., s. 372).

[57] Na autobiografię wspomnieniową Moniki Żeromskiej składają się: *Wspomnień ciąg dalszy*, Warszawa 1994; *Wspomnienia i podróże*, Warszawa 1995; *Przypomnienia, pamiątki, powroty*, Warszawa 1998; *Piąty tom wspomnień*, Warszawa 2000; *Wspomnienia*, Warszawa 2007.

Muma z matką jest dziś w Genui – byłyby się dopisały do tego listu, choć już brak miejsca. Mieszkają Drodzy Państwo na Piazza d'Azeglio! Spędziłem tam wiele czasu, tylko po drugiej stronie, pod N. 3, u hotelarza Zamboniego. Tam Monika wybierała się, żeby przyjść na świat, a potem wydała pierwsze wrzaski na świecie. Czy też ów hotelik jeszcze istnieje? (Listy VI 382)

oraz do Jana Lechonia:

Monika zbiera kwiaty, liście, muszle, marki, a cieszy się wszystkim, jakby ten przecudowny świat dla niej właśnie został tutaj zastawiony (Listy VI 386).

Jak widać z przytoczonych fragmentów, Monika była dla Żeromskiego bardzo ważną osobą, którą na pewno darzył miłością. Dowodem ojcowskich uczuć do córki są wprawdzie krótkie, ale pełne dumy i radości opisy jej zachowania. Ojciec z niekłamaną przyjemnością, uważnie obserwował jej dziecięce zabawy i był wyraźnie zadowolony z tego, co widział.

W korespondencji z członkami rodziny Żeromski bardzo rzadko wspominał o córce, co zapewne jest konsekwencją skomplikowanej sytuacji rodzinnej pisarza i statusu jego związku z Anną[58]. Króciutka informacja o Monice pojawiła się w liście do Józefa Saskiego – brata ciotecznego Żeromskiego:

Ja po długich ciułaniach literackich kupiłem pięć lat temu niecałą morgę w Konstancinie i domek na tym latifundium*, zwany „willą", i to jest mój punkt oparcia. Gdyby nie ta „willa", musiałbym się tułać w chorobie. W Warszawie mam mieszkanie w Zamku, które prawie własnym kosztem wyrestaurowałem z zupełnej ruiny. Nie mogłem płacić za kupno mieszkania 3000 dolarów, to darmo, a muszę kształcić jedyną córkę, Monikę, i sam tutaj na kawałek chleba zarabiać* (Listy VI 515–516)

oraz w ostatnim liście napisanym do żony Oktawii, w którym prosił adresatkę o zgodę na rozwód. Jednym z argumentów, które pisarz wysunął, by uzasadnić swoją prośbę, było dobro Moniki i konieczność zabezpieczenia jej przyszłości:

---

[58] Biogram Anny Zawadzkiej oraz historię jej związku z Żeromskim przedstawił Z.J. Adamczyk w monografii *Manipulacje i tajemnice. Zagadki późnej biografii Żeromskiego* (Warszawa 2017), a także w artykule *Tajemnice rodzinne…* (op. cit., s. 43–73) oraz w komentarzu dołączonym do telegramu Żeromskiego adresowanego do Anny z 15 grudnia 1924 roku. Źródłem wiedzy są oczywiście *Wspomnienia* Moniki Żeromskiej, ale zaznaczyć należy, że jest to dokument osobisty i subiektywny. Z ustaleń Z.J. Adamczyka wiemy, że małżeństwo Stefana i Anny nigdy nie zostało zawarte, chociaż Żeromski wielokrotnie podkreślał, że Annę traktuje jak swoją żonę, a Monikę jak prawowitą córkę. W testamencie, który sporządził w czerwcu 1925 roku, napisał: „Wszystko, cokolwiek posiadam z mojego pisarskiego dorobku, po odliczeniu sumy objętej paragrafem 2-im (tego testamentu) rozporządzam i zapisuję w połowie: a) córce Monice, urodzonej we Florencji 31 maja 1913 r.; b) żonie Annie z Zawadzkich, ur. 1890 [!] r., którą z całą świadomością uznaję za żonę swoją i mianuję spadkobierczynią wbrew wszelkiej innej opinii, która związek ten inaczej traktować zamierzała" (Z.J. Adamczyk, *Tajemnice rodzinne…*, op. cit., s. 67–68).

zwracam się znowu z najpokorniejszą i najżarliwszą prośbą, ażebyś zechciała dać podpis na oświadczeniu, które by umożliwiło nasz formalny rozwód. Życie nas od tylu lat i na zawsze rozłączyło, a moje dobiega końca. Wśród męczarni choroby, która mię od tylu miesięcy prześladuje, bardziej niż męczarnie fizyczne nękała mię i nęka myśl o losie niewinnego dziecka, mojej córki Moniki, którą mam zostawić na świecie bez praw i nazwiska. Los i przyszłość tej istoty jest w Twoich rękach, zależy od Ciebie (Listy VI 505).

Ostatnim i zarazem najpiękniejszym dowodem ojcowskiej miłości Żeromskiego do córki jest dedykacja, którą pisarz umieścił w zbiorze opowiadań *Wiatr od morza*:

Ofiaruję ten utwór MONICE z gorącym życzeniem, ażeby gdy dorośnie nie znalazła już śladów Smętka na ulubionym jej wybrzeżu (Wiatr 31).

III

ŚRODKI JĘZYKOWO-STYLISTYCZNE W PASSUSACH POŚWIĘCONYCH RODZINIE

Analiza środków językowych, które Żeromski wykorzystał do prezentacji tematyki rodzinnej w całej swojej twórczości, ujawniła duży udział leksyki nacechowanej ekspresywnie. Fakt ten nie dziwi, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę, że podstawą relacji rodzinnych, oprócz więzów pokrewieństwa czy powinowactwa, są uczucia oraz że spora część zebranego materiału pochodzi z tekstów intymistycznych Żeromskiego.

Bliższy ogląd warstwy słownej wykorzystanej przez Żeromskiego wskazuje, że przynależy ona do różnych kręgów i odmian funkcjonalnych języka. Mamy tu np. nieliczną klasę pojedynczych wyrazów i stałych połączeń wyrazowych o charakterze terminologicznym lub oficjalnym, głównie z zakresu prawa rodzinnego, takich jak: *akt ślubu*, *alimenta*, *akt prawnego złączenia*, *dać nazwisko*, *dziedzictwo*, *dziedziczenie*, *dziedzicznie*, *dziedziczyć*, *dziedzina*, *kodycyl*, *koligat*, *konsystorz*, *krzywoprzysięstwo*, *legat*, *majątek* (3), *metryka*, *monogamia*, *powinowactwo*, *spadek*, *spadkobierca*, *stan cywilny*, *testament.* Prócz określeń specjalistycznych znalazła się tu także spora grupa słownictwa wspólnoodmianowego, nienacechowanego, np. *córka*, *kuchnia*, *kuzyn*, *małżeństwo*, *matka*, *mąż*, *mieszkać*, *ojciec*, *rodzina*, *teść*, *wnuczka*, *wnuk*, oraz nacechowane ekspresywnie wyrazy i wyrażenia, często o znaczeniu metaforycznym.

3.1. LEKSYKA NACECHOWANA EKSPRESYWNIE

W zakresie nacechowanej ekspresywnie leksyki z kręgu tematycznego RODZINA można wskazać dwie klasy emocjonalizmów: o konotacji dodatniej oraz o konotacji ujemnej. W obu grupach występują wyrazy przynależne do różnych kategorii gramatycznych: najwięcej jest rzeczowników i przymiotników oraz niewiele przysłówków i czasowników.

Ekspresywizacja pozytywna lub negatywna dotyczy wszystkich aspektów życia rodzinnego. Najczęściej ocenie podlegali ludzie, ich postawy, zachowania, a także cechy charakteru.

Zebrany zasób leksyki nacechowanej ekspresywnie można podzielić, uwzględniając przyczyny ekspresywności, na trzy podstawowe grupy[59]:

A) Wyrazy o ekspresywności eksplicytnej
   – motywowane słowotwórczo
   – motywowane semantycznie.
B) Wyrazy o ekspresywności implicytnej
   – wartość ekspresywna przymiotników i przysłówków
   – wartość ekspresywna zestawień i złożeń.
C) Inne źródła ekspresywności (wyrazy neutralne o ekspresywności kontekstowej, tzw. ekspresywność utajona).

3.1.1. NAZWY MOTYWOWANE SŁOWOTWÓRCZO

Wśród nazw motywowanych słowotwórczo przeważają deminutywa fundowane ekspresywnymi kontekstowo formantami[60]:

-ka, np. *biedulka*, *cioteczka*, *córeczka*, *czeladka*, *dziecinka*, *dziewczynka*, *gromadka*, *gwiazdka*, *istotka*, *jagódka*, *kobietka*, *koleżka*, *koligacyjka*[61], *macoszka*, *mamuśka*, *rodzinka*, *sierotka*, *żonka*;

-ek, np. *bączek*, *chłopaczek*, *człowieczek*, *domek*, *jedynaczek*, *kochaneczek*, *kuzynek*, *majątek-czek*, *obiadek*, *paniczek*, *pędraczek*, *posażek*, *ptaszek*, *synek*;

-ik /-yk, np. *gabinecik*, *kawalerzyk*, *romansik*, *skaucik*;

-ko, np. *działko*, *gniazdko*, *tatko*.

---

[59] W klasyfikacji form nacechowanych ekspresywnie wykorzystano propozycje S. Grabiasa (*O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin 1981, s. 40) i R. Grzegorczykowej (*Struktura semantyczna wyrażeń ekspresywnych*, w: *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1979, s. 118). A. Rejter wyodrębnia odpowiednio następujące typy ekspresywizmów: ekspresywizmy pragmatyczne pierwotne; ekspresywizmy pragmatyczne wtórne, ekspresywizmy derywowane: właściwe, asocjacyjne oraz kompozycyjne (*Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Katowice 2006, s. 62–71, 110).

[60] Do formantów kontekstowo ekspresywnych zalicza się te, których ekspresywność ujawnia się w derywatach o określonej strukturze znaczeniowej (S. Grabias, *O ekspresywności języka*..., op. cit., s. 61–62, 73–74; R. Grzegorczykowa, *Zarys słowotwórstwa polskiego*, Warszawa 1979, s. 48–49).

[61] Żeromski posłużył się formą *koligacyja* (zob. słownik), można więc przyjąć, że *koligacyjka* pochodzi od tej podstawy.

W badanym materiale pojawiały się również derywaty fundowane formantami o ekspresywności inwariantnej[62] typu: **-eczka/-eczek**, np. *dziecineczka*, *dziewczyneczka*, *gołąbeczka*, *mamusieczka*, *żoneczka*; *dworeczek*, *koteczek*, **-ątko**, np. *dzieciątko*, *dziewczątko*, *gąsiątko*, *niemowlątko*, **-unia/-unio**, np. *babunia*, *córunia*, *mamunia*, *dziadunio*, **-aszek/-iszek,** np. *stryjaszek*, *synaszek*, *wujaszek*; *braciszek*, **-ina/-yna**, np. *babina*, *dziecina*, *dziewczynina*; *chłopaczyna*, *chłopczyna*, **-uś/-usia**, np. *dziaduś*, *dziadziuś*, *papuś*, *tatuś*, *ciotusia*, *mamusia*, *paniusia*, **-ijka**, np. *familijka*, *lilijka*, **-ę**, np. *dziecię*, *dziewczę*, **-yczka**, np. *siostrzyczka*, **-uśka,** np. *matuśka*, **-uchna**, np. *matuchna*, **-uńcio**, np. *tatuńcio*.

Wymienione powyżej przykłady nacechowanych ekspresywnie derywatów obejmują tylko denominalne formacje zdrobniałe o nacechowaniu pozytywnym lub negatywnym. O ekspresji dodatniej lub ujemnej deminutywów decyduje odpowiedni kontekst i sytuacja. Melioratywną barwę uczuciową sympatii, współczucia, podziwu uwydatniają waloryzujące dodatnio przydawki: mamusia *droga*, *kochana*, mamuśka *kochana*, pałacyk *śliczny*, *nowo zbudowany*, pieszczotka *najmilsza*, syneczek *najdroższy*, *ukochany*, *najmilszy*, synek *urodziwy*.

Derywaty ekspresywno-deminutywne o zabarwieniu pejoratywnym wyrażają zwykle ironiczny, lekceważący albo pogardliwy stosunek do prezentowanych zjawisk lub osób, których zachowanie nie jest aprobowane, np.

niektóre występki powinny być strasznie karane; na przykład: niewierna żona powinna być „u pręgierza bita", a ***gaszek*** *– wybuchnęła – powinien być „mieczem karan"* (Oko 172).

– Czyliż to można tak nienawidzić drugiego człowieka? – A cóż z nim robić, jeśli jest taki jak moja miła ***żoneczka****? Mamże ją kochać? Jakim sposobem?* (Dzieje I 55).

Pani B. miała rzeczywiście ***wypadeczek*** *przed ślubem – któż jednak wie, czy ów Józio nie jest wnukiem pana Z.?* (Dzien V 298).

Pan jej, małżonek jedyny i władca. Dziedzicznie się to później przekazało ***córuniom*** (Dzieje I 171).

Wracał do domu ucałować swego Jasia, zakląć i rwał na kasztance do Kamieńca co mogła skoczyć. Pan Jasieński i ***familijka*** *– cała zresztą okolica – zaczęli mówić z uśmiechem o tej opiece* (Dzien V 253).

Wciąż to samo i to samo. ***Obiadek****, kolacja, noc, sen miły albo niemiły – śniadanie,* ***obiadek****…* (Ponad 49).

[62] Do formantów inwariantnie ekspresywnych zalicza się te, które tworzą ekspresywne derywaty w każdym możliwym kontekście słowotwórczym (S. Grabias, *O ekspresywności języka*..., op. cit., s. 61–62).

Musimy zdobyć dla pani tego ***ptaszka****. Ale trzeba doskonale zastawić sidła. Jeżeli pani uda się poprowadzić go na kobierzec, mateczka umyśliła włożyć pod poduszkę nowożeńców dobry* ***posażek*** (Grzech 55).

Pan Granowski postanowił dokładnie zlustrować ***rodzinkę*** *pięknej Isoliny. Wybrał się więc na zwiady, żeby przede wszystkim zobaczyć główne źródło zarobkowe rodu: sklep z gazetami* (Char 21).

O zdrobnieniach i spieszczeniach, które Żeromski wykorzystywał w funkcji pejoratywnej, pisał Artur Hutnikiewicz: „owe spieszczenia i zdrobnienia nie zawsze służą uśmiechowi pobłażliwej wyrozumiałości, niekiedy stają się wyrazem wzgardliwego dystansu, obnażania postaw i zachowań wątpliwych”[63].

Prócz formacji zdrobniałych o prymarnej funkcji ekspresywnej występują w zakresie leksyki rodzinnej nazwy, których celem jest nadrzędne informowanie o małości obiektu lub niedorosłości / niewielkim wzroście danej osoby. Można tu wymienić następujące leksemy: *córeczka* (maleńka, sześcioniedzielna), *chatka*, *ciałko*, *domek*, *dworek*, *dziewczyneczka*, *gromadka*, *izdebka*, *kuchenka*, *nóżka*, *stadko*, *wózeczek*. O znaczeniu ekspresywnym lub *stricte* deminutywnym tych jednostek zawsze decydował kontekst, np.

Dworek w Cierniach mały był, bielony, nieforemny (Urod 36).

łotrem jest ten, kto wychwala użycie kosztem szczęścia matki patrzącej w kołyskę sześcioniedzielnej córeczki (Zam 95).

Mała istotka przesunęła się obok pana Władysława i pobiegła przodem, przeskakując po cztery schody na raz (Niedz 188).

– Ty masz, Wiktor, jakie mieszkanie? – cichszym głosem spytała Judymowa. Przecie że mam. – Jedną izbę? – Dwie nieduże i kuchenkę. Ciasne, ale niczego (Ludz II 264).

Grupa derywatów o nacechowaniu pejoratywnym jest nieliczna, w jej skład weszły formy utworzone za pomocą formantów inwariantnie ekspresywnych: **-isko/-ysko**, np. *domisko*, *dziewczynisko*, *dziewczysko*, **-yszcze**, np. *dworzyszcze*, **-al**, np. *synal*, **-ica**, np. *pannica*, **-idło**, np. *romansidło*.

Warto w tym miejscu dodać, że formacje deminutywne tworzone za pomocą różnych formantów sufiksalnych należą do często spotykanych środków językowego obrazowania w twórczości Żeromskiego. Pisarz wykorzystywał zdrobnienia i spieszczenia najczęściej z dwóch powodów – gdy chciał nadać wypowiedzi wartość ekspresywną oraz nazwać jakiś element rzeczywistości (funkcja nominatywna)[64].

---

[63] A. Hutnikiewicz, *Żeromski*, Warszawa 2000, s. 442.

[64] Na temat zdrobnień w twórczości Żeromskiego zwrócili uwagę m.in. W. Kupiszewski, *Język „Dzienników” Stefana Żeromskiego*, Warszawa–Kraków 1990, s. 31–73; tenże, *Słowotwórcze neologizmy w „Dziennikach”*

3.1.2. EKSPRESYWIZMY MOTYWOWANE SEMANTYCZNIE

Do ekspresywizmów motywowanych semantycznie zalicza się jednostki, których nacechowanie jest efektem przesunięć znaczeniowych (np. neosemantyzacji lub metaforyzacji, niekiedy proces dotyczył obu zjawisk łącznie). Kategoria wyrazów, którym Żeromski nadał nowe znaczenia, jest dość liczna. Kwerenda słownikowa ujawniła, że grupa ta obejmuje 115 jednostek (uwzględniając w tym neosemantyzmy właściwe oraz prawdopodobne), co stanowi prawie 9% całości zgromadzonego zasobu leksykalnego. W utworzonych przez pisarza neosemantyzmach można wskazać mechanizmy powstawania nowych znaczeń oraz wykładniki emocjonalności. Z analizy zgromadzonego materiału wynika, że najczęściej mamy do czynienia z tzw. przenośniami sferycznymi[65], czyli takimi jednostkami, których emocjonalność jest „wynikiem onomazjologicznego przeniesienia nazw z jednej sfery zjawisk rzeczywistości na inną"[66]. Biorąc pod uwagę badany materiał, można wskazać kilka przykładów różnych typów przekształceń znaczeniowych, których efektem było nacechowanie ekspresywne leksyki z kręgu tematycznego RODZINA. Podane przykłady zawierają ekspresywne określenia osób, czynności, zjawisk:

a) Nazwy przeniesione ze świata zwierząt, roślin w krąg życia ludzkiego[67], np. *bąk*, *gąsiątko*, *gęś*, *gołąbeczka*, *gołąbka*, *kokoszka*, *kot*, *koteczek*, *kwoka*, *pędrak*, *pijawka*, *ptak*, *ptaszyna*, *ptaszynka*, *roczniak*; *jagódka*, *kwiatek*, *latorośl*, *lilijka*, *owies*;
b) Nazwy przeniesione ze świata przyrody nieżywionej, zjawisk astronomicznych w krąg życia ludzkiego, np. *gwiazda*, *gwiazdeczka*, *gwiazdka*, *satelita*, *słoneczko*, *światło*;
c) Nazwy przeniesione z innych sfer aktywności i obszarów ludzkiego życia, np.
   – nazwy przeniesione z literatury, mitologii: *Agnieszka*, *„bajka"*, *eks-Beatrycze*, *Elsinoe*, *Glaukopis*, *„Madzia"*, *sowiooka*, *Γλανκοπις*;
   – przeniesienia nazw w obrębie tego samego kręgu znaczeniowego: *ciotuchna*, *dziadziuś* (2), *dziecko* (3), *kawaler* (4), *ochmistrzyni*, *panieństwo*, *praprawnuk*, *sierota* (2), *siostra* (2);

Żeromskiego, „Prace Filologiczne" 1986, t. XXXIII, s. 271–272; S. Adamczewski, *Sztuka pisarska Żeromskiego*, Kraków 1949, s. 232–234; G. Filip, M. Krauz, *Szkice o języku i wartościach w wybranych utworach Stefana Żeromskiego*, Rzeszów 2010, s. 140–145, a także autorka 16. tomu *Słownictwa pism Stefana Żeromskiego* poświęconego życiu towarzyskiemu (A. Piotrowicz, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*, t. 16: *Życie towarzyskie*, Poznań 2014, s. 38–41).

[65] S. Grabias, *O ekspresywności języka...*, op. cit., s. 40.

[66] Tamże, s. 86.

[67] W przypadku neosemantyzmów deminutywnych ekspresja językowa ma dwa źródła: słowotwórstwo oraz przesunięcie znaczeniowe.

– czynności (nazwy czynności) przeniesione ze sfer niezwiązanych z życiem rodzinnym: *broić*, *ciągnąć*, *nasycić się*, *okradać*, *przeobrazić się*, *szaleć*, *uszczęśliwiać*, *wyhodować*, *wyjąć*;
– nazwy przeniesione z kręgu pojęć, zjawisk abstrakcyjnych: *chluba*, *drobnostka*, *marzenie*, *numer*, *oddech*, *pociecha i osłoda*, *skarb* (1), *szczęście*, *tajemnica*;
– nazwy przeniesione ze świata wierzeń: *anioł*, *bóstwo*, *święta* (2);

d) Czasami przekształcenia semantyczne zachodziły w obrębie przedmiotów i innych zjawisk nieożywionych: np. *dom* (2), *drobiazg*, *gniazdo*, *knot*, *kruszyna*, *nizanka pereł i złota*, *strzecha*, *śmieci*, *śrybło-złoto*, *zawalidroga*, *złoto.*

3.1.3. LEKSYKA O EKSPRESJI IMPLICYTNEJ

Ostatnią grupę jednostek nacechowanych tworzą wyrazy o ekspresji implicytnej, obligatoryjnej, w których brak jest zewnętrznego wykładnika emocjonalności w postaci np. morfemów słowotwórczych oraz przekształceń znaczeniowych. W skład tej kategorii weszły emocjonalizmy o szerokim i wąskim zakresie znaczeniowym. Dzięki wyraźnym konotacjom pozytywnym lub negatywnym, wynikającym bezpośrednio z ich struktury znaczeniowej, pozwalały w sposób jednoznaczny oceniać prezentowane realia czy osoby. Za punkt odniesienia w ocenianiu przyjęto cechy, czyny, zachowania moralnie, społecznie aprobowane (waloryzacja pozytywna) lub nieaprobowane (waloryzacja negatywna), por. następujące przykłady określeń:

– nacechowane (waloryzowane) ujemnie: *cudzołożnik*, *cudzołożyć*, *cymbał*, *gach*, *gagatek*, *grzech*, *gwałt*, *hańba*, *huncwot*, *kazirodztwo*, *łobuz*, *przybłęda*, *rogacz*, *utrzymanka*, *uwodziciel*, *zdrada*, *zdradzać*, *zgwałcić*;
– nacechowane (waloryzowane) dodatnio: *bogdanka*, *junak*, *kochać*, *kochana*, *miłość*, *opiekować się*, *pokochać*, *ukochać*, *zuch.*

3.1.4. WARTOŚĆ EKSPRESYWNA PRZYMIOTNIKÓW I PRZYSŁÓWKÓW

Bezpośredniemu wyrażaniu emocji pozytywnych lub negatywnych oraz ocenianiu służą przymiotniki oraz rzadziej przysłówki. Funkcję tę spełniały zwłaszcza atrybutywa z wpisanym w strukturę znaczeniową semem znaczeniowym „dobry", „zły" lub przymiotniki użyte w stopniu wyższym i najwyższym, które można uznać za morfologiczne wykładniki służące intensyfikacji cechy niesionej przez podstawę wyrazu. Przymiotniki oraz przysłówki wraz z określanymi desygnatami tworzą wyrażenia o odpowiednim odcieniu

emocjonalnym (melioratywnym lub pejoratywnym). Do grupy określeń tego typu można zaliczyć przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym:

konkurent ***lepszy*** (Przed 112)

trudno o ***lepszą*** *siostrę* (Pop I 25)

Tuchno ***najdroższa*** *– napisz mi to wyraźnie. Zrobisz to*, *Tusiuchno*, *Tutu*, *Tuteczko moja*, ***najśliczniejszy*** *mój obrazku?...* (Listy I 274)

Tusiutko moja ***najdroższa*** (Listy III 15, 59, 94, 99)

moja ***najśliczniejsza*** (Listy I 103)

moja ***najukochańsza*** (Listy III 97)

najsłodsza (Listy I 100)

najdroższa *moja tajemnico* (Listy I 218)

najdroższy *mój skarb* (Listy III 234)

najukochańszy *syn* (Listy I 120)

najlepsza *siostra* (Grzech 39)

moje ***najsłodsze***, *umiłowane serce* (Listy V 111)

rodzina jedna z ***najlepszych***, ***najzacniejszych*** (Zam 12)

najzupełniejszy *narzeczony* (Naw 208)

Moja miłość ***większa*** *jest* (Zam 103)

oraz przysłówki:

uściskać ***po ojcowsku*** (Dzien I 193)

uśmiechnąć się ***łagodnie***, ***po dziecięcemu*** (Dzieje I 58)

uściskać ***po bratersku*** (Dzien I 193)

W tej piechocie stał, rozumie się, na pierwszym miejscu dr Węglichowski. Czy siedział ***pod pantoflem****, to jest wieczna tajemnica… W kwestiach szerokich, ogólnych*, *zasadniczych sprawiał wrażenie podkomendnego* (Ludz II 219).

Spośród kilkudziesięciu typów zwerbalizowanych określeń emocji pozytywnych i negatywnych, opisanych w literaturze językoznawczej[68], zgromadzona leksyka nacechowana

[68] Zalicza się tu dwie nadrzędne kategorie: **ekspresja (i waloryzacja) pozytywna**: atencja, aprobata, pobłażliwość, podziw, poufałość, przychylność, radość, ubolewanie, wzruszenie, współczucie, żart; **ekspresja (i waloryzacja) negatywna**: nostalgia, niedowierzanie, niezadowolenie, zniecierpliwienie, dystans, negacja,

z kręgu tematycznego RODZINA służy zarówno sygnalizowaniu uczuć negatywnych, takich jak: lekceważenie, politowanie, ironia, gniew, pogarda, jak i, w nieco mniejszym zakresie, emocji pozytywnych, do których zalicza się np. aprobatę, żart, współczucie, poufałość.

3.1.5. WARTOŚĆ EKSPRESYWNA ZESTAWIEŃ I ZŁOŻEŃ

W grupie nazw analitycznych można wskazać kilka przykładów zestawień wyrazowych. Zebrane apozycje mają charakter neutralny: *gość-kuzyn*, *ojciec-matka*, *siostra-panna*, *wdowa-matka*, *wdowa-narzeczona*, lub nacechowany dodatnio (żartobliwy): *Adziuś-basałyk*, *atom-miłość*, *brat-koleżka*, *duch-cygan*, *dziewczyna-prawiczka*, *kochanka-żona*, *niewiasta-żona*, *tatuś-smarkacz*, *trzylatek-córeczka*, *syn-bohater* lub negatywny: *klituś-bajduś*, *kobieta-szelma*, *samiec-mąż*. Wśród formacji przymiotnikowych można wymienić np. *ojcowsko-macierzyński*, *stryjeczno-stryjeczny*, *szpitalno-familijny*. Równorzędność syntaktyczna i pojęciowa obu członów, z których jeden lub (rzadziej) oba są nacechowane stylistycznie, sprawia, że w połączeniach apozycyjnych następuje intensyfikacja ekspresji członu określanego:

> *Już bym nie potrafił nic znaleźć w żadnej innej kobiecie, bo teraz zachwycasz mię nie tylko jako dawna, szczerozłota Tuchna. Moja żonuchna, kochanka, mój* ***brat-koleżka****, mój* ***przyjaciel-artysta****, mój* ***duch-cygan*** *pokrewny, ale pociągasz jak temat artystyczny, którego nie można ani opisać, ani zbadać, ani określić, tak jak nie można pochwycić prostej, a nigdy nie wyczerpanej piękności przyrody, muzyki Wagnera czy Szopena i poematów Szekspira lub Ruysdaela* (Listy I 194).

Pod względem budowy analizowane połączenia reprezentują tradycyjny, najczęściej spotykany model dwuczłonowych współrzędnych zestawień substancjalnych.

Warto podkreślić, że znakomita większość analizowanych zestawień to neologizmy Żeromskiego[69]. Struktury te można zaliczyć do potencjalnych formacji, które pisarz utworzył według produktywnego od staropolszczyzny[70], a upowszechnionego w XIX wieku[71]

---

lekceważenie, smutek, żałośliwość, ironia, zakłopotanie, tęsknota, złośliwość, gniew, zazdrość, pogarda, obraza, strach, żal, rubaszność, grubiaństwo, wulgarność, agresja. Zob. A. Rejter, *Leksyka ekspresywna…*, op. cit., s. 61.

[69] Badacze warsztatu twórczego Żeromskiego podkreślają predylekcje pisarza do tworzenia konstrukcji z dywizem, zob. S. Adamczewski, *Sztuka pisarska…*, op. cit., s. 220–221; T. Skubalanka, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 433; W. Kupiszewski, *Język „Dzienników"…*, op. cit., s. 163–166; A. Piotrowicz, *Słownictwo pism…*, op. cit., s. 41–42.

[70] Zob. A. Rejter, *Leksyka ekspresywna*..., op. cit., s. 180.

[71] Zdaniem B. Walczaka (*Wpływ języka francuskiego na system gramatyczny polszczyzny*, „Studia Polonistyczne", t. 3, Poznań 1976, s. 187–195) oraz J. Damborsky'ego (*Apozycyjne zestawienia we współczesnej*

modelu słowotwórczego służącego wyrażaniu ekspresji. Istotny jest również fakt, że wszystkie badane tu jednostki są hapax legomenami, tworzonymi okazjonalnie w celu wzmocnienia wartości ekspresywnej charakteryzowanych osób czy zjawisk. Na płaszczyźnie tekstu wzbogacały one i urozmaicały zasób środków językowych związanych ze sferą życia rodzinnego. Dzięki zaś specyficznej konstrukcji, która polegała na łączeniu różnych treściowo pojęć, struktury te zwiększały precyzję i zwięzłość opisu.

3.1.6. EKSPRESYWNOŚĆ KONTEKSTOWA (UTAJONA)[72]

Zbiór słownictwa służącego opisowi realiów rodzinnych składa się w znacznej mierze z leksyki nienacechowaej ekspresywnie. Leksyka ta jednak w niektórych przypadkach za sprawą odpowiedniego otoczenia kontekstowego wyrazowego lub sytuacyjnego nabierała wartości ekspresywnej. Zjawisko to można zaobserwować w każdej kategorii leksykalno-znaczeniowej wyodrębnionej w zakresie badanej grupy słownictwa tematycznego. Z uwagi na obszerny zakres bazy materiałowej, której to zjawisko dotyczy (zob. konteksty przenośne w części słownikowej), do bliższej analizy wybrano kilka najbardziej reprezentatywnych przykładów, z leksemami takimi jak: *matka*, *ojciec*, *córka*, *syn*, *rodzina*. Wśród kontekstów, które zmieniły nacechowanie tych jednostek, można wymienić np.

duch mojej Matki (Dzien II 92)

matka jak grób milcząca (Przed 20)

matka gnijąca w polu (Char 357)

matka – jedna nieobłudna na ziemi istota (Dzien VI 101)

matka sieroca (Międz 349) (o matce, której syn zaginął)

matki oczy skostniałe (Międz 347)

mocny, *ostry*, *przeszywający jak kula głos matki* (Wier 141)

niewidoczna, *samoswoja*, *najzwyczajniejsza* (Przed 9)

oszalałe ręce matki (Sen o szp 68)

samotna troska matki (Naw 13)

serce matki (Międz 347, 358; Syz 64; Wier 137, 144)

---

polszczyźnie, „Język Polski" 1966, z. 4, s. 259–260) upowszechnienie się zestawień apozycyjnych w XIX wieku nastąpiło pod wpływem wzorców słowotwórczych przejętych z języka francuskiego.

[72] O ekspresywności kontekstowej, inaczej zwanej tekstową lub utajoną, pisały: R. Grzegorczykowa (*Struktura semantyczna…*, op. cit., s. 118) oraz T. Skubalanka (*Ekspresywność języka a mowa potoczna*, w: *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Wrocław 1973, s. 179).

przed oczyma matki wyrosła nowa góra trosk o przyszłość (Wier 137)

matka śpi nieprzespanie (Dzien I 206)

cień ojca (Wier 142)

kamienne serce ojca (Międz 330)

mój święty ojciec (Dzien VI 270)

kochać ojca mocą nieprzebraną i szaloną (Naw 176)

zagadkowy gatunek ojca w rodzaju ludzkim (Prom 153)

ojciec dogasał (Wier 123)

ojciec zielonkowaty melancholik, który od świtu do nocy nie rusza się z miejsca i patrząc w ulicę trawi czas na marzeniu o szwindlach (Ludz I 35)

córka skwaśniała im na ocet siedmiu złodziei (Pop I 57)

córki hoże jak trzy gazele (Cien 292)

córki wysokiego rodu, obszernych szaf ogniotrwałych 'zamożne, z bogatego domu' (Dzien II 121)

syn mój, drogi, złoty (Listy V 111)

syn narodu ujarzmionego (Suł 113)

syn zgasły (Prom 155)

syn, co tuła się i gaśnie w mroku (Urod 265)

świętą jest rodzina dla mnie – może dlatego, że mało ją znałem, a dziś jej nie mam. (Dzien III 179)

hańba rodziny (Char 132)

krew rodziny (Wiatr 87)

łono rodziny (Syz 156)

podpora rodziny (Char 20, Wiatr 216)

święta rodzina (Dzien III 179, Dzien IV 318)

świętość rodziny (Dzien III 179).

Większym, zwartym fragmentem ilustrującym to zjawisko może być pełna wzniosłych przemyśleń refleksja Dominika Cedzyny na temat roli ojca i dziedzictwa pokoleń w życiu dzieci:

To rzecz jasna. Człowiek nie może żyć i pracować – odpowiada sobie pan Cedzyna – jeśli ktoś nie żył przed nim i nie pracował dla niego. Ten ktoś – któż to jest? – Ojciec. Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia. Tu jest źródło konieczności dziedziczenia w rodzie ludzkim. Ono jest węzłem, co spaja pokolenia umierające z rodzącymi się, wypływa z tego, co jest niezbędne we względzie potrzeby ciała, tworzy i uwiecznia rodzinę. Rodzina bez dziedzictwa jest stosunkiem niedorzecznym, bolesnym, jest męczarnią narzuconą człowiekowi przez Opatrzność… Taką klątwę my na sobie dźwigamy z Piotrusiem! Dziedzictwo dopiero jest znamieniem człowieczeństwa; przez nie, razem z owocami pracy, pozostawia synowi ojciec owoc swych wrażeń, pojęć, rozwagi, odkryć i domysłów, wszystkiego, słowem, co mógł nabyć długoletnim doświadczeniem. Syn do punktu, w którym się ojciec zatrzymał, postępuje i sięga dalej na drodze bogactwa oraz inteligencji – a tym porządkiem praca przechodzi z rąk do rąk, gromadzi się, rozwija, opiera jedna na drugiej i formuje piedestał, na którym wznosi się coraz wyżej… cywilizacja… (Dok 13).

Dzięki nacechowanemu podniosłością kontekstowi wyrazy: *ojciec*, *syn*, *rodzina*, *dziedzictwo*, jako integralne składniki tej wypowiedzi, w naturalny sposób nabrały pozytywnego nacechowania stylistycznego.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że odpowiednio ukształtowane otoczenie kontekstowe i odniesienia kulturowe miały decydujące znaczenie w przypadku kwalifikowania słownictwa obiegowego, niezwiązanego bezpośrednio z tematyką rodzinną, typu: *choroba*, *chusta*, *ciągnąć*, *gabinet*, *hodować*, *istota*, *kolacja*, *łóżko*, *mieszkanie*, *ośmioro*, *owies*, *społeczność*, *stół*, *śmieci* do kategorii nazw z badanego tu kręgu semantycznego.

Reasumując, kontekst wyrazowy i sytuacyjny spełniał dwie ważne funkcje:
– służył afirmacji realiów związanych z rodziną, życiem rodzinnym,
– nadawał leksyce obiegowej, nienacechowanej nowe znaczenie.

Przyglądając się warsztatowi artystycznemu Żeromskiego przez pryzmat tworzonych przez niego form neologicznych, stwierdzić należy, że pisarz nie był pod tym względem nowatorem. Wśród form nowych dominują neosemantyzmy tworzone okazjonalnie według powszechnie znanych wyrazów. Znacznie rzadsze neologizmy leksykalne mają zwykle strukturę zestawienia składającego się z dwóch rzeczowników lub przymiotników. Pisarz tworzył je ze względu na doraźne potrzeby fabuły. Żadna z nowo utworzonych jednostek nie ma walorów poetyckich. Prostota zastosowanych przekształceń semantycznych oraz jasność i zrozumiałość form neologicznych służyły głównie ekspresji i komunikatywności przekazywanych treści.

3.2. LEKSYKA POTOCZNA[73]

Kolokwializację jako zabieg stylizacyjny spotykamy w całej twórczości prozatorskiej Żeromskiego, zwłaszcza w powieściach współczesnych. Leksyka potoczna jest bowiem jednym z najważniejszych środków stylowych charakterystycznych dla partii dialogowych, obfitujących w tego rodzaju formy językowe. Wyrazy i połączenia wyrazowe zaczerpnięte z języka mówionego, obrazowe, dosadne, o dużej ekspresji, doskonale nadają się do realistycznego przedstawienia zachowań językowych różnych typów powieściowych bohaterów. Warto dodać, że kolokwializmy należą do stałych i ważnych elementów warsztatu pisarskiego Żeromskiego. Anna Piotrowicz na podstawie lektury *Dzienników* i listów zauważyła, że pisarz „uwielbiał używać wyrazów i frazeologizmów potocznych"[74].

Wśród najczęściej spotykanych wyznaczników potoczności występujących w wypowiedziach bohaterów znajduje się słownictwo o potocznej proweniencji nacechowane ekspresywnie (dodatnio i ujemnie)[75]. Większość z omówionych wcześniej ekspresywizmów eksplicytnych i implicytnych należy jednocześnie do potocznej odmiany języka (np. *dziecinka*, *faceteczka*, *facetka*, *kobiecina*, *koleżka*). Do grupy leksyki potocznej można także zaliczyć takie leksemy, jak: *czarnucha*, *czereda*, *dzieciak*, *dziewczynisko*, *dziewka*, *gach*, *galopant*, *huncwot*, *jołop*, *kawaleria*, *klituś bajduś*, *magnifika*, *młokos*, *oślica*, *pędrak*, *pędraczek*, *połowica*, *prawiczka*, *puścić się*, *rogacz*, *rozprawiczyć*, *smarkacz*, *synal*, *włóczykij*, *zapładniacz*, *żeniaczka*.

3.3. CECHY JĘZYKA FAMILIJNEGO

Badając tematykę rodzinną i leksykę z tego kręgu znaczeniowego obecną w twórczości Żeromskiego, nie można pominąć ważnych kwestii dotyczących języka familijnego. Z uwagi na wielość i złożoność zagadnień związanych z opisem tej odmiany języka[76] oraz

---

[73] Rozumienie języka potocznego przyjmuję za Teresą Skubalanką, która na podstawie bogatej literatury przedmiotu definiuje go jako język mówiony, kolokwialny (język dialogów), nieoficjalny, ogólny (ogólnopolski), spontaniczny, szczególnie afektywny (ekspresywny) (taż, *Ekspresywność języka*…, op. cit., s. 180).

[74] A. Piotrowicz, *Słownictwo pism*…, op. cit., s. 42.

[75] Przy kwalifikowaniu wyrazów do grupy potocyzmów brano pod uwagę przede wszystkim kontekst, a w przypadku słownictwa zarejestrowanego w SJPD także kwalifikatory: *potoczny*, *pospolity*, *pogardliwy*, *wulgarny*, *lekceważący*.

[76] „Język familijny należy do podsystemu języka potocznego, głównie mówionego, ma określone wyznaczniki formalne i ograniczone sfery funkcjonowania, służy komunikacji w kręgu rodzinno-przyjacielsko-sąsiedzkim, jego właściwości mają w dużej mierze charakter nieoficjalny, o różnym stopniu ugruntowania i rozpowszechnienia, użycie środków językowych jest uzależnione od relacji między członkami wspólnoty rodzinnej" (K. Handke, *Socjologia języka*, Warszawa 2009, s. 76–77).

charakter i obszerność źródła (*Dzienniki* i *Listy*) zakres podjętych badań został zawężony do zjawisk *stricte* werbalnych[77], czyli adresatywów, mających postać nieoficjalnych form identyfikujących członków rodziny, afektonimów oraz nazw stopni pokrewieństwa. Wymienione tu komponenty leksykalne tworzą jednorodną kategorię nazw określających członków rodziny, należą również do najbardziej typowych i trwałych zjawisk językowych charakteryzujących „przestrzeń familijną"[78]. Poczynione tu obserwacje, pomimo ograniczonego zakresu, przybliżą mało dotychczas poznaną sferę prywatną idiolektu pisarza oraz charakter więzi łączących Żeromskiego z członkami najbliższej rodziny[79].

Przyjęte na użytek tych badań rozumienie języka familijnego jako „podsystemu języka potocznego, o określonych wyznacznikach formalnych i ograniczonej sferze funkcjonowania, który służy komunikacji w kręgu rodzinno-przyjacielsko-sąsiedzkim"[80], pozwoliło na wyodrębnienie w toku ekscerpcji linearnej listów prywatnych oraz dzienników grupy liczącej ponad 250 nazw członków rodziny, należących do lingwistycznego zakresu kodu rodzinnego Żeromskiego.

Pod względem formalnym tę kategorię leksykalną tworzą postacie imion własnych, nacechowane apelatywa oraz w mniejszym zakresie przymiotniki zsubstantywizowane. Wszystkie przykłady formuł adresatywnych, ze względu na zawarty w nich pierwiastek uczuciowy, wprowadzają dodatnią waloryzację, czasami nacechowanie żartobliwe, wskazują na silną więź emocjonalną łącząca Żeromskiego z bliskimi. Spośród wszystkich członków rodziny największa liczba określeń dotyczy Oktawii – żony pisarza i zarazem matki Henryki Rodkiewiczówny oraz Adama (88 jedn.): *Agnes*, *„Agnes"*, *Agnieszka*, *biedniuteńka*, *biedulka*, *bogaczka*, *brat-koleżka*, *czarnobrewka*, *czarnucha*, *„dobra dziewczyna"*, *druh*, *duch-cygan*, *dziecinka*, *gołąbeczka* (1), *gołąbka*, *Heida*, *istota*, *jagódka*, *jedyna*, *kobiecinka*, *kochanečka*, *kochanie*, *kochanka*, *kochanka-żona*, *kokoszka*, *koleżka*, *kot*, *krew* (3), *Królowa*, *Madzia*, *maleńka*, *maleńkie* (2), *maleństwo* (1), *mamunia*, *mamusia*, *mamusieczka*, *mamuśka*, *marzenie*, *matuśka*, *melodia miłości*, *milusia*, *milusińska*, *milutka*, *miła*, *moja* (1), *myśl*, *najsłodsza*, *najświętsza*, *oblubienica* (2), *obrazek*, *oddech*, *Okcia*, *pieszczota*, *pieszczotka*,

---

[77] Język familijny rozumiany jako prywatna komunikacja wewnątrzrodzinna obejmuje nie tylko werbalne zachowania językowe, bardzo ważną funkcję pełnią tu pozajęzykowe czynniki komunikacji społecznej, takie jak: gest, mimika, ruch i inne zachowania członków wspólnoty (K. Handke *Socjologia języka*…, op. cit., s. 77).

[78] Oprócz wymienionych powyżej komponentów do repertuaru faktów i zjawisk języka familijnego należą: nazwy i określenia miejsca i przestrzeni, nazwy i określenia domu, deminutiva, augmentativa, hipocoristika, epitety, zwroty ekspresywne (zob. K. Handke, *Polski język familijny*, Warszawa 1995, s. 51).

[79] Zastrzec jednak należy, że ze względu na swoistość bazy materiałowej, którą stanowią listy oraz dzienniki, a nie żywa konwersacja rodzinna, nie można z całą pewnością stwierdzić, czy wyłonione nazwy rzeczywiście należały do języka familijnego i w jakim stopniu ich użycie było zdeterminowane np. konwencją gatunkową tekstów intymistycznych (zwłaszcza jeśli chodzi o formy adresatywne, efemerydy).

[80] K. Handke, *Socjologia języka*…, op. cit., s. 76.

pociecha i osłoda, *przyjaciel-artysta*, *ptaszyna* (1), *sen rozkoszny*, *serce*, *serdeczna*, *„sowiooka”*, *stokrotna*, *śliczna*, *śliczniutka*, *śrybło-złoto*, *światło*, *święta* (1), *Tucha*, *Tuchna*, *Tuchutka*, *Tusia*, *Tusiuchna*, *Tusiuteńka*, *Tusiutka*, *Tuta*, *Tuteczka*, *Tutu*, *Tusia*, *zagadka*, *złośnica*, *złota*, *zuch*, *źrenica*, *żonuchna*, *żonusia*, *Żydek-bankier*.

Znacznie mniej nieoficjalnych form adresatywnych określa Helenę Radziszewską – młodszą siostrę macochy pisarza i zarazem jego kochankę (34 jedn.): *„baba”*, *biedna*, *bóstwo*, *ciocia* (2), *cioteńka*, *ciotka* (2), *ciotuchna*, *ciotunia*, *ciotusieńka*, *eks-Beatrycze*, *Elsinoe*, *Glaukopis*, *H.*, *Haleczka*, *Halka*, *Hela*, *Helcia*, *Helena*, *Helenka*, *Heleństwo*, *Helia*, *Helunia*, *Helusia*, *Heluta*, *istota* (1), *Leonowa*, *moja* (2), *niedobra*, *nizanka pereł i złota*, *ptaszyna* (2), *ptaszynka*, *gołąbeczka*, *siostra* (2), *smutna*, *święta* (2), *Γλανκοπις*. W relacjach z synem Adamem oraz pasierbicą Henryką Żeromski używał następujących nazw: (24 jedn.): *Adam*, *Adasieczek*, *Adasiek*, *Adaś*, *Adulo*, *Aduś*, *Adziu*, *Adziuch*, *Adziucha*, *Adziuchno*, *Adziusieczek*, *Adziusiek*, *Adziuś*, *Adziuś-basałyk*, *facet, co kopie*, *Kulasek*, *malutki*, *Mały jeździec z Natęczowa*, *serce* (3), *skarb* (2), *Skaucik*, *skaut*, *synek*, *syneczek*; (9 jedn.): *Henia*, *Heniucha*, *Heniula*, *Heniura*, *Heniusia*, *Heniuta*, *Heniutka*, *Henryka, Heńka*. W *Listach* oraz *Dziennikach* zostały zarejestrowane nieoficjalne formy imion własnych także innych członków rodziny Żeromskiego, np. *Lolo*, *Leonek*; *Mania*, *Marycha*, *Marylka*; *Janek*; *Józio Trepka*; *Kazia Saska*; *Muma*; *Rafałeczek*; *Staś*; *Zygmuś* i inne.

Wyekscerpowane z listów i dzienników przykłady nazw członków rodziny wskazują, że pisarz wykorzystywał w tej funkcji dwie kategorie leksykalne: nieoficjalne formy imion własnych oraz nacechowane apelatywa (w tym zestawienia apozycyjne), w mniejszym zakresie przymiotniki zsubstantywizowane.

Zbiór antroponimów odznacza się mniejszym zróżnicowaniem, ale dużą częstością użyć. Ze względu na sytuację rodzinną dominują w tej kategorii głównie warianty zdrobniałe, spieszczenia, skróty lub modyfikacje powstałe w wyniku przekształceń słowotwórczych imion Oktawia (*Okcia*, *Tucha*, *Tuchna*, *Tuchutka*, *Tusia*, *Tusiuchna*, *Tusiuteńka*, *Tusiutka*, *Tuta*, *Tuteczka*, *Tutu*, *Tusia*), Helena (*H.*, *Haleczka*, *Halka*, *Hela*, *Helcia*, *Helena*, *Helenka*, *Heleństwo*, *Helia*, *Helunia*, *Helusia*, *Heluta*), Adam (*Adasieczek*, *Adasiek*, *Adaś*, *Adulo*, *Aduś*, *Adziu*, *Adziuch*, *Adziucha*, *Adziuchno*, *Adziusieczek*, *Adziusiek*, *Adziuś*) oraz Henryka (*Henia*, *Heniucha*, *Heniula*, *Heniura*, *Heniusia*, *Heniuta*, *Heniutka*, *Heńka*). Pomimo niewielkiej różnorodności wymienione antroponimy charakteryzują się dużą frekwencją, przekraczającą tysiąc użyć (łącznie dla listów i dzienników). Żeromski posługiwał się nimi chętnie, zwłaszcza w części nagłówkowej listów.

Grupa nazw apelatywnych zawiera wyłącznie nacechowane pozytywnie określenia, przede wszystkim afektonimy[81]. Waloryzacja dodatnia wynika głównie ze struktury nazwy – mamy tu liczne formy zdrobniałe pierwszego i drugiego stopnia, np. *cioteńka*, *ciotuchna*, *ciotunia*, *ciotusieńka*, *jagódka*, *pieszczotka*, *syneczek*, *synek.* O pozytywnej waloryzacji analizowanych tu nazw świadczy również ich proweniencja. Wiele określeń, których ocena pozytywna wynika ze znaczenia[82], odsyła do pojęć z kręgu piękna, dobra, miłości, przyjaźni, rzeczy cennych, np. *bogaczka*, *kochanie*, *kochanka*, *krew*, *Królowa*, *marzenie*, *nizanka pereł i złota*, *obrazek*, *oddech*, *pieszczota*, *pieszczotka*, *pociecha i osłoda*, *przyjaciel-artysta*, *sen rozkoszny*, *serce*, *skarb*, *„sowiooka”*, *śrybło-złoto*, *światło* i inne.

W zbiorze nazw określających Oktawię oraz Helenę znalazła się także niewielka grupa neosemantyzmów inspirowanych mitologią grecką i literaturą (*Emancypantki*, *Dawid Copperfield*). Dzięki nazwom takim jak np. *Agnes*, *„Agnieszka”*, *Glaukopis*, *Madzia*, *„sowiooka”*, *Γλανκοπις*, pisarz podkreślał oryginalną urodę oraz przymioty umysłu i charakteru obu kobiet. W kategorii nazw wyrażających pozytywny stosunek uczuciowy Żeromskiego względem najbliższych mieści się kategoria określeń motywowanych nazwami zwierząt i roślin o pozytywnych konotacjach, które uwydatniały osobowość, cechy zewnętrzne członków rodziny, np. *gołąbeczka*, *gołąbka*, *jagódka*, *kokoszka*, *kot*, *ptaszyna*. Źródła bogactwa nazw, ich niecodziennej formy, proweniencji czy znaczenia można upatrywać przede wszystkim w zainteresowaniach i profesji Żeromskiego. Analiza materiału dowodzi, że pisarz traktował język jako tworzywo artystyczne nie tylko w sferze twórczości literackiej, ale także w codziennej komunikacji z rodziną. Przydatność funkcjonalna zebranych nazw sprowadza się do dwóch aspektów – identyfikacji poszczególnych członków rodziny oraz wyrażania emocji. Eksplicytne komponenty ekspresywności zawarte w strukturze i znaczeniu nazw wskazują, że w relacjach z najbliższymi Żeromski okazywał tylko pozytywne uczucia: miłość, serdeczność, sympatię, a także współczucie i troskę. Wniosek ten potwierdza także problematyka poruszana w dziennikach i listach prywatnych, oscylująca wokół różnych, zwykłych i niecodziennych, problemów życia rodzinnego oraz wokół członków rodziny i spraw z nimi związanych.

---

[81] Afektonimy to apelatywa występujące w postaci wyrazów lub zwrotów stosowanych w sytuacji szczególnej zażyłości, najczęściej w stosunkach między małżonkami, narzeczonymi, kochankami oraz w relacjach rodzice–dzieci. Afektonimy mieszczą się w szerszej kategorii przezwisk jako szczególny ich rodzaj, obejmuje je bowiem definicja tego zjawiska mówiąca, że są to nazwy dodatkowe (fakultatywne), wtórne (niestanowiące nigdy jednego imienia człowieka), zastępcze (mające zdolność przyjmowania kategorii nazw z innych kategorii antroponimicznych). (J. Perlin, M. Milewska, *Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna*, w: *Język a Kultura*, t. 14. *Uczucia w języku i tekście*, Wrocław 2000, s. 166).

[82] J. Puzynina, *O elementach ocen w strukturze znaczeniowej wyrazów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1983, XL, s. 124.

3.4. SŁOWNICTWO O OGRANICZONYM ZASIĘGU FUNKCJONALNO-STYLISTYCZNYM

Grupa ta obejmuje cztery kategorie leksykalne: indywidualizmy autorskie, zapożyczenia cytatowe, gwaryzmy oraz wyrazy osobiście wyróżnione przez Żeromskiego.

3.4.1. INDYWIDUALIZMY AUTORSKIE

Pojęcie indywidualizmu językowego przyjmuję za Józefem Reczkiem i traktuję jako:

> zespół wszystkich cech językowych, charakterystycznych tylko dla jednego autora, które stanowią o jego języku osobniczym. […] Upowszechnienie się cech językowych właściwych tylko jednemu autorowi w ramach jednego języka ogólnego zależy od społecznej akceptacji. Im autor cieszy się u czytelników większą popularnością, tym oddziaływanie jego języka może być większe, a co za tym idzie, jego udział indywidualny we wzbogacaniu języka ogólnego – donioślejszy[83].

Do indywidualizmów Żeromskiego znawcy jego warsztatu pisarskiego zaliczają zwłaszcza neologizmy słowotwórcze (proste i złożone) oraz frazeologiczne[84]. Jeśli chodzi o pierwszą kategorię indywidualizmów słowotwórczych, to mieszczą się tu np. takie derywaty proste, jak: *miłosności*, *młokosowski*, *pędractwo*, *przyżenić się*, *smętnica*, *żałośnica* oraz złożenia: *pra-pra-dziad*, *prapradziadowski*, *ssipalec*, *trapiduch*. Dwa wyrazy: *pędraczek* oraz *syngielton* są potwierdzone w SJPD, ale tylko z cytatami z dzieł Żeromskiego. Zbiór neologizmów pisarza jest znacznie liczniejszy, obejmuje bowiem większość omówionych wcześniej zdrobnień oraz wszystkie zestawienia apozycyjne.

Do indywidualizmów frazeologicznych zaliczają się głównie zwroty, np.

iść przy czyim boku ‘być czyjąś żoną, towarzyszką życia’ *Powinno panować w tej mierze prawo naturalnego doboru, taka istota, taka promienista dusza powinna iść przy boku człowieka wysokiej wartości moralnej* (Dzien VI 346).

latać do kogo ‘zalecać się, starać się o pannę’ *Przecie panna Tereska nie ożeni się z tym Buzowszczakiem… z jakim Buzowszczakiem? – zapytał Kuba. A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a chłopak już wąsaty. To ten lata do niej, ale mi się nie zdaje, żeby państwo dali za takiego, bo gdzież to… – Jak to… lata, lata do niej?* (W sid 240).

---

[83] J. Reczek, hasło: „Indywidualizm w języku”, w: *Encyklopedia języka polskiego*, pod red. Stanisława Urbańczyka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 125.

[84] Zob. np. S. Adamczewski, *Żeromski…*, op. cit., s. 218–222; W. Kupiszewski, *Neologizmy frazeologiczne w „Dziennikach” Stefana Żeromskiego*, „Poradnik Językowy” 1990, z. 8, s. 615–619.

oddać pierścionek ‘zerwać zaręczyny’ *Kochał się w szesnastoletniej sfrancuziałej Polce, zaręczył się z nią, a przekonawszy się, że jest cokolwiek złośliwą – oddał jej pierścionek* (Dzien III 274).

pisać się (kim) ‘wywodzić swoje pochodzenie z jakiegoś rodu, uwzględniając koligacje rodzinne’ *Gdy delikatnie zapytuje mię, czy kuzyni moi, Trepkowie, „piszą się Necandami, a Katerlowie należą do Katerlów-Porajów” – to czuję się szczęśliwym, że Trepkowie „piszą się Necandami, Katerlowie idą z Porajów”* (Dzien VI 77).

pojąć w małżeństwo ‘ożenić się, wziąć żonę’ *Żeby w sobie zabić tamto widmo, przyżenił się do rodziny urzędniczej, pojął w małżeństwo prześliczną blondynkę bez posagu* (Char 65).

poprowadzić na kobierzec ‘doprowadzić do zawarcia związku małżeńskiego’ *Musimy zdobyć dla pani tego ptaszka. Ale trzeba doskonale zastawić sidła. Jeżeli pani uda się poprowadzić go na kobierzec, mateczka umyśliła włożyć pod poduszkę nowożeńców dobry posażek* (Grzech 55).

puścić w „trąbę” ‘zerwać zaręczyny, nie zawrzeć związku małżeńskiego’ *Pan Wacław był narzeczonym panny Orsetti z Ujazdu, lecz puścił ją „w trąbę”. Słyszałem o tym historyjki będąc jeszcze w Chobrzanach, jestem więc szczęśliwy z poznania go* (Dzien VI 21).

rozbijać się o czyją rękę ‘starać się usilnie o względy kobiety, aby pojąć ją za żonę’ *Teraz się ten Barwicki rozbija o jej rękę. Są po słowie, nawet, widzę. Baba podkochuje się w tym astmatyku* (Przed 153).

„wdepnąć w sakrament” ‘zawrzeć nieopatrznie niekorzystny związek małżeński’ *I on wszakże wyraźnie stronił od tych panien, lękając się, żeby czasem nie przyszło „wdepnąć w sakrament” z osobą, której całym posagiem były źrenice jak głębia niebios i modny kapelusik, czyniący z niej śliczne widziadło* (Kar 299).

wypić kielich miłości ‘odbyć stosunek seksualny; tu: z cudzą żoną’ *Namiętne pieszczoty jej, szalone ofiarowanie wszystkiego, rozkosz i radość odebrały mi prawie zmysły. Leżałem po chwili obok niej, z głową bezwładnie leżącą na jej sercu. Śmierć nie byłaby mi straszną po wypiciu tego kielicha miłości* (Dzien odn 156).

zapalić się do siebie ‘zakochać się w sobie’ *żona moja jest córką tutejszego urzędnika z guberni. Zapaliliśmy się do siebie jeszcze w s z t u b i e* (Prom 72).

złamać małżeńskie łańcuszki ‘dopuścić się małżeńskiej zdrady’ *Z wolna zaciera się w umyśle Heleny różnica między mną i panem Leonem. Mógłbym go w życiu jej zupełnie zastąpić. Znowu tu jej charakter główną gra rolę: poszaleć, narobić głupstw, raz w życiu złamać łańcuszki małżeńskie i długo potem pamiętać – Hela nie potrafi* (Dzien V 151).

ludzie bez wczoraj ‘ludzie bez rodowodu’ *Nie chodzi tutaj o herb ani o szeregi przodków podgolonych, z sarmackimi wąsami i przy karabelach – ani wydekoltowane prababki w fiokach.*

Ojciec i matka – otóż i cały rodowód, jak to jest u nas, w dziejach nowoczesnych ludzi bez wczoraj (Przed 9).

niewolnica mężowska ‘żona, która pozostaje w całkowitej zależności i władzy swego męża’ *I dziś istnieje ten sam płacz kobiety oszukanej, sprzedanej przez rodzinę, niewolnicy mężowskiej, która kocha innego, upadłej i wzgardzonej przez obłudną cnotliwość gromady* (Ludz I 150).

owoc miłości niezwalczonej ‘dziecko z pozamałżeńskiego związku’ *Tropił bowiem chytrze młode dziewczyny ponad brzegami głębokich strumieni* [...]*, gdy szukając dogodnego odmętu, ażeby z kamieniem nieudźwignionym u kruchej szyjeczki cisnąć weń płód zrodzony sekretnie. Sekretnie, wbrew prawom i na przekór ustawom, świadectwo hańby niezmytej, zbrodni największej, owoc miłości niezwalczonej i nieodpartej męskiej przemocy* (Wiatr 41).

oraz nieliczne wyrażenia, np. **podpora rodu** ‘najstarszy syn w rodzinie’ *Nic dziwnego: podpora rodu, syn najstarszy, wracał z wojny cały i zdrowy, tęgi i opalony, jakby jeździł na polowanie w sąsiedztwo* (Przed 126).

rodzinny namiot ‘dom rodzinny’ *Szybko wygasa domowe ognisko i rozwiewa się w ostrym wietrze wonny dym rodzinnego namiotu. Gniazdo człowiecze trwa tak samo długo jak gniazdo pająka* (Ludz I 184).

3.4.2. ZAPOŻYCZENIA CYTATOWE

Wśród zgromadzonego materiału znalazło się zaledwie sześć przykładów pożyczek nieprzyswojonych:

„avec famille” ‘z rodziną’ <fr.> *Nazajutrz czytałem w nicejskim dzienniku o przyjeździe hrabiego Z. do Nicei „avec famille”* (Listy III 179).

baby ‘dziecko’ <ang.> *Najmłodsza – Maria – była najczystszym okazem angielskiego baby.* (Char 11).

mademoiselle ‘z sarkazmem o panience’ <fr.> *Ano ja niby zbyt się opierać nie mam zamiaru, tylko że mademoiselle ma lat szesnaście, więc może trzeba by żenić się potem, a to nie w moim guście* (Dzien VI 130).

rendez-vous ‘umówione spotkanie; randka, schadzka’ <fr.> *Wiedział jednak, że nie to było jedynym powodem tego rendez-vous* (Urod 190).

Wśród tych przykładów są dwie pożyczki również w oryginalnej postaci graficznej: **kochanečka** ‘do ukochanej żony Oktawii Rodkiewicz; tu żart. z zachowaniem czeskiej grafii’ *Slečna moja kochanečko!* (Listy I 112).

Γλανκοπις ‘przydomek Ateny – bogini mądrości, tu: przen. żart. o Helenie’ <gr. glaukopis> *A moja „sowiooka” pamięta, co znaczy „Γλανκόπις”? A zresztą od całej tej greczyzny przejdźmy wprost do czysto polskich pocałunków – w łapeczki, w szare oczy, w usta* (Listy I 188).

Jak widać, większość przykładów pochodzi z dzienników oraz korespondencji prywatnej, gdzie pełniły głównie funkcję ekspresywną, nadawały wypowiedzi zabarwienie żartobliwe lub ironiczne. Pozostałe dwie jednostki – ang. *baby* oraz fr. *rendez-vous* – wywodzą się ze źródeł literackich. Pisarz wykorzystał je, aby podkreślić obcość opisywanych realiów – w pierwszym przypadku chodziło o opis dzieci z mieszanego, angielsko-włoskiego małżeństwa:

> *Dzieci państwa Oscalai – był to istny bukiet kwiatów. – Połączenie krwi włoskiej z angielską wydało szczególne typy fizyczne i nadzwyczaj interesujące charaktery. Pan Granowski z żywym zaciekawieniem obserwował we dwu starszych jasnowłosych panienkach jak gdyby walkę rasy anglosaskiej o przewagę nad ognistością południa* (Char 11).

W drugim przypadku chodzi o Francuzkę – mademoiselle Mathilde – rozmówczynię Piotra Rozłuckiego, bohatera *Urody życia*.

3.4.3. SŁOWNICTWO GWAROWE (LUB STYLIZOWANE NA GWAROWE)

Obecność słownictwa gwarowego lub stylizowanego na gwarowe wśród leksyki „rodzinnej” ma związek z fabułą utworów, z których je wyekscerpowano. Najwięcej form gwarowych pochodzi z dwóch utworów – zbioru opowieści, bajek, relacji historycznych, fragmentów biografii pt. *Wiatr od morza* oraz z poematu *Międzymorze*. Oba teksty łączy miejsce akcji – środkowe wybrzeże Bałtyku, Kaszubszczyzna. Żeromski był zafascynowany polskim morzem oraz mieszkającymi w jego pobliżu ludźmi, zwłaszcza Kaszubami. Pisarz, podobnie jak wielu jego rodaków, po raz pierwszy zobaczył Bałtyk i nadmorskie miasta i wsie dopiero wiosną 1920 roku, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Od razu aktywnie włączył się w działania na rzecz przyłączenia do Rzeczpospolitej Pomorza Środkowego i Gdańskiego[85], np. publicznie występował w obronie praw Kaszubów, żywo interesował się także postępami w budowie gdyńskiego portu. Bezpośredni kontakt z morzem, przyrodą, spotkania z mieszkańcami Kaszub zainspirowały Żeromskiego do napisania *Wiatru od morza* (1922) i *Międzymorza* (1924) – oba teksty można uznać

[85] Żeromski studiował dokumenty na temat osadnictwa nad południowym Bałtykiem, by udowodnić słowiański rodowód Kaszubszczyzny; uczestniczył w plebiscytach na rzecz włączenia tych ziem do Polski, przyczynił się także do powołania Towarzystwa Przyjaciół Pomorza.

za „dzieła erudyty, poety i patrioty, a także kolekcjonera słów”[86]. W owej „kolekcji słownej” pisarza znalazło się wiele niezwykle interesujących wyrazów, np. tych oryginalnych, wydobytych z historycznych, dialektalnych i profesjonalnych zasobów polszczyzny[87] lub zaczerpniętych z żywej mowy Kaszubów. Jeśli chodzi o leksykę z kręgu rodziny, to proweniencję gwarową, kaszubską, mają następujące jednostki[88]:

checz ‘dom kaszubski’ *Wieść o nim poszła od checzy do checzy, od sioła do sioła* (Międz 347).

chłopok ‘kaszub. syn’ *Ale chłopok opowiodoł dalij: – Jak jo beł w niebie, tej jo widzoł, że mój ojc w twoigo ojca gnój wozeł* (Wiatr 207).

dzieciński ‘gw. dziecięcy’ *Słyszał głosy ich i dziecińskie słowa, których już nikt nie mówi* (Wiatr 147). *Ujrzał wreszcie dziecińskie uśmiechy, białki oczy spłakane* (Międz 347).

dzieciska ‘gw. z politowaniem o dzieciach’ *Któż wie, czy inne dzieciska nie potonęły. Sporo ich się tłukło nad wodą* (Ponad 36).

ojc ‘kaszub. ojciec’ *Tak ojc rzek do starszégo sena: – Jidz i obocz! A może dostaniesz od tych piniędzy* (Wiatr 205).

otrok ‘gw. chłopiec, dziecko’ *Otrok wstępował w strzemię kuszy ze drżeniem serca, wciągał korbą lub hakiem cięciwę grubą na palec* (Wiatr 46).

sen ‘kaszub. syn’ *Po namyśle jął wykładać następującą kaszubską historię: Jeden gbur mioł dwóch senów* (Wiatr 205). *Tak ojc rzek do starszégo sena: – Jidz i obocz! A może dostaniesz od tych piniędzy* (Wiatr 205).

sostra ‘kaszub. siostra’,

białka/bjałka ‘kaszub. żona’,

corka ‘kaszub. córka’,

nenka ‘kaszub. narzeczona’ *A jak woen w noce złowjeł cezą moersce rebe, stornie abo stornewscje, tak wden z rena szed spać, a jego bjałka, nenka, sostra abo corka rozwieszała nete na szteki, abo knepele, abo bjeżeła z nałowjonemi rebami do mjasta* (Wiatr 262).

Pozostałe gwaryzmy:

dzieucha 1. ‘gw. panna’ 2. ‘gw. dziewczynka, dziecko’,

---

[86] Zob. K. Sobolewska, *Żeromski pisze „Wiatr od morza”*, https://teologiapolityczna.pl/katarzyna-sobolewska-zeromski-pisze-wiatr-od-morza, dostęp 30.12.2022.

[87] Pierwszy i jedyny raz w swojej twórczości Żeromski stworzył słowniczek ponad stu takich wyrazów, wraz ze źródłem ich pochodzenia i dołączył na końcu *Wiatru od morza*.

[88] Wszystkie wymienione jednostki są notowane w SJPD z kwalifikatorem *gwarowy.*

jamory ‘gw. kochanie, miłostki, romanse młodych przed zawarciem małżeństwa’ *Staszek! No, dobrze. Leć! Każ, żeby ją puściły wolno. Tu ją sprowadź i zamknij. Ale słyszysz – żadnych teraz jamorów! Robota to robota. Żebyś mi jej palcem nie tknął! Ożenię cię z tą dzieuchą* (Tur 248). *Paniusia sami czeszą za koleją dzień dnia sześć d z i e u c h i sześci wisusów* (Róża 186).

gdowiec ‘gw. mężczyzna, któremu umarła żona’ – *Tyś żonaty? – Nie… gdowiec* (Zap 74).

mrygać ‘żart. gw. zalecać się’ *Proszę ja pana dobrodzieja, ten, którego tu pan dobrodziej widzi, nicpoń, zalecał się także do nieboszczki Sroczanki… W zimie ani utrzymaj! Tu bydłu trza zadawać, a ten drze pod okna Sroki – mrygać na nieboszczkę, Panie świeć jej…* (Eleg 268)

pochodzą z tekstów, których fabuła dotyczy w całości lub części środowiska wiejskiego. Żeromski użył tych form jako elementów stylizacyjnych w dialogach z udziałem bohaterów chłopskich.

3.4.4. GRAFICZNE I WERBALNE SYGNAŁY METATEKSTOWE

Cechą warsztatu pisarskiego Żeromskiego są znaki metatekstowe, Stefan Adamczewski określił je mianem „środków zastrzeżenia”[89], mające najczęściej postać cudzysłowu lub rozstrzelonego druku, sporadycznie operatorów werbalnych, typu: *tak zwany*, *zwany*. Pisarz używał ich w różnych celach, zwłaszcza gdy chciał zaznaczyć swój dystans wobec opisywanych zjawisk, osób, rzeczy. Zastosowany wówczas cudzysłów pełnił funkcję wykładnika ironii, żartu, dystansu, np.

„baba” ‘żart., familiarnie o Helenie’ *Opowiem sobie moją podróż – to mię uspokoi*, *uspokoi moje nerwy*, *bo zdaje się – ja tę „babę” nerwami kocham…* (Dzien III 63).

„babcia” ‘iron. o Rozalii z Dzięciołowskich Dobrzyńskiej – matce p. Natalii (doktorowej), która była kochanką Żeromskiego’ *Po południu poszedłem do lasu, a podróż moja była nawet usankcjonowaną przez „babcię” D., prosiła mię bowiem, abym, jeżeli spotkam „panią doktorową”, list jej jakiś oddał* (Dzien odn 93).

„bachor” ‘z niechęcią o dziecku z nieprawego łoża; bękart (p.)’ *Już on dla niej jest obcym człeczyną. Nikczemnik Niepołomski, który ją uwiódł. Toteż zabiła jego dziecko („bachora”) – i basta* (Dzieje II 20).

„bajka” ‘opowieści, wymyślone historie opowiadane dzieciom; tu: iron. o słownej grze wstępnej przed współżyciem’ *„Dziadunio” zaczął z pośpiechem rozbierać pannę, która jeszcze nie umiała samodzielnie rozpinać guzików u swych trzewików i załatwiać się z tajemnicami stanika na plecach. W trakcie tych pomocy obowiązkowo musiała być „bajka”. Były to*

[89] S. Adamczewski, *Żeromski…*, op. cit., s. 265.

zazwyczaj różne klituś-bajduś o „cioci Xeni". Tego wieczora „dziadunio" produkował z niemałym artyzmem naśladowanie biegu pociągu (Char 345).

„dawać" 'iron. pot. cudzołożyć' *Pan R. jest dorobkiewiczem z ekonoma wyrosłym, prostakiem, ciemnym liczykrupą. Typowy burżua. Żona jego „daje" księdzu proboszczowi swej parafii* (Dzien VI 63).

„dom" 'z politowaniem o zrujnowanym, biednym domu rodzinnym' *W domu… Miasto od czasu wielkiej bitwy leżało w ruinie, a „dom" – było to schronisko w zgruchotanych murach, kąt między ścianami bez dachu* (Sen o szp 63).

„dziatwa" 'drwiąco, ironicznie o dzieciach' *A, jest i „dziatwa"… Specjalnie sprowadzona, nieprawdaż? Pewnie będą śpiewać… Tylko jednę piosenkę... Bo tylko tę jednę naprawdę dobrze umieją. Hymn na cześć księżniczki... Co? Pan pewnie mówi do niej – »wasza książęca mość«. Przyznaj no się pan, panie Smugoń...* (Uciek 123).

„gach" 'z dystansem, pogard. ten, który uwodzi cudzą żonę' *Wszelkimi drogami, wszystkimi, jakie istnieją na świecie, szedłem po jej miłość i zaszedłem nareszcie po tytuł „przyjaciela domu". To, czym ja jestem, nazywają ludzie – „gachem"! Tak oto – godzinami rozmawiamy z jej mężem, muszę polować na jego dobry humor, na jego nieobecność w domu, na jego fantazje, muszę wykrzywiać twarz do śmiechu, kiedy mi w piersi ryczą orkany…* (Dzien II 403).

„konkury" 'iron. o zalecaniu się do panny' *Siedząc już na dobrej posadzie, zdrowy, w sile wieku, przystojny „młody człowiek" postanowił ożenić się, oczywiście w kraju. Wziął tedy urlop jednomiesięczny i w czasie, którym dowolnie rozporządzał, po odtrąceniu okresu podróży, wszystko załatwił: wyszukał sobie dozgonną towarzyszkę życia, wykonał prawidłowe „konkury", wziął ślub* (Przed 11).

„kuzynka" 'z ironią o kuzynce – p. Natalii' *Teraz, gdy przybył Ulewicz, „kuzynka" zupełnie dała pokój cnotliwemu księdzu* (W sid 213).

„mąż" 'z dystansem, ironicznie o mężu' *Nie pojmuję wyrazu „mąż" – znam tylko wyraz „człowiek"* (Dzien II 327).

„oślica" 'z dezaprobatą, pot. o mało zdolnej córce, która nie robi postępów w nauce' *Wandzia nie nadawała się do szóstej klasy. Krótko mówiąc, nie umiała „na wyrywki" tabliczki mnożenia, a wszelkie „słówka" stale wyfruwały z tej jej biednej głowy. Nieszczęsny ojciec rozgniewał się na dobre i nie chciał patrzeć na oblicze tej domowej „oślicy"* (Przed 158).

„pan" 'z dystansem o panu' *Tam na rogu, w prawym skrzydle jest pracownia nowego „pana" – szeroka galeria z górnym światłem* (Zam 220).

„panienka" 'z sarkazmem o panience' *Ze schodów są tylko jedne drzwi: do pokoju… „panienki". „Panienka" jest istotą pobudzającą do grzechu: ma warszawskie ruchy, zgrabną figurkę, ładne oczki czarne jak tarki, czarne włosy, głos równy – i śliczne dwie zwinięte*

turkaweczki w tym miejscu kobiecego ciała, gdzie u innych kobiet bywają… piersi. Cała jej postać mówi wymownie najpiękniejszy w mowie ludzkiej wyraz: prawiczka (Dzien IV 127).

„przyjaciel domu" 'iron. kochanek, który uwodzi czyją żonę i jest zarazem członkiem jej rodziny' *Wszelkimi drogami, wszystkimi, jakie istnieją na świecie, szedłem po jej miłość i zaszedłem nareszcie po tytuł „przyjaciela domu". To, czym ja jestem, nazywają ludzie – „gachem"! Tak oto – godzinami rozmawiamy z jej mężem, muszę polować na jego dobry humor, na jego nieobecność w domu, na jego fantazje, muszę wykrzywiać twarz do śmiechu, kiedy mi w piersi ryczą orkany…* (Dzien II 403).

„stary" 'żart. ojciec (p.); tu: o Żeromskim jako ojcu Adasia' *Kochanej Heniusi i Adziusiowi przesyła ich „stary" ucałowanie na dzień dobry* (Listy III 156).

„śrybło-złoto" 'żart. przen. o ukochanej narzeczonej Oktawii Rodkiewicz, określenie pod wpływem kontaktów z Sabałą i jego opowieściami' *Ach – już jechać do Ciebie, moje „śrybło -złoto", mój skarbie jedyny* (Listy I 310).

„towarzystwo" 'z dystansem o członkach rodziny i gościach' *Jeszcze jedna godzina – odzywa się dzwonek umieszczony w przedpokoju – to zwołują „towarzystwo" na obiad. Cztery godziny siedzenia bez ruchu na jednym miejscu denerwują mocno* (Dzien IV 124).

„wdepnąć w sakrament" 'żart. zawrzeć nieopatrznie niekorzystny związek małżeński' *I on wszakże wyraźnie stronił od tych panien, lękając się, żeby czasem nie przyszło „wdepnąć w sakrament" z osobą, której całym posagiem były źrenice jak głębia niebios i modny kapelusik, czyniący z niej śliczne widziadło* (Kar 299).

Czasami cudzysłów służył Żeromskiemu do wyróżnienia wyrazów, których znaczenie nie w pełni było zgodne z ich podstawową definicją. Jednostki tego typu można by określić mianem „neosemantyzmów częściowych", np.

„ciocia", „ciotka" 'bliżej nieokreślona krewna lub osoba, która nie jest krewną, ale traktuje się ją jak ciotkę' *wysoko arystokratyczne i niesłychanie nudne „ciocie Olcie" z Wysokiego* (Dzien VI 353); *Teraz, rozumie się, skieruje pan swoje pytanie do „ciotki" Joasi, chociaż od niej trzeba było zacząć, bo ona jest nauczycielką, kochaneczką* (Ludz I 24).

„dziaduś" 'osoba niespokrewniona, którą się kocha i traktuje jak dziadka, tu o Zygmuncie Miłkowskim' *Żona moja zaseła ukłony, córka całuje rączki „Dziadusia"* (Listy II 7).

„dziadunio" 'starszy, niespokrewniony opiekun sieroty' *Huki armat i odgłosy strzałów nie były obce ani „dziaduniowi", jak Zosia nazywała swego opiekuna, ani jej samej* (Char 317).

„gospodyni" 'towarzyszka życia mężczyzny, ale nie w pełni żona' *Kobieta nigdy nie jest żoną mężczyzny. Jest to tylko „gospodyni"* (Naw 21).

„kuzyn" 'osoba, z którą łączą kogoś stosunki, bliskie relacje, ale nie rodzinne' *Piękna pani wyciągnęła do przybysza obiedwie ręce, witając go najbardziej czarującym z serii swych*

uśmiechów. Nic nie wiedziała o powrocie do Krakowa dostojnego „kuzyna" (aczkolwiek kuzynostwo nie zachodziło wcale między nią i panem Granowskim) – stąd jej radość (Char 132).

„matka" 'z niechęcią o kobiecie, która źle wychowuje swoje dzieci, nie jest prawdziwą matką' *A i ja sama czyż mogę się chełpić, że mię nie obchodzi, co szepce pani Lipecka, Blumowa albo inna „matka", zajęta systematycznym psuciem duszy swego dziecka pod pretekstem edukacji? Bynajmniej!* (Ludz I 175).

„narzeczona" 'dziewczyna, która tylko w myślach jest narzeczoną' *Judym był jakby szalony na samą myśl, że zobaczy swoją „narzeczoną". Tak ją mianował w myślach, chociaż nigdy jeszcze nie wyjawił jej ani swojej miłości, ani prośby o rękę* (Ludz II 271).

„ojciec" 'o mężczyźnie, który ze względu na swoje zachowanie nie zasługuje na miano ojca' *a gdy je* [chore dzieci] *stamtąd* [ze szpitala] *„ojcowie", nasłani przez ekonomów i karbowych, wyciągali do roboty waląc pięścią po karku, nie protestował, bo nie wiedział w imię czego* (Ludz II 215).

„rodzina" 'rodzina, w której ojciec i matka nie są małżeństwem (tu: chodzi o Antoniego Gustawa Bema – nauczyciela, który rozstał się z żoną i zamieszkał bez ślubu z inną kobietą)' *Wczoraj wieczorem wyszedłem na ulicę przejść się trochę, odetchnąć – i na Podwalu spotkałem Bema. Przeniósł się już do Warszawy na stałe, najął mieszkanie na Smolnej nr 12. Tymczasem mieszka w Hotelu Polskim, póki się „rodzina" jego nie sprowadzi* (Dzien V 197).

Sygnały metatekstowe stanowiły niekiedy otoczenie kontekstowe jednostki hasłowej, pełniły wówczas funkcję ekspresywną, dookreślającą właściwości opisywanego obiektu, np.

*niektóre występki powinny być strasznie karane; na przykład: niewierna **żona** powinna być **„u pręgierza bita"**, a **gaszek** – wybuchnęła – powinien być **„mieczem karan"*** (Oko 172).

*„Dziadunio" zaczął z pośpiechem rozbierać pannę, która jeszcze nie umiała samodzielnie rozpinać guzików u swych trzewików i załatwiać się z tajemnicami stanika na plecach. W trakcie tych pomocy obowiązkowo musiała być „bajka". Były to zazwyczaj różne **klituś-bajduś o „cioci Xeni"**. Tego wieczora „dziadunio" produkował z niemałym artyzmem naśladowanie biegu pociągu* (Char 345).

*starający się **konkurent z „pozycją towarzyską"*** (Prom 72).

*Pani Józefina wita nas i prowadzi przez pokój jadalny, salon – aż do **„ciepłego" gabineciku**, gdzie jest miękka do mdłości z rozkoszy kanapka, mnóstwo książek, dzienników, obrazów, biblioteczka, ekraniki gustowne, albumy, biureczka…* (Dzien VI 11).

***Wszystko to zawdzięczam Tobie, „różanousta" Tucho**… Toteż musisz mię kochać* (Listy I 211)

lub wskazywały na kolokwialną proweniencję leksemu, np.

*Jeżeli siostra jego jest tak sympatyczną, miłą, rozumną, naturalną, szczerą i oryginalną naturą jak on, to w samej rzeczy warto by ją **„nasunąć”** doktorowi* (Listy I 261).

*Promieniem ich życia jest Felcia, obecnie Balwińska, ciemną stroną – Tekla, która **„nie wyszła”** i, obym była fałszywym prorokiem, zostanie starą panną* (Ludz I 190).

***„zakała”**, **„wrzód”** rodu* (Pop I 85).

*Już on dla niej jest obcym człeczyną. Nikczemnik Niepołomski, który ją uwiódł. Toteż zabiła jego dziecko (**„bachora”**) – i basta* (Dzieje II 21).

Ostatnią kategorię „wyrazów osobiście wyróżnionych” stanowią nieoficjalne nazwy członków rodziny:

„dobra dziewczyna” ‘z miłością o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’ *chciałbym dziś pisać do nieskończoności, całować Cię wyrazami, pieścić nazwami słodkimi. Ty moja „dobra dziewczyno”, mój słodki przyjacielu, wszystko dla mojego życia, nędznego bez Ciebie, nędznego aż do chwili ukochania Twoich oczu, ust i serca* (Listy I 256).

„Madzia” ‘imię bohaterki *Emancypantek* Prusa, tu: Żeromski do swojej narzeczonej – Oktawii Rodkiewicz’ *Najmilsza „Madziu”!* (Listy I 122).

„sowiooka” ‘przydomek bogini Ateny; tu: o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’ *A moja „sowiooka” pamięta, co znaczy „Γλανκόπις”? A zresztą od całej tej greczyzny przejdźmy wprost do czysto polskich pocałunków – w łapeczki, w szare oczy, w usta* (Listy I 188).

Rozstrzelony druk oraz werbalne sygnały metatekstowe występują rzadko w zakresie badanej tu leksyki. Odrębnymi hasłami, które zostały zapisane taką formą pisma, są ***s z o s t r y***, ***b r a t y***, ***k i n d r y***:

*w chałupie jest całkiem paskudna bieda. Tam tych dzieci, moje **s z o s t r y** i **b r a t y**, jest, albo ja wiem, z dziesięć...* (Prom 33).

*Gdy wciąż, bez przerwy szarpała dzieci jedno po drugim, szukając swoich, ktoś jej poszepnął, pokazał palcem do zrozumiałości, że jej **k i n d r y** widziano ot tam, na polu, za tamtym wzgórzem, ot tam, tam właśnie* (Char 275).

Za pomocą takiej grafii Żeromski uprzedzał czytelnika, że słowo, po które sięgnął, ma wąski zasięg dialektalny lub środowiskowy albo niecodzienną formę morfonologiczną.

W trzech przypadkach sygnałem dystansowania się pisarza wobec opisywanych realiów były znaki werbalne – *tak zwany*, *zwany*:

Ja po długich ciułaniach literackich kupiłem pięć lat temu niecałą morgę w Konstancinie i domek na tym latifundium*,* ***zwany „willą”****, i to jest mój punkt oparcia. Gdyby nie ta „willa”, musiałbym się tułać w chorobie* (Listy VI 515).

Otóż tych papierów ja tutaj nie posiadam. Muszą być w Nałęczowie, w ***tak zwanej „chacie”****, w szafce oszklonej, gdyż nikt tamtych papierów nie ruszał stamtąd* (Listy VI 320).

zapracowana na kawałku roli z murowaną ruderą, ***zwaną „zamkiem”****, na pochyłości Abruzzów* (Prom 216).

3.5. ŚRODKI STYLISTYCZNE W PROFILOWANIU MOTYWU RODZINY

3.5.1. METAFORY[90]

Wśród bogatej i różnorodnej grupy nazw z kręgu RODZINA ważną funkcję pełnią opisowe określenia metaforyczne[91]. Pod względem struktury wyekscerpowane metafory mają postać pojedynczych wyrazów[92] typu: *anioł*, *bawić się*, *biel*, *bóstwo*, *broić*, *choroba*, *drobiazg*, *dziadziuś*, *Elsinoe*, *Futur*, *gniazdo*, *gwiazda*, *Heleństwo*, *krew*, *miłosności*, *numer*, *obrazek*, *pijawka*, *przeobrazić się*, *rycerz*, *skarb*, *zagadka*, *źrenica*; wyrażeń: *byt zależny jedynie od matki*, *chwila ostateczna*, *cud życia*, *czas próby*, *cztery ściany*, *kruszyna cielesna*, *melodia miłości*, *nizanka pereł i złota*, *pociecha i osłoda*, *rodzinny namiot*, *sen rozkoszny*, *siwy gołąbek*, *stara skorupa*, *stare śmieci*, *zakała całej familii*, *żeńska połowa majestatu*; zwrotów: *iść przy czyim boku*, *poprowadzić na kobierzec*, *puścić w trąbę*, *„wdepnąć w sakrament”*, *wypić kielich miłości*, *zabierać sprzed nosa*, *zastawiać sidła*, *zjawić się na świecie*; fraz: *facet, co kopie*; *ręka nie należy do nikogo.* Pod względem stopnia konwencjonalności i upowszechnienia występujące w zakresie leksyki rodzinnej przenośnie można podzielić na dwie grupy:

---

[90] Przyjmuję za *Słownikiem terminów literackich* (red. J. Sławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 274) tradycyjną definicję pojęcia *metafora* i rozumiem je jako „wyrażenie, w którego obrębie nastąpiła zamierzona przemiana znaczeń składających się na nie słów. Przesunięcie semantyczne dokonało się w wyniku zaistnienia szczególnych referencji, a zwłaszcza kontekstu słownego, wprowadzającego składniowe zależności między wyrazami dotąd w takich zespoleniach niewystępujące”. Za J. Ziomkiem w zakres określeń metaforycznych włączam również metafory jednowyrazowe (tenże, *Retoryka opisowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 183–189). Ponadto zaznaczyć należy, że zjawisko metafory rozpatrywane będzie na płaszczyźnie tekstu literackiego (metafora poetycka, językowa).

[91] Materiał jest bardzo bogaty, dlatego w analizie uwzględniam przede wszystkim przykłady będące oddzielnymi jednostkami hasłowymi, w mniejszym zakresie przywołuję konteksty (zob. część słownikowa: wyrażenia, zwroty, frazy) poświadczające użycie leksyki z pola RODZINA w znaczeniach przenośnych.

[92] O metaforze jednowyrazowej, zob. J. Ziomek, *Retoryka*..., op. cit.

– metafory proste, potoczne, np. *dać/darować życie*, *dozgonna towarzyszka życia*, *drzewo genealogiczne*, *iść przy czyim boku*, *latorośl podupadłego arystokratycznego domu*, *łoże rozkoszy*, *małżeńskie łańcuszki*, *miesiąc miodowy*, *niewolnica mężowska*, *oddać pierścionek*, *owoc miłości niezwalczonej*, *podpora rodu*, *poksiężycowa rozpusta*, *tajny związek*;
– metafory poetyckie[93], np. *duch-cygan*, *dusza kobieca*, *ex-Beatrycze*, *melodia miłości*, *miejsce przenajświętsze*, *nizanka pereł i złota*, *oczy trzyletnie*, *przyjaciel-artysta*, *świadectwo hańby niezmytej*, *wszechdzieci plemienia*.

Wśród metafor poetyckich wyróżnia się (pod względem frekwencji oraz oryginalności) grupa przenośni nazywających uczucia, zwłaszcza uczucie miłości. Poniżej przykłady przenośni z komponentem wyrazowym *miłość* oraz *kochać*.

miłość:

abdykować z miłości (Zam 19)

bez steru, granic, bez kompasu (Dzien III 39)

bezbrzeżna, na nic niepomna (Dzien II 364)

Boże mój, wyjm z serca mojego tę miłość! (Dzien V 143)

czysta (Dzien V 137)

czysta, nienasycona i nienapatrzona żądza miłości (Prom 101)

czysty uśmiech miłości (Dzien IV 60)

głębina miłości (Wier 136)

miłość bez steru (Dzien III 82)

miłość, co zabiera z człowieka wszystkie świętości i wszystkie skarby (Dzien II 375)

miłość jak muzyka (Dzien III 235)

miłość jest czystą, nie ma w niej nic podłego (Dzien V 140)

miłość jest życia treścią (Dzien VI 54)

miłość, która okupi wszystko (Grzech 49)

---

[93] Różnica między metaforą poetycką i potoczną nie polega na odmienności budowy czy sposobu powstania, lecz wynika ze stopnia ich konwencjonalizacji i oryginalności. Przenośnie potoczne mają ustaloną konotację i są powszechnie zrozumiałe. W przenośniach poetyckich dominują pierwiastki wyobrażeniowe i emocjonalne, które mają zaskakiwać czytelników ze względu na walor artystyczny. Przenośnie potoczne zaś charakteryzuje dążność do uściślenia i komunikatywności. Oba typy przekształceń semantycznych łączy tendencja do oddziaływania emocjonalnego i estetycznego. Por. D. Buttler, *O metaforyce prasowej*, „Poradnik Językowy" 1961, z. 10, s. 440–441; J. Ziomek, *Retoryka*..., op. cit., s. 183; S. Grabias, *O ekspresywności języka*..., op. cit., s. 130–131 (autor wprowadził pojęcie metafory prostej).

miłość nigdy nie zginie, nie upadnie, już jej nie rozerwie i nie zniszczy nic, nie ma na nią broni (Listy I 270)

miłość płonąca w piersiach (Cien 294)

miłość to jedna rzecz, która gra większą rolę niż sto królestw (Dzien odn 53)

miłość to jedyne dobro nieskończone, wiecznie rodzajne jak ziemia (Dzien odn 68)

miłość uciekła na gwiazdy (Dzien IV 251)

miłość w sercu (Dzien VI 301)

miłość większa niż rozkosz, niż samo szczęście (Zam 103)

miłość wzniesiona do zenitu (Wier 136)

miłość wżarła się w życie i krew (Urod 193)

miłość – zwierzę leżące w poprzek piersi (Dzien IV 87)

nici miłości jedynej i całożyciowej (Dzien III 32)

owoc miłości (Oko 172)

owoce nieprawej miłości (Oko 173)

pałać miłością niewygasłą (Grzech 68)

pływać w morzu (czyjej) miłości (Zam 147)

potęga wielkiej miłości (Urod 193)

powinna być ślubem dwojga ludzi (Dzien IV 49)

ptak cudowny miłości odleciał (Dzien II 352)

pustynia miłości nieprawej (Oko 163)

rozkwita (Dzien odn 55)

samcza miłość kobiety (Dzien III 64)

słowa płonące od miłości (Wiatr 231)

smutki miłości (Zam 215)

spaczyła mi ta miłość życie (Dzien VI 216)

szaleństwo z miłości (Dzien IV 72)

szał miłości (Dzien II 373)

to tuman, mgła, czapka niewidymka, w jakiej chodzi szczęśliwiec, na którego ona spłynie (Dzien odn 97)

ukamienować miłość (Zam 140)

w imię miłości łamać węzły społeczne (Dzien VI 54)

wpaść w wonną rzekę idealnej miłości (Dzien IV 85)

wyciągnąć z miłości jak największą sumę zadowoleń (Dzien III 210)

wyleczyć się z miłości (Dzien VI 53)

z miłości bez granic, bez pamięci, bez rachuby, z szaleństwa tylu lat nie zostało nic (Dzien odn 43)

zagalopować się w miłości (Dzien III 164)

zewnętrzna powłoka, prześliczna barwa kwiatu, to, co nazywamy słowem: miłość (Zam 94)

zgłupieć z miłości (Dzien II 409);

kochać:

bardziej niż dawniej, bo przez łzy tęsknoty (Listy I 170)

bez żmij w piersi, rojących się wiecznie, sączących jad (Dzien II 316)

całą duszą (Dzien II 287, Listy I 103)

całym chorym sercem (Listy II 393)

choć maleńką odrobinę, jak nochal Heniuty (Listy I 328)

czystą miłością (Dzien II 279)

do grobu (Dzien II 358)

do grobu, do ostatniej kropli krwi, szalenie, boleśnie, nerwowo, całym sercem (Dzien II 390)

do szaleństwa, do obłędu (Dzien IV 72)

jak bukiet kwiatów zwiędłych (Dzien III 119)

ją jedną, całą namiętnością duszy (Dzien V 205)

każdą kroplą krwi – nie tylko teraźniejszą rozkoszą, ale wspomnieniami przeszłych (Listy I 165)

każdym marzeniem, *każdym pomyśleniem*, *nerwem każdym*, *każdym uderzeniem serca* (Dzien II 371)

Kochać Ciebie – znaczy wiecznie być we dwu, we dwie odwagi, we dwie wytrwałości (Listy I 270)

nerwami (Dzien III 63)

nieskończenie (Dzien IV 168)

śmiertelnie (Urod 274)

tysiąc razy bardziej niż wczoraj (Dzien IV 84)

w smutkach, w chwilach weselszych (Listy I 133)

z całego serca (Listy III 28)

z cicha, z daleka, kochać poświęceniem siebie całej, ofiarą, rozkoszą służenia i potrzebą cierpienia (Dzien VI 256).

Patrząc na formę oraz treść przywołanych metafor „uczuciowych", a zwłaszcza na źródło ich pochodzenia – w znakomitej większości są to *Dzienniki* i *Listy* – z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że odzwierciedlają one osobiste poglądy i przemyślenia pisarza na temat istoty uczuć. Jak zauważył Jerzy Kądziela, *Dzienniki* są „antypruderyjną autobiografią, która gdzieniegdzie przekształca sią w pean na chwałę potęgi miłości"[94]. Oprócz powyższych egzemplifikacji piśmiennictwo intymistyczne Żeromskiego zawiera wiele innych emocjonalnych wpisów świadczących o tym, że uczucia były bardzo ważne w życiu autora *Dziejów grzechu*, i że to one bardzo często miały wpływ na podejmowane przez niego decyzje i wybory.

Zdaniem badaczy uczuciowość wpisów dziennikowych, niekiedy ocierająca się o ekshibicjonizm, stanowi główną wartość *Dzienników*, ponieważ „jeśli nawet nie usuną [one] w cień twórczości beletrystycznej, uczynią wartością te zjawiska, które w powieściach wydawać się mogą z dzisiejszej perspektywy wątpliwe. W *Dziennikach* Żeromskiego elementem umotywowanym i skłaniającym do aprobaty stało się to, co razi w jego utworach fabularnych: egzaltacja i nadmierny liryzm"[95].

3.5.2. EPITETY

Drugą ważną i zróżnicowaną grupę środków stylistycznych, widoczną w opisach realiów rodzinnych, są epitety[96]. Zdaniem S. Adamczewskiego Żeromski miał szczególne upodobanie do gromadzenia w utworach wyrazów określających, co sprawiło, że jego proza jest „przerośnięta przymiotnikami"[97]. Obfitość i różnorodność zgromadzonego tu materiału zdaje się tę tezę potwierdzać.

---

[94] J. Kądziela, *Wstęp*…, op. cit., s. 18.

[95] M. Głowiński, *„Tak jest dziwnie, tak jest inaczej"*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja" 1973, nr 4 (10), s. 10.

[96] W zgromadzonym materiale jest to najliczniejsza grupa środków stylistycznych (zob. w części słownikowej przykłady łączliwości w kategorii **wyrażenia**). W celu zaoszczędzenia miejsca do analizy wybrano tylko niektóre egzemplifikacje.

[97] S. Adamczewski, *„Serce nienasycone". Książka o Żeromskim z 8 ilustracjami*, Poznań 1930 (rozdz. X: *Królestwo superlatywu i maniery*, rozdz. XI: *Odnowicielska siła żywiołu*).

Wyekscerpowane z prozy Żeromskiego epitety mają dwojaki charakter: należą do słownictwa z kręgu tematycznego RODZINA (np. *braterski*, *bratni*, *bratowy*, *familijny*, *genealogiczny*, *gospodarczy*, *gospodarski*, *kawalerski*, *kazirodczy/kazirodny*, *macierzyński*, *małoletni*, *mały* (1), *małżeński*, *matczyny*, *matusiny*, *mężowski*, *nieżonaty*, *ojcowski*, *ojcowsko-macierzyński*, *ojcowy*, *panieński*, *poślubny*, *pradziadowski*, *praojcowski*, *praojcowy*, *przedślubny*, *rodowy*, *rodzicielski*, *rodzinny*, *spadkowy*, *spokrewniony*, *starokawalerski*, *stryjowski*, *synowski*, *synowy*, *ślubny*, *żoniny*) lub dookreślają pojęcia z tego zakresu tematycznego, np. kawaler *godny*, *młody*, *najmłodszy*, *nudny wyjątkowo*; jadalnia *„codzienna"*, hrabina *smutna*, *śliczna*, kuzynka *daleka*, *idealna*, *ładna*, *młoda*. Obydwa typy epitetów są jednakowo ważne, ponieważ poszerzają lub zawężają znaczenie desygnatu oraz nadają wartość ekspresywną określanemu obiektowi. Żeromskiemu zależało również na precyzji i szczegółowości i jak najpełniejszym przedstawieniu opisywanych realiów.

Pod względem struktury określniki mają najczęściej formę: przydawki przymiotnej: *chutliwa* baba, *folwarczny* bęben, *złota* bogaczka, brat *cioteczny*, *przyrodni*, *starszy*, chłopak *mały*, *śliczny*, *wąsaty*, chłopczyna *słodki*, chłopiec *duży*, *maleńki*, *mały*, *młody*, *nieszczęsny*, *słabowity*, *zdolny*, familia *cała*, *dalsza*, *dobra*, *niezamożna*, *prawie uboga*, *szlachecka*, *zacna*, gabinecik *„ciepły"*, gęś *głupia*, gniazdo *rodzinne*, *święte*, *pradziadowskie*, *prapradziadowskie*, *rodzinne*, *stare*, *zacne*, gospodyni *młoda*, *niegościnna*, *„okazała"*, *śliczna*, konkury *„staropolskie"*, pacholę *białowłose łużyckie*; zaimka *mój*: malec, maleńki, małżonek, ojciec lub rzadziej imiesłowu czy liczebnika: *opalony* basałyk, *miłowana* bjałka, *zmarły* brat, chłopak *trzykwartalny*, *trzechletni*, *siedmioletni*, chłopiec *dorastający*, *dorosły*, *dziewięcioletni*, *ośmioletni*, *trzynastoletni*, *uśpiony*, gach *zidiociały*, otrok *przychodni*, *wędrowny*. Często formy określające występowały w rozwiniętych kombinacjach kilkuelementowych, np. chłopak *wrzeszczący*, *plujący*, *rozkraczający nogi*, *rozdziawiający usta*; chłopczyk *śliczny*, *jędrny*, *zażywny*; chłopiec *młody*, *dorodny*, *rumiany*, *wysoki*; facetka *śliczna*, *wysoko inteligentna*, *z dobrej rodziny*; gospodyni *dobra*, *grzeczna dla otaczających*, *próżna cokolwiek – wszystkiego w miarę*; mały *czerstwy*, *urodziwy*, *tęgi*, *zażywny*; miłość *szalona*, *straszna*, *głupia*, *podła*; niemowlę *zziębnięte*, *paskudne*, *chore*, *kaszlące*; panna *arcywykwintna*, *nieposzlakowana*, *dystyngowana*, *wyszukany klejnot towarzystwa*, *bogata 90-tysięczna*, *biedna*, *nieszczęsna*, *czysta*. Spora liczba epitetów została utworzona na zasadzie apozycji, z których większość stanowią neologizmy Żeromskiego. Wymienić tu można takie określenia jak: *babka dziedziczka*, *babka wariatka*, *staruszka babka*, *babunia Tekla*, *bracia dusigrosze*, *skrobigarnki*, *egoiści*, *brat-wróg*, *chłopiec krewniak*, *gospodyni hrabina*, *kuzyn-kardynał* (zob. również omówione wcześniej zestawienia z dywizem).

Biorąc pod uwagę frekwencję poszczególnych określników, należy zaznaczyć, że do jednostek najczęściej używanych należał zaimek dzierżawczy *mój* – blisko 300 poświadczeń,

następnie przymiotniki i imiesłowy: *młody/młodszy/najmłodszy* – 200 użyć, *kochany/ukochany* – ponad 150, *mały*, *stary* – 130, *jedyny* – ponad 100, *piękny*, *dobry*, *drogi* – ok. 80 wystąpień, pozostałe epitety mają mniejszą frekwencję niż 50. Zaimkiem *mój* Żeromski posługiwał się często w dziennikach i listach, zwłaszcza wtedy, gdy pisał o swoich rodzicach, synu, kochanych kobietach. Konteksty z zaimkiem *mój* pozwalały pisarzowi wyrazić swoją osobistą więź i zażyłe relacje z bliskimi osobami, które były mu szczególnie drogie, np. *widzę śp. matkę moją*; *czuć dłoń matki mojej na czole, kiedy jeszcze śp. matka moja żyła*; *w notatniku matki mojej*; *moja matka umarła*; *daj mi moją matkę*; *imieniny mej/mojej matki*; *jak mawiała moja matka*; *w tej ziemi leży matka moja*; *gdy żyła moja matka*; *mój biedny, ukochany ojciec*; *na kawałku ziemi, gdzie ojciec mój przeżył lat jedenaście*; *biedny mój ojciec*; *mój siwy gołąbek, mój opiekun*; *mój starzec*; *chmura kryje kirem groby moich rodziców*; *moja siostra/moje siostry*; *moja dobra macocha*; *gołąbka moja, najdroższa moja dobra*; *gwiazda moja dobra*; *gwiazdeczka moja polarna*; *Halka biedna moja dobra*.

Większość epitetów określających realia rodzinne ma charakter niemetaforyczny[98]. Pod względem znaczeniowym uwypuklały one naturalne właściwości opisywanych osób, przedmiotów, zjawisk, np. Adaś *zdrowy*, *tłusty*, alkierz *dalszy*, konkurent *ubogi*, kołyska *trzcinowa*, alimenta *podwyższone*, żona *wierna*, *szanowana*, *poczciwa*, *oporna*, *niewierna*, złośnica *brzydka*. Wśród epitetów zwykłych sporą grupę tworzą również określenia o zabarwieniu ekspresywnym. Szczególną wartość emocjonalną miały przymiotniki użyte w stopniu wyższym i najwyższym z przedrostkami *naj-*, *prze-*, *u-* jako wykładnikami superlatywizacji, np. *najdroższy* brat, Helena *przecudna*, panna *prześliczna*, bajka *przecudna*, Heluta *najukochańsza*, istota *najlepsza*, *ukochana*, obrazek *najśliczniejszy*, ptaszynka *najmilsza*, serce *najsłodsze*, *umiłowane*, skarb *najserdeczniejszy*, *najukochańszy*. Intensyfikacja cechy mogła być wyrażona również przez zastosowanie form opisowych, np. chłopiec *niezmiernie ospowaty*, Helenka *milsza niż myśl o niej*, kochanka *najlepsza na ziemi*, kochany *nad życie*, majątek *bardzo znaczny*, rodzeństwo *bardzo liczne*. Ze zjawiskiem intensyfikacji cechy mamy również do czynienia w przypadku wyrażeń złożonych z epitetów o wartości/ekspresji pozytywnej lub negatywnej, wpisanej w ich strukturę znaczeniową, np. harcerz *cudny*, Helena *urocza*, kochanka *piękna*, majątek *śliczny*, maleństwo *bystre, rozumne*, ptak *kochany*, spadek *olbrzymi*, Tucha *brzydka, brzydka*, dziewczysko *brzydkie*, miłość *straszna, beznadziejna*.

Bezpośrednią funkcję ekspresywizującą można przypisać także epitetom nazywającym różne odcienie uczuć. Żeromski używał ich zwłaszcza w deskrypcjach, wspomnieniach rodzinnego domu, rodziców i innych bliskich mu osób. Passusy o takiej tematyce zawierają

[98] Zob. H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*..., op. cit., s. 203.

nie tylko liczne atrybutywa, ale także inne nacechowane formy wyrazowe (rzeczowniki, czasowniki, przysłówki) z kręgu tematycznego UCZUCIA, EMOCJE. Dzięki nim wspomnienia poświęcone najbliższym i rodzinnej siedzibie są pełne ekspresji i bardzo osobiste. Wśród uczuć ujawnionych w tych opisach dominują:

miłość:

Jak ja ***kocham*** *to biedne dziecko* 'siostra Bolesława' (Dzien II 177)

kochana *Boleczka* (Dzien I 275)

łzy dzikiej ***miłości****, jaką mię* ***kochała*** (Dzien V 39)

ukochana *wioska* 'Ciekoty' (Dzien I 253)

ukochany *tatuś* (Dzien I 151)

ta, *która mię z całego rodzeństwa* ***najbardziej kochała*** (Dzien I 46)

ukochany *nasz anioł* 'matka' (Dzien I 46)

ukochany *ojciec* (Dzien I 46);

szczęście, **spokój:**

Byłem tak ***szczęśliwy jak nigdy*** […]. *Byłem na kawałku ziemi, gdzie tyle było* ***szczęścia****, tyle* ***szczęścia*** *i boleści tyle!...* (Dzien I 230).

tak mi ***lekko jakoś na sercu****, gdy sobie wspomnę te chwile* ***szczęścia****, gdym jeszcze nie znał, co ból, gdym miał jeszcze matkę!* (Dzien I 100).

Ten tydzień znowu jest dla mnie ***słodkim****,* ***spokojnym****,* ***szczęśliwym****. Wynagrodzenie to z rąk Matki za zwycięstwa odnoszone nad sobą. Takim* ***spokojny****,* ***szczęśliwy****…* (Dzien I 189).

W zebranym materiale znacznie częstsze są passusy zawierające opisy uczuć, stanów negatywnych, takich jak:

smutek, **tęsknota:**

15 sierpnia. Ukochany niegdyś – ***smutkiem*** *wspominany corocznie. Nidy nie czułem się w dniu tym tak* ***smutnym*** *jak dziś* (Dzien II 239).

byłem ***nieskończenie smutny*** 'w dniu rocznicy śmierci matki' (Dzien II 409).

Czemuż istnieje ta ***wiekuista tęsknota*** *i wiekuiste błaganie: zejdź do mnie…?* (Dzien IV 171).

I znowu ta ***smutna*** *rocznica!* 'rocznica śmierci matki' (Dzien IV 170).

Ojciec słaby na serce. ***Smutno*** *– ach* ***smutno*** (Dzien I 196).

Siódma rocznica śmierci matki. Rok temu byłem ***nieskończenie smutny*** *w Sieradowicach* (Dzien II 239).

sześć lat temu umarła mi matka. Tak, ta myśl jest moim ***smutkiem*** (Dzien II 239).

tak mi ***smutno*** *było, tak* ***smutno*** *żegnać się z tatusiem* (Dzien I 138).

Zawsze mi ***smutno****, zawsze mi nieokreślenie w taki dzień* ***tęskno*** *– za matką, za tym „żem nie znał prawie rodzinnego domu”…* (Dzien VI 62);

boleść, rozpacz, cierpienie, samotność:

Byłem na kawałku ziemi, gdzie miałem matkę […]*, gdzie tyle było szczęścia, tyle szczęścia i* ***boleści*** *tyle!...* (Dzien I 230).

Dniu ***boleści****, dniu* ***rozpaczy****, czemuś nie sczezł w ciemnościach! Tyle ludzi, tyle łez* […] ***Płonąłem łzami jak rozpalona pochodnia*** […] ‘dzień pogrzebu ojca’ (Dzien I 252).

Nie wiedziałem wówczas, ile trzeba będzie ***wycierpieć****, żyłem pod okiem istoty, która mię nad wszystko, nad siostry, nad ojca kochała! Chciałaś mi miłością twoją, matuchno moja, wynagrodzić* ***cierpienia****,* ***jakie mi serce gniotą*** (Dzien I 100).

Och! ***Bolesne, bolesne*** *wspomnienia pozostały na całe życie z tych dwu miesięcy: matka od czternastu lat słaba na piersi, zapadła już zupełnie* (Dzien I 46).

pragnąłem, aby liście dotykały się twarzy mojej, aby naśladowały pocałunek matki. ***Nieznośnie, niewysłowienie cierpiąc****, rozumiałem* ***ogrom samotności mojej*** *w tym obcym mieście* (Dzien VI 191).

Koleje losów rodziny Żeromskich miały decydujący wpływ na profil wspomnień, które utrwaliły się w pamięci pisarza. Jak widać z przywołanych przykładów, zapisane w dziennikach obrazy przeszłości są nasycone ambiwalentnymi uczuciami, ale z wyraźną przewagą tych negatywnych. Źródłem bólu, cierpienia, tęsknoty pisarza były tragiczne wydarzenia rodzinne – śmierć ukochanej matki, potem także ojca oraz utrata domu rodzinnego.

***

Znaczna liczba wyrazów określających dowodzi troski pisarza o precyzyjne i plastyczne oddanie cech opisywanych realiów. Epitety zwykłe pozwoliły na indywidualizację opisywanych osób i przedmiotów oraz na określenie różnych właściwości obiektów. Epitety ekspresywne są, podobnie jak inne, omówione wcześniej, nacechowane słownictwo, ważnym elementem językowym służącym uwypukleniu subiektywizmu w prezentacji relacji, stosunków rodzinnych.

3.5.3. PORÓWNANIA

Konstrukcje porównawcze należą do najważniejszych środków stylistycznych w twórczości Żeromskiego[99]. Wśród zgromadzonego materiału znalazło się blisko sto przykładów porównań. Zaznaczyć jednak należy, że nie tworzą one odrębnych jednostek hasłowych, a jedynie konteksty, w które uwikłana jest leksyka z kręgu tematycznego RODZINA.

Całość zgromadzonych komparatywów można poklasyfikować według kryterium semantycznego na 7 grup charakteryzujących:

a) Uczucia, przejawy uczuć

Dom jest dla człowieka jakby częścią jego istoty, toteż najbardziej brak tej części odczuwają tacy jak ja, co „nie mieli prawie rodzinnego domu" (Listy I 285).

Dusze ich *nawzajem znalazły się w sobie, pobrały i, zakochane jedna w drugiej,* ***niosły się nad ziemią jak dwa wiosenne obłoki*** (Wier 111).

dziewoja cała stała się czerwona jak dziesięć chorągwi bolszewickich (Przed 163).

Judym był jakby szalony *na samą myśl, że zobaczy swoją „narzeczoną". Tak ją mianował w myślach, chociaż nigdy jeszcze nie wyjawił jej ani swojej miłości, ani prośby o rękę* (Ludz II 271).

nienawiść *między dwoma braćmi* ***zaległa, jakoby przepaść między dwiema turniami*** (Wiatr 103).

Niepostrzeżenie ***afekty zawirowały jak odór ohydy życia bez Tatiany*** (Urod 189).

Ta przeraźliwa istota zatruła życie do reszty wszystkim. [...] *tłukła pięściami, biła i pluła, gdy ją odtrącano jako wstrętną Żydowicę.* ***Oczy jej były nieme jak ślepa przepaść*** (Char 275).

Tobie zawsze będzie weselej niż mnie*, toteż myśl o mnie, serdeczny mój druhu, gdy przyjdą* (Listy I 204).

Tysiąc tysięcy razy chciała już przecie zapomnieć, nie myśleć daremnie o oczach, co je piasek zasypał i wyjada – ***oczach trzyletnich, przez które patrzy stara, jakby stuletnia rozpacz*** (Sen o szp 63).

Wawelski uzbroił się w rewolwer oraz głębokie kalosze i, z ***przestrachem łechcącym mu łydki jak paroksyzm malarii****, poszedł na schadzkę* (Oko 152).

zbiera kwiaty, liście, muszle, marki, a ***cieszy się*** *wszystkim,* ***jakby ten przecudowny świat dla niej właśnie został tutaj zastawiony*** (Listy VI 386).

---

[99] Taką opinię wyraziła prawie pół wieku temu Danuta Buttler. Zdaniem badaczki porównania to najulubieńszy element konstrukcyjny Żeromskiego (taż, *Porównania w twórczości Żeromskiego*, w: *Stefan Żeromski. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci*, Warszawa 1977, s. 261).

Szczególnie rozbudowana i zróżnicowana jest grupa porównań związanych z wyrażaniem uczucia miłości macierzyńskiej, małżeńskiej, romantycznej. Składnikami struktur tych komparatywów są leksemy *kochać* oraz *miłość*, np.

Gdyby odmówiła, w czymkolwiek obraziła, zadrażniła, rozgniewała Szczebieniewa, gdyby mu się oparła – zginęliby tamci wszyscy, to ***stadko, które kochała bardziej niż siebie*** (Prom 215).

Jestem dla niej bratem, a ***kocham ją tak, jak ona kocha maleńką Marychnę*** (Dzien II 150).

kochać *choć maleńką odrobinę,* ***jak nochal Heniuty*** (Listy I 328).

kochać jak bukiet kwiatów zwiędłych (Dzien III 119).

kochać jak dawniej (Listy I 93).

kochać jak nigdy (Dzien II 199).

kochać *tak bardzo, tak serdecznie,* ***jak nigdy*** (Listy I 163).

kochać żonę jak żak (Nied 184).

miłość jak muzyka (Dzien III 235).

Miłość nasza – jest miłością męża i żony, nie jesteśmy kochanką i kochankiem. Złożyło się na to wiele rzeczy: usposobienie i nawyknienia Heli, ciągłe oddalenie ode mnie, zresztą ta ***nieprzerwalność miłości, jaka połączyła nas niby ślubem*** (Dzien V 151).

miłość to jedyne dobro nieskończone, wiecznie rodzajne jak ziemia (Dzien odn 68).

miłość wplotła się w nas tego wieczora jak tęcza (Dzien II 380).

Mnie męczy, dusi, zarzyna to ciągłe udawanie, a ***miłości*** *dla pana nie mogę pozbyć się w żaden sposób, staram się takową przytłumić, chodzę do spowiedzi, pracuję po całych dniach, ale* ***takowa toczy mi duszę jak skir*** (Oko 170).

Moja miłość większa *jest,* ***niż może być moja rozkosz, niż samo szczęście****. Jedyna, najdroższa!* (Zam 103).

Nienawidzę siebie! Chciałbym odczepić od serca tę pijawkę, co je ssie. ***Miłość moja podobna do pijawki****, a przynajmniej tak jest jak ostatnia wstrętną* (Dzien III 63).

Ojciec, matka i bezgraniczna ich dla mnie, jedynaka, ***miłość*** *– przesuwają się gdzieś w głębi duszy* ***jak mgła przemijająca*** (Listy I 240).

b) Stany psychofizyczne

banda ***sprawiała wrażenie śmieci podwórza czy zeschłych liści, które wiatr miota z miejsca na miejsce*** (Ludz I 40).

chłopiec rześki jak źrebiec (Pog 250).

Drogie moje, poczciwe Bolczysko. To odbicie matki. Cichy, spokojny, nieprzerwany smutek wypisany na jej czole. Biedne dziecko! Na zawsze stracona praktycznemu życiu. Taki ***los istot, co jak mary śród świata tego błądzą*** (Dzien I 279).

Jakie to mają siedziska! ***Człowiek – jak ten ssipalec w kołysce*** (Tur 247).

Jestem jak chłopka*, co to wyszła za pana. Chłopami się brzydzi, a państwo się nią brzydzą* (Zam 214).

miał rozkaz zjadłszy kolację spać natychmiast. To samo zresztą czynił dom cały. ***Od szeregu lat szło wszystko tak mechanicznie patriarchalnym trybem, „jak w zegarku"*** (Pop I 86).

nagle i niespodziewanie „wziął" i ożenił się z ***ubogą jak mysz kościelna emancypantką*** (Sił 101).

Notujemy tylko to, co z całego człowieka zostało [...] *w gorzkim szepcie ponocnym, w pobieżnym wersecie o cierpieniu* ***panów****, co brodiażką i żelazem odkupili grzech rodowy i* ***jaśni jako aniołowie stanęli twarzami ku przyszłości*** (Naw 8).

Od dziś za tydzień będę już może u nóg – tej niedobrej, w której skarykaturowaną cokolwiek twarz patrzę i ***patrzę jak idiota*** (Dzien II 396).

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej, ***cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka albo noga*** (Przed 23).

Pan Ignacy był ojcem dziewięciorga dziatek. ***Dziewięć numerów****, proszę łaskawego pana,* ***jak maku*** (Anan 49).

Przypomniało jej się, że dopóki była sama i zanim się w nim tak zakochała, świat dla niej był istnym cyrkiem. ***On ją chwycił na tę swoją wędę jak wolną rybę z wartkiej rzeki****. Zaczęły się smutki miłości. A teraz co? Świat – to cmentarz* (Zam 215).

Przysłonił dłonią płomień i patrzał na uśpionego chłopczyka. Nocny gość oparł się piersiami o krawędź łóżka i przypatrywał się śpiącemu dziecku. ***Myśli*** *jego* ***stawały się radosne, piękne, pełne świętego uniesienia jak ten uśpiony cud życia – płynęły przez duszę jak sen na jawie*** (Sen o szp 111).

zespolić się duchowo jak brat z siostrą (Wiatr 231).

c) Wygląd osób

Błękitne oczy – questi occhioni! – pięćdziesięciodniowego kawalera spoczywały wciąż w ***czarnych jak noc oczach toskańskiej dziewicy*** (Char 71).

buzia chłopca zaczerwieniła się jak rumiane jabłuszko (Sen o szp 122).

Chłopak taki sam był „chuderlawy" jak ojciec*, takież miał czarne nogi i spłaszczone pięty* (Zap 75).

chełpić się narzeczoną, pysznić się jej olśniewającą, wszechwładną pięknością, jej każdym ***ruchem***, ***gibkim jak drżenie młodej gałęzi*** (Ludz II 289).

córki hoże jak trzy gazele (Cien 292).

dwie córeczki: ***Stefcia***, ***brzydka jak grzech śmiertelny*** *i Maniusia – przecudna* (Dzien II 204).

dwie córki, z których młodsza ładna, tłuściutka, ***ręce ma jak utoczone wałki***, *oczy ma niebieskie, no, i naiwno-głupiuteńki puszek na pyzatych policzkach i na bujnym włosem omglonej główce* (Dzien IV 256).

dusza 'Oktawia' ***tak piękna jak Morskie Oko*** *w tej chwili* (Listy I 347).

dziewczątko *małe,* ***cudne jak kwiaty na łące piaśnickiej*** (Wiatr 142).

dziewczątko z buzią jak malina (Przed 12).

której całym posagiem były ***źrenice jak głębia niebios*** *i modny kapelusik, czyniący z niej śliczne widziadło* (Kar 299).

Ładna rzecz – ***pani takiej urody***, ***jak ta fabrykantowa***, *będzie mię mieć za półgłówka* (Listy I 319).

pani Z. *tak* ***ogromna jak szafa kredensowa***, ***ale to zupełnie jak szafa kredensowa*** (Dzien odn 52).

„Panienka" jest istotą pobudzającą do grzechu: ma warszawskie ruchy, zgrabną figurkę, ***ładne oczki czarne jak tarki***, *czarne włosy* (Dzien IV 127).

Wszyscy jesteśmy zdrowi, Adziuś basałyk, ***Henia jak śliwka***, *nawet mnie przybyło na wadze o 1 kilo* (Listy III 309).

d) Zachowania

Ale gdy zaufawszy jej powolności szukał łatwej pieszczoty, którą pasja nakazywała wydrzeć z łona rozpustnej mężatki, wstrząsnął się nagle, zdumiał i ***jak sparzony odskoczył***, *nabrawszy rozkosznego przeświadczenia, że ma pod swym wzburzonym sercem nieskalaną, nietkniętą dziewicę* (Prom 205).

Cichy, radosny ***śmiech zaniósł się w jej sercu jak za dawnych, pradawnych godzin dzieciństwa*** (Zam 222).

Jestem zdecydowany rąbać drwa, nosić wodę, ***pracować jak parobek****. Ale dlaczego ja tych zajęć pełnić nie mogę?* (Dzien IV 20).

ludzie ścigają bękarta jak wściekłego psa (Dzieje II 9).

Nie dybię wcale na cnotę panny Wandy. ***Spotykałem się z nią jak z dobrą znajomą***, *rozmawiałem nieraz wesoło i na tym koniec* (Oko 175).

Tutu – i Twój mąż jest taki – ***pożycza od Ciebie jak ze studni nieprzebranej*** *– a czyż go przestaniesz za to kochać?* (Listy I 274).

wydaje mi się, że jestem korepetytorem synów pani G[romadzkiej]. ***Strofuję ich nieraz zupełnie jak guwerner. Jem też i śpię jak wałkoń guwerner w zamożnym domu na wsi*** (Listy III 134).

żyć jak w rozwodzie (Dzieje I 160).

e) Przedmioty, obiekty mieszkalne

Ach, nie tak się to dawniej wracało na wakacje, nie tak witało ***stare śmiecie, do których się przywiązało jak pies*** (Dzien I 223).

chałupy włościańskie *ze zmurszałego drzewa, kryte gontem,* ***jak żebracze łachmany*** (Pop I 190).

dom jak sień publiczna (Wier 100).

Domisko to stare jak świat (Przed 252).

mały parterowy domek, zabrudzony jak odzież kominiarska (Ludz II 301).

Szybko wygasa domowe ognisko i rozwiewa się w ostrym wietrze wonny dym rodzinnego namiotu. ***Gniazdo człowiecze trwa tak samo długo jak gniazdo pająka*** (Ludz I 184).

Z bramy w piętrowym froncie domostwa wchodziło się tam na mało co szersze od niej ***podwórze, wybrukowane takiemi bulwami kamiennemi, jakby ta robota wykonana została przez cyklopów*** (Syz 51).

z kobiecińą kopią ***piękne jak kocie łby ziemniaki*** (Cokol 45).

f) Cechy charakteru, predyspozycje

Chodziła [matka] *nocą bosa i półnaga podsłuchiwać oddechy, czatowała rankami na przebudzenie,* ***była jak pies wierna****, a noc tylko ciemna wie, ile dla nich przecierpiała* (Grzech 121).

jesteś *głupia i* ***zła, jak na arystokratkę i starą pannę przystało*** (Dzien IV 141).

matka jak grób milcząca (Przed 20).

pani R., kobieta ładna, lecz ***bezwstydna tak, jak to umieją być bezwstydnymi Messaliny*** (Dzien VI 63).

g) Własności intelektualne

Okazało się, że ***zrozumiała to****, co Piotr mówił, po prostu* ***jako manewr flirciarski, jako wybieg zręcznego bawidamka*** (Urod 237).

zdolnym jest do platonicznego rozmiłowania się w pani aptekarzowej, ***damie tępej umysłowo jak siekierka do rąbania cukru*** (Sił 89).

Analiza przywołanych passusów wskazuje, że w określaniu realiów rodzinnych Żeromski wykorzystywał głównie porównania potoczne, utarte i raczej szablonowe. Uwaga ta dotyczy przykładów określających konkretne zjawiska, np. wygląd, zachowania, przedmioty. Właściwe odczytanie znaczenia tych komparacji nie sprawia większych kłopotów, ponieważ odniesienia zawarte w *tertium comparationis* odwołują się do najprostszych, codziennych skojarzeń. Prostota jest tu zabiegiem zamierzonym, podporządkowanym funkcji – porównania miały w jasny, precyzyjny sposób prezentować i oceniać opisywane obiekty. Swoistą cechą tego środka stylistycznego jest podobny schemat kompozycyjny – zestawiane elementy są zawsze konkretami, semantycznie pod jakimś względem zbieżnymi, np. *oczy – tarki*, *noc*, *niebo*; *buzia – malina*; *ręce – wałki*; *chałupa – żebracze łachmany*; *ziemniaki – kocie łby*. Większą oryginalnością doboru elementów zestawienia oraz poetyckim nacechowaniem odznaczają się niektóre porównania dotyczące zjawisk abstrakcyjnych, zwłaszcza uczuć i stanów psychofizycznych. Tu odczytanie ich sensu i docenienie wartości wymaga od czytelnika większych kompetencji językowych, np.

miłość to jedyne dobro nieskończone, wiecznie rodzajne jak ziemia (Dzien odn 68).

miłość wplotła się w nas tego wieczora jak tęcza (Dzien II 380).

Myśli *jego* ***stawały się radosne, piękne, pełne świętego uniesienia jak ten uśpiony cud życia – płynęły przez duszę jak sen na jawie*** (Sen o szp 111).

Do tej kategorii zalicza się również rozbudowane, odznaczające się poetyckością i oryginalnością doboru słownictwa w comparansie porównanie, dzięki któremu Żeromski starał się wyrazić swój szczery zachwyt nad ukochaną żoną oraz złożoność i głębię łączących ich relacji uczuciowych:

Już bym nie potrafił nic znaleźć w żadnej innej kobiecie, bo teraz ***zachwycasz mię*** *nie tylko* ***jako dawna, szczerozłota Tuchna****. Moja żonuchna*, *kochanka*, *mój brat-koleżka, ale* ***pociągasz jak temat artystyczny, którego nie można ani opisać, ani zbadać, ani określić,*** *tak* ***jak nie można pochwycić prostej, a nigdy nie wyczerpanej piękności przyrody, muzyki Wagnera czy Szopena i poematów Szekspira lub Ruysdaela*** (Listy I 194).

Niezależnie od struktury czy stopnia oryginalności porównań, główną ich funkcją była ocena zjawisk, osób oraz wyrażanie uczuć. Pod względem formalnym komparatywy Żeromskiego realizują klasyczny model tego środka stylistycznego z łącznikiem *jak*, *jakby,* czasami *niby, niż, podobny do*.

3.5.4. POWTÓRZENIA

Kolejnym zabiegiem stylistycznym, właściwym warsztatowi pisarskiemu Żeromskiego, są powtórzenia[100]. W przypadku leksyki z kręgu tematycznego RODZINA pisarz stosował ten trop głównie w celu wyrażenia bądź wzmocnienia ekspresji opisywanego zjawiska:

Byłem ***tak szczęśliwy jak nigdy, jak chyba dnia 13 maja****! Byłem na kawałku ziemi,* ***gdzie*** *mnie widziano ośmioletnim dzieckiem,* ***gdzie*** *miałem matkę,* ***gdzie*** *ojciec mój przeżył lat jedenaście,* ***gdzie tyle było szczęścia****,* ***tyle szczęścia i boleści tyle****!...* (Dzien II 230).

Matko moja, matko moja, matko moja! (Dzien II 249).

Modliłem się ***tak gorąco, tak gorąco*** […] *a Bóg odrzucił wszystko* […]. *Ukochana dla mnie istota na ziemi – ojciec – doznawała często z mej przyczyny smutków* (Dzien II 206).

Nagle porywa mię za serce płacz okropny, rzucam się – O ***nie – nie – nie*** *wiem, czym byłem. Mój* ***Ojcze, Ojcze, Ojcze****… Wicher pożegnalnym głosem pieśń pogrzebową, głosem lip ukochanemu grał panu…* (Dzien II 251).

Nikogo nie mam na świecie, kto by zapytał mię o rękę nie dla zaspokojenia ciekawości lub uczynienia zadość konwenansowi. Ach, ***rodzina, rodzina, rodzina!...*** (Dzien VI 196).

O! ***ona jedna, jedna*** *zrozumiałaby pewno cierpienia i radości biednego jej syna,* ***ona jedna*** *uroniłaby łzę współczucia nad tym, co zawsze szyderstwa ma tylko doznawać* (Dzien I 44).

Tak – rodzina jest ***świętą, świętą, świętą****. Dziś wyrzekam się zdania, w jakie rok temu wierzyłem* (Dzien III 179).

– To pan chce być mój najzupełniejszy narzeczony. – Tak. – A jak mi się na świecie trafi ***jaka bardzo dobra partia, jaki świetny los, jaka kariera****? To co?* (Naw 208).

Zdecydował się już, że rzuci tę Xenię. Nie mógł darować kłamstwa, które popełniła. Szanował ją ***jak kobietę, jak dziewicę, jak anioła****. Mógł ją posiadać i nie posiadał* (Zam 139).

Dzięki powtórzeniom, pełniącym tu głównie funkcję hiperboli, pisarz intensyfikował ładunek emocjonalny towarzyszący prezentowanym obiektom.

---

[100] Nagromadzeniami w prozie Żeromskiego zajmowało się wielu badaczy. T. Skubalanka zauważyła, że bogata synonimia, nagromadzenia werbalne i nominalne, powtórzenia dosłowne i przetworzone, wyliczenia są przejawem manieryzmu barokowego (taż, *Historyczna stylistyka języka polskiego…*, op. cit., s. 435). Z kolei A. Hutnikiewicz łączy nagromadzenia ze zjawiskiem hiperbolizacji (tenże, *Żeromski…*, op. cit., s. 449–451). Na ten typ figur stylistycznych zwróciły uwagę A. Piotrowicz oraz E. Sękowska – autorki 16. i 3. tomu *Słownictwa pism Stefana Żeromskiego.* Zdaniem obu badaczek nagromadzenia są ważną, choć niezbyt licznie reprezentowaną, figurą stylistyczną w kreacji realiów związanych z życiem towarzyskim i domem.

IV

POLE TEMATYCZNE RODZINA

Pole tematyczne RODZINA zostało wyodrębnione przez wszystkich badaczy zajmujących się tematycznym podziałem słownictwa w języku[101]. Oznacza to, że *rodzina* należy do podstawowych sfer ludzkiego życia i najważniejszych centrów zainteresowań[102]. Liczba i różnorodność zebranego materiału leksykalnego świadczą o kluczowym znaczeniu problematyki rodzinnej również w życiu i twórczości Żeromskiego.

Pod względem zakresu semantycznego pole RODZINA gromadzi przede wszystkim słownictwo dotyczące *rodziny* rozumianej tu jako trwała grupa społeczna, pełniąca określone funkcje (socjalizacyjną, materialno-ekonomiczną, prokreacyjną, opiekuńczą, kulturalną, alokacyjną), złożona z jednostek powiązanych przez wspólnych przodków lub np. związek małżeński, jednostek, które mieszkają razem, prowadzą wspólne gospodarstwo domowe i wspólnie uczestniczą w realizacji celów związanych z wychowaniem dzieci. Biorąc pod uwagę tak sformułowaną definicję pojęcia *rodzina*, zebrany materiał leksykalny

---

[101] Zob. np. B. Batko-Tokarz, *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego (teoria, praktyka, leksykografia)*, Kraków 2019; Z. Cygal-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*, Kraków 1986; taż, *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego (na wybranych przykładach)*, Kraków 1990; M. Kita, E. Polański, *Słownik tematyczny języka polskiego*, Łódź 2002; A. Markowski, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. 1–2, Wrocław 1992. Autorzy wymienionych opracowań nieco inaczej wyodrębniają i klasyfikują pole tematyczne RODZINA. I tak np. A. Markowski wśród 50 grup tematycznych wydzielił „Stosunki rodzinne" z dwiema podgrupami: „Osoby" oraz „Stosunki, czynności, cechy". B. Batko-Tokarz natomiast w obrębie jednej z siedmiu sfer – CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA, w której z założenia „mieszczą się określenia związane z codziennym funkcjonowaniem człowieka w jego najbliższym środowisku. Chodzi tu o miejsce zamieszkania w mikro- i makroperspektywie, o wykonywanie codziennych zadań i obowiązków, które są związane z zaspokajaniem podstawowych potrzeb człowieka, czyli jedzeniem i ubraniem, a także pracą rozumianą szeroko, w tym również pracą zawodową, oraz z formami odpoczynku i aktywności fizycznej" (taż, *Tematyczny podział…*, op. cit., 203). Sfera ta składa się z siedmiu pól, w tym z pola RODZINA podzielonego na dwa podpola: „Członkowie rodziny" oraz „Relacje rodzinne". W przypadku ahierarchicznej klasyfikacji Z. Cygal-Krupy, pole RODZINA zostało umieszczone na piątym miejscu wśród 23 kręgów tematycznych uporządkowanych według frekwencji.

[102] Zob. Z. Cygal-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego*…, op. cit., s. 11–16.

(blisko 1300 jednostek znaczeniowych) został uporządkowany w 10 podpól tematycznych, które prezentuję w kolejności wyznaczonej przez ich liczebność[103]:

1. **Członkowie rodziny, stopnie pokrewieństwa (397)**
   – Nazwy dzieci, np.
   Abakanowiczówna, *baby I*, *baronówna*, *Buzowszczak*, *chłopak*, *chłopczyk*, *chłopiec*, *chłopczyna*, *chłopię*, *chłopok*, *corka*, *córa*, *córeczka*, *córka* (1, 2), *dzieciak*, *dziecko* (1), *dzieucha* (2), *dziewczę* (2, 3), *dziewczyna* (2), *dziewczyneczka*, *dziewczynina*, *dziewczynisko*, *dziewczynka* (1), *dziateczki*, *dziatki*, *Figowicz*, *generałówna*, *gromada*, *gromadka*, *Henio Sienkiewicz*, *hrabianka*, *hrabicz*, *infantka*, *istota* (2), *istotka*, *jedynaczek*, *jedynaczka*, *jedynak*, *Judymówna*, *junak*, *junior*, *kawaler* (2), *k i n d r y*, *królewic*, *krzykacz*, *książę*, *latorośl*, *malec* (1, 2), *maleńki* (1), *maleńki organizm*, *maleńkie* (1), *maleństwo* (2, 3), *maluśkie*, *mała*, *mała istota*, *mały* (2), *młokos* (1, 2), *niemowlę*, *nowonarodzony*, *noworodek*, *oczy trzyletnie*, *Ogrodowczyk*, *otrok*, *ośmioro*, *owies*, *owoc miłości niezwalczonej*, *ozdoby rodzaju ludzkiego*, *pacholę*, *panek*, *panicz*, *paniczek*, *panienka* (2, 3), *pierworodny*, *Plewkiewiczówny*, *pociecha rodziców*, *potomstwo*, *rejentowicz*, *roczniak*, *rymarzówna*, *sen*, *Sienkiewiczówna*, *sierota* (1), *sierotka*, *siostrzyczka*, *skarb* (2), *Sroczanka*, *ssipalec*, *stadko*, *syn*, *synaczek*, *synal*, *synek*, *synaszek*, *syn-bohater*, *synoczek*, *syngielton*, *szewczyna*, *świadectwo hańby niezmytej*, *Świętopełkowic*, *trzylatek-córeczka*, *Weryżanka*, *wisus*, *włóczykij*, *Witkiewiczówny*, *wojewodzic*, *zawalidroga*, *Żydziak*, *Żydzię*.
   – Określenia kobiet zamężnych, mających dzieci, np.
   adwokatowa, *anioł* (3), *aptekarzowa*, *baba* (1, 2, 3), *Barykowa*, *białka/bjałka*, *Blumowa*, *doktorowa*, *dozgonna towarzyszka życia*, *drowa*, *dyrektorowa*, *dziedziczka*, *dziewica* (2), *fabrykantowa*, *Franciszkowa*, *gospodyni*, *„hr. Idalia”*, *hrabina*, *istota* (4, 6), *jędza*, *Judymowa*, *kobiecina*, *kobieta*, *kobieta-szelma*, *kochanka* (3), *kochanka-żona*, *krajczyna*, *kwoka*, *Leonowa*, *Listwina*, *literatowa*, *luba* (1), *Łatkiewiczowa*, *macocha*, *magnifika*, *małżonka*, *mama*, *mamunia*, *mamusia*, *mamuśka*, *matka*, *„matka”*, *matka-panna*, *matka-staruszka*, *matka-wychowawczyni*, *matrona*, *matuchna*, *matuśka*, *mecenasowa*, *mężatka*, *młódka*, *naczelnikowa*, *nauczycielowa*, *niewiasta*, *niewiasta-żona*, *niewolnica mężowska*, *ochmistrzyni*, *Odrowążowa*, *p.*, *pani*, *pani domu*, *połowica*, *porucznikowa*, *Pyzikowa*, *referentowa*, *rejentowa*, *rodzicielka*, *smętnica*,

[103] W prezentacji materiału przyjęłam metodę zaproponowaną przez A. Piotrowicz w 16. tomie *Słownictwa pism Stefana Żeromskiego*. Ze względu na bogactwo zgromadzonego materiału wymieniam tylko poszczególne grupy znaczeniowe, podaję ich stan liczebny oraz przykładowe jednostki hasłowe, stanowiące egzemplifikację grupy.

Stanisławowa, *szewcowa*, *Tadeuszowa*, *towarzyszka*, *Walentowa*, *Wiktorowa*, *współmałżonka*, *żałobnica*, *żona*, *żoneczka*, *żonina*, *żonka*, *żonuchna*.

– Nazwy innych członków rodziny, powinowatych, np.
babcia, *„babcia”*, *babina*, *babka*, *babunia*, *bracia/b r a t y*, *braciszek*, *brat*, *bratanek*, *bratowa*, *ciocia* (1), *ciotczysko*, *ciotka* (1), *dziad*, *dziadek, dziadunio*, *dziadzia*, *dziadzio*, *dziadziuś* (1), *gość-kuzyn*, *jednorodzona*, *kuzyn*, *„kuzyn”* (2), *kuzynek*, *kuzynka*, *„kuzynka”*, *kuzynostwo, macocha*, *młody* (1), *młody* (2), *naddziad*, *ojczym*, *pasierb*, *pasierbica*, *powinowaty*, *prababka*, *pradziad*, *pradziadek*, *prapradziad*, *praprawnuk*, *pseudo-zięć*, *rezydentka*, *siostra*, *siostra-panna*, *siostrzenica*, *siostrzeniczka*, *siostrzeniec*, *siostrzyca*, *stary* (2), *stryj*, *stryjaszek*, *stryjna*, *synowa*, *synowiec*, *szostra*, *świekra*, *teściowa*, *teść*, *stryjec*, *stryjek*, *szwagier*, *wnuczek*, *wnuczka*, *wnuk*, *wuj*, *wujaszek*, *„wujaszek”*, *wujcio*, *wujek*, *wujeneczka*, *wujenka*, *„zakała całej familii”*, *zięć*.

– Określenia mężczyzn żonatych, mających dzieci, np.
chłop, *cień opiekun*, *dziecko* (3), *eks-mąż*, *kochaneczek*, *kochanek* (2), *gospodarz*, *istota* (5), *jegomość*, *kochanek* (2), *malec* (3), *maleńki* (2), *małżonek*, *mąż*, *„mąż”*, *ociec*, *ojc*, *ojciec*, *ojczyc*, *Olbromski-ojciec*, *pan*, *pan domu*, *papa*, *papieńka*, *papucha*, *papusiek*, *papuś*, *samiec-mąż*, *siwy gołąbek*, *skarb* (1), *staruszek*, *stary* (1), *tata*, *tatko*, *tato*, *tatulo*, *tatuś*, *tatuś-smarkacz*.

– Określenia par małżeńskich, osób mających dzieci, np.
Daniłowscy, *doktorostwo*, *dziedzice*, *ekonomostwo*, *gospodarstwo* (2), *hrabiostwo*, *Jankowie*, *małżeństwo* (2), *małżonkowie*, *Matlakowscy*, *nauczycielstwo*, *ojciec-matka*, *Olbromscy*, *państwo*, *pp.*, *rejentowie*, *rodzice*, *rządcostwo*, *Sascy*, *Schmidtowie, Sieroszewscy, stadło*, *stryjostwo*, *Trepkowie*, *Witkiewiczowie*, *wujowstwo*.

– Nazwy ogólne związane z rodziną, np.
drodzy, *familia*, *familijka*, *familijny*, *moi*, *osierocić*, *rodzic*, *rodzicielski*, *rodzeństwo*, *rodzina*, *rodzinka*, *rodzinny*, *sieroctwo*, *sierota* (2), *swoi*, *„towarzystwo”*, *twoi*.

– Nazwy osób niespokrewnionych, ale traktowanych jak członkowie rodziny, np.
„ciocia”, *„ciotka”*, *„dziadunio”*, *„dziaduś”*, *„kuzyn”* (1), *„ojciec”*, *„wujaszek”* (2).

2. **Leksyka kodu rodzinnego** (257)

– Nazwy członków rodziny; oficjalne i nieoficjalne sposoby zwracania się do najbliższych, np.
Adam, *„Adam Żeromski”*, *Adasieczek*, *Adasiek* (lub *Adaśko*), *Adaś*, *„Adaś Wolf”*, *Adulo*, *Aduś*, *Adziu*, *Adziuch*, *Adziucha*, *Adziuchno*, *Adziusieczek*, *Adziusiek*, *Adziuś basałyk*, *Adziuś*, *Agnes*, *„Agnes”*, *„Agnieszka”*, *anioł* (2), *„asystent”*, *„baba”*, *baby II*, *„bachor”*, *bachur*, *basałyk*, *bączek*, *bąk*, *bech*, *berbeć*, *bęben*, *bękart*, *biedna*,

biedniuteńka, *biedulka*, *bobek*, *bobo*, *bogaczka*, *Bolcia*, *Bolcisko*, *Boleczka*, *bóstwo*, *brat-koleżka*, *brudas*, *chluba*, *chluba familii*, *chłopaczek*, *chłopaczyna*, *ciałko*, *ciocia* (2), *cioteczka*, *cioteńka*, *ciotka* (2), *ciotuchna*, *ciotunia*, *ciotusieńka*, *córunia*, *cud życia*, *czarnobrewka*, *czarnucha*, *„czeladka”*, *czereda*, *człowieczek*, *dama*, *„dobra dziewczyna”*, *drobiazg*, *drobnostki*, *druh*, *duch-cygan*, *dusza*, *dziadziuś* (2), *dziateczki*, *dziatki*, *„dziatwa”*, *dzieciak*, *dzieciątko* (1, 2), *dziecię*, *dziecina*, *dziecineczka*, *dziecinka* (1, 2), *dzieciska*, *dzieciszka*, *dziecko* (4), *dziewczysko*, *dzieweczka*, *dziewucha* (1), *eks-Beatrycze*, *Elsinoe*, *facet, co kopie*, *fryc*, *Futur*, *gagatek*, *Glaukopis*, *gołąbeczka*, *gołąbka*, *gwiazda*, *gwiazdeczka*, *H.*, *Haleczka*, *Halka*, *Haneczka*, *harcerz*, *Heida*, *Hela*, *Helcia*, *Helena*, *Helenka*, *Heleństwo*, *Helia*, *Helunia*, *Helusia*, *Heluta*, *Henia*, *Heniucha*, *Heniula*, *Heniura*, *Heniusia*, *Heniuta*, *Heniutka*, *Henryka*, *Heńka*, *huncwot* (1, 2), *istota* (1, 3), *jagódka*, *Jan*, *Janek*, *jedyna*, *jełop*, *Józio Trepka*, *Kazia Saska*, *kobiecinka*, *kobietki*, *kochanečka*, *kochanek* (3), *kochanie*, *kokoszka*, *koleżka*, *kot*, *koteczek*, *krew* (3), *Królowa*, *Kulasek*, *kwiatek*, *Leon*, *Leonek*, *Lolo*, *łobuz*, *macoszka*, *maleńkie* (2), *maleństwo* (1), *malutki*, *Mania*, *Marychna*, *melodia miłości*, *Monika*, *Muma*, *myśl*, *najdroższa*, *najświętsza*, *najukochańsza*, *najukochańszy*, *nizanka pereł i złota*, *nowy obywatel świata*, *obrazek*, *Okcia*, *Oktawia*, *opiekunka* (2), *„oślica”*, *pędraczek*, *pędrak*, *pieszczota*, *pieszczotka*, *„pociecha cała nadzieja”*, *ptak*, *ptaszyna* (1, 2), *przyjaciel*, *przyjaciel-artysta*, *radość*, *Rafał*, *Rafałeczek*, *sen rozkoszny*, *serdeczna*, *skaucik*, *skaut*, *„sowiooka”*, *Staś*, *stokrotna*, *szczęście* (1), *śliczna*, *„śrybło-złoto”*, *światło*, *tajemnica*, *trzy osoby*, *Tucha*, *Tuchna*, *Tuchutka*, *Tusia*, *Tusiucha*, *Tusiuteńka*, *Tusiutka*, *Tuta*, *Tuteczka*, *Tutu*, *urwipołeć*, *uwielbiana*, *wszystko*, *zagadka*, *zgasły*, *złota*, *Zygmuś*, *żeńska połowa majestatu*, *Γλανκοπις*.

– Sposoby odmierzania czasu:

28 × 24 = 672; 672 × 60 = 37 320 minut. Czy naprawdę można by pocałować usteczka i ramiona, i nóżki nie tylko oczami? (Listy I 165).

21 × 24 = 504 504 × 60 = 30 240 Wolałbym, psiamać, nie umieć mnożyć, jak mnożyć ciągle takie straszne cyfry – 504 godziny… o la Boga! (Listy I 181).

bo: 31 – 26 = 5, 5 + 5 = 10 dni. 24 × 10 = 240 godzin. Gdyby tak można 239 godzin przespać, a teraz jest szósta po południu, to akurat za godzinę szedłbym na dworzec po żonę (Listy I 185).

Ach, czy przyjedziesz, moja najdroższa….
Jeszcze 15 × 24 = 600 godzin.
600 × 60 = 36 000 minut.
36 000 × 60 = 2160 000 sekund (Listy I 176).

3. **Jakości, stany, zjawiska wynikające z relacji, stosunków rodzinnych (małżeńskich, rodzicielskich, między krewnymi, powinowatymi) (220)**

– Zawieranie lub rozwiązywanie związku małżeńskiego; stan cywilny, np.
bezżenność, *bezżenny*, *dać za kogo*, *gdowiec*, *iść za kogo*, *konsystorz*, *małżeństwo* (1), *mariaż*, *nieżonaty*, *nowożeniec*, *ożenek*, *ożenić*, *ożenić się*, *ożenienie się*, *panna młoda*, *pobrać się*, *pojąć*, *pojąć za żonę/za małżonkę*, *„nie wyjść”*, *oddać pierścionek*, *oddać rękę*, *odkosz*, *ożeniony*, *pojąć w małżeństwo*, *poprowadzić na kobierzec*, *poślubić*, *poślubny*, *pójść za kogo*, *przysięgać*, *przyżenić się*, *puścić w trąbę*, *ręka nie należy do nikogo*, *rozłączeni*, *rozłączenie się*, *rozłączyć się*, *rozwieść*, *rozwodzić się*, *rozwodnik*, *rozwódka*, *stan cywilny*, *ślubny kobierzec*, *wdepnąć w sakrament*, *wdowa*, *wdowa-matka*, *wdowa-narzeczona*, *wdowiec*, *wdówka*, *wybierać się za mąż*, *wydać się*, *wydać za mąż*, *wyjść za księżniczkę*, *wyjść za kogo*, *wyjść/iść za mąż*, *wyprawa*, *„wyprawa”*, *zamężna*, *zaślubiny*, *żeniaczka*, *żenić się*, *żonaty*.

– Macierzyństwo, np.
brzemienna, *być przy nadziei*, *byt zależny jedynie od matki*, *choroba*, *chwila ostateczna*, *ciąża*, *ciężarna* (1, 2), *ciężarność*, *cząstka całości (matki)*, *darować/dać życie*, *embrion*, *karmić piersią*, *kruszyna cielesna*, *macierzyński*, *macierzyństwo*, *matczyny*, *narodzić się*, *nosić pod sercem dziecię*, *odmienny stan*, *płód*, *począć*, *począć się*, *poczęcie*, *położnica*, *połóg*, *przyjść na świat*, *rodzenie*, *rodzić*, *rodzić się*, *urodzenie*, *urodzenie się*, *urodzić*, *wydać/wydawać*, *wydać na świat*, *wyjąć*, *zjawić się*, *zrodzić się*.

– Relacje wynikające z przynależności do tej samej rodziny, rodu, np.
„avec famille”, *hrabiowie*, *koligacyja*, *koligacyjka*, *koligat*, *krew* (1, 2), *krewna*, *krewniaczka*, *krewniak*, *krewny* (1, 2), *ludzie bez wczoraj*, *patriarcha*, *patriarchalny*, *„pisać się”*, *pochodzenie*, *pochodzić*, *pokrewieństwo*, *potomny*, *powinowactwo*, *przodek*, *rodowód*, *ród*, *w prostej linii*.

– Relacje dotyczące innych członków rodziny, np.
braterski, *bratowy*, *chłopczyński*, *ciotczyny*, *dziadowy*, *dziecięcy*, *dziecinny*, *dzieciński*, *junacki*, *pradziadowski*, *praojcowski*, *praojcowy*, *prapradziadowski*, *stryjeczno-stryjeczny*, *stryjeczny*, *stryjowski*, *synowski*, *synowy*.

– Stosunki rodzicielskie (matka–ojciec / rodzice–dzieci), np.
bezdzietny, *bezpotomnie*, *dać nazwisko*, *dziedzicznie*, *kazirodczy/kazirodny*, *kazirodztwo, matusiny*, *ojcostwo*, *ojcowski*, *ojcowsko-macierzyński*, *ojcowy*, *ojczysty*, *sierocy*, *synowy*, *tatusiowy*.

– Stosunki małżeńskie (mąż–żona), pożycie małżeńskie, np.
celibat, *iść przy czyim boku*, *małżeński*, *mężowski*, *pod pantoflem*, *szczęście* (3).

4. **Związki, relacje przed- lub pozamałżeńskie (192)**

– Zachowania, np.
„bajka”, *bawić się*, *błagać o rączkę*, *broić*, *być ze sobą*, *ciągnąć*, *„dawać”*, *flirt*, *flirtować*, *klituś-bajduś*, *kochać* (1), *kochać się* (3), *konkury*, *„konkury”*, *latać do kogo*, *krzywoprzysięgać*, *nałożnictwo*, *nie znać/nie zaznać mężczyzny*, *oddać się/oddawać się*, *okradać*, *oświadczyć się*, *posiąść*, *prosić o rękę*, *przygoda*, *puścić się*, *rendez-vous*, *romans*, *romansidło*, *romansik*, *rozbijać się o czyją rękę*, *rozprawiczyć*, *rzucić*, *schadzka*, *sprzedać się*, *starać się o czyją rękę*, *uszczęśliwiać sobą*, *uwiedzenie*, *uwieść*, *wypić kielich miłości*, *zabierać sprzed nosa*, *zaręczyć się*, *zaręczyny*, *zastawić sidła*, *zdradzać*, *zdradzanie*, *zgwałcić.*

– Kandydaci do małżeństwa (narzeczeni), starający się o czyje względy; osoby przed inicjacją seksualną, np.
dziecko (2), *dzieucha* (1), *dziewczątko*, *dziewczę* (1), *dziewczyna* (1), *dziewczyna-prawiczka*, *dziewczynka* (2), *dziewica*, *dziewka* (1, 2), *dziewoja*, *dziewucha* (2), *faceteczka*, *facetka*, *gąsiątko*, *kobietka*, *lilijka*, *luba*, *konkurent*, *mademoiselle*, *narzeczeni*, *narzeczeństwo*, *narzeczona*, *„narzeczona”*, *narzeczony*, *oblubienica*, *p.*, *panienka* (1, 4), *„panienka”*, *panieństwo* (2), *paniusia*, *panna*, *panna na wydaniu, partia*, *podlotek*, *podwika*, *rycerz*, *rywal*, *satelita*, *uwodzona*, *wielbiciel*, *wolny*, *wybraniec*, *zalotnik*, *zaręczony.*

– Uczucia, stany, cechy, np.
amory, *chętka*, *cnota*, *cudzołożny*, *cudzołóstwo*, *czas próby*, *durzyć się*, *dusza kobieca*, *dziewictwo*, *dziewczyński*, *dziewiczy*, *flirciarski*, *grzech*, *hańba*, *jamory*, *kawalerski*, *kochać* (1), *kochać się* (1, 2), *kochany* (2), *krzywoprzysięstwo*, *miłosny*, *miłość* (1), *miłować*, *nasycić się*, *panieński*, *panieństwo* (1), *pijawka*, *pokochać się*, *poksiężycowa rozpusta*, *rozkochać*, *rozkosze*, *tajny związek*, *wypadeczek*, *zadurzyć się*, *zakochać się*, *zakochany*, *zalecać się*, *zapalić się do siebie*, *zdrada*, *zdradzony.*

– Osoby pozostające w związkach przedmałżeńskich lub pozamałżeńskich (kochankowie), np.
amant, *anioł* (1), *bogdanka*, *cudzołożnik*, *faworyt*, *gach*, *„gach”*, *galopant*, *gaszek*, *gęś*, *„gospodyni”*, *jedyny*, *kawaler* (1, 3), *kawaleria*, *kawalerzyk*, *kochanek* (1), *kochanka* (1, 2), *kochanka-żona*, *kochany* (1), *kochankowie*, *luba* (2), *maleńka*, *„przyjaciel domu”*, *stara panna*, *stara skorupa*, *stary kawaler*, *rogacz*, *utrzymanka*, *uwodziciel*, *„żona”.*

5. **Życie rodzinne (codzienność) (119)**
   - Pielęgnacja, wychowanie, rozwój dzieci, np.
     bona, *chować*, *chować się*, *chusta*, *dorosnąć*, *dziecięcy*, *dziecinny*, *dzieciński*, *dzieciństwo*, *dzieckiem*, *elew*, *elewka*, *f a s c h i a*, *guwernantka*, *guwerner*, *hodować*, *kawaler* (4), *kołysać*, *korepetytor*, *kruszyna*, *kształcenie*, *luli luli*, *mały* (1), *mamka*, *mleko*, *młody* (3), *młodociany*, *niańczyć*, *niańka*, *pacholęcy*, *piastować/wypiastować*, *piastunka*, *pielęgnowanie*, *pieluchy*, *płótno*, *po dziecięcemu*, *powijaki*, *przewijać*, *rosnąć*, *smarkacz*, *smarkata*, *smarkaty*, *szkoła*, *uczniaczek*, *wózeczek*, *wózek*, *wychować*, *wychować się*, *wychowanie*, *wychowanica*, *wychowaniec*, *wychowanka*, *wychowany*, *wychowywać się*, *wyhodować*, *wypielęgnować*, *wyrostek*.
   - Przedmioty, ruchomości, wyposażenie domu, np.
     album, *dobytek*, *kolebka*, *kołyska*, *kołyseczka*, *łożnica*, *łoże* (1, 2), *łóżeczko* (1, 2), *łóżko* (1, 2), *majątek* (2, 4), *sprzęty*, *statki*, *stół*, *„zakurzony skarbczyk familii”*.
   - Gospodarstwo domowe, np.
     dom (3), *gospodarczy*, *gospodarować/gospodarzyć*, *gospodarski*, *gospodarstwo* (1), *kucharka*, *prać*, *prasować*.
   - Posiłki i ich przygotowywanie, np.
     gotować, *kolacja*, *obiad*, *obiadek*, *smażyć*, *śniadanie*, *wieczerza*, *wieczerzać*.
   - Zabawy, np.
     baja, *bajka*, *baśń*, *cacko*, *figle*, *grzechotka*, *zabawki*.

6. **Przestrzeń, w której żyje, mieszka rodzina lub jej członkowie (108)**
   - Siedziba rodziny; dom rodzinny, gniazdo rodzinne, np.
     belweder, *buda*, *chałupa* (1, 2), *chałupka*, *chata* (1, 2, 3), *chatka*, *„chata”*, *checz*, *Ciekoty*, *cztery ściany*, *czworak*, *dach*, *dobra*, *dom* (1), *„dom”* (1), *domek* (1, 2), *domisko*, *domostwo*, *domowy* (1, 2, 3), *dworeczek*, *dworek*, *dworzyszcze*, *dwór* (1, 2), *gniazdko*, *gniazdo*, *kącisko*, *majęteczek*, *majątek* (1), *mieszkanie*, *mieszkanko*, *ognisko domowe*, *pałac*, *pałacyk*, *pielesz*, *rezydencja*, *rodzinny namiot*, *siedlisko*, *siedziba*, *stancja*, *stare śmieci*, *śmieci (moje)*, *strzecha*, *willa*, *„willa”*, *zameczek*.
   - Pomieszczenia mieszkalne, miejsca w domu rodzinnym, np.
     alkierz, *alkowa*, *bawialnia*, *bawialny*, *bokówka*, *gabinecik*, *gabinet*, *izba*, *izdebka*, *jadalnia*, *kominek*, *kuchenka*, *kuchnia*, *lamus*, *miejsce przenajdroższe, pokoik*, *pokój*, *pokój gościnny*, *pokój jadalny*, *pokój stołowy*, *pokój sypialny*, *sala jadalna*, *salon*, *salonik*, *spiżarnia*, *sypialnia*, *świetlica*.

– Relacje rodzinne, stany, zachowania wynikające z mieszkania pod wspólnym dachem, np.
dom (2, 4), *„dom”* (2), *domownik*, *domowy*, *mieszkać*, *osiąść*, *po domowemu.*

7. **Tradycja, zwyczaje, obyczaje, obrzędy związane z życiem rodzinnym (33)**

biel, *być po słowie*, *chrzciny*, *druhna*, *drużba*, *drzewo genealogiczne*, *dziewiczy wieczór*, *genealogia*, *genealogiczny*, *herb*, *herbarz*, *herbowy szlachcic*, *miesiąc miodowy*, *noc poślubna*, *obrączka*, *obrządek*, *oczepiny*, *oświadczyny*, *posag*, *swatka*, *swaty*, *szlub*, *ślub*, *ślubny pierścień*, *ucałowanie ręki*, *welon*, *wesele*, *wiano*, *„wiano”*, *wyswatać*, *zawiadomienie*, *zapowiedzi*, *złote wesele.*

8. **Prawo rodzinne (29)**

– Stan posiadania, dziedziczenie, np.
alimenta, *dziedzic*, *dziedzictwo*, *dziedziczenie*, *dziedzicznie*, *dziedziczyć*, *dziedzina*, *majątek* (3), *odziedziczyć*, *puścizna*, *scheda*, *spadek*, *spadkobierca*, *spadkobierczyni*, *spadkowy*, *spuścizna*, *sukcesja*, *sukcesor*, *testament*, *wydziedziczyć*, *zapis.*

– Dokumenty, np.
akt prawnego złączenia, *akt ślubu*, *kodycyl*, *legat*, *metryka.*

– Opieka prawna, np.
opieka, *opiekun*, *opiekunka* (1).

9. **Uczucia, emocje towarzyszące osobom będącym w różnych relacjach rodzinnych (6)**

afekt, *atom–miłość*, *kochać* (2), *miłość* (2), *szczęście* (2), *ukochać.*

10. **Dobra materialne, majątek należący do rodziny (3)**

habenda, *krwawica, majątek* (2).

V

DANE STATYSTYCZNE

Całość twórczości prozatorskiej Żeromskiego[104] liczy prawie 13,5 tysiąca stron o pojemności ok. 2 400 000 wyrazów tekstowych (w tym beletrystyka – 8700 (4320)[105] stron, ok. 1 400 000 wyrazów; *Listy* – ponad 2600 (800) stron, ok. 254 000 wyrazów oraz *Dzienniki* – 2052 (1500) stron, 435 500 wyrazów). Zbiór leksyki z kręgu tematycznego RODZINA zawiera 1240 wyrazów hasłowych (1360 jednostek znaczeniowych) użytych prawie 16 200 razy[106], co oznacza, że co 150 wyraz występujący w twórczości Żeromskiego należy do tej kategorii semantycznej, a zasób wyrazowy wszystkich tekstów pisarza w prawie 1% składa się z leksyki przynależnej do kręgu znaczeniowego RODZINA. Biorąc pod uwagę powyższe dane liczbowe, można przyjąć, że stopień nasycenia tekstów tą warstwą słowną nie jest zbyt duży. Niemniej jednak, jeśli weźmiemy pod uwagę, że badane słownictwo należy tylko do jednego kręgu tematycznego i obejmuje przede wszystkim autosemantyczne części mowy: rzeczownik, przymiotnik, czasownik oraz pojedyncze przysłówki, zaimki i liczebniki (nie ma tu części mowy z funkcją gramatyczną, jak: spójnik, przyimek, partykuła, czyli tzw. wyrazów „pustych" oraz form zwyczajowo najczęściej występujących w tekstach, typu *być*, *mieć*[107]), warstwę tę można uznać za istotny składnik tworzywa językowego nowel, powieści, dzienników i listów Żeromskiego (oczywiście w zakresie wyrazów znaczących).

Tabela 1 zawiera wyjściowe dane statystyczne dotyczące liczby jednostek hasłowych oraz ich frekwencji w poszczególnych utworach Żeromskiego.

---

[104] Obliczenia dotyczą utworów z wydań wskazanych we Wstępie niniejszej monografii (s. 7).

[105] W nawiasie podano liczbę stron z tekstem właściwym utworu, bez stron pustych, ze zdjęciami, stron z komentarzem wstępnym, i innych tego typu.

[106] Liczba użyć jest zapewne przybliżona, bo przy tak dużej bazie materiałowej i ręcznym sposobie liczenia nie da się uniknąć pomyłek, oddaje jednak tendencje w używaniu poszczególnych leksemów.

[107] Zob. np. M. Białoskórska, *Analiza statystyczna słownictwa „Rozmyślania przemyskiego"*, „Slavia Occidentalis" 2008, t. 65, s. 15.

Tabela 1. Liczba wyrazów hasłowych i ich frekwencja w utworach Żeromskiego*

Lp.	Skrót tytułu utworu	Liczba jednostek hasłowych	Skrót tytułu utworu	Frekwencja
1	2	3	4	5
1	Listy I	227	Dzien VI	998
2	Przed	194	Przed	964
3	Ludz	182	Dzien II	820
4	Char	169	Listy I	796
5	Dzien VI	164	Ludz	790
6	Wiatr	157	Listy III	683
7	Urod	146	Char	680
8	Dzien II	144	Dzien IV	668
9	Dzien V	138	Dzien V	651
10	Syz	138	Dzien odn	624
11	Dzien IV	117	Syz	620
12	Pom	111	Urod	616
13	Listy III	107	Wier	570
14	Dzien III	105	Dzien III	459
15	Wier	101	Wiatr	455
16	Dziej	99	Dzien I	394
17	Dzien I	94	Listy V	380
18	Naw	94	Pop	338
19	Zam	87	Naw	331
20	Pop	85	Listy IV	314
21	W sid	83	Dziej	296
22	Dzien odn	78	Prom	287
23	Listy IV	77	Ponad	246
24	Prom	77	Oko	240
25	Oko	74	Tur	238
26	Róża	72	Zam	235
27	Ponad	68	Grzech	231
28	Grzech	64	Pom	205
29	Listy V	63	Róża	188
30	Tur	60	Listy VI	185
31	Sen o szp	55	Sen o szp	184
32	Biał	51	W sid	176
33	Listy VI	51	Biał	155

1	2	3	4	5
34	Uciek	46	Uciek	140
35	Mog	45	Mog	107
36	Dok	40	Listy II	107
37	Międz	35	Dok	100
38	Suł	33	Międz	84
39	Listy II	30	Suł	74
40	Roz	28	Pow	65
41	Pow	27	Arym	65
42	Arym	25	Dum	41
43	Dum	22	Roz	38
44	Cien	18	Cien	28
45	Echa	16	Tab	28
46	Anan	14	Echa	26
47	Kar	14	Opow zebr	26
48	Nied	14	Kar	23
49	Opow zebr	14	Godz	21
50	O żoł	12	Anan	20
51	Godz	11	O żoł	19
52	Sił	11	Nied	17
53	Wis	7	Sił	13
54	Niedz	6	Do swego	11
55	Pog	6	Zap	10
56	Tab	6	Wis	9
57	Wszys	6	Pog	9
58	Zap	6	Zmierzch	8
59	Zmierzch	6	Niedz	7
60	Eleg	5	Wszys	7
61	Leg	5	Pusz	7
62	Do swego	4	Leg	6
63	Pod pierz	4	Eleg	5
64	Pusz	4	Złe prze	5
65	Cokol	3	Pod pierz	4
66	Pok	3	Cokol	4
67	Złe prze	3	Pok	3
68	Poc	1	Poc	2

* W celu łatwiejszej interpretacji danych statystycznych szarym kolorem wyróżniono teksty intymistyczne Żeromskiego.

Z przedstawionych w tabeli 1 danych liczbowych wynika, że najwięcej leksyki z kręgu tematycznego RODZINA pochodzi z nowel i powieści – 2700 jednostek hasłowych, o frekwencji przekraczającej 9 tysięcy użyć. W *Dziennikach* i *Listach*, których pojemność wynosi ok. 690 tysięcy wyrazów, słownictwo z badanego kręgu tematycznego liczy 1317 jednostek (Dzien 762, Listy 555) o łącznej frekwencji prawie 1400 poświadczeń. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę udział procentowy leksyki rodzinnej w zasobach słownych tekstów beletrystycznych oraz intymistycznych, to tutaj sytuacja jest zgoła inna – w *Listach* i *Dziennikach* nasycenie wynosi ponad 1,3%, w nowelach i powieściach jest ono o prawie 2/3 mniejsze i stanowi 0,5% pojemności wyrazowej tekstów beletrystycznych.

Do czynników determinujących dysproporcję w nasyceniu leksyką „rodzinną" obu grup tekstów zalicza się, oprócz różnicy w objętości, także poruszana tematyka. *Listy* i *Dzienniki* jako teksty osobiste *ex definitione* dokumentują zagadnienia związane z różnymi przejawami życia prywatnego, w tym rodzinnego. Twórczość beletrystyczna Żeromskiego jest niezwykle zróżnicowana i to pod każdym względem, a zwłaszcza: podejmowanej tematyki (przykładowo w *Rozdziobią nas kruki, wrony…* i *Popiołach* dominuje tematyka patriotyczna, powstańcza, narodowowyzwoleńcza; w *Siłaczce*, *Doktorze Piotrze*, *Dziejach grzechu*, *Wiernej rzece*, *Turoniu*, *Uciekła mi przepióreczka*, *Urodzie życia* – tematyka społeczna, społeczno-obyczajowa); kompozycji (np. *Ludzie bezdomni* – nowy typ powieści fragmentarycznej, ze zmienną formą podawczą narracji, zróżnicowanym – realistycznym, poetyckim i naturalistycznym sposobem opisu rzeczywistości; *Wiatr od morza* – zbiór eklektycznych gatunkowo, ale spójnych tematycznie utworów o historii Pomorza); gatunku (proza historyczna, np. *Popioły*, proza poetycka, np. *Aryman mści się*, *Powieść o udałym Walgierzu*, *Słowo o Bandosie*, *Duma o hetmanie*, *Sen o szpadzie*, dramat – *Róża*, *Sułkowski*). W każdym z tych tekstów wątki obyczajowo-romansowe są obecne, ale w różnym zakresie. Zawartość tabeli 1 pokazuje frekwencję oraz różnorodność tego słownictwa w poszczególnych tytułach. I tak w pierwszej piętnastce tekstów o największej liczbie haseł (powyżej 100) znalazło się osiem powieści: *Przedwiośnie*, *Ludzie bezdomni*, *Charitas*, *Wiatr od morza*, *Uroda życia*, *Syzyfowe prace*, *Promień* i *Wierna rzeka.* Bardzo podobny układ dotyczy stratyfikacji frekwencyjnej (zob. również załącznik 1, w którym wymieniono w porządku alfabetycznym wszystkie utwory z danymi dotyczącymi liczby haseł oraz częstością ich występowania).

W przypadku *Dzienników* i *Listów* głównym źródłem bogactwa i frekwencji leksyki rodzinnej był przede wszystkim język familijny, którego elementy (zwłaszcza nieoficjalne formy adresatywne) Żeromski chętnie wykorzystywał. Do tych czynników można by zaliczyć także przejawy swoistego obyczajowo-rodzinnego savoir-vivre'u językowego, widoczne chociażby w oficjalnej/półoficjalnej komunikacji w środowisku rodzinnym. Mam tu na myśli przede wszystkim formy zwracania się do kobiet zamężnych lub wdów – *pani* – oraz

panna wobec dziewcząt i kobiet niezamężnych. Żeromski bardzo konsekwentnie przestrzegał zasad ich użycia. Wśród leksyki rodzinnej wyrazy te charakteryzują się najwyższą frekwencją, odpowiednio: *pani* – 807, *panna* – 1156 użyć. Do tej kategorii można zaliczyć także nazwy par małżeńskich, typu: *Daniłowscy*, *Janowie*, nazwy żon/córek ze względu na zawód, profesję lub nazwisko/imię męża/ojca, np. *Abakanowiczówna*, *adwokatowa*, *aptekarzowa*, *Blumowa*, *doktorowa*, *dyrektorowa*, *fabrykantowa*, *Franciszkowa*, *hrabianka Martwicówna*, *Judymówna*, *Karolina Szarłatowiczówna*, *Obarówna po ojcu*, *Sienkiewiczówna*, *Witkiewiczowa.* Używając tych leksemów, Żeromski przestrzegał obowiązujących wówczas zasad kultury języka i grzeczności językowej.

Kolejnym istotnym zagadnieniem wartym omówienia jest lista rangowa, porządkująca całość zgromadzonej leksyki według jej frekwencji. Tabela 2 zawiera rejestr wszystkich jednostek hasłowych oraz podstawowe dane liczbowe, do których zalicza się: częstość wyrazów (**f**), rangę (**r**) przyporządkowaną każdej z tych częstości oraz liczbę wyrazów (**m**). Lista jest ważna, ponieważ ujawnia wiele prawidłowości w strukturze statystycznej zgromadzonego słownictwa, jak np. w zakresie relacji między leksyką należącą do różnych klas częstości oraz między rangą i częstością. Analiza tych zależności pozwoli wskazać na istotne cechy leksyki prozy Żeromskiego oraz preferencje pisarza w zakresie doboru i kształtowania warstwy słownej tekstu. Zawarte w liście rangowej dane liczbowe pokazują, ile z wyrazów powtarza się często, które wymieniane są rzadko lub wyjątkowo i jaką mają frekwencję.

Tabela 2. Rozkład liczby wyrazów według częstości użyć (lista rangowa)

Ranga **r**	Wyraz hasłowy	Liczba użyć **f**	Liczba wyrazów **m**
1	2	3	4
1	*panna*	1 156	1
2	*pani*	807	1
3	*ojciec*	803	1
4	*matka*	692	1
5	*dziecko*	655	1
6	*żona*	481	1
7	*kochać*	464	1
8	*dom*	451	1
9	*syn*	431	1
10	*mąż*	303	1

1	2	3	4
11	*Helena*	293	1
12	*rodzina*	264	1
13	*miłość*	255	1
14	*brat*	253	1
15	*córka*	218	1
16	*mama, siostra*	182	2
17	*Hela*	168	1
18	*ciotka*	144	1
19	*dwór*	140	1
20	*państwo*	135	1
21	*Henia*	128	1
22	*Tusiutka*	121	1
23	*rodzice*	120	1
24	*panienka*	116	1
25	*Adaś*	113	1
26	*Adziuś*	112	1
27	*chłopiec*	110	1
28	*p.*	108	1
29	*mieszkanie*	96	1
30	*Tusia*	88	1
31	*dzieciństwo*	83	1
32	*synek*	73	1
33	*rodzinny*	72	1
34	*ślub*	71	1
35	*papa*	70	1
36	*kochać się*	69	1
37	*pan*	68	1
38	*krewny*	67	1
39	*stryj*	64	1
40	*panicz*	63	1
41	*pokój*	59	1
42	*narzeczona*	58	1
43	*mężatka, pp., salon*	57	3
44	*kuzyn, macocha*	56	2
45	*kochanek, mamusia*	55	2
46	*majątek*	54	1

1	2	3	4
47	*ojcowski*	53	1
48	*Judymowa*	51	1
49	*ciocia*	49	1
50	*kochanka*, *narzeczony*	48	2
51	*familia*, *testament*	47	2
52	*syneczek*	46	1
53	*ożenić się*, *tatuś*, *wuj*	45	3
54	*dziecięcy*, *izba*, *kuzynka*	43	3
55	*obiad*	41	1
56	*gospodyni*	39	1
57	*wdowa*, *wyjść/iść/pójść za mąż*	38	2
58	*dziedzic*, *gospodarz*	37	2
60	*mały*, *Tuchna*	36	2
61	*chłopak*, *ród*	35	2
62	*dziewczyna*, *malec*	34	2
63	*żenić się*	33	1
64	*Rafał*	31	1
65	*domowy*, *dziad*, *zakochać się*	30	3
66	*chałupa*, *domostwo*, *kawaler*	29	3
67	*chata*, *dziewczę*, *Helunia*, *młody*, *posag*	28	5
68	*doktorowa*	27	1
69	*H.*, *tatko*	26	2
70	*małżonek*	25	1
71	*jedynak*, *małżonka*	24	2
72	*dziedziczka*, *dziewczynka*, *stryjaszek*, *willa*	23	4
73	*dziadek*, *Heniusia*, *hrabina*, *ukochana*	22	4
74	*córeczka*, *matczyny*, *opiekun*, *pałac*, *urodzić się*, *zięć*	21	6
75	*dworek*, *dziecię*, *familijny*, *gospodarstwo*, *Heniuta*, *kuchnia*, *potomek*, *zakochany*, *zdradzać*	20	9
76	*Adziusiek*, *dziewica*, *papuś*, *romans*, *rozwód*	19	5
77	*babka*, *kuzynek*, *wyjść za kogo/iść za kogo*	18	3
78	*kolacja*, *Leon*, *małżeństwo*, *ognisko domowe/ognisko*, *sypialnia*, *wychować/wychowywać*, *żonaty*	17	7
79	*dzieciątko*, *gniazdo*, *guwernantka*, *sierota*, *siostrzeniec*	16	5
80	*istota*, *krewniak*, *mieszkać*, *niemowlę*, *wujostwo*	15	5
81	*babcia*, *chłopczyk*, *Heniutka*, *krew*, *Odrowążowa*, *schadzka*, *szwagier*	14	7

1	2	3	4
82	*baba*, *bratanek*, *doktorostwo*, *domek*, *dziedzictwo*, *dzieucha*, *izdebka*, *młodzieniec*, *rodzic*, *rodzicielski*, *wujaszek*	13	11
83	*Adam*, *bracia/b r a t y*, *hrabianka*, *kołyska*, *miłosny*, *młokos*, *najdroższa/najdroższy*, *przodek*, *siostrzyczka*, *skarb*, *stół*, *wnuczka*, *wychowanie*, *zdrada*	12	14
84	*domownik*, *dusza*, *dziedzina*, *Helenka*, *Janek*, *wujcio*	11	6
85	*anioł/anioł stróż*, *braterski*, *ciotuchna*, *dziewoja*, *oświadczyć się/oświadczać się*, *pan domu*, *pokochać*, *szczęście*, *wesele*	10	9
86	*ciąża*, *cudzołóstwo*, *dach*, *„dziadunio”*, *dziecinny*, *małżonkowie*, *pradziad*, *rodzeństwo*, *sen*, *stary*, *stryjna*, *tato*, *wnuk*, *wyprawa*	9	14
87	*dzieciak*, *dzieciński*, *dziewiczy*, *herb*, *kolebka*, *konkury*, *macierzyński*, *ożeniony*, *paniczek*, *stadło*, *synowski*, *szkoła*, *śniadanie*, *wujenka*	8	14
88	*alkierz*, *Barykowa*, *bokówka*, *Bolcia*, *chłopaczyna*, *chować się*, *dziadzia*, *dziecinka*, *dziewczątko*, *kobieta*, *książę*, *Lolo*, *mateczka*, *moja*, *narzeczeni*, *Okcia*, *panna młoda*, *pokolenie*, *praszczur*, *ptaszynka*, *rodowy*, *tatuńcio*, *urwis*, *wnuczek*, *wychowawca*	7	25
89	*gniazdko*, *gospodarować/gospodarzyć*, *kawalerski*, *konkurent*, *krewna*, *lilijka*, *łobuz*, *łoże*, *maleństwo*, *małżeński*, *naddziad*, *nauczycielowa*, *obcy*, *ochrona*, *odziedziczyć*, *pani domu*, *siostrzyca*, *spadkobierca*, *synowa*, *tata*, *ukochany*, *utrzymanka*, *uwieść/uwodzić*, *Witkiewiczowie*, *wyrostek*, *żoniny*	6	26
90	*28 × 24 = 672*; *672 × 60 = 37 320 minut*, *Adziusieczek*, *„Agnes”*, *bajka*, *berbeć*, *bezżenny*, *białka/bjałka*, *bratowa*, *ciotczysko*, *cioteczka*, *dziateczki*, *dziatki*, *dziewka*, *gołąbka*, *gromadka*, *gwiazda*, *jedynaczka*, *kochany*, *Leonek*, *mademoiselle*, *mamuśka*, *młodociany*, *Monika*, *najmilsza*, *niańka*, *obrączka*, *oddać się/oddawać się*, *ojc*, *opieka*, *opiekunka*, *oświadczyny*, *pałacyk*, *panieneczka*, *piastować/wypiastować*, *pieszczotka*, *pobrać się*, *pojąć za małżonkę/za żonę*, *położnica*, *porucznikowa*, *poślubić*, *potomstwo*, *rodowód*, *rodzicielka*, *rzucić*, *teściowa*, *urodzenie*, *wydać*, *Zygmuś*, *„żona”*, *żonuchna*	5	50
91	*babunia*, *braciszek*, *brzemienna*, *celibat*, *chłopok*, *chować*, *ciężarna*, *drodzy*, *dziecina*, *dziedziczenie*, *dzieweczka*, *Futur*, *gabinecik*, *Halka*, *jadalnia*, *jedyna*, *królewic*, *„kuzyn”*, *łóżko*, *macierzyństwo*, *malutki*, *mamka*, *mieszkanko*, *miłości*, *młodzi*, *najsłodsza*, *oblubienica*, *ożenić*, *pachołęcy*, *panieński*, *piastunka*, *płód*, *począć*, *połóg*, *pradziadowski*, *przyjść na świat*, *ptaszek*, *rządcostwo*, *salonik*, *serce*, *sierotka*, *siostrzenica*, *słoneczko*, *smarkacz*, *spadek*, *stara*, *stara panna*, *stryjeczno-stryjeczny*, *synaczek*, *święta*, *tatulo*, *teść*, *Tucha*, *Tusiuchna*, *Tutu*, *ubóstwiana*, *wdowiec*, *wdówka*, *wieczerza*, *wychowanica*, *wychowaniec*, *wydać się*, *wyhodować*, *zapis*, *zaręczyć się*, *zdradzony*, *żonka*	4	67
92	*Adziu (Adzio)*, *afekt*, *amory*, *bękart*, *bona*, *Buzowszczak*, *chrzciny*, *czarnobrewka*, *dworzyszcze*, *dyrektorowa*, *dzieciska*, *dzieckiem*, *dziewczynina*, *dziewczyński*, *dziewictwo*, *dziewucha*, *flirt*, *flirtować*, *fryc*, *gabinet*, *gach*, *gospodarczy*, *gromada*, *Henryka*, *huncwot*, *jedyny*, *kazirodztwo*, *kobiecina*, *kochana*, *kochanie*, *latać do kogo*, *legat*, *luba*, *łóżeczko*, *maleńka*, *maleńkie*, *mała*, *mamunia*, *mężowski*, *mleko*, *narzeczeństwo*, *niańczyć*, *ojcobójca*, *ojcostwo*, *ojczym*, *„oślica”*, *otrok*, *„panienka”*, *panieństwo*, *partia*, *patriarcha*, *pieluchy*, *pierworodny*, *po dziecięcemu*, *poczęcie*, *pokrewieństwo*, *połowica*, *pradziadek*, *prapradziad*, *prosić o rękę*, *ptak*, *ptaszyna*, *rodzić*, *rozwódka*, *Schmidtowie*, *sieroctwo*, *siostrzeniczka*, *skaut*, *sprzedać się*, *stary kawaler*, *swaty*, *synal*, *szlub*, *świetlica*, *Tadeuszowa*, *tatka*, *uczucie*, *urodzić*, *urwipołeć*, *wolny*, *wózeczek*, *wózek*, *wychowanka*, *wychować się/wychowywać się*, *zabawki*, *zalotnik*, *zaręczony*, *żeniaczka*, *żoneczka*, *życie*	3	90

1	2	3	4
93	*Adasieczek, „Adaś Wolf”, akt ślubu, album, alkowa, amant, baby II, bachur, „bajka”, basałyk, bawialnia, belweder, bezdzietny, bobek, bóstwo, bratowy, być przy nadziei, checz, chluba, chłopczyński, chłopię, Ciekoty, ciotczyny, ciotunia, cnota, czworak, darować/dać życie, „dom”, drużba, dziadowy, dziadziuś, dziewczyneczka, dziewiczy wieczór, flirciarski, Franciszkowa, generałówna, gospodarski, grzech, guwerner, gwiazdeczka, habenda, Heluta, Heniucha, Heńka, hodować, hrabiowie, jamory, jednorodzona, jełop, junak, junior, kazirodczy/kazirodny, kochaneczek, kochanka-żona, koleżka, kołysać, konsystorz, krewniaczka, krzykacz, kształcenie, kucharka, kuzynostwo, kwoka, latorośl, magnifika, małe, Mania, Marychna, matrona, matuśka, mecenasowa, metryka, miesiąc miodowy, milusia, milutka, miłować, moi, naczelnikowa, najmłodszy, narodzić się, niewiasta, nieżonaty, nowożeniec, obiadek, „ojciec”, ojczysty, osiąść, osierocić, ożenek, ożenienie się, „pan”, panna na wydaniu, papieńka, pędrak, pielesze, pieszczota, pijawka, „pisać się (kim)”, Plewkiewiczówny, płótno, po domowemu, podlotek, pojąć, pokochać się, pokoik, poślubny, potomny, pożycie, prapradziadowski, przygoda, przysięgnąć, puścić się, rezydencja, rezydent, rodzić się, rogacz, rola, romansik, rozkochać, rozłączyć się, rozwodzić się, rycerz, rymarzówna, rywal, scheda, serdeczna, siedlisko, siedziba, Sienkiewiczówna, sierocy, skaucik, smarkaty, sprzęty, srebra, ssipalec, staruszek, starzy, Staś, sukcesja, sukcesor, szewcowa, śliczna, ślubny, śmieci, Tusiuteńka, urodzenie się, uszczęśliwiać sobą, uwiedzenie, uwodziciel, wdowa-narzeczona, welon, wielbiciel, Wiktorowa, wojewodzic, wszystko, „wujaszek”, wujek, wybierać się za mąż, wychowany, wyposażyć, „wyprawa”, zamężna, zapowiedzi, zawiadomienie, złota, żyć, Żydziak, Żydzię, Γλανκοπις / „Γλανκοπις”*	2	175
94	*Abakanowiczówna, „Adam Żeromski”, Adasiek (Adaśko), Adulo, Aduś, adwokatowa, Adziuch, Adziucha, Adziuchno, Adziuś basałyk, Agnes, „Agnieszka”, akt prawnego złączenia, alimenta, aptekarzowa, atom-miłość, „asystent”, „avec famille”, „baba”, „babcia”, babina, baby I, „bachor”, baja, banda, baronówna, baśń, bawialny, bawić się, bączek, bąk, bech, bezpotomnie, bezżenność, bęben, biedna, biedniuteńka, biedulka, biel, Blumowa, błagać o rączkę, bobo, bogaczka, bogdanka, Bolcisko, Boleczka, brat-koleżka, bratni, bratobójczy, broić, brudas, buda, być po słowie, być ze sobą, byt zależny jedynie od (matki), cacko, chałupka, „chata”, chatka, chętka, chluba, chluba familii, chłop, chłopaczek, chłopczyk-roczniak, choroba, chusta, chwila ostateczna, ciałko, ciągnąć, cień opiekun, ciężarność, „ciocia”, cioteńka, „ciotka”, ciotusieńka, corka, córa, córunia, cud życia, cudzołożnik, cudzołożny, cymbał, czarnucha, czas próby, cząstka całości (matki), czeladka, czereda, człowieczek, cztery ściany, dać nazwisko, dać za kogo, dama, Daniłowscy, „dawać”, dobra, „dobra dziewczyna”, dobytek, domisko, dorosnąć, dostatek, dozgonna towarzyszka życia, drobiazg, drobnostki, drowa, druh, druhna, drzewo genealogiczne, duch-cygan, durzyć się, dusza kobieca, dworeczek, dziadunio, „dziaduś”, dziadzio, dziatwa, dziecineczka, dzieciszka, dziedzice, dziedzicznie, dziedziczyć, dziewczyna-prawiczka, dziewczynisko, dziewczysko, dziewuszka, ekonomostwo, eks-Beatrycze, eks-mąż, elew, elewka, Elsinoe, embrion, fabrykantowa, facet, co kopie, faceteczka, facetka, familijka, f a s c h i a, faworyt, figle, Figowicz, „gach”, gagatek, galopant, gaszek, gąsiątko, gdowiec, genealogia, genealogiczny, gęś, Glaukopis, gołąbeczka, „gospodyni”, gość-kuzyn, gotować, grzechotka, Haleczka, Haneczka, hańba, harcerz, Heida, Helcia, Heleństwo, Helia, Helusia, Henio Sienkiewicz, Heniula, Heniura, herbarz, herbowy szlachcic, „hr. Idalia”, hrabicz, hrabiostwo, infantka, istotka, iść przy czyim boku, jagódka, Jan, Jankowie, jedynaczek, jegomość, jędza, Józio Trepka, Judymówna, junacki, karmić piersią, kawaleria, kawalerzyk, Kazia Saska, kącisko, k i n d r y, klituś-bajduś, knot, kobiecinka, kobieta-szelma, kobietka, kobietki, kochanečka, kochankowie, kodycyl, kokoszka, koligacyja, koligacyjka, koligat, kołyseczka, kominek, „konkury”, korepetytor, kot, koteczek, krajczyna, Królowa, kruszyna, kruszyna cielesna, krwawica, krzywoprzysięgać,*	1	589

1	2	3	4
	krzywoprzysięstwo, kuchenka, Kulasek, „kuzynka”, kwiatek, lamus, Leonowa, Listwina, literatowa, ludzie bez wczoraj, luli luli, Łatkiewiczowa, łożnica, macoszka, „Madzia”, mająteczek, maleńki, maleńki organizm, maluśkie, mała istota, małoletni, mały jeździec z Nałęczowa, „mama”, mamusieczka, mariaż, Marylka, marzenie, matczysko, „matka”, Matlakowscy, matuchna, matusiny, „mąż”, melodia miłości, miejsce przenajdroższe, mileńka, milusińska, miła, młodszy, młodzian, młodzieniaszek, młokosowski, młódka, mniemany Kacperek, monogamia, mrygać, Muma, my troje, myśl, najświętsza, najukochańsza, najukochańszy, należeć do kogo, nałożnictwo, narodziny, narzeczeński, „narzeczona”, „nasunąć”, nasycić się, nauczycielstwo, nenka, „nie wyjść”, nie znać mężczyzny, niedobra, niedorostek, niemowlątko, niemowlęctwo, niewiasta-żona, niewolnica mężowska, nizanka pereł i złota, noc poślubna, nosić pod sercem dziecię, nowonarodzony, noworodek, nowożeńcy, nowy obywatel świata, nóżka, numer, obrazek, obrządek, ochmistrzyni, ochroniarskie, ochronka, ociec, oczepiny, oczy trzyletnie, oddać pierścionek, oddać rękę, oddech, odebrać, odkosz, odmienny stan, odstawić, Ogrodowczyk, ojciec-matka, ojcobójstwo, ojcowizna, ojcowsko-macierzyński, ojcowy, ojczyc, okradać, Oktawia, Olbromscy, ono, opiekować się, osłoda, ośmioro, owies, owoc miłości niezwalczonej, ozdoba rodzaju ludzkiego, pacholę, pan i pani, pan młody, panek, paniusia, pannica, papucha, papusiek, pasierb, pasierbica, patriarchalny, pełnoletni, pędractwo, pędraczek, pielęgnowanie, pieszczoch, plemię, płodzić, po bratersku, po kądzieli, po ojcowsku, pochodzenie, pochodzić, „pociecha, cała nadzieja”, pociecha i osłoda, pociecha rodziców, począć się, poczciwa, pod pantoflem, podpora rodu, podrostek, podrzutek, podwika, pojąć w małżeństwo, pokokietowanie, poksiężycowa rozpusta, poprowadzić na kobierzec, posażek, posesja, posiąść, powić, powijaki, powinowactwo, powinowaty, prababka, prać, pragnienie, praojcowski, praojcowy, pra-pra-dziad, praprawnuk, prasować, prawiczka, przedślubny, przeobrazić się, przewijać, przybłęda, przyjaciel, przyjaciel-artysta, „przyjaciel domu”, przyjąć (kogo), przysięga, przystawić się, przytułek, przyżenić się, pseudo-zięć, puścić w „trąbę”, puścizna, Pyzikowa, radość, Radziwiłłowicze, Rafałeczek, referentowa, rejentowa, rejentowicz, rejentowie, rekuza, rendez-vous, rezydentka, ręka nie należy do nikogo, rodzenie, „rodzina”, rodzinka, rodzinny namiot, romansidło, rosnąć, rozbijać się o czyją rękę, rozkosze, rozłączeni, rozłączenie się, rozprawiczyć, rozwiedzenie, rozwodnik, sakrament małżeństwa, sala jadalna, samiec-mąż, Sascy, satelita, sen rozkoszny, Sieroszewscy, siostra-panna, siwy gołąbek, smarkata, smażyć, śmętnica, smutna, sostra, „sowiooka”, spać z kim, spadkobierczyni, spadkowy, spiżarnia, spłodzony, spokrewniony, społeczność, spółkować, spuścizna, Sroczanka, stadko, stan cywilny, stancja, Stanisławowa, stara skorupa, starać się o rękę, stare śmieci, starokawalerski, staropanieństwo, „stary”, starzec, stokrotna, stryjec, stryjeczny, stryjek, stryjostwo, stryjowski, strzecha, swatka, synaszek, syn-bohater, syngielton, synobójca, synoczek, synowiec, synowy, szaleć (za kim), szewczyna, szlachetna, szostra, szpitalno-familijny, sztuczki, śliczniutka, ślubny kobierzec, ślubny pierścień, „śrybło-złoto”, świadectwo hańby niezmytej, światło, świekra, Świętopełkowic, tajemnica, tajny związek, tatusiowy, tatuś-smarkacz, towarzystwo, „towarzystwo”, towarzyszka, trapiduch, Trepkowie, trzy osoby, trzylatek-córeczka, Tuchutka, Tuta, Tuteczka, Tutusia, twoi, ucałowanie ręki, uczniaczek, ukochać, urodzony, uwielbiana, uwodzona, w prostej linii, Walentowa, wdepnąć w sakrament, wdowa-matka, Weryżanka, weselny, wiano, wieczerzać, wielożeństwo, wierny, „willa”, wisus, Witkiewiczówny, włóczykij, współmałżonka, wszechdzieci plemienia, wujeneczka, wybraniec, wychowawczyni, wydać na świat, wydać za mąż, wydziedziczyć, wyjąć, wyjść za księżniczkę, wykarmić, wypadeczek, wypiastować, wypić kielich miłości, wypielęgnować, wyrzec się, wyswatać, wyżenić się, zabierać sprzed nosa (komu kogo), zadurzyć się, zagadka, „zakała całej familii”, zakurzony skarbczyk familii, zalecać się, zapalić się do siebie, zapładniacz,		

1	2	3	4
	zastawić sidła, *zaślubiny*, *zawalidroga*, *zdobyć*, *zdobywca*, *zdradzanie*, *zerwanie*, *zgasły*, *zgwałcić*, *zjawić się na świat*, *złamać małżeńskie łańcuszki*, *złośnica*, *złote wesele*, *zrodzić się*, *zrywać*, *zuch*, *zwiedziona*, *źrenica*, *żałośnica*, *żarłok*, *żeńska połowa majestatu*, *żonusia*, *Żydek*, *Żydek-bankier*		
Razem		16 156	1 240

Analizując listę rangową słownictwa z zakresu rodziny, należy zwrócić uwagę na wyrazy o najniższej frekwencji: hapax legomena, dislegomena i trislegomena. Im wyższy procent wyrazów rzadko używanych, tym zasób wyrazów większy, a co za tym idzie większe bogactwo słowne tekstów. W całym zasobie słownictwa rodzinnego wyrazy te stanowią prawie 70% całości zasobu słownikowego, co świadczy o dużym zróżnicowaniu leksyki z badanego zakresu i wysokim wskaźniku oryginalności w całej twórczości Żeromskiego.

BIBLIOGRAFIA

Adamczewski Stanisław, *„Serce nienasycone". Książka o Żeromskim z 8 ilustracjami*, Poznań 1930.

Adamczewski Stanisław, *Sztuka pisarska Żeromskiego*, Kraków 1949.

Adamczyk Zdzisław Jerzy, *Manipulacje i tajemnice. Zagadki późnej biografii Żeromskiego*, Warszawa 2017.

Adamczyk Zdzisław Jerzy, *Tajemnice rodzinne. Zagadki późnej biografii Stefana Żeromskiego*, w: *Stefan Żeromski i jego rodzina*, pod red. Katarzyny Sobolewskiej, Warszawa 2013, s. 43–73.

Adamczyk Zdzisław Jerzy, *Wstęp*, w: *Stefan Żeromski, Listy (1884–1892)*, t. I (34), Warszawa 2001, s. 7–30.

Batko-Tokarz Barbara, *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego (teoria, praktyka, leksykografia)*, Kraków 2019.

Białoskórska Mirosława, *Analiza statystyczna słownictwa „Rozmyślania przemyskiego"*, „Slavia Occidentalis" 2008, t. 65, s. 11–36.

Buttler Danuta, *Porównania w twórczości Żeromskiego*, w: *Stefan Żeromski. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci*, pod red. Zbigniewa Golińskiego, Warszawa 1977, s. 258–275.

Buttler Danuta, *O metaforyce prasowej*, „Poradnik Językowy" 1961, z. 10, s. 440–460.

Cygal-Krupa Zofia, *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego (na wybranych przykładach)*, Kraków 1990.

Cygal-Krupa Zofia, *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*, Kraków 1986.

Damborský Jiří, *Apozycyjne zestawienia we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski" 1966, z. 4, s. 255–268.

Encyklopedia języka polskiego, pod red. Stanisława Urbańczyka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.

Filip Grażyna, Krauz Maria, *Szkice o języku i wartościach w wybranych utworach Stefana Żeromskiego*, Rzeszów 2010.

Głowiński Michał, *„Tak jest dziwnie, tak jest inaczej"*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja" 1973, nr 4 (10), s. 9–15.

Grabias Stanisław, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin 1981.

Grzegorczykowa Renata, *Struktura semantyczna wyrażeń ekspresywnych*, w: *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1979, s. 117–123.

Handke Kwiryna, *Polski język familijny*, Warszawa 1995.

Handke Kwiryna, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego.* T. 1, *Tom wstępny*, Kraków 2002.

Handke Kwiryna, *Socjologia języka*, Warszawa 2009.

Handke Kwiryna, *Stefana Żeromskiego wspomnienie o matce i utraconym domu rodzinnym*, w: *Zeszyty Stowarzyszenia im. Stefana Żeromskiego*, pod red. Katarzyny Sobolewskiej, Warszawa 2013, s. 11–19.

Handke Kwiryna, Handke Ryszard, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*. T. 13, *Świat kobiet i świat mężczyzn,* Kraków 2007.

Hutnikiewicz Artur, *Żeromski,* Warszawa 2000.

Kądziela Jerzy, *Przedmowa*, w: Stefan Żeromski, *Dzienniki*, t. I, Warszawa 1963, s. 5–41.

Kądziela Jerzy, *Wstęp*, w: Stefan Żeromski, *Dzienników tom odnaleziony*, Warszawa 1973, s. 5–33.

Kita Małgorzata, Polański Edward, *Słownik tematyczny języka polskiego*, Łódź 2002.

Kupiszewski Władysław, *Język Dzienników Stefana Żeromskiego*, Warszawa–Kraków 1990.

Kupiszewski Władysław, *Neologizmy frazeologiczne w „Dziennikach" Stefana Żeromskiego*, „Poradnik Językowy" 1990, z. 8, s. 615–619.

Kupiszewski Władysław, *Słowotwórcze neologizmy w „Dziennikach" Żeromskiego*, „Prace Filologiczne" 1986, t. XXXIII, s. 269–277.

Kurkowska Halina, Skorupka Stanisław, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 1959.

Mariak Leonarda, *Nagłówki i formuły kończące w listach Stefana Żeromskiego do żony Oktawii*, w: *Stefan Żeromski i jego rodzina*, pod red. Katarzyny Sobolewskiej, Warszawa 2013, s. 20–34.

Markowski Andrzej, *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*, t. 1–2, Wrocław 1992.

Perlin Jacek, Milewska Maria, *Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna*, w: *Język a Kultura*, t. 14: *Uczucia w języku i tekście*, Wrocław 2000, s. 165–173.

Piotrowicz Anna, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*. T. 16, *Życie towarzyskie*, Poznań 2014.

Puzynina Jadwiga, *O elementach ocen w strukturze znaczeniowej wyrazów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego" 1983, nr XL, s. 121–127.

Rejter Artur, *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Katowice 2006.

Sękowska Ewa, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*. T. 3, *Dom*, Kraków 2002.

Skubalanka Teresa, *Ekspresywność języka a mowa potoczna*, w: *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Wrocław 1973, s. 177–183.

Skubalanka Teresa, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984.

Skwarczyńska Stefania, *Teoria listu*, Lwów 1937.

Słownik języka polskiego, pod red. Jana Karłowicza, Adama A. Kryńskiego, Władysława Niedźwiedzkiego, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927 [skrót SW].

Słownik języka polskiego, pod red. Witolda Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa 1958–1969 [skrót SJPD], https://sjp.pwn.pl/doroszewski/rodzina;5490311.html.

Słownik terminów literackich, pod red. Janusza Sławińskiego, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.

Sobolewska Katarzyna, *Żeromski pisze „Wiatr od morza"*, https://teologiapolityczna.pl/katarzyna-sobolewska-zeromski-pisze-wiatr-od-morza.

Stefan Żeromski. Kalendarz życia i twórczości, oprac. Stanisław Eile, Stanisław Kasztelowicz, Kraków 1976.

Walczak Bogdan, *Wpływ języka francuskiego na system gramatyczny polszczyzny*, „Studia Polonistyczne" 1976, t. 3, s. 187–195.

Ziomek Jerzy, *Retoryka opisowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.

Żeromska Monika, *Piąty tom wspomnień*, Warszawa 2000.

Żeromska Monika, *Przypomnienia, pamiątki, powroty*, Warszawa 1998.

Żeromska Monika, *Wspomnienia i podróże*, Warszawa 1995.

Żeromska Monika, *Wspomnienia*, Warszawa 2007.

Żeromska Monika, *Wspomnień ciąg dalszy*, Warszawa 1994.

Żeromska Oktawia, *Listy do Stefana Żeromskiego*, oprac. Zdzisław Jerzy Adamczyk, Łódź 1972.

Żeromski Stefan, *O Adamie Żeromskim wspomnienie przez jego ojca jako rękopis w 55 egzemplarzach podane do druku dla grona osób, które łaską miłości, przyjaźni i opieki darzyły Zgasłego. Warszawa 1919*, przedruk w: *Stefan Żeromski i jego rodzina*, pod red. Katarzyny Sobolewskiej, Warszawa 2013, s. 121–170.

Źródła internetowe

https://edytorstwoliterackie.ujk.edu.pl/helena-z-zeitheimow-radziszewska.

https://www.rodzinazeromskiego.pl/?http...%0a.

WYKAZ WYKORZYSTANYCH TEKSTÓW STEFANA ŻEROMSKIEGO I ICH SKRÓTÓW*

Ach – *Ach! Gdybym kiedy dożył tej pociechy*
Anan – *Ananke*
Biał – *Biała rękawiczka*
Char – *Charitas*
Cien – *Cienie*
Cokol – *Cokolwiek się zdarzy, niech uderza we mnie…*
Dok – *Doktor Piotr*
Do swego – *Do swego Boga*
Dum – *Duma o hetmanie*
Dzieje I – *Dzieje grzechu tom I*
Dzieje II – *Dzieje grzechu tom II*
Dzien I – *Dzienniki tom I*
Dzien II – *Dzienniki tom II*
Dzien III – *Dzienniki tom III*
Dzien IV – *Dzienniki tom IV*
Dzien V – *Dzienniki tom V*
Dzien VI – *Dzienniki tom VI*
Dzien odn – *Dzienników tom odnaleziony*
Echa – *Echa leśne*
Eleg – *Elegia*
Godz – *Godzina*
Grzech – *Grzech*

---

* Wykaz skrótów został przejęty za Kwiryną Handke z *Tomu wstępnego Słownictwa pism…* (op. cit., s. 31–34). Listę uzupełniono o wykaz skrótów *Listów*. Numeracja poszczególnych tomów jest umowna – tom I (*Listy 1884–1892*) to 34. tom *Pism zebranych* pod red. Zbigniewa Golińskiego (Warszawa 2001), zaś tom VI (*Listy 1919–1925*) to 39. tom tych *Pism* (Warszawa 2010).

Kar – *Kara*
Leg – *Legenda o Bracie Leśnym*
Listy I – *Listy tom I*
Listy II – *Listy tom II*
Listy III – *Listy tom III*
Listy IV – *Listy tom IV*
Listy V – *Listy tom V*
Listy VI – *Listy tom VI*
Ludz – *Ludzie bezdomni*
Międz – *Międzymorze*
Mog – *Mogiła*
Nag – *Nagi bruk*
Na prob – *Na probostwie w Wyszkowie*
Na pok – *Na pokładzie*
Naw – *Nawracanie Judasza*
Nied – *Niedobitek*
Niedz – *Niedziela*
Nok – *Nokturn*
Nul – *Nullo*
Oko – *Oko za oko*
Opow zebr – *Opowiadania zebrane*
O żoł – *O żołnierzu tułaczu*
Pav – *Pavoncello*
Poc – *Pocałunek*
Pod pierz – *Pod pierzyną*
Pog – *Poganin*
Pok – *Pokusa*
Pom – *Pomyłki*
Ponad – *Ponad śnieg bielszym się stanę*
Pop I – *Popioły tom I*
Pop II – *Popioły tom II*
Pop III – *Popioły tom III*
Pow – *Powieść o udałym Walgierzu*
Prom – *Promień*
Przed – *Przedwiośnie*

Pusz – *Puszcza jodłowa*
Roz – *Rozdzióbią nas kruki, wrony…*
Róża – *Róża*
Sen o chl – *Sen o chlebie*
Sen o szp – *Sen o szpadzie*
Sił – *Siłaczka*
Suł – *Sułkowski*
Syz – *Syzyfowe prace*
Tur – *Turoń*
Uciek – *Uciekła mi przepióreczka*
Urod – *Uroda życia*
Wiatr – *Wiatr od morza*
Wier – *Wierna rzeka*
Wis – *Wisła*
W sid – *W sidłach niedoli*
Wspom – *Wspomnienia*
Wszys – *Wszystko i nic*
Zam – *Zamieć*
Zap – *Zapomnienie*
Zapis – *Zapiski z podróży*
Zem – *Zemsta jest moją…*
Złe prze – *Złe przeczucie*
Złe spoj – *Złe spojrzenie*
Zmierzch – *Zmierzch*
Źród – *Źródło*

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1. Słownictwo z kręgu tematycznego RODZINA w twórczości Stefana Żeromskiego

Tytuł utworu	Liczba haseł	Liczba użyć
1	2	3
Ananke	14	20
Aryman mści się	25	65
Biała rękawiczka	51	155
Charitas	169	680
Cienie	18	28
Cokolwiek się zdarzy – niech uderza we mnie	3	4
Do swego Boga	4	11
Doktor Piotr	40	100
Duma o hetmanie	22	41
Dzieje grzechu	99	296
Dzienniki tom I (19 V 1882–1 IV 1884)	94	394
Dzienniki tom II (14 X 1884–11 IV 1885)	144	820
Dzienniki tom III (18 11 1886–26 II 1887)	105	459
Dzienniki tom IV (1 VI 1887–8 VII 1887)	117	668
Dzienniki tom V (29 II 1888–12 VII 1888)	138	651
Dzienniki tom VI (23 XI 1888–23 VI 1889)	164	998
Dzienniki tom odnaleziony (10 VI 1890–18 X 1890)	78	624
Elegia	5	5
Godzina	11	21
Grzech	64	231
Kara	14	23
Legenda o „Bracie Leśnym"	5	6
Listy I (1884–1892)	227	796
Listy II (1893–1896)	30	107
Listy III (1897–1904)	107	683
Listy IV (1905–1912)	77	314
Listy V (1913–1918)	63	380
Listy VI (1919–1925)	51	185

1	2	3
Ludzie bezdomni	182	790
Międzymorze	35	84
Mogiła	45	107
Nawracanie Judasza	94	331
Niedobitek	14	17
Niedziela	6	7
O żołnierzu tułaczu	12	19
Oko za oko	74	240
Opowiadania zebrane	14	26
Pocałunek	1	2
Pod pierzyną	4	4
Poganin	6	9
Pokusa	3	3
Pomyłki	77	205
Ponad śnieg bielszym się stanę	68	246
Popioły	85	338
Powieść o udałym Walgierzu	27	65
Promień	111	287
Przedwiośnie	194	964
Puszcza Jodłowa	4	7
Rozdzióbią nas kruki, wrony	28	38
Róża	72	188
Sen o szpadzie i sen o chlebie	55	184
Siłaczka	11	13
Sułkowski	33	74
Syzyfowe prace	138	620
Tabu	6	28
Turoń	60	238
Uciekła mi przepióreczka	46	140
Uroda życia	146	616
W sidłach niedoli	83	176
Wiatr od morza	157	455
Wierna rzeka	101	570
Wisła	7	9
Wszystko i nic	6	7
Zamieć	87	235
Zapomnienie	6	10
Złe przeczucie	3	5
Zmierzch	6	8
Razem	**4062***	**16 156**

* Liczba wyrazów hasłowych w poszczególnych powieściach nie pokrywa się z liczbą wyrazów hasłowych w całej twórczości, gdyż nie jest to zbiór rozłączny, część wyrazów (2821) powtarza się w kilku utworach.

Załącznik 2. Leksyka z kręgu tematycznego RODZINA występująca tylko w *Dziennikach* lub tylko w *Listach*

Lp.	*Dzienniki*		*Listy*	
	wyrazy hasłowe	liczba użyć	wyrazy hasłowe	liczba użyć
1	*Tuchna*	36	*Helunia*	28
2	*Heniuta*	20	*H.*	26
3	*Heniutka*	14	*Leon*	17
4	*dusza*	11	*ciotuchna*	10
5	*dziecinka*	7	*Bolcia*	7
6	*ptaszynka*	7	*Lolo*	7
7	*28 × 24 = 672; 672 × 60 = 37 320 minut*	5	*cioteczka*	5
8	*"Agnes"*	5	*Leonek*	5
9	*bajka*	5	*gabinecik*	4
10	*gołąbka*	5	*Halka*	4
11	*gwiazda*	5	*łóżko*	4
12	*mamuśka*	5	*ubóstwiana*	4
13	*Monika*	5	*kazirodztwo*	3
14	*najmilsza*	5	*kochana*	3
15	*pieszczotka*	5	*„panienka”*	3
16	*Zygmuś*	5	*poczęcie*	3
17	*żonuchna*	5	*Schmidtowie*	3
18	*drodzy*	4	*swaty*	3
19	*Futur*	4	*szlub*	3
20	*jedyna*	4	*Tadeuszowa*	3
21	*najsłodsza*	4	*album*	2
22	*Tucha*	4	*bachur*	2
23	*Tutu*	4	*bobek*	2
24	*Adziu*	3	*bóstwo*	2
25	*czarnobrewka*	3	*Ciekoty*	2
26	*kochanie*	3	*ciotunia*	2
27	*ptak*	3	*Heluta*	2
28	*„Adaś Wolf"*	2	*hrabiowie*	2
29	*baby II*	2	*kazirodczy/kazirodny*	2
30	*basałyk*	2	*krzykacz*	2
31	*Franciszkowa*	2	*Mania*	2
32	*guwerner*	2	*Marychna*	2
33	*gwiazdeczka*	2	*najmłodszy*	2
34	*Heniucha*	2	*ożenienie się*	2
35	*Heńka*	2	*pijawka*	2
36	*kochanka-żona*	2	*pisać się*	2
37	*koleżka*	2	*pokochać się*	2
38	*matuśka*	2	*uszczęśliwiać sobą*	2
39	*milusia*	2	*adwokatowa*	1

40	*milutka*	2	*atom-miłość*	1
41	*pieszczota*	2	*„baba"*	1
42	*Plewkiewiczówny*	2	*bech*	1
43	*serdeczna*	2	*biedna*	1
44	*Staś*	2	*bobo*	1
45	*Tusiuteńka*	2	*Bolcisko*	1
46	*wszystko*	2	*Boleczka*	1
47	*złota*	2	*broić*	1
48	*Γλανκοπις/„Γλανκόπις"*	2	*chałupka*	1
49	*Abakanowiczówna*	1	*chłopaczek*	1
50	*„Adam Żeromski"*	1	*chwila ostateczna*	1
51	*Adasiek*	1	*cień opiekun*	1
52	*Adulo*	1	*cioteńka*	1
53	*Aduś*	1	*ciotusieńka*	1
54	*Adziuch*	1	*cudzołożny*	1
55	*Adziucha*	1	*„dawać"*	1
56	*Adziuchna*	1	*dziadzio*	1
57	*Adziuś basałyk*	1	*dziedzice*	1
58	*Agnes*	1	*dziedziczyć*	1
59	*„Agnieszka"*	1	*dziewczyna-prawiczka*	1
60	*„avec famille"*	1	*eks-mąż*	1
61	*baja*	1	*elew*	1
62	*bączek*	1	*Elsinoe*	1
63	*bąk*	1	*faceteczka*	1
64	*biedniuteńka*	1	*familijka*	1
65	*biedulka*	1	*„gach"*	1
66	*błagać o rączkę*	1	*genealogiczny*	1
67	*bogaczka*	1	*gęś*	1
68	*brat-koleżka*	1	*Glaukopis*	1
69	*„chata"*	1	*Haleczka*	1
70	*chatka*	1	*Helcia*	1
71	*choroba*	1	*Heleństwo*	1
72	*czarnucha*	1	*Helia*	1
73	*czas próby*	1	*Helusia*	1
74	*człowieczek*	1	*herbarz*	1
75	*dama*	1	*herbowy szlachcic*	1
76	*Daniłowscy*	1	*iść przy czyim boku*	1
77	*„dobra dziewczyna"*	1	*Józio Trepka*	1
78	*drowa*	1	*Kazia Saska*	1
79	*druh*	1	*knot*	1
80	*duch-cygan*	1	*kochankowie*	1
81	*durzyć się (w kim)*	1	*koligacyja*	1
82	*„dziadziuś"*	1	*koligacyjka*	1

83	*dziecineczka*	1	*kwiatek*	1
84	*fabrykantowa*	1	*Leonowa*	1
85	*facet, co kopie*	1	*literatowa*	1
86	*galopant*	1	*macoszka*	1
87	*gołąbeczka*	1	*mająteczek*	1
88	*Haneczka*	1	*Marylka*	1
89	*harcerz*	1	*matuchna*	1
90	*Heida*	1	*„mąż"*	1
91	*Heniula*	1	*należeć do kogo*	1
92	*Heniura*	1	*niedobra*	1
93	*jagódka*	1	*niemowlęctwo*	1
94	*kącisko*	1	*nizanka pereł i złota*	1
95	*kobiecinka*	1	*ociec*	1
96	*kochanečka*	1	*oczepiny*	1
97	*kokoszka*	1	*oddać pierścionek*	1
98	*korepetytor*	1	*odebrać*	1
99	*kot*	1	*odkosz*	1
100	*Królowa*	1	*okradać*	1
101	*Łatkiewiczowa*	1	*opiekować się*	1
102	*„Madzia"*	1	*pan młody*	1
103	*mały jeździec z Nałęczowa*	1	*po bratersku*	1
104	*mamusieczka*	1	*po ojcowsku*	1
105	*marzenie*	1	*poczciwa*	1
106	*Matlakowscy*	1	*prawiczka*	1
107	*melodia miłości*	1	*przeobrazić się*	1
108	*mileńka*	1	*„przyjaciel domu"*	1
109	*milusińska*	1	*pseudo-zięć*	1
110	*miła*	1	*puścić w „trąbę"*	1
111	*mniemany Kacperek*	1	*rejentowa*	1
112	*monogamia*	1	*rejentowie*	1
113	*Muma*	1	*„rodzina"*	1
114	*my troje*	1	*rozłączenie się*	1
115	*myśl*	1	*rozprawiczyć*	1
116	*najukochańsza*	1	*samiec-mąż*	1
117	*najświętsza*	1	*Sascy*	1
118	*najukochańszy*	1	*siwy gołąbek*	1
119	*„nasunąć"*	1	*smutna*	1
120	*niewiasta-żona*	1	*spłodzony*	1
121	*obrazek*	1	*spółkować*	1
122	*oddech*	1	*starać się o rękę*	1
123	*odstawić*	1	*stare śmieci*	1
124	*Oktawia*	1	*starzec*	1
125	*osłoda*	1	*swatka*	1

126	*pan i pani*	1	*synaszek*	1
127	*pasierbica*	1	*szlachetna*	1
128	*począć się*	1	*tatusiowy*	1
129	*podwika*	1	*„towarzystwo"*	1
130	*przyjaciel*	1	*Trepkowie*	1
131	*przyjaciel-artysta*	1	*uczniaczek*	1
132	*przyjąć (kogo)*	1	*urodzony*	1
133	*radość*	1	*uwielbiana*	1
134	*Radziwiłłowicze*	1	*uwodzona*	1
135	*Rafałeczek*	1	*wychowawczyni*	1
136	*sen rozkoszny*	1	*wyjąć*	1
137	*Sieroszewscy*	1	*wypadeczek*	1
138	*„sowiooka"*	1	*złamać małżeńskie łańcuszki*	1
139	*Stanisławowa*	1	*złote wesele*	1
140	*„stary"*	1		
141	*stokrotna*	1		
142	*śliczniutka*	1		
143	*„śrybło-złoto"*	1		
144	*światło*	1		
145	*tajemnica*	1		
146	*tatuś-smarkacz*	1		
147	*trzy osoby*	1		
148	*Tuchutka*	1		
149	*Tuta*	1		
150	*Tuteczka*	1		
151	*Tutusia*	1		
152	*twoi*	1		
153	*Weryżanka*	1		
154	*wiano*	1		
155	*„willa"*	1		
156	*wydać za mąż*	1		
157	*zagadka*	1		
158	*złośnica*	1		
159	*zuch*	1		
160	*źrenica*	1		
161	*żeńska połowa majestatu*	1		
162	*Żydek-bankier*	1		

SŁOWNIK

ZAŁOŻENIA REDAKCYJNE CZĘŚCI SŁOWNIKOWEJ

1. Artykułem hasłowym, zgodnie z ogólną tradycją leksykograficzną i koncepcją wspólną dla całego cyklu, są zazwyczaj pojedyncze wyrazy sprowadzone do postaci podstawowej. Pod względem morfologicznym przeważają rzeczowniki i czasowniki, do nielicznych należą przymiotniki i zaimki. Istotną grupę stanowią także hasła o złożonej strukturze – są to np. utrwalone połączenia typu *być po słowie*, *być przy nadziei*, *cztery ściany*, *(dozgonna) towarzyszka życia*, *drzewo genealogiczne*, *prosić o rękę*, *stary kawaler*, *ślubny kobierzec*, *wyjść za mąż / wydać za mąż* – lub większe samodzielne, ale nieskonwencjonalizowane całostki znaczeniowe, które w twórczości Żeromskiego pojawiały się w różnych kontekstach, np. *cud życia*, *cząstka całości (matki)*, *facet, co kopie*, *kruszyna cielesna*, *latać do kogo*, *mały jeździec z Nałęczowa*, *zakurzony skarbczyk familii*. Definicje tych jednostek ustalono na podstawie kontekstu, np. **facet, co kopie** ‘żart. z miłością o synu Adamie, tu jeszcze jako o płodzie w łonie matki’: *Da Pan Bóg, że wszystko będzie dobrze, choć troszkę pocierpisz, ale za to ten facet, co kopie, będzie naszym kochanym synkiem. Zrobimy z niego wielkiego człowieka*; **sen rozkoszny** ‘z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’: *Dziecinko moja, śnie mój rozkoszny, czy nie sprawiłem Ci jakiej przykrości, czy nie zrobiłem czegokolwiek złego?*

Po cytacie umieszczono: skrót tytułu utworu, tom oraz stronę, z której go pozyskano.

2. Za odrębne hasła uznano jednostki, które Żeromski opatrzył cudzysłowem, np. *„kawaler”*, *„kuzynka”*, *„żona”*, pomimo tego, że w większości mają one swoje odpowiedniki bliskoznaczne bez tego znaku graficznego[108]. Cudzysłów jest charakterystycznym dla warsztatu pisarskiego Żeromskiego sygnałem metatekstowym[109], dzięki niemu pisarz modyfikował znaczenie leksemu w zakresie jego nacechowania, zwłaszcza ekspresywnego. Wydzielenie haseł z cudzysłowem lub rozstrzeloną grafią pozwoliło na szersze ogarnięcie

[108] Zdaniem Władysława Kupiszewskiego cudzysłów „wprowadza pewne odcienie znaczeniowe, np. ironii, żartobliwości, pomniejsza rozmiary treści znaczeniowej w stosunku do wyrazów bez cudzysłowu” (tenże, *Słowotwórcze neologizmy w „Dziennikach” Żeromskiego*..., op. cit., s. 272).

[109] O sygnałach metatekstowych (cudzysłów, rozstrzelenie) w twórczości Żeromskiego pisał także Stanisław Adamczewski. Autor uznał, że cudzysłów jako ironiczny lub żartobliwy „środek zastrzeżenia” jest jednym ze sposobów wyrażania „czujności pisarza, względem szablonów mowy” (tenże, *Sztuka pisarska Żeromskiego*…, op. cit., s. 265).

niuansów znaczeniowych i stylistycznych, istotnych dla analizy materiału, oraz prawidłowe odczytanie intencji autora, np. ironii lub żartu.

3. Definicje podawane po wyrazie hasłowym mają charakter słownikowy. Opracowano je na podstawie znaczenia kontekstowego, posiłkowano się także definicjami zawartymi w SW oraz SJPD. W przypadku haseł polisemicznych uwzględniono wszystkie znaczenia i ponumerowano je cyframi arabskimi. Zastosowano porządek frekwencyjny – od znaczeń o największej częstości występowania do najrzadziej poświadczonych. Każde znaczenie zostało udokumentowane cytatem/cytatami. Liczba cytatów jest uzależniona od frekwencji zanotowanych użyć (hapax legomena – jeden cytat), przy hasłach o większej częstotliwości użyć, a zwłaszcza tych o znaczeniach określonych na podstawie kontekstu, podawano więcej cytatów ilustrujących, aby jak najpełniej oddać znaczenie hasła. W definiowaniu haseł słownikowych wykorzystywano dane z SJPD. W przypadku kontekstowych wariantów znaczenia w definicji podano wskazanie: ‘tu:’.

4. Ważną częścią opisu hasła są dane statystyczne. Dzięki nim można w sposób obiektywny i wiarygodny określić udział i funkcje poszczególnych leksemów z badanego kręgu tematycznego w kreacji świata powieściowego, a w przypadku listów i dzienników osobiste poglądy, stanowisko Żeromskiego wobec kwestii rodzinnych, w tym także te dotyczące jego własnej rodziny. Ogląd całości materiału pozyskanego łącznie z beletrystyki oraz ze źródeł prywatnych daje możliwość wejrzenia w warsztat pisarski autora *Przedwiośnia*, ukazania jego preferencji w doborze środków językowych. Informacje o frekwencji pojawiają się w opisie jednostki hasłowej kilka razy. Bezpośrednio po haśle umieszczono w nawiasie ogólną dla danej jednostki liczbę użyć, następnie na końcu opisu umieszczono wykaz wszystkich lokalizacji (skrót utworu, tom, liczba wszystkich użyć w danym utworze lub tomie, strona). Jeśli hasło było użyte tylko jednokrotnie, wówczas informację o frekwencji wprowadzono tylko raz po wyrazie hasłowym. Końcowych danych frekwencyjnych nie zamieszczano także przy hasłach o frekwencji 2, jeśli wymieniono oba cytaty i/lub konteksty poświadczające wszystkie jego egzemplifikacje (zob. np. Adasieczek, „Adaś Wolf”).

W przypadku haseł polisemicznych najpierw podano liczbę poświadczeń (łącznie dla wszystkich znaczeń), następnie po każdym znaczeniu liczbę poświadczeń oraz ich lokalizację. Jeśli hasło miało frekwencję ≥2, wówczas w celu zapewnienia większej jasności danych liczbowych na końcu opisu hasła wprowadzono dane zbiorcze wraz z lokalizacją wszystkich poświadczeń. Dane zaprezentowano w układzie malejącym, zaczynając od tekstów z największą liczbą poświadczeń danej jednostki, kończąc na utworach z najmniejszą frekwencją.

5. Przy definiowaniu haseł stosowano odesłania sygnalizowane skrótem (p.), wprowadzano je zwłaszcza w przypadku synonimów oraz dubletów słowotwórczych i semantycznych, np. **rozłączenie się** ‘przen. rozwód (p.)’, **połowica** ‘żona (p.)’. We wszystkich przypadkach postać rzadziej używaną odsyłano do pełnej definicji umieszczonej przy formie częściej spotykanej.

6. Ważnym elementem słownika są, podawane przy każdym znaczeniu hasła, przykłady łączliwości z różnymi częściami mowy. Wyekscerpowane związki wyrazowe podzielono, uwzględniając ich strukturę, na wyrażenia, zwroty i frazy. Do wyrażeń zakwalifikowano połączenia, w których ośrodkiem związku, a zarazem wyrazem hasłowym, był:

a) rzeczownik – rzadziej przymiotnik lub imiesłów przymiotnikowy w znaczeniu rzeczownikowym, np. ***domowy*** (w zn. 3.), ***ciężarna***, ***maleńki*** (w zn. 1., 2.) – z określnikami w formie przymiotników, imiesłowów, np. ***ciotka***: *biedna*, *daleka*, *dobrotliwa*, *poczciwa*, *podstarzała*, *strupieszała*; zaimków: *moja*, *nasza*; rzeczowników w mianowniku, np. ***ojciec*** *Berto*, *de Granno Granowski*, *dobrodziej*, *nieboszczyk*, *pijak*; rzeczowników w przypadkach zależnych, np. ***kuzyn***: *dziedzica*, *Piotra*, *Zwierkowskiego*; ***rodzina***: *gospodarza*, *Gromadzkich*, *kolonistów*, *Nekandów*; rzeczownika z wyrażeniem przyimkowym, np. ***piastunka***: *z małym bobkiem trzykwartalnym*, ***pędractwo***: *z ostrzyżonymi przy samej skórze czuprynami i w mniej lub więcej krótkich majtkach*;

b) przymiotnik z wyrazem określanym, czyli rzeczownikiem, np. ***dziecinny***: *lata*, *wyobraźnia*, *szczęście*; ***familijny***: *afera*, *banialuka*, *człowiek*, *galeria*, *kłopoty*, *kółko*, *legenda*, *precjoza*, *rzeczy*.

Do grupy zwrotów i fraz zakwalifikowano związki wyrazowe, w których skład wchodzi czasownik w bezokoliczniku (zwrot) lub w formie osobowej (fraza), w połączeniu z: rzeczownikiem, np. ***kochać***: *dziecko*, *Leona*, *matkę*, *połowicę*…; okolicznikiem, np. ***kochać***: *do szaleństwa*, *na zabój*, *nad życie*.

Z punktu widzenia współczesnej polszczyzny wymienione struktury charakteryzują się różnym stopniem leksykalizacji. Częste są zwłaszcza połączenia okazjonalne, utworzone przez Żeromskiego doraźnie na potrzeby tekstu, np. **matka**: *dwudziestoletnia*, *dzień śmierci mojej matki*, *grób matki*; **kolebka**: *sześcioniedzielnej córeczki*; **malec**: *wrzask malca*; **małżeństwo**: *chrapało na wspólnym sienniku pod obdartą kołdrą watową*.

Przy definiowaniu związków wyrazowych uwzględniono ich użycia realnoznaczeniowe oraz przenośne.

28 × 24 = 672; 672 × 60 = 37 320 minut / 21 × 24 = 504 504 × 60 = 30 240 (5)

‘kod rodzinny oznaczający sposób liczenia czasu, wyrażający tęsknotę za bliską osobą’

28 × 24 = 672; 672 × 60 = 37 320 minut*. Czy naprawdę można by pocałować usteczka i ramiona, i nóżki nie tylko oczami?* Listy I 165

21 × 24 = 504 504 × 60 = 30 240 *Wolałbym, psiamać, nie umieć mnożyć, jak mnożyć ciągle takie straszne cyfry – 504 godziny… o la Boga!* Listy I 181

bo: ***31 – 26 = 5, 5 + 5 = 10 dni. 24 × 10 = 240 godzin****. Gdyby tak można 239 godzin przespać, a teraz jest szósta po południu, to akurat za godzinę szedłbym na dworzec po żonę.* Listy I 185

Ach, czy przyjedziesz, moja najdroższa…

Jeszcze ***15 × 24 = 600 godzin.***

600 × 60 = 36 000 minut.

36 000 × 60 = 2 160 000 sekund*.* Listy I 176

(5): Listy I (5) 165, 176, 181, 185, 303

A

ABAKANOWICZÓWNA (1)

‘Zofia – córka Brunona Abakanowicza’

Przychodzi do mnie czasem ks. Chodorowski, który był kiedyś w sanatorium i zna Sienkiewiczównę, ***Abakanowiczównę*** *itd.* Listy IV 159

ADAM (12)

‘ukochany, jedyny syn Stefana i Oktawii Żeromskich’

Co też ***Adam*** *mówi? Nic nie wie jeszcze, dokąd jedzie, co z nim robią.* Listy III 139

Wyrażenia:

– *śp.* Listy V 385, 386, Listy VI 23
– *Żeromski* Listy V 371

Frazy:

– *mój syn Adam umarł* Listy V 371

(12): Listy V (6) 108, 116, 371 (2), 385, 386, Listy III (3) 139, 269, 325, Listy VI (3) 23, 176, 231

„ADAM ŻEROMSKI” (1)

‘żart. o synu Adamie (p.)’

Co słychać u Państwa? Jak też tam „Adaś Wolf”? Pewno już sięga bez włażenia na stołek do brody ojcowskiej. ***„Adam Żeromski”*** *jeszcze tak nie urósł, ale nie daje sobie w kaszę dmuchać.* Listy III 235

Frazy

przenośne:

– *jeszcze tak nie urósł, ale nie daje sobie w kaszę dmuchać* Listy III 235

ADASIECZEK (2)

'pieszczotliwie, z miłością o Adamie (p.)'

*Bardzo, bardzo dziękuję **Adasieczkowi**, że pisze i takim jeszcze ślicznym charakterem, zupełnie jak dorosły.* Listy V 29

Wyrażenia:

– *mój jedyny* Listy V 32

(2): Listy V (2) 29, 32

ADASIEK (ADAŚKO) (1)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

*Byłam dzisiaj z **Adaśkiem** po obiedzie, jak Tatuś spał, u p. Micińskich.* Listy III 277

ADAŚ (113)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

***Adaś** i Henia bardzo serdecznie odczuli Pani smutek. Mały Pani uczeń każe całować Panią mocno, mocno.* Listy IV 87

Wyrażenia:

– *biedaczek* Listy VI 120
– *grobowczyk Adasia* Listy VI 103
– *kochany* Listy V 372 (2)
– *mój jedyny* Listy V 89
– *najdroższy* Listy V 250, 251
– *niezdrów* Listy V 247
– *portret Adasia* Listy VI 30
– *ubrańko dla Adasia* Listy III 290
– *zdrów* Listy III 259
– *zdrów, tłusty* Listy III 290
– *zwłoki Adasia* Listy VI 183

Frazy:

– *bawił się zapamiętale* Listy III 257

przenośne:

– *prawdziwie zasnął w Bogu* Listy V 372
– *rozpuścił się jak dziadowski bicz* Listy III 325

(113): Listy III (43) 141, 155, 170 (2), 173 (2), 174, 175, 179, 257, 258, 259 (2), 264, 265, 269 (2), 278 (4), 281, 290 (2), 293, 294 (3), 295, 296 (2), 301, 302, 303 (4), 310 (3), 325 (3), Listy V (35) 58, 70 (3), 89, 113 (3), 121, 123, 124, 142 (4), 170, 207, 218, 221, 224 (2), 234, 238, 239 (2), 247 (2), 250, 251, 270, 271, 370, 372 (3), Listy IV (23) 10, 87, 104, 129, 137 (2), 145, 163, 174, 176, 177, 180, 181 (2), 190, 191 (2), 194, 228, 234, 257, 305, 347, Listy VI (12) 30, 31, 58, 66 (5), 103, 119, 120, 183

„ADAŚ WOLF" (2)

'Adam – syn państwa Wolfów'

*Co słychać u Państwa? Jak też tam **„Adaś Wolf"**? Pewno już sięga bez włażenia na stołek do brody ojcowskiej. „Adam Żeromski" jeszcze tak nie urósł, ale nie daje sobie w kaszę dmuchać.* Listy III 235

(2): Listy III (2) 235 (2)

ADULO (1)

'z miłością, familiarnie o Adamie (p.)'

*Nie bardzo biegaj, **Adulu**, po Paryżu, żeby się nie zaziębić albo jakiej biedy nie napytać.* Listy IV 210

ADUŚ (1)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

***Aduś** bawił się tam doskonale, zostaliśmy na podwieczorku.* Listy III 277

ADWOKATOWA (1)

'żona adwokata'

*Słuchaj no – jak ty jeszcze będziesz mówił i łykał wiatr, to zaraz powiem Jadwidze o **adwokatowej**. Słyszysz?* Dzien VI 342

ADZIU (ADZIO) (3)

'z miłością, familiarnie o Adamie (p.)'

*Jak mi żal **Adzia**, tego wyrazić nie zdołam. Po prostu nie wiem, co poczną bez niego.* Listy III 132

(3): Listy III (3) 132, 157, 167

ADZIUCH (1)

'z miłością, familiarnie o Adamie (p.)'

*Jak też **Adziuchowi** podoba się Karlsbad? Co tam robi ten mały jeździec z Nałęczowa?* Listy IV 197

ADZIUCHA (1)

'z miłością, familiarnie o Adamie (p.)'

*Całuję Was po milion razy. **Adziucha**, syneczku ukochany!* Listy IV 198

ADZIUSIECZEK (5)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

***Adziusieczek** niech będzie tak dobry i pisze codziennie, choćby jeden, dwa wyrazy i adres.* Listy V 25

Wyrażenia:

– *drogi* Listy V 117
– *najdroższy* Listy V 113, 232

(5): Listy V (5) 25, 41, 113, 117, 232

ADZIUSIEK (19)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

*Całuję Was po milion razy. **Adziuśku**, synku!* Listy IV 209

Wyrażenia:

– *drogi* Listy V 41, 67, 160, 169, 194
– *mój najdroższy* Listy V 153
– *najdroższy* Listy V 41, 51, 80, 114, 118, 166

Frazy:

– *ściskam serdecznie* Listy V 24

przenośne:

– *przyciskam do serca* Listy V 22

(19): Listy V (17) 22, 24, 25, 41 (3), 51, 67, 80, 114, 118, 153, 160, 166, 169, 194, 283, Listy III (1) 160, Listy IV (1) 209

ADZIUŚ (112)

'pieszczotliwie, familiarnie o Adamie (p.)'

*Babcia zdrowa, choć stęka, ale ma się zupełnie dobrze. Wszystko było najpewniej z żołądka. **Adziuś** zdrów.* Listy IV 95

Wyrażenia:

– *drogi* Listy V 90, 93, 120, 124, 138, 152, 155, 161, 176, 185, 211, 234, 243, 246, 260
– *jedyny* Listy III 185
– *kochany* Listy III 184
– *mój najdroższy* Listy V 246
– *mój syneczek* Listy III 162
– *mój ukochany* Listy V 83, 283
– *najdroższy* Listy V 43, 86, 87, 94, 138, 154
– *najdroższy mój* Listy V 243
– *ukochany* Listy V 281
– *zdrowy* Listy III 199 / *zdrów* Listy III 221, 269, Listy IV 95

Zwroty:

– *najdroższy* Listy V 245, 247 (2), 248 (2), 249, 252, 255, 260, 265 (2)

Frazy:

– *miał niedyspozycję żołądka* Listy III 269
– *pije dużo kefiru* Listy III 260

przenośne:

– *mojego przyciskam do duszy* Listy V 22
– *wygląda jak bania* Listy III 260

(112): Listy V (62) 22, 25 (2), 36, 43, 44, 50, 60, 64, 67, 69, 70, 71, 75, 83, 86, 87, 90, 93, 94, 120, 124 (2), 138 (2), 148 (2), 152, 154, 155, 161, 164, 176, 185, 211, 212, 214, 215, 222, 228 (2), 234 (2), 243 (2), 245, 246 (2), 247 (2), 248 (2), 249, 252, 255, 260 (2), 265 (2), 281, 283 (2), Listy III (34) 138 (2), 153, 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 167, 168, 169, 180, 181 (2), 182, 184, 185, 187, 195, 199, 200, 202, 214, 221,

257 (2), 260, 269 (2), 282, 311, Listy IV (16) 95, 113, 141, 143, 150, 159, 160, 163, 170, 177, 187 (2), 191 (2), 211, 212

ADZIUŚ BASAŁYK (1)

'żart. familiarnie o Adamie (p.)'

*Wszyscy jesteśmy zdrowi, **Adziuś basałyk**, Henia jak śliwka, nawet mnie przybyło na wadze o 1 kilo.* Listy III 309

AFEKT (3)

'miłość (p. w zn. 1.)'

*Niepostrzeżenie **afekty** zawirowały jak odór ohydy życia bez Tatiany.* Urod 189

Frazy

przenośne:

– *afekty zawirowały jak odór ohydy życia* Urod 189

(3): Urod (2) 189, 269, Prom (1) 101

AGNES (1)

'najsympatyczniejsza bohaterka *Dawida Copperfielda*, tu: o Oktawii Rodkiewicz'

*Jeszcze 10 dni i będę leciał do Ciebie, ptaszynko moja, jedyne moje marzenie, moja **Agnes** dobrotliwa.* Listy I 333

Wyrażenia:

– *moja, dobrotliwa* Listy I 333

„AGNES" (5)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego' (<łac. *agnus* 'baranek'>, wg Żeromskiego: agnus 'baranek, biały, cichy, niewinny, dobry baranek' zob. cyt. niżej)

***„Agnes"** – jak on to dobrze powiedział, ten doktór od tych, co mają źle w głowie. Agnes – jest w tym zawołaniu taki sam dziwny i przejmujący urok, jaki wtedy ogarnia serce, gdy ksiądz cicho mówi: Agnus Dei… Ale bo to damy rozumieją po łacinie? Po łacinie agnus – znaczy baranek, biały, cichy, niewinny, dobry baranek.* Listy I 157

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 157

(5): Listy I (5) 157 (3), 161, 182

„AGNIESZKA" (1)

'Agnes (p.)'

*nawet z dala od Ciebie – widzę moją drogę i czuję na sobie moc Twej zdrowej, prawej, rozumnej i tak przedziwnie szlachetnej duszy. Moja **„Agnieszko"** droga.* Listy I 106

Wyrażenia:

– *moja, droga* Listy I 106

AKT PRAWNEGO ZŁĄCZENIA (1)

'akt ślubu (p.)'

*gromadził w swym portfelu dokumenty wyraźniejsze, jak testament Ogrodyńca, **akt** ślubu i **prawnego złączenia** Nienaskiego z Xenią.* Zam 201

Wyrażenia:

– *akt prawnego złączenia Nienaskiego z Xenią* Zam 201

AKT ŚLUBU (2)

'dokument prawny poświadczający urzędowo zawarcie małżeństwa'

*gromadził w swym portfelu dokumenty wyraźniejsze, jak testament Ogrodyńca, **akt ślubu** i prawnego złączenia Nienaskiego z Xenią.* Zam 201

(2): Dzien II (1) 177, Zam (1) 201

ALBUM (2)

'książka zawierająca fotografie rodzinne; pamiątka rodzinna'

*Na stole leży ogromny **album** w aksamitnej oprawie z fotografiami tych tylko krewnych i znajomych, którzy mają przed nazwiskami literki… hr.* Dzien VI 12

(2): Dzien VI (2) 12, 289

ALIMENTA (1)

'pieniądze wypłacane systematycznie po rozwodzie byłej żonie'

*Muszę płacić mojej „żonie" **alimenta** podwyższone.* Dzieje I 99

Wyrażenia:

– *podwyższone* Dzieje I 99

ALKIERZ (7)

'mały, boczny pokój, zwykle służący członkom rodziny jako sypialnia'

*wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w bawialni, w **alkierzach**, w ciasnych i niskich izdebkach dworu* Pop I 53

Wyrażenia:

– *dalszy* Wier 128

(7): Wier (2) 118, 128 , Pop I (3) 53, 55, Pop III (1) 6, Echa (1) 92

ALKOWA (2)

'alkierz (p.)'

*Panna Salomea sypiała początkowo w zimnym salonie przytykającym do jej dawnej **alkowy**, a obecnie legowiska chorego.* Wier 40

(2): Wier (2) 40 (2)

AMANT (2)

'kochanek (p.)'

*– Otwórz! – Nie otworzę. – Czy tylko owa migrena nie zmaterializowała się w postać **amanta**? Nie rozumiem, co mówisz! – syknęła wierna małżonka z godnością.* Prom 211

(2): Pom (1) 211, Przed (1) 238

AMORY (3)

'zalecanie się, miłostki, flirtowanie, zwłaszcza młodych ludzi przed ślubem'

*A zrób, co chcesz! Mnie czynisz powiernikiem jego **amorów**. Także pomysł!* Urod 166

(3): Uciek (2) 174, 179, Urod (1) 166

ANIOŁ (9) / **ANIOŁ STRÓŻ** (1)

1. 'przen. o żonie, narzeczonej lub innej ukochanej kobiecie, względem której ma się poważne zamiary' (8)

*Cóż tak patrzysz – zaperzyła się piękna Zinaida. – Łatwo ci patrzeć!... Łatwo, niełatwo… – wycedził Michel przez swe niezbyt idealne uzębienie. – Cóż mam począć, **aniele**?* Pom 185

*Gdzie Ty jesteś w tej chwili, duszo moja, najdroższa moja tajemnico, wieczny mój **aniele stróżu**? Dziwna tu jest poezja w spienionych potokach* Listy I 218

Wyrażenia:

– *mój* Dzien II 78, 390, Pom 185
– *mój dobry* Listy I 292
– *wieczny mój aniele stróżu* Listy I 218

(8): Dzien II (2) 78, 390, Listy I (3) 116, 218, 292, Pom (3) 185, 210 (2)

2. 'przen. o zmarłym synu, który pomaga ojcu na ziemi' (1)

*Doktór Zenon bardzo rzadko odwoływał się do swego **anioła**.* Pom 155

3. 'przen. o umarłej, ukochanej matce, tu: o Józefie Żeromskiej' (1)

*A ja… a ojciec, mój biedny, ukochany ojciec i dwie siostry, zostaliśmy sami, sami nad mogiłą, nad mogiłą ukochanego, naszego **anioła**…* Dzien I 46

Wyrażenia:
– *ukochany, nasz* Dzien I 46

(10): Listy I (3) 116, 218, 292, Pom (4) 155, 185, 210 (2), Dzien II (2) 78, 390, Dzien I (1) 46

APTEKARZOWA (1)

'żona aptekarza'

zdolnym jest do platonicznego rozmiłowania się w pani ***aptekarzowej****, damie tępej umysłowo jak siekierka do rąbania cukru* Sił 89

„ASYSTENT" (1)

'przen. zmarły syn, który pomaga ojcu na ziemi'

gdy trzeba było zwalczać chorobę, wyrastającą z brudu, nędzy, wszy i zaduchu – przy barłogach na poły zgniłych wśród szmat zetlałych od lepkiego potu – dobie najtrudniejszych rokowań i decyzyj, skoro przyszło ważyć się na środki i przedsięwzięcia ostateczne, doktór Zenon odwoływał się do pomocy swego ***„asystenta"****, niewidzialnego współpracownika, zgasłego syna.* Pom 155

ATOM-MIŁOŚĆ (1)

'przen. bezgraniczna, najczystsza, pierwotna miłość (p. w zn. 2.)'

Później, gdy łzy w oczach jej dostrzeżesz, samolubstwo się wyszumi – widzisz, że okropnie biedna, że to ona, ona, ona! Wtedy znów na kolana paść i szlochać. Wtedy już nie wiesz, co się dzieje. Wtedy najczystsza i bezgraniczna, niezbadana ***atom-miłość*** *zlata na ciebie. Płakać, bez końca płakać…* Dzien III 67

Wyrażenia:
– *bezgraniczna* Dzien III 67

„AVEC FAMILIE" (1)

'z rodziną' <fr.>

Nazajutrz czytałem w nicejskim dzienniku o przyjeździe hrabiego Z. do Nicei ***„avec familie"****.* Listy III 179

B

BABA (13)

1. 'pogard. o nieatrakcyjnej żonie, która nie może być obiektem pożądania mężczyzny, męża' (5)

Gryzie cię widok, że ci już piersi obwisły, żeś już kwoka łażąca tam tylko, gdzie Władek każe, żeś już ***baba*** *– a ja wciąż jeszcze ta sama!* Dzieje I 105

Wyrażenia:
– *chutliwa* Wiatr 42

(5): Char (1) 157, Dzieje I (1) 105, Prom (1) 60, Wiatr (2) 42, 135

2. 'kobieta zamężna, żona' (4)

Ginęły ***baby*** *i dziewki.* Wiatr 136
z ***babą*** *siedział na komornym* Zmierzch 55

(4): Prom (2) 43, 60, Roz (1) 144, Wiatr (1), 136, Zmierzch (1) 55

3. 'żona chłopa' (4)

Nie spostrzegła, że zza węgłów stodoły, zza drzew wysuwali się gospodarze wiejscy, ***baby*** *i dzieci.* Wier 101

Wyrażenia:
– *baby fornali* Przed 227

(4): Char (2) 157, 158, Przed (1) 227, Wier (1) 101

(13): Char (3) 157 (2), 158, Prom (3) 43, 60 (2), Wiatr (3) 42, 135, 136, Dzieje I (1) 105, Przed (1) 227, Roz (1) 144, Wier (1) 101

„BABA" (1)

'żart., pot. o Helenie (p.)'

*Opowiem sobie moją podróż – to mię uspokoi, uspokoi moje nerwy, bo zdaje się – ja tę **„babę"** nerwami kocham…* Dzien III 63

BABCIA (14)

'z sympatią o babce (p.)'

*Duża twarz **babci** była poprzecinana masą zmarszczek tworzących istne sieci komunikacyjne między oczyma i ustami.* Syz 68

Wyrażenia:

– *droga* Syz 71

(14): Ludz I (5) 13 (2), 18, 19, 22, Syz (4) 68, 70, 71, 232, Dzien IV (1) 66, Dzien V (1) 245, Dzien VI (1) 239, Listy III (1) 64, Listy IV (1) 95

„BABCIA" (1)

'iron. o Rozalii z Dzięciołowskich Dobrzyńskiej – matce p. Natalii (doktorowej), która była kochanką Żeromskiego'

*Po południu poszedłem do lasu, a podróż moja była nawet usankcjonowaną przez **„babcię"** D., prosiła mię bowiem, abym, jeżeli spotkam „panią doktorową", list jej jakiś oddał.* Dzien odn 93

BABINA (1)

'ze współczuciem o matce'

*Możesz, osierocona **babino**, płakać tak długo, aż ci stare oczy we łzach wypłyną, bo jego* [syna] *już pewno nie ujrzą.* Mog 116

Wyrażenia:

– *osierocona* Mog 116

BABKA (18)

'matka ojca lub matki'

***Babka** moja, jak zapamiętałem, matka i moja, Panie, świeć nad jej duszą, żona, były ich lekarkami.* Pop I 39

Wyrażenia:

– *babka dziedziczka* Ludz II 208
– *babka wariatka* Ludz I 37
– *moja* Pop I 39
– *ogromnej rzeszy wnuków* Dzien V 207
– *staruszka babka* Syz 209

(18): Ludz I (3) 14, 24, 37, II (5) 208, 243, 245, 357 (2), Dzien V (2) 207, 252, Wiatr (2) 75, 142, Dzien III (1) 78, Listy I (1) 324, Listy IV (1) 437, Pop I (1) 39, Prom (1) 10, Syz (1) 209

BABUNIA (4)

'pieszczotliwie, z miłością o babci'

*Były to jakoweś kopie, odstawiane przez miernego malarza ze wzorów niewiadomych, a jak złośliwi opowiadali, z opisów **babuni** Tekli.* Char 235

Wyrażenia:

– *babunia Tekla* Char 235
– *biedna* Ludz II 244

(4): Ludz I (1) 24, II (2) 244, 245, Char (1) 235

BABY I (1)

'dziecko' <ang.>

*Najmłodsza – Maria – była najczystszym okazem angielskiego **baby**.* Char 11

Wyrażenia:

– *najczystszy okaz angielskiego baby* Char 11

BABY II (2)

'tu: familiarnie o Oktawii Rodkiewicz (narzeczonej Żeromskiego) i jej córce Henryce' (2)

*Całuję Was, obiedwie **baby**, po łapach przebrzydłych. Nie chorujcie, bo „wezmę" i przyjadę*

z takim kijem, że na sam jego widok ozdrowiejecie. Listy I 145

Wyrażenia:
– *obiedwie* Listy I 229
– *moje* Listy I 310

(2): Listy I (2) 229, 310

„BACHOR" (1)

'z niechęcią o dziecku z nieprawego łoża; bękart (p.)'

*Już on dla niej jest obcym człeczyną. Nikczemnik Niepołomski, który ją uwiódł. Toteż zabiła jego dziecko (**„bachora"**) – i basta*. Dzieje II 20

BACHUR (2)

'żydowskie dziecko'

*Za co oni takie szczęśliwe są, a ja nie mam nic – tylko te małe **bachury**, co oni czekają na mnie i miślą, co ja im przyniosę jeść – aj, jakie oni biedne są, te moje **bachury**…* Dzien VI 11

Wyrażenia:
– *małe* Dzien VI 11
– *moje* Dzien VI 11

(2): Dzien VI (2) 11 (2)

BAJA (1)

'bajka (p.)'

*Co tam Heniuta robi? Jaką ja umiem jedne **bajęo** lisie i małych lisiątkach, jak to lis chodził i łapał małe kurki…* Listy I 179

BAJKA (5)

'tekst czytany dzieciom'

*Heniutki pantofelki i łapki, i czuprynę całuję. Gdy ją zobaczę, opowiem śliczne **bajki**.* Listy I 116

Wyrażenia:
– *przecudna* Listy I 310
– *śliczne bajki* Listy I 116

(5): Listy I (5) 116, 309, 310 (2), 320

„BAJKA" (2)

'opowieści, wymyślone historie opowiadane dzieciom; tu: słowna gra wstępna przed współżyciem'

*„Dziadunio" zaczął z pośpiechem rozbierać pannę, która jeszcze nie umiała samodzielnie rozpinać guzików u swych trzewików i załatwiać się z tajemnicami stanika na plecach. W trakcie tych pomocy obowiązkowo musiała być **„bajka"**. Były to zazwyczaj różne klituś-bajduś o „cioci Xeni". Tego wieczora „dziadunio" produkował z niemałym artyzmem naśladowanie biegu pociągu*. Char 345

(2): Char (2) 345, 346

BANDA (1)

'gromada (p.)'

*Pośród wierzgającej gromady pełzało jakieś małe rachityczne, ze sromotnie krzywymi nogami i ze śladami ospy na gołych, mizernych gnatach. Cała ta **banda** sprawiała wrażenie śmieci podwórza czy zeschłych liści, które wiatr miota z miejsca na miejsce. Rej wodził między całą hałasującą czeredą chłopak ośmioletni, wysmukły* Ludz I 40

Frazy

przenośne:
– *sprawiała wrażenie śmieci podwórza czy zeschłych liści, które wiatr miota z miejsca na miejsce* Ludz I 40

BARONÓWNA (1)

'córka barona'

*nazywa **baronównę** imionami takiej pogardy, że doprawdy mam chęć uważać panią Zofię za przyszłą patronkę powiatu stopnickiego.* Dzien VI 121

BARYKOWA (7)

'żona Baryki'

*Już po raz pierwszy, wnet po ślubie, jadąc przez Moskwę pani **Barykowa** (Jadwiga*

z Dąbrowskich) wsławiła się była pośród polonii rosyjskiej rozmową z jamszczykiem. Przed 10

Wyrażenia:

– *pani Barykowa (Jadwiga z Dąbrowskich)* Przed 10

(7): Przed (7) 10 (3), 28 (2), 29, 36

BASAŁYK (2)

'żart. familiarnie o Adamie, synku Żeromskiego'

Jakże teraz zdrowie tego małego ***basałyka****? Czy bardzo krzyczy? Gdzie Henia teraz mieszka?* Listy IV 182

Wyrażenia:

– *mały* Listy IV 182

– *opalony* Listy III 290

(2): Listy III (1) 290, Listy IV (1) 182

BAŚŃ (1)

'bajka (p.)'

Gdzie sześcioletnie dziecko z największą przyjemnością idzie do wspólnego domu zabawy. Opowiadają mu tam cudowne ***baśni****. Zawiera tam pierwsze w życiu znajomości* Ludz II 331

Wyrażenia:

– *cudowne* Ludz II 331

BAWIALNIA (2)

'pokój do bawienia gości, salon; miejsce spotkań towarzyskich rodziny'

wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w ***bawialni****, w alkierzach, w ciasnych i niskich izdebkach dworu* Pop I 53

(2): Pop I (1) 53, Pop III (1) 135

BAWIALNY (1)

'w zn. rzecz. bawialnia (p.)'

Opanowała go myśl po prostu desperacka: przejść na palcach przez pokój pani Wzorkiewiczowej, wejść do ***bawialnego****, pochylić się nad śpiącą Terenią i cicho, cichutko ucałować jej włosy.* W sid 232

BAWIĆ SIĘ (1)

'przen. uprawiać potajemnie miłość przedmałżeńską'

A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a chłopak już wąsaty. To ten lata do niej, ale mi się nie zdaje, żeby państwo dali za takiego, bo gdzież to… – Jak to… lata, lata do niej? [...] *Przyszedł ten Buzowszczak pod samo okno, gdzie panna Tereska śpi, i zakołatał palcem w szybę. Zaraz, powiada, wylazła do niego przez okno i* ***bawili się*** *tam pod krzakami sporo w noc.* W sid 241

Zwroty:

– *pod krzakami* W sid 241

BĄCZEK (1)

'pieszczotliwie bąk (p.)'

Mały ich (Janków) ***bączek*** *był chory – niestety – na brzuszek i wrzeszczał tak srodze, że aż Adaś o tym do mnie pisał.* Listy IV 174

Wyrażenia:

– *mały* Listy IV 174

BĄK (1)

'przen. małe dziecko'

Musi o telegramie Adziuś pamiętać, bo on teraz stanie się głową rodziny, wujem i poważnym opiekunem małego ***bąka****.* Listy IV 141

Wyrażenia:

– *mały* Listy IV 141

BECH (1)

'lekcew. noworodek'

Helena ma dziecko – to nieszczęście. Pomyśleć: ***bech*** *ten piszczy tam i ona to weźmie, i będzie całować…* Dzien III 100

Frazy:

– *piszczy* Dzien III 100

BELWEDER (2)

'budowla na wzniesieniu z pięknym widokiem, tu: przen. stary dwór, gniazdo rodzinne'

Belweder *– był to dawny dwór, gniazdo prapradziadowskie z modrzewiowego drzewa. Stał w głębi ogrodu. Ze starości zapadł się w ziemię, ściany jego zgięły się; dach prawie gruntu dotykał, a dzikie krzewy, zasłaniające okna, do połowy wielkiego dachu wystrzelały.* Pop I 62

(2): Pop I (2) 62 (2)

BERBEĆ (5)

'małe dziecko, malec'

Ile razy ja tu na Łysicy niedźwiedzia widział, jakem jeszcze był małym ***berbeciem!*** Pop I 19

Wyrażenia:

– *mały* Ludz II 266, Pop I 19

(5): Prom (2) 130, 131, Ludz II (1) 266, Pop I (1) 19, W sid (1) 209

BEZDZIETNY (2)

'nieposiadający dzieci'

Doktor Żwirski był żonaty, lecz ***bezdzietny.*** Naw 146

Wyrażenia:

– *konfiskata majątku bezdzietnych* Wiatr 166

(2): Naw (1) 146, Wiatr (1) 166

BEZPOTOMNIE (1)

'nie mając potomstwa'

On jest bogaty, ma pieniądze po bracie, który ***bezpotomnie*** *umarł.* Przed 209

Zwroty:

– *umrzeć bezpotomnie* Przed 209

BEZŻENNOŚĆ (1)

'bycie w stanie kawalerskim; nieposiadanie żony'

długa w nim chałupa – ohydna z wierzchu i niepowabna z żadnej strony – a w niej mieściła się pewna instytucja miejska, której byt finansowy oparty był na skutkach wynikających ***z bezżenności*** *żołnierzy* Urod 54

Wyrażenia:

– *bezżenność żołnierzy* Urod 54

BEZŻENNY (5)

'niemający żony'

– Piotr w randze sztabs-kapitana umarł na Kaukazie. Był ***bezżenny.*** Urod 37

(5): Echa (1) 85, Prom (1) 108, Sen o szp (1) 85, Urod (1) 37, Wiatr (1) 220

BĘBEN (1)

'przen. lekcew. chłopskie, biedne dziecko'

– Prosiłam cię, panie doktorze, na naradę. – Służę z gotowością. – Co do tych ***bębnów*** *folwarcznych. Nie ma sposobu, prawda? – Nie ma żadnego.* Ludz II 215

Wyrażenia:

– *folwarczny* Ludz II 215

BĘKART (3)

'dziecko z nieprawego łoża'

Nie byłabym tutaj – marzyła – tylko w Warszawie. Suszyłabym pieluchy, a Aniela nazywałaby je ***bękartem.*** Dzieje II 8

Frazy

przenośne:

– *ludzie ścigają bękarta jak wściekłego psa* Dzieje II 9

(3): Dzieje II (3) 8, 9 (2)

BIAŁKA (2) / **BJAŁKA** (3)

'kaszub. żona'

*Ujrzał wreszcie dziecińskie uśmiechy, **białki** oczy spłakane.* Międz 347

*A jak woen w noce złowjeł cezą moersce rebe, stornie abo stornewscje, tak wden z rena szed spać, a jego **bjałka**, nenka, sostra abo corka rozwieszała nete na szteki, abo knepele, abo bjeżeła z nałowjonemi rebami do mjasta* Wiatr 262

Wyrażenia:

– *miłowana bjałka* Międz 345
– *białki oczy spłakane* Międz 347

(2): Międz (2) 347, 348; **(3):** Wiatr (2) 262 (2), Międz (1) 345

BIEDNA (1)

'z miłością i tęsknotą o Helenie (p.)'

*Nie odpisałem jeszcze Heli. Moja ptaszyna, moja smutna, moja **biedna**… Zobaczę ją za parę dni.* Dzien III 57

Wyrażenia:

– *moja* Dzien III 57

BIEDNIUTEŃKA (1)

'z miłością, tęsknotą o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Nie będziesz się gniewać, moja **biedniuteńka**? Ja tak kocham, taki tu jestem samotny.* Listy I 140

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 140

BIEDULKA (1)

'z miłością, współczuciem o chorej Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Jak Twoje zdrowie, **biedulko** moja? Co ja bym dał za to, żeby wiedzieć, co to za choroba taka.* Listy I 151

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 151

BIEL (1)

'przen. strój koloru białego, tradycyjnie zakładany przez pannę młodą w dniu ślubu'

*Za matką szła panna Jadwiga w **bieli**, okryta nieskończenie długim welonem.* Roz 137

Wyrażenia:

– *panna Jadwiga w bieli* Roz 137

BLUMOWA (1)

'żona Bluma'

*A i ja sama czyż mogę się chełpić, że mię nie obchodzi, co szepce pani Lipecka, **Blumowa** albo inna „matka", zajęta systematycznym psuciem duszy swego dziecka pod pretekstem edukacji? Bynajmniej!* Ludz I 175

BŁAGAĆ O RĄCZKĘ (1)

'z zapałem starać się o poślubienie kobiety, usilnie proponować jej małżeństwo'

*Tak wierzę, tak wiem, że choćbym Cię nigdy nie miał zobaczyć, nie zmienię się nigdy, że… śmiem **błagać o** Twoją **rączkę**, oświadczam się uroczyście wobec Heni i Mickiewicza.* Listy I 195

BOBEK (2)

'przen. żart. dziecko'

*Natomiast otworzył mi drzwi i wpuścił do ślicznego dziewiczego apartamenciku jakiś bardzo milutki, bardzo ładny, dwunastoletni może **bobek** rodzaju żeńskiego, z rodu K. bodaj ostatni.* Dzien IV 276

*Wjeżdża piastunka z małym **bobkiem** trzykwartalnym, przerywając na szczęście nieszczęsną krytykę literacką.* Dzien VI 14

Wyrażenia:
– *bardzo milutki, bardzo ładny, dwunastoletni bobek rodzaju żeńskiego* Dzien IV 276
– *mały trzykwartalny* Dzien VI 14

BOBO (1)
'pieszczotliwie o dziecku'

Dwór, jak większość ich tutaj, słomą kryty, choć dosyć obszerny, jak na dwoje młodych ludzi i ***bobo*** *małe, noszące koszulkę w zębach.* Dzien V 215

Wyrażenia
przenośne:
– *małe, noszące koszulkę w zębach* Dzien V 215

BOGACZKA (1)
'o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego, która hojnie wspierała go finansowo'

Ach, prawda! Po co, moja złota ***bogaczko****, przysełasz tyle pieniędzy. Ja to wszystko szybko puszczę i ani dymu…* Listy I 159

Wyrażenia
przenośne:
– *złota* Listy I 159

BOGDANKA (1)
'wybranka serca; tu żart. o dziewczynie, o której rękę ktoś niefortunnie się starał'

– Ale – ale! A taż ***bogdanka****, dla której taki wiadukt dałeś sobie w buzi wyorać – cóż ona?* Urod 205

BOKÓWKA (7)
'izba z boku położona, alkierz, pokoik przyboczny, przeznaczony dla dalszych, mniej ważnych krewnych'

wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w bawialni, w alkierzach, w ciasnych i niskich izdebkach dworu, ale nawet w sieni, na ganku, w ***bokówkach*** *starych ciotek, sióstr-panien odwiecznych i rezydentek.* Pop I 53

– Tańce w kuchni, a przyjęcie w ***bokówkach****. – Piastowskim obyczajem…* Pop I 57

Wyrażenia:
– *bokówki starych ciotek, sióstr-panien odwiecznych i rezydentek* Pop I 53

(7): Pop I (5) 53, 54 (2), 55, 57, Pav (1) 191, Wier (1) 84

BOLCIA (7)
'familiarnie o Bolesławie – młodszej siostrze Żeromskiego'

Odesłano ***Bolcię*** Dzien I 257

(7): Dzien II (5) 70, 177, 248, 249, 315, Dzien I (2) 257, 275

BOLCISKO (1)
'familiarnie, z politowaniem o Bolesławie (p.)'

Drogie moje, poczciwe ***Bolcisko****. To odbicie matki. Cichy, spokojny, nieprzerwany smutek wypisany na jej czole.* Dzien I 279

Wyrażenia:
– *drogie moje, poczciwe* Dzien I 279

BOLECZKA (1)
'pieszczotliwie, familiarnie o Bolesławie (p.)'

Kochana moja ***Boleczka*** *jakże się ucieszyła!* Dzien I 275

Wyrażenia:
– *kochana moja* Dzien I 275

BONA (3)
'domowa wychowawczyni dzieci'

Gazetę wydawał sam Grzybowicz; znalezieniem mieszkania, sprzedaniem mebli zmarłej doktorowej, zgodzeniem ***bony*** *dla nadzoru nad Elżbietką zajmowała się pani Grzybowiczowa.* Prom 124

(3): Char (1) 16, Listy III (1) 22, Prom (1) 124

BÓSTWO (2)

‘przen. z miłością i podziwem o Helenie (p.)’

Oględnie piszę i nie będę ich przytaczał, bo moje ***bóstwo*** *czytać dziennik może. Moje* ***bóstwo****!...* Dzien III 63

Wyrażenia:

– *moje* Dzien III 63 (2)

(2): Dzien III (2) 63 (2)

BRACIA (11) / **B R A T Y** (1)

‘rodzeństwo braci’

Bracia *usiedli pod murem ogrodowym na trawniku* Ludz I 54

w chałupie jest całkiem paskudna bieda. Tam tych dzieci, moje s z o s t r y i ***b r a t y****, jest, albo ja wiem, z dziesięć...* Prom 33

Wyrażenia:

– *bracia Kąkolowie* Międz 341
– *bracia Kominkowie* Przed 133
– *bracia rybacy* Międz 342, 343
– *bracia samolubni, dusigrosze, skrobigarnki, egoiści* Dzien V 206
– *moje b r a t y* Prom 33

przenośne:

– *kohorta braci* Dok 18

(12): Ludz I (4) 54, 55, 197, 199, Międz (3) 341, 342, 343, Dzien VI (2) 47, 279, Prom (1) 33, Przed (1) 133, Dok (1) 18, Dzien V (1) 206

BRACISZEK (4)

‘z miłością, czułością o bracie’

Tak, ***braciszku****. Gdy ty będziesz tam „na świecie” dokonywał doniosłych dzieł, budował nowe fabryki* […] *ja tutaj będę kołysała potomka rodu Mielskich.* Biał 169

(4): Biał (1) 169, Pop I (1) 138, Przed (1) 128, Tur (1) 321

BRAT (253)

1. ‘każdy z synów mających wspólnych rodziców w stosunku do drugiego syna lub córki’ (252)

Hrabia Martwic jest przyrodnim ***bratem*** *mojej synowej.* Biał 146

Prowadzał za sobą kohortę nie tylko ***braci****, ale bliższych i dalszych kuzynów* Dok 18

Wyrażenia:

– *brat Bohusza – Antoni Potocki* Dzien III 245
– *brat dwu cudnych panienek* Dzien I 126
– *brat Kaźmierza Łady* Dzien I 136
– *brat Wartysława* Międz 327
– *brat-wróg* Wiatr 95
– *brat żony doktora* Dzien II 245
– *cioteczny* Dzien I 118, W sid 208, 214
– *dobry* Pom 137, Pop I 168
– *grób brata* Wiatr 236
– *litujący się* Dzien II 172
– *marnotrawny* Róża 167
– *młodszy* Dzien VI 15, Pop I 185, Wiatr 103, 153, 229
– *młodszy brat Jan z przydomkiem Litak* Międz 341
– *młodszy brat przezwiskiem Litak* Międz 341
– *mój* Biał 181, 184, Sen o szp 85, Syz 54 (2), 55
– *nieboszczyk brat* Sen o szp 106
– *p. J.* Dzien VI 348
– *przyrodni* Biał 146, Przed 126, Wiatr 229
– *rodzony* Echa 85, 87, Ludz II 252, 260 (2), 260, Międz 340, Przed 217 (2), Sen o szp 85, 87, Wiatr 55, 75
– *starszy* Międz 329, 342, Pop I 173, Wiatr 104 (2), 229, Wier 35
– *starszy brat Józef Marycin* Międz 341
– *starszy brat Józef z przezwiskiem Marycin – od imienia żony Maryki* Międz 341
– *starszy brat-wróg* Wiatr 105
– *stryjeczny* Dzien IV 102
– *stryjeczny brat babki* Naw 45

– *tajemniczy* Pop I 138
– *umarły* Wiatr 233
– *umiłowany* Wiatr 85
– *uratowanie brata* Róża 177
– *wróg-brat* Wiatr 95 (2)
– *zmarły* Pop I 158

przenośne:

– *krew braci* Wiatr 87
– *wnętrze brata* Międz 347

Zwroty:

– *być na zawsze bratem i siostrą* Biał 110
– *tracić brata na szubienicy* Róża 65
– *zubożyć brata* Róża 160

przenośne:

– *siedzieć na łaskawym chlebie u brata* Prom 42
– *zespolić się duchowo jak brat z siostrą* Wiatr 231

Frazy:

– *mój w sewastopolskiej wojnie sławnie zginął* Echa 85
– *palnął sobie w łeb* Dzien IV 234
– *za rozboje i kradzieże poszedł na Sybir* Dzien VI 45

przenośne:

– *nienawiść między dwoma braćmi zaległa, jakoby przepaść między dwiema turniami* Wiatr 103

(252): Biał (5) 110, 146, 180, 181, 184, Char (4) 20, 100, 338, 339, Dum (1) 128, Dzieje I (2) 161, 242, Dzien I (7) 57, 118, 126, 136 (2), 206, 283, Dzien II (7) 70, 150, 172, 177, 205, 245 (2), Dzien III (4) 123, 125, 245, 267, Dzien IV (2) 102, 234, Dzien V (7) 97, 180, 195, 206, 253, 279, 297, Dzien VI (7) 15, 45 (2), 105, 126, 216, 348, Echa (3) 85 (2), 87, Listy II (1) 242, Listy III (2) 86, 220, Ludz I (17) 46 (4), 49 (4), 51, 52, 55, 56 (2), 142, 143 (2), 164, II (5) 234, 252, 260 (3), Międz (23) 322, 325, 327, 329, 331 (3), 333, 340, 341 (5), 342 (3), 345, 347 (2), Naw (1) 45, Pom (4) 137, 215 (2), 216, Ponad (2) 70 (2), Pop I (49) 122, 134 (3), 135, 136 (3), 137, 138 (2), 139, 142 (2), 143, 145, 147 (2), 157 (2), 158 (2), 159 (2), 161, 168 (3), 173, 174 (2), 175, 176 (2), 182 (5), 183, 185, 187, 193, 194 (2), 249, 250, 251, 252, Prom (4) 33, 42, 129, 131, Przed (5) 126, 209, 217 (2), 256, Róża (17) 65, 160 (3), 161 (3), 164, 166, 167 (2), 172, 174, 175, 176, 177 (2), Sen o szp (6) 85 (2), 87, 106 (3), Suł (2) 23 (2), Syz (15) 53, 54 (5), 55 (2), 60 (2), 81 (2), 111, 209, 225, Tur (2) 207, 208, Urod (4) 34, 37 (2), 207, W sid (3) 208, 214, 225, Wiatr (37) 43, 55 (2), 75, 80, 85, 87, 95 (3), 96, 103 (3), 104 (2), 105 (2), 108, 142 (3), 153, 156, 162, 167, 229 (4), 231 (2), 233, 234, 235, 236 (2), Wier (5) 35 (3), 44, 83, Zam (1) 208

2. ‘Rafał Radziwiłłowicz – szwagier Żeromskiego’ (1)

*Mój najdroższy **Bracie**! z prawdziwą rozpaczą siadam do pisania tego listu, gdyż wiem, jaką Ci on sprawi przykrość.* Listy III 143

Wyrażenia:

– *mój najdroższy* Listy III 143

(253): Pop I (49) 122, 134 (3), 135, 136 (3), 137, 138 (2), 139, 142 (2), 143, 145, 147 (2), 157 (2), 158 (2), 159 (2), 161, 168 (3), 173, 174 (2), 175, 176 (2), 182 (5), 183, 185, 187, 193, 194 (2), 249, 250, 251, 252, Wiatr (37) 43, 55 (2), 75, 80, 85, 87, 95 (3), 96, 103 (3), 104 (2), 105 (2), 108, 142 (3), 153, 156, 162, 167, 229 (4), 231 (2), 233, 234, 235, 236 (2), Międz (23) 322, 325, 327, 329, 331 (3), 333, 340, 341 (6), 342 (4), 343, 345, 347 (2), Ludz I (17) 46 (4), 49 (4), 51, 52, 55, 56 (2), 142, 143 (2), 164, II (5) 234, 252, 260 (3), Róża (17) 65, 160 (3), 161 (3), 164, 166, 167 (2), 172, 174, 175, 176, 177 (2), Syz (15) 53, 54 (5), 55 (2), 60 (2), 81 (2), 111, 209, 225, Dzien I (7) 57, 118, 126, 136 (2), 206, 283, Dzien II (7) 70, 150, 172, 177, 205, 245 (2), Dzien V (7) 97, 180, 195, 206, 253, 279, 297, Dzien VI (7) 15, 45 (2), 105, 126, 216, 348, Sen o szp (6) 85 (2), 87, 106 (3), Biał (5) 110, 146, 180, 181, 184, Przed (5) 126, 209, 217 (2), 256, Wier (5) 35 (3), 44, 83, Char (4) 20, 100, 338, 339, Dzien III (4) 123, 125, 245, 267, Pom (4) 137, 215 (2), 216, Prom (4) 33, 42, 129, 131, Urod (4) 34, 37 (2), 207, Echa (3) 85 (2), 87, Listy III (3) 86, 143, 220, W sid (3) 208, 214, 225, Dzieje I (2)161, 242, Dzien IV (2) 102, 234, Ponad (2) 70 (2), Suł (2) 23 (2), Tur (2) 207, 208, Dok (1) 18, Dum (1) 128, Listy II (1) 242, Listy III (1) 143, Naw (1) 45, Zam (1) 208

BRATANEK (13)

‘syn brata’

*Gdyby nie syn, nie siostrzeniec, nie **bratanek** – gdyby nie koligaci spod Karpat podnóża, co na słowo najświętsze zaklęci skupią kilka rot w nagłym czasie i dla sąsiedzkiej wyjdą przyjaźni* Dum 123

Wyrażenia:
– *mój* Echa 85, 86, 87, Sen o szp 85, 86, 87
– *rodzony* Echa 80, Sen o szp 84, 85

(13): Sen o szp (5) 84, 85 (2), 86, 87, Echa (4) 80, 85, 86, 87, Dum (1) 123, Listy IV (1) 413, Prom (1) 60, Syz (1) 54

BRATERSKI (10)

'dotyczący brata'

*Mówił to przyjaźnie i otwarcie, **z braterską** prośbą o względność.* Urod 28

*zagasła o nim pamięć ludzka, pamięć ojczysta, pamięć **braterska**, pamięć synowska* Urod 128

Wyrażenia:
– *afekt* Pop I 25
– *dłonie* Wiatr 85
– *miłość* Dzien II 244
– *pamięć* Urod 128
– *prośba* Urod 28
– *ręce* Wiatr 85
– *słowo* Sen o szp 85
– *stopa* Międz 349
– *zbliżenie* Char 244
– *zrozumienie* Ludz I 184

(10): Urod (2) 28, 128, Wiatr (2) 85 (2), Char (1) 244, Dzien II (1) 244, Ludz I (1) 184, Międz (1) 349, Pop I (1) 25, Sen o szp (1) 85

BRAT-KOLEŻKA (1)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Już bym nie potrafił nic znaleźć w żadnej innej kobiecie, bo teraz zachwycasz mię nie tylko jako dawna, szczerozłota Tuchna. Moja żonuchna, kochanka, mój **brat-koleżka**, mój przyjaciel-artysta, mój duch-cygan pokrewny, ale pociągasz jak temat artystyczny, którego nie można ani opisać, ani zbadać, ani określić, tak jak nie można pochwycić prostej, a nigdy nie wyczerpanej piękności przyrody, muzyki Wagnera czy Szopena i poematów Szekspira lub Ruysdaela* Listy I 194

Wyrażenia:
– *mój* Listy I 194

BRATNI (1)

'dotyczący brata, związany z bratem'

*Zabito na jego cześć cielca utuczonego, przyjęto go z miłością **bratnią**, z ojcowskim przebaczeniem… – a oto jakże postąpił?* Róża 167

Wyrażenia:
– *miłość* Róża 167

BRATOBÓJCZY (1)

'dotyczący zabójcy brata'

*Ze wszej mocy ramienia **bratobójczą** pojazdą pracując opłynął przylądek.* Międz 347

Wyrażenia:
– *bratobójcza pojazda* Międz 347 (pojazda gw. 'wiosło')

BRATOWA (5)

'żona brata'

*Gdy Otto przybył na wieś, ażeby kilkanaście dni zabawić, pierwszy raz zobaczył nową swoją **bratową** a już wdowę, Teresę.* Wiatr 229

Zwroty:
– *utrzymywać bratową* Ludz I 93

(5): Ludz I (2) 46, 93, Wiatr (2) 229, 233, Dzien V (1) 187

BRATOWY (2)

'należący do brata, związany z bratem'

*Idzie z cudzoziemską gawiedzią palić śląskie dziedziny, pustoszyć ziemię **bratową**, oblegać grody.* Wiatr 103

Wyrażenia:
– *bruzda* Międz 342
– *ziemia* Wiatr 103

(2): Międz (1) 342, Wiatr (1) 103

BROIĆ (1)

‘przen. cudzołożyć’

Więc pan utrzymuje, że można będąc mężatką ***broić?*** Dzien VI 264

Zwroty:

– *broić będąc mężatką* Dzien VI 264

BRUDAS (1)

‘pot. biedne, zaniedbane dziecko’

Te dzieci kuracji nie potrzebują, tylko suchego mieszkania tu, na górze. Gdzież jest panna Joanna? Ona tam będzie sobie z tymi ***brudasami*** *radziła. To jej rzecz…* Ludz II 216

BRZEMIENNA (4)

‘o żonie w ciąży’

tylko razem z istnością poczęty w łonie matki, gdy ***brzemienna*** *chodziła około uwolnienia męża z fortecy* Syz 212

(4): Dzien II (3) 249, 386, 405, Syz (1) 212

BUDA (1)

‘pot. stare, biedne mieszkanie’

Obok nowych kamienic tuliły się jeszcze stare ***budy*** *i domostwa w stylu piastowskim.* Ludz II 299

Wyrażenia:

– *stare* Ludz II 299

BUZOWSZCZAK (3)

‘syn Buzowskiego’

Przecie panna Tereska nie ożeni się z tym ***Buzowszczakiem****… z jakim* ***Buzowszczakiem****? – zapytał Kuba. A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a chłopak już wąsaty.* W sid 240

(3): W sid (3) 240 (2), 241

BYĆ PO SŁOWIE (1)

‘zaręczyć się’

Teraz się ten Barwicki rozbija o jej rękę. ***Są po słowie****, nawet, widzę. Baba podkochuje się w tym astmatyku.* Przed 153

BYĆ PRZY NADZIEI (2)

‘spodziewać się dziecka, być w ciąży’

To jest, widzisz pan dyrektor, jego, przed ożenkiem na jego imię kupione. Częstocice. A teraz ona, młódka, ***jest przy nadziei****.* Biał 193

(2): Biał (1) 193, Dzieje I (1) 192

BYĆ ZE SOBĄ (1)

‘współżyć ze sobą przed ślubem’

Jesteś przecie młodziutka... Kochasz go. Uratowałaś mu życie. On ciebie kocha. ***Byliście ze sobą****. Ja wszystko wiem, przebaczam.* Wier 141

BYT ZALEŻNY JEDYNIE OD (MATKI) (1)

‘przen. podn. o płodzie w łonie matki’

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, ***byt zależny jedynie od niej****, cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka albo noga.* Przed 23

C

CACKO (1)

'zabawka dziecięca (p.)'

Znalazł się tutaj namiot ozdobny z zabawkami i mnóstwem ***cacek*** *dla dzieci, zmyślnych figlów z drzewa i kowanego żelaza, przedziwnych sztuczek wypalonych z gliny* Wiatr 129

Wyrażenia:

– *cacka dla dzieci* Wiatr 129

CELIBAT (4)

'życie w czystości, bez żony, męża'

Cnotę prawdziwą stanowi ***celibat*** *absolutny, od dzieciństwa do śmierci.* Naw 21

Wyrażenia:

– *absolutny, od dzieciństwa do śmierci* Naw 21

Zwroty:

– *wytrwać w celibacie* Naw 21
– *żyć w celibacie* Char 77, Listy I 319

(4): Naw (2) 21 (2), Char (1) 77, Listy I (1) 319

CHAŁUPA (29)

1. 'dom chłopskiej rodziny; chata (p.)' (27)

Powiedzieli stryjna, że całkiem ***chałupy*** *już nie macie* Róża 182

Wyrażenia:

– *chłopska* Dzien IV 121, Dzien IV 213, Ludz II 41, Przed 175
– *czarna* Syz 127
– *dymna* Wiatr 152
– *na pół zgniły próg chałupy* Syz 150
– *polska* Dzien IV 213
– *puste, poroztwierane* Pop I 190
– *słomą kryte* Dzien VI 49
– *zapadnięta w ziemię* Prom 28

Frazy

przenośne:

– *stały chałupy włościańskie ze zmurszałego drzewa, kryte gontem, jak żebracze łachmany* Pop I 190
– *W chałupie gnieżdżą się dorośli i dzieci na jednym legowisku, w smrodzie* Char 313

(27): Char (3) 158, 161, 313, Dzien IV (4) 121, 130, 213 (2), Dzien VI (1) 49, Ludz I (2) 41, 66, Pop I (5) 146, 147, 190 (2), 251, Prom (2) 28, 31, Przed (3) 172, 175, 257, Roz (1) 150, Róża (1) 182, Suł (1) 30, Syz (2) 127, 150, Wiatr (1) 152, Wier (1) 131

2. 'bardzo biedne mieszkanie' (2)

Jedno z takich obozowisk składa się z alei ***chałup*** *otoczonych śmietnikami, po których łaziła dawniej właścicielka gruntu, eks-śmieciarka i zbierała komorne.* Ludz I 66

(2): Listy I (1) 322, Ludz I (1) 66

(29): Pop (5) 146, 147, 190 (2), 251, Dzien IV (4) 121, 130, 213 (2), Char (3) 158, 161, 313, Ludz I (3) 41, 66 (2), Przed (3) 172, 175, 257, Prom (2) 28, 31, Syz (2) 127, 150, Dzien VI (1) 49, Listy I (1) 322, Roz (1) 150, Róża (1) 182, Suł (1) 30, Wiatr (1) 152, Wier (1) 131

CHAŁUPKA (1)

'nędzna, mała chłopska chałupa (p. w zn. 1.)'

Szliśmy przez wieś. Co chwila spotykasz jakieś dziwowiska: chłopska chałupa np. zbudowana w najczystszym gotyckim stylu. Obok ***chałupki****, skleconej z najprostszych okrąglaków, ze słomianą strzechą – stoi np. wysmukła baszta w stylu maurytańskim* Dzien IV 213

Wyrażenia:

– *sklecona z najprostszych okrąglaków, ze słomianą strzechą* Dzien IV 213

CHATA (28)

1. ‘prymitywny dom chłopskiej rodziny’ (26)

***Chatę** miałem, rolę, a nawet znaczenie jakie takie.* Urod 343

*Dopada **chaty**, odmyka zasuwę drewnianym kluczem, bije jej na twarz ciepło i zaduch izby – spina się do kolebki…* Zmierzch 59

Wyrażenia:

– *biała* Dzien V 219
– *chłopska* Dzien odn 196, 205, Przed 172
– *nędzna* Międz 322
– *nędzna, czarna* Arym 12
– *pobielona* Dzien odn 131
– *porządnie zbudowana, z drzewa dobrego, bielona, z kominami i szklanymi szybami* Wiatr 200
– *własna* Przed 257
– *z kołków, zrzynów, chrustu, z gliny i ziemi uklepana* Pop I 114

Zwroty:

– *mieszkać w chacie* Grzech 83

(**26**)**:** Arym (1) 12, Dzien IV (2) 143 (2), Dzien odn (3) 131, 196, 205, Dzien V (2) 219, 236, Dzien VI (1) 346, Grzech (1) 83, Międz (1) 322, Pop (3) 114, 123, 245, Przed (3) 172, 257 (2), Syz (4) 128 (4), Urod (1) 343, Wiatr (3) 200 (2), 201, Zmierzch (1) 59

2. ‘dom Żeromskiego w Nałęczowie’ (1)

*w jesieni pojadę do Zakopanego i przywiozę do Nałęczowa wszystkie rzeczy Adasia do **chaty**.* Listy VI 69

3. ‘dom (p. w zn. 2.)’ (1)

*Pieśń miłosna wywija z głębi ludzkich **chat** białych, oplecionych winem. Wyraz siły wiecznej rodu ludzkiego objawiał się w tej muzyce* Zam 113

Wyrażenia:

– *ludzka, biała, opleciona winem* Zam 113

(**28**)**:** Syz (4) 128 (4), Dzien odn (3) 131, 196, 205, Pop I (3) 114, 123, 245, Przed (3) 172, 257 (2), Wiatr (3) 200 (2), 201, Dzien IV (2) 143 (2), Dzien V (2) 219, 236, Arym (1) 12, Dzien VI (1) 346, Grzech (1) 83, Listy VI 69, Międz (1) 322, Urod (1) 343, Zam (1) 113, Zmierzch (1) 59

„CHATA” (1)

‘z dystansem o chacie (p. w zn. 3.)’

*Otóż tych papierów ja tutaj nie posiadam. Muszą być w Nałęczowie, w tak zwanej **„chacie”**, w szafce oszklonej, gdyż nikt tamtych papierów nie ruszał stamtąd.* Listy VI 320

CHATKA (1)

‘dom (p. w zn. 3.)’

*Czy naprawdę pan Stanisław się żeni? To historia! Gdzież będzie mieszkał, czy w Strzelcach? A więc druga **chatka** w rodzinie* Listy I 165

CHECZ (2)

‘dom kaszubski’

*Wieść o nim poszła od **checzy** do **checzy**, od sioła do sioła.* Międz 347

(**2**)**:** Międz (2) 347 (2)

CHĘTKA (1)

‘pokusa, chęć na romans, pozamałżeńską przygodę’

*Nie, proszę pani – to jest wstrętne, ohydne! Wszędzie na dnie – romans, amory, tajne związki, zdrady, a przynajmniej **chętki**, zachcianki, marzenięta!* Uciek 174

CHLUBA (1)

‘przen. o dziecku, w którym pokłada się nadzieje i oczekuje, że w przyszłości stanie się dobrym, mądrym człowiekiem’

*Powinien to rozumieć, że musi stać się nie tylko pociechą rodziców w sędziwej starości, podporą ich lat zgrzybiałych, ale i **chlubą**...* Syz 10

CHLUBA FAMILII (1)

‘chluba (p.)’

Czymkolwiek Marcinek zostanie – mówiła nauczycielka – czy to obywatelem ziemskim, czyli też kapłanem, czy sekretarzem gminnym – zawsze powinien to mieć przede wszystkim na uwadze, że ma być ***chlubą*** *swej familii.* Syz 10

CHŁOP (1)

‘pot. mąż (p.)’

I mówili wiejscy ludzie, co ją dawniejszym czasem tak radzi widzieli między sobą, z prostacką prawdomównością jej samej prosto w oczy szczere życzenie: – żeby już tego ***chłopa*** *zapomniała, żeby jej już raz wyciekł z serca ów żal zgniły…* Zam 200

CHŁOPACZEK (1)

‘dziecko, synek (p.)’

Ciemny zmrok w pokoju, ten niewinny a ładny z zamglonymi gorączką oczyma ***chłopaczek*** *i ręka matki, co ślizga się z czoła jego do pulsu, i oczy matki, te dziwnie ciekawe oczy matki chorego dziecka – wszystko to zamienia się nagle w prąd poezji czy żalu…* Dzien IV 165

Wyrażenia:

– *ładny z zamglonymi gorączką oczyma* Dzien IV 165

CHŁOPACZYNA (7)

‘z politowaniem o synu’

– Przywiozła synalowi z głębi Radomszczyzny buty [...]. *Niechże się choć* ***chłopaczyna*** *pocieszy w tym więzieniu.* Urod 214

Wyrażenia:

– *maleńki* Dzien IV 185
– *młody* Ludz II 346

(7): Dzien I (2) 87, 100, Dzien IV (2) 185 (2), Dzien VI (1) 335, Ludz II (1) 346, Urod (1) 214

CHŁOPAK (35)

‘dziecko płci męskiej; syn (p.)’

Chłop był bezrolny. Miał we dworze służbę, ożenił się był przed trzema laty, ***chłopaka*** *o konopiastej czuprynie się dochował* Cokol 43

Przecie panna Tereska nie ożeni się z tym Buzowszczakiem… z jakim Buzowszczakiem? – zapytał Kuba. A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a ***chłopak*** *już wąsaty.* W sid 240

Jaką trumnę? Lo ***chłopaka****. Syn mi niby pomar, Wojtek.* Zap 74

Chłopak *taki sam był „chuderlawy” jak ojciec, takież miał czarne nogi i spłaszczone pięty* Zap 75

Wyrażenia:

– *chłopak sztygara* Syz 71
– *chłopaki z objęciem* Mog 103
– *„chuderlawy” jak ojciec* Zap 75
– *mały* Róża 131
– *mały trzechletni* Dzien V 296
– *o konopiastej czuprynie* Cokol 43
– *siedmioletni* Prom 128
– *śliczny* Dzien II 173
– *wąsaty* W sid 240
– *wrzeszczący, plujący, rozkraczający nogi, rozdziawiający usta* Dzien V 296

Zwroty:

– *mieć z dzieuchą chłopaka* Tur 249

(35): Syz (8) 15, 22, 35, 71, 152 (3), 154, Ludz I (2) 40, 110, II (1) 260, Prom (3) 6, 128, 132, Zap (3) 74, 75 (2), Dzien I (2) 99, 109, Dzien V (2) 296 (2), Mog (2) 103 (2), Przed (2) 23 (2), Urod (2) 214 (2), Char (1) 164, Cokol (1) 43, Dzien II (1) 173, Dzien VI (1) 328, Pod pierz (1) 197, Róża (1) 131, Tur (1) 249, W sid (1) 240

CHŁOPCZYK (14)

‘synek (p.)’

w głębi saloniku stał wózek, w którym spał ***chłopczyk*** *– na stole lampa* Char 180–181

Mamy dziecko, małego ***chłopczyka*** *– Jasia.* Uciek 197

Wyrażenia:
– *grzeczny* Ludz I 106
– *lat siedmiu* Dzien IV 143
– *mały* Ludz II 310, Uciek 197 (2)
– *śliczny, jędrny, zażywny* Pom 224
– *żywy* Ludz II 105

(14): Ludz I (4) 105, 106 (2), 131, II (1) 310, Uciek (3) 197 (2), 205, Sen o szp (2) 111, 129, Char (1) 180, Dzien IV (1) 143, Listy III (1) 195, Pom (1) 224

CHŁOPCZYK-ROCZNIAK (1)

'przen. synek, który ukończył rok życia'

Na fotografii widniały sportretowane trzy osoby: dyplomata Szczebieniew, siedzący w krześle, obok niego, w stojącej pozycji, jego żona, Zinaida, tak samo piękna jak była dawniej. Szczebieniew, uśmiechnięty, rozradowany, szczęśliwy, trzymał na kolanach ślicznego, jędrnego, zażywnego ***chłopczyka-roczniaka****, który patrzał na widza rześkimi oczyma.* Pom 224

Wyrażenia:
– *śliczny, jędrny, zażywny chłopczyk-roczniak* Pom 224

CHŁOPCZYNA (7)

'ze współczuciem o synku'

nie znoszą małych dzieci. Mój Boże! Ale Jaś to taki słodki ***chłopczyna****.* Uciek 206

Wyrażenia
przenośne:
– *słodki* Uciek 206 (2)

(7): Syz (2) 13, 24, Uciek (2) 206 (2), Dzien I (1) 88, Listy I (1) 305, Ludz I (1) 105

CHŁOPCZYŃSKI (2)

'dotyczący małych chłopców, w wieku dziecięcym'

Pamiętasz, stary, jakeśmy to, jeszcze za moich ***chłopczyńskich*** *lat, więcierze zastawiali na liny?...* Ponad 70

Wyrażenia:
– *gwara* Sen o szp 119
– *lata* Ponad 70

(2): Ponad (1) 70, Sen o szp (1) 119

CHŁOPIEC (110)

'chłopak (p.), syn (p.)'

– ***Chłopiec*** *miał iść do szkół – zaczął mówić głosem ochrypłym i zdławionym – nie mogłem… nie poważyłem się na kradzież* Anan 51

Wtem nadbiega mały ***chłopiec****, syn mej mamki, Antek, i uwalnia mię z tego grobu.* Dzien I 99

Wyrażenia:
– *chłopiec do wstępnej klasy* Syz 47
– *chłopiec krewniak* Wier 55
– *chłopiec lat dwunastu* Syz 163
– *chory na tyfus* Ludz II 290
– *dorastający* Wier 108
– *dorosły* Wiatr 50
– *duży* Syz 15
– *dziesięcioletni* Listy IV 177
– *dziewięcioletni* Naw 21
– *maleńki, maleńki* Pog 250
– *mały* Wier 85
– *młody* Wier 126
– *młody, dorodny, rumiany, wysoki* Róża 88
– *mój* Wier 127
– *najmłodszy* Wier 28
– *nieszczęsny* Przed 36
– *niezmiernie ospowaty* Syz 19
– *Olesiów chłopiec* Naw 296
– *ośmioletni* Dzien II 383, Dzien V 39
– *słabowity* Prom 126
– *trzynastoletni* Listy V 64, Prom 128
– *uśpiony* Sen o szp 101
– *zdolni chłopcy* Dzien IV 107
przenośne:
– *rześki jak źrebiec* Pog 250

Zwroty:
– *uczyć chłopca* Dzien VI 104

Frazy:

– *bez opieki, na łasce ludzkiej został* Sen o szp 63

– *odżywia się doskonale* Listy III 143

przenośne:

– *buzia chłopca zaczerwieniła się jak rumiane jabłuszko* Sen o szp 122

– *z dzieciństwa dopiero przedzierając się do wieku wyrostków, i nie mógł jeszcze swojej własnej rozpocząć walki o chleb i honor* Sen o szp 73

(110): Syz (48) 12 (2), 13 (2), 14, 15, 17 (2), 18, 19, 20, 24 (3), 33, 34 (2), 35 (2), 47, 50 (2), 56, 60, 61, 63, 65, 66 (2), 70, 72, 75, 95 (2), 97 (2), 108 (2), 116, 117, 152, 162, 163, 164 (2), 165 (2), 169, Sen o szp (13) 63, 64, 72, 73, 100 (2), 101, 112, 115 (4), 122, Wier (7) 28, 55, 85, 108, 126 (2), 127, Prom (6) 126, 128 (2), 130, 132 (2), Dzien IV (4) 107, 143, 165, 200, Przed (4) 16, 36 (2), 64, Ludz I (1) 106, II (3) 256, 290, 351, Urod (3) 359 (2), 360, Dzien V (2) 39, 297, Listy IV (2) 177, 234, Listy V (2) 64, 109, Naw (2) 21, 296, Pog (2) 250 (2), Róża (2) 18, 88, Anan (1) 51, Char (1) 11, Dzien I (1) 99, Dzien II (1) 383, Dzien VI (1) 104, Listy III (1) 143, Mog (1) 104, Oko (1) 122, Wiatr (1) 50

CHŁOPIĘ (2)

'chłopiec (p.)'

*Włosy tego **chłopięcia** były szare, a rosły jakoś naprzód, w kierunku widza.* Ludz I 104

Wyrażenia:

– *zdrowe, silne* Przed 175

(2): Ludz I (1) 104, Przed (1) 175

CHŁOPOK (4)

'kaszub. syn'

*Ale **chłopok** opowiodoł dalij: – Jak jo beł w niebie, tej jo widzoł, że mój ojc w twoigo ojca gnój wozeł.* Wiatr 207

(4): Wiatr (4) 206, 207 (3)

CHOROBA (1)

'ciąża'

*Teraz główna rzecz – to Twoja **choroba**. Ciągle myślę, kiedy to może nastąpić, i przewiduję z niepokojem. Mam nadzieję, że Rafał napisze do mnie, gdy nadejdzie czas.* Listy III 93

CHOWAĆ (4)

'wychowywać (p.)'

***Chowany** jest zapewne ten chłopczyna według metody „racjonalnej" – chociaż ja skutków tego chowania dotąd jeszcze nie widzę: mało chodzi, mniej chyba niż Heniuta, pewno więcej wie rozmaitych rzeczy, ale jeśli go będą **chować** zawsze poza szkołą, to ja nie widzę nadzwyczajnych celów takiego systemu.* Listy I 305

*Sama nie żywiąc żadnych wspomnień rosyjskich, **chowana** wśród ciągłych gwałtów sumienia, między nienawiścią a umiłowaniami na śmierć i życie, w samym ośrodku tej tragedii rodzinnej* Syz 224

Zwroty:

– *dziewczynkę* Dzien odn 176

(4): Listy I (2) 305 (2), Dzien odn (1) 176, Syz (1) 224

CHOWAĆ SIĘ (7)

'być wychowywanym, wychowywać się'

*Córeczka Xenia **chowała się** w domu ojca, to znaczy tam, gdzie ojciec mieszkał.* Naw 172

Zwroty:

– *w domu ojca* Naw 172

– *w górach* Listy I 164

– *we dworzyszczu* Wiatr 142

– *zdrowo* Prom 87

– *znakomicie* Char 169

Frazy:

– *dziecko chowa się* Dzien VI 221

(7): Char (1) 169, Dzien VI (1) 221, Listy I (1) 164, Naw (1) 172, Prom (1) 87, Sen o szp (1) 13, Wiatr (1) 142

CHRZCINY (3)

‘przyjęcie wydane z okazji uroczystości chrztu dziecka’

– Co wre? No, co wre? Chamstwo wre w karczmie. Czegóż oni znowu? ***Chrzciny?*** *– Nie* ***chrzciny****, tylko ratione tego Puluta.* O żoł 262

(3): O żoł (2) 262 (2), Zam (1) 115

CHUSTA (1)

‘pieluszka’

Gotował mleko rozcieńczone wodą, przyrządzał kąpiel i lniane ***chusty****. Diokles sam dawał pożywienie synowi, sam go przewijał, kąpał i utulał w płaczu.* Arym 13

Wyrażenia:

– *lniana* Arym 13

CHWILA OSTATECZNA (1)

‘przen. poród’

Wieczór spędziliśmy razem. Kiedy Leon wyszedł, dostrzegłem w jej twarzy zmianę gwałtowną: zaczęły się boleści, czyli nadeszła ***chwila ostateczna****.* Dzien III 74

CIAŁKO (1)

‘małe ciało dziecka’

żmija, która dopiero co nacisnęła pęcherz podzębny o różane, opalone ***ciałko*** *i z rozkoszą przedziwną nasączyła jadu w ranę nóżki dziewczyneczki radosnej, zrywającej żółte kaczeńce* Wiatr 58

Wyrażenia:

– *różane, opalone* Wiatr 58

CIĄGNĄĆ (1)

‘przen. zachęcać do małżeństwa’

Nigdy żadnej kobiecie się nie oświadczałem, nie prosiłem o rękę nawet takiej panny Heleny P[ancer], *która się we mnie durzyła, miała spory posag i gdzie mię* ***ciągniono****.* Listy I 327

CIĄŻA (9)

‘spodziewanie się dziecka; brzemienność’

Ona jest – no – przecie – ***w ciąży****.* Urod 190

Wyrażenia:

– *ostatnie dni ciąży* Dzieje I 208, Wiatr 221
– *żonina ciąża* Char 77

Zwroty:

– *być w ciąży* Urod 190
– *doznawać symptomatów ciąży* Dzien II 351
– *zajść w ciążę* Dzieje I 187, Pom 223

(9): Char (2) 66, 77, Dzieje I (2) 187, 208, Dzien II (1) 351, Pom (1) 223, Róża (1) 83, Urod (1) 190, Wiatr (1) 221

CIEKOTY (2)

‘miejscowość na Kielecczyźnie, tu przen. dworek w Ciekotach, w którym mieszkała rodzina Żeromskich’

Była macocha. Ogłoszono o chęci odstąpienia ***Ciekot*** *w „Gazecie Kieleckiej”. Zgłosiło się kilku już amatorów. Żegnaj, gniazdo moje święte, na wieki.* Dzien I 256

(2): Dzien I (1) 256, Dzien II (1) 196

CIEŃ OPIEKUN (1)

‘przen. umarły ojciec’

Gdy pomyślę, że jadąc będę musiał opuścić i minąć ten dworek pod lipami – zdaje mi się, że to absurdum, niepodobieństwo… Jak to – tam kto inny? Tam na ławeczce nie siedzi mój siwy gołąbek, mój ***cień opiekun?*** Dzien I 301

Wyrażenia:

– *mój* Dzien I 301

CIĘŻARNA (4)

1. ‘w zn. rzecz. o kobiecie w ciąży’ (3)

Wydalając się na miasto, przypasywała pod suknią gruby jasiek, żeby się przed sąsiadami okazywać ciężarną. Dzien I 215

(3): Dzieje I (2) 189, 215, Dzien II (1) 386

2. ‘dotyczący kobiet w ciąży’ (1)

gdy wicher jesienny jęczał w gałęziach drzew prastarych, siadał przy posłaniach kobiet schorzałych, ***ciężarnych****, nie mogących spać* Wiatr 42

Wyrażenia:

– *kobiety* Wiatr 42

(4): Dzieje I (2) 189, 215, Dzien II (1) 386, Wiatr (1) 42

CIĘŻARNOŚĆ (1)

‘bycie w ciąży; brzemienność’

Śmiała się po sto razy na dzień [...]*, z podeptanego kurczęcia, z biedy ojca, z pracy matki, z* ***ciężarności*** *siostry* Dzieje I 116

Wyrażenia:

– *ciężarność siostry* Dzieje I 116

CIOCIA (49)

1. ‘ciotka (p. w zn. 1.)’ (48)

Jeżeli Mamusieczce jest już lepiej ze zdrowiem, to może by Mamusia przyjechała, a ***ciocia*** *Marynia mogłaby się zająć willą.* Listy III 278

Niech ***ciocia*** *da nieznacznie znać temu dryblasowi Śnicy, że ja za niego zapłacę.* Zam 213

Wyrażenia:

– *Idalia* Dzien V 21
– *Janowa* Dzien IV 228
– *Kowalewska* Dzien V 287
– *Marynia* Listy III 278
– *Olcia* Dzien IV 168, 177 (2)
– *Osiecimska* Listy III 277
– *podstarzała* Przed 130
– *Ślimakowska* Dzien IV 211
– *Tekla* Ludz I 175

przenośne:

– *wiotkie, wywiędłe ciocie* Przed 181

Frazy:

– *ma 59 lat* Dzien IV 158

(48): Char (1) 345, Dzieje I (9) 50 (7), 51, 79, Dzien II (1) 243, Dzien III (2) 78, 109, Dzien IV (9) 104, 106, 136, 158, 168, 177 (2), 211, 228, Dzien V (2) 21, 287, Dzien VI (2) 120, 353, Listy III (2) 277, 278, Ludz I (2) 54, 175, Naw (2) 194, 219, Ponad (7) 27 (3), 28 (2), 29, 30, Przed (8) 130, 131, 135, 141, 179, 181, 233 (2), Zam (1) 213

2. ‘Helena (p.)’ (1)

Trzeba już maszerować na dworzec. Śpiewam z radości, że… zobaczę jutro… ***ciocię*** *Romer. Ale, za tydzień!* Dzien II 396

Wyrażenia:

– *Romer* Dzien II 396

(49): Dzieje I (9) 50 (7), 51, 79, Dzien IV (9) 104, 106, 136, 158, 168, 177 (2), 211, 228, Przed (8) 130, 131, 135, 141, 179, 181, 233 (2), Ponad (7) 27 (3), 28 (2), 29, 30, Dzien II (2) 243, 396, Dzien III (2) 78, 109, Dzien V (2) 21, 287, Dzien VI (2) 120, 353, Listy III (2) 277, 278, Ludz I (2) 54, 175, Naw (2) 194, 219, Char (1) 345, Zam (1) 213

„CIOCIA” (1)

‘lekcew. o bliżej nieokreślonej krewnej lub osobie, która nie jest krewną, ale traktuje się ją jak ciotkę’

wysoko arystokratyczne i niesłychanie nudne ***„ciocie Olcie”*** *z Wysokiego* Dzien VI 353

Wyrażenia:

– *„ciocie Olcie” z Wysokiego* Dzien VI 353

CIOTCZYNY (2)

‘należący do ciotki, związany z ciotką’

Mieszkać znowu w nędznej, ciemnej i ciasnej izdebce! Sypiać na starej kanapie, wśród zaduchu sosów, wśród wiecznego deficytu ***ciotczynego****.* Ludz I 144

Wyrażenia:
– *deficyt* Ludz I 144

(2): Ludz I (2) 144, 191

CIOTCZYSKO (5)

'z miłością, współczuciem o ciotce (p.)'

Ciotczysko *całując mię wylewa łzy dlatego, że myśli o drugiej, młodszej swej córce* Ludz I 190

Frazy:
– *Za pomocą aksamitek przykrywających miejsca spojenia sztucznych szyj z prawdziwymi i za pomocą mnóstwa pudru zasypującego fabrykaty piersi, w świetle wieczorowym* ***ciotczyska*** *liczyły na omamienie ludzkości* Przed 207

Wyrażenia:
– *zbeczane* Ludz II 249

(5): Ludz I (2) 190, 191, II (1) 249, Przed (2) 207 (2)

CIOTECZKA (5)

'ciotuchna (p.)'

Od Heleny listu jak nie ma, tak nie ma. Źle! Zapomniała o mnie ukochana ***Cioteczka****. Byłbym jej bardzo a bardzo wdzięczny za parę choćby słów.* Dzien II 215

Będę się mógł tam wielu rzeczy nauczyć, w wielu kwestiach np. tego rodzaju, jak dzisiejszy sen ***cioteczki*** *mojej o… ściąganiu pantofelka, oświecić.* Dzien II 265

Wyrażenia:
– *moja* Dzien II 265
– *ukochana* Dzien II 215

(5): Dzien II (5) 215, 265, 297, 310, 384

CIOTEŃKA (1)

'Helena (p.)'

At, nic to jeszcze – ale ten mus mówienia wyrazu: cioteczko... A ja przywykłem już rozdrabniać ten wyraz na tysiąc pieszczonych nazw... Często się mylę; mówię: ciotuchno, ***cioteńku****... Sprawia to później, po wymówieniu tego wyrazu, dziwny ból.* Dzien II 384

CIOTKA (144)

1. 'siostra lub kuzynka matki albo ojca' (136)

Jak bystronogi jeleń przeleciał między osłupiałymi matkami i ***ciotkami****, roztrącił grono mężczyzn* Kar 300

Wyrażenia:
– *Adela* Dzien III 247
– *Aniela* Przed 206, 207
– *biedna* Ludz I 144
– *ciotka matki* Prom 132
– *daleka* Pop I 194
– *dobrotliwa* Przed 187
– *Janowa* Dzien V 177
– *Józefata Saska* Listy IV 437
– *Matylda* Dzien II 160, Listy VI 511
– *Mery* Listy IV 146, Listy V 222
– *moja* Listy I 130 (3)
– *moja p. Saska* Dzien I 46
– *Pelagia* Ludz I 38 (2), II 249
– *pełna taktu* Przed 181
– *poczciwa* Ludz I 191
– *podstarzała* Przed 132
– *S.* Dzien III 16
– *Saska* Dzien I 237
– *Schmidtowa* Dzien I 175, 211
– *strupieszała* Przed 260
– *Trepkowa* Dzien I 264, Dzien II 248, Dzien V 233
– *Turzycka* Przed 159
– *Waleria* Ludz I 189, 191
– *Wielosławska* Przed 214
– *zapracowana na kawałku roli z murowaną ruderą, zwaną „zamkiem", na pochyłości Abruzzów* Pom 216
– *zawsze cicha* Dzien VI 148

lm:
– *ciotki Aniela i Wiktoria* Przed 159
– *ciotki Witkiewiczówny* Listy V 232
– *moje ciotki* Dzien V 63
– *stare ciotki* Pop I 53

– *stare, obecne ciągle, wszędzie, zawsze baczne, zawsze czynne, niespracowanie bystre w obserwowaniu* Dzien V 136

Frazy:

– *Janowa umarła* Dzien VI 162

– *stara, która robi skarpety* Listy I 75

przenośne:

– *Janowa jest chodzącym memuarem epoki – od 30 do 63 roku.* Dzien V 177

(136): Dzieje I (1) 143, Dzien I (10) 46 (2), 136, 138 (2), 175, 211, 237, 264, 276, Dzien II (4) 160, 243, 248, 273, Dzien III (3) 16, 78, 247, Dzien V (11) 63, 136, 177 (2), 195, 205, 208, 209, 218, 233, 261, Dzien VI (2) 148, 162, Eleg (1) 267, Grzech (2) 93 (2), Kar (1) 300, Listy I (7) 75, 130 (4), 133, 304, Listy IV (2) 146, 437, Listy V (2) 222, 232, Listy VI (1) 511, Ludz I (33) 38 (3), 39 (2), 40 (2), 41 (2), 47 (2), 50, 51, 52 (3), 53 (4), 54 (2), 93, 94 (2), 143, 144, 147, 162, 189, 191 (3), II (16) 248 (2), 249 (6), 250 (5), 271, 290, 324, Pom (2) 216 (2), Pop I (3) 53, 140, 194, Prom (6) 10, 131, 132 (4), Przed (16) 132, 133, 159 (2), 165, 181, 187, 204, 206 (3), 207, 214, 227, 242, 260, Syz (1) 209, Urod (5) 37 (3), 38, 94, W sid (6) 191, 194, 207 (3), 234

2. ‘Helena (p.)’ (8)

Obecnie jest godzina południowa. Pojutrze o tym czasie będę jadł obiad w towarzystwie ciotki ***Heleny.*** Dzien II 257

Wyrażenia:

– *Helena* Dzien II 257

Frazy:

– *ciotkę bolą zęby* Dzien II 269

(8): Dzien II (5) 257, 265, 269, 286, 296, Dzien V (3) 217 (3)

(144): Ludz I (33) 38 (3), 39 (2), 40 (2), 41 (2), 47 (2), 50, 51, 52 (3), 53 (4), 54 (2), 93, 94 (2), 143, 144, 147, 162, 189, 191 (3), II (16) 248 (2), 249 (6), 250 (5), 271, 290, 324, Przed (16) 132, 133, 159 (2), 165, 181, 187, 204, 206 (3), 207, 214, 227, 242, 260, Dzien V (14) 63, 136, 177 (2), 195, 205, 208, 209, 217 (3), 218, 233, 261, Dzien I (10) 46 (2), 136, 138 (2), 175, 211, 237, 264, 276, Dzien II (9) 160, 243, 248, 257, 265, 269, 273, 286, 296, Listy I (7) 75, 130 (4), 133, 304, Prom (8) 10, 131, 132 (4), 216 (2), W sid (6) 191, 194, 207 (3), 234, Urod (5) 37 (3), 38, 94, Dzien III (3) 16, 78, 247, Pop (3) 53, 140, 194, Dzien VI (2) 148, 162, Grzech (2) 93 (2), Listy IV (2) 146, 437, Listy V (2) 222, 232, Dzieje I (1) 143, Eleg (1) 267, Kar (1) 300, Listy VI (1) 511, Syz (1) 209

„CIOTKA” (1)

‘osoba, która nie jest krewną, ale traktuje się ją jak ciotkę’

Teraz, rozumie się, skieruje pan swoje pytanie do ***„ciotki”*** *Joasi, chociaż od niej trzeba było zacząć, bo ona jest nauczycielką, kochaneczką.* Ludz I 24

Wyrażenia:

– *„ciotka” Joasia* Ludz I 24

CIOTUCHNA (10)

‘Helena (p.)’

Ciotuchna *już zapewne w Radoszycach! Och, jeżeli mnie to wszystko okłamie?* Dzien II 30

Wańka rozumie mię może jeden pod względem mojej miłości. Co on się nastarał, by zobaczyć ***ciotuchnę****, podczas jej pobytu w Kielcach! Dla niego nie mam tajemnic.* Dzien II 49

o godzinie 1 przyjeżdżam w nocy do Radoszyc. ***Ciotuchna*** *już spała, jednak wstała i rozmawialiśmy dwie godziny. Boże, po co mi dajesz tyle chwil szczęścia? I cóż powiedzieć sobie dziś? Tydzień temu modliłem się do niej, dziś dano mi ją zobaczyć, toteż po tylu nocach, po tylu dniach spędzonych z myślą o niej, po tylu dniach – chwytam się dzisiaj za włosy i pytam: czy to nie sen? Za wiele szczęścia. Za wiele!* Dzien II 72

(10): Dzien II (10) 30, 31, 49 (2), 51, 54, 68, 72, 292, 384

CIOTUNIA (2)

‘Helena (p.)’

Gdym zaszedł na Bednarską, powiedziano mi, że ***„Ciotunia*** *pojechała już” – musiałem parę minut śmiać się tam, pókim się nie wyrwał i nie dobiegł do Bernardynów.* Dzien III 44

(2): Dzien III (2) 44, 64

CIOTUSIEŃKA (1)

'Helena (p.)'

*Później poszedłem powiedzieć jej „dobranoc", gdy już spała… **Ciotusieńka** moja jest pod pewnym drastycznym względem cokolwieczek… hipokrytką. Gruntownie tłomaczyć tego nie mogę, bo drastyczne i dla mnie. Wszystkie, wszystkie marzenia moje spełniły się. A jednak… pozwala za wiele i pozwala tym samym za mało. Mam w żyłach lawę palącą się. Jesteśmy ze sobą za blisko.* Dzien II 313

CNOTA (2)

'czystość, niewinność panieńska'

*Nie dybię wcale **na cnotę** panny Wandy. Spotykałem się z nią jak z dobrą znajomą, rozmawiałem nieraz wesoło i na tym koniec.* Oko 175

Zwroty:

– *dybać na cnotę* Oko 175
– *przeżyć życie w zupełnej cnocie* Naw 21

(2): Naw (1) 21, Oko (1) 175

CORKA (1)

'kaszub. córka'

*A jak woen w noce złowjeł cezą moersce rebe, stornie abo stornewscje, tak wden z rena szed spać, a jego bjałka, nenka, sostra abo **corka** rozwieszała nete na szteki, abo knepele, abo bjeżeła z nałowjonemi rebami do mjasta* Wiatr 262

CÓRA (1)

'podniośle o córce (p.)'

*Sprzeda nam te ziemie Salomea Ziemomysłowa, **córa** Sambora.* Wiatr 131

Wyrażenia:

– *córa Sambora* Wiatr 131

CÓRECZKA (21)

'pieszczotliwie, z miłością o córce (p.)'

*łotrem jest ten, kto wychwala użycie kosztem szczęścia matki patrzącej w kołyskę sześcioniedzielnej **córeczki**.* Zam 95

Wyrażenia:

– *choroba córeczki* Listy III 270
– *córeczka, czarnowłosa* Urod 109
– *córeczka Mija* Wier 122
– *córeczka Xenia* Naw 172
– *córeczka Zosia* Naw 11
– *dwie córeczki: Stefcia, brzydka jak grzech śmiertelny i Maniusia – przecudna* Dzien II 204
– *maleńka* Naw 172
– *moja miła* Wier 143
– *najdroższa* Wier 143
– *nasza* Urod 190
– *sześcioniedzielna* Zam 95
– *śliczna* Naw 171

Zwroty:

– *przytulić córeczkę* Sen o szp 63

Frazy

przenośne:

– *Dała się uczuć pod sercem próżnia przedziwna, próżnia po córeczce, którą była na świat wydała, po córeczce, która z kolei w próżnię się znowu zamieniła* Sen o szp 73

(21): Naw (4) 11, 171, 172 (2), Sen o szp (3) 63, 73 (2), Urod (3) 109, 190 (2), Wier (3) 122, 143 (2), Char (2) 35, 90, Dzien II (1) 204, Dzien V (1) 279, Listy III (1) 270, Prom (1) 131, Tur (1) 208, Zam (1) 95

CÓRKA (218)

1. 'dla rodziców dziecko płci żeńskiej' (217)

*Inżynier wejrzał okiem mędrca na ich wywiędłe kadłuby, na brudem obrosłe ich dzieci, na znikome resztki spódnic ich żon, **córek**, kochanek* Dok 28

*Kiedy pojedziesz po Henię i czy pojedziesz? Zdaje mi się, że pani już **o córce** zapomina dla panów i pikników.* Listy I 249

Wyrażenia:
– *dorastająca* Przed 10
– *dorosła* Wiatr 217, Wier 47
– *dwunastoletnia* Char 11
– *dziesięcioletnia* Listy VI 231
– *gospodarska* Eleg 267
– *idealniejsza* Dzien III 80
– *jednoroczna* Listy VI 502
– *jedyna, Monika* Listy VI 516
– *kochająca* Listy III 16, 35
– *ma* Listy VI 244, Zam 130
– *młodsza* Ludz I 190, Prom 44
– *moja* Char 32, Grzech 27, Listy VI 10, 214, 283, 344, Zam 130 (2)
– *moja mała* Listy VI 148
– *moja, Monika* Listy VI 505
– *najmłodsza* W sid 231, Wiatr 142
– *najstarsza* Mog 103, Syz 224
– *nieprawa* Dzien V 148
– *niezdrowa* Listy VI 197
– *nowa* Listy VI 391
– *nowonarodzona* Listy VI 357, Wiatr 74
– *ośmioletnia* Listy VI 168
– *rodzona* Dzieje I 223, Dzien I 118, Wiatr 147
– *starsza* Dzieje I 87, Syz 70, Wiatr 221
– *śmierć córki* Char 272, 323
– *umierająca* Char 105
– *zamężna* Dzieje I 83
– *zmarła* Char 338 (2)
– *zwłoki córki* Char 283

córka czyja:
– *Antoniego Brynickiego* Wier 86
– *bankiera* Char 11
– *czynownika* Syz 222
– *dawno zmarła córka* Char 288
– *doktora* Dzien VI 71
– *dziedzica Cedry* Tur 264
– *dzierżawcy dóbr Oleśnica – p. Kaufmana. Żydóweczka* Dzien VI 30
– *Gałęzowskiego* Listy IV 321
– *generała* Urod 196
– *gubernatora* Przed 11 (2)
– *inżyniera* Dzien VI 71, 72
– *jaśnie pana* Dzien VI 72
– *kopacza torfu* Grzech 82
– *marszałka* Dzien III 230
– *marszałka X* Dzien III 230
– *Mieszka Drugiego* Międz 328
– *młynarza* Dzien I 227
– *moja Monika* Listy VI 179
– *Monika* Listy VI 179
– *mordercy* Dzien I 284
– *obywatela* Wiatr 166
– *obywatela Cedry* Tur 265
– *papieża* Dzien I 151
– *renegata* Dzien I 284
– *Salomea* Wier 122
– *szanownego pana* Mog 101
– *urzędnika* Prom 72
– *wicegubernatora na prowincji wielkiego imperium* Pom 215
– *wice naczelnika powiatu* Mog 87
– *zdrajcy* Dzien I 284
– *Xenia* Char 343
– *żołnierza* Tur 309

przenośne:
– *córki hoże jak trzy gazele* Cien 292
– *córki przerosłe* Listy III 66
– *serce córki* Zam 203
– *wysokiego rodu, obszernych szaf ogniotrwałych* ‘zamożne z bogatego domu’ Dzien II 121

Zwroty:
– *oddawać córkę na pensję* Mog 103, Prom 47
– *słać córki do Warszawy* Prom 45

przenośne:
– *zostawić na świecie córki bez praw i nazwiska* Listy VI 505
– *żyłować córkę do nitki* Dzien V 253

Frazy:
– *córki dorastały* Prom 44
– *córki oddaje się przybywającym gościom do nocnej uciechy* Wiatr 74
– *dwie córki, z których młodsza ładna, tłuściutka, ręce ma jak utoczone wałki, oczy ma niebieskie, no, i naiwno-głupiuteńki puszek*

na pyzatych policzkach i na bujnym włosem omglonej główce Dzien IV 256
– *przystojna, ośmnastoletnia, zachwyca… zdrowiem, wesoła jest, dowcipna* Dzien IV 120
przenośne:
– *córka skwaśniała im na ocet siedmiu złodziei* Pop I 57
– *córki są kobietami upadłymi* Dzien II 248

(217): Arym (1) 11, Char (26) 10, 11 (2), 26, 29, 32, 39, 44 (2), 85, 89 (2), 105, 240, 272, 277, 282, 283, 288, 323, 337, 338 (2), 342, 343, 344, Cien (2) 283, 292, Dok (1) 28, Dzieje I (7) 83, 84, 86, 87 (3), 223, Dzien I (7) 118, 151, 166, 227, 284 (3), Dzien II (10) 31, 32, 121, 158, 243, 248, 254 (3), 264, Dzien III (4) 80, 230 (3), Dzien IV (9) 120 (4), 153, 256, 318, 325 (2), Dzien V (5) 20, 148, 253, 279, 297, Dzien VI (7) 30, 31, 71 (2), 72 (2), 221, Eleg (1) 267, Godz (1) 43, Grzech (4) 27, 35 (2), 82, Kar (2) 297, 298, Listy I (2) 249, 335, Listy II (8) 7, 17, 18, 23, 27, 43, 65, 178, Listy III (4) 16, 35, 66, 219, Listy IV (2) 69, 321, Listy VI (20) 10, 148, 168, 179 (2), 197, 214, 231, 244, 283, 344, 357, 391, 407, 423, 430, 502, 505 (2), 516, Ludz I (2) 189, 190, II (2) 328, 351, Międz (3) 323, 325, 328, Mog (9) 87, 96, 100, 101 (2), 103 (4), Naw (1) 172, Pom (1) 215, Pop I (5) 57 (3), 79, 120, Prom (7) 44 (3), 45, 47, 72, 83, Przed (4) 10, 11 (2), 259, Roz (1) 150, Suł (1) 56, Syz (8) 67, 70, 103, 108, 222, 224 (2), 237, Tur (4) 264 (2), 265, 309, Urod (17) 28, 33, 45, 48, 92, 93, 147 (3), 167, 196 (2), 207, 221 (2), 222, 242, W sid (3) 219, 224, 231, Wiatr (8) 74 (2), 142 (2), 147, 166, 217, 221, Wier (7) 47, 77, 81, 86, 122 (3), Zam (12) 129, 130 (5), 131 (2), 152, 200 (2), 203

2. ‘pasierbica’ (1)

*Heniuta jak się ma? Pewno już się z niej kolos baba zrobiła, bo to przecie moja **córka**. Może i ona będzie mię kiedy kochać tak, jak Ty Dyrektora. Będę dobrym ojczymem.* Listy I 166

(218): Char (26) 10, 11 (2), 26, 29, 32, 39, 44 (2), 85, 89 (2), 105, 240, 272, 277, 282, 283, 288, 323, 337, 338 (2), 342, 343, 344, Listy VI (20) 10, 148, 168, 179 (2), 197, 214, 231, 244, 283, 344, 357, 391, 407, 423, 430, 502, 505 (2), 516, Urod (17) 28, 33, 45, 48, 92, 93, 147 (3), 167, 196 (2), 207, 221 (2), 222, 242, Zam (12) 129, 130 (5), 131 (2), 152, 200 (2), 203, Dzien II (10) 31, 32, 121, 158, 243, 248, 254 (3), 264, Dzien IV (9) 120 (4), 153, 256, 318, 325 (2), Mog (9) 87, 96, 100, 101 (2), 103 (4), Listy35 (8) 7, 17, 18, 23, 27, 43, 65, 178, Syz (8) 67, 70, 103, 108, 222, 224 (2), 237, Wiatr (8) 74 (2), 142 (2), 147, 166, 217, 221, Dzieje I (7) 83, 84, 86, 87 (3), 223, Dzien I (7) 118, 151, 166, 227, 284 (3), Dzien VI (7) 30, 31, 71 (2), 72 (2), 221, Prom (7) 44 (3), 45, 47, 72, 83, Wier (7) 47, 77, 81, 86, 122 (3), Dzien V (5) 20, 148, 253, 279, 297, Dzien III (4) 80, 230 (3), Grzech (4) 27, 35 (2), 82, Listy III (4) 16, 35, 66, 219, Ludz I (2) 189, 190, II (2) 328, 351, Pop (4) 57 (2), 79, 120, Przed (4) 10, 11 (2), 259, Tur (4) 264 (2), 265, 309, Listy I (3) 166, 249, 335, Międz (3) 323, 325, 328, W sid (3) 219, 224, 231, Cien (2) 283, 292, Kar (2) 297, 298, Listy IV (2) 69, 321, Arym (1) 11, Dok (1) 28, Eleg (1) 267, Godz (1) 43, Naw (1) 172, Pom (1) 215, Roz (1) 150, Suł (1) 56

CÓRUNIA (1)

‘iron. córka’

*Pan jej, małżonek jedyny i władca. Dziedzicznie się to później przekazało **córuniom*** Dzieje I 171

CUD ŻYCIA (1)

‘przen. dziecko’

*Przysłonił dłonią płomień i patrzał na uśpionego chłopczyka. Nocny gość oparł się piersiami o krawędź łóżka i przypatrywał się śpiącemu dziecku. Myśli jego stawały się radosne, piękne, pełne świętego uniesienia jak ten uśpiony **cud życia** – płynęły przez duszę jak sen na jawie.* Sen o szp 111

CUDZOŁOŻNIK (1)

‘mężczyzna, który współżyje z cudzą żoną’

*– Zbójem jesteś, łupieżcą i **cudzołożnikiem**. Przychodzą tu do mnie od dawna ludzie ze skargą na ciebie. Odbierasz od nich nie tylko podatek, który ci się należy, ale także kradniesz im bydło i gwałcisz ich kobiety.* Leg 312

CUDZOŁOŻNY (1)

‘dotyczący cudzołóstwa, związany z cudzołóstwem (p.)’

*Tulą się do siebie nasze głowy, biją szalonym tempem serca, płoną policzki i dusimy się w uściskach… **cudzołożnych**…* Dzien IV 61

Wyrażenia:
– *uściski* Dzien IV 61

CUDZOŁÓSTWO (9)

'pożycie z żoną innego mężczyzny'

*o zamordowaniu przez toruńskiego komtura obywatela, by żyć w **cudzołóstwie** z jego żoną.* Wiatr 166

Wyrażenia:
– *nikczemności cudzołóstwa* Dzien IV 61
– *zwykłe* Dzien II 375

Zwroty:
– *żyć w cudzołóstwie z żoną* [czyją] Wiatr 166

Frazy
przenośne:
– *przeżarło najlepsze, najcudniejsze uczucia, całą nieskończoność przywiązań, zgnoiło sympatią, obryzgało błotem przyjaźń, a miłość – gdzieś uciekła na gwiazdy* Dzien IV 251

(9): Dzien IV (3) 61, 75, 251, Dzien III (2) 91 (2), Wiatr (2) 166 (2), Dzien II (1) 375, Dzien VI (1) 45

CYMBAŁ (1)

'pot. pogard. o niezaradnym synu, w opinii ojca'

*Gdybym to ja dla mojego **cymbała** mógł wyskrobać posadę pomocnika konduktora towarowego ostatniej rangi, to i tak suszyłbym przez trzy piątki… Mówiąc to wcale na syna nie patrzał* W sid 221

Wyrażenia:
– *mój* W sid 221

CZARNOBREWKA (3)

'o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Moja śliczna **czarnobrewko**!* Listy I 208

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 211, 278
– *moja śliczna* Listy I 208

(3): Listy I (3) 208, 211, 278

CZARNUCHA (1)

'pot. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego, która miała piękne czarne włosy i czarne brwi'

*Chciałoby się czytać coś pięknego, niezwykłą książkę, coś pisać niezwykłego – toteż ja piszę do niezwykłej istoty, do Tutusi szarookiej, do **czarnuchy** mojej, do mojej jedynej kobiecinki…* Listy I 227

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 227

CZAS PRÓBY (1)

'okres narzeczeństwa'

***Czas próby** się skończył – i teraz jesteś już moją, duszo czysta, szczęście moje, jedyna żono.* Listy I 340

CZĄSTKA CAŁOŚCI (MATKI) (1)

'przen. płód w łonie matki'

*Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej, – **cząstka jej całości**, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka albo noga.* Przed 23

CZELADKA (1)

‘gromadka dzieci’

*Państwo Płoniewiczowie nie starali się o wypasienie swej **czeladki**. Dawano jeść skąpo i nędznie.* Syz 170

Wyrażenia:

– *wypasienie czeladki* Syz 170

CZEREDA (1)

‘pot. banda (p.), gromada (p.)’

Pośród wierzgającej gromady pełzało jakieś małe rachityczne, ze sromotnie krzywymi nogami i ze śladami ospy na gołych, mizernych gnatach. Cała ta banda sprawiała wrażenie śmieci podwórza czy zeschłych liści […]. *Rej wodził między całą hałasującą **czeredą** chłopak ośmioletni, bez czapki, ubrany w ojcowskie i n e k s p r y m a b l e i matczyne trzewiki.* Ludz I 40

Wyrażenia:

– *hałasująca* Ludz I 40

CZŁOWIECZEK (1)

‘maleńki, nowo narodzony syn’

*Taki jestem szczęśliwy, że mamy syna, że tego język ludzki wyrazić nie potrafi. Zupełnie wierzyć mi się nie chce, żeby mnie mogło spotkać tak wielkie, bezgraniczne szczęście. Ciągle, w dzień i obudziwszy się w nocy, myślę o nim, o tym małym **człowieczku**, który jest tak daleko ode mnie.* Listy III 94

Wyrażenia:

– *mały* Listy III 94

CZTERY ŚCIANY (1)

‘przen. pot. dom rodzinny’

*Wszystko jedno, gdy się siedzi przy kominku, w **czterech ścianach**, pod niezawodnym dachem…* Tur 200

Zwroty:

– *siedzieć w czterech ścianach* Tur 200

CZWORAK (2)

‘budynek o czterech mieszkaniach przeznaczony dla rodzin stałej służby folwarcznej’

*W pierwszych dniach września, kiedy przyszły słoty, w **czworakach** folwarcznych zapadło mnóstwo dzieci na tak zwaną frybrę.* Ludz II 212

Wyrażenia:

– *folwarczny* Ludz II 212

(**2**): Ludz II (2) 212 (2)

D

DACH (9)

‘przen. domostwo, dom (p. w zn. 1.)’

*Ach, ja już tak dawno straciłam gniazdo rodzinne! Prawie nigdy go nie miałam. W piątej klasie zaledwie byłam, gdy mię ojciec odumarł. Mamy prawie nie pamiętam… Każda istota ma swe ognisko, swój **dach**.* Ludz II 365

*Joachim nie chciał przyjąć posiłku pod **dachem** człowieka… szczęśliwego…* Ponad 75

*Wszystko jedno, gdy się siedzi przy kominku, w czterech ścianach, pod niezawodnym **dachem**…* Tur 200

*I cóż z tego, że gdy jej synowie włóczeni byli po ugorach zimowych przez zdziczałe konie, nie znaleźli **dachu** nad głową* Wier 118

Wyrażenia:

– *gościnny* Suł 45
– *nad głową* Dzieje I 255, Wier 118
– *niezawodny* Tur 200

Zwroty:

– *mieć swój dach* Ludz II 365
– *urodzić się pod dachem* Pop III 183

(**9**): Przed (2) 263 (2), Tur (2) 198, 200, Dzieje I (1) 255, Ludz II (1) 365, Ponad (1) 75, Pop III (1) 183, Suł (1) 45

DAĆ NAZWISKO (1)

'przen. adoptować sierotę'

Będę śledził, czyja ona jest, a może uda się znaleźć rodziców lub krewnych, jeśli nie odnajdę nikogo, uznam ją za swoją, ***dam nazwisko****, dom, opiekę, wychowanie, naukę…* Char 286

DAĆ ZA KOGO (1)

'wydać za mąż'

Przecie panna Tereska nie ożeni się z tym Buzowszczakiem… – z jakim Buzowszczakiem? zapytał Kuba. A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a chłopak już wąsaty. To ten lata do niej, ale mi się nie zdaje, żeby państwo ***dali za takiego****, bo gdzież to… – Jak to… lata, lata do niej?* W sid 240

DAMA (1)

'żart. pani (p. w zn. 1.)'

Wczoraj były imieniny pana Stanisława. Poszedłem i… wpadłem w ***damę*** *Witkiewiczową, bo jego, rozumie się, nie zastałem.* Listy III 257

Wyrażenia:

– *dama Witkiewiczowa* Listy III 257

DANIŁOWSCY (1)

'rodzina Daniłowskich, mąż i żona'

Czuje Pani z pewnością, że w nas, w ***Daniłowskich*** *i Sieroszewskich ma Pani rzetelnych przyjaciół i jakby drugą rodzinę.* Listy IV 87

DAROWAĆ / DAĆ ŻYCIE (2)

'przen. urodzić dziecko'

– A kiedy ty jesteś moje dziecko. Ja cię na świat wydałam, ja ci ***darowałam to życie****. Twoje* ***życie to ja ci dałam****.* Dzieje I 120

(2): Dzieje I 120 (2)

„DAWAĆ" (1)

'przen. iron. cudzołożyć'

Pan R. jest dorobkiewiczem z ekonoma wyrosłym, prostakiem, ciemnym liczykrupą. Typowy burżua. Żona jego ***„daje"*** *księdzu proboszczowi swej parafii.* Dzien VI 63

Frazy:

– *Żona jego „daje" księdzu proboszczowi swej parafii* Dzien VI 63

DOBRA (1)

'posiadłość, majątek ziemski, należący do rodu szlacheckiego'

ksiądz Wolski najcichszym szeptem uświadomił Rozłuckiego, że majątek ów – są to olbrzymie ***dobra****, które są tylko częścią majątków na Litwie…* Urod 258

Wyrażenia:

– *olbrzymie* Urod 258

„DOBRA DZIEWCZYNA" (1)

'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

chciałbym dziś pisać do nieskończoności, całować Cię wyrazami, pieścić nazwami słodkimi. Ty moja ***„dobra dziewczyno"****, mój słodki przyjacielu, wszystko dla mojego życia, nędznego bez Ciebie, nędznego aż do chwili ukochania Twoich oczu, ust i serca.* Listy I 256

DOBYTEK (1)

'majątek (p.), mienie rodziny'

Dwaj rozpytywali wciąż o wszystko – o imiona i nazwiska gospodarstwa i osób przytomnych w domu – o szczegóły rozgrabienia ***dobytku****, spalone budynki.* Wier 83

DOKTOROSTWO (13)

'mąż doktor i jego żona'

Korespondencja prowadzona w tych sprawach pieniężnych z domem ***doktorostwa*** *Żwirskich była sucha, grzeczna, sztywnie krótka.* Zam 8

(13): Prom (10) 82, 101 (2), 109, 114, 117, 119, 123, 125, 127, Dzien VI (1) 272, Ludz I (1) 60, Zam (1) 8

DOKTOROWA (27)

'żona doktora'

Pani Sabina pełniła rolę trubadura uroku rozsiewanego jeszcze przez ***doktorową****.* Naw 153

Wyrażenia:

– *doktorowa Natalia* Dzien VI 266, 296
– *L.* Dzien V 152, 263
– *młoda* Listy I 336
– *piękna* Naw 153
– *prześliczna* Dzien V 263
– *z Ciechanowa* Dzien IV 187

(27): Prom (7) 80, 81, 87 (2), 90, 106, 107, Dzien VI (5) 259, 263, 265, 266, 296, Dzien V (4) 152, 155, 263 (2), Naw (3) 153 (3), Dzien odn (2) 93, 153, Ludz I (1) 61, II (1) 218, Char (1) 132, Dzien II (1) 51, Dzien IV (1) 187, Listy I (1) 336

DOM (451)

1. 'siedziba, w której mieszka rodzina' (403)

Cóż można nazwać szczęściem, jeśli nie uczucie męża, który wiezie do ***domu*** *żonę, uczucie dwudziestokilkoletniego mężczyzny, który wiezie w swe domowe progi po raz pierwszy ukochaną ośmnastoletnią kobietę. Jadą do* ***domu****!* Dzien II 288

Dom jest dla człowieka jakby częścią jego istoty, toteż najbardziej brak tej części odczuwają tacy jak ja, co „nie mieli prawie rodzinnego ***domu****".* Listy I 285

idzie po oślizgłej grudzie ***precz z tego domu****, zhańbionego przez nią* Oko 181

Jesteś w tym ***domu*** *po raz pierwszy, gdzie masz na zawsze gospodarzyć, gdy nas już nie będzie.* Ponad 22

Z dala na wzgórzu ujrzał rodzinną habendę. Jakże mu się ten niski, szary, białościenny ***dom*** *wydał upragnionym i drogim!* Pop I 245

Zjadł „wilię" w ***domu*** *ekonomostwa Gruboszewskich, w gronie rodziny, synów, zięciów, córek i ich potomstwa, co się z różnych stron do starych na Chłodku zjechało.* Przed 259

Wyrażenia:

– *ciasny* Pop I 53
– *dla pracującej inteligencji, dla przeciętnych, szarych ludzi* Przed 82
– *dom w nieładzie* Prom 82, Syz 97
– *dość obszerny* Char 48
– *drogi* Listy I 193
– *duży* Wier 34
– *magnacki* Biał 126
– *mieszkalny* Listy VI 13
– *mieszkańcy domu* Ludz I 91
– *miły* Mog 90
– *nędzny, stary* Pop I 138
– *niegościnny* Wier 18, 25
– *nieszczęśliwy* Wier 136
– *niezdolski* Wier 120
– *niski, szary, białościenny* Pop I 245
– *odrapany* Ludz II 305
– *ogołocony* Wier 82
– *okazały* Wiatr 140
– *Ościeniowski* Urod 266
– *parterowy* Pom 157
– *parterowy z ogródkiem* Char 170
– *piętrowy, w małych ogródkach z żelaznymi sztachetami* Ludz II 264
– *ponury, obdarty z tynku* Przed 265
– *powrót do domu* Listy III 193
– *przeklęty* Wier 55

– *przerażający* Wier 148
– *pusty* Wier 142
– *pusty, zniszczony* Wier 96
– *robotniczy* Przed 81, 82
– *rodzicielski* Dzien II 288
– *rodzinny* Biał 163, Dzien III 298, Dzien odn 52, Listy I 285, Pom 167, Ponad 101, Pop I 138, Suł 59, Tur 271, Wiatr 232
– *rodzinny, błogosławiony* Listy I 195
– *Rudomski* Ponad 72
– *sień domu* Pop I 122
– *stary* Pow 71, Tur 209
– *stary, niski, niepiękny* Pop I 47
– *swój własny* Wis 27
– *szlachecki* Pop I 53
– *umeblowany z szykiem* Dzien VI 50
– *wielki* Ludz II 252
– *własny* Pop I 169, Wiatr 27
– *własny z ogrodem* Char 118
– *wspaniały* Listy III 135
– *zakamarki domu* Wier 118

dom czyj:
– *ekonomostwa Gruboszewskich* Przed 259
– *generała* Urod 194
– *matki* Wiatr 221
– *mój* Ponad 107, Przed 173, 253
– *nasz* Dzien III 193, Echa 79, Listy III 137, Ludz II 363, Przed 172, 246
– *nasz własny* Ludz II 363
– *ojca* Syz 232
– *państwa Kłuckich* Mog 92
– *państwa Zapaskiewiczów* Mog 136
– *radcy tytularnego* Mog 136
– *rodziców* Dzien I 99, Pop I 47
– *szanownego sąsiada* Urod 264

przenośne:
– *dom jak sień publiczna* Wier 100
– *szklany* Przed (12) 136, 137, 144, 170, 172, 173 (2), 174, 177, 185, 187, 191 Urod 295

Zwroty:
– *dom wystawić* Pop I 47
– *jechać precz z domu* Pop I 137
– *mieć dom* Dzieje II 155, Róża 83
– *mieć dom obszerny* Char 48
– *mieszkać w domu* Grzech 82 (2)
– *nie mieć domu* Dzien III 253
– *nie mieć własnego domu* Przed 261
– *obrządzić dom* Ludz I 39
– *pobudować dom* Międz 337
– *przekroczyć próg domu* Arym 11
– *utrzymać syna w domu* Przed 22
– *wracać do domu* Listy III 175
– *wrócić do dom* Pop I 139
– *wypędzić z domu* Pop I 120, 121
– *wyrzec się domu* Róża 83
– *wznosić dla siebie i swych drogich dom drewniany* Listy I 282

przenośne:
– *czynić honory domu* Uciek 211
– *troszczyć się o chwałę i blask domu* Naw 150
– *wynosić się z domu na cztery wiatry* Pop I 121

(403): Arym (2) 11, 12, Biał (3) 126, 163, 229, Char (21) 12, 16, 23, 48, 78, 92, 101, 118, 170, 172, 173, 175, 179, 220, 282, 292, 299, 310, 355, 356, 357, Dum (1) 191, Dzieje I (7) 51 (2), 111, 118, 144, 157, 217, II (1) 155, Dzien I (25) 62, 75, 87 (2), 88, 99 (2), 100, 104, 137, 151, 155, 171, 179, 194, 196, 217, 221, 223 (2), 226, 238, 245, 275, 301, Dzien II (9) 84, 129, 160, 257, 259, 281, 288 (3), Dzien III (8) 193, 218, 245, 253 (4), 298, Dzien odn (12) 52 (3), 74, 86, 120, 124, 129, 166, 183, 193, 194, Dzien V (8) 33, 41, 59 (2), 207, 237 (2), 253, Dzien VI (10) 26, 50, 165, 167, 227, 240, 268 (2), 300, 338, Echa (1) 79, Grzech (11) 82 (5), 83, 131 (2), 136 (2), 137, Listy I (13) 46, 122, 193, 195, 282, 285 (3), 286, 305, 322, 336 (2), Listy III (21) 66, 98, 135 (2), 137, 138, 140, 143 (2), 145, 167, 169, 175, 193, 203, 205, 257, 260, 277, 302, 310, Listy IV (5) 115, 177, 254, 263, 297, Listy V (1) 221, Listy VI (2) 13, 40, Ludz I (8) 39, 47, 91 (2), 109, 131, 151, 197, II (20) 234, 252, 264, 268, 274, 303, 305, 324, 328, 331, 343, 344, 362 (2), 363 (6), Międz (1) 337, Mog (5) 90, 92, 110, 136 (2), Naw (4) 22, 147 (2), 150, Oko (1) 181, Opow zebr (3) 241 (2), 246, Pom (8) 150, 157 (2), 165 (3), 167, 222, Ponad (7) 22, 72, 74, 101, 107, 109 (2), Pop I (28) 25, 47 (3), 53 (2), 82, 86, 99, 120 (2), 121 (3), 122, 137, 138 (2), 139 (2), 140 (2), 169 (3), 184, 245 (2), Pow (1) 71, Prom (6) 24, 27, 69, 73, 82, 119, Przed (44) 19, 20, 22 (2), 31, 35, 50, 77, 81, 82 (2), 136, 137, 144, 170, 172, 173 (2), 174, 177, 185, 187, 191, 229 (2), 236, 238, 239, 246, 252, 253, 259, 261, 265, 268, 274, 276 (2), 277,

281, 292, 298, 319 (2), Róża (4) 83 (2), 126 (2), Sen o szp (10) 63, 74, 79, 98, 104 (2), 108, 113, 117, 132, Suł (2) 59, 99, Syz (9) 46, 51, 78, 96, 119, 222, 226, 232 (2), Syz (1) 97, Tur (6) 205, 209, 263, 270, 271, 299, Uciek (1) 211, Urod (13) 39, 45, 48, 51, 78 (2), 178, 194 (2), 264, 266, 280, 295, W sid (5) 227, 228, 229, 234, 236, Wiatr (15) 27, 80, 140, 143, 145, 148, 151 (2), 157, 204, 205, 218, 221, 222, 232, Wier (41) 18, 28 (2), 29, 30, 33, 34, 36, 37 (2), 38 (2), 39, 43, 52, 55 (3), 65, 73, 76, 82, 83, 85, 90, 96, 100 (2), 103, 118, 119 (2), 120 (2), 125, 126, 128, 142, 148, 154 (2), Wszys (1) 116, Wis (1) 27

2. ‘przen. rodzina, domownicy; ród, gniazdo rodzinne’ (34)

Usiadł na łóżku i długo myślał o matce i ojcu, dawno zmarłych, o dostatnim ***domu*** *rodzinnym i przecudownych wieczorach letnich, spędzonych tam u kolan kochanych rodziców, na ganku starego dworu.* W sid 132

Jeżeliby Szanowny Pan raczył zażądać bliższych informacji o p. Fleury, udzielić ich może dobrze znająca tę rodzinę p. Symonowiczowa, z ***domu*** *Młodzianowska, która na każdą z tych kwestii udzieli szczegółowych informacji.* Listy IV 387

Ożeniony w początkach kariery z panną prześlicznej powierzchowności, latoroślą podupadłego arystokratycznego ***domu*** Naw 171

Żył ze wszystkimi polskimi ***domami*** *tutaj w mieście i w okolicy* Urod 170

Przy tej okazji poznał obyczaje ***domu****, godziny jego i minuty, szmery i szelesty, przyzwyczajenia i nałogi osób, mowę zegarów, dźwięki i echa kroków, odgłosy drzwi, zgrzyty schodów.* Urod 84

Przesełając Szanownemu Panu i całemu Jego ***domowi*** *z powodu zbliżających się Świąt najserdeczniejsze życzenia.* Listy I 356

Bywanie we dworach okolicznych, w starych gniazdach lub nowych, dorobkiewiczowskich pałacykach, nie dawało zbyt wiele rozkoszy. Zresztą nie wszystkie te ***„domy z tonem”*** *rewizytowały dom doktorostwa Żwirskich.* Naw 147

Wyrażenia:

– *arystokratyczny* Wier 137
– *cały* Listy III 163, Listy VI 430
– *cały nasz* Listy III 325
– *dom czcigodnego Pana Pułkownika* Listy II 6
– *dostatni dom rodzinny* W sid 132
– *matka z domu hrabina austriacka* Dzien VI 142
– *obyczaje domu* Urod 84
– *podupadły, arystokratyczny* Naw 171
– *polski* Urod 170
– *ważniejszy w okolicy* Urod 207
– *wyrazy uszanowania dla całego domu* Listy IV 194
– *z domu Katerla* Listy IV 56
– *z domu Młodzianowska* Listy IV 387

przenośne:

– *„domy z tonem”* Naw 147
– *głowa domu* Listy III 204
– *nieczysty* Naw 22 (dom, w którym nie przestrzegano zasad religijnych)
– *przypływ floty z domu* Syz 182

Zwroty:

– *opuścić dom* Mog 99
– *rewizytować dom doktorostwa* Naw 147
– *utrzymać dom* Naw 171
– *zarobić na dom* Ludz II 248

(34): Dzien IV (1) 285, Dzien VI (3) 103, 142, 221, Listy I (1) 356, Listy II (1) 6, Listy III (4) 163 (2), 204, 325, Listy IV (4) 56, 104, 194, 387, Listy VI (1) 430, Ludz II (1) 248, Mog (2) 87, 99, Naw (3) 22, 171 (2), Pop (1) II 136, Pow (1) 67, Prom (1) 72, Przed (1) 134, Syz (2) 182, 222, Urod (3) 84, 170, 207, Wiatr (1) 153, Wier (2) 108, 137, W sid (1) 132

3. ‘gospodarstwo domowe, ogół spraw domowych, rodzinnych’ (7)

Teraz po śmierci matki wzięła w swe ręce zarząd ***domu*** *i opiekę nad młodszym rodzeństwem.* Syz 225

A teraz ona jest sierotą, najbiedniejszą z ludzi, matką pobitych synów, w tym pustym domu. Czy miałabyś serce opuścić ją samą, gdy na twojej głowie stoi cały ***dom*** *i gospodarstwo?* Wier 143

Wyrażenia:

– *zarząd domu* Syz 225

Zwroty:

– *prowadzić dom* Ludz II 363

– *zajmować się domem i jego sprawami* Przed 29

– *zajmować się sprawami domu* Prom 105

(7): Ludz II (2) 363 (2), Prom (1) 105, Przed (2) 29, 82, Syz (1) 225, Wier (1) 143

4. ‘mieszkanie wraz z jego mieszkańcami’ (7)

*Pani Oscalai poznała ową Isolinę jako niańkę w jednym z **domów** angielskich, gdzie oddawano tej małej pochwały za pracowitość i pieczołowitość względem dziecka.* Char 19

*Jest to **dom** bardzo tu lubiany, bardzo zacny, nikt więc nie wyzyska panny Wester pod żadnym względem, a przy tym panna Wester zbierze najrzetelniejsze wiadomości o współczesnej Warszawie* Listy III 67

Wyrażenia:

– *angielski dom* Char 19 (2)

– *bardzo zacny, lubiany* Listy III 67

– *bogaty* Dzien IV 108

– *kochany* W sid 239

– *zamożny na wsi* Listy III 134

(7): Char (2) 19 (2), Dzien III (1) 40, Dzien IV (1) 108, Listy III (2) 67, 134, W sid (1) 239

(451): Wier (43) 18, 28 (2), 29, 30, 33, 34, 36, 37 (2), 38 (2), 39, 43, 52, 55 (3), 65, 73, 76, 82, 83, 85, 90, 96, 100 (2), 103, 108, 118, 119 (2), 120 (2), 125, 126, 128, 137, 142, 148, 154 (2), Przed (44) 19, 20, 22 (2), 31, 35, 50, 77, 81, 82 (3), 136, 137, 144, 170, 172, 173 (2), 174, 177, 185, 187, 191, 229 (2), 236, 238, 239, 246, 252, 253, 259, 265, 268, 274, 276 (2), 277, 281, 292, 298, 319 (2), Ludz I (8) 39, 47, 91 (2), 109, 131, 151, 197, II (23) 234, 248, 252, 264, 268, 274, 303, 305, 324, 328, 331, 343, 344, 362 (2), 363 (8), Pop I (28) 25, 47 (3), 53 (2), 82, 86, 99, 120 (2), 121 (3), 122, 137, 138 (2), 139 (2), 140 (2), 169 (3), 184, 245 (2), Listy III (27) 66, 67, 98, 134, 135 (2), 137, 138, 140, 143 (2), 145, 163 (2), 167, 169, 175, 193, 203, 204, 205, 257, 260, 277, 302, 310, 325, Dzien I (25) 62, 75, 87 (2), 88, 99 (2), 100, 104, 137, 151, 155, 171, 179, 194, 196, 217, 221, 223 (2), 226, 238, 245, 275, 301, Char (23) 12, 16, 19 (2), 23, 48, 78, 92, 101, 118, 170, 172, 173, 175, 179, 220, 282, 292, 299, 310, 355, 356, 357, Wiatr (15) 27, 80, 140, 143, 145, 148, 151 (2), 157, 200, 205, 218, 221, 222, 232, Urod (15) 39, 45, 48, 51, 78 (2), 170, 178, 194 (2), 207, 264, 266, 280, 295, Dzien odn (12) 52 (3), 74, 86, 120, 124, 129, 166, 183, 193, 194, Listy I (14) 46, 122, 193, 195, 282, 285 (3), 286, 305, 322, 336 (2), 356, Dzien VI (13) 26, 50, 103, 142, 165, 167, 221, 227, 240, 268 (2), 300, 338, Syz (12) 46, 51, 78, 96, 119, 182, 222 (2), 225, 226, 232 (2), Grzech (11) 82 (5), 83, 131 (2), 136 (2), 137, Sen o szp (10) 63, 74, 79, 98, 104 (2), 108, 113, 117, 132, Dzien II (9) 84, 129, 160, 257, 259, 281, 288 (3), Dzien III (9) 40, 193, 218, 245, 253 (4), 298, Listy IV (9) 56, 104, 115, 177, 194, 254, 263, 297, 387, Dzien V (8) 33, 41, 59 (2), 207, 237 (2), 253, Pom (8) 150, 157 (2), 165 (3), 167, 222, Ponad (7) 22, 72, 74, 101, 107, 109 (2), Prom (8) 24, 27, 69, 72, 73, 82, 105, 119, Dzieje I (7) 51 (2), 111, 118, 144, 157, 217, Mog (7) 87, 90, 92, 99, 110, 136 (2), Naw (6) 22, 147 (2), 150, 171 (2), Tur (6) 205, 209, 263, 270, 271, 299, W sid (6) 227, 228, 229, 234, 236, 239, Róża (4) 83 (2), 126 (2), Biał (3) 126, 163, 229, Listy VI (3) 13, 40, 430, Opow zebr (3) 241 (2), 246, Arym (2) 11, 12, Dzien IV (2) 108, 285, Suł (2) 59, 99, Dum (1) 191, Echa (1) 79, Listy II (1) 6, Listy V (1) 221, Międz (1) 337, Oko (1) 181, Pow (1) 71, Uciek (1) 211, Wis (1) 27

„DOM” (2)

1. ‘z politowaniem o zrujnowanym, biednym domu rodzinnym (p. dom w zn. 1.)’

*W domu… Miasto od czasu wielkiej bitwy leżało w ruinie, a **„dom”** – było to schronisko w zgruchotanych murach, kąt między ścianami bez dachu.* Sen o szp 63

2. ‘z ironią o domu (p. w zn. 2.)’

*Jakże mógł ośmielić się na wyznanie miłosne jej, pannie z **„domu”** siedleckiego, on, biedny kancelista z „Pałaty”, a nadto pochodzący z chłopów podlaskich czy tam z jakiejś drobnej zagonowej szlachty?* Przed 24

Wyrażenia:

– *panna z „domu” siedleckiego* Przed 24

(2): Przed 24, Sen o szp 63

DOMEK (13)

1. ‘z sympatią o domu lub o domu niewielkich rozmiarów (p. dom w zn. 1.)’ (11)

Ja po długich ciułaniach literackich kupiłem pięć lat temu niecałą morgę w Konstancinie i ***domek*** *na tym* latifundium*, zwany willą, i to jest mój punkt oparcia. Gdyby nie ta „willa”, musiałbym się tułać w chorobie.* Listy VI 515

Trzecią w tej rodzinie osobą był syn, jedynak, wyrostek lat siedemnastu, uczeń gimnazjalny, prymus w szkole i „pociecha tudzież cała nadzieja”. Czwartą istotą żyjącą ***w*** *niskim* ***domku*** *za drogą był pies Dunaj* Pom 157

Wyrażenia:

– *drewniany, murowany* Przed 107
– *mały, nędzny* Listy III 140
– *mały parterowy domek, zabrudzony jak odzież kominiarska* Ludz II 301
– *mały wiejski* Przed 78
– *na latifundium* Listy VI 515
– *niski* Pom 157
– *skromny domek w Zakopanem* Listy III 135
– *z ogrodem* Listy VI 46

(11): Listy III (4) 135 (2), 140 (2), Listy VI (2) 46, 515, Ludz II (1) 301, Pom (1) 157, Przed (3) 78, 79, 107

2. ‘oddzielny należący do dworu niewielki dom przeznaczony dla gości, pracowników dworu’ (2)

Pośród sosen otaczających dom rozrzuconych jest kilka ***domków*** *w stylu szwajcarskim: mieszkanie p. Jana, domek gościnny itp. Śliczne to wszystko* Dzien VI 26

Wyrażenia:

– *gościnny* Dzien VI 26
– *w stylu szwajcarskim* Dzien VI 26

(2): Dzien VI (2) 26 (2)

(13): Listy III (4) 135 (2), 140 (2), Przed (3) 78, 79, 107, Dzien VI (2) 26 (2), Listy VI (2) 46, 515, Ludz II (1) 301, Pom (1) 157

DOMISKO (1)

‘z niechęcią, politowaniem o domu (p. w zn. 1.)’

– Państwo już dawno tutaj mieszkają, na Chłodku? – Trzydzieści pięć lat, proszę łaski pana! Nic się w tym domu nie zmieniło przez te długie lata. Te same ściany, te same belki, ten sam dach, te same graty. ***Domisko*** *to stare jak świat.* Przed 252

Wyrażenia

przenośne:

– *domisko stare jak świat* Przed 252

DOMOSTWO (29)

‘duży dom (p. w zn. 1.)’

Z bramy w piętrowym froncie ***domostwa*** *wchodziło się tam na mało co szersze od niej podwórze, wybrukowane takiemi bulwami kamiennemi, jakby ta robota wykonana została przez cyklopów* Syz 51

Wyrażenia:

– *domostwo rybaka* Wiatr 216
– *główne* Syz 170
– *mieszkalne* Listy III 147
– *stare* Międz 337
– *śmierdzące* Ludz II 362
– *w stylu piastowskim* Ludz II 299
– *zbudowane w formie kościoła* Dzien IV 151

przenośne:

– *domostwa prawiecznego sioła* Wiatr 17

Zwroty:

– *upatrzyć sobie domostwo* Listy III 147

(29): Wiatr (5) 17, 22, 35, 201, 216, Ludz I (1) 41, II (3) 208, 299, 362, Char (3) 157, 158, 187, Pom (3) 154, 164, 206, Listy III (2) 147 (2), Międz (2) 337, 341, Syz (2) 51, 170, Wis (2) 17, 22, Dzien IV (1) 151, Dzien V (1) 169, Mog (1) 116, Przed (1) 108, W sid (1) 211, Wier (1) 11

DOMOWNIK (11)

'stały mieszkaniec domu, człowiek razem z kimś mieszkający, np. członek rodziny, służba'

*Jada nas ośm osób razem z **domownikami**, a pensjonarzy mają trzy osoby* Listy IV 159

*radosnym spojrzeniem obrzucił Ryszarda i nadbiegających **domowników**.* Zam 111

Zwroty:

– *być na prawach domownika* Pop I 184

(11): Przed (4) 21, 145 (2), 159, Zam (2) 111, 203, Char (1) 77, Dzien I (1) 293, Grzech (1) 122, Listy IV (1) 159, Pop I (1) 184

DOMOWY (30)

1. 'dotyczący domu; tu: w odniesieniu do domu, siedziby, w której mieszka rodzina' (27)

*wisiały i leżały ubrania dziecięce najdziwaczniejszych fasonów, suszyła się na sznurku mokra bielizna – i panował szpitalno-familijny zapach **domowego** ogniska.* Anan 50

*Dziedzictwo trzyma dzieci w obrębie progów **domowych** i zaspakaja ostatnią i dlatego może tak wielką i gwałtowną namiętność starości, namiętność obcowania z potomkami…* Dok 13

*Cóż można nazwać szczęściem, jeśli nie uczucie męża, który wiezie do domu żonę, uczucie dwudziestokilkoletniego mężczyzny, który wiezie w swe **domowe** progi po raz pierwszy ukochaną ośmnastoletnią kobietę. Jadą do domu!* Dzien II 288

– *Jestże to pokój rodzinny? Lampa z kloszem zielonym z wierzchu, białym u dołu, bliźnia, **domowa** siostra niedoli…* Zam 110

Wyrażenia:

– *ciasto* Pop I I 54
– *ciche życie* Ludz II 289
– *edukacja* Listy I 71
– *klechda* Wiatr 139
– *lek* Wiatr 216
– *obyczaj* Char 173
– *ochopnia domowa* Pow 71 [*ochopnia* 'daw. suknia narodowa polska']
– *praca* Pom 158, Syz 225
– *rzecz* Urod 356
– *wieść* Naw 10
– *zacisze* Ponad 66
– *zamierzchła klechda* Naw 8

lm:

– *biedy* Listy III 205
– *dawne powieści* Naw 13
– *drobne domowe sprawy* Listy III 89
– *powieści o czymś domowym* Pop I I 140
– *statki* Listy V 294
– *stosunki* Dzien I 255
– *zatargi* Char 189

przenośne:

– *gmatwanina zajęć domowych* Wiatr 229
– *lampa, domowa siostra niedoli* Zam 110
– *ognisko* Anan 50
– *progi* Dzien II 288
– *próg* Dok 13, Pop I 121, Pow 71

(27): Anan (1) 50, Char (2) 173, 189, Dok (1) 13, Dzien I (1) 255, Dzien II (1) 288, Listy I (1) 71, Listy III (2) 89, 205, Listy V (1) 294, Ludz II (1) 289, Naw (3) 8, 10, 13, Pom (1) 158, Ponad (1) 66, Pop I (3) 54, 121, 140, Pow (2) 71 (2), Syz (1) 225, Urod (1) 356, Wiatr (3) 139, 216, 229, Zam (1) 110

2. 'ojczysty' (2)

*Przebiegam w marzeniu wyniosłe góry – Łysicę, Łysiec, Strawczaną, Bukową, Klonową, Stróżnę – góry moje **domowe** – Radostową i Kamień – oraz wszystkie dalekie siostrzyce.* Opow zebr 261

Wyrażenia:

– *góry* Opow zebr 261, Pusz 261

(2): Opow zebr (1) 261, Pusz (1) 261

3. 'w zn. rzecz. domownik (p.)' (1)

*Wstałem po rannym posilnym dospaniu wcześniej niż wszyscy **domowi**.* Opow zebr 248

(30): Naw (3) 8, 10, 13, Pop I (3) 54, 121, 140, Wiatr (3) 139, 216, 229, Char (2) 173, 189, Listy III (2) 89, 205, Opow zebr (2) 248, 261, Pow (2) 71 (2), Anan (1) 50, Dok (1) 13, Dzien I (1) 255, Dzien II (1) 288, Listy

I (1) 71, Listy V (1) 294, Ludz II (1) 289, Prom (1) 158, Ponad (1) 66, Pusz (1) 261, Syz (1) 225, Urod (1) 356, Zam (1) 110

DOROSNĄĆ (1)

'o dziecku – osiągnąć wiek dojrzały'

*Ofiaruję ten utwór MONICE z gorącym życzeniem, ażeby gdy **dorośnie** nie znalazła już śladów Smętka na ulubionym jej wybrzeżu.* Wiatr 31

DOSTATEK (1)

'dziedzictwo (p.)'

*Gwałtownym zamachem, rzutem, który może pycha, rozrośnięta na dziedzicznym ongi po ojcach **dostatku**, rozpętała w ramieniu, cisnęła ów złom chleba prosto w ślepie pracownikowi ciemności.* Sen o szp 72

Wyrażenia:

– *dziedziczny po ojcach* Sen o szp 72

DOZGONNA TOWARZYSZKA ŻYCIA (1)

'żona (p.)'

*Siedząc już na dobrej posadzie, zdrowy, w sile wieku, przystojny „młody człowiek" postanowił ożenić się, oczywiście w kraju. Wziął tedy urlop jednomiesięczny i w czasie, którym dowolnie rozporządzał, po odtrąceniu okresu podróży, wszystko załatwił: wyszukał sobie **dozgonną towarzyszkę życia**, wykonał prawidłowe „konkury", wziął ślub.* Przed 11

DROBIAZG (1)

'przen. małoletnie, młodsze rodzeństwo'

Wisiało nad nim [ojcem] *śledztwo, a nad całą rodziną, nad gromadką **drobiazgu** braci i sióstr – nędza.* Pom 215

Wyrażenia

przenośne:

– *gromadka drobiazgu braci i sióstr* Pom 215

DROBNOSTKI (1)

'przen. iron. o dzieciach z nieprawego łoża'

*Trzeba owoce nieprawej miłości, małe dziateczki, **drobnostki** przeszkadzające gruchać przy księżycu, widzieć na wychowaniu u pewnych dam, aby zrozumieć, czym jest miłość* Oko 173

Frazy

przenośne:

– *przeszkadzające gruchać przy księżycu* Oko 173

DRODZY (4)

'w zn. rzecz. kochani bliscy, rodzina'

*Myślałem kiedyś, siedząc obok budującego się domu, jakie by to było dobro wznosić dla siebie i swych **drogich** drewniany dom! Urządzać te ściany, tę powałę, te okna i drzwi* Listy I 282

*Moi ukochani, **drodzy**, moje najsłodsze dzieci, nie bądźcie smutni i nie gniewajcie się na mnie!* Listy V 25

Wyrażenia:

– *moi* Listy V 40, 89

– *swoi* Listy I 282

(4): Listy I (1) 282, Listy V (3) 25, 40, 89

DROWA (1)

'skrót od doktorowa, czyli żona doktora'

*Zamówiłem już obiady u **drowej** Wilczyńskiej i dziś pierwszy raz pójdę na obiad. Jej samej nie ma, w tych dniach przyjedzie.* Listy IV 154

Wyrażenia:

– *drowa Wilczyńska* Listy IV 154

DRUH (1)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Wesołych Świąt! Nie będą zupełnie wesołe, bo z daleka od siebie je spędzimy… Ale Tobie zawsze będzie weselej niż mnie, toteż myśl o mnie, serdeczny mój ***druhu****, gdy przyjdą.* Listy I 204

Wyrażenia:

– *serdeczny mój* Listy I 204

DRUHNA (1)

‘niezamężna, młoda kobieta należąca do orszaku ślubnego panny młodej’

Po drugie, szyć co tchu wyprawę, zamówić popa, karety, drużbów i ***druhny*** *– no i kołyskę.* Urod 191

Zwroty:

– *zamówić druhny* Urod 191

DRUŻBA (2)

‘mężczyzna towarzyszący panu młodemu w czasie ceremonii ślubnej’

Po drugie, szyć co tchu wyprawę, zamówić popa, karety, ***drużbów*** *i druhny – no i kołyskę.* Urod 191

Zwroty:

– *prosić na drużbę* Dzien VI 280
– *zamówić drużbów* Urod 191

(2): Dzien VI (1) 280, Urod (1) 191

DRZEWO GENEALOGICZNE (1)

‘przen. historia rodu przedstawiona graficznie, najczęściej w postaci rozgałęzionego drzewa’

Pomimo to dowiedział się, iż ów pan Granowski („de Granno”) pochodzi z rodu, który miał w ***drzewie genealogicznym*** *koronę królewską, wieńczącą ongi głowę jednej z żon Władysława Jagiełły.* Naw 170

Zwroty:

– *mieć w drzewie genealogicznym koronę królewską* Naw 170

DUCH-CYGAN (1)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

Już bym nie potrafił nic znaleźć w żadnej innej kobiecie, bo teraz zachwycasz mię nie tylko jako dawna, szczerozłota Tuchna. Moja żonuchna, kochanka, mój brat-koleżka, mój przyjaciel-artysta, mój ***duch-cygan*** *pokrewny, ale pociągasz jak temat artystyczny, którego nie można ani opisać, ani zbadać, ani określić, tak jak nie można pochwycić prostej, a nigdy nie wyczerpanej piękności przyrody, muzyki Wagnera czy Szopena i poematów Szekspira lub Ruysdaela.* Listy I 194

Wyrażenia:

– *pokrewny* Listy I 194

DURZYĆ SIĘ (1)

‘kochać się (p. w zn. 2.)’

Nigdy żadnej kobiecie się nie oświadczałem, nie prosiłem o rękę nawet takiej panny Heleny P[ancer]*, która się we mnie* ***durzyła****, miała spory posag i gdzie mię ciągniono.* Listy I 327

DUSZA (11)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej, żonie Żeromskiego’

Moja ukochana, moja ***duszo*** *– napisz choć słóweczko.* Listy I 86

a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi życie moje, krew mojego serca, źrenicę mych oczu, myśl mego mózgu, ***duszę*** *moją i oddech.* Listy I 248

Czas próby się skończył – i teraz jesteś już moją, ***duszo*** *czysta, szczęście moje, jedyna żono.* Listy I 340

Wyrażenia:

– *czysta* Listy I 340
– *moja* Listy I 86, 190, 218, 248, 254, 256, 270, 321, 326
– *promienista* Dzien VI 346
– *tak piękna jak Morskie Oko w tej chwili* Listy I 347

(11): Listy I (11) 86, 190, 218, 248, 254, 256, 270, 321, 326, 340, 347

DUSZA KOBIECA (1)

'przen. dziewictwo (p.)'

Ale czy ***duszę kobiecą*** *zdołasz donieść tam nieskalaną? To znaczy: czy dziewictwo moje, panieństwo ciała, nie zostanie kędyś w połowie wysokości?* Róża 165

Wyrażenia:

– *nieskalana* Róża 165

DWORECZEK (1)

'z sympatią o dworze (p.)'

Jeżeli mama pani mogła przez rok mieszkać w chłopskiej chałupie, to czemużbym ja, zdrowe i silne chłopię, nie mógł pomieszkać, ot, w tym ***dworeczku****?* Przed 175

DWOREK (20)

'niezbyt okazały, mały dwór (p.)'

Dworek *w Cierniach mały był, bielony, nieforemny* Urod 36

Wyrażenia:

– *biały* Przed 173
– *cały mój ukochany* Dzien I 240
– *dworek wśród kwiatów* Dzien I 230
– *Józefa* Dzien VI 126
– *mały* Dzien II 161
– *na przedmieściu prowincjonalnego miasteczka* Pom 157
– *nasz* Dzien I 252
– *nasz biały* Dzien I 230
– *pod lipami* Dzien I 301
– *pradawny* Przed 169
– *rządcy* Dzien IV 138
– *stary nasz, pokrzywiony* Dzien I 301

(20): Dzien I (6) 230 (2), 240, 252, 301 (2), Przed (5) 169 (2), 173, 182, 251, Dzien VI (3) 50, 126, 244, Urod (2) 36, 38, Char (1) 170, Dzien II (1) 161, Dzien IV (1) 138, Pom (1) 157

DWORZYSZCZE (3)

'wielki, okazały dom rodzinny'

Niegdyś w przeszłości ojcowie wznieśli pośrodku dziedziny z potężnych modrzewiowych śniatów i płazów dom okazały, ***dworzyszcze*** *na cały ród potomny.* Wiatr 140

Wyrażenia:

– *dworzyszcze na cały ród potomny* Wiatr 140
– *zrabowanie dworzyszcza* Wiatr 158

(3): Wiatr (3) 140, 142, 158

DWÓR (140)

1. 'siedziba rodu, zwłaszcza szlacheckiego' (137)

Po czym ruszył w górę ku ***dworowi****.* Urod 36

Wyrażenia:

– *biały* Opow zebr 257
– *cichy, szlachecki czysto* Dzien III 254
– *drewniany* Przed 139
– *dwór w majątku Niezdoły* Wier 125
– *dwór w Niezdołach* Wier 26, 71
– *dziedzic dworu* Dzien V 188
– *ganek dworu* Pop I 25
– *mieszkańcy dworu* Wier 82
– *Motkowski* Sen o szp 95, 103
– *mój* Dzien III 252
– *mój biały* Dzien III 253

– *nasz* Dzien V 39
– *nawłocki* Przed 253
– *niezdolski* Wier 91, 109, 120, 121, 125
– *pusty* Wier 120
– *pusty, smutny* Tur 270
– *sąsiedni* Przed 189
– *stary* Char 234, 255, Pop I 10, W sid 187, Wier 124
– *stary, szlachecko-pański* Dzien VI 127
– *w Ł.* Dzien odn 180
– *w P.* Dzien odn 52
– *w Radostowie* W sid 222
– *wielki* Pop I 27
– *z czarnym dachem* Wier 11

przenośne:

– *opuszczony, czarny, jak gdyby hańbą przyciśnięty stary dwór* Wier 56
– *szeroko rozsiadły* Urod 219

Zwroty:

– *bywać we dworach okolicznych* Naw 147
– *mieć prawo do dworu* Tur 249
– *spalić* Tur 258
– *z dymem puszczać* Tur 337

Frazy:

– *nasz, co bieli się i odbija calutki z modrzewiem, z wierzbami, z olchami i lipami* Dzien IV 136
– *urządzony z komfortem, jaki rzadko daje się spotkać, ze smakiem, z szykiem i modnie* Dzien VI 11

(137): Char (6) 234 (2), 235, 251, 255, 311, Dzien III (7) 203, 252 (2), 253 (2), 254 (2), Dzien IV (5) 136, 139 (2), 263 (2), Dzien odn (6) 52, 69, 108, 142, 166, 180, Dzien V (6) 39, 188, 215, 236 (2), 292, Dzien VI (10) 11 (2), 64, 127, 131, 153, 251, 300, 302, 304, Listy I (5) 335 (5), Ludz II (1) 349, Naw (1) 147, Nied (1) 178, Opow zebr (2) 257 (2), Pop I (7) 10, 25, 27, 95, 99, 190, 253, Pow (1) 72, Przed (12) 139, 155, 182, 189 (2), 193, 201 (2), 251, 253 (2), 257, Sen o szp (3) 95, 103, 128, Tur (18) 243, 247, 249 (3), 250, 254, 256, 258 (2), 263 (2), 265, 270, 275, 337 (2), 338, Urod (4) 36 (2), 219 (2), W sid (3) 187, 210, 222, Wiatr (1) 142, Wier (38) 11, 17 (2), 19, 20, 26, 30, 41, 42, 48, 49, 53 (2), 56 (2), 71 (2), 77, 82 (2), 83, 91, 95, 101, 109, 119, 120 (3), 121, 124, 125 (3), 127, 131

2. ‘dom (p. w zn. 2.)’ (2)

***Dwór** w Oleśnicy nie jest typem szlachectwa, ale jest zbiorem wszystkiego gnoju, jakie wydzieliło kiedykolwiek szlachectwo.* Dzien VI 45–46

*Serdeczne życzenia noworoczne zasyłamy Szanownym Państwu całym naszym **dworem*** Listy IV 62

Wyrażenia:

– *cały nasz* Listy IV 62

(2): Dzien VI (1) 45–46, Listy IV (1) 62

3. ‘kącisko (p.)’ (1)

*Pamiętam, jak raz, po śmierci ojca w dwa czy trzy lata, przyjechałem do Kielc – i poszedłem piechotą dwie mile, aby odwiedzić swoje strony. Siedziałem na górze Radostowej, skąd widać było całe zapadłe kącisko niegdyś nasze. Nie mogłem pojąć, nie mogłem zrozumieć tego faktu, że w tym starym, opuszczonym, ze sczerniałym dachem **dworze** mieszka kto inny.* Listy I 285

Wyrażenia:

– *stary, opuszczony, ze sczerniałym dachem* Listy I 285

(140): Wier (38) 11, 17 (2), 19, 20, 26, 30, 41, 42, 48, 49, 53 (2), 56 (2), 71 (2), 77, 82 (2), 83, 91, 95, 101, 109, 119, 120 (3), 121, 124, 125 (3), 127, 131, 153, 154, Tur (18) 243, 247, 249 (3), 250, 254, 256, 258 (2), 263 (2), 265, 270, 275, 337 (2), 338, Przed (12) 139, 155, 182, 189 (2), 193, 201 (2), 251, 253 (2), 257, Dzien VI (11) 11 (2), 45, 64, 127, 131, 153, 251, 300, 302, 304, Dzien III (7) 203, 252 (2), 253 (2), 254 (2), Pop I (7) 10, 25, 27, 95, 99, 190, 253, Char (6) 234 (2), 235, 251, 255, 311, Dzien odn (6) 52, 69, 108, 142, 166, 180, Dzien V (6) 39, 188, 215, 236 (2), 292, Listy I (6) 285, 335 (5), Dzien IV (5) 136, 139 (2), 263 (2), Urod (4) 36 (2), 219 (2), Sen o szp (3) 95, 103, 128, W sid (3) 187, 210, 222, Opow zebr (2) 257 (2), Listy IV (1) 62, Ludz II (1) 349, Naw (1) 147, Nied (1) 178, Pow (1) 72, Wiatr (1) 142

DYREKTOROWA (3)

‘żona dyrektora’

zastukał we drzwi jego numeru stary kąpielowy, pełniący zimą w domu dyrektora obowiązki

*lokaja, i wyraził przysłane „na gębę" zaproszenie pani **dyrektorowej**.* Ludz II 226

Wyrażenia:

– *pani* Listy III 325

(3): Ludz II (2) 226, 289, Listy III (1) 325

DZIAD (30)

'ojciec czyjegoś ojca lub matki; dziadek (p.); przodek (p.)'

*Wawelscy pochodzą z Żydów, chociaż **dziad** Adama był już żarliwym katolikiem, a i pradziad podobno jawnie świnię jadał* Oko 121

Wyrażenia:

– *dziad Kalikst* Przed 13 (2)
– *dziad legionista* Róża 167
– *dziad Sambor* Międz 331
– *dziad Seweryna Baryki* Przed 13
– *struchlały* Wiatr 35
– *stryjeczny po matce* Dzien odn 97
– *w prostej linii* Przed 13
– *wspaniały, lekkomyślny* Przed 14

przenośne:

– *ciesielski, bednarski żywot dziada* Naw 13

(30): Naw (5) 7 (2), 13, 19, 273, Przed (5) 13 (4), 14, Urod (5) 26, 30, 37, 144, 205, Wiatr (5) 35, 76, 139, 151, 157, Róża (2) 44, 167, Suł (2) 11, 29, Dzien odn (1) 97, Dzien V (1) 301, Listy V (1) 334, Międz (1) 331, Oko (1) 121, Syz (1) 203

DZIADEK (22)

'ojciec ojca lub matki; dziad (p.)'

***Dziadek** wstał na jego powitanie i zaznajomił z rodziną.* Urod 28

Wyrażenia:

– *cioteczny* W sid 209
– *dziadek Hieronim* Ludz I 175
– *dziadek Józef* Ludz I 194
– *dziadek Kalikst* Przed 85
– *dziadek Stanisław* Dzien I 104
– *mój* Dzien I 104
– *stryjeczny, cioteczny* W sid 209

(22): Urod (8) 28, 30, 34 (2), 39, 41, 58, 60, Roz (3) 148, 149 (2), Dzien I (2) 104 (2), Ludz I (2) 175, 194, Przed (2) 9, 85, W sid (2) 209 (2), Char (1) 181, Do swego (1) 258, Syz (1) 67

DZIADOWY (2)

'należący do dziada – przodka, związany z przodkiem'

*– Alboż i ja nie jestem ze krwie Chrobrego praszczura? Alboż nie ja powinienem całą władać puścizną? Moja jest ziemia! Tu w tej piersi nieszczęsnej serce nosiłem **dziadowe**!* Wiatr 104

Wyrażenia:

– *gadka* Wiatr 144

przenośne:

– *serce* Wiatr 104

(2): Wiatr (2) 104, 144

DZIADUNIO (1)

'z sympatią o dziadku (p.)'

*Przyczłapał na ów ganek nawet **dziadunio** panny Małgorzaty, ojciec pana domu, jowialny staruszeczek, z żywą jeszcze pamięcią, opowiadający…* Urod 256

„DZIADUNIO" (9)

'starszy, niespokrewniony opiekun sieroty'

*Huki armat i odgłosy strzałów nie były obce ani **„dziaduniowi"**, jak Zosia nazywała swego opiekuna, ani jej samej.* Char 317

(9): Char (9) 317, 336, 345 (2), 346, 348, 357 (2), 358

„DZIADUŚ" (1)

'osoba niespokrewniona, którą się kocha i traktuje jak dziadka, tu: o Zygmuncie Miłkowskim'

*Żona moja zaseła ukłony, córka całuje rączki **„Dziadusia"**.* Listy II 7

DZIADZIA (7)

'dziadek (p.)'

*A gdzież **dziadzia**. Według swego zwyczaju: okopuje kartofle.* Grzech 16

(7): Grzech (3) 16, 50 (2), Dzien V (3) 245 (2), 246, Dzien odn (1) 52

DZIADZIO (1)

'dziadek (p.)'

*Zacieśnia się między nami przyjaźń, znajdując wyraz dla siebie wtedy szczególniej, gdy **dziadzio** i babcia nudzić nas przestaną.* Dzien VI 239

DZIADZIUŚ (2)

1. 'z sympatią o dziadku (p.)' (1)

*Czy pan zna **dziadziusia** Ogrodyńca?* Zam 28

2. 'przen. o Adamie – nowo narodzonym synu Żeromskiego' (1)

*Nic nie wiem, gdzie dziś jesteście. Co też porabia **dziadziuś*** [!] *mój w tej chwili, czy zdrów, czy choć troszkę pamięta tatkę? Wiem, że mię nie pozna, jak wrócę, ale żeby tylko był zdrów…* Listy III 133

Wyrażenia:

– *mój* Listy III 133

(2): Listy III (1) 133, Zam (1) 28

DZIATECZKI (5)

'z ironią. lub ze współczuciem o małych dzieciach'

*Trzeba owoce nieprawej miłości, małe **dziateczki**, drobnostki przeszkadzające gruchać przy księżycu, widzieć na wychowaniu u pewnych dam, aby zrozumieć, czym jest miłość* Oko 173

Wyrażenia:

– *małe* Oko 173

– *nienarodzone* Dum 173

(5): Dum (1) 173, Dzien VI (1) 42, Listy I (1) 326, Oko (1) 173, Wiatr (1) 42

DZIATKI (5)

'dziatwa, dzieci (p.)'

*Pan Ignacy był ojcem dziewięciorga **dziatek**.* Anan 49

Wyrażenia:

– *gromadka dziatek* Opow zebr 238

Zwroty:

– *przekazać dziatkom w testamencie* Biał 147

(5): Biał (2) 147, 152, Anan (1) 49, Opow zebr (1) 238, Syz (1) 33

„DZIATWA" (1)

'drwiąco, ironicznie o dzieciach'

*A, jest i **„dziatwa"**… Specjalnie sprowadzona, nieprawdaż? Pewnie będą śpiewać… Tylko jednę piosenkę... Bo tylko tę jednę naprawdę dobrze umieją. Hymn na cześć księżniczki... Co? Pan pewnie mówi do niej – »wasza książęca mość«. Przyznaj no się pan, panie Smugoń...* Uciek 123

DZIECIAK (8)

'dziecko (p.)'

*nieprędko mężem nazwiesz tego **dzieciaka*** Ponad 22

Wyrażenia:

– *lekkomyślny* Char 262

– *mały, sześcioletni z jasnymi lokami* Prom 80

(8): Char (2) 262 (2), Dzien V (2) 296 (2), Dzien VI (1) 44, Ponad (1) 22, Prom (1) 80, Przed (1) 19

DZIECIĄTKO (16)

1. 'z miłością, czułością o dziecku' (14)

*Daj **dzieciątko**… Daj córeczkę czarnobrewkę, czarnowłosą… Daj dzieciątko… Będę ją po nocach trzymała przy piersi, będę ją tuliła na sercu.* Urod 109

Wyrażenia:
– *jasne* Sen o szp 13
– *jedyne, najmilsze* Godz 42
– *małe* Char 288, Suł 26
– *najmilsze* Uciek 173
– *nieletnie* Przed 258
– *nowonarodzone* Char 47

Zwroty:
– *zostawić dzieciątko* Grzech 83

(14): Arym (1) 15, Char (2) 47, 288, Godz (1) 42, Grzech (1) 83, Ponad (1) 71, Przed (1) 258, Sen o szp (1) 13, Suł (1) 26, Syz (1) 57, Uciek (1) 173, Urod (3) 109 (3)

2. ‘dziecinka (p. w zn. 1.)’ (2)

Sama jesteś winna, że nie piszę. Moje ***dzieciątko****, moja droga, kochana Tusiutku, napisz wszystko…* Listy I 140

Wyrażenia:
– *moje* Listy I 140, 229

(16): Arym (1) 15, Char (2) 47, 288, Listy I (2) 140, 229, Godz (1) 42, Grzech (1) 83, Ponad (1) 71, Przed (1) 258, Sen o szp (1) 13, Suł (1) 26, Syz (1) 57, Uciek (1) 173, Urod (3) 109 (3)

DZIECIĘ (20)

‘dziecko (p.)’

Rozkazała przywołać do siebie Teosia, patrzała nań długo rzekła: Pójdź, ***dziecię****, ja cię uczyć każę.* Dok 18

pojechała do domu, do Trebizondowa, do domowego ogniska, do stęsknionego małżonka i ukochanego ***dziecięcia****… Och...* Oko 177

Wyrażenia:
– *dziecię wsi* Dzien VI 215
– *dziesięcioletnie* Wiatr 77
– *jedyne dziecię zmarłego* Prom 108
– *maleńkie ciałko dziecięcia* Arym 12
– *moje* Dzien I 88
– *niewinne* Arym 25
– *płacz śmiertelny dzieciąt* Pow 60
– *prawdziwe dziecię natury* Dzien VI 215
– *ukochane* Oko 177

Zwroty:
– *powić dziecię* Arym 11

(20): Arym (7) 11, 12 (2), 16, 17, 18, 25, Dzien I (3) 88 (3), Dzien VI (2) 215 (2), Dok (1) 18, Listy I (1) 322, Ludz I (1) 161, Oko (1) 177, Pow (1) 60, Prom (1) 108, Uciek (1) 206, Wiatr (1) 77

DZIECIĘCY (43)

‘charakterystyczny dla dziecka’

Zza przepierzenia dolatywał zawsze tłumiony płacz ***dziecięcy*** Anan 49

wisiały i leżały ubrania ***dziecięce*** *najdziwaczniejszych fasonów* Anan 50

wyciągałem po raz pierwszy w życiu ***dziecięce*** *ramiona do tej wielkiej niewiadomej* Dok 11

– Może to, tatuś, Maria szwaczka? – zawołał zza drzwi śpiewny głosik ***dziecięcy****.* Niedz 188

Wyrażenia:
– *boleść* Róża 16
– *ciało* Sen o szp 108
– *dni* Wiatr 8, Wis 8
– *głos* Syz 23, 52 (2)
– *głosik* Niedz 188
– *główka* Char 283, Nied 183
– *krzyk* Prom 24
– *kupa drgających ciał dziecięcych* Char 158
– *lata* Ludz I 47, Pop I 23
– *łóżeczko* Wiatr 270
– *miłość* Char 20, Prom 132
– *moja wyobraźnia* Dzien I 230
– *oczy* Opow zebr 262, Pom 149, Pusz 262
– *pieszczota* Char 240, 318
– *pocałunek dziecięcych ust* Char 89
– *poduszeczka* Wiatr 223
– *półuśmiech* Wiatr 231
– *ramiona* Dok 11
– *ubrania najdziwaczniejszych fasonów* Anan 50
– *ubranko* Wier 125

– *usta* Syz 116, 117
– *wola* Syz 8
– *wyobraźnia* Dzieje I 97, Opow zebr 262, Pusz 262, Sen o szp 128
– *zakres* Listy VI 120

przenośne:

– *cudowny kwiat wieku dziecięcego* Syz 116
– *dusza* Opow zebr 262, Pusz 262
– *serce* Pom 149

Zwroty

przenośne:

– *dziecięcymi oczyma patrzeć na świat* Syz 224

(43): Syz (7) 8, 23, 52 (2), 116, 117, 224, Char (6) 20, 89, 158, 240, 283, 318, Wiatr (4) 8, 223, 231, 270, Opow zebr (3) 262 (3), Pusz (3) 262 (3), Anan (2) 49, 50, Dok (2) 11, 33, Pom (2) 149 (2), Prom (2) 24, 132, Sen o szp (2) 108, 128, Dzieje I (1) 97, Dzien I (1) 230, Listy VI (1) 120, Ludz I (1) 47, Nied (1) 183, Niedz (1) 188, Pop I (1) 23, Róża (1) 16, Wier (1) 125, Wis (1) 8

DZIECINA (4)

'z politowaniem o małym dziecku'

*A gdy maleńką **dziecinę** opanował płacz i gdy krzykiem uskarżała się na ból czy nudę swoją, wyrywał ze strun lutni głęboką melodię* Arym 15

Wyrażenia:

– *chora* Pom 153
– *maleńka* Arym 15

(4): Arym (1) 15, Dzien III (1) 294, Pom (1) 153, Wiatr (1) 50

DZIECINECZKA (1)

'dziecinka (p. w zn. 1.)'

*Ty patrzyłaś na mnie trochę ironicznie, trochę łaskawie? **Dziecineczko** moja, miła moja, kochanko-żono – ach, jak mnie tęskno…* Listy I 328

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 328

DZIECINKA (7)

1. 'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego' (6)

*Dzięki Tobie nie stracę z oczu swej dobrej drogi. Żegnam Cię do następnego listu, moja serdeczna **dziecinko** moja, całuję Twe rączki, marzę o Tobie, posełając Ci najsłodsze pieszczoty, najlepsze myśli.* Listy I 126

Wyrażenia:

– *dobra moja* Listy I 280
– *moja* Listy I 193
– *moja jedyna* Listy I 238
– *moja serdeczna* Listy I 126
– *moja ukochana* Listy I 191

(6): Listy I (6) 126, 191, 193, 238, 280, 318

2. 'z miłością o dziecku, tu: o pasierbicy Henryce Rodkiewicz' (1)

*Jak się ma Heniuta, czy opuściły ją przypadłości wątrobiane? Ucałuj **dziecinkę** ode mnie – co bym dał, abym to sam mógł wypełnić.* Listy I 98

(7): Listy I (7) 98, 126, 191, 193, 238, 280, 318

DZIECINNY (9)

'dotyczący dzieci, właściwy dziecku; taki jak u dziecka'

*– Tak, tak! Pamiętam... **Dziecinne** lata, majowe nabożeństwa.* Dzieje I 58

Wyrażenia:

– *lata* Dzieje I 58 (2), Dzien III 192, Listy VI 13, Prom 109
– *strach* Dzien VI 302
– *szczęście* Listy I 285
– *wyobraźnia* Dzien VI 365
– *zapach chleba z dziecinnych lat* Sen o szp 72

(9): Dzieje I (2) 58 (2), Dzien VI (2) 302, 365, Dzien III (1) 192, Listy I (1) 285, Listy VI (1) 13, Prom (1) 109, Sen o szp (1) 72

DZIECIŃSKI (8)

'gw. dziecięcy (p.)'

Słyszał głosy ich i dziecińskie słowa, których już nikt nie mówi. Wiatr 147

Wyrażenia:

– *baśń* Char 180
– *motłoch* Char 158
– *słowa* Wiatr 147
– *uśmiech* Międz 347

(8): Char (2) 158, 180, Dzien V (2) 216 (2), Dzien I (1) 46, Dzien VI (1) 302, Międz (1) 347, Wiatr (1) 147

DZIECIŃSTWO (83)

'pierwszy okres życia człowieka, spędzany w rodzinie'

Niegdyś, za lat ***dzieciństwa****, widział takie wejrzenie, niewysłowienie ciekawe* Oko 163

Cichy, radosny śmiech zaniósł się w jej sercu jak za dawnych, pradawnych godzin ***dzieciństwa****.* Zam 222

Wyrażenia:

– *chwile dzieciństwa* Pom 139
– *czasy dzieciństwa* Ludz I 84, 187, Syz 223
– *dni dzieciństwa* Prom 113, Sen o szp 70
– *dom dzieciństwa* Pom 139
– *historyjki z dzieciństwa* Wiatr 232
– *lata dzieciństwa* Dzien I 45, Listy I 224
– *lata mego dzieciństwa* Dzien I 99
– *minione* Przed 167
– *moje* Dzien I 98
– *najdawniejsze* Ponad 14
– *najwcześniejsze* Dzieje I 97, Dzien III 304, Dzien VI 365, Prom 113
– *od dzieciństwa* Dzien V 297, Ludz I 191, Pusz 261
– *ogród dzieciństwa* Pop I 10
– *pierwsze lata dzieciństwa* Listy I 285
– *przypadki z czasów dzieciństwa* Prom 27
– *śpiewanka dzieciństwa* Sen o szp 66
– *święta pamięć z dzieciństwa* Pom 139
– *towarzyszka dzieciństwa* Listy VI 511
– *wczesne* Char 242, Syz 129, 224
– *żal dzieciństwa* Dzien II 312

przenośne:

– *anielskie* Przed 277
– *dzieciństwo pod okiem matki* Dzien I 93
– *kamienny sen – szczęście dzieciństwa* Char 287
– *kwiat dzieciństwa* Wiatr 147
– *od dzieciństwa aż do grobowej deski* Dzieje I 60
– *pradawne godziny dzieciństwa* Zam 222
– *szum lasu dzieciństwa* Pusz 261
– *świat dzieciństwa* Biał 163

Frazy:

– *ledwie dające się uchwycić wrażenia dzieciństwa* W sid 209
– *upłynęło* Suł 138

przenośne:

– *święte, nad którym czuwał ojciec* Dzien IV 137

(83): Ludz I (4) 84, 187, 191, 197, II (3) 256, 268, 353, Przed (9) 43, 48, 72, 90, 95, 167, 171, 277, 327, Dzien I (5) 45 (2), 93, 98, 99, Prom (5) 23, 27, 113 (2), 124, Char (4) 27, 79, 242, 287, Pom (4) 139 (3), 160, Wiatr (4) 34, 87, 147, 232, Dzieje I (3) 60, 97 (2), Listy I (3) 193, 224, 285, Ponad (3) 14, 18, 95, Pop I (3) 10, 136, 248, Sen o szp (3) 66, 70, 73, Suł (3) 57, 109, 138, Syz (3) 129, 223, 224, Dzien II (2) 312, 344, Dzien IV (2) 57, 137, Dzien VI (2) 296, 365, Opow zebr (2) 261 (2), Pusz (2) 261 (2), Uciek (2) 157, 208, Biał (1) 163, Cien (1) 283, Dzien III (1) 304, Dzien V (1) 297, Godz (1) 42, Listy VI (1) 511, Naw (1) 89, Oko (1) 163, Róża (1) 29, Tur (1) 268, W sid (1) 209, Zam (1) 222

DZIECISKA (3)

'gw. z politowaniem o dzieciach (p.)'

Któż wie, czy inne ***dzieciska*** *nie potonęły. Sporo ich się tłukło nad wodą.* Ponad 36

(3): Syz (2) 39 (2), Ponad (1) 36

DZIECISZKA (1)

'dzieciska; dzieci'

Sypiał tu w kącie z tymi ***dzieciszkami****, kiedy mu żona umarła.* Prom 130

DZIECKIEM (3)

'w wieku dziecięcym'

Książę Wartysław, ***dzieckiem*** *jeszcze ochrzczony, pomagał do zaprowadzenia na Pomorzu chrześcijaństwa.* Międz 323

Wyrażenia:

– *dzieckiem ochrzczony* Międz 323

(3): Dzien I (1) 192, Dzien III (1) 78, Międz (1) 323

DZIECKO (655)

1. 'potomek; syn albo córka' (651)

zwlekli się wkrótce na pola folwarku wraz z żonami, ***dziećmi****, sprzężajem i dobytkiem.* Dok 27

Inżynier wejrzał okiem mędrca na ich wywiędłe kadłuby, na brudem obrosłe ich ***dzieci****, na znikome resztki spódnic ich żon, córek, kochanek* Dok 28

Trzeba więc, dostrzegłszy w ***dziecku*** *skłonności marzycielskie, urabiać je psychofizycznie.* Dzien III 305

Ciemny zmrok w pokoju, ten niewinny a ładny z zamglonymi gorączką oczyma chłopaczek i ręka matki, co ślizga się z czoła jego do pulsu, i oczy matki, te dziwnie ciekawe oczy matki chorego ***dziecka*** *– wszystko to zamienia się nagle w prąd poezji czy żalu…* Dzien IV 165

Od państwa Montfortów, którzy nareszcie mają bardzo ładne mieszkanie zaraz sobie w nim zafundowali nowe ***dziecko****, dowiedziałem się adresu p. Mickaniewskiego.* Listy VI 326

Stały jej w oczach ***dzieci****, istoty niewinne, które zjawiają się na świat,* ***dzieci*** *Wandy…* Oko 137

Wyrażenia:

– *bardzo słabe* Sen o szp 63
– *bicie dzieci przez dorosłych* Godz 45
– *biedne* Char 336
– *biedne, głupie* Ludz I 183
– *chłopskie* Dzien VI 105, Uciek 178
– *chore* Dzien IV 165, Pom 153, 154
– *dobre* Listy III 28
– *drogie* O żoł 260
– *drugie* Wier 142
– *dwuletnie, w chłopskiej czapczynie, z twarzą umorusaną na czarno* Prom 128
– *dzieci kilkolatki* Róża 23
– *dziecko z zarażoną krwią i ze zgniłymi kośćmi* Naw 81
– *dziecko ze szkółki* Uciek 226
– *dziesięcioletnie* Grzech 120
– *dziwne, dziwaczne, błąkające się samopas po lasach, siadujące po pół dnia nad jakimiś wodospadami* Listy I 225
– *dziwnie zdolne, dobre, pracowite: pierwsza uczennica w klasie pierwszej* Dzien V 59
– *głęboki jęk dziecka* Char 124
– *im więcej zamożności, tym dzieci mniej* Naw 83
– *im większa bieda, tym więcej dzieci* Naw 83
– *jedno- dwuroczne* Naw 104
– *które zakopano w ogrodzie* Dzien V 298
– *kwilenie, krzyk dziecka* Char 180
– *małe* Listy II 299, Listy VI 502, Naw 77, Róża 23, 64, Uciek 206
– *małe, śmierdzące* Godz 52
– *miłość rodziców dla dzieci* Róża 44
– *moje* Char 209, 240, Dzieje I 120, Dzien III 78 (3), 79 (2), Dzien VI 186, Grzech 94, Pom 159, Ponad 19, Tur 200, 218, Wier 81
– *moje najdroższe* Listy V 74
– *najmilsze* Sen o szp 68
– *najmłodsze* Naw 104
– *najstarsze* Mog 103
– *nasze* Dzien III 79, Uciek 191
– *nauka szkolna dzieci* Naw 21
– *nieprawe* Dzieje I 189, 254, Dzien VI 72
– *nieprawe rządcy i dziewczyny wiejskiej* Dzien V 296
– *nieszczęśliwe* Wier 111
– *niewinne* Listy VI 505
– *niezwykłe, „cudne"* Listy III 311
– *oddech śpiącego dziecka* Sen o szp 113
– *osiemnastoletnie* Urod 224

– *ośmioletnie* Dzien I 230, Syz 167
– *ośmioro* Mog 103
– *pielęgnowanie dziecka* Char 241
– *piękne* Naw 21
– *poczęte* Ludz II 238
– *polskie dzieci francuziejące masowo i nieodwracalnie* Naw 43
– *pracowitość, pieczołowitość* [niańki] *względem dziecka* Char 19
– *przewinięcie dziecka* Urod 279
– *rodzone* Prom 11
– *skrzywdzone* Dzien IV 288
– *spłodzone z córką jaśnie pana* Dzien VI 72
– *szczebiot dzieci* Róża 203
– *szczęśliwe, wychowane w dostatku, mające wszystko – i cudownie piękne* Dzien III 108
– *sześcioletnie* Ludz II 331
– *szkolne dzieci* Uciek 189
– *szkoła dla dzieci* Róża 73
– *śliczne* Dzien I 99
– *śpiące* Sen o szp 111
– *trzecie* Dzien III 90
– *urodzenie dziecka* Ludz I 191
– *uśmiech dziecka* Przed 23
– *wiezione na spacer* Urod 235
– *własne* Char 61
– *wychudłe* Róża 72
– *z ospą* Ludz II 207
– *zanoszące się od płaczu* Char 286
– *zmarłe* Char 239

przenośne:

– *brudem obrosłe* Dok 28
– *różany uśmiech dziecka* Naw 182
– *stara zasada: „dziecko na rękę, matkę za serce"* Dzien VI 14

Zwroty:

– *dać dziecku edukację* Mog 103
– *karmić* Dzien III 164
– *mieć dziecko* Uciek 197, Urod 190, 191
– *nie opuścić nigdy dziecka* Uciek 187
– *odebrać dziecko* Grzech 84
– *opiekować się dzieckiem* Uciek 192
– *otruć dziecko* Mog 103
– *płodzić dzieci* Arym 9
– *począć dziecko* Urod 192
– *rodzić dzieci* Naw 82
– *wychować* Dzien III 125
– *wydać na świat* Naw 81
– *zabić dziecko* Dzieje II 20
– *zabić swe dziecko* Dzien I 88
– *zafundować sobie nowe dziecko* Listy VI 326
– *zostawić dziecko na opiece* [czyjej] Grzech 83

przenośne:

– *czuwać nad snami dziecka* Char 287
– *nie dać dziecka na taki proceder* Mog 104
– *oświecać dzieci* Naw 65
– *przycisnąć dziecko do serca* Sen o szp 132
– *psuć duszę dziecka pod pretekstem edukacji* Ludz I 175
– *sączyć nauki w serce dziecka* Sen o szp 128
– *urabiać dziecko psychofizycznie* Dzien III 305
– *w miłości poczynać dzieci* Arym 9

(651): Anan (5) 50, 51 (2), 52 (2), Arym (3) 9 (2), 12, Biał (5) 107 (2), 111, 159, 195, Char (68) 11 (3), 16 (2), 19, 22, 27, 32, 41, 46, 50, 61, 65, 67 (2), 104, 124, 134, 157 (3), 158 (2), 163, 169, 171, 172 (3), 173, 180 (2), 209, 226, 239, 240, 241, 251, 262, 264 (2), 267, 275, 276, 285, 284, 285 (2), 286, 287 (2), 288, 311, 313, 327, 329, 336, 343, 347, 354 (3), 355, 357 (4), Dok (6) 13, 27, 28, 33, 34, 40, Dum (4) 173, 183, 185, 186, Dzieje (12) II (8) 87 (2), 120, 143, 159, 217, 230, 189, 206 (2), 254, I (1) 20, Dzien I (9) 45, 52, 88, 99, 111, 112, 138, 230, 279, Dzien II (7) 84, 230, 243, 312, 313 (3), Dzien III (23) 40, 78 (6), 79 (4), 90 (2), 91, 100, 108, 125, 164, 241 (2), 247, 294, 305, Dzien IV (23) 25 (3), 46, 49, 63, 91 (2), 124, 130 (2), 165, 171, 193, 236, 265, 282, 285 (2), 287, 288, 289, 322, Dzien V (22) 27, 32 (2), 35, 39 (2), 59 (3), 60, 64, 147, 179, 256, 278, 296 (5), 297, 298, Dzien VI (24) 14, 44 (4), 72 (2), 89, 103 (2), 105, 114, 143, 186, 199, 207, 215, 221 (2), 309, 328 (2), 355 (2), Dzien odn (6) 39, 52, 65, 84, 161, 177, Godz (3) 45, 47, 52, Grzech (10) 71, 73, 83, 84, 94, 120 (3), 121 (2), Listy I (7) 110, 130 (2), 225, 266, 271, 310, Listy II (3) 299 (3), Listy III (21) 22, 28, 92 (2), 144 (2), 160 (2), 166, 207, 257 (2), 258, 270, 294 (2), 302, 310, 311 (2), 312, Listy IV 7 (2) 190, 191, Listy V (11) 25, 51, 70, 74, 91, 141, 142, 247, 286 (2), 375, Listy VI (5) 173, 326, 430, 502, 505, Ludz (74) I (27) 26, 35, 37 (2), 38, 39, 40 (2), 60, 65, 66 (2), 67 (3), 94, 129, 145,

148, 161 (3), 174, 199, 210, II (47) 175, 183, 191, 207, 212 (2), 213, 214 (2), 215, 216 (2), 222, 234, 235, 237, 238 (3), 239, 248, 249, 251 (2), 252, 253, 256 (2), 257 (2), 259, 261, 263 (2), 264, 265, 266, 267 (2), 268, 275, 331 (3), 349, 362 (2), 366 (2), Międz (3) 286, 345, 348, Mog (7) 103 (3), 103 (4), 104, Naw (23) 11, 21 (2), 26, 37, 43, 65, 76 (3), 77, 81 (2), 82, 83 (2), 104 (3), 105 (3), 182, Niedz (1) 188, O żoł (1) 260, Oko (7) 137 (4), 149, 170, 181, Opow zebr (3) 232, 234, 236, Pog (1) 250, Pom (6) 151, 153, 154, 159, 216, 226, Ponad (8) 19, 27 (2), 35 (2), 39, 65, 116, Pow (3) 71 (2), 73, Prom (15) 11, 12 (2), 13 (3), 43, 60, 72, 80, 108, 113, 128 (2), 129, Przed (15) 23, 49, 52, 71, 87 (2), 104 (2), 154 (2), 258, 276, 292, 305, 331, Roz (2) 144, 150, Róża (14) 14, 20, 23 (2), 24, 44, 64 (3), 65, 72, 73, 79, 203, Sen o szp (20) 7 (3), 13, 59 (2), 63 (2), 68, 100 (2), 101, 102, 103, 111, 113, 126, 128, 132, 133, Sił (1) 84, Syz (43) 12, 14, 18, 19, 20, 22, 23 (4), 25, 33, 36 (2), 37 (3), 39 (3), 53, 56, 60, 64, 65 (2), 67, 73, 127 (2), 128, 151, 154, 165, 167, 170, 182, 195, 209, 222, 223 (2), 238, Tur (13) 200, 201, 203, 204 (2), 206, 208, 218, 229, 293, 295, 297, 323, Uciek (27) 124, 141, 177, 178, 181, 186 (2), 187 (3), 189, 191, 192, 195, 197 (2), 204 (3), 205 (2), 206, 207 (2), 208, 226, 243, Urod (27) 35, 37 (2), 51, 58, 63, 95, 96, 107, 116, 157 (2), 166, 167 (2), 168, 190, 191, 192, 195, 224 (2), 235, 277, 279 (2), 288, W sid (2) 231, 237, Wiatr (30) 9, 35, 42, 50, 65, 66, 75 (2), 78, 91, 127 (3), 130, 133, 137, 141, 142, 147 (2), 148, 152, 165, 166, 204, 217, 220 (3), 269, Wier (14) 71, 78 (2), 80, 81, 101, 111, 113, 120, 133, 138, 139, 142, 143, Wis (2) 9 (2), Zam (5) 138, 171, 201, 202, 205, Zap (1) 75, Zmierzch (2) 58

2. ‘panienka (p.)’ (2)

Oparłszy się na barierze, otoczeni gwarem setki osób, widzieliśmy tylko siebie. Czy mię kocha to szesnastoletnie ***dziecko****?* Dzien VI 203

Wyrażenia:

– *dobre, niewinne* Dzien VI 207
– *szesnastoletnie* Dzien VI 203

(2): Dzien VI (2) 203, 207

3. ‘przen. o nieporadnym, zagubionym, wymagającym opieki ojcu’ (1)

– Mój ojciec... – rzekła z błędnym uśmiechem – szuka zawsze posady. Jest to moje jedyne, kochane, najmilsze, niewinne, bezradne ***dziecko****.* Dzieje I 257

Wyrażenia:

– *moje jedyne, kochane, najmilsze, niewinne, bezradne dziecko* Dzieje I 257

4. ‘z miłością i współczuciem o Bolesławie – młodszej siostrze Żeromskiego’ (1)

Drogie moje, poczciwe Bolczysko. To odbicie matki. Cichy, spokojny, nieprzerwany smutek wypisany na jej czole. Biedne ***dziecko****! Na zawsze stracona praktycznemu życiu. Taki los istot, co jak mary śród świata tego błądzą.* Dzien I 279

Wyrażenia:

– *biedne* Dzien I 279

(655): Anan (5) 50, 51 (2), 52 (2), Arym (3) 9 (2), 12, Biał (5) 107 (2), 111, 159, 195, Char (68) 11 (3), 16 (2), 19, 22, 27, 32, 41, 46, 50, 61, 65, 67 (2), 104, 124, 134, 157 (3), 158 (2), 163, 169, 171, 172 (3), 173, 180 (2), 209, 226, 239, 240, 241, 251, 262, 264 (2), 267, 275, 276, 285, 284, 285 (2), 286, 287 (2), 288, 311, 313, 327, 329, 336, 343, 347, 354 (3), 355, 357 (4), Dok (6) 13, 27, 28, 33, 34, 40, Dum (4) 173, 183, 185, 186, Dzieje (12) II (8) 87 (2), 120, 143, 159, 217, 230, 189, 206 (2), 254, II (1) 20, Dzien I (9) 45, 52, 88, 99, 111, 112, 138, 230, 279, Dzien II (7) 84, 230, 243, 312, 313 (3), Dzien III (23) 40, 78 (6), 79 (4), 90 (2), 91, 100, 108, 125, 164, 241 (2), 247, 294, 305, Dzien IV (23) 25 (3), 46, 49, 63, 91 (2), 124, 130 (2), 165, 171, 193, 236, 265, 282, 285 (2), 287, 288, 289, 322, Dzien V (22) 27, 32 (2), 35, 39 (2), 59 (3), 60, 64, 147, 179, 256, 278, 296 (5), 297, 298, Dzien VI (24) 14, 44 (4), 72 (2), 89, 103 (2), 105, 114, 143, 186, 199, 207, 215, 221 (2), 309, 328 (2), 355 (2), Dzien odn (6) 39, 52, 65, 84, 161, 177, Godz (3) 45, 47, 52, Grzech (10) 71, 73, 83, 84, 94, 120 (3), 121 (2), Listy I (7) 110, 130 (2), 225, 266, 271, 310, Listy II (3) 299 (3), Listy III (21) 22, 28, 92 (2), 144 (2), 160 (2), 166, 207, 257 (2), 258, 270, 294 (2), 302, 310, 311 (2), 312, Listy IV 7 (2) 190, 191, Listy V (11) 25, 51, 70, 74, 91, 141, 142, 247, 286 (2), 375, Listy VI (5) 173, 326, 430, 502, 505, Ludz (74) I (27) 26, 35, 37 (2), 38, 39, 40 (2), 60, 65, 66 (2), 67 (3), 94, 129, 145, 148, 161 (3), 174, 199, 210, II (47) 175, 183, 191, 207, 212 (2), 213, 214 (2), 215, 216 (2), 222, 234, 235, 237, 238 (3), 239, 248, 249, 251 (2), 252, 253, 256 (2), 257 (2), 259, 261, 263 (2), 264, 265, 266, 267 (2), 268, 275, 331 (3), 349, 362 (2), 366 (2), Międz (3) 286, 345, 348, Mog (7) 103 (3), 103 (4), 104, Naw (23) 11, 21 (2), 26, 37, 43, 65, 76 (3), 77, 81 (2), 82, 83 (2), 104 (3), 105 (3), 182, Niedz (1) 188, O żoł (1) 260, Oko (7) 137 (4), 149, 170, 181, Opow zebr (3) 232, 234, 236, Pog (1) 250,

Pom (6) 151, 153, 154, 159, 216, 226, Ponad (8) 19, 27 (2), 35 (2), 39, 65, 116, Pow (3) 71 (2), 73, Prom (15) 11, 12 (2), 13 (3), 43, 60, 72, 80, 108, 113, 128 (2), 129, Przed (15) 23, 49, 52, 71, 87 (2), 104 (2), 154 (2), 258, 276, 292, 305, 331, Roz (2) 144, 150, Róża (14) 14, 20, 23 (2), 24, 44, 64 (3), 65, 72, 73, 79, 203, Sen o szp (20) 7 (3), 13, 59 (2), 63 (2), 68, 100 (2), 101, 102, 103, 111, 113, 126, 128, 132, 133, Sił (1) 84, Syz (43) 12, 14, 18, 19, 20, 22, 23 (4), 25, 33, 36 (2), 37 (3), 39 (3), 53, 56, 60, 64, 65 (2), 67, 73, 127 (2), 128, 151, 154, 165, 167, 170, 182, 195, 209, 222, 223 (2), 238, Tur (13) 200, 201, 203, 204 (2), 206, 208, 218, 229, 293, 295, 297, 323, Uciek (27) 124, 141, 177, 178, 181, 186 (2), 187 (3), 189, 191, 192, 195, 197 (2), 204 (3), 205 (2), 206, 207 (2), 208, 226, 243, Urod (27) 35, 37 (2), 51, 58, 63, 95, 96, 107, 116, 157 (2), 166, 167 (2), 168, 190, 191, 192, 195, 224 (2), 235, 277, 279 (2), 288, W sid (2) 231, 237, Wiatr (30) 9, 35, 42, 50, 65, 66, 75 (2), 78, 91, 127 (3), 130, 133, 137, 141, 142, 147 (2), 148, 152, 165, 166, 204, 217, 220 (3), 269, Wier (14) 71, 78 (2), 80, 81, 101, 111, 113, 120, 133, 138, 139, 142, 143, Wis (2) 9 (2), Zam (5) 138, 171, 201, 202, 205, Zap (1) 75, Zmierzch (2) 58

DZIEDZIC (37)

1. ‘właściciel majątku szlacheckiego; głowa rodu’ (22)

– Co to jest za dwór? – Olszyna. – Kto mieszka w tym to dworze? – Mieszkał tu ***dziedzic****, nazywał się Cedro. – Gdzie jest* ***dziedzic****?* Tur 263

Wyrażenia:

- *dziedzic majątku* Tur 265
- *dziedzic Niezdołów* Wier 119
- *dziedzic z Wyrw* Sen o szp 104
- *pan dziedzic* Przed 160, 167
- *pan dziedzic Nawłoci* Przed 160
- *w Przepiórowie* Dzien V 224

(22): Dzien IV (1) 131, Dzien V (3) 165, 188, 224, Listy I (2) 335 (2), Przed (3) 160 (2), 167, Sen o szp (4) 103, 104 (2), 114, Syz (1) 151, Tur (6) 263 (4), 265, 318, Wier (2) 119, 120

2. ‘spadkobierca, sukcesor majątku’ (15)

Płakałeś, ty, taki duży mężczyzna! Student uniwersytetu, ***dziedzic*** *Łuży…* Ponad 12

Wyrażenia:

- *dziedzic Łuży* Ponad 12, 66
- *dziedzic Łuży z przyległościami* Ponad 53
- *mitycznych Nienasyciszek* Naw 7
- *młody* Dzien V 184
- *Nałęczowa* Listy I 79
- *Olszyny* Tur 258
- *ostatni* Naw 121

(15): Biał (2) 203 (2), Dzien V (1) 184, Listy I (3) 79, 336 (2), Naw (2) 7, 121, Ponad (3) 12, 53, 66, Pop I (1) 26, Przed (1) 253, Tur (1) 258, Wiatr (1) 113

(37): Tur (7) 258, 263 (4), 265, 318, Listy I (5) 79, 335 (2), 336 (2), Dzien V (4) 165, 184, 188, 224, Przed (4) 160 (2), 167, 253, Sen o szp (4) 103, 104 (2), 114, Ponad (3) 12, 53, 66, Biał (2) 203 (2), Naw (2) 7, 121, Wier (2) 119, 120, Dzien IV (1) 131, Pop I (1) 26, Syz (1) 151, Wiatr (1) 113; **(15):** Biał (2) 203 (2), Dzien V (1) 184, Listy I (3) 79, 336 (2), Naw (2) 7, 121, Ponad (3) 12, 53, 66, Pop I (1) 26, Przed (1) 253, Tur (1) 258, Wiatr (1) 113

DZIEDZICE (1)

‘dziedzic i dziedziczka, właściciele majątku’

Wracaliśmy wśród czarnej nocy wraz z ***dziedzicami*** *Dmosic.* Dzien V 214

Wyrażenia:

- *dziedzice Dmosic* Dzien V 214

DZIEDZICTWO (13)

‘dobra materialne i duchowe pozostawione przez przodków następnym pokoleniom; sukcesja’

Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a ***dziedzictwo*** *dopiero zapewnia i uzupełnia.* Dok 12

Dziedzictwo *dopiero jest znamieniem człowieczeństwa; przez nie, razem z owocami pracy, pozostawia synowi ojciec owoc swych wrażeń, pojęć, rozwagi, odkryć i domysłów, wszystkiego, słowem, co mógł nabyć długoletnim świadczeniem.* Dok 13

Dziedzictwo *trzyma dzieci w obrębie progów domowych* Dok 13

Po przodkach Adaś nie otrzymał w ***dziedzictwie*** *żadnych nadzwyczajnych popędów altruistycznych* Oko 122

Chodź no lepiej, dziewuszko moja, pójdziemy do gospodarstwa. Pokażę ci niejedno jeszcze z twego przyszłego ***dziedzictwa****.* Ponad 23

Wyrażenia:

– *dziedzictwo Ratiborowiców* Międz 331
– *moje* Pow 100
– *nasze* Biał 107
– *przyszłe* Ponad 23
– *wspólne po ojcach dziedzictwo* Wiatr 142

Frazy

przenośne:

– *trzyma dzieci w obrębie progów domowych* Dok 13

(13): Dok (4) 12, 13 (3), Biał (1) 107, Char (1) 10, Leg (1) 307, Międz (1) 331, Oko (1) 122, Ponad (1) 23, Pow (1) 100, Tur (1) 249, Wiatr (1) 142

DZIEDZICZENIE (4)

'otrzymywanie w spadku dóbr materialnych; przejmowanie dóbr duchowych poprzednich pokoleń'

Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia. Tu jest źródło konieczności ***dziedziczenia*** *w rodzie ludzkim.* Dok 12

Wyrażenia:

– *prawnie zatwierdzone* Char 10, Listy IV 436

(4): Char (1) 10, Dok (1) 12, Listy IV (1) 436, Ponad (1) 39

DZIEDZICZKA (23)

'żona szlachcica, właściciela majątku ziemskiego'

To samo jaśnie pani ***dziedziczka*** *chwali.* Ponad 8

Wyrażenia:

– *jaśnie dziedziczka* Tur 238
– *jaśnie pani dziedziczka* Ponad 8, 25, 62 (2)
– *pani dziedziczka* Ponad 38, 62 (2), 63, 65 (2), 68, 69 (2), Przed 131, 210

przenośne:

– *poduralskiej potęgi* Przed 11

(23): Ponad (15) 8, 25, 38, 50, 62 (4), 63, 65 (2), 67, 68, 69 (2), Przed (4) 11, 131, 210 (2), Syz (2) 55, 152, Dzien V (1) 225, Tur (1) 238

DZIEDZICZNIE (1)

'o właściwościach fizycznych i psychicznych: przekazywany potomstwu przez rodziców'

Chcę cię nieco wyćwiczyć w antropologii. Wstydliwość kobieca jest, według mego mniemania, wynalazkiem i to... mężczyzn. Otello wymyślił szczelne szatki dla szanownej Desdemony. — Pan jej, małżonek jedyny i władca. ***Dziedzicznie*** *się to później przekazało córuniom.* Dzieje I 171

Zwroty:

– *dziedzicznie przekazać córuniom* Dzieje I 171

DZIEDZICZYĆ (1)

'otrzymywać majątek (spadek) i/lub tytuł szlachecki po czyjejś śmierci'

W Przepiórowie dziedzicem jest obecnie Niemiec Nasse, a Kamieniec ***dziedziczy*** *wnuczka zmarłej, p. Jasieńska.* Dzien V 224

Frazy:

– *dziedziczy wnuczka zmarłej* Dzien V 224

DZIEDZINA (11)

'dziedzictwo (p.)'

Niech słyszą Niemce, że z obozu twojego wychodzę! W ***dziedzinę*** *moją, w żupy wiślańskie powracam.* Pow 65

Wyrażenia:
– *moja* Ludz I 183, Pow 65, 99
– *Mściwojowa* Pow 74
– *nędzna* Pow 67

(11): Pow (6) 65, 67, 74, 99 (2), 100, Wiatr (3) 140, 183, 188, Ludz I (1) 183, Sen o szp (1) 99

DZIEUCHA (13)

1. ‘gw. panna (p.)’ (12)

Staszek! No, dobrze. Leć! Każ, żeby ją puściły wolno. Tu ją sprowadź i zamknij. Ale słyszysz – żadnych teraz jamorów! Robota to robota. Żebyś mi jej palcem nie tknął! Ożenię cię z tą ***dzieuchą****.* Tur 248

Zwroty
przenośne:
– *dobrać się do dzieuchy* Tur 256

Frazy:
– *patrzy się komu* Tur 249

(12): Tur (12) 248 (2), 249, 256 (2), 257, 274, 283, 331 (2), 332, 333

2. ‘gw. dziewczynka, dziecko’ (1)

Paniusia sami czeszą za koleją dzień dnia sześć ***dzieuch*** *i sześci wisusów.* Róża 186

(13): Tur (12) 248 (2), 249, 256 (2), 257, 274, 283, 331 (2), 332, 333, Róża (1) 186

DZIEWCZĄTKO (7)

‘z sympatią o panience (p.)’

Teraz, jadąc, wspomniał sobie pewne małe ***dziewczątko*** *w ogromnych trzewikach podbitych gwoździami, z wielkim parasolem w ręku idące do szkoły w szarugę i wicher ze swej chaty, sterczącej…* Syz 41

Wyrażenia:
– *ładne, piętnastoletnie, z niezmiernie długimi warkoczami* Dzien V 292
przenośne:
– *małe, cudne jak kwiaty na łące piaśnickiej* Wiatr 142
– *poetyczne, kochane, zachwycające* Dzien II 160
– *z buzią jak malina* Przed 128

(7): Dzien II (2) 160, 204, Dzien V (1) 292, Prom (1) 10, Przed (1) 128, Syz (1) 41, Wiatr (1) 142

DZIEWCZĘ (28)

1. ‘dziewczyna, panna’ (16)

Przed kilkoma laty spotkałem był – nie powiem gdzie – na świecie – urocze ***dziewczę****…* Biał 122

rybak dorosły – cały part, niewiasta zostawiająca sieci – pół partu, dorosły chłopiec i dorosłe ***dziewczę*** *– ćwierć partu, a dziecina – pół ćwierci, wdowy…* Wiatr 50 (*part* ‘grube płótno domowej roboty; samodział’)

Wyrażenia:
– *biuro wyszukiwania posad dla niezamożnych dziewcząt z dobrych rodzin* Biał 124 (2)
– *dorosłe* Wiatr 50
– *dziewczę z arystokracji* Biał 125
– *młode* Ludz I 148
– *urocze* Biał 122
– *z pałacu* Przed 127
przenośne:
– *rozkwitające* Wiatr 42

(16): Biał (7) 122 (2), 123 (2), 124 (2), 125, Ludz I (2) 67, 148, Mog (1) 89, Przed (2) 127 (2), Syz (1) 17, Wiatr (2) 42, 50, Wier (1) 136

2. ‘córka’ (8)

Pomyśl, nas ośmioro, małe ***dziewczęta****, matka słabowita.* Złe prze 61

Wyrażenia:
– *biedne* Grzech 14
– *gubernatorskie* Przed 11
– *młode* Wiatr 75
– *starsze* Prom 12

(8): Biał (1) 126, Grzech (1) 14, Ludz I (1) 151, Prom (1) 12, Przed (2) 11, 40, Wiatr (1) 75, Złe prze (1) 61

3. ‘dziewczynka, dziecko’ (4)

dziewczęta *miały na głowach zapaski i chuściny, jakby się znajdowały nie w dusznej izbie, lecz wśród zasp szczerego pola.* Syz 17

Wyrażenia:
– *niedorosła* Wiatr 36
– *żydowskie* Wier 64

(4): Prom (1) 134, Syz (1) 17, Wiatr (1) 36, Wier (1) 64

(28): Biał (8) 122 (2), 123 (2), 124 (2), 125, 126, Przed (4) 11, 40, 127 (2), Wiatr (4) 36, 42, 50, 75, Ludz I (3) 67, 148, 151, Prom (2) 12, 134, Syz (2) 17 (2), Wier (2) 64, 136, Grzech (1) 14, Mog (1) 89, Złe prze (1) 61

DZIEWCZYNA (34)

1. ‘panna (p.)’ (30)

Nie ma na świecie szczerszej rzeczy nad… szczerą ***dziewczynę****. Panna Bronisława jest taką. Zresztą śliczna ona jest, zgrabna i rozsądna.* Dzien IV 137

kocha go na pewno. Zobaczysz za miesiąc, za dwa, po ślubie. To ***dziewczyna*** *silna, z temperamentem. A on jakby dla niej stworzony.* Ponad 19

Wyrażenia:
– *huncwot dziewczyna* Grzech 27
– *młoda* Przed 24, Wiatr 40, Wier 144
– *najuczciwsza, najczystsza* Uciek 193
– *niewinna* Przed 245
– *ośmnastoletnia* Dzien VI 29
– *piętnastoletnia* Dzien II 249
– *samotna* Wiatr 43
– *silna, z temperamentem* Ponad 19
– *straszna* Grzech 72
– *szczera* Dzien IV 137
– *szlachetna* Dzien VI 327
– *uczciwa* Dzien VI 72
– *wolna* Wier 106

przenośne:
– *słodka* Ludz I 177
– *upadła* Róża 91

Frazy:
– *nie ma grosza posagu* Grzech 20

(30): Dzien II (1) 249, Dzien IV (1) 137, Dzien VI (4) 29, 72, 266, 327, Grzech (7) 20, 27, 51, 69, 70, 72, 82, Ludz I (1) 177, Ponad (5) 19, 33 (4), Przed (2) 24, 245, Róża (3) 91, 96, 99, Uciek (1) 193, Wiatr (2) 40, 43, Wier (3) 106, 144, 150

2. ‘dziecko; córka; siostra’ (4)

Wejście Raduskiego spostrzegła tylko mała ***dziewczyna*** *i chłopak niańczący niemowlę.* Prom 128

Wyrażenia:
– *mała* Prom 128
– *niedorosła* Char 20

(4): Char (1) 20, Prom (3) 128, 130, 132

(34): Grzech (7) 20, 27, 51, 69, 70, 72, 82, Ponad (5) 19, 33 (4), Dzien VI (4) 29, 72, 266, 327, Prom (3) 128, 130, 132, Róża (3) 91, 96, 99, Wier (3) 106, 144, 150, Przed (2) 24, 245, Wiatr (2) 40, 43, Char (1) 20, Dzien II (1) 249, Dzien IV (1) 137, Ludz I (1) 177, Uciek (1) 193

DZIEWCZYNA-PRAWICZKA (1)

‘dziewica (p.)’

ostatecznie sprawa kończy się wyrzuceniem pana Kuby z posady tzw. „rządcy”, a raczej wstrętnego factotum do sprzedawania lasu i sprowadzania najładniejszych ***dziewczyn-prawiczek*** *dla jaśnie pana, które „obłapia” – papa, p. Kuba i synowie, wzajemnie się z wrażeń uświadamiający dnia następnego.* Dzien VI 44

Wyrażenia:
– *najładniejsze* Dzien VI 44

DZIEWCZYNECZKA (2)

‘dziecko; mała dziewczynka’

żmija, która dopiero co nacisnęła pęcherz podzębny o różane, opalone ciałko i z rozkoszą przedziwną nasączyła jadu w ranę nóżki ***dziewczyneczki*** *radosnej, zrywającej żółte kaczeńce* Wiatr 58

Wyrażenia:
– *niewinna* Wiatr 147
– *radosna* Wiatr 58

(2): Wiatr (2) 58, 147

DZIEWCZYNINA (3)

'z politowaniem o dziewczynie, córce'

Widzę, jak żywą, tę małą ***dziewczyninę****, żnącą trawę wysoką, badyle i tatarak nad rzeką.* Ponad 36

Wyrażenia:

– *dziewczynina, Sońka Obarówna* Ponad 46
– *mała* Ponad 36

(3): Ponad (3) 36, 46, 69

DZIEWCZYNISKO (1)

'z dezaprobatą o dziewczynie (p.)'

drzwi się otwarły, stanęło w nich i trwożnie zajrzało do wnętrza chude ***dziewczynisko*** *w czerwonej szmatce na głowie, w brudnej koszuli i wytłuszczonym lejbiku.* Prom 132

Wyrażenia:

– *chude* Prom 132

DZIEWCZYNKA (23)

1. 'córka (p.); dziecko płci żeńskiej' (22)

Gdy K. zaniósł do niej „adres", zawołała: – Dzieci! – adres do Jeża! Wybiega uczniaczek, ***dziewczynka****, dzieci jej, i proszą na wszystko, aby i im dano się podpisać…* Dzien III 241

Chciej mię wypróbować! Każ mi złożyć dowód. Nie trzeba, bo ja to już wiem. – A nasza ***dziewczynka****?* Urod 168

Wyrażenia:

– *bardzo miła* Listy V 69
– *chuda, mizerna* Syz 227
– *czteroletnia* Wis 7
– *dziesięcioletnia* Syz 11
– *dziewczynki Miklaszewskie* Listy IV 197
– *mała* Prom 10, 12, W sid 227
– *sześcioletnia* Prom 83

(22): Char (7) 283, 287 (2), 311, 336, 355 (2), Dzien III (2) 241, 259, Listy IV (2) 177, 197, Listy V (1) 69, Prom (4) 10, 12, 83, 128, Syz (3) 11, 164, 227, Urod (1) 168, W sid 227

2. 'panna (p. w zn. 1.)' (1)

z kaszlu się wyleczyć, na co przepisuje się o, taka rzecz… I wsuwa mi w kieszeń fotografią panny Jadwigi. Śliczne, spokojne, zamyślone oczy patrzą z tej fotografii dobrej ***dziewczynki****…* Dzien VI 343

Wyrażenia:

– *dobra* Dzien VI 343

(23): Char (7) 283, 287 (2), 311, 336, 355 (2), Dzien III (2) 241, 259, Dzien VI (1) 343, Listy IV (2) 177, 197, Listy V (1) 69, Prom (4) 10, 12, 83, 128, Syz (3) 11, 164, 227, Urod (1) 168, W sid 213

DZIEWCZYŃSKI (3)

'panieński (p.)'

Ale – co ta nasze rzeczy ***dziewczyńskie!*** Róża 185

Wyrażenia:

– *izba* Wiatr 157
– *rzeczy* Róża 185
– *trwoga* Międz 330

(3): Międz (1) 330, Róża (1) 185, Wiatr (1) 157

DZIEWCZYSKO (1)

'z niechęcią o brzydkiej, zaniedbanej dziewczynie'

Niosło go [samowar] *przed sobą wielkie i brzydkie* ***dziewczysko****, odziane w czarną od brudu, zgrzebną koszulę* Syz 12

Wyrażenia:

– *brzydkie, wielkie* Syz 12

DZIEWECZKA (4)

'dziecko; dziewczynka, panienka (p.)'

Myśli ***dzieweczki*** *wyrosły na zatraconym, nieziemskim gruncie.* Syz 224

Wyrażenia:
– *moja* Dzien III 238

(4): Char (1) 337, Dzien III (1) 238, Syz (1) 224, Wiatr (1) 147

DZIEWICA (19)

1. ‘niezamężna kobieta, panna przed inicjacją seksualną’ (18)

*Pożądanie zbytku – oto treść duszy tej **dziewicy**; a że ten zbytek może jej się wymknąć, więc zdąża do niego przez wszelkie kłamstwa.* Oko 139

*odżywiły jego nadzieje stłumione dopiero co przez sens kazania starej **dziewicy**.* Oko 174

*szeptała już niejednokrotnie do ucha jedynakowi o urodzie, a właściwie o posagu pewnej **dziewicy** ze sfery burżuazyjnej* Oko 183

*Zdecydował się już, że rzuci tę Xenię. Nie mógł darować kłamstwa, które popełniła. Szanował ją jak kobietę, jak **dziewicę**, jak anioła. Mógł ją posiadać i nie posiadał.* Zam 139

Wyrażenia:
– *czysta, niewinna* Dzien I 284, Dzien IV 63
– *kieleckie dziewice* Dzien V 144
– *najdroższa* Róża 60
– *niewinna* Róża 60, Urod 206
– *prześliczna* Urod 192
– *stara* Oko 139
– *ze sfery burżuazyjnej* Oko 183

Zwroty:
– *szanować* [kogo] *jak dziewicę* Zam 139

Frazy:
– *dziewica kokietująca tak śmiało musi być chyba zemdloną* Mog 128

(18): Dzien I (1) 284, Dzien IV (1) 63, Dzien V (1) 144, Grzech (1) 82, Kar (1) 299, Listy I (1) 323, Mog (2) 96, 128, Niedz (1) 189, Oko (3) 139, 174, 183, Róża (2) 60 (2), Syz (1) 224, Urod (2) 192, 206, Zam (1) 139

2. ‘przen. kobieta zamężna, której małżeństwo nie zostało skonsumowane’ (1)

*Ale gdy zaufawszy jej powolności szukał łatwej pieszczoty, którą pasja nakazywała wydrzeć z łona rozpustnej mężatki, wstrząsnął się nagle, zdumiał i jak sparzony odskoczył, nabrawszy rozkosznego przeświadczenia, że ma pod swym wzburzonym sercem nieskalaną, nietkniętą **dziewicę**.* Pom 205

Wyrażenia:
– *nieskalana, nietknięta* Pom 205

(19): Oko (3) 139, 174, 183, Mog (2) 96, 128, Róża (2) 60 (2), Urod (2) 192, 206, Dzien I (1) 284, Dzien IV (1) 63, Dzien V (1) 144, Grzech (1) 82, Kar (1) 299, Listy I (1) 323, Niedz (1) 189, Pom (1) 205, Syz (1) 224, Zam (1) 139

DZIEWICTWO (3)

‘stan kobiety do momentu pierwszego stosunku płciowego; bycie dziewicą’

*Ale czy duszę kobiecą zdołasz donieść tam nieskalaną? To znaczy: czy **dziewictwo** moje, panieństwo ciała, nie zostanie kędyś w połowie wysokości?* Róża 165

Zwroty:
– *wrócić dziewictwo* Dzieje II 9 (2)

(3): Dzieje II (2) 9 (2), Róża (1) 165

DZIEWICZY (8)

‘właściwy dziewicy, panieński’

*Myślał o pannie Wandzie i całym szeregu spotkań z nią i rozmów, o wszystkich jej kaprysach, sztukach i sposobach **dziewiczych**, za pomocą których po prostu podłechtywała jego pożądania.* Oko 169

Wyrażenia:
– *łono* Zam 120
– *pokoik* W sid 224
– *sztuki i sposoby* Oko 169
– *wąskie łóżko* Arym 25
– *włosy* Ludz II 277
– *wstyd* Zam

przenośne:
– *dusza* Dzieje II 9

Zwroty:

– *zdzierać szaty dziewicze* Ludz II 271

(**8**): Ludz II (2) 271, 277, Zam (2) 120, Arym (1) 25, Dzieje II (1) 9, Oko (1) 169, W sid (1) 224

DZIEWICZY WIECZÓR (2)

'przyjęcie urządzane przez pannę na krótko przed ślubem dla swoich niezamężnych przyjaciółek' (2)

*Powódź zepsuła twój **dziewiczy wieczór**, droga Irenko.* Ponad 26

Wyrażenia:

– *bardzo smutny* Ponad 26

Zwroty:

– *zepsuć dziewiczy wieczór* Ponad 26

(**2**): Ponad (2) 26 (2)

DZIEWKA (5)

1. 'dziewczyna niezamężna' (4)

*Ginęły baby i **dziewki**.* Wiatr 136
*Ależ **dziewka**!* Wier 47

Wyrażenia:

– *ledwie podrosłe* Pow 56

(**4**): Pow (1) 56, W sid (1) 159, Wier (1) 47, Wiatr (1) 136

2. 'iron. stara panna' (1)

*Panie, załóżmy się, czy znajdzie pan jedne dziewczynę w sześciu wsiach okolicznych, jakiej bym nie miał… Niech Kuba powie. – Jest – woła pan Kuba. – No? – Zdziebkówna… – Ha, ha, ha! Panie, **dziewka** ma czterdzieści ośm lat* Dzien VI 41

(**5**): Dzien VI (1) 41, Pow (1) 56, W sid (1) 159, Wier (1) 47, Wiatr (1) 136

DZIEWOJA (10)

'z ironią lub żart. o młodej, ale niezbyt atrakcyjnej dziewczynie (p. w zn. 1.)'

*Widziałem dwie panny Kuczborskie, z których jedna przeobraziła się w panią Kowalską, żonę „Towalskiego", co to dwudziestu czterech liter nie wymawiał w Radoszycach, a był wymarzonym wszystkich tamecznych **dziewoi** (z towarzystwa naturalnie).* Dzien II 228

*atak tego szarego jajka z mnóstwem pazurów, dziobów, haków tak przeraził **dziewoję**, iż z wrzaskiem przewyższającym okrzyki perlicy rzuciła się do ucieczki* Przed 141

Wyrażenia:

– *szesnastoletnia* Listy I 48

Frazy

przenośne:

– *cała stała się czerwona jak dziesięć chorągwi bolszewickich* Przed 163

(**10**): Przed (6) 141, 143, 163 (2), 184, 186, Dzien II (1) 228, Dzien IV (2) 65, 241, Listy I (1) 48

DZIEWUCHA (3)

1. 'dziewczyna, panna' (2)

*– Teraz sobie zaśpiewamy jedną śliczną pieśń po rusku, nabożną. Będziecie śpiewać po mnie i tak samo jak ja. **Dziewuchy** cienko, chłopaki grubiej.* Syz 22

*Znała się ze wszystkimi babami i **dziewuchami*** Zam 165

2. 'córka, dziecko' (1)

Dopada chaty, odmyka zasuwę drewnianym kluczem, bije jej na twarz ciepło i zaduch izby –spina się do kolebki… [...] *– A tam **dziewucha** może uświerkła…* Zmierzch 59

(**3**): Syz (1) 22, Zam (1) 165, Zmierzch (1) 59

DZIEWUSZKA (1)

'panienka (p.)'

*Chodź no lepiej, **dziewuszko** moja, pójdziemy do gospodarstwa. Pokażę ci niejedno jeszcze z twego przyszłego dziedzictwa.* Ponad 23

Wyrażenia:

– *moja* Ponad 23

E

EKONOMOSTWO (1)

'ekonom i jego żona'

Zjadł „wilię" w domu ***ekonomostwa*** *Gruboszewskich, w gronie rodziny* Przed 259

Wyrażenia:

– *Gruboszewscy* Przed 259

EKS-BEATRYCZE (1)

'Beatrycze – piękna bohaterka *Boskiej Komedii*, ukochana Dantego, tu: przen. o Helenie – byłej ukochanej Żeromskiego'

Pisała do mnie Helena. A co? Moja ***eks-Beatrycze*** *rada by porwać mię na wędzidło. Znać w liście jej gorycz i żal.* Dzien odn 210

Wyrażenia:

– *moja* Dzien odn 210

EKS-MĄŻ (1)

'były mąż'

Obok niej siedzi na wysokim stołku Józek – jej synek, w kącie siedzi p. Kuba – jej ***eks-mąż****, naprzeciwko p. B. – jej mąż obecny.* Dzien VI 71

ELEW (1)

'dziecko w wieku szkolnym; wychowanek (p.)'

odrabiam lekcje z panną Łucją i nowym ***elewem****, Heniusiem…* Dzien VI 78

Wyrażenia:

– *Heniuś* Dzien VI 78

ELEWKA (1)

'dziewczynka w wieku szkolnym; wychowanka'

Tu była nauczycielką do moich ***elewek****.* Dzien odn 213

ELSINOE (1)

'bohaterka *Irydiona* Krasińskiego, która odrzuciła prawdziwą miłość; tu: przen. o Helenie (p.)'

Jest to sympatia, której nie wolno wyruszyć poza granice rozumu. Wiem o każdym stopniu jej i bezwiednie nic się nie stanie. Helena, ta ***Elsinoe****, zaczarowana w pieśń mego życia, zebrała wszystkie porywy bezwiedne.* Dzien II 115

Wyrażenia:

– *zaczarowana w pieśń mego życia* Dzien II 115

EMBRION (1)

'organizm ludzki w pierwszej fazie rozwoju; zarodek'

koleżkowie kpinkowali, że ja już w łonie matki w randze sześciomiesięcznego ***embriona*** *rozwiązywałem z nudów algebraiczne zadanie.* Dok 8

Wyrażenia:

– *sześciomiesięczny* Dok 8

F

FABRYKANTOWA (1)

'żona fabrykanta'

*Ładna rzecz – pani takiej urody, jak ta **fabrykantowa**, będzie mię mieć za półgłówka.* Listy I 319

FACET, CO KOPIE (1)

'przen. żart. o synku Adamie, tu jeszcze jako o płodzie w łonie matki'

*Da Pan Bóg, że wszystko będzie dobrze, choć troszkę pocierpisz, ale za to ten **facet, co kopie**, będzie naszym kochanym synkiem. Zrobimy z niego wielkiego człowieka.* Listy III 91

FACETECZKA (1)

'dorastająca córka, panna (p.)'

[córka pp. Dębowskich] *przystojna jest, ośmnastoletnia. Zachwyca… zdrowiem. Widać w tych oczach piwnych, żywych, w wargach pąsowych, w ruchach porywczych – młodość, siłę, kobiecość. Prężą się nerwy, gdy na nią patrzysz. Wesoła jest, dowcipna, chce być niby po warszawsku swobodną, lecz tak nie jest. Ruchy warszawianki może posiadać – tylko warszawianka. Ale miła **facetеczka**.* Dzien IV 120

Wyrażenia:

– *miła* Dzien IV 120

FACETKA (1)

'panna (p.)'

*Pamiętam, że gdym zobaczył pierwszy raz tę prześliczną pannę Stanisławę, powiedziałem sobie: tej bym nie zdobył, choćbym na łbie stanął… Jakżeż – śliczna **facetka**, wysoko inteligentna, z dobrej rodziny, obracała się w świecie wykwintnej młodzieży warszawskiej, ma i kocha niby narzeczonego* Dzien odn 157

Wyrażenia:

– *śliczna wysoko inteligentna, z dobrej rodziny* Dzien odn 157

FAMILIA (47)

'rodzina (p.)'

inżynier nasz [...] *nie zapomniał o ubogiej **familii** z Krochmalnej ulicy.* Dok 18

*Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy **familią**. Ze sześciu Saskich z ich połowicami i potomstwem, Trepków, Schmidtów etc. etc.* Dzien II 169

Wyrażenia:

– *cała* Syz 10, W sid 191
– *cubiculum familii* Dzieje I 41 (<łac. *cubiculum* 'sypialnia'>)
– *dalsza* Ludz II 215
– *dobra* Mog 102
– *familia ratajów* Syz 150
– *Korzeniowskich* Dzien IV 65
– *liczna* Dzieje I 217, Syz 127, 128
– *niezamożna, prawie uboga familia szlachecka* Ludz II 345
– *sekretne głodzenie się dla familii* Grzech 48
– *szlachecka* Syz 56
– *uboga z Krochmalnej ulicy* Dok 18
– *z dobrej familii* [konkurent] Prom 72
– *zacna* Dzieje I 51

przenośne:

– *familii ani na lekarstwo* Prom 59

Zwroty:

– *dopomagać familii w jej ciężkim życiu* Syz 209
– *kochać swoją familię* Ludz I 164
– *mieszkać przy familii* Dzien I 105
– *niewiele dbać o familię* Cien 291
– *poznajomić się z familią* W sid 207

przenośne:

– *plunąć w twarz całej familii* Dzien II 252

Frazy

przenośne:

– *litościwy ziemniak żywił familię* Syz 127

(47): Syz (11) 10 (2), 56, 64, 127 (2), 128, 150, 151, 182, 209, Ludz I (3) 94, 164, 185, II (4) 215, 238, 261, 345, Dzien II (3) 169, 252, 381, Pop I (3) 79, 246, 247, Char (2) 67, 214, Dzieje I (2) 51, 217, Pom (2) 157, 216, Prom (2) 59, 72, Urod (2) 29, 60, W sid (2) 191, 207, Cien (1) 291, Dok (1) 18, Dzieje I (1) 41, Dzien I (1) 105, Dzien IV (1) 65, Dzien V (1) 206, Grzech (1) 48, Listy I (1) 92, Mog (1) 102, Opow zebr (1) 240, Wier (1) 30

FAMILIJKA (1)

'z ironią o rodzinie, której członkowie nie zachowują się uczciwie'

Wracał do domu ucałować swego Jasia, zakląć i rwał na kasztance do Kamieńca co mogła skoczyć. Pan Jasieński i ***familijka*** *– cała zresztą okolica – zaczęli mówić z uśmiechem o tej opiece.* Dzien V 253

FAMILIJNY (20)

'dotyczący familii; rodzinny'

przydźwigali do pierwszej izby starożytną, ***familijną*** *sofę z wierzchem ruchomym.* Dok 32

na niedzielę zjeżdżali do Opłakanego, gdzie był kościół i gdzie czynili zadość sentymentom ***familijnym*** Urod 28

Wyrażenia:

– *afera* Listy II 390
– *banialuka* Przed 133
– *człowiek* Dzieje I 157
– *galeria* Char 235
– *kłopoty* Listy VI 33
– *kółko* Prom 64
– *legenda* W sid 209
– *najtajniejsze sprawy familijne* Char 183
– *piwniczka* Syz 214
– *płacz, perswazje* Ludz II 234
– *precjoza* Char 65
– *rzeczy* Ludz I 67
– *sentyment* Urod 28
– *sofa* Dok 32
– *sprawa* Wier 30
– *stosunki* Wier 109
– *uczucia* Urod 205
– *wyrok* Ludz I 192
– *zabytek* Prom 73

przenośne:

– *zamknięcie horyzontu* Ludz I 190

(20): Ludz I (3) 67, 190, 192, II (1) 234, Char (3) 65, 183, 235, Prom (2) 64, 73, Urod (2) 28, 205, Wier (2) 30, 109, Dok (1) 32, Dzieje I (1) 157, Listy II (1) 390, Listy VI (1) 33, Przed (1) 133, Syz (1) 214, W sid (1) 209

F A S C H I A (1)

'powijaki (p.)' <wł. *fascia* 'opaska'>

Isolina z jednaką zawsze pieczołowitością i niewyczerpanym weselem młodocianego zdrowia zabierała dziecko we władanie. Tam kładła je na wielkim stole w środku obszernej izby, rozpowijała z ciasnych florenckich ***f a s c h i ó w*** *i przenosiła woniejące amoniakiem na suche i wygrzane poduszki. Gdy ona tego puzzano i gran pischione przemywała z mniemaną odrazą, on wywijał zgrabnie i żwawo rękoma i nogami, skrzeczał radośnie* Char 70

Wyrażenia:

– *ciasne florenckie* Char 70

FAWORYT (1)

'kochanek (p. w zn. 1.)'

Poczekałem na twojego amanta. Wróciłem się z drogi. Poczekałem tutaj w bibliotece na twojego ***faworyta****.* Przed 238

FIGLE (1)

'zabawki (p.)'

Znalazł się tutaj namiot ozdobny z zabawkami i mnóstwem cacek dla dzieci, zmyślnych ***figlów*** *z drzewa i kowanego żelaza, przedziwnych sztuczek wypalonych z gliny przez ojców i braci* Wiatr 129

Wyrażenia:
– *zmyślne figle z drzewa i kowanego żelaza* Wiatr 129

FIGOWICZ (1)
'syn kobiety o nazwisku Figa'

Nie można powiedzieć, żeby ***Figowicz*** *opłakiwał śmierć matki.* Pom 138

FLIRCIARSKI (2)
'dotyczący flirtu (p.)'

Okazało się, że zrozumiała to, co Piotr mówił, po prostu jako manewr ***flirciarski****, jako wybieg zręcznego bawidamka.* Urod 237

Wyrażenia:
– *manewr* Urod 237
– *rozprawy flirciarskie z pannami* Naw 13

(2): Naw (1) 13, Urod (1) 237

FLIRT (3)
'zalecanie się, kokietowanie z podtekstem erotycznym'

Słuchaj pan i pociesz się! Skoro ja jeden tak fatalny wpływ na pańską żonę wywarłem, a innych ***flirtów*** *ona nie uprawia, to* [...] *wszystko z czasem wróci do dawnego ładu.* Uciek 194

Zwroty:
– *uprawiać flirt* Uciek 194

(3): Naw (1) 219, Przed (1) 238, Uciek (1) 194

FLIRTOWAĆ (3)
'zalecać się, kokietować, aby pozyskać względy panny/kawalera'

Te! Będziesz mi tu… jakże się to mówi?... ***flirtowała****! Ja ci dam, smarkata, poczekaj!* Grzech 27

(3): Listy I (2) 248 (2), Grzech (1) 27

FRANCISZKOWA (2)
'żona Franciszka'

Usługiwałaby nam ***Franciszkowa*** *albo Rafał dałby nam służącą z Tworek na ten miesiąc do Twego przyjazdu.* Listy III 33

(2): Listy III (2) 33 (2)

FRYC (3)
'mały chłopiec, dziecko'

Dla tkliwej matki zawsze jej synek – to wyjątkowo słodki chłopczyna. Znam go przecie – w istocie miły ***fryc****.* Uciek 206

Wyrażenia:
– *miły* Uciek 206
– *młody* Róża 197

(3): Biał (1) 100, Róża (1) 197, Uciek (1) 206

FUTUR (4)
'przen. familiarnie o Zygmuncie Chmielewskim – przyrodnim bracie Oktawii – żony Żeromskiego, tu jako przyszły student' <niem., ang. *Futur*, *future* 'przyszłość'>

Zasełając Szanownemu Panu pozdrowienie od mojej żony, córki i ***Futura*** *pozostaję z głębokim i prawdziwym szacunkiem* Listy II 43

Wyrażenia:
– *dawny* Listy II 311

(4): Listy II (4) 43, 139, 205, 311

G

GABINECIK (4)

‘prywatny pokoik pani domu’

Pani Józefina wita nas i prowadzi przez pokój jadalny, salon – aż do „ciepłego” ***gabinecik****, gdzie jest miękka do mdłości z rozkoszy kanapka, mnóstwo książek, dzienników, obrazów, biblioteczka, ekraniki gustowne, albumy, biureczka…* Dzien VI 11

Wyrażenia:

– *„ciepły”* Dzien VI 11

(4): Dzien VI (4) 11 (2), 13, 305

GABINET (3)

‘prywatny pokój pana domu’

W Klempiu, według pana Kasztana, opłakują go, pani Zofia jest tak wzruszona, że po prostu choruje, pan Jan zamyka się na długo w swym ***gabinecie*** *i z nikim nie rozmawia, rozmyślając nad przyczyną tej śmierci…* Dzien VI 102

Wyrażenia:

– *papy* Dzien VI 153

(3): Dzien VI (2) 102, 153, Dzien odn (1) 108

GACH (3)

‘pogard. o kochanku zamężnej kobiety’

– A gdzież żona? A diabli ją tam wiedzą, gdzie jest… Uciekła. – Z ***gachem*** *uciekła? – Nie z żadnym gachem.* Anan 51

Wczoraj ja wchodziłem do jej łóżka – dziś kto inny… I ja, ja… ***gachem!*** Dzien II 403

Ach, któż czytając mój dziennik nie plunie nań ze wstrętem, któż nie zawoła zidiociały ***gachu!*** Dzien II 405

Wyrażenia:

– *zidiociały* Dzien II 405

(3): Dzien II (2) 403, 405, Anan (1) 51

„GACH” (1)

‘z dystansem, pogard. ten, który uwodzi cudzą żonę; „przyjaciel domu” (p.)’

Wszelkimi drogami, wszystkimi, jakie istnieją na świecie, szedłem po jej miłość i zaszedłem nareszcie po tytuł „przyjaciela domu”. To, czym ja jestem, nazywają ludzie – ***„gachem”****! Tak oto – godzinami rozmawiamy z jej mężem, muszę polować na jego dobry humor, na jego nieobecność w domu, na jego fantazje, muszę wykrzywiać twarz do śmiechu, kiedy mi w piersi ryczą orkany…* Dzien II 403

GAGATEK (1)

‘syn wypieszczony, ulubiony; maminsynek’

W takich warunkach ***gagatek*** *wypieszczony przez mamusię nie mógł sobie nic dobrego wróżyć.* Przed 60

Wyrażenia:

– *wypieszczony przez mamusię* Przed 60

GALOPANT (1)

‘żart. mężczyzna zabiegający o względy kobiety, starający się o jej rękę’

Pani Tadeuszowa P[awlikowska] *miała pełną ložę* ***galopantów****, uważałem więc za stosowne nawet nie zaczynać kochać się w niej.* Listy I 149

Wyrażenia

przenośne:

– *pełna loża galopantów* Listy I 149

GASZEK (1)

‘z ironią, pogardliwie o kochanku kobiety zamężnej’

niektóre występki powinny być strasznie karane; na przykład: niewierna żona powinna

być „u pręgierza bita", a ***gaszek*** *– wybuchnęła – powinien być „mieczem karan".* Oko 172

GĄSIĄTKO (1)

'przen. z politowaniem o niedoświadczonej, niewinnej panience'

Tęgiego mężczyznę pogarnęła gdzie niewiedz – cóż takie tam dziecko. ***Gąsiątko!*** Ponad 65

GDOWIEC (1)

'gw. mężczyzna, któremu umarła żona'

– *Tyś żonaty? – Nie…* ***gdowiec.*** Zap 74

GENEALOGIA (1)

'historia, pochodzenie danego rodu i związki pokrewieństwa między jego członkami, istotna w tradycji rodziny szlacheckiej'

– Jakże! Przysłali zawiadomienie o ślubie. – Gdzie? O ślubie? Z Krakowa. Ślub za jakimś tam indultem. Zawiadomienie na brystolu, litografowane morowo, z tytułami i ***genealogiami.*** Przed 259

GENEALOGICZNY (1)

'związany z genealogią (p.)'

Warto jednak słyszeć odwrotną część: słyszeć popisy ***genealogiczne*** *wygłaszane z dżentelmeńska niedbale przez pana domu.* Dzien VI 45

Wyrażenia:

– *popisy* Dzien VI 45

GENERAŁÓWNA (2)

'córka generała'

Cóż ty jesteś? Wystrojona panna, piękna ***generałówna****. Byliśmy wciąż obcy.* Urod 166

Wyrażenia:

– *młoda, prześliczna* Urod 197
– *piękna* Urod 166

(2): Urod (2) 166, 197

GĘŚ (1)

'przen. kobieta, która nie spełnia warunków, aby zostać żoną'

Gdybym się kiedykolwiek żenił, żona moja musiałaby być kobietą pracującą na swe utrzymanie umysłowo (bo to moja słabość, że głupich ***gęsi*** *nienawidzę), musi być postępową…* Dzien II 121

Wyrażenia:

– *głupia* Dzien II 121

GLAUKOPIS (1)

'przydomek Ateny – bogini mądrości, tu: przen. o Helenie (p.)'

Dziwne sądy boże! Dwa lata temu szalałem za nią, a dziś nareszcie, po tylu cierpieniach zniesionych dla pani Heleny, widzieć ją będę pierwszy w życiu obojętnie, mając w pamięci – Natuchnę. Adieu – ***Glaukopis****…* Dzien VI 324

GNIAZDKO (6)

'przen. pieszczotliwie o rodzinnym domu'

Zabawią tu dni parę, później pojadą dalej do ***gniazdka****, które on zbudował, które ona umai. Pierwszy raz jest z nim sam na sam.* Dzien II 288

A o założeniu własnego gniazdka ani dudu. Ani ***gniazdka****, ani kancelarii…* Grzech 47

Wyrażenia:

– *założenie własnego gniazdka* Grzech 47

Frazy:

– *które on zbudował, które ona umai* Dzien II 288

(6): Grzech (3) 47 (3), Dzien I (1) 264, Dzien II (1) 288, Listy I (1) 285

GNIAZDO (16)

'przen. siedziba rodu, dom rodzinny'

Była macocha. Ogłoszono o chęci odstąpienia Ciekot w „Gazecie Kieleckiej". Zgłosiło się kilku

już amatorów. Żegnaj, ***gniazdo*** *moje święte, na wieki.* Dzien I 256

Rozłucki postanowił [...] *przekonać się, że to jest pospolita, dobrze urodzona i poprawnie ułożona panna z zacnego* ***gniazda****, osoba z posagiem, wyprawą i srebrami…* Urod 217

Wyrażenia:

– *gniazdo pograniczne ziemi* Pow 71
– *moje rodzinne* Przed 249
– *moje święte* Dzien I 256
– *pradziadowskie* Suł 137
– *prapradziadowskie* Pop I 62
– *rodzinne* Grzech 83, Ludz II 365, Suł 138, Syz 209, Wier 96
– *stare* Naw 147
– *zacne* Urod 217

Zwroty:

– *nie mieć gniazda* Dzien III 253
– *pracować dla gniazda całe życie* Suł 138

(16): Suł (3) 137, 138 (2), Dzien III (2) 253 (2), Dzien I (1) 256, Dzien VI (1) 227, Grzech (1) 83, Ludz II (1) 365, Naw (1) 147, Pop I (1) 62, Pow (1) 71, Przed (1) 249, Syz (1) 209, Urod (1) 217, Wier (1) 96

GOŁĄBECZKA (1)

'pieszczotliwie gołąbka (p.)'

Widzisz, ***gołąbeczko****, nawet z listów, jakie piszę teraz rzadziej i prawdopodobnie nie tak jak pierwsze, jak jestem prawdomówny* Listy I 148

GOŁĄBKA (5)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Moja najdroższa ***gołąbko****!* Listy I 91

Wyrażenia:

– *moja dobra* Dzien VI 283
– *moja, najdroższa* Listy I 91, 98

(5): Listy I (4) 91, 98, 100, 158, Dzien VI (1) 283

GOSPODARCZY (3)

'związany z prowadzeniem gospodarstwa domowego'

spodziewała się powrotu męża z Warszawy i nie mogła zaniedbywać swych zajęć ***gospodarczych****.* Oko 129

Wyrażenia:

– *sprawy* Sen o szp 113
– *zajęcia* Oko 129

(3): Sen o szp (2) 113, 114, Oko (1) 129

GOSPODAROWAĆ (5) / **GOSPODARZYĆ** (1)

'zajmować się gospodarstwem (p.)'

Najstarszy z synów generała, podtatusiały kawaler, Hipolit, ***gospodarował*** *w Opłakanem.* Urod 28

– Majątek, mówisz, duży? – Majątek duży. ***Gospodaruje*** *u ciotki Niemiec Ludwig…* Urod 37

Jesteś w tym domu po raz pierwszy, gdzie masz na zawsze ***gospodarzyć****, gdy nas już nie będzie.* Ponad 22

(6): Dzien VI (2) 148, 215, Urod (2) 28, 37, Przed (1) 182, Ponad (1) 22

GOSPODARSKI (2)

'związany z prowadzeniem domu'

począł sprzeczać się po polsku z generałem o jakieś kwestie ***gospodarskie*** Urod 280

Wyrażenia:

– *kwestie* Urod 280
– *rzeczy* Urod 280

(2): Urod (2) 280 (2)

GOSPODARSTWO (20)

1. 'posiadłość, mienie i inwentarz gospodarski należące do rodziny' (16)

Świerkowski, wybierając się po zmroku do obory i stajni, zaproponował Adamowi zwiedzenie ***gospodarstwa***. Oko 134

Chodź no lepiej, dziewuszko moja, pójdziemy do ***gospodarstwa***. *Pokażę ci niejedno jeszcze z twego przyszłego dziedzictwa*. Ponad 23

Wyrażenia:

– *duże* Wier 35
– *folwarczne* Syz 232
– *kobiece* Syz 97
– *nasze własne* Listy VI 250
– *zyskowne* Przed 239

Zwroty:

– *brać się do gospodarstwa* Wier 124
– *zajmować się* Listy I 336
– *zaprowadzać ład, pracę i rygor w gospodarstwie* Wier 121

Frazy

przenośne:

– *spokojne zakwitnie gospodarstwo* Wier 151

(**16**)**:** Listy I (2) 310, 336, Listy VI (1) 250, Ludz II (2) 349 (2), Oko (1) 134, Ponad (1) 23, Przed (1) 239, Syz (2) 97, 232, Wier (6) 34, 35, 121, 124, 135, 151

2. ‘gospodarz i jego żona’ (4)

Skończywszy kolację ***gospodarstwo*** *z kuzynem i dziećmi przeszli do sąsiedniego salonu* Syz 165

Wyrażenia:

– *oboje* Wier 119

(**4**)**:** Char (1) 235, Syz (1) 165, Wier (2) 83, 119

(**20**)**:** Listy I (2) 310, 336, Listy VI (1) 250, Ludz II (2) 349 (2), Char (1) 235, Oko (1) 134, Ponad (1) 23, Przed (1) 239, Syz (3) 97, 165, 232, Wier (8) 34, 35, 83, 119, 121, 124, 135, 151

GOSPODARZ (37)

‘pan domu, właściciel majątku’

Gospodarz *Hipolit wyszedł z pokoju i słychać było na gumnie jego donośny głos* Urod 28

Kucharka Jagna dawała ***gospodarzowi*** *znać o ich obecności*. Urod 281

W pobliżu wejścia stał ***gospodarz****, hrabia Nastawa, witając gości* Urod 355

Wyrażenia:

– *dostojny* Suł 64
– *gospodarz domu* Sen o szp 106, 117
– *gospodarz w Niezdołach* Wier 121
– *młody* Pop I 58
– *niegościnny* Dzien IV 333
– *nieobecny* Dzien VI 61
– *spod Leńca* Przed 255
– *uprzejmy* Mog 94, Urod 356

(**37**)**:** Urod (10) 28, 222, 276, 279, 281, 355, 356, 372 (2), 379, Sen o szp (6) 106 (2), 111, 112, 117, 124, Przed (5) 30, 210, 254, 255, 257, Ludz I (1) 61, II (2) 305, 328, Wier (3) 42 (2), 121, Pop I (2) 57, 58, Dzien IV (1) 333, Dzien VI (1) 61, Mog (1) 94, Pom (1) 190, Suł (1) 64, Syz (1) 165, W sid (1) 204, Wiatr (1) 151

GOSPODYNI (39)

‘kobieta prowadząca gospodarstwo domowe; żona gospodarza’

wydać ostatnie kilka groszy na składkę, za którą uprzejma ***gospodyni*** *kupowała bułki i serdelki, układała artystycznie na talerzyku i częstowała gościnnie*. Sił 102

Pani Xenia Nienaska, czarująca ***gospodyni*** *tego mieszkania, nieraz się już złościła na te nocne gadania* Zam 163

Wyrażenia:

– *dobra, grzeczna dla otaczających, próżna cokolwiek – wszystkiego w miarę* Dzien IV 106
– *gospodyni domu* Pop I 54, W sid 201, Wier 118
– *gospodyni hrabina* Urod 360
– *księża* Dzien IV 185 (2)
– *młoda* Wier 20, 25, 43, 60, 82, 84
– *niegościnna* Wier 110
– *obowiązki gospodyni* Urod 356
– *„okazała gospodyni”* Listy I 130
– *śliczna* Dzien VI 14

(**39**)**:** Wier (10) 20, 25, 43, 60, 82, 84, 110, 118, 126, 136, Dzien IV (5) 106, 107, 175, 185 (2), Char (4) 161, 189, 207, 327, Ludz II (4) 216, 305 (2), 363, Dzien VI (2)

14, 215, Pom (2) 190, 218, Pop I (2) 54, 57, Sił (2) 102 (2), Urod (2) 356, 360, Dzien V (1) 122, Listy I (1) 130, Przed (1) 182, Uciek (1) 131, W sid (1) 201, Zam (1) 163

„GOSPODYNI" (1)

'towarzyszka życia mężczyzny, ale nie w pełni żona'

*Kobieta nigdy nie jest żoną mężczyzny. Jest to tylko **„gospodyni"**.* Naw 21

GOŚĆ-KUZYN (1)

'kuzyn goszczący u rodziny'

*Tym sposobem Debrze wraz ze wszystkim, co zawierały, miały de facto przejść we władanie **gościa-kuzyna**. Dwór opustoszał.* Char 251

GOTOWAĆ (1)

'jeden z obowiązków gospodyni, żony, związany z prowadzeniem domu'

*– Dobrze… Ale czy potrafisz dom prowadzić?... Dom? – Ho! Ho! Nie traciłam czasu na darmo. Wstawałam co dzień, w ciągu całego czasu, rano i szłam do gospodyni uczyć się **gotować**, prać, prasować, smażyć…* Ludz II 363

GROMADA (3)

'dzieci'

*Wiechowski spoglądał przez chwilę ponuro na zalęknioną **gromadę**, następnie otworzył dziennik i zaczął czytać listę.* Syz 19–20

Wyrażenia:

– *wierzgająca* Ludz I 40
– *zalękniona* Syz 19

(3): Ludz I (2) 40, 66, Syz (1) 19

GROMADKA (5)

'niewielka grupa dzieci; potomstwo'

*Na wszystkich ławkach siedzieli chłopcy i dziewczęta. **Gromadka** najpóźniej przybyłych nie znalazłszy miejsca stała pod oknem.* Syz 17

Wyrażenia

przenośne:

– *gromadka niewinnych główek* Pom 215

(5): Syz (4) 17, 67 (3), Pom (1) 215

GRZECH (2)

'współżycie seksualne z kobietą, nieaprobowane przez religię'

*Bezżeństwo obowiązuje wszystkich starowierców. Nie ma sakramentu małżeństwa, gdyż Bóg nie może udzielać błogosławieństwa na **grzech**. Z chwilą upadku, popełnienia **grzechu** z niewiastą, wierny wypędzony jest z gminy* Naw 21

Wyrażenia:

– *popełnienie grzechu z niewiastą* Naw 21

Frazy

przenośne:

– *Bóg nie udziela błogosławieństwa na grzech* Naw 21

(2): Naw (2) 21 (2)

GRZECHOTKA (1)

'zabawka dziecięca'

*Jasiołd skorzystał ze sposobności i pożegnał się, przy czym obalił na ziemię krzesełko, nadeptał obcasem na **grzechotkę** Stasia* Char 184

GUWERNANTKA (16)

'prywatna wychowawczyni, nauczycielka dzieci w bogatych domach'

*oglądać ją będą od stóp do głów wzrokiem, jakim się ogląda nową **guwernantkę**, i cenić na ile ma dobry akcent francuski* Oko 140

Wyrażenia:

– *panna guwernantka* Grzech 52

Frazy:

– *istota obca, zazwyczaj społecznie niższa, jest ciągle na cenzurowanym* Ludz I 147

– *mądre albo głupie, złe albo dobre, brzydkie albo ładne, ale wszystkie muszą być pod tym względem bez zarzutu* Ludz I 147

(16): Dzien V (3) 168, 214, 233, Oko (5) 137, 140 (2), 142, 175, Grzech (2) 52 (2), Ludz I (2) 147 (2), W sid (2) 222 (2), Dzien IV (1) 108, Dzien V (1) 214

GUWERNER (2)

'wychowawca, nauczyciel dzieci w bogatych domach'

wydaje mi się, że jestem korepetytorem synów pani G[romadzkiej]. *Strofuję ich nieraz zupełnie jak* ***guwerner****. Jem też i śpię jak wałkoń* ***guwerner*** *w zamożnym domu na wsi.* Listy III 134

Wyrażenia:

– *wałkoń guwerner* Listy III 134

(2): Listy III (2) 134 (2)

GWIAZDA (5)

'przen. ukochana kobieta, np. kochanka, narzeczona, żona (p.)'

Wierz tym słowom, bo to nie miłosne zaklęcia, nie przysięgi na wierność – to mowa zranionego człowieka, który, utraciwszy Ciebie, utraci wszystko, ale wszystko absolutnie: matkę, siostrę, przyjaciela, ***gwiazdę*** *życia,* ***gwiazdę*** *świętą, a tak wielką, że obok niej, jak wiesz, żadne i nigdy światło błyszczeć nie mogło i nie może.* Listy I 37

Wyrażenia:

– *gwiazda święta* Listy I 37
– *gwiazda życia* Listy I 37
– *jasna* Listy I 39
– *moja dobra* Listy I 210

Frazy:

– *tak wielka, że obok niej żadne i nigdy światło błyszczeć nie mogło i nie może* Listy I 37

(5): Listy I (5) 37 (3), 39, 210

GWIAZDECZKA (2)

'pieszczot. gwiazda (p.)'

Dobranoc, moja ***gwiazdeczko*** *poranna… Kochaj mię i nie myśl źle o mnie.* Listy I 153

Wyrażenia:

– *moja polarna* Listy I 91, 153

(2): Listy I (2) 91, 153

H

H. (26)

'Helena (p.)'

H. *zmieniła się cokolwiek pod względem, którego nie wypada mi wymieniać.* Dzien II 261

Wyrażenia:

– *dom H.* Dzien II 261
– *dwuznaczne postępowanie z H.* Dzien II 278
– *H. ciągle chora na te nieznośne zęby* Dzien II 284
– *oczy H.* Dzien II 299

przenośne:

– *promyk włosów H.* Dzien II 291

(26): Dzien II (25) 261 (2), 264, 270, 278 (2), 281, 282, 284 (2), 287, 290 (2), 291 (2), 293, 294, 295, 299 (2), 319 (2), 322 (2), 329, Dzien IV (1) 88

HABENDA (2)

'niewielka posiadłość rodziny szlacheckiej'

Z dala na wzgórzu ujrzał rodzinną ***habendę****. Jakże mu się ten niski, szary, białościenny dom wydał upragnionym i drogim!* Pop I 245

Wyrażenia:
– *rodzinna* Pop I 245

(2): Pop I (1) 245, Sen o szp (1) 97

HALECZKA (1)

'Halka (p.)'

Za ten wieczór jestem mojej ***Haleczce*** *wdzięczny bardzo, bardzo.* Dzien II 368

Wyrażenia:
– *moja* Dzien II 368

HALKA (4)

'familiarnie, z miłością Helenie (p.)'

Kocham ją jak nigdy i co jest lepszego we mnie, to splata się z jej imieniem. I to, i to złudzenie – świadczy tylko o głębokim uczuciu moim dla ***Halki****.* Dzien II 199

Wyrażenia:
– *biedna moja dobra* Dzien II 281
– *jedyna moja* Dzien II 304

(4): Dzien II (4) 199, 281, 304, 377

HANECZKA (1)

'jedyna córka Macieja Rataja – nauczyciela, publicysty, znajomego Żeromskiego'

Lecz pomarańcze, a nawet daktyle wiszą przed oknem. Właśnie na przyjazd Szanownych Państwa. Wyobrażam sobie, jak ***Haneczka*** *będzie się cieszyła widokiem zwisających mandarynek i gajami kwitnących kamelii.* Listy VI 363

HAŃBA (1)

'wielki wstyd, sromota z powodu zdrady małżeńskiej'

Pomimo że została uległą kochanką Wawelskiego, nie zaniedbywała jednak, odruchowo niejako, obowiązków dobrej, dbającej, zapobiegliwej żony. Projekt uśmiechał jej się przede wszystkim z tego względu, że dawał możność jawnego widywania się z ukochanym – a po wtóre, że, jak się pocieszała, skuteczne załatwienie interesu złagodzi na pewno jej wyrzuty sumienia i wynagrodzi krzywdę moralną wyrządzoną łatwowiernemu wąsalowi. […] *czasami jednak przenikało ją na wskroś poczucie* ***hańby*** *innej natury: fakt złamania prostego, niepisanego słowa honoru, oszukanie ufności* Oko 158

HARCERZ (1)

'Adam – syn Żeromskiego, który był harcerzem'

Gdy Pan mi zarzuca, że w pewnych okresach wojny milczałem, ja wtedy straciłem syna, dziewiętnastoletniego syna, cudnego ***harcerza*** *i utalentowanego młodzieńca* Listy VI 476

Wyrażenia:
– *cudny* Listy VI 476

HEIDA (1)

'o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego (nie wiadomo, co było inspiracją tej formy adresatywnej)'

A jeżeli jeszcze będziesz Ty, ***Heido*** *niewierna, z panami Gieysztorami wino szampańskie (ładna historia: wino szampańskie!) pijać – to skoczę z wierzchołka Świnicy* Listy I 247

Wyrażenia:
– *niewierna* Listy I 247

HELA (168)

'Helena (p.)'

Odebrałem dziś list od ***Heli****. Poczciwa moja zapytuje – czemu nie piszę.* Dzien II 161

Wyrażenia:
– *dobra* Dzien II 170
– *jedyna, godna uczucia* Dzien II 170
– *moja* Dzien II 165, 386, Dzien III 89, Dzien V 43, 138, 202
– *moja dobra, kochana* Dzien II 291

– *moja jedyna* Dzien V 155
– *pieszczoty mojej Heli* Dzien V 137
– *poczciwa* Dzien II 161
– *śliczna* Dzien V 255
– *wiecznie kochana* Dzien IV 304

przenośne:

– *pijany Helą* Dzien II 299

(168): Dzien V (61) 43 (2), 52, 109 (2), 110, 112, 135, 137, 138 (4), 143, 144 (3), 146 (2), 147, 151 (3), 152, 153 (2), 154 (4), 155 (3), 156, 157, 158 (4), 159, 168, 183, 185, 202, 205, 228, 232, 233, 237, 238, 239 (2), 240 (2), 241, 245, 246 (2), 250 (2), 255, Dzien II (53) 161 (2), 165, 169, 170 (3), 176, 178, 181, 184, 197, 211, 216, 291 (2), 299, 314, 319, 352 (2), 358, 359, 360 (3), 361, 363, 365 (2), 368, 369, 370, 372, 373 (2), 374 (2), 377, 379, 380, 386, 387, 389, 394, 395 (2), 397 (3), 399 (2), 402, Dzien IV (26) 20, 36, 83, 85, 90 (2), 95, 99 (3), 103, 110 (2), 111, 114, 116, 121 (2), 129, 138, 139 (2), 181, 234, 304, 334, Dzien III (24) 40, 43, 45, 46, 57, 83, 88, 89, 92, 97, 100, 155, 162, 163, 201, 208, 248, 249, 255, 274, 286 (4), Dzien VI (3) 53 (2), 217, Dzien odn (1) 43

HELCIA (1)

'familiarnie, z miłością o Helenie (p.)'

Rezygnacja – to ten znany wyraz: kocham. ***Helcia****, wskutek rozmaitych rozmaitości zapewne, zasypia teraz często – w powietrzu niemal.* Dzien II 368–369

HELENA (293)

'Helena z Zeitheimów Radziszewska – młodsza siostra macochy Żeromskiego i zarazem jego kochanka'

Ja nikogo na świecie tak kochać nie mogę, jak moją kocham ***Helenę****! Jest to obłęd, którego lekarzem czas będzie, ale jestże miłość, której by czas nie leczył?* Dzien II 70

Wyrażenia:

– *biedna* Dzien II 104
– *chwile spędzone z Heleną* Dzien II 267
– *dobra, rozumna* Dzien IV 19
– *Helena całą moją rodziną* Dzien II 169
– *kobieta Helena* Dzien II 266
– *kochana* Dzien II 266
– *młoda i piękna* Dzien IV 19
– *moja* Dzien II 89, 103, 147, 150, 151, 315 (2), 395, Dzien V 42
– *obcowanie z Heleną* Dzien II 350
– *oczy Heleny* Dzien IV 99
– *oczy mojej Heleny* Dzien V 42

Zwroty:

– *kochać Helenę* Dzien II 300
– *marzyć o Helenie* Dzien III 108
– *pierwszy raz posiadać Helenę* Dzien IV 272
– *pieścić dłonie Heleny* Dzien IV 99
– *stracić Helenę* Dzien VI 286
– *szaleć za Heleną* Dzien V 132

Frazy:

– *jest mężatką* Dzien II 321
– *ma dziecko* Dzien III 100
– *należy do Leona* Dzien II 387
– *nie kocham Heleny* Dzien III 179, 192
– *piękną jest Helena* Dzien V 134
– *zmieniła się rażąco* Dzien II 350

przenośne:

– *jest moją wiarą, moją filozofią, moją poezją, moją cnotą, przeszłością, przyszłością, moją* Dzien II 330
– *posiada serce, które czuje wdzięczność, gdy komu może przebaczyć* Dzien II 144
– *zabrała wszystkie moje marzenia młodzieńcze, wszystkie czyste kwiatki duszy i nie i nie oddała mi nic* Dzien III 107

(293): Dzien II (129) 70, 79 (2), 89, 103, 104 (2), 109 (2), 114, 115, 144, 146, 147, 149 (4), 150, 151 (4), 162, 169, 170, 176 (2), 179, 201, 210, 215 (3), 235 (2), 245, 257 (2), 258 (4), 259, 260 (2), 266 (2), 267, 277, 278, 281, 282, 287, 295, 299, 300, 306, 307, 309 (4), 310 (2), 311, 315 (2), 316 (3), 317 (2), 318, 319, 321 (2), 322 (2), 327 (6), 328, 330, 335, 345, 347, 348 (2), 349, 350 (2), 351, 352 (4), 356 (2), 358 (2), 359 (2), 361, 363, 367 (4), 368 (4), 372, 374, 378, 382 (2), 387, 393, 394 (2), 395 (2), 396, 401, Dzien IV (71) 16, 17, 19 (2), 20, 23, 24, 29, 35, 36, 40 (2), 41, 44, 59, 60, 63, 65 (2), 72, 74, 77 (2), 78 (2), 79, 80 (2), 82 (3), 83 (3), 84, 85, 86, 89, 92 (3), 93, 94, 99 (2), 100, 102, 103 (2), 114, 121, 137 (2), 139, 147, 169, 181, 210, 233, 250, 251, 254, 271, 272,

329, 330, 331 (4), 332, Dzien III (57) 28 (2), 37, 41, 49, 63, 74, 79 (2), 88 (3), 90 (2), 91, 98, 99 (3), 100 (5), 107, 108, 109 (2), 119, 125 (2), 128, 155, 156, 161 (2), 163, 179, 192, 200, 204, 218, 227, 246 (2), 250, 257 (2), 259, 266 (2), 281, 288, 291, 302 (2), 306, Dzien V (27) 11, 41 (3), 42 (3), 43, 71, 75 (2), 129 (2), 130, 132 (2), 134, 135 (2), 143, 151, 152, 205, 226, 285, 289 (2), Dzien odn (6) 43, 53, 104, 120, 187, 210, Dzien VI (3) 53, 286, 324

HELENKA (11)

'familiarnie, z sympatią o Helenie (p.)'

*Otóż… **Helenka** leżała już. Mogłem całować obnażone nóżki i piersi… Ale nie! Takich chwil nie opisuje się.* Dzien II 310

Wyrażenia:

– *milsza niż myśl o niej* Dzien V 238
– *przecudna* Dzien odn 43
– *urocza moja* Dzien V 250

(11): Dzien V (7) 238 (2), 245, 249, 250 (2), 252, Dzien III (2) 37, 96, Dzien II (1) 310, Dzien odn (1) 43

HELEŃSTWO (1)

'przen. żart. Helena (p.) oraz jej córka'

*Odprowadziłem **Heleństwo** i matkę do pp. Gronkowskich – a sam włóczyłem się po ulicach.* Dzien II 294

HELIA (1)

'greckie imię żeńskie oznaczające słońce; tu: przen. z podziwem, miłością o Helenie (p.)'

*Gdzie moja biała, czysta, ukochana **Helia**?...* Dzien II 136

Wyrażenia:

– *moja biała, czysta, ukochana* Dzien II 136

HELUNIA (28)

'pieszczotliwie o Helenie (p.)'

*Wczoraj o czwartej byłem z **Helunią** i Józią pod Karczówką.* Dzien II 290

Wyrażenia:

– *pocałunki Heluni* Dzien III 165

(28): Dzien V (9) 57, 150, 215 (2), 239, 245, 246 (2), 255, Dzien II (8) 290, 314, 322, 324, 325, 363, 369, 402, Dzien IV (6) 21, 23, 92, 129, 217, 333, Dzien III (5) 45, 79, 90, 122, 165

HELUSIA (1)

'pieszczotliwie o Helenie (p.)'

*Racz mi, **Helusiu**, napisać otwarcie, ale otwarcie zupełnie, czy nie zrobi to wrażenia złego na panu Leonie, gdybym ja widział się z Tobą w Białej.* Dzien III 46

HELUTA (2)

'z miłością o Helenie (p.)'

*O, najukochańsza **Heluto** – na jedne sekundę nie zapomniałem o tobie. Wszystkie te, choćby były najśliczniejsze, najlepsze anioły, niewarte nic, nikną, giną, znikają przy wspomnieniu o niej, przy **Helucie** takiej, jaką jest.* Dzien II 95–96

Wyrażenia:

– *najukochańsza* Dzien II 95

(2): Dzien II (2) 95 (2)

HENIA (128)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*Kiedy pojedziesz po **Henię** i czy pojedziesz? Zdaje mi się, że pani już o córce zapomina dla panów i pikników.* Listy I 249

*Wszyscy jesteśmy zdrowi, Adziuś basałyk, **Henia** jak śliwka, nawet mnie przybyło na wadze o 1 kilo.* Listy III 309

Wyrażenia:

– *mała* Listy II 373
– *mizerna* Listy III 195
– *moja* Listy II 311

– *Witkiewiczowa* Listy V 16 [Henryka Rodkiewiczówna, pasierbica Żeromskiego, wyszła za mąż za Jana Koszyc-Witkiewicza]

przenośne:

– *całym sercem przywiązana* Listy III 35
– *Henia jak śliwka* Listy III 309

Frazy:

– *próżnuje* Listy III 260
– *roztyła się* Listy III 290

(128): Listy III (80) 16, 18, 22 (3), 23 (3), 25, 26, 28, 30 (2), 33 (4), 35, 44, 45, 50 (2), 51, 52 (2), 53, 54, 55 (2), 56, 57, 59, 60 (2), 62 (2), 63, 64 (2), 73, 83, 87, 89, 93, 99, 135, 138, 142, 155, 156, 164, 169, 187, 192, 195, 214, 257 (2), 259 (3), 260, 264, 265, 270 (2), 277, 282, 289, 290, 293, 294, 297 (3), 302 (2), 309, 311, 325, Listy II (20) 9 (2), 11, 130, 140, 205, 215, 311, 334, 368, 373, 374, 386, 389, 390, 391 (2), 394, 401, 405, Listy IV (12) 87, 104, 139, 143 (2), 149 (2), 150, 182 (2), 198, 219, Listy I (7) 249, 269, 271, 280, 282, 303, 325, Listy V (7) 16, 51, 58, 59, 68, 70, 91, Dzien III (1) 37, Dzien VI (1) 338

HENIO SIENKIEWICZ (1)

'syn Henryka Sienkiewicza'

*Spotkałem **Henia Sienkiewicza** na ulicy, wszyscy są w Krakowie, nawet starzy.* Listy V 281

HENIUCHA (2)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*jak to się **Heniucha** ubierze po góralsku, bo ja jej z Zakopanego przywiozę serdak i czerwoną spódniczkę, i czerwoną szmatkę na głowę – jak to my będziemy obydwoje paradować po parku, kamienie zbierać, nawet się nikomu pocałować nie damy, ani ja, ani moja pasierbica. Prawda, kokoszko?* Listy I 179

(2): Listy I (2) 179, 295

HENIULA (1)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*Całuję Cię po milion razy i Mamusię, **Heniulę**, Janka, Wujka.* Listy IV 139

HENIURA (1)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*Tucha daleko – „w dólskiej ziemi"… za rzekami, za lasami. Pewnie teraz w Wysokiem, po **Heniurę** pojechała.* Listy I 227

HENIUSIA (22)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*Jak też **Heniusia**? Z godziny na godzinę wyczekuję wiadomości, bo liczę, że odżałujecie na telegram, żebym się mógł uspokoić, że wszystko szczęśliwie.* Listy IV 141

Wyrażenia:

– *biedna* Listy III 102
– *kochana* Listy III 167, 170

(22): Listy III (15) 53, 57, 64, 88, 92, 93, 99, 102, 156, 157, 160, 161, 167, 170, 221, Listy IV (5) 141 (2), 142, 146, 162, Dzien VI (2) 332, 352

HENIUTA (20)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

*Jak się ma **Heniuta**, czy opuściły ją przypadłości wątrobiane.* Listy I 98

Frazy:

– *całuję Heniutę w rączki i dziób* Listy I 100

(20): Listy I (19) 98, 100, 122, 145, 166, 179, 191, 195, 196, 197, 211, 219, 252, 253, 310, 319, 320, 326, 328, Listy II (1) 394

HENIUTKA (14)

'pieszczotliwie, familiarnie o Henryce (p.)'

*Ucałuj **Heniutkę** ode mnie. Ach, kiedyż mi Bóg da Was zobaczyć.* Listy I 86

Wyrażenia:

– *mój skarb* Listy I 248
– *n a s z a* Listy I 106

(14): Listy I (13) 86, 106, 109, 116, 121, 196, 212, 248, 273, 299, 309, 333, 338, Listy II (1) 376

HENRYKA (3)

'Henryka Rodkiewiczówna – córka Oktawii Rodkiewiczowej, pasierbica Żeromskiego'

Oczekując łaskawej odpowiedzi łączę wyrazy prawdziwej życzliwości od nas obojga i małej ***Henryki.*** Listy II 33

a Pani, o ile zechce, zakomunikuje innym osobom, że tak hojnie ofiarowane mi prawa przelewam na oboje Witkiewiczów, Jana i ***Henrykę,*** *ponieważ ja obecnie, z wielkim moim żalem, nie będę mógł być w Nałęczowie.* Listy V 16

Wyrażenia:

– *mała* Listy II 33
– *Witkiewiczowa* Listy V 133

(3): Listy V (2) 16, 133, Listy II (1) 33

HEŃKA (2)

'z sympatią, familiarnie o Henryce (p.)'

Może więc ***Heńka*** *być dwa miesiące w Nałęczowie, a później, gdy ja w sierpniu wrócę z Dąbrowy, odesłałabyś mi ją* Listy III 33

(2): Listy III (2) 33, 202

HERB (8)

'dawniej znak rodziny, umieszczany na chorągiewkach, różnych częściach uzbrojenia, bramach, budynkach, dziedziczony w rodach szlacheckich'

We snach, które mię wtedy nawiedzały, pamiętały mi się jeno słowa dewizy naszego starego ***herbu****: „Nikt nade mnie!"…* Róża 46

Wyrażenia:

– *Karolina Szarłatowiczówna herbu Rogala* Przed 128
– *pana P.* Dzien VI 155
– *stary* Róża 46

Zwroty

przenośne:

– *przyczepić do swego nazwiska nazwę herbu* Naw 7

(8): Róża (3) 46 (3), Przed (2) 9, 128, Dzien IV (1) 118, Dzien VI (1) 155, Naw (1) 7

HERBARZ (1)

'księga opisująca herby szlacheckie oraz pochodzenie i historię szlacheckich rodów'

Przynieście no, ***herbarz****… Jezus Maryja! – co za odwagę ma ta dziewczyna, aby iść za człowieka, który nazywa się… Korcikowski. Nie, wiecie, tu odpowiedzialność ciąży na matce, nie powinni pozwolić – cóż to jest?* Dzien VI 128

HERBOWY SZLACHCIC (1)

'szlachcic wywodzący się ze starego rodu, pieczętujący się herbem'

Ja, syn pięknego rodu, ***herbowy szlachcic****, mogący się wykazać, gdzie który od Łokietka praszczur położył swe kości za ojczyznę, ja – potomek bogatej rodziny* Dzien VI 225

HODOWAĆ (2)

'przen. wychowywać'

Za to, coś zrobił przeciwko mnie! Przeciwko matce. To ja cię ***hodowałam****, kołysałam… Ja mam prawo!* Ponad 43

(2): Ponad (1) 43, Róża (1) 26

„HR. IDALIA" (1)

'hrabina Idalia to bohaterka *Fantazego* Słowackiego, tu: iron. o Anieli Rzążewskiej, Żeromski był korepetytorem jej syna Adama. Z siostrą Anieli – Natalią Faÿettową łączył Żeromskiego romans, Aniela była o ten związek zazdrosna'

Dziś ma być w P. obiad, na który ***„hr. Idalia"*** *jedzie z dziećmi.* Dzien odn 65

HRABIANKA (12)

‘córka hrabiego’

Panu hrabiemu się znowu nie spieszy, pannie ***hrabiance*** *to samo.* Biał 138

Od czasu ożenku z ***hrabianką*** *Martwicówną przewróciło mu się wszystko w głowinie do góry nogami.* Biał 192

Wyrażenia:

– *hrabianka Martwicówna* Biał 192
– *panna hrabianka* Biał 138, 139, 172
– *W.* Dzien V 100
– *Zofia* Dzien V 179

(12): Biał (4) 138, 139, 172, 192, Dzien V (4) 100, 114, 179, 295, Dzien VI (2) 45, 77, Listy I (2) 322 (2)

HRABICZ (1)

‘syn hrabiego’

Niepołomski jest po prostu nauczycielem w domu hrabiego Szczerbica, znanego dziwaka. Kształci dwu podrosłych ***hrabiczów*** *w umiejętnościach różnego rodzaju.* Grzech 127

HRABINA (22)

‘żona hrabiego’

W głębi wielkiego salonu, pośród dam i panów stała ***hrabina****.* Urod 355

Byłbym przez pana jako męża pani ***hrabiny*** *wynagrodzony za to…* Urod 361

Wyrażenia:

– *austriacka* Dzien VI 142
– *hrabina von Arffberg* Wiatr 229
– *Komorowska* Dzien VI 45
– *O.* Dzien IV 211
– *pani hrabina* Dzien IV 211
– *smutna, śliczna* Dzien VI 331
– *Turska* Dzien V 299, Dzien VI 45
– *z Sołtyków P.* Dzien V 190
– *Załuska* Dzien VI 45

(22): Urod (11) 355 (3), 356, 358, 359 (2), 360, 361, 363, 364, Dzien VI (5) 45 (3), 142, 331, Dzien V (3) 190, 295, 299, Dzien IV (2) 211 (2), Wiatr (1) 229

HRABIOSTWO (1)

‘hrabia wraz z małżonką’

wszyscy trzej w czasie oznaczonym wyruszyli do pałacu ***hrabiostwa*** *Nastawów, położonego przy jednej z nowych przecznic* Urod 354

Wyrażenia:

– *hrabiostwo Nastawowie* Urod 354

HRABIOWIE (2)

‘ród hrabiów’

Pan Gustaw Z. ożeniony był z hr. Turską, a więc jej zawdzięcza szereg portretów najrozmaitszych ***hrabiów****, hrabin i hrabianek, jakie zdobią jego salę jadalną, biskupów i twarzy zamazanych najnędzniejszymi pędzlami z podpisem jednak grubo malowanym: hr. Rostworowski-Wasiutyński – z* ***hrabiów*** *Tarłów hrabina Turska itd..., itd...* Dzien V 295

Wyrażenia:

– *hr. Rostworowski-Turski z hrabiów Tarłów* Dzien V 295
– *z hrabiówTarło* Dzien VI 45

(2): Dzien V (1) 295, Dzien VI (1) 45

HUNCWOT (3)

1. ‘urwis, gałgan, łobuz; tu: żart. o dorosłym synu, który nie wywiązał się ze swoich obowiązków, lenił się’ (2)

Myślał, ***huncwot****, że mu dam łazić całymi dniami po chałupach (pewnie dziewuchy niemieckiego uczy) i bąki zbijać.* Dok 37

Zwroty:

– *do wojska huncwotów oddać* Mog 104

(2): Dok (1) 37, Mog (1) 104

2. ‘o synu, który jest przyczyną kłopotów finansowych’ (1)

– Droga babciu, nic taniej nie można? Moja pani Borowiczowa, ty wiesz, że ja cię skrzywdzić nie chcę! Ha, cóż robić, co robić? – szepnęła matka. – Trzeba się rujnować dla tego ***huncwota****, to trudno.* Syz 71

(3): Dok (1) 37, Mog (1) 104, Syz (1) 71

I

INFANTKA (1)

‘księżniczka krwi królewskiej; tu: przen. córka wysokiego rodu, którą traktuje się jak księżniczkę’

Do salonu wbiegła za panią Poziemską dziewczynka sześcioletnia. [...] *Nie miała oczu matki. Tylko po rysach twarzy można było zgadnąć, że to* ***infantka****, Elżbietka. Wbiegła prędko, kiwnęła na matkę* Prom 83

ISTOTA (15)

1. ‘przen., podniośle o Helenie (p.)’ (6)

Jedna tylko ***istota*** *stanowi moją rodzinę – ta, która stanowi me życie. Nie jestże to los Edypa?* Dzien II 272

Wyrażenia:

– *jedyna istota na świecie* Dzien II 278
– *najlepsza* Dzien II 301
– *ukochana* Dzien II 364, 396

Frazy:

– *jedyna, która stanowi moją rodzinę, me życie* Dzien II 272
– *którą kocham nad życie* Dzien V 42

(6): Dzien II (5) 272, 278, 301, 364, 396, Dzien V (1) 42

2. ‘przen. dziecko (p.)’ (3)

z tego ma tylko rozrywkę jedna ***istota****, nasza Monika, którą cieszy wszystko bez wyjątku, nawet gdy deszcz pada* Listy VI 381

Stały jej w oczach dzieci, ***istoty*** *niewinne, które zjawiają się na świat, dzieci Wandy…* Oko 137

Wyrażenia:

– *jedna istota, nasza Monika* Listy VI 381
– *niewinne istoty* Oko 137

(3): Listy VI (2) 381, 505, Oko (1) 137

3. ‘przen. z miłością i podziwem o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’ (2)

Chciałoby się czytać coś pięknego, niezwykłą książkę, coś pisać niezwykłego – toteż ja piszę do niezwykłej ***istoty****, do Tutusi szarookiej, do czarnuchy mojej, do mojej jedynej kobiecinki…* Listy I 227

Wyrażenia:

– *niezwykła* Listy I 227

Frazy:

– *która mnie tak kocha* Listy I 286

(2): Listy I (2) 227, 286

4. ‘przen. matka (p.)’ (2)

Chciałaś mi miłością twoją, matuchno moja, wynagrodzić cierpienia, jakie mi serce gniotą, o! i jakże mi słodko, że była na świecie ***istota****, co mię nad życie kochała!...* Dzien I 100

tak mi lekko jakoś na sercu, gdy sobie wspomnę te chwile szczęścia, gdym jeszcze nie znał, co ból, gdym miał jeszcze matkę! Nie wiedziałem wówczas, ile trzeba będzie wycierpieć, żyłem pod okiem ***istoty****, która mię nad wszystko, nad siostry, nad ojca kochała!* Dzien I 100

Frazy:

– *istota, co mię nad życie kochała* Dzien I 100

– *żyć pod okiem istoty, która mię nad wszystko, nad siostry, nad ojca kochała!* Dzien I 100

(2): Dzien I (2) 100 (2)

5. ‘ojciec’ (1)

*Ukochana **istota** dla mnie na ziemi – ojciec – doznawała często z mej przyczyny smutków: nie jestem w stanie zasmucić go dziś po raz ostatni!* Dzien I 206

Wyrażenia:

– *ukochana na ziemi* Dzien I 206

6. ‘przen. towarzyszka życia; żona’ (1)

*Powinno panować w tej mierze prawo naturalnego doboru, taka **istota**, taka promienista dusza powinna iść przy boku człowieka wysokiej wartości moralnej.* Dzien VI 346

(15): Dzien II (5) 272, 278, 301, 364, 396, Dzien I (3) 100 (2), 206, Listy I (2) 227, 286, Listy VI (2) 381, 505, Dzien V (1) 42, Oko (1) 137

ISTOTKA (1)

‘przen. o małym dziecku (p.)’

*Mała **istotka** przesunęła się obok pana Władysława i pobiegła przodem, przeskakując po cztery schody na raz.* Niedz 188

Wyrażenia:

– *mała* Niedz 188

IŚĆ PRZY CZYIM BOKU (1)

‘przen. być czyjąś żoną, towarzyszką życia’

*Powinno panować w tej mierze prawo naturalnego doboru, taka istota, taka promienista dusza powinna **iść przy boku człowieka** wysokiej wartości moralnej.* Dzien VI 346

IZBA (43)

‘pokój w domu rodzinnym’

*duża **izba** mieściła kilka rodzin* Prom 30

*kąty **izby** zalega mrok, wilgoć i smutek* Ludz II 249

Wyrażenia:

– *bawialna* Pop I 53, 57
– *biedna* Sen o szp 68
– *chłopska* Sen o szp 126
– *ciemna, piwniczna* Ludz II 271
– *duża* Pop I 55
– *główna* Wiatr 200
– *izba pełna dzieci* Syz 127
– *nieopalona* Listy VI 94
– *wielka* Pop I 55, 56
– *wilgotne mury izby* Prom 41

(43): Pop I (10) 53, 54 (2), 55 (4), 56, 57, 122, Ludz I (3) 67, 94, 152, II (3) 249, 264, 271, Syz (6) 127 (3), 150, 210, 233, Prom (5) 30, 41, 68, 73, 130, Sen o szp (5) 68, 99, 111, 114, 126, Wiatr (5) 143, 151, 157, 200, 204, Wier (4) 20, 34, 46, 118, Listy VI (1) 94, Przed (1) 50

IZDEBKA (13)

‘mały pokoik’

*wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w bawialni, w alkierzach, w ciasnych i niskich **izdebkach** dworu* Pop I 53

Wyrażenia:

– *mała* Syz 209
– *nędzna, ciemna, ciasna* Ludz I 144
– *niewielka, ogrzana* Wier 20
– *pod blaszanym dachem* Ludz II 205
– *sypialna* Wier 40, 77

(13): Wier (8) 20, 21, 23, 40, 77, 105, 108, 118, Ludz I (2) 144, 160, II (1) 205, Pop I (1) 53, Syz (1) 209

J

JADALNIA (4)

'miejsce w domu, gdzie rodzina, goście spożywają posiłki'

W tych dwu skrzydłach mieściły się sypialnie i pokoje gościnne, podczas gdy główny, środkowy korpus pałacu zawierał salony i ***jadalnie****.* Wiatr 236

Wyrażenia:

– *„codzienna"* Char 235

(4): Przed (2) 143, 145, Char (1) 235, Wiatr (1) 236

JAGÓDKA (1)

'przen. pieszczotliwie, z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Gdy tylko znajdę sobie miejsce na postawienie kałamarza, bibuły, kilku austriackich papierosów – będę zaraz pisał do Ciebie, ***jagódko*** *moja słodka.* Listy I 219

Wyrażenia:

– *moja słodka* Listy I 219

JAMORY (2)

'gw. kochanie, miłostki, romanse młodych przed zawarciem małżeństwa'

Staszek! No, dobrze. Leć! Każ, żeby ją puściły wolno. Tu ją sprowadź i zamknij. Ale słyszysz – żadnych teraz ***jamorów****! Robota to robota. Żebyś mi jej palcem nie tknął! Ożenię cię z tą dzieuchą.* Tur 248

(2): Tur (2) 248, 329

JAN (1)

'Jan Koszyc-Witkiewicz – mąż Henryki Rodkiewiczówny, pasierbicy Żeromskiego'

a Pani, o ile zechce, zakomunikuje innym osobom, że tak hojnie ofiarowane mi prawa przelewam na oboje Witkiewiczów, ***Jana*** *i Henrykę, ponieważ ja obecnie, z wielkim moim żalem, nie będę mógł być w Nałęczowie.* Listy V 16

JANEK (11)

'familiarnie o Janie (p.)'

Proszę Cię najuprzejmiej. Kochany ***Janku****, o wiadomość, jak stoi sprawa budowy kaplicy dla Adasia w Nałęczowie.* Listy VI 58

Wyrażenia:

– *drogi* Listy VI 66, 119
– *kochany* Listy VI 58 (2), 183

(11): Listy VI (8) 58 (2), 66 (2), 67, 119, 120, 183, Listy V (3) 16, 70, 253

JANKOWIE (1)

'Jan i Henryka małżeństwo Witkiewiczowie'

Pan Artur Śliwiński był na letnim mieszkaniu w Kazimierzu nad Wisłą i widział tam ***Janków*** *obydwoje i ich dzieci, wszystkich zdrowych doskonale wyglądających* Listy V 286

Wyrażenia:

– *obydwoje* Listy V 286

JEDNORODZONA (2)

1. 'w zn. rzecz. jedynaczka, tu: jedyna siostra'

Domyślił się ciężkim, trudnym rozumieniem, wśród głuchego, wewnętrznego szlochu, że to Xenia, jego ***jednorodzona****, w dziękczynieniu za niedawne pragnienie odwiedzin* [...] *przysłała mu podarunek z zaświata.* Char 285

2. 'jedyna rodzona'

Siostrę moją ***jednorodzoną*** Dum 169

(2): Char 285, Dum 169

JEDYNA (4)

'w zn. rzecz. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Moja **jedyna!*** Listy I 140

*Całuję Twoje nóżki i rączki. Czy przyjedziesz – moja śliczna, moja **jedyna**, moja Tusiu? Napisz.* Listy I 166

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 140, 166, 177

(4): Listy I (4) 140, 166, 177, 325

JEDYNACZEK (1)

'z niechęcią o jedynaku (p.)'

*a jak mu będzie strasznie źle, to niech zadrze ogona i rwie do Gawronek... Co? Może mu pozwolisz, **jedynaczkowi**, gagatkowi...* Syz 70

JEDYNACZKA (5)

'jedyna córka'

*tknięty czymś tam, przeniósł się do lepszego trustu, zostawiając **jedynaczce** studnię pieniędzy.* Dzieje II 30

Wyrażenia:

– *jedynaczka ludzi zamożnych* Char 311

– *w bogatym domu* Przed 171

(5): Char (2) 10, 311, Dzieje II (1) 30, Przed (1) 171, Wier (1) 80

JEDYNAK (24)

'jedyny syn'

*Masz więcej dzieci? – Nie, jaśnie panie; **jedynak** beł u mnie… **jedynak**.* Zap 75

Wyrażenia:

– *główka jedynaka* Przed 23

– *ukochany* Wier 129

(24): Syz (5) 5, 62, 69, 89, 97, Char (4) 10, 24, 184 (2), Przed (4) 14, 22, 23, 36, Oko (2) 121, 183, Pom (2) 150, 157, Wier (2) 128, 129, Zap (2) 75 (2), Listy I (1) 240, Naw (1) 11, Uciek (1) 204

JEDYNY (3)

'w zn. rzecz. wybranek, ukochany (p.)'

*Powiedzże mi, ty **jedyny**…* Urod 175

Przykładał dzień dnia i noc w noc szalone swe dzieje [...], *przykładał wyniosłe swoje zamysły do tej porażki zdradzieckiej, wciąż okrucieństwem ciosu jednako zdumiewającej głupotę zamysłów, do klęski tej ponad wszystkie i wszystko: – utraty **jedynego**.* Wiatr 96

Wyrażenia:

– *mój* Dzien II 405

– *utrata jedynego* Wiatr 96

(3): Dzien II (1) 405, Urod (1) 175, Wiatr (1) 96

JEGOMOŚĆ (1)

'tu: ojciec'

*ojciec dobrodziej, czy… nie kazał powiedzieć mi… To jest… – Jakem wyjeżdżał – zaczął tonem objaśniającym – to nawet nie widziałem **jegomości**, bo był właśnie… w polu.* Pop I 137

JEŁOP (2)

'pogard. cymbał (p.); głąb (p.)'

*Ja syna mojego, kochany panie, syna mojego, który tutaj siedzi, Zygmusia, nazywam **jełopem**… – ciągnął bezlitosny gderacz.* W sid 223

(2): W sid (2) 223 (2)

JĘDZA (1)

'pogard. zła, dokuczliwa żona'

– *Dlaczegóż się pan z nią ożenił?* [...] *Dzisiaj już tego nie pamiętam* [...]. *Późniejsze z nią rozkosze zabiły we mnie pamięć wszystkiego. Czasami zdaje mi się, że od samego urodzenia miałem tę **jędzę** przykutą do ręki.* Dzieje I 55

Wyrażenia

przenośne:

– *jędza przykuta do ręki* Dzieje I 55

JÓZIO TREPKA (1)

'krewny Żeromskiego ze strony matki'

*Z całej tej kawalkady wyróżnia się **Józio Trepka** poczciwością charakteru.* Dzien II 169

JUDYMOWA (51)

'żona Judyma'

*Gdy **Judymowa** ujrzała szwagra, ręce jej drgnęły* Ludz I 45

(51): Ludz I (2) 45, 46, II (49) 236, 239, 247, 248 (3), 249, 250 (4), 251 (4), 252 (3), 253, 255, 256 (2), 257 (2), 259 (7), 260 (6), 261, 262 (4), 263, 264, 265, 266 (3), 267

JUDYMÓWNA (1)

'córka Judyma'

*– Znałam, tak, nie mylę się, kogoś tego nazwiska, pana Judyma czy pannę **Judymównę**, na Wołyniu bodaj…* Ludz I 15

Wyrażenia:

– *panna Judymówna* Ludz I 15

JUNACKI (1)

'dotyczący syna odważnego, dzielnego'

*Nie udźwignie już miecza krwawego ręka syna struchlała. Nie wstąpi jego stopa **junacka** w strzemiona ojcowe.* Wiatr 108

Frazy

przenośne:

– Nie wstąpi jego stopa junacka w strzemiona ojcowe Wiatr 108

JUNAK (2)

'młodzieniec, mąż w kwiecie wieku; syn'

*Była sama jedna w ogromnym pałacu, w ogromnym parku, z tą nieudźwignioną płytą marmuru. Położyły ją na grobie ukochanego **junaka** obiedwie: – nieszczęśliwa matka hrabina von Arffberg i nieszczęśliwa wdowa.* Wiatr 229

Wyrażenia:

– *ukochany* Wiatr 229

(2): Dzien VI (1) 19, Wiatr (1) 229

JUNIOR (2)

'młodszy członek rodziny'

*Gdy poczęli rozmawiać z gospodarzem domu, z sąsiedniego pokoju dał się słyszeć głos młodszego pana Olbromskiego. **Junior** wstawał z pośpiechem* Sen o szp 117

*Gontala **junior** za własne pieniądze ozdobił mieszkanie piecykiem żelaznym* Syz 209

Wyrażenia:

– *Gontala junior* Syz 209

(2): Sen o szp (1) 117, Syz (1) 209

K

KARMIĆ PIERSIĄ (1)

'karmić niemowlę mlekiem matki'

Cameriera co dzień jednako nim [niemowlęciem] *zachwycona, wciąż sekretnie żałująca, iż nie może go **karmić** własnymi **piersiami**, nie posiadającymi niestety nic, co by mogło młodego żarłoka nasycić, przemawiała doń włoskimi pieszczotkami.* Char 70

KAWALER (29)

1. 'nieżonaty mężczyzna' (21)

*Mieszkanie pani Mundartowej, od której ci dwaj **kawalerowie** najmowali duży pokój* Kar 296

Wyrażenia:

– *godny* Tur 306

– *młody* Naw 180, Przed 160

– *najmłodszy* Pop I 43
– *nudni wyjątkowo* Dzien VI 60

(21): Dzien IV (1) 223, Dzien VI (3) 60, 358 (2), Kar (2) 296 (2), Listy I (1) 130, Ludz I (1) 147, Naw (4) 180, 193, 219 (2), Pop I (1) 43, Przed (1) 160, Róża (1) 122, Syz (1) 70, Tur (1) 306, Urod (2) 28, 378, Zam (2) 70, 130

2. ‘protekcjonalnie o małym chłopcu, synu’ (6)

A co to, ***kawaler*** *ciekawy zobaczyć szkołę? – krzyknęła nauczycielowa wynurzając się z kuchenki. – A mył się* ***kawaler****, czesał się, ubrał ochędożnie?* Syz 17

Wyrażenia:
– *młody* Syz 53

(6): Syz (6) 17, 53 (2), 69 (2), 149

3. ‘mężczyzna starający się o rękę panny’ (1)

Wyznaczyłem był dawno posagi... Czterdzieści tysięcy każda. Zaraz się też przystawił ***kawaler****, niby to wielki aferzysta z Łodzi – i nabrał mię. Wydaliśmy za niego starszą, Łuckę, sypnęliśmy gotówką* Prom 44

4. ‘przen. niemowlę’ (1)

Cameriera co dzień jednako nim [niemowlęciem] *zachwycona, wciąż sekretnie żałująca, iż nie może go karmić własnymi piersiami, nie posiadającymi niestety nic, co by mogło młodego żarłoka nasycić, przemawiała doń włoskimi pieszczotkami. Błękitne oczy – questi occhioni! – pięćdziesięciodniowego* ***kawalera*** *spoczywały wciąż w czarnych jak noc oczach toskańskiej dziewicy.* Char 71

Wyrażenia:
– *pięćdziesięciodniowy* Char 71

(29): Syz (7) 17, 53 (2), 69 (2), 70, 149, Naw (4) 180, 193, 219 (2), Dzien VI (3) 60, 358 (2), Kar (2) 296 (2), Urod (2) 28, 378, Zam (2) 70, 130, Char (1) 71, Dzien IV (1) 223, Listy I (1) 130, Ludz I (1) 147, Pop I (1) 43, Prom (1) 44, Przed (1) 160, Róża (1) 122, Tur (1) 306

KAWALERIA (1)

‘żart. o grupie kawalerów (p. w zn. 1.)’

W alei głównej chodziły, wziąwszy się pod ręce, młode i starsze panny, tłumy uczniów, ***kawaleria*** *i starcy.* Prom 75

KAWALERSKI (6)

‘dotyczący kawalera, czyli nieżonatego mężczyzny’

Byliśmy zawsze przyjaciółmi, dobrymi sąsiadami. Żebyśmy się zaś nie podarli... Więc – nasze ***kawalerskie****!* Grzech 264

*Już po upływie miesiąca od chwili wprowadzenia się do jakiegoś „****kawalerskiego*** *mieszkania ze wspólnym korytarzem, samowarem i usługą” dostrzegał pierwszą wadę kardynalną* Kar 295

Wyrażenia:
– *„kawalerskie mieszkanie ze wspólnym korytarzem, samowarem i usługą”* Kar 295
– *apartamenty* Dzien V 245
– *balik* Grzech 86
– *balik kawalerski w najściślejszym znaczeniu tego słowa* Grzech 86
– *mieszkanie* Kar 299
– *nasze kawalerskie* Grzech 264

(6): Grzech (3) 86 (2), 264, Kar (2) 295, 299, Dzien V (1) 245

KAWALERZYK (1)

‘z sympatią o kawalerze (p.)’

Żebyś pani tylko trafiła na ***kawalerzyka****, tobyśmy pewno niejedną sztuczkę zobaczyli.* Grzech 92

KAZIA SASKA (1)

‘familiarnie o krewnej Żeromskiego ze strony ojca’

Jaka spójnia między mną i taką Kazia Saską? Dzien II 169

KAZIRODCZY (1) / **KAZIRODNY** (1)

'oparty na kazirodztwie, dopuszczający się kazirodztwa'

Co za hece opowiadają o panu Z.! Miał jakoby stosunki ***kazirodcze*** *z córką swą, obecną panią B.* Dzien V 297

w krótkim czasie go ukończę i biorę się zaraz do Savonaroli. Wejdzie tam Aleksander VI, syn jego Cezar Borgia, Lukrecja Borgia (córka papieża), wejdzie ich miłość ***kazirodna*** Dzien I 151

Wyrażenia:

– *miłość kazirodna* Dzien I 151
– *stosunki kazirodcze z córką* Dzien V 297

KAZIRODZTWO (3)

'utrzymywanie stosunków płciowych z osobą blisko spokrewnioną'

biorę się zaraz do Savonaroli, Wejdzie tam Aleksander VI, syn jego Cezar Borgia, Lukrecja Borgia (córka papieża), wejdzie ich miłość kazirodna. Obok dążności monarchicznych i ***kazirodztwa*** *– odbijać będą dążności ubóstwiane przeze mnie, dążności respublikańskie i świętość zakonnika.* Dzien I 151

kazirodztwo *w domu tym było: ojciec, pan Z., miał dziecko z córką swą, panią Józefiną B., że to dziecko się tu chowa* Dzien VI 221

Frazy:

– *w domu tym było* Dzien VI 221

(3): Dzien I (1) 151, Dzien V (1) 297, Dzien VI (1) 221

KĄCISKO (1)

'przen. z nostalgią, politowaniem o utraconym domu rodzinnym'

Pamiętam, jak raz, po śmierci ojca w dwa czy trzy lata, przyjechałem do Kielc – i poszedłem piechotą dwie mile, aby odwiedzić swoje strony. Siedziałem na górze Radostowej, skąd widać było całe zapadłe ***kącisko*** *niegdyś nasze. Nie mogłem pojąć, nie mogłem zrozumieć tego faktu, że w tym starym, opuszczonym, ze sczerniałym dachem dworze mieszka kto inny.* Listy I 285

Wyrażenia:

– *zapadłe* Listy I 285

K I N D R Y (1)

'dzieci' <żyd.>

Ta przeraźliwa istota zatruła życie do reszty wszystkim. [...] *tłukła pięściami, biła i pluła, gdy ją odtrącano jako wstrętną Żydowicę. Oczy jej były nieme jak ślepa przepaść* [...]. *Gdy wciąż, bez przerwy szarpała dzieci jedno po drugim, szukając swoich, ktoś jej poszepnął, pokazał palcem do zrozumiałości, że jej* ***k i n d r y*** *widziano ot tam, na polu, za tamtym wzgórzem, ot tam, tam właśnie.* Char 275

KLITUŚ-BAJDUŚ (1)

'„bajka" (p.)'

„Dziadunio" zaczął z pośpiechem rozbierać pannę, która jeszcze nie umiała samodzielnie rozpinać guzików u swych trzewików i załatwiać się z tajemnicami stanika na plecach. W trakcie tych pomocy obowiązkowo musiała być „bajka". Były to zazwyczaj różne ***klituś-bajduś*** *o „cioci Xeni". Tego wieczora „dziadunio" produkował z niemałym artyzmem naśladowanie biegu pociągu.* Char 345

Wyrażenia:

klituś-bajduś o „cioci Xeni" Char 345

KNOT (1)

'przen. chłopczyk, synek'

Obiad. Przy stole siedzą następujące osobistości: pani Gąsiorowska (ciocia, ale czyja – nie wiem), pani domu – pani Wanda C, pan Retmański, panna M a r i e Gąsiorowska, pan domu, pan Antoni C, panna Maria (Niemka), panna Augustyna (Francuzka), Kazio i Tadzio – moi elewi i mały ***knot*** *– Włodzio.* Dzien IV 104

Wyrażenia:
– *mały knot – Włodzio* Dzien IV 104

KOBIECINA (3)

‘o żonie z niższych sfer’

*jedzie w odwieczerze jesienne z **kobiecin**ą swoją w paradnym wasągu z półkoszkami* Cokol 43

*z **kobiecin**ą kopią piękne jak kocie łby ziemniaki* Cokol 45

*Odprowadziliśmy dziś na stacją Tomasza, Józefa i Michałka. Nad tym ostatnim płakali jego rodzice: stróż Marcin i jego **kobiecina**.* Dzien VI 329

Wyrażenia:
– *stróż Marcin i jego kobiecina* Dzien VI 329
– *swoja, w paradnym wasągu* Cokol 43

(3): Cokol (2) 43, 45, Dzien VI (1) 329

KOBIECINKA (1)

‘z czułością, familiarnie o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

*Chciałoby się czytać coś pięknego, niezwykłą książkę, coś pisać niezwykłego – toteż ja piszę do niezwykłej istoty, do Tutusi szarookiej, do czarnuchy mojej, do mojej jedynej **kobiecinki**…* Listy I 227

Wyrażenia:
– *moja jedyna* Listy I 227

KOBIETA (7)

‘mężatka, żona’

*Mam od jutra stać się **kobietą**, panią swej woli.* Ponad 27

*Ja też ci nie robię wyrzutów, tylko mi żal twojej **kobiety*** Ludz I 52

Wyrażenia:
– *płacz kobiety oszukanej, sprzedanej przez rodzinę* Ludz I 150
– *ukochana* Róża 83

przenośne:
– *kwitnąca* Wiatr 42

Zwroty:
– *stać się kobietą* Ponad 27

(7): Wiatr (3) 42, 65, 66, Ludz I (2) 52, 150, Ponad (1) 27, Róża (1) 83

KOBIETA-SZELMA (1)

‘kobieta niezdolna do bycia matką’

*Głupią jest ta nieszczęsna **kobieta-szelma**, która sobie samej niweczy najwyższe szczęście macierzyństwa i najsłodszy, jedyny w ludzkości dźwięk: „mama!”* Zam 95

Wyrażenia:
– *głupia, nieszczęsna* Zam 95

KOBIETKA (1)

‘panna (p.)’

***Kobietka** krzyczała mu polecenia do ucha ze stałym odcieniem wesołości.* Wier 21

KOBIETKI (1)

‘familiarnie, pieszczotliwie o narzeczonej Żeromskiego – Oktawii Rodkiewicz i jej córce, Henryce’

*Kończę, bo trzeba spieszyć z tym listem na pocztę. Całuję Was, **kobietki** moje, posełam moje serce i kocham do śmierci.* Listy I 269

Wyrażenia:
– *moje* Listy I 269

KOCHAĆ (464)

1. ‘żywić do osoby płci przeciwnej gorące uczucie połączone zwykle z pożądaniem; tu: o uczuciach osób w relacjach przed- lub pozamałżeńskich’ (411)

***Kocham** ją, bo piękna, kocham każdy szczegół jej piękności, **kocham** każdą pieszczotę, która mi mówi, że jestem dla niej czymś drogim,*

kocham *te tajemne pieszczoty tym bardziej, że mówią mi o tym, że bliższy dla niej jestem niż wszyscy.* Dzien II 362

Opowiem sobie moją podróż – to mię uspokoi, uspokoi moje nerwy, bo zdaje się – ja tę „babę" nerwami ***kocham****…* Dzien III 63

Znam kogoś, kto szaleje za panem, w istocie aż do utraty zmysłów… ***Kocha****. Ta osoba oddałaby panu wszystko* Grzech 48

– Co za przypuszczenie? Panna Wanda jest… bez kwestii… Ja ***kochałem****,* ***kocham*** *i* ***kochać będę*** *tylko ciebie, bezcenny skarbie!* Oko 175

Toteż staraj się, jak możesz, o posadę i bądź mi wierny. Ach, jak ja cię ***kocham****!...* W sid 235

Zwroty:

– *aż do śmierci* Listy I 89, 269
– *bardziej niż pragnienie sławy* Dzien V 135
– *bardzo* Dzien II 151, 294, 305, 369, Dzien III 46, Dzien odn 83, Listy I 39
– *bardzo, bardzo, najbardziej* Dzien IV 92
– *bardzo za niewypowiedzianą dobroć* Dzien II 287
– *bez nadziei* Dzien V 150
– *bezbrzeżnie* Dzien IV 93
– *bezgranicznym uczuciem* Dzien IV 331
– *całą potęgą młodzieńczego uczucia* Dzien I 206
– *ciebie jednego* Dzien III 64
– *coraz silniej, uporczywiej* Dzien II 396
– *do szaleństwa* Urod 274
– *do szaleństwa, do obłąkania* Urod 191
– *do szaleństwa, w zupełnej wariacji* Zam 69
– *do szału* Ponad 19
– *do znudzenia, do egzaltacji* Dzien VI 259
– *Helenę* Dzien III 63, 107, 250, Dzien IV 40, 121, 330
– *idealnie* Dzien III 79, 104, Dzien IV 62, 316
– *Jadwigę* Dzien VI 347
– *jak dawniej* Listy I 93
– *jak nigdy* Dzien II 199
– *ją jedyną, raz w życiu* Dzien VI 216
– *jedną w życiu* Dzien odn 140
– *jeszcze więcej* Dzien I 86
– *kobietę* Dzien III 104
– *mocno* Grzech 44
– *na całe życie* Dzien II 397
– *na długo, na całe życie* Dzien II 76
– *nad wszystko w życiu* Dzien V 42
– *nad życie* Dzien II 380, Dzien III 230, Dzien VI 74, Grzech 67, Listy I 93, 104, 253, 256, 290, 347
– *nad życie, gorąco, szalenie* Listy I 353
– *nade wszystko* Listy I 263, 327, 327
– *najbardziej* Listy I 263
– *najbardziej w życiu* Dzien odn 75
– *najserdeczniej, najprawdziwiej* Dzien II 369
– *najszczerzej* Listy I 339
– *namiętnie* Dzien odn 83, 177
– *Natusię* Dzien VI 293
– *nie przestawać* Listy II 376
– *niewysłowienie* Nied 182
– *od pierwszej chwili* Dzien VI 63
– *ogromnie* Dzien IV 40
– *panią* Dzien odn 141
– *pannę L.* Dzien odn 170
– *póki życia* Dzien II 76
– *przestać kochać Helenę* Dzien IV 92
– *strasznie, nad życie* Listy I 157, Prom 106
– *szalenie* Dzien IV 63, Dzien odn 170
– *tak bardzo, tak serdecznie, jak nigdy* Listy I 163
– *tak strasznie* Dzien II 151
– *tamtę jedną* Dzien VI 163
– *tę dziewczynę* Dzien II 252
– *tylko raz* Grzech 66
– *w tajemnicy* Dzieje I 99
– *wiecznie* Róża 178
– *wiernie* Listy I 105
– *więcej* Dzien I 86
– *zawsze* Listy I 325

przenośne:

– *bardziej niż dawniej, bo przez łzy tęsknoty* Listy I 170

– *bez żmij w piersi, rojących się wiecznie, sączących jad* Dzien II 316
– *całą duszą* Dzien II 287, Listy I 103
– *całym chorym sercem* Listy II 393
– *choć maleńką odrobinę, jak nochal Heniuty* Listy I 328
– *czystą, niewinną dziewicę* Dzien IV 63
– *do grobu* Dzien II 358
– *do grobu, do ostatniej kropli krwi, szalenie, boleśnie, nerwowo, całym sercem, całym* Dzien II 390
– *do szaleństwa, do obłędu* Dzien IV 72
– *jak bukiet kwiatów zwiędłych* Dzien III 119
– *ją jedną, całą namiętnością duszy* Dzien V 205
– *każdą kroplą krwi – nie tylko teraźniejszą rozkoszą, ale wspomnieniami przeszłych* Listy I 165
– *każdym marzeniem, każdym pomyśleniem, nerwem każdym, każdym uderzeniem serca* Dzien II 371
– *kochać czystą miłością* Dzien II 279
– *nerwami* Dzien III 63
– *śmiertelnie* Urod 274
– *tysiąc razy bardziej niż wczoraj* Dzien IV 84
– *w smutkach, w chwilach weselszych* Listy I 133
– *z całego serca* Listy III 28
– *z całej duszy, z całego serca* Listy I 109
– *z cicha, z daleka, kochać poświęceniem siebie całej, ofiarą, rozkoszą służenia i potrzebą cierpienia* Dzien VI 256

Frazy:

– *każda kobieta kocha inaczej* Ponad 20
– *Kocham Cię bardziej niż w chwili pożegnania, bardziej niż siebie, nade wszystko* Listy I 340
– *kochamy dotąd, póki jest w przedmiocie miłości naszej coś niedostępnego* Dzien VI 256
– *nieskończenie* Dzien IV 168
– *nikt tak nie kochał* Listy I 94
– *ona jedna na ziemi mię kocha* Dzien VI 247
– *wtedy się kocha naprawdę, gdy się bardzo cierpiało, gdy się wiele zniosło dla kochanego* Dzien IV 84

przenośne:

– *Kochać Ciebie – znaczy wiecznie być we dwu, we dwie odwagi, we dwie wytrwałości* Listy I 270

(411): Biał (3) 126 (2), 167, Dzieje I (5) 55, 99 (3), 241, Dzien I (8) 86 (4), 206, 207, 283, 284, Dzien II (67) 76 (5), 79, 92, 97 (4), 117, 129, 130, 137, 150 (2), 151 (4), 197, 199, 279, 287 (2), 294, 297, 301, 305, 316, 350 (3), 355, 358, 359 (2), 362 (2), 363 (4), 364 (2), 366 (2), 368, 369 (2), 370 (4), 371, 372, 380, 390 (3), 396 (2), 397, 403 (2), 409, Dzien III (47) 31, 46, 63 (2), 64 (5), 74 (2), 79 (7), 80 (4), 91 (2), 104 (2), 107, 109, 119, 125, 128 (2), 156 (2), 192, 194 (2), 200 (3), 230, 235, 250, 259 (3), 281, Dzien IV (59) 19, 21 (2), 26, 36, 40 (3), 59 (2), 60, 61 (2), 62 (6), 63 (2), 64 (6), 66 (2), 69, 72, 74, 79, 80, 81 (2), 82, 84 (2), 87, 89, 92 (3), 93 (5), 112, 121, 129, 168, 169, 295, 312, 326, 330, 331, Dzien odn (38) 42, 44, 64, 69, 73, 75, 83 (2), 88, 89 (4), 105 (2), 107, 119 (2), 130, 133, 135, 140, 141, 143, 151, 154, 159, 167, 170 (2), 177, 182, 184 (4), 193, 194, Dzien V (27) 42 (3), 43 (3), 63, 108, 135 (2), 138 (3), 143 (2), 150, 154, 156, 168, 190, 196, 205, 217, 218, 240, 245, 282, Dzien VI (42) 53, 63, 74, 90 (2), 91, 153, 155 (3), 163, 197, 203, 212, 216 (2), 217, 247 (4), 256 (2), 259, 262 (2), 266, 293 (2), 303 (3), 312, 316, 323 (2), 330, 347, 358 (2), 362, 363, Grzech (7) 44, 48, 66 (2), 67 (2), 68, Listy I (79) 39, 89 (2), 93 (3), 94, 102, 103, 104, 105, 109, 115 (2), 118 (2), 133, 157, 163, 165 (2), 166, 170 (3), 171, 178, 183, 186, 190 (2), 191 (2), 194 (2), 195, 204 (4), 206, 211 (2), 241, 248 (2), 250, 253, 255, 256, 263 (2), 269, 270 (2), 274, 280 (2), 290, 299, 310, 318, 325 (2), 326 (4), 327 (5), 328, 339, 340, 347, 352, 353, Listy II (3) 376, 392, 393, Listy III (1) 28, Listy V (1) 32, Nied (1) 182, Oko (1) 175, Ponad (2) 19, 20, Prom (1) 106, Róża (3) 161, 178 (2), Uciek (1) 194, Urod (8) 100, 177, 191, 274 (3), 275 (2), W sid (2) 235, 239, Wier (6) 138 (3), 139, 141 (2), Zam (3) 69, 166 (2)

2. ‘darzyć uczuciem osobę bliską, członka rodziny’ (53)

Dobranoc, dzieciątko moje. Czekam na listy niecierpliwie i ***kocham*** *Was obiedwie, baby moje.* Listy I 229

Ojca ***kochała*** *starą, wrodzoną, niepojętą czcią. On – to była przecie ona sama.* Zam 202

Tutu – i Twój mąż jest taki – pożycza od Ciebie jak ze studni nieprzebranej – a czyż go przestaniesz za to ***kochać****? Wszak nie przestaniesz, mój Żydku-bankierze?...* Listy I 274

Zwroty:

– *dziecko* Dzien II 313 (2)

– *jeszcze więcej kochać matkę swoją* Dzien I 86

– *kochać brata głębiej niż kiedykolwiek* Róża 168

– *kochać żywego małżonka* Wiatr 229

– *Leona* Dzien II 305, Dzien III 79

– *maleńką Marychnę* Dzien II 150

– *matkę* Dzien I 86

– *męża* Dzien II 90, 375, Dzien III 10

– *męża swego* Listy I 157

– *nad wszystko, nad siostry, nad ojca* Dzien I 100

– *nad życie* Listy IV 179

– *narzeczonego* Dzien odn 122, 157

– *nasze dziecko* Dzien III 79

– *nie kochać męża* Dzien II 376

– *oboje* [dzieci] *do szaleństwa* Biał 108

– *oboje* [dzieci] *zanadto* Biał 109

– *ojca wszystkimi uczuciami* Dzien I 207

– *połowicę* Dzien odn 89

– *to biedne dziecko* Dzien II 177

– *żonę na zabój* Dzien V 300

przenośne:

– *kochać nawet prochami w grobie* Listy I 133

– *kochać ojca starą, wrodzoną, niepojętą czcią* Zam 202

Frazy:

– *kocham tak szalenie, tak nade wszystko.* Listy I 274

– *matka kocha serdecznie, nad wszystko na ziemi, że gdyby chorowała – do końca mojego życia* Listy I 165

– *mąż kocha* Dzien II 160

– *nikt prócz matki tak nie kocha* Dzien I 296

(53): Biał (3) 107, 108, 109, Dzieje I (1) 243, Dzien I (7) 86 (2), 100, 207, 296 (2), Dzien II (14) 90, 150, 160, 177, 252, 305, 313 (2), 375 (4), 376 (2), Dzien III (4) 9, 10, 79 (2), Dzien odn (2) 122, 157, Dzien V (3) 136, 138, 300, Grzech (1) 66, Listy I (4) 133, 157, 165, 229, 274, Listy III (3) 25, 59, 276, Listy IV (1) 179, Listy V (6) 23, 24, 25, 40, 111, 228, Ponad (1) 78, Róża (1) 168, Wiatr (1) 229, Zam (1) 202

(464): Listy I (83) 39, 89 (2), 93 (3), 94, 102, 103, 104, 105, 109, 115 (2), 118 (2), 133 (2), 157 (2), 163, 165 (3), 166, 170 (3), 171, 178, 183, 186, 190 (2), 191 (2), 194 (2), 195, 204 (4), 206, 211 (2), 229, 241, 248 (2), 250, 253, 255, 256, 263 (2), 269, 270 (2), 274, 280 (2), 290, 299, 310, 318, 325 (2), 326 (4), 327 (5), 328, 339, 340, 347, 352, 353, Dzien II (82) 76 (5), 79, 90, 92, 97 (4), 117, 129, 130, 137, 150 (3), 151 (4), 160, 177, 197, 199, 252, 279, 287 (2), 294, 297, 301, 305 (2), 313 (2), 316, 350 (3), 355, 358, 359 (2), 362 (2), 363 (4), 364 (2), 366 (2), 368, 369 (2), 370 (4), 371, 372, 375 (4), 376 (2), 380, 390 (3), 396 (2), 397, 403 (2), 409, Dzien IV (59) 19, 21 (2), 26, 36, 40 (3), 59 (2), 60, 61 (2), 62 (6), 63 (2), 64 (6), 66 (2), 69, 72, 74, 79, 80, 81 (2), 82, 84 (2), 87, 89, 92 (3), 93 (5), 112, 121, 129, 168, 169, 295, 312, 326, 330, 331, Dzien III (50) 9, 10, 31, 46, 63 (2), 64 (5), 74 (2), 79 (8), 80 (4), 91 (2), 104 (2), 107, 109, 119, 125, 128 (2), 156 (2), 192, 194 (2), 200 (3), 230, 235, 250, 259 (3), 281, Dzien VI (42) 53, 63, 74, 90 (2), 91, 153, 155 (3), 163, 197, 203, 212, 216 (2), 217, 247 (4), 256 (2), 259, 262 (2), 266, 293 (2), 303 (3), 312, 316, 323 (2), 330, 347, 358 (2), 362, 363, Dzien odn (40) 42, 44, 64, 69, 73, 75, 83 (2), 88, 89 (4), 105 (2), 107, 119 (2), 122, 130, 133, 135, 140, 141, 143, 151, 154, 157, 159, 167, 170 (2), 177, 182, 184 (4), 193, 194, Dzien V (30) 42 (3), 43 (3), 63, 108, 135 (2), 136, 138 (4), 143 (2), 150, 154, 156, 168, 190, 196, 205, 217, 218, 240, 245, 282, 300, Dzien I (14) 86 (4), 100, 206, 207 (2), 283, 284, 296 (2), Grzech (8) 44, 48, 66 (3), 67 (2), 68, Urod (8) 100, 177, 191, 274 (3), 275 (2), Listy V (7) 23, 24, 25, 32, 40, 111, 228, Biał (6) 107, 108, 109, 126 (2), 167, Dzieje I (6) 55, 99 (3), 241, 243, Wier (6) 138 (3), 139, 141 (2), Listy III (4) 25, 28, 59, 276, Róża (4) 161, 168, 178 (2), Zam (4) 69, 166 (2), 202, Listy II (3) 376, 392, 393, Ponad (3) 19, 20, 78, W sid (2) 235, 239, Listy IV (1) 179, Nied (1) 182, Oko (1) 175, Prom (1) 106, Uciek (1) 194, Wiatr (1) 229

KOCHAĆ SIĘ (69)

1. ‘być w kimś zakochanym’ (49)

Oświadcz mu, moja ślicznіutka, że mam zwyczaj ***kochać się*** *tylko w ładnych kobietach* Listy I 149

– *Nieprawdaż? – pani* ***kochała się*** *nieszczęśliwie w jakimś pięknym Polaku…* Urod 49

Zwroty:

– *do szaleństwa* Róża 160
– *do szaleństwa, od gimnazjalnej ławki, bez przerwy, zawsze* Biał 166
– *idealnie* Dzien III 241
– *kochać się* [w kim] *zawsze* Biał 167
– *szalenie w żonie* Dzien odn 123
– *troszkę w Witkiewiczu* Dzien VI 343
– *tylko w ładnych kobietach: w brunetkach z szarymi oczami, z ustami śliczniutkimi* Listy I 149
– *w córce marszałka X* Dzien III 230
– *w cudzej żonie* Dzien IV 31
– *w doktorze P.* Dzien odn 73
– *w Heli* Dzien III 201
– *w Łusi* Dzien VI 197
– *w mężatkach* Dzien V 108
– *w Modrzejewskiej* Dzien II 246
– *w pani Helenie* Listy I 326
– *w pani Natalii* Dzien odn 94
– *w pannie* Dzien III 227
– *w pannie Natalii* Dzien odn 64
– *w pannie Stanisławie* Dzien odn 128, 143
– *w stu babach* Listy I 326
– *w szesnastoletniej sfrancuziałej Polce* Dzien III 274
– *w tej Helenie jak dawniej – bardziej jak dawniej* Dzien II 141
– *w tej osobie* [pannie Małgorzacie] Urod 269
– *w Teodorze P.* Dzien VI 280
– *w wychowanicy* Listy I 336

przenośne:

– *na śmierć i życie* Dzien III 229

Frazy:

– *kochali się w niej wszyscy* Dzien odn 120

(49): Biał (2) 166, 167, Dzien II (6) 141 (2), 246, 363, 364 (2), Dzien III (7) 201, 227, 229, 230, 241, 274 (2), Dzien IV (1) 31, Dzien odn (11) 64, 73, 94, 120, 123, 128, 133, 143, 176, 178, 189, Dzien V (2) 203, 258, Dzien VI (7) 65, 197, 245 (2), 261, 280, 343, Grzech (3) 11, 12, 43, Listy I (6) 149 (2), 194, 326 (2), 336, Róża (1) 160, Urod (3) 49, 191, 269

2. ‘darzyć się wzajemnie gorącym uczuciem’ (15)

*Obydwoje **kochali się** aż do szału, a Ryszard nigdy nie zostawał dłużej niż do dziesiątej w pokoju Xeni.* Zam 134

Zwroty:

– *aż do szaleństwa* Zam 134
– *do samej śmierci* Ludz II 261
– *kochać się w panu* Uciek 175
– *razem* Listy I 333
– *szalenie* Dzien II 38
– *w mężatkach* Dzien IV 62

Frazy:

– *pan Adolf kocha się w pannie Stanisławie* Dzien odn 113

przenośne:

– *w pani Oktawii można kochać się na śmierć* Dzien VI 357

(15): Dzien II (1) 38, Dzien IV (2) 62, 82, Dzien odn (1) 113, Dzien V (2) 63, 204, Dzien VI (2) 246, 357, Listy I (1) 333, Ludz II (1) 261, Uciek (4) 172, 174, 175, 193, Zam (1) 134

3. ‘kochać się z kim; uprawiać miłość’ (5)

***Kochamy się** przede wszystkim i bodaj czy nie jedynie organami płciowymi.* Dzien III 68

Dawno ja się z dziewkami kochać przestał Pog 249

Zwroty:

– *przez cały miesiąc* Dzien IV 191
– *tylko w czwartki* Dzien IV 191
– *z dziewkami* Pog 249

przenośne:

– *jedynie organami płciowymi* Dzien III 68
– *po samczemu* Dzien III 66

(5): Dzien III (2) 66, 68, Dzien IV (2) 191 (2), Pog (1) 249

(69): Dzien odn (12) 64, 73, 94, 113, 120, 123, 128, 133, 143, 176, 178, 189, Dzien III (9) 66, 68, 201, 227, 229, 230, 241, 274 (2), Dzien VI (9) 65, 197, 245 (2), 246, 261, 280, 343, 357, Dzien II (7) 38, 141 (2), 246, 363, 364 (2), Listy I (7) 149 (2), 194, 326 (2), 333, 336, Dzien IV (5) 31, 62, 82, 191 (2), Dzien V (4) 63, 203,

204, 258, Uciek (4) 172, 174, 175, 193, Grzech (3) 11, 12, 43, Urod (3) 49, 191, 269, Biał (2) 166, 167, Ludz II (1) 261, Pog (1) 249, Róża (1) 160, Zam (1) 134

KOCHANA (3)

'kochanka (p. w zn. 2.)'

myślałem, że będę już miał fotografią, pójdę z nią w ciszę jaką olbrzymią, zamknę oczy na teraźniejszość i przyszłość i śnić będę o ***kochanej*** *pod majowym, jasnym niebem.* Dzien II 167

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 296

Zwroty:

– *śnić o kochanej* Dzien II 167

(3): Dzien II (2) 167, 296, Dzien III (1) 35

KOCHANEČKA (1)

'o ukochanej żonie – Oktawii Rodkiewicz; tu żart. z zachowaniem czeskiej grafii'

Slečna moja ***kochanečko!*** Listy I 112

Wyrażenia:

– *slečna moja* Listy I 112

KOCHANECZEK (2)

'pieszczotliwie o kochanku (p. w zn. 2.)'

Niech tylko słyszę, że ty tam jesteś, żeś przyszedł, mój kochany pan, mój ***kochaneczek****, moje złote słoneczko…* Urod 166

(2): Urod (2) 166, 173

KOCHANEK (55)

1. 'mężczyzna utrzymujący z kobietą stosunki miłosne pozamałżeńskie' (37)

A jednak jestem z H. na bardzo bliskiej stopie: 96, Hotel Saski, Miłosna – dowodzą tego. Ale – dość tego, ***kochanku!*** Dzien II 290

Miłość nasza – jest miłością męża i żony, nie jesteśmy kochanką i ***kochankiem****. Złożyło się na to wiele rzeczy: usposobienie i nawyknienia Heli, ciągłe oddalenie ode mnie, zresztą ta nieprzerwalność miłości, jaka połączyła nas niby ślubem.* Dzien V 151

Nie miał nigdy zamiaru rozwiedzenia i poślubienia pani Zofii, a jednak do pasji doprowadziła go rola tylko ***kochanka****, chwilowego* ***kochanka****.* Oko 163

Tak, tak. Wierzy pan przynajmniej, że byłeś pierwszym i ostatnim? – Czym? – Albo ż ja wiem?... Zmorą… – ***Kochankiem!****...* Oko 163

Wyrażenia:

– *chwilowy* Oko 163
– *doktorowej* Dzien odn 153
– *mój* Grzech 71
– *niewierny* Dzien odn 167
– *panny Józefiny* Dzien VI 45
– *wierny* Dzien II 397

przenośne:

– *pasowanie na kochanka* Dzien odn 156

Zwroty:

– *być kochankiem tej wiernej Lolowi żony* Dzien III 79

(37): Char (2) 113, 344, Dzieje I (1) 99, Dzien II (6) 290, 364, 375 (3), 397, Dzien III (4) 79 (3), 90, Dzien IV (2) 69, 326, Dzien odn (3) 153, 156, 167, Dzien V (4) 141, 151, 191, 216, Dzien VI (1) 45, Grzech (1) 71, Ludz I (1) 142, Oko (4) 163 (3), 165, Pom (1) 214, Pow (1) 88, Urod (5) 172, 174 (2), 197, 235, Wier (1) 98

2. 'mężczyzna, którego kobieta obdarza uczuciem; ukochany; mąż' (17)

Mimo tego dozoru Lilii rozmawiała z ***kochankiem*** *oczyma i darzyła go uśmiechem* Cien 290

Przyjaciele podźwignęli z ziemi małżonkę zmarłego. Spojrzała na martwe oczy ***kochanka*** Zam 195

Wyrażenia:

– *pierwszy* Dzien VI 156

Zwroty:

– *wyrwać z ramion kochanka* Zam 53
– *zapałać bezgraniczną miłością do kochanka* Wier 123

przenośne:
– *rozmawiać z kochankiem oczyma* Cien 290

(17): Arym (1) 27, Cien (2) 290, 294, Dzien II (1) 375, Dzien odn (2) 92 (2), Dzien VI (1) 156, Listy I (1) 37, Pow (1) 108, Wier (3) 123 (2), 148, Zam (5) 53, 130, 166, 195, 220

3. ‘o ukochanym dziecku, synu’ (1)

Marcin potrafił zadać matce szereg kategorycznych pytań: – Mamusiu, to nauczyciel? – Tak, ***kochanku****.* Syz 9

(55): Dzien II (7) 290, 364, 375 (4), 397, Dzien odn (5) 92 (2), 153, 156, 167, Urod (5) 172, 174 (2), 197, 235, Zam (5) 53, 130, 166, 195, 220, Dzien III (4) 79 (3), 90, Dzien V (4) 141, 151, 191, 216, Oko (4) 163 (3), 165, Wier (4) 98, 123 (2), 148, Char (2) 113, 344, Cien (2) 290, 294, Dzien IV (2) 69, 326, Dzien VI (2) 45, 156, Pow (2) 88, 108, Arym (1) 27, Dzieje I (1) 99, Grzech (1) 71, Listy I (1) 37, Ludz I (1) 142, Pom (1) 214, Syz (1) 9

KOCHANIE (3)

‘osoba kochana; tu: o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

A co słychać, moje ***kochanie****, z Michałkiem Tarką?* Listy I 174

Wyrażenia:
– *moje* Listy I 174
– *moje biedne* Listy I 273
– *moje jedyne* Listy I 303

KOCHANKA (48)

1. ‘kobieta utrzymująca potajemne kontakty intymne z mężczyzną, który nie jest jej mężem’ (41)

Inżynier wejrzał okiem mędrca na ich wywiędłe kadłuby, na brudem obrosłe ich dzieci, na znikome resztki spódnic ich żon, córek, ***kochanek*** Dok 28

Wczoraj oddała mi się. Podczas samego faktu pytałem się jej – czym jest dla mnie? Czy ***kochanką****? – Szepnęła: „żoną”* Dzien II 375

omal nie rzucił się do ogrodu, aby z oddalenia wrzasnąć na całe gardło: – Uwiodłem ci żonę, idioto! Była moją ***kochanką****!* Oko 164

Widziała jego oczyma, gdy patrzał w okna jej sypialni, gdzie mieszka jako Śnicy ***kochanka****.* Zam 221

Wyrażenia:
– *cudza* Zam 221
– *droga* Listy I 110
– *idealna* Dzien II 136
– *jedyna* Listy I 218
– *mileńka* Listy I 105, 173
– *moja* Dzien III 210, 211, Dzien IV 23, Dzien V 216, Dzien odn 42
– *moja, bezbronna* Dzien odn 177
– *moje dawne* Dzien odn 104
– *namiętna, posłuszna* W sid 235
– *piękna* Dzien VI 53, Ludz I 65
– *Śnicy* Zam 221
– *Żyda* Oko 181

Zwroty:
– *być czyją kochanką* Char 338, Oko 164

(41): Char (2) 19, 338, Dok (1) 28, Dzieje II (2) 21 (2), Dzien II (3) 136, 375 (2), Dzien III (2) 210, 211, Dzien IV (7) 23 (2), 258, 312 (3), 318, Dzien odn (5) 42, 104, 170, 177, 180, Dzien V (2) 151, 216, Dzien VI (1) 53, Listy I (6) 105, 110, 173, 194, 218, 228, Ludz I (2) 20, 65, Oko (2) 164, 181, Urod (3) 167, 178, 199, W sid (1) 235, Zam (2) 221

2. ukochana (p.)’ (6)

*Stasiu, Stachno… ****kochanko****… – szeptał cicho, aby jej nie obudzić – nie ucieczesz mi już… prawda? Nigdy… moją będziesz na zawsze… słyszysz… na wieki…* Sił 103

Wyrażenia:
– *moja* Dzien VI 285
– *najlepsza na ziemi* Listy I 109
– *uległa* Oko 157

przenośne:
– *kochanka światła* Listy I 102

(6): Dzien VI (2) 209, 285, Listy I (2) 102, 109, Oko (1) 157, Sił (1) 103

3. ‘ukochana matka; tu: o Oktawii Żeromskiej’ (1)

z radości funduję dziś Heni bilet na wianki wiślane (15 kop.). Za kwadrans idziemy. Do widzenia naszej ***kochance****.* Listy III 31

Wyrażenia:

– *nasza* Listy III 31

(**48**)**:** Listy I (8) 102, 105, 109, 110, 173, 194, 218, 228, Dzien IV (7) 23 (2), 258, 312 (3), 318, Dzien odn (5) 42, 104, 170, 177, 180, Dzien II (3) 136, 375 (2), Dzien VI (3) 53, 209, 285, Oko (3) 157, 164, 181, Urod (3) 167, 178, 199, Char (2) 19, 338, Dzieje II (2) 21 (2), Dzien III (2) 210, 211, Dzien V (2) 151, 216, Ludz I (2) 20, 65, Zam (2) 221 (2), Dok (1) 28, Listy III (1) 31, Sił (1) 103, W sid (1) 235

KOCHANKA-ŻONA (2)

‘tu: o Oktawii Rodkiewicz – wówczas narzeczonej Żeromskiego, ale którą pisarz traktował jak żonę i kochankę’

Agnes, moja żono, moja droga żono, moja najsłodsza, moja ***kochanko-żono****. „A która niewiasta-żona spać będzie, gdy mąż czuwa – mówi Pismo Święte – niechaj jej mąż w listach nie całuje za karę – pokąd się nie obudzi”.* Listy I 157

Ty patrzyłaś na mnie trochę ironicznie, trochę łaskawie? Dzieciniczko moja, miła moja, ***kochanko-żono*** *– ach, jak mnie tęskno...* Listy I 328

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 157

(**2**)**:** Listy I (2) 157, 328

KOCHANKOWIE (1)

‘mężczyzna i kobieta utrzymujący stosunki miłosne pozamałżeńskie’

To ma być boleść człowieka, który dowiedział się przed chwilą, że zemsta jego jest nadaremną, bo zabił prawie syna i żonę – ***kochanków****, stracił wszystko…* Dzien III 9

KOCHANY (5)

1. ‘w zn. rzecz. ktoś darzony miłością’ (4)

To dopiero wrażenie, to przedsmak szczęścia. Rzuciła dom rodzicielski, jedzie z nim, z nim, ***kochanym*** *nad życie – ale jedzie w życie nieznane.* Dzien II 288

Czułem – nie myślałem. Długo pamiętać będę ten dzień, pijany szczęściem, kiedy mówiła mi niekłamanie: ***kochany****.* Dzien II 292

Wyrażenia:

– *mój* Urod 166

– *on, kochany nad życie* Dzien II 288

(**4**)**:** Dzien II (3) 288, 292 (2), Dzien IV (1) 84

2. ‘o kimś darzonym miłością’ (1)

Niech tylko słyszę, że ty tam jesteś, żeś przyszedł, mój ***kochany*** *pan, mój kochaneczek, moje złote słoneczko…* Urod 166

Wyrażenia:

– *pan* Urod 166

(**5**)**:** Dzien II (3) 288, 292 (2), Dzien IV (1) 84, Urod (1) 166

KODYCYL (1)

‘zapis, testament (p.)’

To nie jest dla „szantażu”! Będzie pan łaskaw oddać wszystko według tego ***kodycylu****. Ja to wyjaśnię, komu należy. A więc nie kupuję tego papieru, gdyby nawet były na nim ślady krwi mego zięcia.* Char 106

KOKOSZKA (1)

‘pieszczotliwie o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego i matce Heni’

jak to się Heniucha ubierze po góralsku, bo ja jej z Zakopanego przywiozę serdak i czerwoną spódniczkę, i czerwoną szmatkę na głowę – jak to my będziemy obydwoje paradować po parku, kamienie zbierać nawet się nikomu pocałować

*nie damy, ani ja, ani moja pasierbica. Prawda, **kokoszko**?* Listy I 179

KOLACJA (17)

'wspólny rodzinny posiłek spożywany w godzinach wieczornych; również okazja do spotkań towarzyskich'

*Skończywszy **kolację** gospodarstwo z kuzynem i dziećmi przeszli do sąsiedniego salonu* Syz 165

*Po pracy bywał zapraszany na obiady i **kolacje**, co dawało mu możność spotkań z Tatianą.* Urod 78

Zwroty:

– *zakrzątnąć się koło kolacji* Urod 276

(17): Urod (5) 78, 172, 237, 245, 276, Dzien odn (4) 113, 123, 130, 176, Char (2) 175, 184, Przed (2) 178, 179, Syz (2) 165, 170, Dzien VI (1) 26, Ponad (1) 49

KOLEBKA (8)

'łóżeczko dla niemowlęcia, przystosowane do kołysania; kołyska (p.)'

*Wtedy przypomina się jej dziecko. Od południa go nie widziała: śpi samo jedno w zamkniętej izbie, w **kolebce** lipowej zawieszonej u stragarza na brzozowych wiciach.* Zmierzch 58

Wyrażenia:

– *lipowa* Zmierzch 58
– *Marychny* Dzien II 316
– *śpiące w kolebkach dzieci* Dzien II 84

przenośne:

– *długie życie, całkowite, od kolebki do grobu* Pop I 54
– *życie od kolebki do starości* Grzech 120

(8): Dzien II (2) 84, 316, Zmierzch (2) 58, 59, Dzien IV (1) 289, Grzech (1) 120, Pop I (1) 54, Pow (1) 74

KOLEŻKA (2)

'żart. z miłością o narzeczonej Oktawii Rodkiewicz, którą Żeromski traktował jak kompankę'

będę liczył dnie, godziny i minuty do chwili zobaczenia Ciebie, moje słoneczko, mój jedyny koleżko, moja kochanko mileńka. Listy I 105

Wyrażenia:

– *mój jedyny* Listy I 105
– *mój kochany* Listy I 163

(2): Listy I (2) 105, 163

KOLIGACYJA (1)

'pokrewieństwo, powinowactwo, zwłaszcza z kimś znanym lub stojącym wysoko w hierarchii społecznej'

*Taka rodzina Popielów doczekała się późnej starości, złotych wesel, doszła do zaszczytów, bogactwa, związków i **koligacyj** dzięki temu, że była zawsze przykładnie katolicką.* Dzien VI 105

KOLIGACYJKA (1)

'z aprobatą o koligacjach, czyli pokrewieństwie, powinowactwie, zwłaszcza z kimś znanym lub stojącym wysoko w hierarchii społecznej'

*Pan B. ożenił się z panią Józefiną wiedząc, kogo bierze za żonę. Kochają się na zabój… A ród piękny, **koligacyjki** frapujące, wieś dobra. Czysta krew szlachecka…* Dzien V 300

Wyrażenia:

– *frapujące* Dzien V 300

KOLIGAT (1)

'osoba spokrewniona lub spowinowacona z kim'

*Gdyby nie syn, nie siostrzeniec, nie bratanek – gdyby nie **koligaci** spod Karpat podnóża, co na słowo najświętsze zaklęci skupią kilka rot w nagłym czasie i dla sąsiedzkiej wyjdą przyjaźni* Dum 123

KOŁYSAĆ (2)

‘utulać dziecko do snu’

Za to, coś zrobił przeciwko mnie! Przeciwko matce. To ja cię hodowałam, ***kołysałam****… Ja mam prawo!* Ponad 43

(2): Biał (1) 169, Ponad (1) 43

KOŁYSECZKA (1)

‘z aprobatą o kołysce, ze względu na ukochane dziecko, której w niej śpi’

Tak niegdyś, przed niezliczonym szeregiem dni, spało w trzcinowej ***kołyseczce*** *i jego dzieciątko nowonarodzone, zwane Xenią.* Char 47

Wyrażenia:

– *trzcinowa* Char 47

KOŁYSKA (12)

‘dziecinne łóżeczko na biegunach do kołysania; kolebka (p.)’

Po drugie, szyć co tchu wyprawę, zamówić popa, karety, drużbów i druhny – no i ***kołyskę****.* Urod 191

łotrem jest ten, kto wychwala użycie kosztem szczęścia matki patrzącej w ***kołyskę*** *sześciodzielnej córeczki.* Zam 95

Wyrażenia:

– *kołyska dla małego Stasia* Char 61
– *sześcioniedzielnej córeczki* Zam 95

Zwroty:

– *śpiewać nad kołyską* Dzien III 91
– *zamieniać dzieci w kołyskach* Wiatr 41

(12): Arym (2) 13, 15, Wiatr (2) 9, 41, Char (1) 61, Dzien I (1) 296, Dzien III (1) 91, Mog (1) 101, Suł (1) 77, Tur (1) 247, Urod (1) 191, Zam (1) 95

KOMINEK (1)

‘otwarte palenisko w ścianie, miejsce odpoczynku, spotkań członków rodziny’

Wszystko jedno, gdy się siedzi przy ***kominku****, w czterech ścianach, pod niezawodnym dachem…* Tur 200

KONKURENT (6)

‘mężczyzna starający się o rękę kobiety, pretendent do jej ręki’

– Staszek, niby mój syn, prosi, żeby się panienka za niego wydała. – ***Konkurent****? I to ten? Dzielny kawaler!* Tur 272

Wyrażenia:

– *lepszy* Przed 112
– *starający się konkurent z „pozycją towarzyską”* Prom 72
– *ubogi, szałaputa, marnotrawca* Listy I 195
– *z nadzwyczajną „pozycją”* Prom 72

(6): Prom (2) 72 (2), Przed (2) 112 (2), Listy I (1) 195, Tur (1) 272

KONKURY (8)

‘ubieganie się o rękę kobiety’

– A panna jak inne. Cóż cię tak to imię niepokoi? W ***konkury*** *się wybierasz czy jak?* Urod 208

Tak, oczywiście, toteż nie myślę jechać do owej panny nie tylko w ***konkury****, ale nawet z wizytą.* Urod 208

Wyrażenia:

– *krótkotrwałe* Naw 10
– *„staropolskie”* Grzech 264

Zwroty:

– *być celem konkurów* Ludz I 191
– *jechać w konkury do panny* Urod 208
– *wybierać się w konkury* Urod 208

(8): Ludz I (2) 191 (2), Urod (2) 208 (2), Dzien V (1) 179, Grzech (1) 264, Listy I (1) 339, Naw (1) 10,

„KONKURY” (1)

‘iron. o zalecaniu się do panny’

Siedząc już na dobrej posadzie, zdrowy, w sile wieku, przystojny „młody człowiek” postanowił

*ożenić się, oczywiście w kraju. Wziął tedy urlop jednomiesięczny i w czasie, którym dowolnie rozporządzał, po odtrąceniu okresu podróży, wszystko załatwił: wyszukał sobie dozgonną towarzyszkę życia, wykonał prawidłowe **„konkury”**, wziął ślub.* Przed 11

Zwroty:

– *wykonać prawidłowe „konkury”* Przed 11

KONSYSTORZ (2)

‘urząd podległy biskupowi, załatwiający sprawy sądownictwa kościelnego; tu: sąd biskupi, który decyduje o rozwodzie’

*On nigdy nie dostanie rozwodu – mówiła stara nieodwołalnie. – Sprawdzałam sama w **konsystorzu*** Dzieje I 119

*O rozwodzie decyduje teraz **konsystorz** katolicki, gdyż obydwoje teraz jesteśmy katolikami.* Dzieje I 56

Wyrażenia:

– *katolicki* Dzieje I 56

(2): Dzieje I 56, 119

KOREPETYTOR (1)

‘guwerner (p.)’

*wydaje mi się, że jestem **korepetytorem** synów pani G*[romadzkiej]. *Strofuję ich nieraz zupełnie jak guwerner. Jem też i śpię jak wałkoń guwerner w zamożnym domu na wsi.* Listy III 134

Wyrażenia:

– *synów pani G*[romowskiej] Listy III 134

KOT (1)

‘przen. pieszczotliwie o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

*Wszak nie masz powodu, **kocie** mój, zaliczania mię do pierwszej kategorii?* Listy I 213

Wyrażenia:

– *mój* Listy I 213

KOTECZEK (1)

‘przen. pieszczotliwie, z miłością do męża’

*Marta! Boli, boli! Psiakrew jedna, boli, suko ty... Boli, boli! – Gdzie, **koteczku**, gdzie, maleńki mój?...* Prom 87

KRAJCZYNA (1)

‘żona krajczego’

*Siostrę moją, matkę tego oto młodzieńca, wychowała nieboszczka **krajczyna**.* Pop I 33

KREW (14)

1. ‘przen. pochodzenie, przynależność do rodu’ (11)

*Wszystko wiem! W tobie płynie ta sama **krew**, co we mnie.* Biał 134

*Co stokroć gorsza, nie rozumiem mego syna, nigdy nie będę jego przyjacielem, nigdy nie będę godnym jego współczucia, jego, co jest jedyną na całym szerokim świecie istotą z mojej **krwi**.* Dok 14

*Oni muszą pozostać ze swoimi ruchami, manierą, sposobem mówienia – arystokratycznym, bo to leży w ich **krwi**. Trywialnie przy nich wyglądały twierdzenia panny Marii o **krwi**, gdyż ona tej właśnie **krwi**, do której się przyznaje – nie ma.* Dzien IV 120

*Pan B. ożenił się z panią Józefiną wiedząc, kogo bierze za żonę. Kochają się na zabój… A ród piękny, koligacyjki frapujące, wieś dobra. Czysta **krew** szlachecka…* Dzien V 300

Nie oszczędzili głogowianie własnych synów. Toczyli z wałów wielkie młyńskie kamienie, a wrzącą smołą zlewali głowy braci, ukropem wyparzali synów oczy. Patrzy polski królewic w dziwowisko [...], *a na jego czoło dostojna **krew** zakładnicza.* Wiatr 104

Wyrażenia:

– *czysta, szlachecka* Dzien V 300
– *dostojna krew zakładnicza* Wiatr 104
– *istota z czyjej krwi* Dok 14

– *pół krwi hrabiowskiej* Dzien VI 142
– *ze krwie Chrobrego praszczura* Wiatr 104

(11): Biał (1) 134, Dok (1) 14, Dzien IV (4) 118, 120 (3), Dzien V (1) 300, Dzien VI (2) 142, 196, Wiatr (2) 104 (2)

2. ‘przen. czyjeś wrodzone cechy, dziedziczone po przodkach’ (2)

jeżeli ojciec był niedołężny w pracy, syn cierpi za winy nie popełnione, a nieszczęście z ***krwią*** *się przekazuje.* Dok 13

Frazy:
– *nieszczęście z krwią się przekazuje* Dok 13
– *połączenie krwi włoskiej z angielską wydało szczególne typy fizyczne i nadzwyczaj interesujące charaktery* Char 11

(2): Char (1) 11, Dok (1) 13

3. ‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’ (1)

a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi życie moje, ***krew*** *mojego serca, źrenicę mych oczu, myśl mego mózgu, duszę moją i oddech.* Listy I 248

Wyrażenia:
– *krew mego serca* Listy I 248

(14): Dzien IV (4) 118, 120 (3), Dok (2) 13, 14, Dzien VI (2) 142, 196, Wiatr (2) 104 (2), Biał (1) 134, Char (1) 11, Dzien V (1) 300, Listy I (1) 248

KREWNA (6)

‘kobieta pozostająca z kimś w związkach pokrewieństwa’

Przypomniałam sobie żywo nie tylko te obydwie ***krewne****, ale w całej pełni – siebie samą.* Ludz I 190

Wyrażenia:
– *jakaś krewna Eksnerów* Dzien I 136
– *nasza* Przed 233 (2)

(6): Przed (3) 140, 233 (2), Dzien I (1) 136, Echa (1) 87, Ludz I (1) 190

KREWNIACZKA (2)

‘krewna (p.)’

Matylda umieściła się daleko u ***krewniaczki*** *w okolicach placu Clichy.* Urod 93

(2): Char (1) 286, Urod (1) 93

KREWNIAK (15)

‘krewny (p.)’

Wszyscy zaświadczyć mają, żem ja przytomnie i w pełni rozumu własną ręką dał testament memu ***krewniakowi****, panu Nienaskiemu.* Zam 108

Wyrażenia:
– *bliski* Wiatr 155
– *cesarski* Wiatr 76
– *młody* Naw 45
– *niezamożny* W sid 191

Frazy

przenośne:
– *krewniacy, z którymi tyle lat trud dzielił i chleb łamał* Wier 122

(15): Wier (5) 85, 108, 109, 122 (2), Wiatr (2) 76, 155, Dum (1) 146, Naw (1) 45, Pom (1) 223, Prom (1) 60, Przed (1) 256, Urod (1) 144, W sid (1) 191, Zam (1) 108

KREWNY (67)

1. ‘człowiek pozostający z kimś w związkach pokrewieństwa’ (66)

Narzeczeni rozmawiali o wypadkach potocznych, o znajomych, ***krewnych****, stosunkach i życiu głębokiej prowincji.* Cien 284

Kiedy się zjawia w Petersburgu, nie tylko ***krewnych*** *trzyma w łapie. A czy stryjaszek nie zna ciotki Natalii.* Urod 38

Wyrażenia:
– *daleki* Char 169, W sid 191, 207
– *jedyny* Char 10
– *krewny cesarskiego domu* Suł 100
– *krewny męża* Sen o szp 63
– *krewny ojca* Przed 171, Zam 199
– *mój* Suł 113, Wier 28

– *najbliższy* Wiatr 43
– *najrozmaitsi* Dzien V 206
– *opieka krewnych* Dzien II 177
– *prostactwo krewnych* Dzieje I 85
– *zamożny* Syz 188

przenośne:

– *popychadło na łasce u dalekich krewnych* Wier 152

Zwroty:

– *być na opiece krewnych* Suł 107
– *doznawać opieki krewnych* Dzien II 177

przenośne:

– *niezbyt szczelnie pasować do krewnych* W sid 207

(66): Char (7) 10, 79, 169, 234, 251 (2), 311, Naw (6) 16, 45, 172 (2), 173, 177, Urod (5) 37, 38, 94, 144, 221, W sid (5) 191, 206, 207 (2), 209, Wier (5) 26, 28, 42, 55, 152, Ludz I (4) 20, 34, 47, 189, Suł (4) 72, 100, 107, 113, Syz (4) 149, 164, 171, 188, Dzien II (3) 177 (3), Przed (3) 72, 131, 171, Dzieje I (2) 85, 227, Godz (2) 38, 39, Listy I (2) 71, 336, Prom (1), 60, Sen o szp (2) 63, 87, Tur (2) 207 (2), Wiatr (2) 43, 75, Cien (1) 284, Dzien IV (1) 294, Dzien V (1) 206, Dzien VI (1) 12, Mog (1) 67, Pop I (1) 12, Zam (1) 199

2. ‘w zn. rzecz. przen. dotyczący krwi, pokrewieństwa; spokrewniony, związany węzłem pokrewieństwa’ (1)

A ten twój majster cóż to jest twój krewny? – Trochę ***krewny*** *z moją matką. Ona jemu poprosiła bardzo ładnie, to on mię wziął do terminu. Ja już cztery lata siedzę na ten stołek. Aj, Szymek, Szymek...* Prom 33

Wyrażenia:

– *krewny z moją matką* Prom 33

(67): Char (7) 10, 79, 169, 234, 251 (2), 311, Naw (6) 16, 45, 172 (2), 173, 177, Urod (5) 37, 38, 94, 144, 221, W sid (5) 191, 206, 207 (2), 209, Wier (5) 26, 28, 42, 55, 152, Ludz I (4) 20, 34, 47, 189, Suł (4) 72, 100, 107, 113, Syz (4) 149, 164, 171, 188, Dzien II (3) 177 (3), Przed (3) 72, 131, 171, Dzieje I (2) 85, 227, Godz (2) 38, 39, Listy I (2) 71, 336, Prom (2), 33, 60, Sen o szp (2) 63, 87, Tur (2) 207 (2), Wiatr (2) 43, 75, Cien (1) 284, Dzien IV (1) 294, Dzien V (1) 206, Dzien VI (1) 12, Mog (1) 67, Pop I (1) 12, Zam (1) 199

KRÓLEWIC (4)

‘syn króla’

Nicość była w tym miejscu, gdzie przebywał czarujący ***królewic****, obdarzony wszystkim nad miarę, czym niebiosa obdarzyć mogą śmiertelnych* Wiatr 96

(4): Wiatr (4) 96, 108 (3)

KRÓLOWA (1)

‘przen. do Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Pisz, ***Królowo****, do Zakopanego, poste-restante.* Listy I 212

KRUSZYNA (1)

‘przen. pieszczotliwie o niemowlęciu’

teraz strach wieczorny zniewala ją do skupienia się, zaczepiania myślami o tę ***kruszynę****…* Zmierzch 58

KRUSZYNA CIELESNA (1)

‘przen. płód w łonie matki’

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – ***kruszyna cielesna****, byt zależny jedynie od niej cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka abo noga.* Przed 23

KRWAWICA (1)

‘przen. majątek (p.)’

Szczebieniew nie miał dzieci z pierwszego i drugiego małżeństwa. Na jego olbrzymi majątek czyhała cała familia, bracia, siostry i ich potomstwo. Tymczasem on ani myślał oddawać swej wieloletniej ***krwawicy*** *zgrai powinowatych.* Pom 216

Wyrażenia:

– *wieloletnia* Pom 216

KRZYKACZ (2)

‘dziecko o żywym usposobieniu, zachowujące się głośno’

Co wspominać o latach mego dzieciństwa? Czyż nie byłem, jak wszystkie dzieci, ***krzykaczem*** *naprzód małym, potem urwisem, dokuczającym wszystkim?* Dzien I 45

Wyrażenia:

– *mały* Dzien I 45

(2): Dzien I (1) 45, Dzien V (1) 296

KRZYWOPRZYSIĘGAĆ (1)

‘przen. zdradzać, nie dochowywać przysięgi małżeńskiej, wierności w uczuciach’

ale sama, podczas gdy on jej ufał i wierzył, w każdej chwili ***krzywoprzysięgała*** *ruchami, dwuznacznymi spojrzeniami i słowami.* Oko 158

KRZYWOPRZYSIĘSTWO (1)

‘zdrada, niedochowanie przysięgi, wierności w uczuciach’

Marek stał przez sekundę otoczony myślami i z chytrością szpiega badał swą duszę, czy jest niedostępna dla zdrady i ***krzywoprzysięstwa****, czy godna jest i czy wytrwa w miłości płonącej w jego piersiach dla Lilii…* Cien 294

KSIĄŻĘ (7)

‘syn księcia’

Tyżeś to, ***książę*** *mój, jasny paniczu? – szepcą usta karminowe.* Wiatr 89

Wyrażenia:

– *nieposkromiony* Wiatr 102

Zwroty:

– *mieć tytuł księcia po rodzicach* Wier 27

(7): Wiatr (6) 89, 95, 102, 105 (2), 150, Wier (1) 27

KSZTAŁCENIE (2)

‘wychowywanie (p.)’

Do wychowania tych dwu sierotek Raduski tak się rzucił, jak człowiek bierze się do zwalczenia choroby [...]. *Dawno powzięte wiadomości o* ***kształceniu*** *pierwiastkowym w Anglii, Szwajcarii przydały mu się teraz* Prom 134

Wyrażenia:

– *pierwiastkowe* Prom 134

(2): Prom (2) 134 (2)

KUCHARKA (2)

‘osoba zajmująca się gotowaniem w domu gospodarza’

Kucharka *Jagna dawała gospodarzowi znać o ich obecności.* Urod 281

(2): Urod (2) 281 (2)

KUCHENKA (1)

‘nieduża kuchnia’

– Ty masz, Wiktor, jakie mieszkanie? – cichszym głosem spytała Judymowa. Przecie że mam. – Jedną izbę? – Dwie nieduże i ***kuchenkę****. Ciasne, ale niczego.* Ludz II 264

KUCHNIA (20)

‘miejsce w domu, gdzie przygotowuje się jedzenie’

Mieszkanie ich [państwa Witkiewiczów] *składa się z dwu pokojów i* ***kuchni*** *– mebli tam nadzwyczajnych nie ma, ściany zawieszone szkicami* Listy I 304

Życie w mieszkaniu rządcostwa Turzyckich, koncentrujące się w kierunku ***kuchni****, gdzie dobrotliwa ciotka toczyła wiadome spory i dyskusje ze służącą pod nieobecność zacnego wujka, który gościem był w domu* Przed 187

Wyrażenia:
– *ciemna* Prom 28
– *„podręczna”* Char 235

(20): Wier (10) 40 (2), 41 (2), 49, 50, 53, 56, 57, 60, Prom (2) 28, 68, Char (1) 235, Dzien VI (1) 153, Listy I (1) 304, Ludz I (1) 47, Pom (1) 158, Pop I (1) 57, Przed (1) 187, Syz (1) 209

KULASEK (1)

‘pieszczotliwie o synu Adamie, który nabawił się kontuzji nogi, jeżdżąc na koniu’

*Jak teraz jesteś ze zdrowiem i ze swą nogą, mój kochany **Kulasku**?* Listy V 243

Wyrażenia:
– *mój kochany* Listy V 243

KUZYN (56)

‘dalszy krewny’

*Prowadzał za sobą kohortę nie tylko braci, ale bliższych i dalszych **kuzynów*** Dok 18 *Kształcił się w Rzymie pod okiem dalekiego kuzyna-kardynała* Pok 79

Wyrażenia:
– *bliższy, dalszy* Dok 18
– *czuły* Ludz I 153
– *daleki* Dzien I 105, Pop I 68, W sid 209
– *kuzyn dziedzica* Listy I 335
– *kuzyn Piotr* Urod 214
– *kuzyn Zwierkowskiego* Dzien II 173
– *kuzyn-kardynał* Pok 79
– *kuzyni Maćki, Bartki* Listy I 335
– *mój* Dzien V 210
– *mój K. Saski* Dzien I 62
– *pierońskich Wielosławskich* Przed 121
– *starszy* Wier 108
– *Stefan* Dzien VI 126
– *ten jakiś* Ludz I 156

przenośne:
– *całe stada kuzynów* Dzien odn 37

Frazy:
– *kuzyni moi, Trepkowie „piszą się Necandami, a Katerlowie należą do Katerlów-Porajów”* Dzien VI 77

(56): Urod (11) 31, 32, 33, 36, 38, 39, 205, 210, 212, 214 (2), Dzien V (9) 39, 183 (2), 195, 197, 210, W sid (5) 201, 207, 209, 226, 237, Ludz I (3) 153, 156, 157, II (1) 260, Wier (4) 108 (3), 138, Char (3) 134, 135, 136, Dzien I (3) 62, 98, 105, Dzien VI (3) 77, 126, 216, Listy I (3) 335 (3), Dzien odn (2) 37, 57, Naw (2) 88, 170, Przed (2) 74, 121, Cien (1) 283, Dok (1) 18, Dzien II (1) 173, Pok (1) 79, Pop I (1) 68, Prom (1) 59, Suł (1) 135, Syz (1) 165

„KUZYN” (4)

1. ‘osoba, z którą łączą kogoś stosunki, bliskie relacje, ale nie rodzinne’ (2)

*Piękna pani wyciągnęła do przybysza obiedwie ręce, witając go najbardziej czarującym z serii swych uśmiechów. Nic nie wiedziała o powrocie do Krakowa dostojnego **„kuzyna”** (aczkolwiek kuzynostwo nie zachodziło wcale między nią i panem Granowskim) – stąd jej radość* Char 132

Wyrażenia:
– *dostojny* Char 132 (2)

(2): Char (2) 132 (2)

2. ‘z dystansem o kuzynie’ (2)

*Jednak być może pod wpływem tej tak naiwnej legendy, a być może pod wpływem głównego jej bohatera, **„kuzyna Baryki”**, Cezary postanowił wstąpić na medycynę w Warszawie.* Przed 111

Wyrażenia:
– *„kuzyn Baryka”* Przed 111
– *stary milioner „kuzyn”* Naw 88

(2): Naw 88, Przed 111
(4): Char (2) 132 (2), Naw 88, Przed 111

KUZYNEK (18)
‘poufale o kuzynie (p.)’

*– Nie pojmiesz, **kuzynku** – wmieszał się Wiktor – bo to jest w samej rzeczy bez logicznego sensu* Urod 33

Wyrażenia:
– *ciekawy kuzynek nasz Mateuszek* Listy I 148
– *daleki* Dzien IV 287
– *drogi* Urod 213
– *kuzynek Krzyś* Pop I 65
– *młody* Prom 60
– *nasz* Przed 77
– *niezły* Przed 163

przenośne:
– *demokratyczny* Listy I 336

(18): Listy I (5) 148, 336 (4), Pop I (3) 65 (3), Urod (3) 33, 34, 213, Przed (2) 77, 163, Dzien IV (1) 287, Dzien V (1) 203, Dzien VI (1) 61, Prom (1) 60, W sid (1) 200

KUZYNKA (43)

'dalsza krewna'

Uświadomiła swego gościa od niechcenia, że jest ***kuzynką*** *pana Świerkowskiego, że ojciec jej miał gdzieś jakieś Przebrzmiałowice* Oko 171

Wyrażenia:
– *daleka* Listy I 336
– *„domu Z."* Dzien VI 128
– *idealna* Dzien IV 228
– *kuzynka Janina* Dzien V 211
– *kuzynka Kama* Urod 210
– *kuzynka Natalka* W sid 218, 227, 229, 232
– *Michalina* Dzien V 213, 214
– *Micińskich* Listy III 265
– *młoda, ładna* Dzien IV 102
– *moja* Dzien V 218
– *moja Michalina* Dzien V 213
– *nasza* Przed 232 (2)

(43): Dzien V (10) 39, 40, 183 (2), 211, 213 (2), 214, 218, 219, Urod (6) 28, 29, 39, 94, 210 (2), W sid (6) 213 (2), 218, 227, 229, 232, Ludz I (1) 156 (1), II (2) 357, 359, Listy I (3) 336 (3), Naw (3) 169, 172, 221, Dzien IV (2) 102, 228, Oko (2) 171, 175, Przed (2) 232 (2), Char (1) 138, Dzien I (1) 152, Dzien III (1) 162, Dzien odn (1) 57, Dzien VI (1) 128, Listy III (1) 265

„KUZYNKA" (1)

'z ironią o kuzynce, tu p. Natalii'

Teraz, gdy przybył Ulewicz, ***„kuzynka"*** *zupełnie dała pokój cnotliwemu księdzu.* W sid 213

KUZYNOSTWO (2)

'pokrewieństwo łączące kuzynów i kuzynki'

Piękna pani wyciągnęła do przybysza obiedwie ręce, witając go najbardziej czarującym z serii swych uśmiechów. Nic nie wiedziała o powrocie do Krakowa dostojnego „kuzyna" (aczkolwiek ***kuzynostwo*** *nie zachodziło wcale między nią i panem Granowskim) – stąd jej radość* Char 132

Kuzynka Michalina bawi od wczoraj mnie, a ja ją – znamy się bliżej. Przed chwilą pożegnała mię w swym sypialnym pokoju w koszulce. Ładne ***kuzynostwo****!...* Dzien V 213

Wyrażenia:
– *ładne* Dzien V 213

(2): Char (1) 132, Dzien V (1) 213

KWIATEK (1)

'przen. z miłością o Helenie (p.)'

Kwiatku *ty mój, nizanko pereł i złota – czy zniknąć byś miał? Miałżeby z ciebie dym, swęd i kopeć, i zdeptane kwiaty, i strzępy drogich koronek pozostać tylko* Dzien II 68

Wyrażenia:
– *mój* Dzien II 68

KWOKA (2)

'przen. pogard. o nieatrakcyjnej żonie, która nie może być obiektem pożądania mężczyzn'

– Wściekasz się, co? Gryzie cię widok, że ci już piersi obwisły, żeś już ***kwoka*** *łażąca tam tylko, gdzie Władek każe.* Dzieje I 105

(2): Dzieje I (2) 105 (2)

L

LAMUS (1)

'budynek gospodarczy służący do przechowywania zboża, zbroi, cenniejszych rzeczy; część zabudowań dworu'

Będzie brał karę Tomek Zalesiak za to, że się dobierał do mego ***lamusa****.* Pop I 40

LATAĆ DO KOGO (3)

'zalecać się, starać się o pannę'

Przecie panna Tereska nie ożeni się z tym Buzowszczakiem… z jakim Buzowszczakiem? – zapytał Kuba. A jest w Ciepielówku ekonom, nazywa się pan Buzowski. Ma syna – a chłopak już wąsaty. To ten ***lata do niej****, ale mi się nie zdaje, żeby państwo dali za takiego, bo gdzież to… – Jak to…* ***lata, lata do niej****?* W sid 240

(3): W sid 240 (3)

LATOROŚL (2)

'przen. dziecko, potomek'

Ożeniony w początkach kariery z panną prześlicznej powierzchowności, ***latoroślą*** *podupadłego arystokratycznego domu* Naw 171

Wyrażenia:

– *latorośl podupadłego arystokratycznego domu* Naw 171

– *młoda* Char 70

(2): Char (1) 70, Naw (1) 171

LEGAT (3)

'zapis testamentowy na rzecz osoby nienależącej do spadkobierców; tu na rzecz dalszej rodziny'

– To mój testament Wypłacisz pan… ***legaty****… Ja? – Rodzinie mojej w kraju, instytucjom, służbie. Wszystko tam... wyszczególnione… opisane... Co do joty.* Zam 108

(3): Zam (3) 108, 109, 112

LEON (17)

'mąż Heleny (p.)'

Gdybym ja miał niezależny byt!... Zadrżałaby w twym tłustym cielsku dusza, Leonku! Pół życia dałbym za to, by mi myśl, że Helena należy w tej chwili do ***Leona****, była obojętną.* Dzien II 387

Frazy:

– *Helena należy do Leona* Dzien II 387

(17): Dzien III (6) 65, 66, 67, 74, 80, 119, Dzien V (5) 54, 123, 151, 277, 285, Dzien IV (4) 59, 83 (2), 84, Dzien II (2) 387, 401

LEONEK (5)

'z ironią o Leonie Radziszewskim – mężu Heleny (p.)'

Gdybym ja miał niezależny byt!... Zadrżałaby w twym tłustym cielsku dusza, ***Leonku****!* Dzien II 387

(5): Dzien II (4) 387 (2), 393, 407, Dzien III (1) 78

LEONOWA (1)

'Helena (p.) – żona Leona Radziszewskiego'

A przecież jeszcze w poniedziałek oddała mi się. Tam w pokoju matki, na kanapie usłałem jej poduszkę… Widziałem znowu te oczy w górę wzniesione, te oczy cudownie piękne. Tak… w poniedziałek moja – w środę ***Leonowa****.* Dzien II 385

LILIJKA (6)

'przen. dziewczyna, panna'

Muszę też panu powiedzieć, kim jest owa ***lilijka****, wybrana spośród tylu innych. Wiedz pan, że to nie byle kto. To dziewczę z arystokracji.* Biał 125

Wyrażenia:

– *matka lilijki* Biał 126
– *nasza* Biał 126

Frazy:

– *lilijka pracowała jako nauczycielka* Biał 126
– *lilijka przeszła wstrząsające katusze* Biał 126

(6): Biał (6) 125, 126 (4), 128

LISTWINA (1)

'żona Listwy'

Przyszła mu na myśl intrygantka ***Listwina****, żona starego kasjera.* Ludz II 289

LITERATOWA (1)

'żona literata; tu: żona Bolesława Prusa'

Szczęście, że nie poszedłem, na prośbę Kazika, tej nocy bowiem przyjechała żona Prusa. Byłbym się wwalił pysznie. Rozbieram się zwykle po ciemku – byłaby więc kapitalna rzecz wleźć z nagła do ***literatowej****.* Dzien VI 342

LOLO (7)

'z pogardą o Leonie (p.)'

Ze sto razy spółkowałem z nią i za każdą razą słyszałem: „Stefeczku – nie zapomnij!" Pamiętałem i w najczarowniejszym miejscu rozkoszy wstrzymywałem się… W tym spoczywa cały mój idiotyzm, bo ***Lolo*** *pięknej pewnej nocy, za zgodą widocznie Heluni, nie wstrzymał się…* Dzien III 78

(7): Dzien III (4) 78, 79 (2), 80, Dzien IV (3) 88, 139 (2)

LUBA (3)

1. 'ukochana żona' (2)

Wiedzie go żona cicho, cicho… Zwalił z ramienia puklerz olbrzymi. Szybko porozdzierał rękawice żelazne, co ***lubej*** *dłonie uwierają.* Pow 85

Wyrażenia:

– *moja* Listy III 14

(2): Listy III (1) 14, Pow (1) 85

2. 'kochanka (p. w zn. 1.)' (1)

Otóż pan Kuba wychowywał się w kształcie lokaja na salonach Oleśnickich, z lokaja awansował na kochanka panny Józefiny, a urząd ten wprowadził go do serca ojca jego ***lubej****.* Dzien VI 45

(3): Dzien VI (1) 45, Listy III (1) 14, Pow (1) 85

LUDZIE BEZ WCZORAJ (1)

'ludzie bez rodowodu (p.)'

Nie chodzi tutaj o herb ani o szeregi przodków podgolonych, z sarmackimi wąsami i przy karabelach – ani wydekoltowane prababki w fiokach. Ojciec i matka – otóż i cały rodowód, jak to jest u nas, w dziejach nowoczesnych ***ludzi bez wczoraj****.* Przed 9

LULI LULI (1)

'przyśpiew przy kołysaniu i usypianiu dziecka'

*– **Luli**, córeczko, **luli**… – szeptał w rozczuleniu tryumfujący ojciec błądząc po kobiercu swego salonu* Char 90

Ł

ŁATKIEWICZOWA (1)

'żona Łatkiewicza'

Witkiewicza jeszcze nie widziałem ani Weryżanki, ani żadnej innej ***Łatkiewiczowej.*** Listy III 86

ŁOBUZ (6)

'syn sprawiający kłopoty wychowawcze'

Był to drugoroczny pierwszak, syn bogatej lichwiarki, pani Wilczkowickiej, jedynak, pieszczoch i ***łobuz*** *niesłychany.* Syz 97

Wyrażenia:

– *niesłychany* Syz 97

(6): Ludz I (3) 109 (2), 151, Syz (2) 97 (2), Dzien V (1) 296

ŁOŻE (6)

1. 'łóżko, w którym sypiają małżonkowie' (4)

W tym kącie stoi ***łoże*** *z mnóstwem pierzyn.* Ludz I 199

Wyrażenia:

– *łoże gospodarzy* Wiatr 200
– *małżeńskie* Char 220
– *z jesionowego drzewa, zasłanym doskonałymi poduszkami i niebieską jedwabną kołdrą* Przed 252

(4): Ludz I (1) 199, Char (1) 200, Przed (1) 252, Wiatr (1) 200

2. 'przen. miejsce współżycia osób niebędących małżeństwem' (2)

Córka, którąś mi z chaty wziął do ***łoża*** *swego, powiła dziecię.* Arym 11

Wyrażenia:

– *łoże rozkoszy* Wier 148

Zwroty:

– *wziąć do łoża* Arym 11

(2): Arym (1) 11, Wier (1) 148

(6): Arym (1) 11, Ludz I (1) 199, Char (1) 200, Przed (1) 252, Wiatr (1) 200, Wier (1) 148

ŁOŻNICA (1)

'łoże małżeńskie'

Krok jego dźwięczy i trzaska, kiedy w milczeniu idzie, olbrzymi, przez mrok w ***łożnicę*** *małżonki swojej.* Pow 108

Wyrażenia:

– *łożnica małżonki* Pow 108

ŁÓŻECZKO (3)

1. 'małe łóżko dla dziecka' (2)

Tuż obok spał cicho w maleńkim ***łóżeczku*** *nieprzyzwoicie obnażony mały Zygmuś.* Oko 147

Wyrażenia:

– *maleńkie* Oko 147

(2): Char (1) 246, Oko (1) 147

2. 'łoże (p. w zn. 1.)' (1)

Wieczorem tego dnia złożyłem Heluni wizytę w jej ***łóżeczku.*** Dzien II 402

Zwroty:

– *złożyć wizytę w* ***łóżeczku*** Dzien II 402

(3): Char (1) 246, Dzien II (1) 402, Oko (1) 147

ŁÓŻKO (4)

1. 'łoże (p. w zn. 2.)' (2)

Tak zwykle bywa: idealną kochankę, bóstwo, anioła, który nie chodził po ziemi, lecz w niebiosa białymi skrzydły latał, wlecze mąż późniejszy do ***łóżka****, by załatwić funkcją, którą tak samo spełnić potrafi koń i wieprz.* Dzien II 136

Ale umierać w chwili szaleństwa, umierać, by się pozbyć skrzypienia ***łóżka****, zwiastującego święty obrzęd małżeństwa, umierać, by uciec od strasznej kurzawy w mózgu na widok pocałunków… prawych małżonków – cóż za idiotyzm!* Dzien II 404

Wyrażenia:
– *kochane* Dzien II 406

(2): Dzien II 136, 404

2. ‘łoże (p. w zn. 1.)’ (2)

Wczoraj ja wchodziłem do jej ***łóżka*** *– dziś kto inny… I ja, ja… gachem!* Dzien II 403

Wyrażenia:
– *skrzypienie łóżka* Dzien II 404

Zwroty:
– *wchodzić do* [czyjego] *łóżka* Dzien II 403

(4): Dzien II (4) 136, 403, 404, 406

M

MACIERZYŃSKI (8)

‘odnoszący się do matki, właściwy matce, matczyny’

Trudno zaś byłoby opisać jej ***macierzyńskie*** *roztkliwienie, gdy z góry za miesiąc zapłacił.* Zam 9

Wyrażenia:
– *instynkt* Char 61
– *łzy obfite, niestrzymane, iście macierzyńskie* Wier 144
– *męstwo* Sen o szp 73
– *pieśń* Prom 118
– *roztkliwienie* Zam 9
– *uścisk* Dzien I 52

przenośne:
– *serce* Dzien I 258, Wier 136

(8): Dzien I (2) 52, 258, Wier (2) 136, 144, Char (1) 61, Prom (1) 118, Sen o szp (1) 73, Zam (1) 9

MACIERZYŃSTWO (4)

‘bycie matką’

Głupią jest ta nieszczęsna kobieta-szelma, która sobie samej niweczy najwyższe szczęście ***macierzyństwa*** *i najsłodszy, jedyny w ludzkości dźwięk: „mama!”* Zam 95

Wyrażenia:
– *najwyższe szczęście macierzyństwa* Zam 95
– *rozkosz macierzyństwa* Zam 95

przenośne:
– *wyższego stopnia* Ludz I 161

(4): Ludz I (2) 161 (2), Zam (2) 95 (2)

MACOCHA (56)

‘żona ojca w stosunku do jego dzieci z poprzedniego małżeństwa; tu: głównie o Antoninie z Zeitheimów Żeromskiej – macosze pisarza’

W pałacu mieszkała ***macocha*** *Ottona z Teresą, żoną Rudolfa, poślubioną przezeń na sześć tygodni przede śmiercią.* Wiatr 229

Wyrażenia:
– *moja* Dzien I 136, 190, 193, 203, Dzien V 128, Listy I 73 (2), 83, Listy IV 436
– *moja dobra* Dzien II 252
– *moja kochana* Dzien II 82
– *moja, poczciwa* Dzien II 399
– *moja stara* Listy I 274

Zwroty

przenośne:
– *zapewnić macosze kawałek chleba* Dzien II 249

(56): Dzien I (22) 126, 136 (2), 137, 189, 196, 213, 216 (3), 223, 226, 233, 238, 245, 250, 253, 258, 259, 264, 285, 311, Dzien II (9) 82, 184, 249, 250, 252, 256, 287, 310, 399, Listy I (9) 73 (2), 83, 106 (2), 130 (3), 274, Dzien V (5) 75, 128, 195, 260, 290, Dzien III (4) 49, 154, 246, 247, Dzien odn (3) 190, 193, 203, Wiatr (2) 229, 237, Dzien VI (1) 60, Listy IV (1) 436

MACOSZKA (1)

'familiarnie z wdzięcznością o macosze'

*Tak – otwarcie mówiąc zatęskniłem za moją **macoszką**. My zrośliśmy się jakoś ze sobą. Kiedy coś ważniejszego ze mną się stanie, choćbym chciał ukryć, wygadam się przed nią* Dzien II 400

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 400

MADEMOISELLE (5)

'z sarkazmem o panience (p.)' <fr.>

*Ano ja niby zbyt się opierać nie mam zamiaru, tylko że **mademoiselle** ma lat szesnaście, więc może trzeba by żenić się potem, a to nie w moim guście.* Dzien VI 130

*– Tu jest córka tego dziedzica Cedry. – **Mademoiselle**… Przepraszam, że tu wtargnąłem bez pytania.* Tur 264

Frazy:

– *ma lat szesnaście* Dzien VI 130

(5): Tur (4) 264, 267, 268, 270, Dzien VI (1) 130

„MADZIA" (1)

'Imię bohaterki *Emancypantek* Prusa, tu: Żeromski o swojej narzeczonej – Oktawii Rodkiewicz'

*Najmilsza **„Madziu"**!* Listy I 122

MAGNIFIKA (2)

'żart. żona' <łac.>

*Musiał po to wybrać się do słonecznej Italii ze swą uroczą **magnifiką**. A nuż jaki cud? Paneś się diablo nadał do tego cudu. Skoro **magnifika** zaszła w ciążę, uciekli, zwiali, wyfrunęli.* Pom 223

Wyrażenia:

– *urocza* Pom 223

Frazy:

– *zaszła w ciążę* Pom 223

(2): Pom (2) 223 (2)

MAJĄTECZEK (1)

'niewielki majątek (p. w zn. 2.)'

*Ponieważ Wiązownica, którą Teofil chciał wziąć w dzierżawę, wzięta już przez kogo innego, a jest tam do wzięcia inny **mająteczek**, Wierbka, Józio więc i Teofil pojechali tam.* Dzien I 277

MAJĄTEK (54)

1. 'rodzinna posiadłość' (25)

*– **Majątek**, mówisz, duży? – **Majątek** duży. Gospodaruje u ciotki Niemiec Ludwig…* Urod 37

*ksiądz Wolski najcichszym szeptem uświadomił Rozłuckiego, że **majątek** ów – są to olbrzymie dobra, które są tylko częścią **majątków** na Litwie…* Urod 258

Wyrażenia:

– *część majątku* Róża 171
– *duży* Dzien V 300
– *duży, kilka tysięcy morgów, z lasami i gorzelnią* Dzien VI 234
– *dziedziczny* Wiatr 223
– *majątek nad Bugiem* Urod 258
– *oddłużony* Dzien VI 144
– *pół majątku* Róża 170
– *śliczny* Dzien V 224
– *Woźniki, majątek Franciszka Katerli, dziada mojego stryjecznego po matce* Dzien odn 97
– *znaczny* Wier 27

Zwroty:

– *stracić* Dzien VI 144
– *zarządzać* Dzien V 253
– *zarządzać majątkiem matki* Dzien VI 114

(25): Dzien I (1) 112, Dzien odn (1) 97, Dzien V (3) 224, 253, 300, Dzien VI (4) 114, 144 (2), 234, Pop I (1) 25, Przed (1) 172, Róża (4) 169, 170 (2), 171, Urod (4) 37 (2), 258 (2), W sid (2) 204 (2), Wiatr (2) 223, 237, Wier (2) 26, 27

2. ‘wspólne dobra materialne gromadzone przez małżonków w czasie trwania małżeństwa’ (21)

Przez cały czas małżeńskiego pożycia pani Róża była prawą ręką męża w gromadzeniu ***majątku*** Oko 121

Wyrażenia:
– *olbrzymi* Char 90
– *osobisty* Suł 141

Zwroty:
– *czyhać na majątek* Pom 216
– *odziedziczyć po ojcu majątek* Ludz I 135
– *podzielić się majątkiem* Wier 143
– *przekazać majątek bratankowi* Prom 60
– *rozkraść majątek* Suł 138
– *zagarnąć majątek* Char 79

Frazy:
– *krewniacy czyhają na majątek* Pom 223

(21): Char (7) 79, 89, 90, 290, 321, 345 (2), Ludz I (1) 135, Oko (1) 121, Pom (3) 216, 223, 226, Prom (1) 60, Przed (2) 154 (2), Suł (2) 138, 141, Wier (4) 131, 143 (2), 148

3. ‘spadek po krewnym’ (5)

W liście do babki, który wiozę, zaznaczyła wyraźnie, że ***majątek*** *swój złożony w banku,* ***majątek*** *swój osobisty, odziedziczony po matce, podniesie w całości, gdyż jako pełnoletnia ma do tego prawo.* Ludz II 245

Wyrażenia:
– *bardzo znaczny* Ludz II 245
– *odziedziczony po matce* Ludz II 245
– *osobisty* Ludz II 245

Zwroty:
– *otrzymać po babce* Dzien V 252

(5): Dzien V (1) 252, Ludz II (4) 245 (4)

4. ‘stan posiadania, brany pod uwagę przy kandydatach na żonę lub męża’ (3)

Ten „jaśnie pan” pochodzi ze ślicznej rodziny polskiej, ma ze dwa miliony ***majątku****, uchodzi za świetną partię.* Dzien VI 33

Zwroty:
– *mieć dwa miliony majątku* Dzien VI 33
– *wyrzec się majątku* Dzien VI 104

(3): Dzien VI (3) 33, 104 (2)

(54): Char (7) 79, 89, 90, 290, 321, 345 (2), Dzien VI (7) 33, 104 (2), 114, 144 (2), 234, Wier (6) 26, 27, 131, 143 (2), 148, Ludz I (1) 135, II (4) 245 (4), Dzien V (4) 224, 252, 253, 300, Róża (4) 169, 170 (2), 171, Urod (4) 37 (2), 258 (2), Pom (3) 216, 223, 226, Przed (3) 154 (2), 172, Suł (2) 138, 141, W sid (2) 204 (2), Wiatr (2) 223, 237, Dzien I (1) 112, Dzien odn (1) 97, Oko (1) 121, Pop I (1) 25, Prom (1) 60

MALEC (34)

1. ‘mały chłopiec, szkrab; syn’ (30)

Jednocześnie przejęły ***malca*** *dwa dreszcze: na widok dyscypliny i tej okrutnej, chudej łapy.* Syz 11

Ściskam Was wszystkich serdecznie. Rafała, panią Marię, Heniusię, ***malca*** *krzykacza, wszystkich.* Listy IV 183

Wyrażenia:
– *malec krzykacz* Listy IV 183 [synek Henryki Witkiewiczowej – pasierbicy Żeromskiego]
– *mój* Char 337, Listy IV 115
– *wrzask malca* Char 206

Zwroty:
– *nająć służącą do malca* Prom 73

(30): Char (2) 206, 337, Dzien II (1) 28, Dzien III (2) 35, 155, Dzien IV (1) 200, Dzien V (1) 296, Dzien VI (1) 328, Listy I (1) 143, Listy III (1) 124, Listy IV (2) 115, 183, 263, Ludz I (3) 105, 109, 110, Prom (2) 33, 73, Roz (1) 149, Sen o szp (1) 101, Syz (10) 11, 15, 17, 62, 66, 101, 152, 166, 167, 202

2. ‘przen. z miłością o dorosłym synu’ (2)

Niech ojciec da pokój – przerwał mu młody doktor tu ciepło. Ja bym się, szczerze mówiąc, przespał trochę. Święta prawda! ***Malec*** *jechał tyli świat. Chodź, przyniesiemy sofę…* Dok 32

Frazy:
– *jechał tyli świat* Dok 32

(2): Dok (1) 32, Syz (1) 6

3. ‘przen. o nieporadnym, niezaradnym ojcu’ (2)

– Mój ojciec... – rzekła z błędnym uśmiechem – szuka zawsze posady. Jest to moje jedyne, kochane, najmilsze, niewinne, bezradne dziecko. Stary ***malec****... Jeżeli go i teraz rzucę, to już z kretesem zginie.* Dzieje I 257

Wyrażenia:

– *stary* Dzieje I 257

(2): Dzieje I (1) 257, Syz (1) 21

(34): Syz (12) 6, 11, 15, 17, 21, 62, 66, 101, 152, 166, 167, 202, Ludz I (3) 105, 109, 110, Char (2) 206, 337, Dzien III (2) 35, 155, Listy IV (2) 115, 183, 263, Prom (2) 33, 73, Dok (1) 32, Dzieje I (1) 257, Dzien II (1) 28, Dzien IV (1) 200, Dzien V (1) 296, Dzien VI (1) 328, Listy I (1) 143, Listy III (1) 124, Roz (1) 149, Sen o szp (1) 101

MALEŃKA (3)

‘w zn. rzecz. pieszczotliwie, z miłością do Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

Czy czytasz, ***maleńka****, nowelę Prusa w „Tygodniku Ilustrowanym”?* Listy I 106

(3): Listy I (3) 106, 170, 221

MALEŃKI (1)

‘w zn. rzecz. pieszczotliwie, z miłością do męża’

Marta! Boli, boli! Psiakrew jedna, boli, suko ty... Boli, boli! – Gdzie, koteczku, gdzie, ***maleńki*** *mój?...* Prom 87

Wyrażenia:

– *mój* Prom 87

MALEŃKI ORGANIZM (1)

‘przen. dziecko’

żywotwórczy wiatr od morza rozgrzał, rozdmuchał, rozpędził i usunął małe a złośliwe gruczoły i zaczajoną w nich płucną zarazę, przekleństwo rodu ludzkiego, w głębi ***organizmów maleńkich****.* Wiatr 270

MALEŃKIE (3)

1. ‘pieszczotliwie o małym dziecku’ (2)

Józia przechodziła tyfus, Wacio szkarlatynę, tamten z kolanami wyłażącemi z dziur w barchanowych niezapominajkach – krup, to ***maleńkie*** *chore na żołądek, zapalenie płuc, febrę, kaszel, malaryę* Anan 50

Wyrażenia:

– *moje* Ponad 101

(2): Anan (1) 50, Ponad (1) 101

2. ‘z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’ (1)

Moje ***maleńkie*** *– nie gniewaj się, że nudzę Cię stańczykami. Za to Ciebie kocham tak szalenie, tak nade wszystko.* Listy I 174

Wyrażenia:

– *moje* Listy I 174

(3): Anan (1) 50, Listy I (1) 174, Ponad (1) 101

MALEŃSTWO (6)

1. ‘z miłością, czułością o ukochanej kobiecie; tu: o Oktawii Rodkiewiczowej’ (4)

Moje maleństwo najdroższe! Listy I 127

Wyrażenia:

– *bystre, rozumne* Listy I 190
– *drogie* Listy I 303
– *moje* Listy I 321
– *najdroższe* Listy I 127

(4): Listy I (4) 127, 190, 303, 321

2. ‘niemowlę’ (1)

Czy mają państwo zamiar ulokowania się z ***maleństwem*** *w mieście? Nieprawdaż?* Char 47

3. ‘pieszczotliwie o małym dziecku’ (1)

Ja nie mogłabym jej dać nic. Literalnie nic a nic. Ale choć na tę jedną noc może mi jaśnie pan da ***maleństwo****, pod pelerynę. Przypomniałaby się matka.* Char 286

(6): Char (2) 47, 286, Listy I (4) 127, 190, 303, 321

MALUŚKIE (1)

'w zn. rzecz. malutkie dziecko, niemowlę'

Ludzie uciekli do lasa ze wsi, ona zaś nie mogła uciekać, bo ma w chałupie ***maluśkie****…* Char 161

MALUTKI (4)

'w zn. rzecz. Adam – nowo narodzony syn Żeromskiego'

Jak Wy się macie wszyscy? Czy ***malutki*** *zdrów? Heniusi dziękuję za list, bardzo dziękuję.* Listy III 99

Wyrażenia:

– *mój* Listy V 32, 37, 89

(4): Listy V (3) 32, 37, 89, Listy III (1) 99

MAŁA (3)

'w zn. rzecz. dziewczynka; córka'

– Toteż ona gotować u mnie zrazu nie będzie. Zobaczymy. Chcesz, ***mała****, iść ze mną? –zwrócił się do dziewczynki skręcającej brzeg fartucha.* Prom 131

(3): Listy II (1) 373, Listy VI (1) 168, Prom (1) 131

MAŁA ISTOTA (1)

'przen. dziecko'

„Przyszedłem, żeby ci zabrać ojca… Mój mały, mój mały!"... Wpatrzył się uparcie, pilnie, przenikliwie, jakby chciał zobaczyć oczyma sny tej ***małej istoty****, a może przyszłe życie człowieka, który z niej wyrośnie.* Sen o szp 112

MAŁE (2)

'dziecko'

Jak się ma żona pańska? Źle – ***małe*** *będzie.* Dzien odn 59

Pośród wierzgającej gromady pełzało jakieś ***małe*** *rachityczne, ze sromotnie krzywymi nogami i ze śladami ospy na gołych, mizernych gnatach.* Ludz I 40

Wyrażenia:

– *jakieś małe rachityczne, ze sromotnie krzywymi nogami i ze śladami ospy na gołych, mizernych gnatach* Ludz I 40

(2): Dzien odn (1) 59, Ludz I (1) 40

MAŁOLETNI (1)

'o dziecku, jako o sobie niedorosłej, młodocianej'

Za ***małoletniego*** *Ottona i za rządów jego matki Teofanu, w ciągu szesnastu lat Obodryci i Lutycy znad rzeki Łaby, którą obsadzili jako swoją bojową granicę, przedsiębiorą nieustanne napaści.* Wiatr 65

MAŁY (36)

1. 'niedorosły, dziecięcy, w wieku dziecięcym; junior' (21)

Uwaga ***małego*** *Borowicza była zupełnie pochłonięta przez rozmowę z Michcikiem.* Syz 18

Uczucie osamotnienia, graniczące z rozpaczą, chwyciło ***małego*** *szlachcica stalowymi szponami.* Syz 16

Wyrażenia:

– *małe Manie* Dzien VI 14 [ogólnie o małych dzieciach]
– *małe Żydzię* Ludz I 199
– *mały Borowicz* Syz 18, 24, 40, 48, 82
– *mały Hub* Sen o szp 96, 107, Wszys 96
– *mały Hubert* Sen o szp 95
– *mały Lejba* Syz 128
– *mały Marcinek* Syz 56
– *mały „przywiślaniec"* Syz 63
– *mały Staś* Char 170, 246
– *mały syneczek* Echa 91, Sen o szp 91
– *mały Szczebieniew* Pom 225
– *mały Teoś* Dok 17
– *mały szlachcic* Syz 16 ['dziecko szlacheckie']

– *mały Śnica* Char 169
– *mały Żydziak* Prom 32

(**21**): Char (3) 169, 170, 246, Dok 17, Dzien VI (1) 14, Echa (1) 91, Ludz I 199, Pom (1) 225, Prom (1) 32, Sen o szp (4) 91, 95, 96, 107, Syz (9) 16, 18, 24, 40, 48, 56, 63, 82, 128, Wszys (1) 96

2. 'w zn. rzecz. chłopczyk, synek' (15)

czy tam potrafiłaby pani wychowywać tego chłopczyka. A ojciec potrafi. On się temu jednemu zadaniu poświęci. ***Mały*** *jest już w tym wieku…* Uciek 205

Wyrażenia:
– *czerstwy, urodziwy, tęgi, zażywny* Sen o szp 117
– *wychudły, czarny* Echa 87

Zwroty:
– *położyć spać małego* Sen o szp 108
– *usypiać małego* Char 175

(**15**): Char (2) 175, 246, Echa (1) 87, Prom (1) 130, Sen o szp (8) 98, 106, 108 (2), 112 (2), 116, 117, Syz (1) 169, Uciek (1) 205, Wiatr (1) 147

(**36**): Sen o szp (12) 91, 95, 96, 98, 106, 107, 108 (2), 112 (2), 116, 117, Syz (9) 18, 24, 40, 48, 56, 63, 82, 128, 169, Char (5) 169, 170, 175, 246 (2), Echa (2) 87, 91, Prom (2) 32, 130, Pom (1) 225, Dok (1) 17, Dzien VI (1) 14, Uciek (1) 205, Wiatr (1) 147, Wszys (1) 96

MAŁY JEŹDZIEC Z NAŁĘCZOWA (1)

'familiarnie o Adamie – synku Żeromskiego, który zaczął jeździć konno'

Jak też Adziuchowi podoba się Karlsbad? Co tam robi ten ***mały jeździec z Nałęczowa****?* Listy IV 197

MAŁŻEŃSKI (6)

'dotyczący małżeństwa, małżonków'

To jest przecie także temat do myślenia i do ***małżeńskiej*** *rozmowy.* Ponad 53

Wyrażenia:
– *para* Wiatr 125
– *powitanie* Ludz II 263
– *rozmowa* Ponad 53
– *smutny małżeński przymus* Char 29
– *stan* Grzech 263

(**6**): Char (1) 29, Dzien II (1) 304, Grzech (1) 263, Ludz II (1) 263, Ponad (1) 53, Wiatr (1) 125

MAŁŻEŃSTWO (17)

1. 'uznany i uregulowany przez prawo związek mężczyzny i kobiety zawarty dla utworzenia rodziny' (11)

Ale umierać w chwili szaleństwa, umierać, by się pozbyć skrzypienia łóżka, zwiastującego święty obrzęd ***małżeństwa****, umierać, by uciec od strasznej kurzawy w mózgu na widok pocałunków… prawych małżonków – cóż za idiotyzm!* Dzien II 404

Z drugiej strony przebolałby pan, ale jako dozgonne, kościelne ***małżeństwo****, choćby też i ze starym radcą Towarzystwa Kredytowego.* Róża 61

Wyrażenia:
– *bez miłości* Ludz II 244
– *dozgonne, kościelne* Róża 61
– kościelne Róża 61
– *obrzęd* Dzien II 404
– *pierwsze, drugie* Pom 216
– *z córką* Dzien III 230
– *zawarte* Syz 188

Zwroty:
– *nie znaleźć szczęścia w małżeństwie* Biał 168
– *ukartować w tajemnicy małżeństwo* Grzech 65

(**11**): Dzien II (1) 404, Dzien III (1) 230, Grzech (2) 52, 65, Biał 168, Ludz II (1) 244, Naw (1) 21, Pom 216, Róża (1) 61, Syz (1) 188, Tur (1) 309

2. 'mąż i żona, małżonkowie' (6)

– Ładny anioł, ładne ***małżeństwo****… a ja głupi, ja głupi!…* Oko 161

Wyrażenia:
– *dobrane* Naw 151
– *ładne* Oko 161

– *młode* Dzieje II 28, Wiatr 229
– *prawa małżeństwa* Dzien II 319

Frazy:

– *małżeństwo chrapało na wspólnym sienniku pod obdartą kołdrą watową* Prom 30

(6): Dzieje II (1) 28, Dzien II (1) 319, Naw (1) 151, Oko (1) 161, Prom (1) 30, Wiatr (1) 229

(17): Dzien II (2) 319, 404, Grzech (2) 52, 65, Naw (2) 21, 151, Biał (1) 168, Dzieje II (1) 28, Dzien III (1) 230, Ludz II (1) 244, Oko (1) 161, Pom (1) 216, Prom (1) 30, Róża (1) 61, Syz (1) 188, Tur (1) 309, Wiatr (1) 229

MAŁŻONEK (25)

'żonaty mężczyzna; mąż (p.)'

pojechała do domu, do Trebizondowa, do domowego ogniska, do stęsknionego ***małżonka*** *i ukochanego dziecięcia… Och...* Oko 177

Wyrażenia:

– *cuchnący „wiatrem", potem, nawozem końskim* W sid 213
– *książę małżonek* Uciek 171
– *mój* Char 331, 333 (2)
– *nieposkromiony* Dzieje I 240
– *nieszczęśliwy* Uciek 197
– *oficjalny* Przed 242
– *ordynarny* Uciek 199
– *piękny* Dzieje I 87
– *prowincjonalny* Uciek 203
– *rozkosz w ramionach małżonka* Char 193
– *stęskniony* Oko 177
– *szczęśliwy* Pom 223
– *wędrówki z małżonkiem po dalekim, nieznanym włoskim kraju* Wier 141

Zwroty

przenośne:

– *ogarnąć pieszczotą miłosną zmarłego małżonka* Wiatr 234

(25): Char (6) 133, 193, 331, 332, 333 (2), Uciek (5) 171, 197, 199, 203, 242, Dzieje I (3) 87, 171, 240, Wiatr (2) 229, 234, Biał (1) 178, Dzien VI (1) 283, Listy VI (1) 306, Oko (1) 177, Pom (1) 223, Prom (1) 108, Przed (1) 242, W sid (1) 213, Wier (1) 141

MAŁŻONKA (24)

'kobieta zamężna, żona (p.)'

posiadał wytworną willę, gdzie królowała pięknie rozkwitła ***małżonka*** *jego* Dok 19

Przyjechać na lato do siedziby wiejskiej, obserwować z ***małżonką*** *zachody słońca, uganiać się (wraz z tąż* ***małżonką****) po pachnących łąkach* Dok 26

Wyrażenia:

– *dobrze sytuowanego urzędnika* Przed 10
– *młoda* Grzech 68
– *porucznika Śnicy* Char 169
– *rodzona, prawowita* Char 330
– *strapiona* Wiatr 216
– *wierna* Pom 211, 223

przenośne:

– *pięknie rozkwitła* Dok 19

Zwroty:

– *obserwować z małżonką zachody słońca* Dok 26
– *uganiać się z małżonką po pachnących łąkach* Dok 26

(24): Listy VI (4) 283, 344, 357, 407, Char (3) 65, 169, 330, Dok (3) 19, 26 (2), Pom (3) 210, 211, 223, Grzech (1) 68, Listy IV (1) 92, Międz (1) 322, Mog (1) 67, Naw (1) 148, Ponad (1) 82, Pow (1) 108, Przed (1) 10, Wiatr (1) 216, Wier (1) 114, Zam (1) 195

MAŁŻONKOWIE (9)

'mąż i żona, para małżeńska'

Ale umierać w chwili szaleństwa, umierać, by się pozbyć skrzypienia łóżka, zwiastującego święty obrzęd małżeństwa, umierać, by uciec od strasznej kurzawy w mózgu na widok pocałunków… prawych ***małżonków*** *– cóż za idiotyzm!* Dzien II 404

Młodzi ***małżonkowie*** *zamieszkali na czwartym piętrze i zaczęli zaraz po ślubie głodem przymierać.* Sił 101

Wyrażenia:

– *Hurko* Dzien IV 223
– *młodzi* Ludz II 260

– *prawi* Dzien II 404
– *wzruszeni* Oko 161

(9): Naw (2) 188, 189, Char (1) 49, Dzien II (1) 404, Dzien IV (1) 223, Ludz II (1) 260, Oko (1) 161, Sił (1) 101, Zam (1) 175

MAMA (182)

1. ‘familiarnie, pieszczotliwie o matce (p.)’ (181)

obwoził go bryczką po okolicy, załatwiał sprawunki ***mamy*** *dobrodziejki, zapraszał obydwoje i podejmował z gościnnością staropolską* Oko 157

Wyrażenia:
– *chora* Ludz II 346
– *droga* Listy III 16, 25, 30, 35, Ponad 20
– *druga* Listy III 167
– *gniew mamy* Ponad 16 (2)
– *grób mamy i ojca* Ludz I 192
– *kochana* Dzien V 39, Listy III 56, Ponad 54
– *mama dobrodziejka* Dzieje I 87, Oko 157
– *mama nieboga* Wier 53
– *mama Rudomska* Ponad 62
– *mama śledziarka* Dzien IV 325
– *śliczna* Dzien IV 211
– *Ulina* Dzien V 296

przenośne:
– *mama Lato jest rozklapaną Żydówką, mającą minę śledziarki* Dzien IV 325

Zwroty:
– *kochać mamę* Róża 62
– *zadać boleść mamie* Ponad 17

Frazy:
– *mówi mało* Dzien IV 120
– *zajmuje się domem, ogrodem, stołem naszym i czeladzi, piwnicą, konfiturami* W sid 227

przenośne:
– *papa i mama namawiali* [córkę] *argumentem postronkowo-rzemiennym* Prom 72

(181): Biał (3) 105, 158 (2), Char (8) 284 (3), 285 (2), 318 (3), Dzieje I (22) 87, 105, 118, 119 (7), 120 (9), 121, 222 (2), Dzien III (2) 109, 173, Dzien IV (8) 120 (2), 128, 211, 285, 325 (2), 336, Dzien odn (1) 180, Dzien V (2) 39, 296, Grzech (10) 15, 20 (3), 29 (3), 39, 53, 56, Listy III (35) 16 (6), 18, 25 (8), 30 (3), 35 (3), 51 (5), 56 (2), 58 (3), 60, 143, 167 (2), Listy IV (1) 140, Listy V (21) 32, 35, 37, 40 (2), 41, 43, 61 (2), 110, 111, 114, 119, 125, 149, 153 (2), 154, 161, 243, 251, Ludz I (7) 106 (2), 107 (2), 175, 192, 197, II (5) 267, 346 (3), 365, Oko (2) 116, 157, Opow zebr (1) 237, Ponad (19) 16 (3), 17, 20 (2), 21, 34, 37, 42, 54, 62, 88, 92 (3), 97, 103 (2), Pop I (4) 25, 136, 139 (2), Prom (1) 72, Przed (9) 64, 65, 82, 103, 172 (2), 175, 179 (2), Róża (5) 62, 166 (2), 185, 187, Syz (7) 9, 10, 11, 49 (3), 95, Urod (2) 171, 359, W sid (2) 227 (2), Wier (3) 30 (2), 53, Zam (1) 95

2. ‘macocha (p.)’ (1)

Ja mam także interes do Klimontowa – ***mama*** *jedzie do Klimontowa najprzód – to ja odwiozę Stefana.* Dzien V 217

(182): Listy III (35) 16 (6), 18, 25 (8), 30 (3), 35 (3), 51 (5), 56 (2), 58 (3), 60, 143, 167 (2), Dzieje I (22) 87, 105, 118, 119 (7), 120 (9), 121, 222 (2), Listy V (21) 32, 35, 37, 40 (2), 41, 43, 61 (2), 110, 111, 114, 119, 125, 149, 153 (2), 154, 161, 243, 251, Ponad (19) 16 (3), 17, 20 (2), 21, 34, 37, 42, 54, 62, 88, 92 (3), 97, 103 (2), Ludz I (7) 106 (2), 107 (2), 175, 192, 197, II (5) 267, 346 (3), 365, Grzech (10) 15, 20 (3), 29 (3), 39, 53, 56, Przed (9) 64, 65, 82, 103, 172 (2), 175, 179 (2), Char (8) 284 (3), 285 (2), 318 (3), Dzien IV (8) 120 (2), 128, 211, 285, 325 (2), 336, Syz (7) 9, 10, 11, 49 (3), 95, Róża (5) 62, 166 (2), 185, 187, Pop I (4) 25, 136, 139 (2), Biał (3) 105, 158 (2), Dzien V (3) 39, 217, 296, Wier (3) 30 (2), 53, Dzien III (2) 109, 173, Oko (2) 116, 157, Urod (2) 171, 359, W sid (2) 227 (2), Dzien V 217, Dzien odn (1) 180, Listy IV (1) 140, Opow zebr (1) 237, Prom (1) 72

„MAMA” (1)

‘z wielkim szacunkiem, estymą o matce’

Głupią jest ta nieszczęsna kobieta-szelma, która sobie samej niweczy najwyższe szczęście macierzyństwa i najsłodszy, jedyny w ludzkości dźwięk: ***„mama!”*** Zam 95

Wyrażenia

przenośne:
– *najsłodszy, jedyny w ludzkości dźwięk: „mama!”* Zam 95

MAMKA (4)

'obca kobieta karmiąca dziecko piersią zamiast matki'

Jeżeliby potrzeba było wziąć ***mamkę****, to, Tusiutku, nie krępuj się ani trochę, bo to nie są wydatki tak wielkie, żeby dla nich trzeba było siebie poświęcać.* Listy III 95

Wyrażenia:

– *mamka Małgorzata* Dzien I 99

Zwroty:

– *wziąć mamkę* Listy III 95

(4): Dzien I (3) 99 (3), Listy III (1) 95

MAMUNIA (3)

'mamusia (p.)'

Bo złapie siekierę, nóż, tasak i pozabija dzieci, ojca, ***mamunię****. To taka szelma zła* Ludz I 38

(3): Listy III (2) 16, 30, Ludz I (1) 38

MAMUSIA (55)

'pieszczotliwie, familiarnie, z miłością o matce'

Obydwoje bardzo tęsknimy za naszą ukochaną. Szczególniej przy obiedzie było nam smutno, gdy ktoś zadzwonił, a Henia powiedziała: może to ***Mamusia****?* Listy III 15 [tu: Henryka Rodkiewiczówna o swojej matce – Oktawii]

W takich warunkach gagatek wypieszczony przez ***mamusię*** *nie mógł sobie nic dobrego wróżyć.* Przed 60

Mamusia *kocha,* ***mamusia*** *bardzo kocha, ale to trudno, to trudno. On to zresztą wie, on pokaże, jaki to z niego chłopiec* Syz 14

Wyrażenia:

– *droga* Listy III 276

– *kochana* Listy III 54, 297

Frazy:

– *cicho-sza popłakuje* Przed 129

(55): Listy III (37) 15, 18, 30, 51 (2), 54 (4), 55 (2), 56 (5), 58 (5), 60, 61, 138, 170, 257, 276, 277, 278 (8), 297, Syz (7) 9, 14 (2), 15 (2), 91, 95, Listy IV (4) 139, 143, 206, 221, Listy V (2) 31, 39, Przed (2) 60, 129, Char (1) 221, Dzien IV (1) 128, Ludz II (1) 351

MAMUSIECZKA (1)

'mamuśka (p.)'

Jeżeli ***Mamusieczce*** *jest już lepiej ze zdrowiem, to może by Mamusia przyjechała, a ciocia Marynia mogłaby się zająć willą.* Listy III 278

MAMUŚKA (5)

'pieszczotliwie, familiarnie, z miłością o matce; tu: Henryka Rodkiewiczówna o swojej matce – Oktawii'

Całuję ***Mamuśkę*** *mocno, mocno jak kocham. Córka* Listy III 276

Wyrażenia:

– *kochana* Listy III 277

(5): Listy III (5) 276, 277 (2), 278 (2)

MANIA (2)

'familiarnie o córeczce pani Józefiny'

Pamiętam o starej zasadzie: „dziecko na rękę, matkę za serce" – zachwycam się na mocy tej zasady oczami maleńkiej ***Mani****, noskiem (zasmarkanym), pieszczę ją, bacząc jednocześnie, żeby mój tużurek nie przyczynił się do zmniejszenia uczuć „matki" w razie wypadku, chodzącego często po małych Maniach.* Dzien VI 14

Wyrażenia:

– *maleńka* Dzien VI 14

– *mała* Dzien VI 14

(2): Dzien VI (2) 14 (2)

MARIAŻ (1)

‘poślubienie kogoś; małżeństwo (p. w zn. 1.)’

nie o to przecież chodzi, skąd ja jestem i jaka, tylko o to, jakim sposobem odbywają się w Genewie ***mariaże.*** Dzieje II 30

MARYCHNA (2)

‘familiarnie o Marii, córce Heleny (p.)’

Jestem dla niej bratem, a kocham ją tak, jak ona kocha maleńką ***Marychnę.*** Dzien II 150

Wyrażenia:

– *kolebka Marychny* Dzien II 316
– *maleńka* Dzien II 150

(2): Dzien II (2) 150, 316

MARYLKA (1)

‘Marychna (p.)’

Byłem bardzo smutny: dostałem list z Mińska – maleńka ***Marylka*** *chora, p. Helena zmartwiona bardzo.* Dzien II 109

Wyrażenia:

– *maleńka* Dzien II 109

MARZENIE (1)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

Jeszcze 10 dni i będę leciał do Ciebie, ptaszynko moja, jedyne moje ***marzenie****, moja Agnes dobrotliwa.* Listy I 333

Wyrażenia:

– *jedyne moje* Listy I 333

MATCZYNY (21)

‘należący do matki’

*Kontrrewolucjonista w tym gniazdku zaciszn*ym, *pod chustką* ***matczyną****.* Ponad 109

Wyrażenia:

– *buty* Ludz I 40
– *dokładność* Przed 38
– *lejbik* Syz 17
– *łono* Ludz I 201
– *łóżko* Sen o szp 108
– *łza w matczynych oczach* Dzien III 16
– *nogi* Dzien II 236
– *oczy* Międz 347
– *pokój* Syz 97
– *przyjaciółki matczyne* Naw 172
– *reumatyzm* Przed 293
– *ręka* Ludz II 260
– *sekret* Przed 38
– *spódnica* Syz 69
– *wycieczki* Przed 36

przenośne:

– *pod chustką matczyną* Ponad 109 (2) [‘pod opieką matki’]
– *serce* Przed 47

Zwroty

przenośne:

– *zmierzyć głębinę miłości* [dziewczyny] *matczynym sercem* Wier 136

(21): Ludz I (4) 40, 200, 201 (2), II (1) 260, Przed (5) 36, 38 (2), 47, 293, Syz (3) 17, 69, 97, Ponad (2) 109 (2), Dzien II (1) 236, Dzien III (1) 16, Międz (1) 347, Naw (1) 172, Sen o szp (1) 108, Wier (1) 136

MATCZYSKO (1)

‘z rozrzewnieniem, serdecznie o matce’

Ale wiesz?... To mię cieszy, że ***matczysko*** *będzie kontente.* Pop I 24

Frazy:

– *będzie kontente* Pop I 24

MATECZKA (7)

‘pieszczotliwie o matce (p.)’

Wobec tego, po naradzie z ***mateczką*** *przyszłyśmy do przekonania, że nie kto inny, tylko my powinnyśmy się zająć losem i przyszłością artystyczną panny Anny.* Grzech 38

Wyrażenia:
– *pielęgnowanie mateczki* Grzech 53
– *ukochana* Listy III 30

(7): Grzech (4) 38, 53 (3), Listy III (2) 30 (2), Dzien IV (1) 171

MATKA (692)

1. ‘kobieta, która urodziła dziecko’ (657)

koleżkowie kpinkowali, że ja już w łonie ***matki*** […] *rozwiązywałem z nudów algebraiczne zadanie.* Dok 8

Dzieci zapomną o ***matce****, co za nimi aż do szaleństwa przepadała, której serce po milion razy przeszywał czarny słupek rtęci pokazujący gorączkę. Chodziła nocą bosa i półnaga podsłuchiwać oddechy, czatowała rankami na przebudzenie, była jak pies wierna, a noc tylko ciemna wie, ile dla nich przecierpiała. Serce jej było pragnieniem ich szczęścia, ręce były narzędziami do budowania ich dobrej doli.* Grzech 121

wypowiadała jednym tchem jakieś tyrady o niegodziwości, o obowiązkach ***matki****, żony; usiłowała wstać* Oko 154

Nie można powiedzieć, żeby Figowicz opłakiwał śmierć ***matki****.* Pom 138

Widok dzieci, wiezionych na spacer w wózeczkach przez piękne ***matki****, – kochanków, dążących w swe drogi szczęśliwe, – uroczych kobiet kuszących czarami oczu i uśmiechu* Urod 235

Za małoletniego Ottona i za rządów jego ***matki*** *Teofanu, w ciągu szesnastu lat Obodryci i Lutycy znad rzeki Łaby, którą obsadzili jako swoją bojową granicę, przedsiębiorą nieustanne napaści.* Wiatr 65

Pomyśl, nas ośmioro, małe dziewczęta, ***matka*** *słabowita.* Złe prze 61

Wyrażenia:
– *biedna moja* Dzien II 248
– *chłopaka* Dzien VI 328
– *chora* Dzien II 172, Ludz II 345
– *cudowna moja* Dzieje I 97
– *czcigodna* Dzieje I 86
– *dobra* Opow zebr 263, Pusz 263
– *droga* Przed 131
– *druga matka* Dzien II 383
– *dwudziestoletnia* Dzien VI 15
– *dzień śmierci mojej matki* Dzien odn 179
– *grób matki* Przed 52
– *hoża* Wiatr 35
– *imieniny mojej matki* Dzien I 306, Dzien II 131, Dzien V 39
– *krzyk matki oszalałej z boleści* Międz 358
– *los matki* Syz 224
– *łono matki* Dok 8
– *ma* Dzien I 83, 104 [‘moja’]
– *matce na imię Józefa* Listy IV 56
– *matka i gospodyni* Mog 111
– *matka niedołężna ciapa* Przed 29
– *matka – rodzona siostra żony rządcy majątku „hrabiów” Wielosławskich* Przed 158
– *matka-staruszka* Listy IV 154
– *matka-wychowawczyni* Ludz I 161
– *matka z domu Kaczyńska* Char 181
– *matka z trojgiem dzieci* Naw 105
– *mądrość matki* Urod 265
– *miłość do matki* Biał 107
– *miłość matki* Urod 265
– *młoda* Char 46, 47
– *modlitwa za matkę* Sen o szp 75
– *moja* Dzieje I 97, 46, 230, Dzien II 38, 42, 249 (3), 409, Dzien III 49, 103, Dzien IV 196, 269, Dzien V 119, 248, Dzien VI 365 (2), Echa 79, Przed 56, 171, 173 (2), 319 (2)
– *moja miła* Dzien IV 323
– *moja śp.* Dzien I 104
– *moja umarła* Dzien IV 170
– *najlepsza* Dzien II 392
– *najtkliwsza* Uciek 74, 191
– *nieboszczka matka* Syz 232
– *nieszczęsna* Wier 137
– *nieszczęśliwa* Wiatr 229, Wier 125, 132, 133 (2)
– *obowiązki matki* Oko 154
– *oczy matki* Dzien IV 165 (2)
– *od czternastu lat słaba na piersi* Dzien I 46

– *opuszczona* Sen o szp 64
– *osierociała* Wier 120
– *pacierz zasłyszany od matki* Dzien III 15
– *piękna* Char 46, 180, Urod 235
– *piękna twarz i uśmiech łagodny matki* Dzien II 32
– *płacz matek szpetnych* Wiatr 35
– *płacz, spazmy matki* Przed 19
– *poczciwa* Dzien I 284
– *poczęty w łonie matki* Syz 212
– *pokój matki* Dzien II 268
– *ręka matki* Dzien IV 165
– *rodzona* Dzien II 399, 407, Godz 42, Międz 330
– *siódma rocznica śmierci matki* Dzien II 409
– *słabowita* Złe prze 61
– *smutna, zdenerwowana* Syz 46
– *spokojne sny matki* Dzien III 179
– *stara* Dzieje I 88, Dzien V 179, Międz 348
– *stara, siedmdziesięcioletnia* Dzien V 207
– *Szanowna Matka* Listy III 227
– *śmierć matki* Dzien I 93, 100, 250, Syz 224
– *śp. moja* Dzien I 100, 230
– *tkliwa* Prom 11, Uciek 206
– *troskliwość matki* Naw 264
– *wyrodna* Godz 46
– *występna* Godz 46 (2)
– *z domu hrabina austriacka* Dzien VI 142
– *zgon matki* Naw 13
– *zmarła* Syz 117, Zam 19
– *zmęczona* Ludz I 105
– *znużona* Ludz I 107
– *zrozpaczona, zalana łzami twarz matki* Syz 63
– *żywot matki* Dum 173

matka czyja:
– *Antosia* Pom 158
– *Beka* Listy III 311
– *Cezarego* Przed 41
– *dwóch dorosłych córek* Wiatr 217
– *Dyzia* Ludz I 131
– *Hipolita* Przed 126, 129
– *kandydata* Syz 57
– *niemowlęcia* Arym 12
– *panny* Mog 111
– *panny Jadwini* Dzien VI 340
– *pobitych synów* Wier 142
– *powstańca* Wier 128
– *rodu* Dzieje I 85, Dzieje II 30, Przed 134, W sid 176, 231
– *rodziny* Mog 63, 111
– *siedmiu córek* Wiatr 14
– *trojga dzieci* Dzien III 161
– *wstępniaka* Syz 67
– *zmarłego* Char 307
– *Zygmunta* Dzien IV 185

przenośne:
– *„czcigodna matka"* Dzien IV 305
– *duch mojej Matki* Dzien II 92
– *jak grób milcząca* Przed 20
– *matka gnijąca w polu* Char 357
– *matka – jedna nieobłudna na ziemi istota* Dzien VI 101
– *matka-panna* Ludz I 159 ['Matka Boża']
– *matka, sekretna dla zarobku na życie, prostytutka* Róża 26
– *matka sieroca* Międz 349 [o matce, której syn zaginął]
– *matki niewojennej generacji* Róża 100
– *matki oczy skostniałe* Międz 347
– *mocny, ostry, przeszywający jak kula głos matki Józefa* Wier 141
– *niewidoczna, samoswoja, najzwyczajniejsza* Przed 9
– *oszalałe ręce matki* Sen o szp 68
– *samotna troska matki* Naw 13
– *serce matki* Międz 347, 358, Syz 64, Wier 137, 144

Zwroty:
– *być matką* Dzien II 385, 388, Wier 142 (2)
– *być pod władzą matki* Ponad 80
– *dostać od matki siarczyście po karku* Syz 153
– *lubować się matką* Dzien III 253
– *matkę wypominać* Char 304 (2)

– *mieć matkę* Dzien II 131
– *mieć matkę Polkę, unitkę* Dzieje I 84
– *opłakiwać śmierć matki* Pom 138
– *spłacić matkę* Przed 154
– *wstydzić się matki* Syz 157
– *wyrzec się ojca, matki* Róża 83
– *zabrać matkę od dzieci* Dzien IV 91
– *zastępować* [komu] *matkę* Ludz I 143
– *zmiłować się nad matką* Char 304
– *żywić matkę i rodzeństwo* Wiatr 218

przenośne:

– *czcić matki popioły* Dzien I 207

Frazy:

– *dożyła 42 lat* Listy I 286
– *handluje, trochę idzie do roboty, trochę na żebry* Prom 33
– *jest utrzymanką* Dzien V 253
– *kochała mnie* Dzien IV 271
– *matka umarła* Biał 126, Syz 96
– *matka złoi i wygoni* Prom 33
– *miała dwóch mężów* Listy I 324
– *pomerła* Prom 129
– *skończyła życie* Przed 130
– *umarła* Dzien I 46, Dzien II 239
– *umarła w ciężkiej biedzie* Przed 172
– *Westchnęła pod naporem nieznanej myśli: ach, więc to znaczy słowo – matka...* Wier 144
– *wie i widzi wszystko* Ponad 29

przenośne:

– *przed oczyma matki wyrosła nowa góra trosk o przyszłość* Wier 137
– *śpi nieprzespanie* Dzien I 206

(657): Anan (1) 50, Arym (4) 12 (2), 18, 25, Biał (3) 107, 126 (2), Char (27) 20, 22, 27, 46 (4), 47, 114, 117, 173, 180, 181, 183, 184, 214, 221, 275, 286, 304 (3), 307, 311, 327, 329, 357, Dok (2) 8, 41, Dum (1) 173, Dzieje I (27) 53, 84, 85, 86, 88 (2), 97 (2), 99 (2), 104 (2), 106 (2), 112, 116, 118 (3), 165 (2), 220 (2), 222, 223 (2), II (1) 30, Dzien I (34) 45, 46 (3), 52, 67, 83, 86, 88 (2), 93 (2), 100 (4), 101, 104 (2), 189, 193, 206, 207, 226, 230 (4), 234, 250, 279, 284, 296, 306, Dzien II (66) 26, 31 (2), 32 (2), 37, 38, 40, 42, 64 (2), 71, 73, 76, 85, 92, 110, 131 (3), 144, 172, 204, 236 (4), 238, 239 (3), 242 (2), 248, 249 (3), 263, 264, 268, 292, 319, 321, 356 (2), 358, 369, 370, 372, 373 (2), 376, 378, 380, 382, 383, 385 (2), 388, 392, 399 (3), 407, 409 (2), Dzien III (22) 9 (2), 15, 35, 49, 75 (2), 85, 90 (2), 103 (2), 161, 179 (3), 253 (2), 280, 281, 294 (2), Dzien IV (22) 78, 91, 114, 128 (2), 144, 152, 165 (3), 170, 171 (2), 185, 196, 264, 269, 271, 305, 321 (2), 323, Dzien odn (4) 97, 140, 179, 180, Dzien V (9) 39, 119, 176, 179, 207, 233, 248, 253, 261, Dzien VI (15) 14 (2), 15, 62, 101, 114, 128, 142, 153, 248, 328, 331, 340, 365 (2), Echa (1) 79, Godz (7) 42, 43, 46 (3), 47, 48, Grzech (4) 121 (2), 265 (2), Kar (1) 300, Listy I (12) 37, 130, 149, 183, 240, 285, 286, 322 (2), 324 (2), 335, Listy III (4) 22, 32, 227, 311, Listy IV (3) 56, 87, 154, Listy V (2) 65 (2), Listy VI (2) 50, 382, Ludz I (21) 104, 105 (4), 106 (4), 107 (3), 108 (2), 109, 110, 131, 143, 154, 161 (2), 199, II (8) 238 (2), 245, 257, 315 (2), 345, 366, Międz (9) 290, 323, 330, 347 (2), 348, 349, 358 (2), Mog (5) 63, 111 (3), 116, Naw (12) 13 (2), 76, 104, 105 (3), 173, 264 (2), 273, 274, Nied (1) 181, Oko (8) 116, 122, 124, 141, 154, 165, 183, 185, Opow zebr (2) 236, 263, Pom (4) 138, 151, 158, 216, Ponad (34) 14, 16, 28 (3), 29, 39 (2), 42, 43, 53 (4), 66, 67, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81 (3), 82, 88, 97, 105, 107, 116 (2), 119 (2), Pop I (17) 25, 33, 52 (2), 58, 61, 62 (2), 85, 120, 121 (2), 122 (2), 134, 160, 245, Prom (8) 10, 11, 24, 33 (2), 83 (2), 129, Przed (99) 9 (2), 19 (3), 20 (6), 22 (3), 26, 28 (2), 29 (4), 33, 34, 35 (3), 37 (3), 38 (3), 39, 40 (3), 41 (2), 42 (2), 44 (4), 45 (6), 46, 47 (4), 48, 52, 56, 66, 84 (2), 92, 93, 111, 112 (6), 126, 129, 130 (2), 131 (2), 134, 154 (3), 156, 157, 158, 160, 165 (3), 171, 172 (2), 173 (4), 176 (2), 312, 319 (2), Pusz (1) 263, Roz (1) 137, Róża (6) 26, 29, 65, 83, 85, 100, Sen o szp (6) 64, 68, 73, 75 (2), 79, Suł (2) 23 (2), Syz (64) 8, 9 (2), 11, 13 (2), 14 (2), 15 (2), 17, 46, 49 (3), 50, 54 (2), 55, 56, 57, 63, 64, 67 (2), 68 (2), 70, 71 (4), 72, 78, 89 (2), 94, 95 (2), 96, 97, 101 (2), 115, 117, 119, 120, 153, 156, 157 (2), 194, 199 (3), 212, 213, 214, 224 (3), 225 (2), 232, Tab (1) 271, Uciek (3) 74, 191, 206, Urod (7) 23, 45, 81, 214, 235, 265 (2), W sid (7) 176, 187, 218, 219, 225, 231, 234, Wiatr (14) 35 (2), 41, 65, 127, 142 (3), 179, 217, 218, 221, 229, 270, Wier (38) 109, 113, 120, 125, 126 (3), 127 (2), 128 (3), 132 (4), 133 (5), 135 (2), 137 (4), 141, 144 (3), 146, 149, 150

2. ‘macocha; tu: Antonina Żeromska – macocha pisarza’ (35)

*Piszę dziś i do **Matki**, bo się chcę trochę wyżalić, z mojej biedy wyskarżyć* Listy I 39

*Przyjechała **Matka**. Jaki ja jestem kontent, że mogę słyszeć coś o niej* Dzien II 103

(35): Dzien II (19) 103, 162, 176, 179, 181, 235, 244, 282 (2), 291, 294, 306, 307, 309 (2), 317, 362, 367, 399,

Dzien III (9) 43, 46, 68, 99, 125 (2), 192, 245, 247, Dzien IV (5) 77, 78 (2), 83, 93, Dzien V (1) 158, Listy I (1) 39

(692): Przed (99) 9 (2), 19 (3), 20 (6), 22 (3), 26, 28 (2), 29 (4), 33, 34, 35 (3), 37 (3), 38 (3), 39, 40 (3), 41 (2), 42 (2), 44 (4), 45 (6), 46, 47 (4), 48, 52, 56, 66, 84 (2), 92, 93, 111, 112 (6), 126, 129, 130 (2), 131 (2), 134, 154 (3), 156, 157, 158, 160, 165 (3), 171, 172 (2), 173 (4), 176 (2), 312, 319 (2), Dzien II (85) 26, 31 (2), 32 (2), 37, 38, 40, 42, 64 (2), 71, 73, 76, 85, 92, 103, 110, 131 (3), 144, 162, 172, 176, 179, 181, 204, 235, 236 (4), 238, 239 (3), 242 (2), 244, 248, 249 (3), 263, 264, 268, 282 (2), 291, 292, 294, 306, 307, 309 (2), 317, 319, 321, 356 (2), 358, 362, 367, 369, 370, 372, 373 (2), 376, 378, 380, 382, 383, 385 (2), 388, 392, 399 (4), 407, 409 (2), Syz (64) 8, 9 (2), 11, 13 (2), 14 (2), 15 (2), 17, 46, 49 (3), 50, 54 (2), 55, 56, 57, 63, 64, 67 (2), 68 (2), 70, 71 (4), 72, 78, 89 (2), 94, 95 (2), 96, 97, 101 (2), 115, 117, 119, 120, 153, 156, 157 (2), 194, 199 (3), 212, 213, 214, 224 (3), 225 (2), 232, Wier (38) 109, 113, 120, 125, 126 (3), 127 (2), 128 (3), 132 (4), 133 (5), 135 (2), 137 (4), 141, 142 (3), 144 (3), 146, 149, 150 (2), Dzien I (34) 45, 46 (3), 52, 67, 83, 86, 88 (2), 93 (2), 100 (4), 101, 104 (2), 189, 193, 206, 207, 226, 230 (4), 234, 250, 279, 284, 296, 306, Ponad (34) 14, 16, 28 (3), 29, 39 (2), 42, 43, 53 (4), 66, 67, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81 (3), 82, 88, 97, 105, 107, 116 (2), 119 (2), Dzien III (31) 9 (2), 15, 35, 43, 46, 49, 68, 75 (2), 85, 90 (2), 99, 103 (2), 125 (2), 161, 179 (3), 192, 245, 247, 253 (2), 280, 281, 294 (2), Ludz I (22) 104, 105 (4), 106 (4), 107 (3), 108 (2), 109, 110, 131, 143, 159, 161 (2), 199, II (8) 238 (2), 245, 257, 315 (2), 345, 366, Char (27) 20, 22, 27, 46 (4), 47, 114, 117, 173, 180, 181, 183, 184, 214, 221, 275, 286, 304 (3), 307, 311, 327, 329, 357, Dzien IV (27) 77, 78 (3), 83, 91, 93, 114, 128 (2), 144, 152, 165 (3), 170, 171 (2), 185, 196, 264, 269, 271, 305, 321 (2), 323, Dzieje I (27) I 53, 84, 85, 86, 88 (2), 97 (2), 99 (2), 104 (2), 106 (2), 112, 116, 118 (3), 165 (2), 220 (2), 222, 223 (2), II (1) 30, Pop I (17) 25, 33, 52 (2), 58, 61, 62 (2), 85, 120, 121 (2), 122 (2), 134, 160, 245, Dzien VI (15) 14 (2), 15, 62, 101, 114, 128, 142, 153, 248, 328, 331, 340, 365 (2), Wiatr (14) 35 (2), 41, 65, 127, 142 (3), 179, 217, 218, 221, 229, 270, Listy I (13) 37, 39, 130, 149, 183, 240, 285, 286, 322 (2), 324 (2), 335, Naw (12) 13 (2), 76, 104, 105 (3), 173, 264 (2), 273, 274, Dzien V (10) 39, 119, 158, 176, 179, 207, 233, 248, 253, 261, Oko (8) 116, 122, 124, 141, 154, 165, 183, 185, Prom (8) 10, 11, 24, 33 (2), 83 (2), 129, Godz (7) 42, 43, 46 (3), 47, 48, Urod (7) 23, 45, 81, 214, 235, 265 (2), Międz (9) 290, 323, 330, 347 (2), 348, 349, 358 (2), Róża (6) 26, 29, 65, 83, 85, 100, Sen o szp (6) 64, 68, 73, 75 (2), 79, W sid (7) 176, 187, 218, 219, 225, 231, 234, Arym (4) 12 (2), 18, 25, Dzien odn (4) 97, 140, 179, 180, Grzech (4) 121 (2), 265 (2), Listy III (4) 22, 32, 227, 311, Mog (5) 63, 111 (3), 116, Pom (4) 138, 151, 158, 216, Biał (3) 107, 126 (2), Zam (3) 19, 95, 208, Listy IV (3) 56, 87, 154, Dok (2) 8, 41, Listy V (2) 65 (2), Listy VI (2) 50, 382, Opow zebr (2) 236, 263, Suł (2) 23 (2), Uciek (3) 74, 191, 206, Anan (1) 50, Dum (1) 173, Echa (1) 79, Kar (1) 300, Nied (1) 181, Pusz (1) 263, Roz (1) 137, Tab (1) 271, Złe prze (1) 61, Zmierzch (1) 58

„MATKA" (1)

'kobieta, która źle wychowuje swoje dzieci, nie jest dobrą matką'

A i ja sama czyż mogę się chełpić, że mię nie obchodzi, co szepce pani Lipecka, Blumowa albo inna ***„matka"****, zajęta systematycznym psuciem duszy swego dziecka pod pretekstem edukacji? Bynajmniej!* Ludz I 175

Frazy

przenośne:

– *„matka", zajęta systematycznym psuciem duszy swego dziecka pod pretekstem edukacji* Ludz I 175

MATLAKOWSCY (1)

'rodzina, małżeństwo Matlakowskich'

Tacy ***Matlakowscy*** *są szczęśliwi, Witkiewiczowie – choć cóż mają za dochody?* Listy I 325

MATRONA (2)

'stateczna, zamężna kobieta, budząca szacunek'

Brat pański był tak wspaniałomyślny, że chciał, zamiast nabycia, pojąć mię ślubnie za małżonkę [...], *uczynić ze mnie obywatelkę,* ***matronę*** *przechowującą stare cnoty i tradycje rodu Czarowiców.* Róża 161

Wyrażenia:

– *cnotliwa* Wiatr 131

przenośne:

– *przechowująca stare cnoty i tradycje rodu Czarowiców* Róża 161

(2): Róża (1) 161, Wiatr (1) 131

MATUCHNA (1)

'z miłością o ukochanej matce, tu: o Józefie Żeromskiej'

Chciałaś mi miłością twoją, ***matuchno*** *moja, wynagrodzić cierpienia, jakie mi serce gniotą, o! i jakże mi słodko, że była na świecie istota, co mię nad życie kochała!...* Dzien I 100

Wyrażenia:

– *moja* Dzien I 100

MATUSINY (1)

'z sympatią o czymś, co należy do matusi, jest z nią związane'

No to! Pawełek Górniak właśnie na ***matusine*** *serki czeka.* Urod 214

Wyrażenia:

– *serki* Urod 214

MATUŚKA (2)

'mamusia (p.)'

Już całe dwa miesiące nie widzieliśmy ***Matuśki.*** Listy III 278

Całuję ***Matuśkę*** *mocno. Córka* Listy III 278

(2): Listy III (2) 278 (2)

MĄŻ (303)

1. 'mężczyzna mający żonę' (295)

Mężowie *zapominają o żonach, które im poświęciły pierwsze bicie serca miłującego i im się tylko oddały. Szaleją, biją czołami o mur, pistolet przykładają do skroni. Zapominają.* Grzech 121

Przez cały czas małżeńskiego pożycia pani Róża była prawą ręką ***męża*** *w gromadzeniu majątku* Oko 121

z daleka, muszę myśleć, że pani jest tam z tym ***mężem****, wiecznie dla mnie obca, cudza, na zawsze stracona, pożegnana!* Oko 144

Dobrze się stało, że wesele sprowadziło cię w progi twego przyszłego ***męża****.* Ponad 22

Wyrażenia:

– *bardzo chory* Tab 281
– *biedny* Dzien odn 174
– *choroba męża* Tab 278
– *chory* Char 241, Tab 270
– *cudzy* Dzieje II 30
– *grób męża* Wiatr 229, 231
– *ironizujący* Dzieje I 83
– *karesy męża* Dzien II 376, Dzien IV 62
– *mąż filister* Dzien odn 192
– *mąż suchotnik* Dzien IV 287, 289
– *młody* Ponad 14
– *namiętny* Dzien odn 65
– *nieboszczyk mąż* Syz 72
– *niechęć do męża* Oko 150
– *nienawistny* Char 269
– *nieszczęśliwy* Tab 273
– *nieślubny* Dzien VI 103
– *obecny* Dzien VI 71
– *oddanie się mężowi* Dzien II 403
– *pierwszy* Przed 153, 197
– *przeklęty* Dzien V 122
– *przyszły* Ponad 22
– *przywiązanie do męża* Char 172
– *stanowisko u wezgłowia męża* Prom 105
– *stary* Pom 200
– *uczucie męża* Dzien II 288
– *uwielbiany* Ponad 79
– *wierny* Dzien II 397
– *z wąsami, butami, grubymi paluchami, wargami mlaszczącymi* Oko 135
– *zazdrosny* Dzien IV 78
– *zazdrość o męża* Dzien IV 58
– *zwłoki męża* Przed 245

mąż czyj:

– *gospodyni* Pom 190
– *Heleny* Dzien IV 233
– *hrabianki* Dzien VI 45
– *Jadwini* Nied 184
– *JW. Natalii z hrabiów Jezierskich* Dzien V 165
– *mój* Char 330, Dzien odn 96, 139, 170, 174 (2), 183, Grzech 18, 71, Pom 182 (2),

184 (2), 189 (2), 190, 204, Prom 73, 79 (2), 81 (2), Uciek 163, 164, 188
– *niewiernej żony* Dzien odn 154
– *pani Anieli* Dzien VI 237
– *pani Józefiny* Dzien VI 47
przenośne:
– *cnotliwy spod pantofla* Ludz I 147
– *nowy, ale zniszczony na amen* Dzien V 108
– *pioruny wejrzeń zazdrosnych od mężów podlaskich* Dzien odn 130
– *prawa ręka męża* Oko 121
– *świeżo upieczony* Dzieje II 30
– *upadek męża* Syz 223

Zwroty:
– *czuć ku mężowi zbrodniczą nienawiść* Dzien IV 62
– *iść za mężem* Ludz II 250
– *klęczeć u nóg męża* Char 228
– *mieć dwóch / dwu mężów* Listy I 324 (2) / Dzien II 374
– *nie żyć (zupełnie) z mężem* Dzien odn 155, 170
– *oszukiwać męża* Uciek 177
– *popieścić męża* Oko 145
– *porzucić męża* Dzien V 216
– *safandulcy mężowie* Dzien odn 89
– *stracić niespodziewanie męża* Oko 149
– *zabrać męża od żony* Dzien IV 91
– *zdradzić męża* Uciek 187
– *zostać mężem* Ponad 41
– *żyć tylko z mężem* Sen o szp 65
przenośne:
– *nosić żałobę po mężu nie tylko zewnętrznie, za pomocą sukien, lecząc żałobę duszy* Wiatr 229

Frazy:
– *jest łotrem* Dzien V 253
– *siedzi w kryminale* Dzien VI 72
– *umarł na serce* Listy I 324
– *wziął za żonę taką pannę* Dzien VI 47

(295): Biał (2) 166, 168, Char (28) 10, 32, 47, 48, 50, 51, 169, 171, 172 (3), 187, 202, 206, 209, 216, 217, 219, 228, 229, 241, 243, 244, 245, 259, 269, 327, 330, Cien (2) 284 (2), Dzieje I (7) 83, 160 (3), 237, 241, 257, II (3) 16, 30 (2), Dzien I (2) 136, 264, Dzien II (14) 90, 118, 136, 141, 160 (2), 288, 311, 327, 374, 376, 397, 403 (2), Dzien III (3) 9 (2), 40, Dzien IV (11) 25, 58, 62 (2), 78, 91, 228, 233 (2), 287, 289, Dzien odn (27) 65, 73, 89 (5), 96 (2), 107, 124, 130, 139, 154 (3), 155, 170 (2), 174 (5), 180, 183, 192, Dzien V (15) 108, 122, 127, 141 (3), 151, 165, 190, 202 (2), 216 (2), 253, 264, Dzien VI (19) 45, 47 (4), 53, 71, 72 (2), 103, 145, 213, 237, 265, 269 (2), 283, 286, 299, Grzech (6) 17, 18 (2), 68, 71, 121, Listy I (9) 37, 88, 157 (2), 187, 213, 324 (3), Listy III (1) 175, Listy IV (1) 48, Listy VI (1) 320, Ludz I (4) 131, 142, 147, 150, II (10) 236, 248 (2), 250, 260 (4), 261, 349, Mog (1) 94, Naw (4) 149, 188 (3), Nied (1) 184, Oko (15) 121, 122, 129, 135, 139, 144, 145, 146, 148 (2), 149 (2), 150, 160, 179, Pod pierz (1) 191, Pom (29) 182 (6), 183, 184 (4), 185, 186, 187, 189 (2), 190 (3), 196, 200, 204 (2), 205 (2), 211, 212 (2), 215, Ponad (9) 14, 17, 22 (2), 41 (2), 54, 58, 79, Prom (10) 73, 79 (3), 81 (2), 83, 105, 106, 131, Przed (13) 9, 10, 11, 15, 22 (2), 24, 25, 26, 34, 153, 197, 245, Róża (1) 65, Sen o szp (4) 63 (2), 64, 65, Syz (9) 15, 53, 55, 57, 67, 72, 222, 223 (2), Tab (6) 270, 271, 272, 273, 278, 281, Uciek (9) 162, 163, 164, 177, 187, 188, 202 (2), 209, Urod (5) 37, 359 (3), 361, W sid (2) 213, 227, Wiatr (4) 43, 229 (2), 231, Wier (1) 42, Zam (6) 53, 193, 208, 217, 219, 220

2. ‘mężczyzna, który nie jest prawowitym mężem, ale za takiego się uważa; tu: o Żeromskim, który jeszcze przed ślubem z Oktawią nazywał siebie jej mężem’ (7)

Czy jeździłaś do Warszawy, Tutusiu? Może Cię, pod nieobecność ***męża****, jaki kronikarz całował po łapach?* Listy I 116

(7): Listy I (4) 116, 157, 268, 274, Listy III (1) 86, Listy IV (2) 39, 201

3. ‘kochanek’ (1)

Miłość nasza – jest miłością ***męża*** *i żony, nie jesteśmy kochanką i kochankiem. Złożyło się na to wiele rzeczy: usposobienie i nawyknienia Heli, ciągłe oddalenie ode mnie, zresztą ta nieprzerwalność miłości, jaka połączyła nas niby ślubem.* Dzien V 151

(303): Pom (29) 182 (6), 183, 184 (4), 185, 186, 187, 189 (2), 190 (3), 196, 200, 204 (2), 205 (2), 211, 212 (2), 215, Char (28) 10, 32, 47, 48, 50, 51, 169, 171, 172 (3), 187, 202, 206, 209, 216, 217, 219, 228, 229, 241,

243, 244, 245, 259, 269, 327, 330, Dzien odn (27) 65, 73, 89 (5), 96 (2), 107, 124, 130, 139, 154 (3), 155, 170 (2), 174 (5), 180, 183, 192, Dzien VI (19) 45, 47 (4), 53, 71, 72 (2), 103, 145, 213, 237, 265, 269 (2), 283, 286, 299, Dzien V (16) 108, 122, 127, 141 (3), 151 (2), 165, 190, 202 (2), 216 (2), 253, 264, Oko (15) 121, 122, 129, 135, 139, 144, 145, 146, 148 (2), 149 (2), 150, 160, 179, Dzien II (14) 90, 118, 136, 141, 160 (2), 288, 311, 327, 374, 376, 397, 403 (2), Ludz I (4) 131, 142, 147, 150, II (10) 236, 248 (2), 250, 260 (4), 261, 349, Listy I (13) 37, 88, 116, 157 (3), 187, 213, 268, 274, 324 (3), Przed (13) 9, 10, 11, 15, 22 (2), 24, 25, 26, 34, 153, 197, 245, Dzien IV (11) 25, 58, 62 (2), 78, 91, 228, 233 (2), 287, 289, Dzieje I (7) 83, 160 (3), 237, 241, 257, II (3) 16, 30 (2), Prom (10) 73, 79 (3), 81 (2), 83, 105, 106, 131, Ponad (9) 14, 17, 22 (2), 41 (2), 54, 58, 79, Syz (9) 15, 53, 55, 57, 67, 72, 222, 223 (2), Uciek (9) 162, 163, 164, 177, 187, 188, 202 (2), 209, Grzech (6) 17, 18 (2), 68, 71, 121, Tab (6) 270, 271, 272, 273, 278, 281, Zam (6) 53, 193, 208, 217, 219, 220, Urod (5) 37, 359 (3), 361, Naw (4) 149, 188 (3), Sen o szp (4) 63 (2), 64, 65, Wiatr (4) 43, 229 (2), 231, Dzien III (3) 9 (2), 40, Listy IV (3) 39, 48, 201, Biał (2) 166, 168, Cien (2) 284 (2), Dzien I (2) 136, 264, Listy III (2) 86, 175, W sid (2) 213, 227, Listy VI (1) 320, Mog (1) 94, Nied (1) 184, Pod pierz (1) 191, Róża (1) 65, Wier (1) 42

„MĄŻ" (1)

'z dystansem, ironicznie o mężu'

*Nie pojmuję wyrazu **„mąż"** – znam tylko wyraz „człowiek".* Dzien II 327

MECENASOWA (2)

'żona mecenasa'

*Kiedy zestawiła nędzne położenie guwernantki, istoty najbardziej na ziemi nieszczęsnej, z położeniem **mecenasowej**, bogatej mecenasowej w Warszawie, czuła, że nad życie kocha Adasia.* Oko 138

Wyrażenia:

– *bogata w Warszawie* Oko 153

(2): Oko (2) 138, 153

MELODIA MIŁOŚCI (1)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

*Umiałem dawniej kochać cię samą tylko nienawiścią, prawie wstrętem. Teraz Bóg mi dał **melodią miłości** – Ciebie, ptaszynko – to jest miłość samą.* Listy I 170

Frazy:

– *Bóg mi dał melodią miłości* Listy I 170

METRYKA (2)

'dokument stwierdzający narodziny dziecka lub innego członka rodziny'

*Jestem niespokojny, zajęty wyszukiwaniem **metryki** mojej, moich rodziców, macochy, sióstr, aktów ślubnych etc., co wszystko ma mię uwolnić od służenia orężem wielkiej matuszce – Rusi…* Dzien II 177

*żona moja przywiezie **metrykę** mego syna i świadectwa ze szkoły francuskiej* Listy V 109

Wyrażenia:

– *mego syna* Listy V 109
– *moja, moich rodziców* Dzien II 177

(2): Dzien II (1) 177, Listy V (1) 109

MĘŻATKA (57)

'kobieta zamężna'

*a jednak nie mógł się oprzeć urokowi, jaki wywierały oczy tej **mężatki**.* Oko 116

Wyrażenia:

– *bałamut mężatek* Dzien VI 156
– *cnotliwa* Biał 169
– *kochająca zamiast męża dzieci* Dzien IV 25
– *ładna* Dzien III 233
– *młoda* Dzien IV 102, 316
– *młoda mężatka* Przed 24
– *młoda, wcale ładna i ognista* Dzien I 277
– *namiętne, nieszczęśliwe, nie-namiętne i nie-nieszczęśliwe* Dzien V 255

– *noce przepędzone z mężatkami* Dzien V 255
– *piękna* Char 247, Dzien odn 51, Oko 174
– *przystojna* Przed 329
– *rozpustna* Pom 205
– *stara* Dzien V 144
– *śliczna* Dzien IV 69
– *uczciwa* Char 248, Dzien III 79
– *wstrzymanie menstruacji mężatki* Dzien II 405
– *zakochana w młodym chłopcu* Dzien odn 146

Zwroty:
– *bałamucić mężatki* Dzien VI 265
– *bałamucić piękne mężatki* Dzien III 241
– *bałamucić podżyłe mężatki* Dzien odn 42
– *zbałamucić mężatkę* Dzien II 399

przenośne:
– *polować na spokój mężatek (z grzywkami)* Dzien VI 62

Frazy

przenośne:
– *mężatki wypowiadają uśmiechem i spuszczeniem oczu* [chodzenie do pokoju mężczyzny] Dzien IV 183
– *młode mężatki, którym mężowie zgniłą jakowąś niemoc wtrącili do wnętrza* Wiatr 43

(57): Dzien V (12) 108, 122, 128, 144, 150, 188, 195, 203, 215, 218, 255 (2), Dzien IV (8) 25, 69 (2), 102, 126 (2), 183, 316, Dzien odn (7) 42, 51, 71, 100, 103, 113, 146, Dzien II (4) 73, 321, 399, 405, Dzien III (4) 79, 210, 233, 241, Dzien VI (4) 62, 156, 264, 265, Oko (4) 116, 140, 141, 174, Char (3) 171, 247, 248, Przed (3) 24, 207, 329, Biał (1) 169, Dzien I (1) 277, Ludz I (1) 161, Naw (1) 197, Pom (1) 205, Pop I (1) 44, Wiatr (1) 43, Zam (1) 210

MĘŻOWSKI (3)

'właściwy mężowi'

Bóg wie kiedy obmierzły jej pieszczoty ***mężowskie****, oznaczające zazwyczaj znaczną skalę jego podchmielenia się, wygasły pragnienia namiętne.* Oko 150

A moja sztuka – to jako w wolnych chwilach, poza wszystkimi pieluchami i ***mężowską*** *bielizną – lub też, owszem, jako zarobek rodziny* Róża 61

Wyrażenia:
– *bielizna* Róża 61
– *majątek* O żoł 258
– *pieszczoty* Oko 150

(3): O żoł (1) 258, Oko (1) 150, Róża (1) 61

MIEJSCE PRZENAJDROŻSZE (1)

'przen. miejsce w domu ulubione przez domowników'

Jakkolwiek bądź, okolica: kanapa, fotel, serwantka – była ***miejscem przenajdroższym*** *dla pewnych osób w lokalu.* Dzieje I 84

MIESIĄC MIODOWY (2)

'przen. pierwszy okres małżeństwa, pierwsze dni i tygodnie po ślubie'

nie trwa również dłużej nad niewyraźny okres ***miodowego miesiąca****.* Oko 137

(2): Dzien I (1) 264, Oko (1) 137

MIESZKAĆ (15)

'o rodzinie – zajmować, użytkować jakiś lokal; żyć'

Wolski powziął bowiem skądś wiadomość, że ***mieszka*** *tam wielkim dworem hrabia Nastawa.* Urod 354

Zwroty:
– *mieszkać wielkim dworem* Urod 354
– *po naszemu, po sarmacku* Ludz II 328
– *w obszernym mieszkaniu, w „pokoju przy familii"* Naw 172
– *z mężem pod jednym dachem* Dzien odn 171
– *z żoną i córeczką w dwu maleńkich pokoikach* Dzien V 279

(15): Listy I (4) 165, 271, 286 (2), W sid (2) 188, 210, Dzien I (1) 105, Dzien odn (1) 171, Dzien V (1) 279, Listy III (1) 66, Listy IV (1) 214, Ludz II (1) 328, Naw (1) 172, Opow zebr (1) 241, Urod (1) 354

MIESZKANIE (96)

'lokal, pomieszczenie, w którym się mieszka; dom (p.)'

Od państwa Montfortów, którzy nareszcie mają bardzo ładne ***mieszkanie*** *i zaraz sobie w nim zafundowali nowe dziecko, dowiedziałem się adresu p. Mickaniewskiego.* Listy VI 326

Przyszedł z tym do ***mieszkania*** *prywatnego i długo czekał w sieni, zanim go Piotr przyjął.* Urod 297

Wyrażenia:

– *bardzo ładne* Listy VI 326
– *mieszkanie Gontalów* Syz 209
– *mieszkanie rodziców* Dzieje I 118
– *moje* Dzien IV 102
– *na Wspólnej 25 mieszkania 12* Listy VI 354
– *nadzwyczaj romantyczne* Dzien odn 194
– *nasze* Listy III 35, 262
– *nowe* Listy III 79
– *prywatne* Listy VI 168, Przed 267, Urod 297
– *rządcostwa* Przed 159, 184
– *rządcostwa Turzyckich* Przed 187
– *rządcy* Przed 236
– *służby folwarcznej* Ludz II 212
– *stare* Ludz II 249
– *suche* Ludz II 216
– *ubogie* Wiatr 201
– *urządzone ze smakiem* Ludz II 328
– *w nieładzie* Prom 89
– *wasze* Dzien IV 102
– *własne* Listy VI 46, 250, Ludz I 64
– *wujostwa* Przed 185
– *wyrobnicze* Ludz I 66

przenośne:

– *osierociałe* Przed 19

(96): Przed (24) 11 (2), 19, 29, 30, 32, 36 (2), 44, 50, 76, 83, 159 (2), 184, 185, 187, 236, 267 (2), 274, 296 (2), 332, Ludz I (6) 49, 64, 66, 87, 93, 94, II (9) 212, 216, 249, 264 (2), 290, 328, 353, 363, Listy VI (7) 46, 168, 250, 326, 354, 515, 516, Listy I (6) 122, 221, 271, 304, 313, 328, Listy III (6) 35, 79, 147 (2), 262, 277, Prom (6) 73, 80, 89, 109, 124 (2), Char (5) 170 (2), 180, 206, 327, W sid (5) 196, 203, 204, 206, 236, Wiatr (4) 201, 216, 219 (2), Dzien IV (3) 102 (3), Listy IV (3) 211 (2), 214, Dzieje I (2) 118 (2), Pom (2) 218, 219, Urod (2) 297, 366, Wier (2) 119, 125, Dzien odn (1) 194, Dzien V (1) 186, Dzien VI (1) 19, Syz (1) 209

MIESZKANKO (4)

'z sympatią o mieszkaniu'

Obok drogi stały domy, przeważnie piętrowe, w małych ogródkach z żelaznymi sztachetami. Każde okno było zasłonięte zieloną żaluzją. Te ***mieszkanka****, jak wszystko dokoła, zdawały się kwitnąć i posiadać w sobie zieleń roślinną.* Ludz II 264

Wyrażenia:

– *ładne, otoczone ogrodem* Dzien V 168
– *śliczne, choć skromne* Dzien II 161
– *ubogie, swoje* Przed 270

(4): Dzien II (1) 161, Dzien V (1) 168, Ludz II (1) 264, Przed (1) 270

MILEŃKA (1)

'najmilsza (p.)'

A więc Ty, ***mileńka****, jesteś dobrą żoną, która pamięta o mnie* Listy I 238

MILUSIA (2)

'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Moja ***milusia*** *– ja… będę Cię prosił o pożyczenie 20 rubli tak około 5 marca* Listy I 142

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 142, 179

(2): Listy I (2) 142, 179

MILUSIŃSKA (1)

'milusia (p.)'

*Ale, ale… Czy wiesz, **milusińska**, co się stało? Służąca stłukła mi Twoją filiżankę.* Listy I 186

MILUTKA (2)

'z miłością o Oktawii Żeromskiej – żonie Żeromskiego' (2)

*Całuję Cię serdecznie, moja **milutka*** Listy III 33

Wyrażenia:

– *moja* Listy III 33, 87

(2): Listy III (2) 33, 87

MIŁA (1)

'o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

*Ty patrzyłaś na mnie trochę ironicznie, trochę łaskawie? Dziecineczko moja, **miła** moja, kochanko-żono – ach, jak mnie tęskno…* Listy I 328

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 328

MIŁOSNOŚCI (4)

'przen. korespondencja miłosna narzeczonych, kochanków'

*Nienaski z głęboką radością spostrzegł, że większość z tych **miłosności** adresowana była do owej Terasy Neville.* Zam 119

(4): Dzien II (2) 363 (2), Dzien III (1) 75, Zam (1) 119

MIŁOSNY (12)

'związany z miłością (p. w zn. 1.), nacechowany miłością'

*A teraz ja zapytam, czy pan nie był w tym czasie zajęty romansami, historiami **miłosnymi**, przygodami?...* Zam 72

*Pieśń **miłosna** wywija z głębi ludzkich chat białych, oplecionych winem. Wyraz siły wiecznej rodu ludzkiego objawiał się w tej muzyce. Poprzez ten widok i za pośrednictwem muzyki Nienaski czuł Xenię. Przecież ona – jest to ta właśnie żywotwórcza muzyka – ona to jest pieśń miłosna.* Zam 113

Wyrażenia:

– *historia* Zam 72, Urod 162
– *instynkt* W sid 213
– *pieśń* Zam 113 (2)
– *przygoda* Uciek 190
– *sprawa* Urod 269
– *świetlica* Pow 86
– *uścisk* Zam 207
– *uśmiech* Urod 310
– *wyznanie* Przed 24

Zwroty:

– *śpiewać mężowi miłosną piosneczkę* Pow 88

(12): Zam (4) 72, 113 (2), 207, Urod (3) 162, 269, 310, Pow (2) 86, 88, Przed (1) 24, Uciek (1) 190, W sid (1) 213

MIŁOŚĆ (255)

1. 'gorące, namiętne uczucie do osoby odmiennej płci; tu: zwłaszcza o miłości poza- i przedmałżeńskiej' (193)

*Marek stał przez sekundę otoczony myślami i z chytrością szpiega badał swą duszę, czy jest niedostępna dla zdrady i krzywoprzysięstwa, czy godna jest i czy wytrwa w **miłości** płonącej w jego piersiach dla Lilii…* Cien 294

*Napoleon opuszczając Elbę powiedział pono: „Nie ma miłości na ziemi – prócz małpiej miłości rodziny i samczej **miłości** kobiety… A może pylnik jodły doznaje tego samego uczucia, co ja… Ha, ha!" – miłość…* Dzien III 64

*Pan Leon rzuca co kilka kroków ukradkowe spojrzenia w tył, ja mam jednocześnie na ustach dwa uśmiechy: czysty uśmiech **miłości** – dla niej i przyjacielski – dla niego. Pod ostatnim kryje się*

– nienawiść, ironia, wzgarda i… wstyd. Dzien IV 60

Widzisz, ptaszynko, jak dobrzy aniołowie czuwają nad naszą ***miłością****. Istota kochana tak jak Ty na taką zasługująca* ***miłość*** *nie może być obrażoną przez zwykłe wypadki.* Listy I 190

– Co? Co pana zmordowało? – Szalona ***miłość****, straszna* ***miłość****, głupia* ***miłość****, podła* ***miłość****! Muszę patrzeć stąd na dom pani, z daleka, muszę myśleć, że pani jest tam z tym mężem, wiecznie dla mnie obca, cudza, na zawsze stracona, pożegnana!* Oko 144

Wawelski poczuł, że znowu jest w chaosie przeciwieństw, wspomnień, pożądań i wstrętów – w tej pustyni ***miłości*** *nieprawej, gdzie ani robak nie umiera, ani ogień nie gaśnie.* Oko 163

Mnie męczy, dusi, zarzyna to ciągłe udawanie, a ***miłości*** *dla pana nie mogę pozbyć się w żaden sposób, staram się takową przytłumić, chodzę do spowiedzi, pracuję po całych dniach, ale takowa toczy mi duszę jak skir* Oko 170

Tylko w tych ciemnych, głębokich oczach jego płonie ***miłość****. Och, nie romans, nie miłostka, nie radosny flirt, lecz posępna miłość. Jakże mógł ośmielić się na wyznanie miłosne jej, pannie z „domu" siedleckiego, on, biedny kancelista* Przed 24

Przez swą rekuzę Xenia oświadczyła wyraźnie, że abdykuje z ***miłości*** *i nie jest spragniona jego widoku…* Zam 19

Moja ***miłość*** *większa jest, niż może być moja rozkosz, niż samo szczęście. Jedyna, najdroższa!* Zam 103

On nie postrzeżony przez Xenię, mógł widzieć uśmiech tego człowieka, spojrzenie ogarniające ramiona, piersi i całe ciało Xeni. To spojrzenie ukamienowało ***miłość****.* Zam 140

Nienaski szeptał do tej nieznajomej zjawy: – Jesteś piękna pływając w morzu, jak była Xenia w morzu mojej ***miłości****…* Zam 147

Przypomniało jej się, że dopóki była sama i zanim się w nim tak zakochała, świat dla niej był istnym cyrkiem. On ją chwycił na tę swoją wędę jak wolną rybę z wartkiej rzeki. Zaczęły się smutki ***miłości****. A teraz co? Świat – to cmentarz.* Zam 215

Wyrażenia:

– *beznadziejna* Dzien VI 262
– *czuła* Dzien IV 86
– *dawna* Dzien VI 53
– *dla obcego, żonatego mężczyzny* Dzien VI 103
– *długoletnia ze studentem* Prom 72
– *do hrabianki W.* Dzien V 100
– *do Natusi* Dzien VI 316
– *do pani Heleny* Dzien V 46
– *głęboka* Wier 136
– *głupia* Oko 144
– *idealna* Dzien odn 119
– *ku cudzej żonie* Dzien IV 58
– *męska* Urod 279
– *miłość – to pociąg płciowy* Dzien III 265
– *miłość dla kobiety* Arym 9
– *moja* Dzien II 92
– *najgłębsza* Listy III 28
– *niepojęta* Wiatr 235
– *niespodziewana* Dzien II 399
– *nieszczęsna* Wier 143
– *nieszczęśliwa* Dzien VI 63
– *nieśmiertelna* Dzien odn 73
– *nowa* Dzien VI 53 (2)
– *nowa (od dwóch tygodni) do panny Katarzyny S.* Dzien IV 27
– *podła* Oko 144
– *sekretna* Wiatr 42
– *siła miłości* Zam 166
– *straszna* Dzien IV 81, Oko 144
– *szalona* Dzien odn 44, Dzien V 215
– *szalona, straszna, głupia, podła* Dzien odn 189
– *szalona, wzajemna* Wiatr 229
– *wieczna* Dzien IV 81, Urod 200
– *występna* Dzien I 284
– *zakazana* Wiatr 42
– *zatracona, oszalała* Wier 137

przenośne:

– *bez steru, granic, bez kompasu* Dzien III 39

– *bezbrzeżna, na nic niepomna* Dzien II 364
– *czysta* Dzien V 137
– *czysta, nienasycona i nienapatrzona żądza miłości* Prom 101
– *czysty uśmiech miłości* Dzien IV 60
– *głębina miłości* Wier 136
– *miłość – zwierzę leżące w poprzek piersi* Dzien IV 87
– *miłość bez steru* Dzien III 82
– *miłość jak muzyka* Dzien III 235
– *miłość płonąca w piersiach* Cien 294
– *miłość to jedyne dobro nieskończone, wiecznie rodzajne jak ziemia* Dzien odn 68
– *morze miłości* Zam 147
– *nici miłości jedynej i całożyciowej* Dzien III 32
– *owoc miłości* Oko 172, 173
– *owoce nieprawej miłości* Oko 173
– *potęga wielkiej miłości* Urod 193
– *pustynia miłości nieprawej* Oko 163
– *samcza miłość kobiety* Dzien III 64
– *słowa płonące od miłości* Wiatr 231
– *smutki miłości* Zam 215
– *szaleństwo z miłości* Dzien IV 72
– *szał miłości* Dzien II 373
– *w sercu* Dzien VI 301
– *większa niż rozkosz, niż samo szczęście* Zam 103
– *wzniesiona do zenitu* Wier 136

Zwroty:
– *nie posiadać* [czyjej] *miłości* Listy II 393
– *nie zaznać miłości dla kobiety* Arym 14
– *oświadczyć miłość* [komu] Dzien V 203
– *pozyskać miłość* Grzech 66
– *przeklinać miłość* Dzien V 138
– *przysięgać miłość przed ołtarzem* Grzech 49
– *przysięgać wieczną miłość* Dzien odn 170
– *szaleć z namiętnej miłości* Dzien VI 293

przenośne:
– *abdykować z miłości* Zam 19
– *pałać miłością niewygasłą* Grzech 68
– *pływać w morzu* [czyjej] *miłości* Zam 147
– *ukamienować miłość* Zam 140
– *w imię miłości łamać węzły społeczne* Dzien VI 54
– *wpaść w wonną rzekę idealnej miłości* Dzien IV 85
– *wyciągnąć z miłości jak największą sumę zadowoleń* Dzien III 210
– *wyleczyć się z miłości* Dzien VI 53
– *zagalopować się w miłości* Dzien III 164
– *zgłupieć z miłości* Dzien II 409

Frazy:
– *miłość nasza jest miłością męża i żony* Dzien V 151 [chodzi o uczucie Żeromskiego i Oktawii Rodkiewicz, zanim zostali małżeństwem; zob. mąż w zn. 2.]
– *moja miłość postępuje* Dzien VI 316
– *nudzi diabelnie* Dzien III 205
– *zmarniała* Dzien III 302

przenośne:
– *aniołowie czuwają nad naszą miłością* Listy I 190
– *Boże mój, wyjm z serca mojego tę miłość!* Dzien V 143
– *jest czystą, nie ma w niej nic podłego* Dzien V 140
– *jest życia treścią* Dzien VI 54
– *miłość, co zabiera z człowieka wszystkie świętości i wszystkie skarby* Dzien II 375
– *miłość, która okupi wszystko* Grzech 49
– *miłość to jedyna rzecz, która gra większą rolę niż sto królestw* Dzien odn 53
– *miłość wżarła się w życie i krew* Urod 193
– *moja miłość dla Ciebie doszła do takiego stanu subtelności i nadświadomości, że prawie Cię widzę na jawie* Listy I 97
– *nigdy nie zginie, nie upadnie, już jej nie rozerwie i nie zniszczy nic, nie ma na nią broni* Listy I 270
– *powinna być ślubem dwojga ludzi* Dzien IV 49
– *ptak cudowny miłości odleciał* Dzien II 352
– *rozkwita* Dzien odn 55

– *spaczyła mi ta miłość życie* Dzien VI 216
– *spojrzenie ukamienowało miłość* Zam 140
– *to tuman, mgła, czapka niewidymka, w jakiej chodzi szczęśliwiec, na którego ona spłynie* Dzien odn 97
– *uciekła na gwiazdy* Dzien IV 251
– *w głębokich oczach jego płonie miłość* Przed 24
– *z miłości bez granic, bez pamięci, bez rachuby, z szaleństwa tylu lat nie zostało nic* Dzien odn 43
– *zewnętrzna powłoka, prześliczna barwa kwiatu, to, co nazywamy słowem: miłość* Zam 94

(193): Arym (1) 9, Char (1) 248, Cien (2) 294 (2), Dzien I (1) 284, Dzien II (26) 70 (4), 92 (3), 352 (2), 353, 354, 355, 360 (3), 364, 366, 368, 373 (2), 374 (3), 375, 399, 409, Dzien III (17) 32, 39, 64 (4), 82, 164, 205, 210, 227, 235 (3), 265, 302, 303, Dzien IV (15) 27, 49, 58 (2), 60, 72 (2), 79, 81 (2), 85, 86, 87, 125, 149, 251, Dzien odn (15) 43, 44, 53, 55, 68, 73, 97, 119 (2), 138 (3), 155, 170, 189, Dzien V (13) 46, 100, 134, 137, 138 (2), 140, 143, 151, 202, 203 (2), 215, Dzien VI (21) 53 (4), 54 (2), 63, 103 (5), 216 (3), 262, 293, 301, 316 (2), 362, Grzech (5) 44, 49 (2), 66, 68, Listy I (10) 97 (2), 190, 194 (3), 270 (2), 340, 352, Listy III (1) 28, Oko (13) 144, 163, 170, 172 (5), 173 (4), 175, Prom (2) 72, 101, Przed (1) 24, Syz (1) 229, Uciek (6) 174 (2), 175 (4), Urod (12) 124, 162, 165, 166, 168, 175, 181, 182, 193 (2), 200, 279, Wiatr (6) 42 (2), 229, 231 (2), 235, Wier (8) 113 (2), 136 (3), 137, 143 (2), Zam (16) 19, 94, 103, 120, 140, 147 (2), 166, 202, 215, 222 (2), 224 (3), 226

2. ‘uczucie, jakim się darzy najbliższą osobę w rodzinie’ (60)

Napoleon opuszczając Elbę powiedział pono: „Nie ma ***miłości*** *na ziemi – prócz małpiej* ***miłości*** *rodziny i samczej miłości kobiety… A może pylnik jodły doznaje tego samego uczucia, co ja… Ha, ha!” –* ***miłość****…* Dzien III 64

Ojciec, matka i bezgraniczna ich dla mnie, jedynaka, ***miłość*** *– przesuwają się gdzieś w głębi duszy jak mgła przemijająca.* Listy I 240

Mam oto [...] *wykonać na raz dwie prace: mam sprawić, żeby pańska żona pana na nowo pokochała taką samą* ***miłością****, jaką dawniej żywiła.* Uciek 197

Stary pan całował ją [córkę] *w uniesieniu, z zamkniętymi oczyma, głaskał jej włosy dłonią, która drżała. Głęboka boleść i niezłomna* ***miłość*** *spoiła obydwoje na długo.* Zam 130

W niej właśnie wrzała szalona walka dwu ***miłości****: do ojca i do zmarłego. Te dwa czucia mocowały się w obrębie jej jestestwa.* Zam 202

Wyrażenia:
– *bezgraniczna matki* Dzien II 356, Listy I 240
– *bezgraniczna miłość siostry do brata* Biał 107
– *brata i siostry* Dzien II 70
– *braterska* Wiatr 231
– *dla męża* Syz 222, 223
– *do syna* Wier 136
– *jedna jedyna* Char 326
– *ku matce* Dzien V 92
– *małżeńska* Wiatr 231
– *matek* Dzien IV 171
– *miłość dzieci* Dzien IV 171, 193
– *N. dla Irenki* [córki] Dzien odn 176
– *ojca* Wier 114 (2)
– *rodzicielska* Dzien III 126
– *rodziców* Dzien IV 193
– *siostry rodzonej dla rodzonego brata.* Wiatr 55
– *sióstr* Wiatr 55
– *synowska, ojcowska, małżeńska* Prom 31

przenośne:
– *logika miłości* Dzien II 375
– *łzy dzikiej miłości matki* Dzien V 39
– *małpia miłość rodziny* Dzien III 64
– *miłość serca siostry dla brata* Wiatr 55
– *miłość – zapach heliotropu* Dzien III 92
– *słoneczna, czysta, kryniczna* Dzien III 128

Frazy:
– *sprawiła to miłość, zachodząca tajemniczo między ojcem i córką.* Char 89

przenośne:
– *miłość ma swoją logikę i swoją filozofię* Dzien II 375
– *miłość wplotła się w nas tego wieczora jak tęcza* Dzien II 380
– *miłość źle się wypłaciła* Dzien III 91

(60): Arym (1) 14, Biał (1) 107, Char (3) 89 326, 327, Dzien II (8) 70, 356, 371, 375 (2), 380, 403 (2), Dzien III (9) 64, 75, 91 (3), 92, 125, 126, 128, Dzien IV (6) 84 (2), 171 (2), 193 (2), Dzien odn (1) 176, Dzien V (2) 39, 92, Listy I (2) 240 (2), Listy II (2) 392, 393, Listy IV (1) 145, Listy V (5) 30, 32, 208 (3), Pow (2) 102 (2), Prom (1) 31, Syz (3) 64, 222, 223, Uciek (1) 197, Wiatr (7) 55 (3), 231 (2), 232 (2), Wier (3) 114 (2), 136, Zam (3) 130, 202

3. ‘przen. określenie osoby ukochanej’ (2)

***Miłości** moja!* Róża 162

Wyrażenia:
– *moja* Dzien II 354, Róża 162

(2): Dzien II (1) 354, Róża (1) 162

(255): Dzien II (35) 70 (5), 92 (3), 352 (2), 353, 354 (2), 355, 356, 360 (3), 364, 366, 368, 371, 373 (2), 374 (3), 375 (3), 380, 399, 403 (2), 409, Dzien III (26) 32, 39, 64 (5), 75, 82, 91 (3), 92, 125, 126, 128, 164, 205, 210, 227, 235 (3), 265, 302, 303, Dzien IV (21) 27, 49, 58, 60, 72 (2), 79, 81 (2), 84 (2), 85, 86, 87, 125, 149, 171 (2), 193 (2), 251, Dzien VI (21) 53 (4), 54 (2), 63, 103 (5), 216 (3), 262, 293, 301, 316 (2), 362, Zam (19) 19, 94, 103, 120, 130, 140, 147 (2), 166, 202 (3), 215, 222 (2), 224 (3), 226, Dzien odn (15) 43, 44, 53, 55, 68, 73, 97, 119, 138 (3), 155, 170, 176, 189, Dzien V (15) 39, 46, 92, 100, 134, 137, 138 (2), 140, 143, 151, 202, 203 (2), 215, Oko (13) 144, 163, 170, 172 (5), 173 (4), 175, Wiatr (13) 42 (2), 55 (3), 229, 231 (4), 232 (2), 235, Listy I (12) 97 (2), 190, 194 (3), 240 (2), 270 (2), 340, 352, Urod (12) 124, 162, 165, 166, 168, 175, 181, 182, 193 (2), 200, 279, Wier (11) 113 (2), 114 (2), 136 (4), 137, 143 (2), Uciek (7) 174 (2), 175 (4), 197, Grzech (5) 44, 49 (2), 66, 68, Listy V (5) 30, 32, 208 (3), Syz (4) 64, 222, 223, 229, Char (4) 89 248, 326, 327, Prom (3) 31, 72, 101, Arym (2) 9, 14, Cien (2) 294 (2), Listy II (2) 392, 393, Pow (2) 102 (2), Biał (1) 107, Dzien I (1) 284, Listy III (1) 28, Listy IV (1) 145, Przed (1) 24, Róża (1) 162

MIŁOWAĆ (2)

‘kochać (p.)’

– *Jestem niewinną, Panie! Ty widzisz sam duszę moją. Ani na jedną najkrótszą chwilę nie przestałam **miłować** tego człowieka.* Zam 222

(2): Pow (1) 103, Zam (1) 222

MLEKO (3)

‘pokarm podawany niemowlęciu’

*Gotował **mleko** rozcieńczone wodą, przyrządzał kąpiel i lniane chusty. Diokles sam dawał pożywienie synowi, sam go przewijał, kąpał i utulał w płaczu.* Arym 13

Wyrażenia:
– *mleko przyrządzone we flaszkach Soxheletta* Char 169

Zwroty:
– *gotować mleko dla małego* Char 246

(3): Char (2) 169, 246, Arym (1) 13

MŁODOCIANY (5)

‘dziecięcy’

*rzuty **młodocianej** imaginacji i popędy woli, zamurowane na zawsze w sylogizmach doświadczonej cnoty i niezłomnego rozumu* Wiatr 87

Wyrażenia:
– *imaginacja* Wiatr 87
– *męstwo* Wiatr 210
– *młodociany Śnica* Char 171

przenośne:
– *oczy* Wiatr 188
– *prawica* Wiatr 109

(5): Wiatr (4) 87, 109, 188, 210, Char (1) 171

MŁODSZY (1)

‘młody (p. w zn. 1.)’

*Gdy poczęli rozmawiać z gospodarzem domu, z sąsiedniego pokoju dał się słyszeć głos **młodszego***

pana Olbromskiego. Junior wstawał z pośpiechem Sen o szp 117

Wyrażenia:

– *pan Olbromski* Sen o szp 117

MŁODY (28)

1. ‘niedorosły, w wieku dziecięcym’ (26)

***Młody** Radek wstydził się i tatula, i matki, i swojej obecności w przeklętym Pajęczynie* Syz 157

Wyrażenia:

– *Adzio Lilpop* Listy III 303
– *Baryka* Przed 34
– *Borowicz* Syz 15, 134
– *Budzisz* Wiatr 219
– *Bursz* Ludz II 339
– *dziedzic* Dzien II 229
– *Gromadzki* Listy III 141
– *Henryk* Listy V 284
– *jaśnie pan* Dzien VI 44
– *Kalinowicz* Ludz II 339
– *Miller* Prom 60
– *Odrowąż* Wier 133, 137
– *pan* Przed 165, Pop I 177, Syz 129
– *pan Gustaw Stojowski* Dzien VI 19
– *pan Władysław B.* Dzien VI 127
– *Radek* Syz 157
– *Rudecki* Wier 28
– *Zapaskiewicz* Mog 112

lm:

– *młode Stogówki* Syz 226
– *młodzi panowie Z.* Dzien VI 96
– *młodzi Witkiewicze* Listy V 81

przenośne:

– *szpic monsieur Habura* Dzien VI 197

(26): Dzien II (1) 229, Dzien VI (5) 19, 44, 96, 127, 197, Listy III (2) 141, 303, Listy V (2) 81, 284, Ludz II (2) 339 (2), Pop (1) 177, Prom (1) 60, Przed (2) 34, 165, Syz (5) 15, 129, 134, 157, 226, Wier (4) 28, 133, 137, 146, Mog (1) 112, Wiatr (1) 219

2. ‘w zn. rzecz. brat’ (1)

*Toż Gintułtówna, **młodego** siostra, najmłodsza. Elżbieta jej. Ależ dzieucha!* Pop I 177

3. ‘w zn. rzecz. chłopiec, niedorostek’ (1)

*Starzec wyszedł z domu. Za nim dwaj **młodzi** z nagimi w ręku mieczami.* Wiatr 157

(28): Dzien VI (5) 19, 44, 96, 127, 197, Syz (5) 15, 129, 134, 157, 226, Wier (4) 28, 133, 137, 146, Listy III (2) 141, 303, Listy V (2) 81, 284, Ludz II (2) 339 (2), Przed (2) 34, 165, Wiatr (2) 157, 219, Dzien II (1) 229, Mog (1) 112, Pop I (1) 177, Prom (1) 60

MŁODZI (4)

1. ‘osoby, które mają zamiar się pobrać’ (2)

*To już od was, **młodych**, zależy, od was jedynie. Weselcie się w duchu.* Ponad 23

*Byłem u pp. Koczanowiczów. Wchodzę – państwo **młodzi** siedzą na kanapce. Ludwinia serdecznie mnie bardzo powitała. Kontent jestem przynajmniej, że narzeczony jej taki miły chłopak.* Dzien I 124

Wyrażenia:

– *państwo młodzi* Dzien I 124

(2): Dzien I (1) 124, Ponad (1) 23

2. ‘małżonkowie zaraz po ślubie’ (2)

*Dom we wsi, gdzie mieszkał młody doktór od roku. Jest po ślubie i **młodzi** porzucają ów dom, wieś i cały program życia, bo młoda doktorowa nie może znieść szyderstw, jakimi ją otaczają i karmią jej krewni.* Listy I 336

*I to ci jeszcze powiem. Tu was zostawię, w tym dworze. Ja ta nie do dwora, a wam będzie pasowało, **młodym**…* Tur 275

(4): Dzien I (1) 124, Listy I (1) 336, Ponad (1) 23, Tur (1) 275

MŁODZIAN (1)

'młodzieniec (p.)'

*Na początku września tegoż roku Borowicz, jako już **młodzian** „dojrzały" i cywilny, przybył do Klerykowa z wakacji* Syz 232

Wyrażenia:

– *„dojrzały" i cywilny* Syz 232

MŁODZIENIASZEK (1)

'chłopiec, niedorostek; tu: młodszy brat'

Zajrzał [starszy brat] ***młodzieniaszkowi**, gdy jeszcze szli po społu poprzez Noteć na Santok.* Wiatr 103

MŁODZIENIEC (13)

'chłopiec (p.)'

*Gdy Pan mi zarzuca, że w pewnych okresach wojny milczałem, ja wtedy straciłem syna, dziewiętnastoletniego syna, cudnego harcerza i utalentowanego **młodzieńca*** Listy VI 476

***Młodzieniec** wahał się przez chwilę, pragnąc z całej siły skłamać i potwierdzić* Syz 161

Wyrażenia:

– *dojrzewający fizycznie* Syz 191
– *dziewiętnastoletni, syn doktora* Pom 150
– *grób młodzieńca* Listy VI 24 [tu: Adama – syna Żeromskiego]
– *utalentowany* Listy VI 476 [tu: Adam – syn Żeromskiego]
– *wspaniały, piękny* Listy VI 407 [jw.]
– *wysmukły* Międz 288

(13): Listy VI (3) 24, 407, 476, Syz (3) 161, 162, 191, Wier (3) 21, 129, 133, Pom (2) 12, 150, Międz (1) 288, Przed (1) 24

MŁOKOS (12)

1. 'chłopiec, młodzieniec' (8)

*Samotrzeć wychodziły na byka **młokosy** z napiętymi kuszami* Wiatr 46

Wyrażenia:

– *lat dwudziestu paru* Wiatr 142

(8): Char (1) 175, Pom (1) 163, Przed (3) 52, 112, 239, Wiatr (3) 46, 142, 157

2. 'małoletni syn' (4)

*Rodzina niewidomego sąsiada nie mogła sobie pozwolić na luksus utrzymywania służącej. Całą pracę domową w kuchni i mieszkalnych pokoikach spełniała matka Antosia, przy czynnej i wydatnej jego pomocy. Ten duży, tęgi, muskularny, doskonale zbudowany i znakomicie wygimnastykowany **młokos** nosił wodę do kuchni, rąbał drwa, zamiatał pokoje* Pom 158

Wyrażenia:

– *samodzielny, a raczej samowładny* Przed 29

(4): Pom (1) 158, Przed (3) 29, 73, 224

(12): Przed (6) 29, 52, 73, 112, 224, 239, Wiatr (3) 46, 142, 157, Pom (2) 158, 163, Char (1) 175

MŁOKOSOWSKI (1)

'dziecięcy, z czasów młodości'

*Przytaczał jej wtedy o Rudolfie zabawne historyjki z dzieciństwa, z młodości, ze szkoły wojskowej, opowiadał szczegóły z życia **młokosowskiego** w stolicy* Wiatr 232

Wyrażenia:

– *życie* Wiatr 232

MŁÓDKA (1)

'pot. młoda żona'

*To jest, widzisz pan dyrektor, jego, przed ożenkiem na jego imię kupione. Częstocice. A teraz ona, **młódka**, jest przy nadziei.* Biał 193

Frazy:

– *jest przy nadziei* Biał 193

MNIEMANY KACPEREK (1)

'nowo narodzony syn p. Czarnockich – przyjaciół Żeromskiego, imienia dziecka pisarz nie był pewien'

Łączę najserdeczniejsze pozdrowienie dla Szanownych Państwa, życzenia zdrowia dla Krzysztofa i ***mniemanego Kacperka*** *od nas wszystkich oraz przesyłam wyrazy szacunku* Listy VI 395

MOI (2)

'ogólnie o członkach rodziny'

Już tu ani w Łżawcu, ani w okolicy nikogo nie mam. Wszyscy ***moi*** *pomarli, a pana z dzieciństwa pamiętam i pierwszą twarz pańską widzę znajomą z dawnych czasów.* Prom 41

Sam sobie pan odpowiedz. Ja wiem jedno, jedno rozumiem, że muszę stąd z moją rodziną uciekać. Gdybym tu został, zginę i ***moi*** *poginą.* Uciek 198

Frazy:

– *poginą* Uciek 198
– *wszyscy moi pomarli* Prom 41

MOJA (7)

1. 'o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej, żonie Żeromskiego' (5)

Droga ***moja!*** Listy I 189

Wyrażenia:

– *droga* Listy I 189, Listy III 31
– *kochana* Listy III 25
– *najsłodsza* Listy I 250, Listy I 338

(5): Listy I (3) 189, 250, 338, Listy III (2) 25, 31

2. 'o Helenie – młodszej siostrze macochy Żeromskiego, jednocześnie jego kochance' (1)

Odebrałem dziś list od Heli. Poczciwa ***moja*** *zapytuje – czemu nie piszę. Sam nie wiem, co odpowiedzieć na to.* Dzien II 161

Wyrażenia:

– *poczciwa* Dzien II 161

3. 'żona' (1)

Gdybyż to ***moja*** *przyszła była choć troszkę do emacypowanej podobną!* Dzien II 121

Wyrażenia:

– *moja przyszła* Dzien II 121

(7): Dzien II (2) 121, 161, Listy I (3) 189, 250, 338, Listy III (2) 25, 31

MONIKA (5)

'córka Żeromskiego i Anny Zawadzkiej'

Przesyłam najserdeczniejsze pozdrowienie dla Szanownych Państwa od nas obojga i ***Moniki*** *oraz wyrazy prawdziwego szacunku* Listy VI 171

Wyrażenia:

– *córka moja Monika* Listy VI 179
– *nasza* Listy VI 381

Frazy:

– *zbiera kwiaty, liście, muszle, marki, a cieszy się wszystkim, jakby ten przecudowny świat dla niej właśnie został tutaj zastawiony* Listy VI 386

(5): Listy VI (5) 171, 179, 381, 382, 386

MONOGAMIA (1)

'małżeństwo jednej kobiety i jednego mężczyzny'

Zresztą Ty wiesz, że we mnie jest jakaś mania ***monogamii*** *– nie mógłbym to darmo! Ja kocham każdą kroplą krwi* Listy I 165

MRYGAĆ (1)

'żart. gw. zalecać się (p.)'

– Proszę ja pana dobrodzieja, ten, którego tu pan dobrodziej widzi, nicpoń, zalecał się także do nieboszczki Sroczanki… W zimie ani utrzymaj! Tu bydłu trza zadawać, a ten drze pod okna Sroki – ***mrygać*** *na nieboszczkę, Panie świeć jej…* Eleg 268

MUMA (1)

'familiarnie, pieszczotliwie o Monice – córce Żeromskiego i Anny Zawadzkiej'

***Muma** z matką jest dziś w Genui – byłyby się dopisały do tego listu, choć już brak miejsca.* Listy VI 382

MY TROJE (1)

'nowa rodzina Żeromskiego, tzn. Anna Zawadzka, Żeromski oraz ich córka Monika'

*Przesyłając serdeczne pozdrowienia od **nas trojga**, łączę od siebie wyraz najserdeczniejszej przyjaźni* Listy VI 387

MYŚL (1)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

*a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi życie moje, krew mojego serca, źrenicę mych oczu, **myśl** mego mózgu, duszę moją i oddech.* Listy I 248

Wyrażenia:

– *myśl mego mózgu* Listy I 248

N

NACZELNIKOWA (2)

'żona naczelnika'

*stawała w wąskich drzwiczkach przepierzenia pani **naczelnikowa**, dygała i usiłowała bawić mię rozmową.* Anan 49

Frazy:

– *pani naczelnikowa dygała i usiłowała bawić rozmową* Anan 49

(2): Anan (1) 49, Dzien III (1) 306

NADDZIAD (6)

'daleki przodek, antenat; pradziad (p)'

*prężą się siły, czyny, żądze i idee **naddziadów**, wieczyście wstające z martwych.* Róża 44

Wyrażenia przenośne:

– *idee naddziadów* Róża 44
– *kości naddziadów* Wiatr 20
– *pokłady zwłok i kości naddziadów* Wis 20
– *skarbiec naddziadów* Pow 90

(6): Listy V (1) 334, Pop I (1) 38, Pow (1) 90, Róża (1) 44, Wiatr (1) 20, Wis (1) 20

NAJDROŻSZA / NAJDROŻSZY (12)

'forma adresatywna kierowana do ukochanych osób w rodzinie: żony, narzeczonej, syna'

*Moja **Najdroższa**, przepraszam Cię, że robię Wam moją osobą tyle ambarasu, ale cóż począć!* Listy I 35

Wyrażenia:

– *moi najdrożsi* Listy V 30 [tu: do syna Adama i żony Oktawii]
– *moja* Listy I 35, 85, 178, 183, 228, Listy II 392, Listy III 28, 30
– *mój* Listy V 110

(12): Listy I (7) 35, 85, 178, 183, 228, 263, 325, Listy III (2) 28, 30, Listy V (2) 30, 110, Listy II (1) 392

NAJMILSZA (5)

'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej, żonie Żeromskiego'

*Już teraz przyjedź, moja najdroższa, **najmilsza**, najświętsza. Zachowam się. Jak każesz, zrobię wszystko, co zechcesz – tylko przyjedź.* Listy I 178

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 178, Listy III 16, 89, 133

(5): Listy III (3) 16, 89, 133, Listy I (2) 178, 239

NAJMŁODSZY (2)

'o najmłodszym dziecku w rodzinie'

Moje pospieszne roboty przerywa mi ***najmłodszy*** *p. Łubieński… Cóż za trapiduch!* Dzien III 21

Wyrażenia:
– *p. Łubieński* Dzien III 21

(2): Dzien III (1) 21, Dzien IV (1) 289

NAJSŁODSZA (4)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego; najdroższa (p.)'

A może Ty przyjedziesz? Może taki cud będzie? Może się tak los uśmiechnie, może będzie takie szczęście? Nie, ***najsłodsza****?* Listy I 126

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 157, 181

(4): Listy I (4) 126, 157, 181, 325

NAJŚWIĘTSZA (1)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Już teraz przyjedź, moja najdroższa, najmilsza, ***najświętsza****. Zachowam się. Jak każesz, zrobię wszystko, co zechcesz – tylko przyjedź.* Listy I 178

Wyrażenia
przenośne:
– *moja* Listy I 178

NAJUKOCHAŃSZA (1)

'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Może napiszesz, moja ***najukochańsza****, do Wiednia pod moim adresem* Listy I 89

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 89

NAJUKOCHAŃSZY (1)

'z miłością, familiarnie o Adamie – synu Żeromskiego'

Kłaniam się mojemu syneczkowi najmilszemu. Żeby tylko był zdrów i rósł, mój ***najukochańszy****!* Listy III 135

Wyrażenia:
– *mój* Listy III 135

NALEŻEĆ DO KOGO (1)

'być czyją żoną'

Pół życia dałbym za to, by mi myśl, że Helena ***należy*** *w tej chwili* ***do Leona****, była obojętną.* Dzien II 387

Zwroty:
– *do Leona* Dzien II 387

NAŁOŻNICTWO (1)

'nieślubne pożycie kobiety z mężczyzną'

W oczach brata Iwona rozwinęło się i stało aktem codziennym wiarołomstwo, zdrada, ***nałożnictwo*** *i cudzołóstwo, jakich dopuszczali się Krzyżacy bezkarnie.* Wiatr 166

NARODZIĆ SIĘ (2)

'o dziecku, urodzić się, przyjść na świat'

Narodził się *był w Polsce człowiek jeden, a nazywa się tak samo jak my obaj – Baryka – człowiek genialny.* Przed 72

(2): Dzieje II (1) 9, Przed (1) 72

NARODZINY (1)

'przyjście na świat, urodzenie się dziecka'

a już i u Niemiaszków okazał się potężny ubytek ***narodzin****.* [...] *w osadach wielkofabrycznych ubywa tego z tak piorunującą szybkością, że się przecie*

moraliści tamtejsi zdecydowali w państwowo-patriotycznym porywie na wielożeństwo! Naw 82

Wyrażenia:

– *potężny ubytek narodzin* Naw 82

NARZECZENI (7)

'narzeczony z narzeczoną, para'

***Narzeczeni** ukazali się we drzwiach, minęli granitowe schody i weszli w aleję.* Cien 282

*Gdy para **narzeczonych** cokolwiek się oddalała, żeby wśród uśmiechów szeptać o swych sprawach, Hipolit z cicha uświadamiał Cezarego* Przed 153

Wyrażenia:

– *dwoje* Dzien VI 12

– *para* Przed 154

(7): Przed (3) 153, 154, 239, Cien (2) 282, 284, Dzien VI (1) 12, Listy I (1) 83

NARZECZEŃSKI (1)

'dotyczący narzeczeństwa, związany z nim'

*Umówiliśmy się, że gdy odjedzie, ja zawsze będę siedziała w oknie dopóty, dopóki latarnie jego wolanta będzie w polach widać. Tak o to prosił! Tak błagał! Jest to potrzebne dla jego spokoju, dla ciszy jego **narzeczeńskich**, przedślubnych snów.* Przed 199

Wyrażenia

przenośne:

– *sny* Przed 199

NARZECZEŃSTWO (3)

'okres od zaręczyn do ślubu'

*Nigdy go nie kochała bardzo, nawet w epoce **narzeczeństwa** – toteż teraz myślała o nim z niechęcią i niesmakiem.* Oko 149

Wyrażenia:

– *epoka narzeczeństwa* Oko 149

– *narzeczeństwo z Rożkowem* Urod 188

(3): Urod (2) 187, 188, Oko (1) 149

NARZECZONA (58)

'kobieta zaręczona'

– *Bagatela... A czy jest już przynajmniej pańską **narzeczoną**? Wolnoż wiedzieć?* Oko 174

Wyrażenia:

– *do szaleństwa zakochana* Dzieje I 161

– *Kamieńskiego* Listy IV 150

– *młoda* Ponad 14, Urod 197

– *moja* Listy I 149, 233, 234

– *moja, Józia* Dzien II 282

– *narzeczona syna* Tur 310

– *pana Rogowicza* Mog 107

– *Rogowicza* Mog 126

– *Teodora* Dzien VI 66

Zwroty

przenośne:

– *chełpić się narzeczoną, pysznić się jej olśniewającą, wszechwładną pięknością, jej każdym ruchem, gibkim jak drżenie młodej gałęzi* Ludz II 289

– *odbić narzeczoną* Dzien odn 143

Frazy

przenośne:

– *nie można broić będąc narzeczoną* Mog 126

(58): Mog (12) 87, 89, 90 (2), 92, 95, 107 (2), 126 (4), Listy I (9) 106, 149, 158, 176 (2), 202, 233, 234, 240, Przed (7) 183, 197 (2), 204, 216, 239, 274, Dzien odn (4) 105, 119, 143, 189, Dzien I (3) 124, 155, 162, Dzien VI (3) 61, 66, 127, Naw (3) 189, 221, 224, Dzieje I (2) 161, 242, Ludz II (2) 289, 336, Ponad (2) 14, 35, Urod (2) 197, 211, Cien (1) 283, Dzien II (1) 282, Dzien III (1) 119, Listy IV (1) 150, Oko (1) 174, Róża (1) 159, Tur (1) 310, Wiatr (1) 230, Zam (1) 140

„NARZECZONA" (1)

'dziewczyna, która tylko w myślach jest narzeczoną'

*Judym był jakby szalony na samą myśl, że zobaczy swoją **„narzeczoną"**. Tak ją mianował w myślach, chociaż nigdy jeszcze nie wyjawił jej ani swojej miłości, ani prośby o rękę.* Ludz II 271

Wyrażenia:
– *swoja* Ludz II 271

NARZECZONY (48)
'zaręczony mężczyzna'

Panienka bezwiednie wstępowała w ślady ***narzeczonego***. Cien 288

Rozłucki zażądał, ażeby do owego malarza napisała list z oświadczeniem, iż ma ***narzeczonego****, który jest jej ukochanym i jedynym* Urod 123

Wyrażenia:
– *domniemany* Suł 56
– *Janinki* Dzien VI 61
– *Kamy* Urod 277
– *legalny* Przed 238
– *młody* W sid 237
– *mój* Ponad 32, Przed 239
– *najzupełniejszy* Naw 208
– *narzeczony doktor* Dzien odn 165
– *niesłychanie zazdrosny* Przed 191
– *nieszczęśliwy* Urod 191
– *panny Orsetti z Ujazdu* Dzien VI 21
– *szczęśliwy* Urod 123

Zwroty:
– *kochać swego narzeczonego bałwochwalczo, romantycznie* Ponad 19
przenośne:
– *wejść w konstelację narzeczonego* Listy I 165

(48): Przed (9) 150, 191 (2), 193 (2), 204, 238, 239 (2), Urod (8) 123 (2), 187, 191, 207, 211 (2), 277, Dzien odn (5) 122 (2), 157, 158, 165, Cien (4) 288 (2), 289, 294, Dzien VI (4) 21, 128, 204, 344, Dzieje I (3) 161, 256, 258, Ponad (3) 19, 30, 32, W sid (3) 237, 238 (2), Listy I (2) 165, 208, Mog (2) 98, 127, Naw (2) 208, 221, Suł (1) 56, Tur (1) 207, Zam (1) 134

„NASUNĄĆ" (1)
'swatać, kojarzyć małżeństwo'

Jeżeli siostra jego jest tak sympatyczną, miłą, rozumną, naturalną, szczerą i oryginalną naturą jak on, to w samej rzeczy warto by ją ***„nasunąć"*** *doktorowi*. Listy I 261

Zwroty:
– *doktorowi* Listy I 261

NASYCIĆ SIĘ (1)
'przen. doprowadzić się do odczucia pełnej satysfakcji miłosnej, zaspokoić żądze'

mówił do siebie, że przecie zgwałcił już duszę i ciało tej dziewczyny, posiadł ją, ***nasycił się*** *i powinien mieć dosyć.* Urod 163

NAUCZYCIELOWA (6)
'żona nauczyciela'

O wiele śmielej zbliżała się do sanek pani ***nauczycielowa***. Syz 9

Powitać kawalera! – mówiła coraz śmielej i głośniej ***nauczycielowa****, teraz już specjalnie do Marcina*. Syz 9

(6): Syz (6) 9 (2), 14 (2), 17, 35

NAUCZYCIELSTWO (1)
'małżeństwo nauczycieli'

Obydwoje ***nauczycielstwo*** *schwycili go pod ręce i zaprowadzili przemocą do szkoły.* Syz 15

Wyrażenia:
– *obydwoje* Syz 15

NENKA (1)
'kaszub. narzeczona'

A jak woen w noce złowjeł cezą moersce rebe, stornie abo stornewscje, tak wden z rena szed spać, a jego bjałka, ***nenka****, sostra abo corka rozwieszała nete na szteki, abo knepele, abo bjeżeła z nałowjonemi rebami do miasta.* Wiatr 262

NIAŃCZYĆ (3)

'opiekować się małym dzieckiem; piastować (p.)'

Indianka [...], ***niańcząc*** *zziębnięte, paskudne, chore, kaszlące niemowlę, śpiewała mu swą pieśń ojczystą czy macierzyńską.* Prom 118

Wejście Raduskiego spostrzegła tylko mała dziewczyna i chłopak ***niańczący*** *niemowlę.* Prom 128

Wyrażenia:

– *chore i płaczące dzieci* Przed 71

(3): Prom (2) 118, 128, Przed (1) 71

NIAŃKA (5)

'służąca do piastowania dzieci, opiekunka dziecka; piastunka'

Nie obudziła się wcale, gdy Raduski mijał szybko duszną izbę i wchodził do stancji, gdzie Elżbietka sypiała z młodszą, ***niańką.*** Prom 120

wybrał się Adaś, dwuletni chłopczyk, ochoczo na spacer, prowadzony za rękę przez swą ***niańkę,*** *zażywną i zdrową dziewczynę spod Radomia* Wspom 49

Wyrażenia:

– *młodsza* Prom 120

(5): Char (2) 19, 41, Prom (2) 120, 122, Wspom (1) 49

„NIE WYJŚĆ" (1)

'zostać w staropanieństwie'

Promieniem ich życia jest Felcia, obecnie Balwińska, ciemną stroną – Tekla, która ***„nie wyszła"*** *i, obym była fałszywym prorokiem, zostanie starą panną.* Ludz I 190

NIE ZNAĆ MĘŻCZYZNY (1)

'nie doświadczyć pierwszego stosunku płciowego; być dziewicą'

Wróć mi duszą moją dziewiczą! Wróć mi siłę, kiedym jeszcze ***nie znała mężczyzny*** *i żądz kobiecych, które on we mnie wynalazł.* Dzieje II 9

NIEDOBRA (1)

'z przekorą o Helenie (p.)'

Od dziś za tydzień będę już może u nóg – tej ***niedobrej,*** *w której skarykaturowaną cokolwiek twarz patrzę i patrzę jak idiota. A trzeba już maszerować na dworzec. Śpiewam z radości, że… zobaczę jutro… ciocię Romer. Ale, za tydzień!* Dzien II 396

NIEDOROSTEK (1)

'chłopiec (p.)' (1)

cały lud rybacki z żonami, dziećmi i ***niedorostkami*** *uroczyście wyciągnął na strąd z toni wielki niewód kołowrotny* Wiatr 50

NIEMOWLĄTKO (1)

'z uczuciem o niemowlęciu'

igły w główki ***niemowlątek*** *wtykała* Dum 173

NIEMOWLĘ (15)

'małe dziecko, które nie nabyło jeszcze umiejętności mówienia i chodzenia'

Cóż to on – ***niemowlę*** *czy smarkacz?* Biał 141

Wyrażenia:

– *skrępowane powijakami na sposób staro-włoski* Char 45

– *ubogiego parobka* Ludz I 178

– *zziębnięte, paskudne, chore, kaszlące* Prom 118

(15): Arym (3) 11, 15, 16, Char (3) 45 (2), 46, Listy I (2) 174, 322, Prom (2) 118, 128, Biał (1) 141, Dzieje I (1) 213, Godz (1) 47, Ludz I (1) 178, Pop I (1) 114

NIEMOWLĘCTWO (1)

'okres bycia niemowlęciem'

Ach, ta uczennica! Od ***niemowlęctwa*** *uczy ją po francusku, po niemiecku i po angielsku panna Graess* Dzien V 293

NIEWIASTA (2)

'kobieta zamężna'

Byłaż to ta pierwsza ***niewiasta****, którą był zobaczył na ziemi polskiej* Urod 355

Frazy:

– *męża swego kocha* Listy I 157

(2): Listy I (1) 157, Urod (1) 355

NIEWIASTA-ŻONA (1)

'kobieta, która jest żoną; tu: o narzeczonej – Oktawii Rodkiewicz, którą Żeromski jeszcze przed ślubem traktował jak żonę'

Agnes, moja żono, moja droga żono, moja najsłodsza, moja kochanko-żono. „A która ***niewiasta-żona*** *spać będzie, gdy mąż czuwa – mówi Pismo Święte – niechaj jej mąż w listach nie całuje za karę – pokąd się nie obudzi".* Listy I 157

NIEWOLNICA MĘŻOWSKA (1)

'przen. żona, która pozostaje w całkowitej zależności i władzy swego męża'

I dziś istnieje ten sam płacz kobiety oszukanej, sprzedanej przez rodzinę, ***niewolnicy mężowskiej****, która kocha innego, upadłej i wzgardzonej przez obłudną cnotliwość gromady.* Ludz I 150

NIEŻONATY (2)

'o mężczyźnie niemającym żony'

Mieszkało tam zresztą jedynie paru oficerów ***nieżonatych*** Urod 292

Wyrażenia:

– *oficer* Urod 292
– *robotnik* Ludz I 67

(2): Ludz I (1) 67, Urod (1) 292

NIZANKA PEREŁ I ZŁOTA (1)

'przen. z miłością i podziwem o Helenie (p.)'

Kwiatku ty mój, ***nizanko pereł i złota*** *– czy zniknąć byś miał? Miałżeby z ciebie dym, swęd i kopeć, i zdeptane kwiaty, i strzępy drogich koronek pozostać tylko* Dzien II 68

NOC POŚLUBNA (1)

'pierwsza noc po ślubie małżonków, w czasie której dochodzi do skonsumowania ich związku'

Aleksy, pojąwszy za żonę córkę potężnego cesarza, w ***noc poślubną*** *rozłączył się z żoną* Wiatr 80

NOSIĆ POD SERCEM DZIECIĘ (1)

'przen. być w ciąży'

Istnieją marzenia zakochanej niewinnie i namiętnie, tej, co poczęła i ***pod sercem nosi dziecię****…* Ludz I 150

NOWONARODZONY (!) (1)

'noworodek'

Nowonarodzony*, zwalany w mazi płodowej, wysunął się między uda.* Dzieje I 212

NOWORODEK (1)

'dziecko tuż po urodzeniu'

Porwała się przerażona, namacała palcami i dłonią zacisnęła usta ***noworodka*** *jeszcze zalepione śluzem.* Dzieje I 212

Wyrażenia:

– *usta noworodka jeszcze zalepione śluzem* Dzieje I 212

NOWOŻENIEC (2)

'młody małżonek zaraz po zawarciu związku małżeńskiego'

*Przepraszam, jak nazwisko **nowożeńca**, bo niedobrze słyszałam, choć panowie dosyć głośno krzyczeli.* Dzieje II 29

(2): Dzieje II (2) 29 (2)

NOWOŻEŃCY (1)

'młode małżeństwo zaraz po zawarciu związku małżeńskiego'

*Musimy zdobyć dla pani tego ptaszka. Ale trzeba doskonale zastawić sidła. Jeżeli pani uda się poprowadzić go na kobierzec, mateczka umyśliła włożyć pod poduszkę **nowożeńców** dobry posażek* Grzech 55

Zwroty

przenośne:

– *włożyć pod poduszkę nowożeńcom dobry posażek* Grzech 55

NOWY OBYWATEL ŚWIATA (1)

'przen. nowo narodzone dziecko'

*w przelocie zauważył uszy tej stwory śmiesznie maleńkie, a przecież z niesłychaną dokładnością pasujące do dziwacznej czaszki. Oczy **nowego obywatela świata** były zamknięte, więc nie można było ich zobaczyć i chwalić.* Char 46

NÓŻKA (1)

'mała nóżka dziecka'

*żmija, która dopiero co nacisnęła pęcherz podżębny o różane, opalone ciałko i z rozkoszą przedziwną nasączyła jadu w ranę **nóżki** dziewczyneczki radosnej, zrywającej żółte kaczeńce* Wiatr 58

Wyrażenia:

– *nóżki dziewczyneczki* Wiatr 58

NUMER (1)

'przen. żart. dziecko'

*Pan Ignacy był ojcem dziewięciorga dziatek. Dziewięć **numerów**, proszę łaskawego pana, jak maku* Anan 49

Wyrażenia:

dziewięć numerów jak maku Anan 49

O

OBCY (6)

'ktoś nienależący do rodziny'

*Ty jesteś tak szczęśliwa: jesteś siostra. Ty jesteś tak szczęśliwa: nie jesteś **obca**.* Biał 226

(6): Biał (6) 226 (3), 227 (2), 229

OBIAD (41)

'wspólny rodzinny posiłek spożywany w godzinach południowych; również okazja do spotkań towarzyskich'

*A ledwie spożyto śniadanie i dano folgę dyskusji, która się wyłoniła z przygodnego tematu, jużci Maciejunio wchodzi cichcem ze swymi sprawami i stół, dopiero co sprzątnięty, zaściela czystym obrusem. Znaczyło to, że społeczność nawłocka zmierza ku **obiadowi**.* Przed 178

*Po pracy bywał zapraszany na **obiady** i kolacje, co dawało mu możność spotkań z Tatianą.* Urod 78

Wyrażenia:

– *mięsny* W sid 201
– *proszony, wieczorny* Pom 201
– *skromny, smaczny* Urod 227

– *wspólny* Przed 162

Frazy:

– *odzywa się dzwonek umieszczony w przedpokoju – to zwołują ,,towarzystwo" na obiad* Dzien IV 124

(41): Dzien odn (7) 52 (2), 65, 178, 179 (3), Urod (7) 78 (2), 227, 255 (3), 280, Przed (6) 132, 159, 160, 162, 178 (2), Dzien VI (4) 26, 154, 162, 240, Dzien IV (3) 104, 120, 124, Pom (2) 158, 201, W sid (2) 201, 223, Char (1) 214, Dzien II (1) 257, Dzien V (1) 221, Ludz I (1) 47, II (2) 346 (2), Ponad (1) 66, Syz (1) 170, Wiatr (1) 143, Wier (1) 121

OBIADEK (2)

'z ironią o obiedzie'

Wciąż to samo i to samo. ***Obiadek****, kolacja, noc, sen miły albo niemiły – śniadanie,* ***obiadek****…* Ponad 49

(2): Ponad (2) 49

OBLUBIENICA (4)

1. 'panna młoda' (3)

– Nowożeniec – to niejaki pan Łukasz Niepołomski, antropolog, dość nawet obiecujący. – A ***oblubienica****? Oblubienica? (Jakież to śliczne słowo!)* ***Oblubienica*** *to tak zwana Milady* Dzieje II 29

(3): Dzieje II (3) 29 (3)

2. 'tu: o Oktawii Rodkiewicz, wówczas jeszcze narzeczonej Żeromskiego' (1)

A wreszcie, moja droga, jedna i jedyna ***oblubienico****, całuję Twe usta, pragnąc głęboko, abym nigdy, dokąd żyć będę, nie całował Twych ust inaczej jak w tej chwili* Listy I 183

Wyrażenia:

– *jedna i jedyna* Listy I 183

(4): Dzieje II (3) 29 (3), Listy I (1) 183

OBRAZEK (1)

'przen. z zachwytem o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

Tuchno najdroższa – napisz mi to wyraźnie. Zrobisz to, Tusiuchno, Tutu, Tuteczko moja, najśliczniejszy mój ***obrazku****?* Listy I 274

Wyrażenia:

– *najśliczniejszy* Listy I 274

OBRĄCZKA (5)

'kółko ze szlachetnego metalu noszone na palcu na znak zawarcia małżeństwa'

Splatając jej zesztywniałe palce do snu wiecznego zobaczył również, że złota ***obrączka****, którą przez tyle lat przywykł całować i wyczuwać, iż była niejako częścią ręki, czymś niby kość czy sustaw, wrośnięta w skórę chudej ręki – że ta złota* ***obrączka*** *zdarta została z palca wraz z nieżywą skórą* Przed 42

Wyrażenia:

– *złota* Przed 42, 43

(5): Przed (5) 42 (2), 43 (3)

OBRZĄDEK (1)

'ceremonia ślubna'

Ale to musi być jak się patrzy, wedle ***obrządku****, przed ołtarzem. Żeby wszystkie gromady widziały.* Tur 249

OCHMISTRZYNI (1)

'kobieta mająca nadzór nad żeńską służbą na dworze królewskim lub magnackim; też: kobieta zarządzająca gospodarstwem w dużym majątku; tu: przen. o bardzo opiekuńczej matce'

Była dla Ernesta siostrą, opiekunką i ***ochmistrzynią****, a nieraz czymś bardziej bacznym, pilnym i oddanym, niż on sam był dla siebie.* Pom 199

OCHRONA (6)

‘ośrodek opiekuńczy dla biednych lub osieroconych dzieci; przytułek (p.)’

Zwołali paniusia calusieńką ochronę, kto ta ino kiedy był, i te dzieci, co już nie są w ***ochronie****, ino we szkole* Róża 186

Wyrażenia:

– *calusieńka* Róża 186

Zwroty:

– *chodzić do ochrony* Róża 187

(6): Róża (5) 186 (3), 187, 188, Naw (1) 81

OCHRONIARSKIE (1)

‘w zn. rzecz. dzieci z ochronki’

Zwołali paniusia calusieńką ochronę, kto ta ino kiedy był, i te dzieci, co już nie są w ochronie, ino we szkole, bo już przeszły ***ochroniarskie*** *– i poszliśmy sznurem, parami, umyte, poczesane* Róża 186

OCHRONKA (1)

‘ochrona, przytułek (p.)’

Stadło robotnicze wydaje na świat dziecko. Przytułek albo ***ochronka*** *je kształci, rynsztok dokształca* Naw 81

OCIEC (1)

‘gw. ojciec’

Skądeście, ***ociec?*** Dzien VI 60

OCZEPINY (1)

‘obrzęd weselny symbolizujący przejście ze stanu panieńskiego w zamężny’

Ciekawe są ***oczepiny****, gdy starostowie i drużki zbierają „złote” i „szeląg” dla panny młodej. Przepija później do niej wódką pan młody, a ona mu trzy razy zalewa oczy, ucieka potem i kryje się.* Dzien V 236

OCZY TRZYLETNIE (1)

‘przen. dziecko, które umarło w wieku trzech lat’

Dziecko zachorowało na krosty w gardle i umarło. Jak setki innych… Tysiąc tysięcy razy chciała już przecie zapomnieć, nie myśleć daremnie o oczach, co je piasek zasypał i wyjada – ***oczach trzyletnich****, przez które patrzy stara, jakby stuletnia rozpacz.* Sen o szp 63

ODDAĆ PIERŚCIONEK (1)

‘zerwać zaręczyny’

Kochał się w szesnastoletniej sfrancuziałej Polce, zaręczył się z nią, a przekonawszy się, że jest cokolwiek złośliwą – ***oddał*** *jej* ***pierścionek****.* Dzien III 274

ODDAĆ RĘKĘ (1)

‘wyjść za mąż’

Dlaczegóż pani dostarczyła mi tak niezrównanych piłek do przecięcia krat w oknie więzienia, skoro pani zamierzała ***oddać rękę*** *mojemu bratu?* Róża 159

ODDAĆ SIĘ (4) / **ODDAWAĆ SIĘ** (1)

‘z własnej woli odbyć/odbywać stosunek seksualny z mężczyzną; tu: o stosunkach pozamałżeńskich’

– uderzył ją słowem i pogardliwym spojrzeniem. – I cóż, ***oddałaś*** *mu* ***się?*** Urod 173

Całowaliście się? Tak. – U niego, w nocy, tam? – Tak. – ***Oddawałaś*** *mu* ***się****? Tak. – Ile razy? Nie pamiętam.* Wier 138

Zwroty:

– *oddać się bez cienia namysłu, w ciągu całej nocy, w furii rozpasania, wśród lubieżnych, wymyślnych i zabójczych pieszczot* Wiatr (2) 237 (2)

– *oddać się kochankowi* Wier 123

(5): Dzien II (1) 363, Urod (1) 173, Wiatr (1) 237, Wier (2) 123, 138

ODDECH (1)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi życie moje, krew mojego serca, źrenicę mych oczu, myśl mego mózgu, duszę moją i ***oddech****.* Listy I 248

ODEBRAĆ (1)

‘przyjąć dziecko na świat’

Doktór Wroczyński, ten sam, którego w tych dniach poznałem, ułoży ją na stole i zacznie operacją, zachloroformuje, przyniesie szczypce. Gromada tych kobiet – babki, ciotki – ***odbiorą*** *je, okąpią, podadzą jej.* Dzien III 78

ODKOSZ (1)

‘odrzucenie propozycji małżeństwa; odprawa, rekuza’

Opowiada mi swoje konkury, ***odkosze****, zalecanki, miłostki – poznaję go ze wszystkich stron i przekonany jestem, że do pewnego stopnia jest typowym wyobrazicielem kasty ludzi niezmiernie ciekawej i ważnej społecznie.* Dzien V 179

ODMIENNY STAN (1)

‘ciąża’

Była ***w odmiennym stanie*** *i to ją żenowało w chwili, gdy mąż przedstawiał jej Raduskiego.* Prom 52

Zwroty:

– *być w odmiennym stanie* Prom 52

ODROWĄŻOWA (14)

‘żona księcia Odrowąża’

Pani ***Odrowążowa*** *siedziała w rogu sofy, Salomea przy niej na taborecie.* Wier 127

Wyrażenia:

– *księżna Odrowążowa* Wier 132, 151
– *pani Odrowążowa* Wier 136, 137 (2), 147, 148, 149, 150 (2)

(14): Wier (14) 126, 127, 128, 132 (2), 136, 137 (2), 147, 148, 149, 150 (2), 151

ODSTAWIĆ (1)

‘odstawić od piersi, przestać karmić dziecko piersią’

żona moja bardzo była przygnębiona śmiercią Stasia, tym bardziej że jednocześnie trzeba było ***odstawić*** *malca.* Listy III 124

Zwroty:

– *malca* Listy III 124

ODZIEDZICZYĆ (6)

1. ‘otrzymać spadek po śmierci członka rodziny’ (4)

Pochodzi, jak to mówią, z bardzo dobrego rodu, ***odziedziczył*** *po ojcu majątek – no i puścił go we dwa lata, ale to co do grosza.* Ludz I 135

Mój brat byłby ***odziedziczył*** *po mnie całą schedę. Jest nas tylko dwu na świecie.* Róża 159

Zwroty:

– *nie odziedziczyć nic „prócz nazwiska”* Naw 170
– *odziedziczyć kapitał po ojcu* Dzieje I 56
– *odziedziczyć schedę po bracie* Róża 159
– *po ojcu majątek* Ludz I 135

(4): Dzieje I (1) 56, Ludz I (1) 135, Naw (1) 170, Róża (1) 159

2. ‘przejąć genetyczne cechy fizyczne, psychiczne po przodkach’ (2)

Tatiana Iwanowna była skończenie piękna. Po matce, gruzińskiej szlachciance, ***odziedziczyła*** *rysy z lekka kaukaskie, kształt twarzy, formę oczu, zarys brwi i ust* Urod 45

Wyrażenia:

– *tuberkuły odziedziczone po matce* Dzien VI 248

(2): Dzien VI (1) 248, Urod (1) 45

(6): Dzieje I (1) 56, Dzien VI (1) 248, Ludz I (1) 135, Naw (1) 170, Róża (1) 159, Urod (1) 45

OGNISKO DOMOWE (16) / **OGNISKO** (1)

'przen. dom jako symbol życia rodzinnego; gniazdo rodzinne'

pojechała do domu, do Trebizondowa, do ***domowego ogniska****, do stęsknionego małżonka i ukochanego dziecięcia… Och…* Oko 177

Ach, ja już tak dawno straciłam gniazdo rodzinne! Prawie nigdy go nie miałam. W piątej klasie zaledwie byłam, gdy mię ojciec odumarł. Mamy prawie nie pamiętam… Każda istota ma swe ***ognisko****, swój dach.* Ludz II 365

Wyrażenia:

– *kapłanka domowego ogniska* Dzien II 289
– *spokój domowego ogniska* Dzien II 150
– *stróż domowego ogniska* Dzien VI 213
– *umiłowane świętości domowego ogniska* Dzien IV 323
– *w progach ogniska domowego* Dzien odn 37

Zwroty:

– *zakładać domowe ognisko* Listy I 218
– *mieć swe ognisko* Ludz II 365

Frazy:

– *wygasa domowe ognisko* Ludz I 184

(17): Dzien II (5) 64, 76, 150 (2), 289, Dzien IV (2) 323 (2), Ludz I (2) 66, 184, Dzien odn (1) 37, Dzien VI (1) 213, Listy I (1) 218, Naw (1) 176, Oko (1) 177, Prom (1) 134, Przed (1) 15 / Ludz II 365

OGRODOWCZYK (1)

'syn ogrodnika'

Ona i tak nie bardzo porządna jest panna, choć i ta panna Tereska. Do niej i ten pisarz chodzi, i fornal jeden młody, co z panem Zygmuntem jeździ, chwali się, że z nią spał. A i sam starszy pan złapał ich przecie oboje z ***ogrodowczykiem****.* W sid 241

OJC (5)

'kaszub. ojciec'

Tak ***ojc*** *rzek do starszégo sena: – Jidz i obocz! A może dostaniesz od tych piniędzy.* Wiatr 205

(5): Wiatr (4) 205, 206, 207 (2), Char (1) 53

OJCIEC (803)

'mężczyzna, który ma własne dziecko; rodzic (p.)'

Pan Ignacy był ***ojcem*** *dziewięciorga dziatek.* Anan 49

Mój drogi ***ojcze!*** Dok 8

czy ***ojciec*** *pamięta* Dok 10

Pan Teodor urodził się w mieście Warszawie, bodaj że na Krochmalnej ulicy, gdzie ***ojciec*** *jego szynczek narożny utrzymywał.* Dok 17

Wziąłem po ***ojcu*** *folwark źle prowadzony* Dok 25

Nie mógłbym, proszę ***ojca****, tak prędko, jak tego pragnę.* Dok 40

A ja… a ***ojciec****, mój biedny, ukochany* ***ojciec*** *i dwie siostry, zostaliśmy sami, sami nad mogiłą, nad mogiłą ukochanego, naszego anioła…* Dzien I 46

Z ***ojca*** *na syna przechodził dziedzictwem w jego rodzie hełm stary, roboty prostackiej, pokazujący dokładnie kształt czaszki prapradziada rodu Speerbachów, zwanego Kudłatym Niedźwiedziem z Gaster.* Leg 307

Wyrażenia:

– *biedny* Char 319, Zam 131
– *biedny mój* Dzien I 213
– *choroba ojca* Dzien II 298
– *chory* Dzien I 129
– *chory na serce* Dzien I 213
– *chory ogromnie* Dzien I 216
– *daleki* Przed 29

– *dawno zmarły* W sid 187
– *drogi* Dok 10, Tur 268
– *głupi* Prom 33
– *imieniny ojca* Dzien II 141, Dzien V 227
– *izba ojców* Wiatr 178
– *książki ojca* Przed 156
– *łagodny uśmiech ojca* Przed 20
– *miłość dla ojca* Biał 179
– *mój* Biał 111, 155 (2), 212, Dzien I 111, 230 (2), 251, 305, Dzien II 26, 169, Dzien III 248, 253 (2), Dzien IV 14, 137, Dzien V 205, 295, Echa 79, 80, Listy I 327, Przed 105, 319 (2), Róża 194, Tur 300, 308, Wier 85 (2), 86
– *mój biedny, ukochany* Dzien I 46
– *mój drugi* Listy IV 300
– *mój poczciwy* Dzien I 104
– *nasz* Biał 105, 106, 107, Grzech 18, Tur 295, 297
– *nie ułomek* Ludz I 38
– *nieboszczyk ojciec* Dzien VI 298, Ludz I 51, 52, 54, Pom 130
– *nieszczęsny* Przed 158
– *nieszczęśliwy* Biał 112, Char 239, Pom 153, Urod 199
– *nikomu nieznany ani z fizjonomii, ani z nazwiska* Pom 138
– *Obarówna po ojcu* Ponad 64
– *oblicze zmarłego ojca* Char 101
– *oczy ojca* Char 88
– *oględny* W sid 191
– *ojce moje* Pow 67
– *ojciec Berto* Char 99 (2)
– *ojciec de Granno Granowski* Char 10
– *ojciec dobrodziej* Pop I 137
– *ojciec nieboszczyk* Przed 111
– *ojciec pijak* Dzien III 201
– *ojciec tchórz, niewiadomy z nazwy rozpustnik* Róża 25
– *ojciec-wódz* Urod 313
– *ojciec załamujący ręce nad synem wyrodnym* Syz 113
– *ojcowie koloniści* Zam 8
– *ojcu Antoni na imię* Wier 85
– *ojcu na imię Wincenty* Listy IV 56
– *Olbromski-ojciec* Sen o szp 95
– *opieka ojca* Naw 264
– *osierocony* Char 269
– *piersi ojca* Przed 64
– *pracowite wytrwanie ojca* Naw 13
– *przemoc ojca* Char 100
– *przez pamięć ojca* Róża 175
– *radosne marzenia ojca* Dzien III 179
– *rodzony* Godz 42
– *siwy ojciec w niedoli* Dzien I 100
– *słabszy* Dzien I 233, 248, 250
– *słaby na serce* Dzien I 196
– *słaby ogromnie* Dzien I 196, 208
– *stary* Przed 95
– *stary kufer ojca* Dzien I 99
– *Stojowski-ojciec* Dzien VI 119
– *strata ojca* Wiatr 142
– *stroskany* Pom 153
– *szanowny Ojciec Pana* Listy I 61
– *ślepy* Róża 91
– *śmierć ojca* Dzien I 118, Przed 172, 173
– *śp.* Listy III 224
– *takuteńki* Listy I 274
– *tęsknota za ojcem* Przed 27
– *trumna ojca* Dzien II 301
– *twój* Róża 196
– *ukochany* Dzien IV 137
– *umarły* Char 114
– *wiecznie pijany* Ludz I 109
– *winy ojca* Pom 215
– *własny* Międz 330
– *wypasiony, silny ojciec rodziny* Dzieje I 160
– *zapracowany* Syz 97
– *zawikłany w afery pieniężne* Pom 215
– *zgon ojca* Naw 13
– *zmarły* Przed 111
– *zwłoki ojca* Char 283, Przed 105

ojciec czyj:
– *Antosia* Pom 160, 161
– *chorego dziecka* Pom 154
– *dziecka* Grzech 71
– *dziecka spłodzonego z córką jaśnie pana* Dzien VI 72

– *dziewięciorga dziatek* Anan 49
– *familii* Pom 157
– *Kazia* Dzien III 201
– *licznej rodziny* Wier 47
– *małego ucznia* Syz 164
– *mechanika* Dzien VI 146
– *ojciec dzieciom* Prom 108 (2)
– *pana domu* Urod 256
– *pana Z.* Dzien VI 39
– *paniusi* Róża 187
– *panny Salomei* Wier 121, 122
– *Pawła* Dzien V 165
– *rodziny* Dzieje I 84, Naw 74, Wiatr 221
– *Seweryna* Przed 13
– *Świętopełka Mszczuj Pierwszy* Międz 331
– *uroczej panny Marii* Dzien V 165
– *urodziwego synka* Przed 12

przenośne:
– *cień ojca* Wier 142
– *drugi ojciec* Pom 215
– *kamienne serce ojca* Międz 330
– *mój święty* Dzien VI 270
– *pan całą gębą* Dzien IV 153
– *serce ojca* Char 272
– *śmierć z ręki rodzonego ojca* Międz 329
– *zagadkowy gatunek ojca w rodzaju ludzkim* Pom 153

Zwroty:
– *molestować ojca* Grzech 92
– *objąć urząd po ojcu* Wiatr 219
– *pomścić krzywdy ojca* Wiatr 108
– *ratować ojca* Naw 177
– *rzucić się w objęcia ojca* Zam 133
– *wyręczać ojca w pracy* Syz 157
– *wyrzec się ojca, matki* Róża 83
– *wziąć folwark po ojcu* Dok 25
– *wziąć po ojcu* Róża 169

przenośne:
– *kochać ojca mocą nieprzebraną i szaloną* Naw 176
– *przechodzić z ojca na syna* Leg 307
– *zaprzysiąc co na pamięć ojca* Char 100

Frazy:
– *będzie używał co się zmieści, póki paska starczy* Syz 113
– *jego dzierżawi dobra Stopnickie, moc folwarków i ma kilka wiosek własnych* Dzien VI 20
– *jest koniokradem* Dzien VI 45
– *który nigdy nie karał, nigdy nie łajał, a strofował półżartem, z lekką drwinką, posiadał nad synem władzę żelazną, niezłomną* Przed 20
– *ma głupie głowe* [!] Prom 33
– *nie ma wsi i nie okpiwa nikogo, nie będąc „obywatelem”* Dzien VI 72
– *niedawno umarł* Przed 130
– *odumarł* [kogo] Ludz II 365
– *ojciec i syn spędzali rozkoszne sam na sam* Przed 16
– *ojciec za syna kary nie ponosi* Biał 152
– *Ojciec zabija nowonarodzone córki z zasady, pozostawiając jedną córką na ród cały* Wiatr 74
– *płacze* Dzien VI 328
– *posiada maleńką posiadłość ziemską* Dzien III 230
– *proszę ojca* Dok 40
– *służy we dworze* Syz 161
– *umarł / umiera* Char 99, 100, Dzien I 251, 257, Dzien IV 271, Dzien V 261, Char 97, Dzien III 230
– *umarł na galopujące suchoty* Dzien I 118
– *umarł po wyjściu z więzienia* Przed 172
– *zaginął na wojnie* Przed 38
– *zapadł na zdrowiu* Syz 232

przenośne:
– *oczy ojca i córki znowu się spotkały* Char 240
– *ojciec dogasał* Wier 123
– *ojciec w grobie się przewraca* Naw 19
– *ojciec zielonkowaty melancholik, który od świtu do nocy nie rusza się z miejsca i patrząc w ulicę trawi czas na marzeniu o szwindlach* Ludz I 35

(803): Przed (93) 9 (2), 11, 12, 13, 14, 16 (4), 19 (3), 20 (5), 26 (2), 27, 29 (3), 35, 36, 37, 38 (4), 39, 44 (3), 63 (3), 64 (2), 65, 67, 70, 71 (4), 72, 80, 85 (2), 90, 92, 93, 95 (7), 100, 101, 102, 103 (3), 104, 105 (3), 107, 111 (2), 112, 130 (2), 156 (2), 157, 158, 171, 172 (4), 173 (2), 176, 254, 312, 319 (2), Dzien I (76) 45, 46 (2), 82 (2), 97, 99, 100 (4), 101, 104 (3), 108 (3), 111, 117, 118 (2), 129 (4), 137, 149, 150 (2), 173 (2), 174, 182, 189 (4), 190, 194, 196 (4), 205, 206, 208, 213 (4), 216 (4), 217, 223, 226, 230 (2), 232, 233, 234, 238, 240, 245 (2), 248, 250, 251 (4), 257, 284, 305, Naw (51) 8 (2), 13 (2), 19 (3), 21, 69, 74, 84, 105, 170 (3), 172 (3), 173, 176, 177 (2), 179, 184 (2), 185 (5), 186 (2), 187 (3), 188 (2), 189 (3), 190 (3), 191, 192, 264 (2), 273 (2), 284, 286, Char (41) 10, 20 (2), 22, 24, 29, 34, 44, 53, 67, 68, 78, 88, 89 (3), 90, 92, 94 (2), 97, 99 (3), 100 (4), 101, 114, 124, 239, 240, 269, 272, 277, 282, 283, 311, 319, 344, Zam (39) 8, 66, 67, 71 (2), 96 (3), 98, 103 (5), 104 (2), 110, 118, 129 (4), 130, 131, 133, 134, 141, 155, 157, 164 (2), 200, 201 (2), 202 (4), 206, Syz (35) 13 (2), 14, 52 (7), 89, 96, 97 (2), 101 (2), 113 (3), 120, 121, 157 (4), 160, 161 (3), 164, 203, 209, 222, 232, 234, Biał (34) 101, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 152, 155 (3), 159, 164, 165, 178 (3), 179 (2), 204 (3), 207 (2), 211 (2), 212, 213 (2), 215, 225, 227, 229, Grzech (34) 17 (2), 18 (4), 19, 20, 24 (3), 25, 27, 31, 38, 50 (2), 62, 70, 71 (2), 73 (2), 74, 75 (4), 83, 92, 261, 262, 265 (2), Pop I (33) 11, 12, 27 (2), 43, 47, 52 (3), 58, 61 (2), 62, 77, 78, 86, 88, 90, 94 (2), 120, 121 (2), 122, 134, 136, 137, 138 (2), 139 (3), 141, Wier (29) 30 (2), 42 (2), 47, 55, 67, 77, 83 (2), 85 (4), 86 (4), 100, 107, 114 (2), 121, 122, 123 (2), 142, 151, 152, Ludz I (14) 15, 16, 35, 38 (3), 51, 52, 54, 109, 135, 192, 199, 200, II (12) 238, 239 (2), 264, 312, 315 (2), 319, 328, 346, 365, 366, Tur (26) 199, 211, 220, 224, 248, 260, 261 (2), 262, 265 (3), 266 (2), 268, 270 (3), 276, 285, 294, 295, 297, 300, 308 (2), Urod (25) 23, 33, 34, 37, 40, 46, 63, 81, 114, 122, 128, 133, 138, 144, 167, 183, 199, 224, 225, 256, 259 (2), 283, 313, 384, Dzien VI (23) 20, 39, 45 (4), 47, 50, 72 (2), 104, 118, 119, 128, 146 (2), 162, 207, 221, 270, 279, 298, 328, Dok (22) 8, 10, 12 (2), 13 (4), 17, 25, 32 (3), 37, 38 (2), 39 (3), 40 (3), Wiatr (20) 74, 76, 80, 97, 108, 139 (4), 140, 142 (2), 143, 178, 205, 216, 218, 219, 221, 229, Pom (19) 138, 150, 151, 153 (3), 154, 157, 160 (2), 161 (2), 163, 215 (6), 216, Sen o szp (19) 72, 79 (2), 89, 95, 97, 98, 99 (2), 100 (2), 101, 103, 108 (2), 112, 117, 128, 132, Dzieje I (16) 53, 56, 73, 84, 104, 106 (3), 116, 160, 165, 195, 222 (2), 257 (2), Dzien II (14) 26, 31, 32, 40, 141, 169, 172, 211, 239 (2), 254 (2), 298, 301, Dzien III (14) 49, 79, 90, 179, 201 (2), 203, 230 (2), 248, 253 (3), 260, Róża (13) 25, 44, 65, 83, 91, 167, 169, 172 (2), 175, 187, 194, 196, Dzien V (12) 165 (2), 183, 205 (2), 206, 208, 227, 253, 261, 295, 297, Dzien IV (11) 14, 45 (2), 136 (2), 137 (2), 143, 153, 186, 271, Prom (10) 33 (2), 40, 106, 108 (2), 129, 130 (3), Arym (8) 18 (2), 19, 21, 24, 26, 28, 30, Międz (6) 329, 330 (2), 331, 334 (2), Listy I (5) 61, 240, 274, 285, 327, Suł (5) 11, 23 (3), 29, Dum (4) 128, 136 (2), 171, Roz (4) 149 (4), Uciek (4) 204, 205, 206 (2), W sid (4) 187, 191, 202, 211, Mog (3) 94, 100, 127, Złe prze (3) 61, 63 (2), Dzien odn (2) 59, 140, Echa (2) 79, 80, Listy III (2) 224, 227, Listy IV (2) 56, 300, Oko (2) 121, 171, Ponad (2) 39, 64, Wszys (2) 95, 97, Anan (1) 49, Godz (1) 42, Leg (1) 307, Listy II (1) 9, Listy V (1) 334, Nied (1) 181, O żoł (1) 258, Pow (1) 67

„OJCIEC” (2)

‘o mężczyźnie, który ze względu na swoje zachowanie nie zasługuje na miano ojca’

a gdy je [chore dzieci] *stamtąd* [ze szpitala] ***„ojcowie”****, nasłani przez ekonomów i karbowych, wyciągali do roboty waląc pięścią po karku, nie protestował, bo nie wiedział w imię czego.* Ludz II 215

Toż według świadectwa Shelleya, stary ***„ojciec”*** *Cenci modlił się żarliwie, szczerze i z uniesieniem, ażeby Bóg poraził śmiercią dwu jego synów. Nie jest jednolity, jak u zwierząt, lecz jest wieloraki, złożony i zagadkowy gatunek ojca w rodzaju ludzkim.* Pom 153

(2): Ludz II (1) 215, Pom (1) 153

OJCIEC-MATKA (1)

‘rodzice (p.)’

Jakby, pedzieli, Wiś do takiej szkoły chodził, toby potem ***ojca-matki*** *szanować nie chciał.* Róża 187

Zwroty:

– *nie szanować ojca-matki* Róża 187

OJCOBÓJCA (3)

‘ten, który zabił własnego ojca’

Chodził ślad w ślad – smętny tropiciel – za ***ojcobójcami*** *gryzącymi w sobie na miejscach*

samotnych wiekuiście nie do zgryzienia zabójczy jad wspomnień o ciosie. Wiatr 41

(3): Wiatr (2) 41, 81, Char (1) 69

OJCOBÓJSTWO (1)

'zabójstwo własnego ojca'

*Cezary nie czynił nic takiego, co by było moralnym **ojcobójstwem**, lecz szarpał się w więzach.* Przed 95

Wyrażenia

przenośne:

– *moralne* Przed 95

OJCOSTWO (3)

'bycie ojcem'

*Co to jest **ojcostwo**? – zada sobie pytanie jakiś filozof nowoczesny. Nagromadzi dowodów i wykaże z oczywistością nieodpartą, że **ojcostwo** to złudzenie uczuć, to pewien nawyk moralny* Dok 15

Wyrażenia:

– *szczęście ojcostwa* Róża 83

przenośne:

– *ojcostwo to złudzenie uczuć, to pewien nawyk moralny* Dok 15

(3): Dok (2) 15 (2), Róża (1) 83

OJCOWIZNA (1)

'ziemia, majątek dziedziczony po ojcu; majątek należący od pokoleń do jednej rodziny'

*Wiedział przecie, że ani lasu, ani odległej drogi nie zobaczy, chciało mu się jednak patrzeć z owego wzniesienia ku swej **ojcowiźnie*** Prom 25

OJCOWSKI (53)

'dotyczący ojca, należący do ojca'

*Wszystkimi potęgami **ojcowskiego** serca klnie tę naukę.* Dok 16

*Drzemie nie pod strzechą **ojcowską**, lecz w wąskim przedziale, z głową opartą o drżącą drewnianą ścianę.* Dok 33

*Zabito na jego cześć cielca utuczonego, przyjęto go z miłością bratnią, z **ojcowskim** przebaczeniem… – a oto jakże postąpił?* Róża 167

Wyrażenia:

– *broda* Listy III 235
– *czasy* Przed 29
– *część* Róża 170
– *długi* Dzieje I 258 (2)
– *dubeltówka* Dzien II 201
– *duch* Arym 22
– *flinta* Dzien I 47
– *głowa* Dum 133
– *grunty* Ludz I 189
– *i n e k s p r y m a b l e* Ludz I 40 [*ineksprymable* 'żart. spodnie']
– *katusze* Pop I 88
– *miecz* Międz 330
– *miłość* Dzien I 151, Wier 123
– *nieprzecierpiana ojcowska niedola* Char 88
– *obawy* Przed 143
– *piersi* Przed 63
– *pieszczota* Char 318
– *płacz* Char 89, 272
– *pocałunek* Char 89
– *postać* Char 124
– *przebaczenie* Róża 167
– *ramię* Sen o szp 102
– *ręce* Przed 63, Syz 120 / *ręka* Dzien I 252, Przed 19, Wiatr 41, Urod 132
– *skarb* Przed 35
– *spancer* Syz 17 [*spancer* gw. 'krótki kubrak']
– *stolik* Naw 286
– *szafa* Przed 156
– *ślepe ciosy ojcowskiej ręki* Syz 156
– *trumna* Arym 23, Przed 19
– *uździenica* Przed 21
– *walizka* Przed 19
– *wargi* Dum 133
– *zbliżenie* Char 244

– *zbrodnia* Wiatr 81
– *złoto* Przed 35
– *żal* O żoł 260
– *żałoba* Char 272

przenośne:

– *ciężka pięść* Przed 158
– *serce* Dok 16
– *strzecha* Dok 33
– *szklane domy* Przed 120, 143

Zwroty

przenośne:

– *zejść z ojcowskich oczu* Przed 158

Frazy

przenośne:

– *krew ojcowska w żyłach płynie* Wiatr 85

(53): Przed (13) 19 (2), 21, 29, 35 (2), 63 (2), 120, 143, 156, 158 (2), Char (7) 88, 89, 124, 244, 272 (2), 318, Dok (4) 16, 32, 33, 39, Dzien I (3) 47, 151, 252, Syz (3) 17, 120, 156, Wiatr (3) 41, 81, 85, Arym (2) 22, 23, Dum (2) 133 (2), Dzieje I (2) 258 (2), Ludz I (2) 40, 189, Róża (2) 167, 170, Dzien II (1) 201, Listy III (1) 235, Międz (1) 330, Naw (1) 286, Niedz (1) 188, O żoł (1) 260, Pop I (1) 88, Sen o szp (1) 102, Urod (1) 132, Wier (1) 123

OJCOWSKO-MACIERZYŃSKI (1)

'dotyczący jednocześnie ojca i matki'

Wkręciłem się na trzydziestorublówkę i wzięliśmy ślub między ulewą łez a grzmotami wyrzekań ***ojcowsko-macierzyńskich.*** Prom 72

Wyrażenia:

– *wyrzekania* Prom 72

OJCOWY (1)

'podniośle o czymś, co należy do ojca'

Nie udźwignie już miecza krwawego ręka syna struchlała. Nie wstąpi jego stopa junacka w strzemiona ***ojcowe.*** Wiatr 108

Wyrażenia

przenośne:

– *strzemiona* Wiatr 108

OJCZYC (1)

'podniośle o prawnym synu swego ojca'

Hańba z niej woła ***ojczyców*** *za siwe kudły wleczonych ze siół przez długie mosty w kajdany żelazne, w plenice.* Pow 60

Wyrażenia:

– *ojczyce za siwe kudły wleczone* Pow 60

OJCZYM (3)

'mąż matki w stosunku do jej dzieci z poprzedniego małżeństwa'

Pan Listwa był mężem matki Dyzia i ***ojczymem*** *tego chłopczyka.* Ludz I 131

Wyrażenia:

– *chłopczyka* Ludz 131
– *dobry* Listy I 166
– *wiekowy* Ludz I 131

(3): Ludz I (2) 131 (2), Listy I (1) 166

OJCZYSTY (2)

'należący do ojca, związany z ojcem'

zagasła o nim pamięć ludzka, pamięć ***ojczysta****, pamięć braterska, pamięć synowska* Urod 128

Wyrażenia:

– *pamięć* Urod 128
– *wioska* Wier 132

(2): Urod (1) 128, Wier (1) 132

OKCIA (7)

'pieszczotliwie o Oktawii – żonie Żeromskiego'

Kochana ***Okciu****! Posyłam Ci listy Heni, z których widać, że ona dopiero dziś zjeżdża z Lozanny* Listy IV 95

Wyrażenia:

– *droga* Listy V 275
– *kochana* Listy IV 95, Listy V 271

Frazy:
– *leży* Listy V 247

(7): Listy V (4) 247, 271, 275, 277, Dzien VI (1) 340, Listy III (1) 143, Listy IV (1) 95

OKRADAĆ (1)

‘przen. uwodzić cudzą żonę, tu: chodzi o postępowanie Żeromskiego względem Leona Radziszewskiego, męża Heleny (p.)”

Chciałbym posiadać język, którym można by opisać wszystkie uciechy moje… Takiego nie ma – więc milczę; lecz i dzień dzisiejszy pamiętać będę dobrze. Posuwam się coraz dalej… dalej... Ale się nie cofnę! Gdybyś wiedział, panie Leonie, jak cię ***okradam****!...* Dzien II 299

OKTAWIA (1)

‘żona Żeromskiego’

Kochana ***Oktawio****. Nie mogąc udać się do Ciebie z tą prośbą osobiście – jak w ciągu ostatnich lat tyle razy czyniłem, zwracam się znowu z najpokorniejszą i najżarliwszą prośbą, ażebyś zechciała dać podpis na oświadczeniu, które by umożliwiło nasz formalny rozwód.* Listy VI 505

Wyrażenia:
– *kochana* Listy VI 505

[zob. również hasło PANI, tu wyrażenie *pani Oktawia*]

OLBROMSCY (1)

‘ojciec – Rafał Olbromski i jego syn – Hubert’

Ledwie się drzwi zamknęły i dwaj ***Olbromscy*** *– Rafał i syn jego Hubert – stanęli na ganku, wichura poczęła ich szarpać na wsze strony.* Sen o szp 95

Wyrażenia:
– *dwaj – Rafał i syn jego Hubert* Sen o szp 95

ONO (1)

‘dziecko’

Dzięki mnie przyszło na świat, lecz nie ja chciałam, żeby się zrodziło. Nie ja je z nicości poczęłam. Byłabym z nim na ręku ścigana jak zbrodniarka, a ***ono*** *byłoby przeklęte przez cały rodzaj ludzki.* Dzieje II 9

OPIEKA (5)

‘nadzór (czyj) ustanowiony nad małoletnimi lub innymi członkami rodziny niepozostającymi pod pieczą rodziców’

– Czy ja nie mógłbym jechać z papą? – Nie! Teraz – nie! Później, gdy się sprawa rozwinie, sam cię zawołam. Teraz – nie. Nawet nie proś! Siostry są na twojej ***opiece****.* Tur 228

Zwroty:
– *dać opiekę* W sid 192
– *oddać pod opiekę* Char 299
– *zostać bez opieki* Tur 229

(5): Tur (2) 228, 229, Char (1) 299, Pop I (1) 241, W sid (1) 192

OPIEKOWAĆ SIĘ (1)

‘zajmować się małoletnimi lub innymi członkami rodziny niepozostającymi pod pieczą rodziców’

Kozłowscy ***opiekowali się*** *nią* [Bolesławą – siostrą Żeromskiego] *tyle czasu, cały świat o tym wiedział – i pisać jej nie nauczyli ortograficznie. O, krewni, długi wdzięczności – to najcięższy z łańcuchów, krępujących i gniotących mię.* Dzien II 177

OPIEKUN (21)

1. ‘osoba prawnie sprawująca opiekę nad powierzonym jej dzieckiem’ (19)

W młodocianym wieku osierocony przez rodziców, wzięty byłem przez ***opiekuna*** *całej mojej puścizny* Pop I 33

W tym czasie najbliższe pobratymstwo Rafał zawarł z koleżką Jarzymskim. Był to zamożny chłopiec, sierota, zostający na opiece swego stryja, byłego rotmistrza kawaleryi narodowej. ***Opiekun*** *miał duży majątek w okolicach Siewierza i usiłował ściśle kontrolować wydatki pupila, który rzucał pieniądze na prawo i lewo.* Pop I 241

Za moich czasów rodzice decydowali o takich sprawach bezwzględnie i nieodwołalnie, ***opiekunowie*** *łączyli stadła z rozmysłem i na wiele lat z góry.* Ponad 20

Wyrażenia:

– *dobry* Tur 229
– *poważny* Listy IV 141

(19): Char (5) 287 (2), 317, 336, 345, Listy IV (1) 141, Ponad (1) 20, Pop I (4) 33, 241, 242 (2), Suł (3) 35, 58, 72, Tur (1) 229, Wier (4) 26, 28, 42, 132

2. 'osoba sprawująca opiekę nad rodziną, wszystkimi jej członkami' (2)

W osiem lat później najstarszy syn Teofil, dobrodziej i ***opiekun*** *całej rodziny, zmarł nagle w lesie* Syz 67

Wyrażenia:

– *opiekun rodziny* Syz 67

(2): Przed (1) 224, Syz (1) 67

(21): Char (5) 287 (2), 317, 336, 345, Pop I (4) 33, 241, 242 (2), Wier (4) 26, 28, 42, 132, Suł (3) 35, 58, 72, Listy IV (1) 141, Ponad (1) 20, Przed (1) 224, Syz (1) 67, Tur (1) 229

OPIEKUNKA (5)

1. 'kobieta prawnie sprawująca opiekę nad powierzonym jej dzieckiem' (4)

zdecydował się zapomnieć o miłostce dla Heleny, która ze swą ***opiekunką*** *bawiła wciąż w Berlinie* Pop I 246

Zwroty:

– *być komu opiekunką* Wier 142

(4): Pom (1) 215, Pop I (1) 246, Wier (2) 142, 143

2. 'o Henryce – pasierbicy Żeromskiego, która opiekowała się Adamem – swoim młodszym przyrodnim bratem' (1)

Przez caluteńki czas Twojej nieobecności sprawowała się doskonale, nigdy nie miałem z nią żadnej przykrości, zajmowała się domem. Adaś ma w niej doskonałą ***opiekunkę****.* Listy III 302

Wyrażenia:

– *doskonała* Listy III 302

(5): Listy III 302, Pom (1) 215, Pop I (1) 246, Wier (2) 142, 143

OSIĄŚĆ (2)

'założyć rodzinę i zamieszkać na stałe w jakimś miejscu'

Uradziliśmy byli tutaj w rodzinie, żeby Karusię jakoś wyposażyć. Postanowiliśmy dać jej ten Chłodek w posagu. Zdawało się, że ty ją lubisz. Marzyłem: pobiorą się, ***osiądą*** *na tym Chłodku. Myślałem, że będziemy przez życie nasze sąsiadami.* Przed 250

(2): Listy I (1) 286, Przed (1) 250

OSIEROCIĆ (2)

'umierając, czynić dziecko sierotą'

We dwa lata potem i sama wdowa ***osierociła*** *jedynaka.* Naw 11

Wyrażenia:

– *osierocony przez rodziców* Pop I 33

Zwroty:

– *jedynaka* Naw 11

(2): Naw (1) 11, Pop I (1) 33

OSŁODA (1)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

Twoje listy są dla mnie skarbami i drogim majątkiem, słowa mają te tajemnicze znaczenia, jakie im umie nadawać tylko miłość. Moja duszo,

moje jedyne szczęście, moja pociecho i ***osłodo****… Gdybym Ciebie nie miał, nie chciałbym już żyć.* Listy I 270

„OŚLICA” (3)

‘przen. mało zdolna córka, która nie robi postępów w nauce’

Wandzia nie nadawała się do szóstej klasy. Krótko mówiąc, nie umiała „na wyrywki” tabliczki mnożenia, a wszelkie „słówka” stale wyfruwały z tej jej biednej głowy. Nieszczęsny ojciec rozgniewał się na dobre i nie chciał patrzeć na oblicze tej domowej ***„oślicy”****.* Przed 158

Wyrażenia

przenośne:

– *domowa* Przed 158
– *niepoprawna* Przed 158
– *nieszczęsna* Przed 159

(3): Przed (3) 158 (2), 159

OŚMIORO (1)

‘ogólnie o ośmiorgu dzieciach w domu’

Jestem najstarsza w rodzinie – mówiła jakby w celu obalenia mojego paradoksu – jest nas w domu ***ośmioro****, ojciec ma bardzo małą pensję.* Mog 98

OŚWIADCZYĆ SIĘ (8) / **OŚWIADCZAĆ SIĘ** (2)

‘złożyć / składać propozycję małżeństwa’

Tak wierzę, tak wiem, że choćbym Cię nigdy nie miał zobaczyć, nie zmienię się nigdy, że… śmiem błagać o Twoją rączkę, ***oświadczam się*** *uroczyście wobec Heni i Mickiewicza.* Listy I 195

Raz nawet, odprowadzając ukochaną do domu, ***oświadczył się*** *o jej rękę. Roześmiała się serdecznie.* Sił 102

Nigdy żadnej kobiecie ***się nie oświadczałem****, nie prosiłem o rękę nawet takiej panny Heleny P*[ancer]*, która się we mnie durzyła, miała spory posag i gdzie mię ciągniono.* Listy I 327

Zwroty:

– *uroczyście o rękę* Grzech 263
– *uroczyście wobec Heni i Mickiewicza* Listy I 195
– *z miłością* Dzien V 153

(10): Listy I (4) 133, 195, 327, 336, Naw (2) 208 (2), Dzien V (1) 153, Grzech (1) 263, Mog (1) 101, Sił (1) 102

OŚWIADCZYNY (5)

‘złożenie propozycji małżeństwa’

Mój mały paluszek mi mówił, że tam właśnie nastąpiłyby były wyznania, a nawet ***oświadczyny****.* Uciek 169

Wyrażenia:

– *oświadczyny o rękę pana* Uciek 169

(5): Uciek (4) 169 (3), 218, Ludz I (1) 191

OTROK (3)

‘gw. chłopiec, dziecko’

Otrok *wstępował w strzemię kuszy ze drżeniem serca, wciągał korbą lub hakiem cięciwę grubą na palec.* Wiatr 46

Wyrażenia:

– *przychodni* Wiatr 50
– *wędrowny* Wiatr 50

(3): Wiatr (3) 46, 50 (2)

OWIES (1)

‘przen. duża liczba bardzo małych dzieci’

– Pan radca ma dużą rodzinę? – Ośmioro dzieci, panie. – Dorosłych? – Gdzie! – ***Owies****. Ot – najstarsza ma dziewiętnaście lat, a najmłodsza pięć.* Mog 103

OWOC MIŁOŚCI NIEZWALCZONEJ (1)

‘dziecko z pozamałżeńskiego związku lub kobiety niezamężnej; dziecko poczęte w wyniku gwałtu’

Tropił bowiem chytrze młode dziewczyny ponad brzegami głębokich strumieni [...]*, gdy szukając dogodnego odmętu, ażeby z kamieniem nieudźwignionym u kruchej szyjeczki cisnąć weń płód zrodzony sekretnie. Sekretnie, wbrew prawom i na przekór ustawom, świadectwo hańby niezmytej, zbrodni największej,* ***owoc miłości niezwalczonej*** *i nieodpartej męskiej przemocy.* Wiatr 41

OZDOBA RODZAJU LUDZKIEGO (1)

'przen. dziecko'

Takich dzieci, jakie się tu widuje w Ogrodzie Luksemburskim, nie podobna zapomnieć. To ***ozdoby rodzaju ludzkiego****.* Urod 116

OŻENEK (2)

'ślub, zawarcie związku małżeńskiego'

Od czasu ***ożenku*** *z hrabianką Martwicówną przewróciło mu się wszystko w głowinie do góry nogami.* Biał 192

Wyrażenia:

– *ożenek z hrabianką Martwicówną* Biał 192

przenośne:

– *ożenek z posażkiem* Dzieje II 26

(2): Biał (1) 192, Dzieje II (1) 26

OŻENIĆ (4)

'spowodować, że ktoś zawrze związek małżeński'

Mechesa przywabi, olśni szlachectwem i ***ożeni*** *z panną Wandą* Oko 156

Staszek! No, dobrze. Leć! Każ, żeby ją puściły wolno. Tu ją sprowadź i zamknij. Ale słyszysz – żadnych teraz jamorów! Robota to robota. Żebyś mi jej palcem nie tknął! ***Ożenię*** *cię z tą dzieuchą.* Tur 248

Zwroty:

– *z bogatą Żydówką* Grzech 48
– *z dzieuchą* Tur 248
– *z miłości* Dzien odn 123
– *z panną Wandą* Oko 156

(4): Dzien odn (1) 123, Grzech (1) 48, Oko (1) 156, Tur (1) 248

OŻENIĆ SIĘ (45)

'zawrzeć związek małżeński z kobietą'

Chłop był bezrolny. Miał we dworze służbę, ***ożenił się*** *był przed trzema laty* Cokol 43

Pan Teodor [...] *postanowił* ***ożenić się*** *odpowiednio.* Dok 17

Musiałem ***ożenić się*** *z jakim takim posagiem, gdyż bez tego pozostałbym na zawsze niczym.* Grzech 65

nagle i niespodziewanie „wziął" i ***ożenił się*** *z ubogą jak mysz kościelna emancypantką.* Sił 101

Zwroty:

– *bogato* Dzien I 104
– *młodo z Polką* Echa 85, Sen o szp 85
– *nie badając jej usposobień i charakteru* Dzien III 303
– *nie dla majątku* Dzien VI 126
– *odpowiednio* Dok 17
– *przed trzema laty* Cokol 43
– *w późnym wieku z młodą dziewczyną z prowincji* Pom 216
– *z Helenką* Dzien V 250
– *z inną* Dzien IV 63
– *z jakąś Gryzwidą* Dzien I 110
– *z młodą, piękną i ukochaną, ale szwaczką* W sid 194
– *z p. Jadwigą* Dzien VI 336
– *z panią Ciszkiewicz* Dzien II 246
– *z panią Józefiną* Dzien V 300
– *z panią Lentą* Naw 147
– *z panną Brynicką* Wier 136

przenośne:

– *ożenić się z posagiem* Grzech 65
– *z emancypantką ubogą jak mysz kościelna* Sił 101

Frazy:

– *choćby z najstarszą i najbrzydszą babą, byleby miała pieniądze* Dzien VI 114

– *panna Tereska nie ożeni się z tym Buzowszczakiem* W sid 240
– *Sienkiewicz ożenił się z panną Babską* Listy III 258
– *ze starą, brzydką babą, jeżeli jest bogata* W sid 194

(45): Dzien VI (6) 114, 126, 127, 197, 336, 337, Grzech (5) 44, 65, 67, 71, 264, Dzien III (3) 79, 107, 303, Prom (3) 52 (2), 70, W sid (3) 194 (2), 240, Dzieje I (1) 55, II (1) 33, Dzien I (2) 104, 110, Dzien II (2) 116, 246, Dzien IV (2) 40, 63, Dzien V (2) 250, 300, Oko (2) 122, 175, Wier (2) 136, 138, Cokol (1) 43, Dok (1) 17, Echa (1) 85, Listy I (1) 204, Listy III (1) 258, Naw (1) 147, Pom (1) 216, Przed (1) 11, Sen o szp (1) 85, Sił (1) 101, Syz (1) 222

OŻENIENIE SIĘ (2)

'zawarcie związku małżeńskiego'

W roku 79, w dwa lata po ***ożenieniu się****, mieszkałem w Warszawie na Grzybowskiej. Żona moja wyjechała do Kielc.* Dzien V 59

Wyrażenia:
– *pana J. z panią Zofią jedynie dla majątku* Dzien VI 104

(2): Dzien V (1) 59, Dzien VI (1) 104

OŻENIONY (8)

'mający żonę'

Ożeniony *w początkach kariery z panną prześlicznej powierzchowności* Naw 171

Wyrażenia:
– *bogato ożeniony* Listy II 230
– *z Anastazją* Międz 328
– *z Angielką* Char 11
– *z córką Bolesława Krzywoustego* Międz 325
– *z hr. Turską* Dzien V 295
– *z panną prześlicznej powierzchowności* Naw 171
– *z Polką* Syz 103

(8): Char (2) 11, 344, Dzien V (1) 295, Listy II (1) 230, Międz (2) 325, 328, Naw (1) 171, Syz (1) 103

P

P. (108)

'skrótowa forma od pani lub panna'

Jeżeliby Szanowny Pan raczył zażądać bliższych informacji o ***p.*** *Fleury, udzielić ich może dobrze znająca tę rodzinę* ***p.*** *Symonowiczowa, z domu Młodzianowska, która na każdą z tych kwestii udzieli szczegółowych informacji.* Listy IV 387

Wyrażenia:
– *p. Aniela* Dzien odn 42, 47, 65, 66, 71, 76, 101, 103, 112, 120, 139, 143, 194, 204 (2), Dzien VI 244, 247, 255, 262, 272, 275, 282, 290, 292, 317, 318 (3)
– *p. Antosia Komarnicka* Dzien II 233
– *p. Celina* Dzien III 256, Dzien VI 53
– *p. Dulębina* Listy V 133, 134
– *p. F. Sulkowska* Listy V 132
– *p. Fleury* Listy IV 387
– *p. G.* Dzien VI 294
– *p. Hela* Dzien V 240, Dzien VI 347
– *p. Helena* Dzien II 261, Dzien V 241, 249, Dzien VI 61, 149, 348, 358
– *p. Helenka* Dzien IV 302 (2), 303, 305 (2)
– *p. J.* Dzien VI 340
– *p. Jadwiga* Dzien VI 330 (2), 332, 336, 341, 342, 345, 346, 347, 350, 358, 360
– *p. Janina Górska* Listy V 133
– *p. Jeannette* Dzien IV 194
– *p. Józefina* Dzien VI 126
– *p. Julia* Dzien VI 348
– *p. Lilpopowa* Listy V 194
– *p. Łusia* Dzien VI 71
– *p. Łypacewiczowa* Listy VI 102

– *p. Maria* Dzien V 246
– *p. Maria Ż.* Dzien VI 332
– *p. Michalina* Dzien V 246, 257, 16, 57, 63, 64 (3), 79, Dzien VI 60
– *p. N.* Dzien odn 109
– *p. Natalia* Dzien odn 69 (2), 103, 118, Dzien VI 268, 70
– *p. Oktawia* Dzien VI 335, 340 (2)
– *p. Pigłowska* Dzien II 243
– *p. Stanisława* Dzien odn 118, 126, 176, 183
– *p. Stasia* Dzien odn 168
– *p. Symonowiczowa* Listy IV 387
– *p. Telimena* Dzien IV 110, 123, 168, 170, 175
– *p. Wyleżyńska* Dzien odn 47
– *wyśniona p. Jadwiga* Dzien VI 327

(108): Dzien VI (52) 16, 53, 57, 60, 61, 63, 64 (3), 71, 79, 126, 149, 196, 244, 247, 255, 262, 268, 270, 272, 275, 282, 290, 292, 294, 317, 318 (3), 327, 330 (2), 332 (2), 335, 336, 340 (3), 341, 342, 345, 346, 347 (2), 348 (2), 350, 358 (2), 360, Dzien odn (27) 42, 47 (2), 65, 66, 69 (2), 71, 76, 101, 103 (2), 109, 112, 118 (3), 120, 126, 139, 143, 168, 176, 183, 194, 204 (2), Dzien IV (11) 110, 123, 168, 170, 175, 194, 302 (2), 303, 305 (2), Dzien V (6) 240, 241, 246 (2), 249, 257, Listy V (5) 132, 133 (2), 134, 194, Dzien II (3) 233, 243, 261, Listy IV (2) 387 (2), Dzien III (1) 256, Listy VI (1) 102

PACHOLĘ (1)

'mały chłopiec, dziecko'

Kazubek z sosnowej kory, czarnej albo rumianej jagody pełen, białowłose łużyckie ***pacholę*** *do strzemion mu niesie.* Wiatr 99

Wyrażenia:
– *białowłose łużyckie* Wiatr 99

PACHOLĘCY (4)

'dotyczący dziecka, wieku dziecięcego'

W latach ***pacholęcych*** *bawił się mały Teoś wraz z czeredą młodszego i starszego rodzeństwa* Dok 17

Od lat ***pacholęcych*** *zdradzał niezwykłe zamiłowanie do modlitwy* Pok 79

Wyrażenia:
– *lata* Dok 17, Listy I 138
– *wiek* Syz 150

(4): Dok (1) 17, Listy I (1) 138, Pok (1) 79, Syz (1) 150

PAŁAC (21)

1. 'duża okazała siedziba arystokratycznej rodziny' (18)

wszyscy trzej w czasie oznaczonym wyruszyli do ***pałacu*** *hrabiostwa Nastawów, położonego przy jednej z nowych przecznic* Urod 354

Wyrażenia:
– *grudzieński* Pop I 169
– *najobszerniejszy w okolicy* Przed 182
– *pałac hrabiostwa Nastawów* Urod 354
– *w Odolanach* Przed 189

(18): Dzien IV (2) 107, 108, Dzien V (4) 190 (2), 192, 193, Pop I (2) 169, 173, Przed (7) 81, 155, 181, 182 (2), 189, 210, Suł (1) 64, Urod (1) 354, W sid (1) 203

2. 'duży dom rodzinny, podobny do pałacu' (3)

Taki Stecki obstalowuje sobie u Witk[iewicza] ***pałac*** *w stylu zakopiańskim, formalny pałac, a pisze list jak pan, formalny pan. Wziął kupę pieniędzy i pierwsza rzecz, którą czyni – to wspaniały dom buduje.* Listy III 135

Wyrażenia:
– *formalny* Listy III 135
– *w stylu zakopiańskim* Listy III 135

(3): Dzien V (1) 183, Listy III (2) 135 (2)

(21): Przed (7) 81, 155, 181, 182 (2), 189, 210, Dzien V (5) 183, 190 (2), 192, 193, Dzien IV (2) 107, 108, Listy III (2) 135 (2), Pop I (2) 169, 173, Suł (1) 64, Urod (1) 354, W sid (1) 203

PAŁACYK (5)

'z sympatią o siedzibie rodu'

Bywanie we dworach okolicznych, w starych gniazdach lub nowych, dorobkiewiczowskich

***pałacykach**, nie dawało zbyt wiele rozkoszy.* Naw 147

Wyrażenia:

– *śliczny, nowo zbudowany* Dzien IV 263

przenośne:

– *nowy, dorobkiewiczowski* Naw 147

(5): Dzien IV (2) 108, 263, Dzien VI (1) 25, Naw (1) 147, Przed (1) 261

PAN (68)

'gospodarz, właściciel domu; ojciec, mąż'

*To panów pokój… – Jak to panów? – Nieboszczyka **pana**, Panie mu ta świeć… Chcecie, to idźcie, a ja nie pójdę. – Dlaczego? – Bo nieboszczyk pan nie lubi, żeby mu ta łazić i spokój zamącać… – mruknął kucharz.* Wier 44

Wyrażenia:

– *jaśnie pan* Dzien IV 130 (4), 131 (2), 174, Dzien VI 20, 21 (2), 44, 72 (3)
– *L.* Dzien IV 87 (2), 95
– *Leon* Dzien IV 26, 60 (2), 66, 93 (2), 99, Dzien odn 42 (2)
– *nieboszczyk pan* Wier 44
– *pan Antoni* Dzien IV 104
– *pan dobrodziej* Syz 13
– *pan dwora* Tur 258
– *pan z Cierniów* Urod 286
– *starszy* Pop I 86, Syz 119, 120 (2), Urod 259
– *stary* Dzien I 301, Pop I 85, 245, Urod 259, 259, Wier 81
– *stary pan Borowicz* Syz 119
– *stary pan z Cierniów* Urod 289
– *Stojowski-ojciec* Dzien VI 119
– *z Niecisławic* Dzien VI 81, 102
– *ze Strzelec* Dzien VI 102

(68): Dzien IV (17) 26, 60 (2), 66, 87 (2), 93 (2), 95, 99, 130 (4), 131 (2), 174, Dzien VI (13) 20, 21 (2), 33 (2), 44, 72 (3), 81, 102 (2), 119, Urod (12) 35, 40, 256, 259 (4), 262, 286, 289, 360, 364, Syz (5) 13, 119 (2), 120 (2), Pop I (4) 25, 85, 86, 245, Wier (4) 44 (3), 81, Dzien odn (3) 42 (2), 163, Char (1) 216, Dzien I (1) 301, Listy I (1) 336, Mog (1) 90, Nied (1) 173, Roz (1) 137, Sen o szp (1) 104, Tur (1) 258, W sid (1) 241, Zam (1) 220

„PAN" (2)

'z dystansem o panu (p.)'

*Tam na rogu, w prawym skrzydle jest pracownia nowego **„pana"** – szeroka galeria z górnym światłem.* Zam 220

Wyrażenia:

– *„jaśnie pan"* Dzien VI 33 (2)
– *nowy* Zam 220

PAN DOMU (10)

'ojciec, gospodarz'

*– Zwracam uwagę – ozwał się nagle **pan domu**, milczący zazwyczaj czasu trwania sytuacji naprężonych* – Dzieje I 105

(10): Urod (3) 256, 360, 364, Dzieje I (1) 105, Dzien III (1) 172, Dzien IV (1) 104, Dzien V (1) 296, Dzien VI (1) 45, Listy I (1) 336, W sid (1) 236

PAN I PANI (1)

'państwo, małżonkowie'

*Spełniając życzenie **pana i pani** Witkiewiczów, zasełam Ci od nich pokłon.* Listy I 229

Wyrażenia:

– *Witkiewiczowie* Listy I 229

PAN MŁODY (1)

'mężczyzna tuż po zawarciu związku małżeńskiego'

*Ciekawe są oczepiny, gdy starostowie i drużki zbierają „złote" i „szelągi" dla panny młodej. Przepija później do niej wódką **pan młody**, a ona mu trzy razy zalewa oczy, ucieka potem i kryje się.* Dzien V 236

PANEK (1)

'syn szlachcica'

Już w sławnej szkole wojewódzkiej kieleckiej zbratał się z ***pankiem*** *Niewadzkim, z Węglichowskim i Krzywosądem.* Ludz I 120

PANI (807)

1. 'oficjalna forma grzecznościowa używana w stosunku do kobiety zamężnej lub wdowy' (787)

Jutro prawdopodobnie pojadę do Śmiechowic, a tam będzie ***pani*** *Mania… Ach, jak mię prześladują jej oczy! Mężatka.* Dzien V 188

Pani *Tadeuszowa P*[awlikowska] *miała pełną ložę galopantów, uważałem więc za stosowne nawet nie zaczynać kochać się w niej.* Listy I 149

Pani *Zofia nie chciała wstąpić do Odrobinki, gdyż spodziewała się powrotu męża z Warszawy i nie mogła zaniedbywać swych zajęć gospodarczych.* Oko 129

z daleka, muszę myśleć, że ***pani*** *jest tam z tym mężem, wiecznie dla mnie obca, cudza, na zawsze stracona, pożegnana!* Oko 144

Ale, ale, czy wiesz, Czaruś, że nasza piękna sąsiadka, ***pani*** *Laura, jest już panią Barwicką?* Przed 259

Wyrażenia:

– *A.* Dzien odn 44, 67, 69 (4), 90
– *Adela K* Dzien VI 313
– *Aniela* Dzien odn 42, 47 (2), 49, 50, 51, 56, 65, 70 (4), 71, 74 (2), 79, 80, 81, 86 (2), 88, 90 (2), 97, 98, 100, 101, 102 (2), 104, 118, 128, 137, 147 (3), 148, 149 (2), 161, 164 (3), 167, 176 (2), 177, 178 (3), 179, 183 (2), 186 (2), 188, 189, 190, 191, 193 (5), 194, 213, 214, Dzien VI 237, 238 (2), 239 (2), 240, 241, 245 (2), 246, 247, 251 (2), 254 (2), 255, 257, 259 (2), 260 (2), 268, 269, 270, 279 (2), 284, 285 (2), 286 (2), 288, 291, 294, 295, 296, 301, 304 (3), 306, 311, 313 (2), 314 (2), 317, 319 (3), 320, 321 (3), Listy I 327
– *Artychiewicz* Dzien II 243
– *B.* Dzien VI 72 (2), 79 (2), 80, 103
– *Barwicka* Przed 259
– *C.* Dzien IV 125, 151, 179, 188 (2), 194, 277
– *Chwalisławowa* Dzien odn 113, 167 (2)
– *czcigodna* Listy III 119, 120, 206, 207, Listy IV 47, 48, 291 (2), 353 (2), 354 (2), 358, 359 (2)
– *D.* Dzien odn 84, Dzien VI 301 (2)
– *Dembowska* Listy I 338 (2), Listy III 203 (2), 257, 264, 269, 278, 281, 310, 325, Listy IV 257
– *doktorowa* Dzien II 51, Dzien odn 52, 53, 70 (3), 71, 83, 97, 100, 143, 166, Dzien VI 240 (2), 255 (2), 261, 262
– *doktorowa F.* Dzien VI 251
– *droga pani Oktawia* Dzien VI 346
– *Elżbieta* Dzien IV 65
– *Emilowa* Dzien II 408
– *F.* Dzien odn 103, 183
– *G. (ciocia)* Dzien IV 106
– *G.* Dzien IV 129, 131, 151, 177, Dzien odn 213, 214, Dzien VI 119
– *Gąsiorowska* Dzien IV 104
– *Głowacka* Listy I 265
– *Gromadzka* Listy III 134
– *Gruboszewska* Przed 253
– *Gumowska* Dzien VI 51
– *H.* Dzien III 210, Dzien IV 87, Dzien V 41, 42
– *Helena* Dzien II 146, Dzien III 154, Dzien IV 19 (2), 32, 48, 58, 58, 77, 202, 206, 330 (2), Dzien odn 42 (2), 43 (4), 145, 189, 190, Dzien V 33, 42 (4), 46, 132, 137, 148 (2), 149 (2), 195, 263, Dzien VI 53, 222, 225, 324, 330, Listy I 313 (2), 338
– *Helena R.* Dzien V 128
– *J.* Dzien VI 76, 77, 113 (2)
– *Jacentowa* Syz 103
– *Jadwiga* Dzien V 253, Dzien VI 62
– *Jakowska* Listy I 319, Listy III 95, 134, 138, 281, Listy IV 263
– *Jasieńska* Dzien III 56, Dzien V 252

– *jaśnie pani* Ponad 10, 38, 39, Przed 242, Wier 130
– *jaśnie wielmożna pani Z.* Dzien VI 105
– *Jezierska* Dzien VI 50, 55
– *Jordan* Listy I 221
– *Józefina* Dzien V 298 (2), 303, Dzien VI 9, 11, 13 (3), 14, 15, 18 (2), 22 (2), 27, 28, 45, 46, 47, 71 (2), 143, 148, 180, 212
– *Józefina B.* Dzien VI 221
– *Józefina, całująca się czasami z mężem* Dzien VI 55
– *Józefowa* Dzien I 277 (2)
– *K.* Dzien V 263
– *Kaczkowska* Dzien V 252
– *Kamilla* Dzien IV 65
– *Konstantowa* Dzien V 259
– *Korzonowa* Listy III 61
– *Kościeniecka* Przed 182 (2), 189, 193
– *Laura* Ludz I 151, Przed 197 (3), 198
– *Laura Kościeniecka* Przed 89, 159, 190
– *Leonowa* Dzien II 146, Dzien VI 227 (2)
– *Lilpop* Listy I 246, 247 (2), 255 (2), 260, 324, 326
– *Lipecka* Ludz I 175
– *Lipowska* Listy I 296 (4), 319 (2)
– *literatowa* Dzien odn 70
– *Lucyna* Dzien III 256, Dzien odn 112, 113, 150
– *Ł.* Dzien V 60
– *M.* Dzien V 155, 215, 233 (2), Dzien VI 72
– *Mania* Dzien V 188
– *Marcjanna z Plisztów* Syz 8
– *Maria Albrechtowa* Listy IV 435
– *Maria S.* Dzien VI 137
– *Maria Ż.* Dzien VI 137
– *Męczkowska* Listy III 294
– *Michalina* Dzien V 132, 223, 225, 228, 233, 234 (3), 237, 238 (2), 239 (2), Dzien VI 61 (2), 63, 64, 66, 74, 101, 149, 202
– *Michałowa* Dzien V 108
– *Mierzejewska* Listy III 86
– *moja* Dzien VI 245
– *moja piękna pani doktorowa* Dzien odn 85
– *Motzowa* Listy IV 215
– *N.* Dzien IV 331, Dzien odn 49, 53, 68, 69 (2), 70
– *naczelniczka* Dzien II 282
– *naczelnikowa* Dzien II 282, 303, Dzien VI 324
– *Nagórska* Listy I 319
– *Natalia brzydka, pobożna, cnotliwa, w słowach wytwornie dystyngowana* Dzien V 175
– *Natalia* Dzien odn 49, 51, 55, 56 (2), 64, 65, 67, 70 (3), 73 (2), 74 (2), 76 (2), 79, 94 (2), 113, 118 (2), 21, 128, 132 (4), 147, 157, 161, 255, 268, 287, 305, 309, 320, Ludz II 260 (2), 261
– *Natansonowa* Listy III 174
– *Niemirowa* Dzien IV 331
– *O.* Dzien VI 345, 346, 347, 349, 350 (2), 352, 360
– *obca, cudza, na zawsze stracona, pożegnana* Oko 144
– *Oktawia* Dzien VI 329, 330 (3), 332, 335, 336 (3), 337 (2), 339, 341 (3), 342 (2), 343 (3), 344, 345 (2), 346 (2), 347, 348, 349, 350, 353, 355, 356 (3), 357 (4), 358, 360 (2), 362, 363 (2)
– *Oraczewska* Dzien VI 117
– *P.* Dzien VI 153
– *pani dobrodziejka* Grzech 15
– *pani J, grand-dama* Dzien VI 77
– *Pavanello* Listy III 175
– *piękna pani Granowska* Naw 172
– *Praussowa* Listy III 259, 294
– *R.* Dzien odn 214, Dzien VI 328, 329, 330
– *Rudecka* Wier 137, 150
– *S.* Dzien V 233, Dzien VI 338
– *Seweryna* Dzien IV 228
– *Siemiradzka* Dzien II 129
– *Smoliczowa* Listy IV 294
– *stara* Listy IV 190
– *starsza* Grzech 34, Ponad 87

– *szanowna* Listy IV 88
– *Szetkiewiczowa* Listy III 88
– *Szetkiewiczowa stara* Listy III 88
– *Śnicowa* Char 109, 170 (2), 181, 184, 188, 209, 214, 216, 219, 243
– *T.* Dzien VI 347
– *Tadeuszowa Mielska* Biał 169
– *Tadeuszowa Pawlikowska* Listy I 149
– *Turzycka* Przed 232, 233, 236 (2)
– *Ułaszyn* Dzien odn 204
– *Ułaszyn – stara, brzydka, nieznośna kokietka* Dzien odn 47
– *Wajsmanowa* Ludz II 209
– *Wanda C.* Dzien IV 106
– *Węglichowska* Ludz II 219
– *wielce szanowna* Listy V 204, Listy VI 106 (2), 107, 320
– *wielmożna* Listy II 242 (2), Listy IV 435 (6), Syz 53
– *Wielosławska* Przed 130 (2), 133, 159, 181 (2), 260, 210, 227, 245
– *Wiktorowa* Oko 159
– *Wilczkowicka* Syz 97
– *Witkiewiczowa* Listy I 221 (2), 254 (2), 255, 264, 265, 272, 273, 310, 313, 319, 324 (2)
– *Witkiewiczowa, szeroka, rozłożysta* Listy I 304
– *Wojczyńska* Listy III 301
– *Z.* Dzien odn 52, 53, Dzien VI 121
– *Z. tak ogromna jak szafa kredensowa, ale to zupełnie jak szafa kredensowa* Dzien odn 52
– *Zaleska* Dzien II 242
– *Ziukowa* Listy IV 201
– *Zofia* Dzien VI 50 (2), 53, 102, 103, 104, 115, 116 (3), 119, 120 (4), 121 (5), 125, 145 (2), 146 (4), 270, 301
– *Zydler* Dzien IV 102
– *Zygmuntowa* Dzien V 215, 257, Dzien VI 165, 204 (2)
– *Ż.* Dzien V 155
– *Żółkowska* Dzien III 246
– *Żwirska* Zam 99

przenośne:
– *argusowy wzrok p. M.* Dzien VI 68
– *ładna wniebowstępująca pani Natalia* Dzien VI 262
– *moja złota* Dzien VI 343

Zwroty:
– *mieć feblik do pani doktorowej* Dzien odn 158
– *mieć schadzkę z panią A.* Dzien odn 151
– *pieścić się z panią Helunią* Dzien IV 91
– *szaleć za panią Heleną* Dzien odn 56 / *za panią O.* Dzien VI 364
– *złożyć atencję pani Józefinie* Dzien VI 204

Frazy:
– *pani A. oddawała mi swe wdzięki* Dzien odn 151
– *pani Aniela szaleje z namiętnej dla mnie miłości* Dzien VI 293
– *pani Helena starzeje się* Dzien IV 58
– *pani Józefina, strojna, zgrabna, mogłaby zachwycać w salonie* Dzien VI 47
– *pani Kowalska – żona owego „Towalskiego", co to dwudziestu czterech liter nie wymawiał* Dzien II 228
– *panią doktorową czczę, kocham, uwielbiam* Dzien odn 71
– *Prus chodzi zawsze z panią R.* Dzien odn 212

przenośne:
– *Józefina chwali się swą córką z komizmem dwudziestoletnich matek* Dzien VI 15
– *Michalina znudziła mię i zniecierpliwiła do stopnia n+λ* Dzien VI 68
– *Prus błąka się z panią R.* Dzien odn 210
– *R., kobieta ładna, lecz bezwstydna tak, jak to umieją być bezwstydnymi Messaliny* Dzien VI 63

(**787**): Biał (1) 169, Char (14) 109, 170 (2), 179, 181, 184, 188, 209, 214, 216, 219, 243, 244, 247, Dzien I (2) 277 (2), Dzien II (11) 51, 129, 146 (2), 228, 242, 243, 282 (2), 303, 408, Dzien III (7) 56, 154 (2), 210, 246, 256, 259, Dzien IV (35) 19 (2), 32, 48, 58 (3), 65 (2), 77, 87, 91, 102, 104 (2), 106 (2), 125, 129, 131, 151 (2), 177, 179, 188 (2), 194, 202, 206, 228, 277, 330 (2), 331

(2), Dzien odn (190) 42 (3), 43 (4), 44, 47 (3), 49 (3), 50, 51 (2), 52 (3), 53 (4), 55, 56 (4), 64, 65 (2), 67 (2), 68, 69 (6), 70 (12), 71 (3), 73 (2), 74 (4), 75, 76 (3), 79 (3), 80, 81, 83, 84, 85, 86 (3), 88, 90 (3), 93, 94 (2), 97 (2), 98, 100 (2), 101, 102 (2), 103 (2), 104 (10), 105 (2), 112, 113 (3), 118 (3), 121, 124, 128 (5), 132 (5), 137, 141 (3), 143, 145, 147 (4), 148, 149 (2), 150, 151 (2), 157 (2), 158, 161 (2), 164 (3), 166, 167 (3), 168 (2), 176 (2), 177, 178 (3), 179 (2), 183 (3), 186 (2), 188, 189 (2), 190 (3), 191, 193 (5), 194 (2), 204, 210, 212, 213 (2), 214 (3), Dzien V (51) 33, 41, 42 (5), 46, 60, 108, 128, 132 (2), 137, 148 (2), 149 (2), 155 (2), 175, 188, 195, 215 (2), 223, 225, 228, 233 (5), 234 (3), 237, 238 (2), 239 (2), 252 (2), 253, 257, 259, 263 (2), 298 (2), 303, Dzien VI (254) 9, 11, 13 (3), 14, 15 (2), 18 (2), 22 (3), 27, 28, 45, 46 (2), 47 (2), 50 (3), 51 (2), 53 (2), 55 (2), 61 (2), 62, 63 (2), 64, 66, 68 (2), 71 (2), 72 (3), 74, 76, 77 (2), 79 (2), 80, 91, 101, 102, 103 (2), 104, 105, 113 (2), 115, 116 (3), 117, 119 (2), 120 (4), 121 (6), 125, 137 (2), 143, 145 (2), 146 (4), 148, 149, 153, 165 (2), 180, 202, 204 (3), 212, 221, 222, 225, 227 (2), 237, 238 (2), 239 (2), 240 (3), 241, 245 (3), 246, 247, 251 (3), 254 (2), 255 (4), 257, 259 (2), 260 (2), 261, 262 (3), 268 (2), 269 (2), 270 (2), 279 (2), 283 (2), 284 (3), 285 (2), 286 (2), 287, 288, 291, 293, 294, 295, 296, 301 (4), 304 (3), 305, 306, 309, 311, 313 (3), 314 (2), 317, 319 (3), 320 (2), 321 (3), 324 (2), 328, 329 (2), 330 (5), 332 (2), 335, 336 (3), 337 (2), 338 (4), 339, 340, 341 (3), 342 (2), 343 (4), 344, 345 (3), 346 (4), 347 (4), 348, 349 (3), 350 (3), 352, 353, 355, 356 (3), 357 (4), 358, 360 (3), 362, 363 (2), 364 (2), Grzech (2) 15, 34, Kar (1) 296, Listy I (41) 149, 221 (3), 246, 247 (2), 254 (2), 255 (3), 260, 264, 265 (3), 272, 273, 296 (4), 304, 310, 313 (3), 319 (5), 324 (3), 326, 327, 338 (3), Listy II (2) 242 (2), Listy III (28) 61, 86, 88 (2), 95, 119, 120, 134 (2), 138, 174, 175, 203 (2), 206, 207, 257, 259, 264, 269, 278, 281 (2), 294 (2), 301, 310, 325, Listy IV (26) 47, 48, 88, 189, 190 (2), 201, 215, 257, 263, 291 (2), 353 (2), 354 (2), 358, 359 (2), 435 (7), Listy V (1) 204, Listy VI (6) 106 (2), 107, 242, 320, 354, Ludz I (2) 151, 175, II (7) 209, 219, 260 (4), 261, Naw (2) 172, 222, Nied (2) 173, 175, Oko (25) 129, 133 (3), 134 (2), 138 (2), 142 (2), 143 (2), 144, 159, 162, 163, 167, 170, 171, 178 (4), 179, 183, Ponad (4) 10, 38, 39, 50, 87, 98 (2), 87, Przed (24) 16, 130 (2), 133, 159 (2), 189, 190, 197 (3), 198, 210, 227, 232 (2), 233, 236 (2), 239 (2), 245, 259, 260, Przed (10) 181 (2), 182 (2), 189 (2), 190, 193, 242, 260, Syz (6) 5, 6, 8, 53, 103 (2), Tab (13) 274 (2), 275, 276 (2), 277 (3), 278 (2), 280 (2), 281, Uciek (15) 138, 162, 164 (4), 167 (2), 171, 172 (2), 185, 186 (2), 188

2. ‘dziedziczka, posiadaczka majątku’ (20)

Przyzwyczaiłaś się, moja najdroższa, do myśli, że jesteś ***panią*** *dziedziczką…* Ponad 50

Wyrażenia:

– *pani czternastu folwarków* Dzien V 207
– *pani dziedziczka* Ponad 50

Frazy:

– *pani K, była dziedziczką* Dzien V 224

(20): Dzien V (2) 207, 224, Grzech (2) 15, 34, Nied (1) 175, Ponad (4) 50, 87, 98 (2), Przed (10) 181 (2), 182 (2), 189 (2), 190, 193, 242, 260, Wier (1) 132

(807): Dzien VI (254) 9, 11, 13 (3), 14, 15 (2), 18 (2), 22 (3), 27, 28, 45, 46 (2), 47 (2), 50 (3), 51 (2), 53 (2), 55 (2), 61 (2), 62, 63 (2), 64, 66, 68 (2), 71 (2), 72 (3), 74, 76, 77 (2), 79 (2), 80, 91, 101, 102, 103 (2), 104, 105, 113 (2), 115, 116 (3), 117, 119 (2), 120 (4), 121 (6), 125, 137 (2), 143, 145 (2), 146 (4), 148, 149, 153, 165 (2), 180, 202, 204 (3), 212, 221, 222, 225, 227 (2), 237, 238 (2), 239 (2), 240 (3), 241, 245 (3), 246, 247, 251 (3), 254 (2), 255 (4), 257, 259 (2), 260 (2), 261, 262 (3), 268 (2), 269 (2), 270 (2), 279 (2), 283 (2), 284 (3), 285 (2), 286 (2), 287, 288, 291, 293, 294, 295, 296, 301 (4), 304 (3), 305, 306, 309, 311, 313 (3), 314 (2), 317, 319 (3), 320 (2), 321 (3), 324 (2), 328, 329 (2), 330 (5), 332 (2), 335, 336 (3), 337 (2), 338 (4), 339, 340, 341 (3), 342 (2), 343 (4), 344, 345 (3), 346 (4), 347 (4), 348, 349 (3), 350 (3), 352, 353, 355, 356 (3), 357 (4), 358, 360 (3), 362, 363 (2), 364 (2), Dzien odn (190) 42 (3), 43 (4), 44, 47 (3), 49 (3), 50, 51 (2), 52 (3), 53 (4), 55, 56 (4), 64, 65 (2), 67 (2), 68, 69 (6), 70 (12), 71 (3), 73 (2), 74 (4), 75, 76 (3), 79 (3), 80, 81, 83, 84, 85, 86 (3), 88, 90 (3), 93, 94 (2), 97 (2), 98, 100 (2), 101, 102 (2), 103 (2), 104 (10), 105 (2), 112, 113 (3), 118 (3), 121, 124, 128 (5), 132 (5), 137, 141 (3), 143, 145, 147 (4), 148, 149 (2), 150, 151 (2), 157 (2), 158, 161 (2), 164 (3), 166, 167 (3), 168 (2), 176 (2), 177, 178 (3), 179 (2), 183 (3), 186 (2), 188, 189 (2), 190 (3), 191, 193 (5), 194 (2), 204, 210, 212, 213 (2), 214 (3), Dzien V (54) 33, 41, 42 (5), 46, 60, 108, 123, 128, 132 (2), 137, 148 (2), 149 (2), 155 (2), 175, 188, 195, 207, 215 (2), 223, 224, 225, 228, 233 (5), 234 (3), 237, 238 (2), 239 (2), 252 (2), 253, 257, 259, 263 (2), 298 (2), 303, Listy I (41) 149, 221 (3), 246, 247 (2), 254 (2), 255 (3), 260, 264, 265 (3), 272, 273, 296 (4), 304, 310, 313 (3), 319 (5), 324 (3), 326, 327, 338 (3), Dzien IV (36) 19 (2), 32, 48, 58 (3), 65 (2), 77, 87, 91, 102, 104 (2), 106 (2), 125, 129, 131, 151 (2), 177, 179, 188 (2), 194, 202, 206, 228, 277, 287, 330 (2), 331 (2), Przed (36) 16, 130 (2), 133, 155, 159 (2), 181 (2), 182 (2), 189 (3), 190 (2), 193, 197 (3), 198, 210, 227, 232 (2), 233, 236 (2), 239

(2), 242, 245, 253, 259, 260 (2), Listy III (28) 61, 86, 88 (2), 95, 119, 120, 134 (2), 138, 174, 175, 203 (2), 206, 207, 257, 259, 264, 269, 278, 281 (2), 294 (2), 301, 310, 325, Listy IV (27) 47, 48, 88, 189, 190 (2), 201, 215, 257, 263, 291 (2), 294, 353 (2), 354 (2), 358, 359 (2), 435 (7), Oko (25) 129, 133 (3), 134 (2), 138 (2), 142 (2), 143 (2), 144, 159, 162, 163, 167, 170, 171, 178 (4), 179, 183, Uciek (15) 138, 162, 164 (4), 167 (2), 171, 172 (2), 185, 186 (2), 188, Char (14) 109, 170 (2), 179, 181, 184, 188, 209, 214, 216, 219, 243, 244, 247, Tab (13) 274 (2), 275, 276 (2), 277 (3), 278 (2), 280 (2), 281, Dzien II (11) 51, 129, 146 (2), 228, 242, 243, 282 (2), 303, 408, Ludz I (2) 151, 175, II (7) 209, 219, 260 (4), 261, Ponad (8) 10, 38, 39, 50, 87 (2), 98 (2), Dzien III (7) 56, 154 (2), 210, 246, 256, 259, Listy VI (6) 106 (2), 107, 242, 320, 354, Syz (6) 5, 6, 8, 53, 103 (2), Zam (6) 9, 10, 99, 163, 208, 220, Wier (5) 129, 130, 132, 137, 150, Dzien I (2) 277 (2), Grzech (2) 15, 34, Listy II (2) 242 (2)

PANI DOMU (6)

'gospodyni (p.); żona pana domu'

*W bliskości balkonu widać między drzewami zielone słupy niezgrabnej huśtawki i ową siostrę **pani domu**, kołyszącą się niedbale* Oko 115

*Tam siedział pan Barwicki z książką w ręku. **Pani domu** nie było.* Przed 155

*Wkroczywszy do salonu, zastałem towarzystwo złożone z panny Jadwigi, **pani domu**, pana, kilku pędractwa z ostrzyżonymi przy samej skórze czuprynami i w mniej lub więcej krótkich majtkach* Mog 110

Wyrażenia:

– *pani domu* Mog 110, Przed 16, W sid 213
– *pani domu, tłustawa jejmość, lat ponad 50* Dzien IV 283

(6): Dzien IV (1) 283, Dzien V (1) 123, Ludz I (1) 61, Przed (1) 155, Oko (1) 115, W sid (1) 213

PANICZ (63)

'syn szlachcica, właściciela majątku ziemskiego'

*Toć jaśnie **paniczowi** gadam: jedna woda rwie nad całymi łąkami* Ponad 7

Wyrażenia:

– *chory* Wier 129
– *jaśnie panicz* Dzien IV 174, Dzien V 300, Ponad 7, 8 (2), 9, 11, 62, 63 (2), 65, 68,72, 73, Przed 131
– *młody* Pop I 177, Syz 124, 150, Wier 18
– *panicz z Gawronek* Syz 18
– *panicz z panów* Tur 249
– *z miasta* Przed 178

(63): Ponad (22) 7, 8 (2), 9, 10, 11, 35, 36 (3), 39 (2), 62, 63 (2), 65, 68, 71, 72 (2), 73, 87, Syz (10) 8, 18, 91, 120, 124, 125, 135, 150, 151, 156, Tur (9) 204, 205 (3), 206, 249, 318 (2), 320, Przed (7) 131 (3), 144, 178 (3), Pop I (6) 123 (2), 136, 177, 191 (2), Wier (3) 18, 29, 129, Dzien II (2) 173, 217, Dzien IV (1) 174, Dzien V (1) 300, Listy I (1) 336, Wiatr (1) 89

PANICZEK (8)

'poufale o paniczu (p.)'

*A to, widać **paniczek** nie wie o naszym jeleniu – mruknął strzelec niechętnie.* Pop I 19

Wyrażenia:

– *Hipcio* Przed 131

(8): Syz (4) 91, 121 (2), 134, Pop I (3) 19, 21 (2), Przed (1) 131

PANIENECZKA (5)

'z sympatią o panience (p.)'

*na Świętokrzyskiej, obok poczty, spotkałem moją tak dawno nie widzianą **panieneczkę**.* Dzien III 300

Wyrażenia:

– *moja* Dzien III 300 / *moje* Dzien odn 153, 171

(5): Dzien odn (3) 153 (2), 171, Dzien III (1) 300, Dzien V (1) 193

PANIENKA (116)

1. 'niezamężna kobieta; panna (p.)' (94)

***Panienka** bezwiednie wstępowała w ślady narzeczonego.* Cien 288

Wyrażenia:

– *czarująca* Naw 174

– *dobrze wychowana* Grzech 13, 69
– *dwie cudne* Dzien I 126
– *kochana* Dzien VI 89
– *ładna, z popielatymi włosami* Dzien V 176
– *Łusia* Dzien VI 29
– *mała* Prom 11
– *Małgorzata* Urod 231
– *młoda* Dzien IV 234, 90, Kar 298, Przed 112, 186, Wier 133
– *młoda, niewinna, z towarzystwa* Róża 160
– *młoda, z towarzystwa* Róża 60
– *nieśmiała, niezdecydowana* Przed 210
– *ośmnastoletnia* Dzien V 20, Dzien VI 211
– *panienka Irka* Ponad 71 (2)
– *panienka wyćwiczona w romansach* Grzech 43
– *rozumna* Dzien III 234
– *szesnastoletnia* Przed 325
– *śliczna* Mog 90
– *śliczna, z dużymi oczami i błyszczącymi włosami* Dzien III 279
– *tajne dzieje młodych panienek* Biał 128
– *w stroju wykwintnym* Mog 96
– *wykształcona, wychowana nader starannie* Dzien VI 72
– *z sąsiedztwa* Ponad 26
– *zacna panienka* Grzech 29

Frazy:

– *dwie panienki: jedna ma lat może z 18, druga młodsza, blondynki, w skromnych sukienkach, z długimi warkoczami puszczonymi swobodnie, z manierami swobodnymi warszawianek pewnych, że nie potrzebują szyć* Dzien IV 285
– *ma prześliczne oczy* Dzien VI 29

przenośne:

– *dobre ma serce* Dzien VI 202

(94): Biał (6) 124 (2), 127, 128, 136 (2), Cien (1) 288, Dzien I (1) 126, Dzien III (6) 227, 233, 234, 238, 241, 279, Dzien IV (2) 234, 285, Dzien V (5) 20, 56, 176, 222, 259, Dzien VI (14) 29 (6), 72, 89, 90, 137, 202, 211, 216, 339, Grzech (8) 13, 29, 34, 43, 69, 88 (2), 89, Kar (3) 297, 298 (2), Listy I (1) 336, Ludz I (2) 27, 37, II (2) 243 (2), Mog (2) 90, 96, Naw (2) 174, 206, Ponad (4) 26, 71 (2), 88, Prom (1) 11, Przed (9) 112, 136, 145 (2), 184, 186, 210, 227, 325, Róża (2) 60, 160, Syz (4) 225, 227, 229, 237, Tur (5) 272, 312 (2), 313, 320, Urod (8) 194, 195, 207, 220, 223, 226, 231, 255, W sid (2) 219, 224, Wier (1) 133

2. ‘córka właściciela ziemskiego’ (19)

Przyzwyczaiłaś się, moja najdroższa, do myśli, że jesteś dziedziczką, jaśnie ***panienką****, panią…* Ponad 50

Wyrażenia:

– *jaśnie panienka* Przed 145, Ludz II 243
– *jaśnie panienka z pałacu* Dzien V 193

Frazy:

– *szczęść ci Boże panienko* Wier 86

(19): Dzieje I (7) 222 (2), 223 (5), Ponad (2) 50, 87, Tur (5) 260 (2), 262, 279, 321, Wier (5) 79, 84, 86 (2), 108

3. ‘dziecko, dziewczynka’ (2)

Dzieci państwa Oscalai – był to istny bukiet kwiatów. – Połączenie krwi włoskiej z angielską wydało szczególne typy fizyczne i nadzwyczaj interesujące charaktery. Pan Granowski z żywym zaciekawieniem obserwował we dwu starszych jasnowłosych ***panienkach*** *jak gdyby walkę rasy anglosaskiej o przewagę nad ognistością południa.* Char 11

Wyrażenia:

– *dwunastoletnia* Dzien IV 276
– *starsze, jasnowłose* Char 11

(2): Char (1) 11, Dzien IV (1) 276

4. ‘ukochana kobieta, kochanka’ (1)

Za drugą bytnością – na pniaku znalazłem bukiet bławatków i usłyszałem w głębi lasu głos Natuchny. Spotkałem ją. Jest to śliczna kobieta, a gdy ją się widzi na tle lasu, tę cichutką ***panienkę*** *z dobrymi oczami – boję się patrzeć na nią, gdyż czuję pod powiekami łzy i chaos w myślach.* Dzien odn 69

Wyrażenia:

– *cichutka, z dobrymi oczami* Dzien odn 69

(116): Dzien VI (14) 29 (6), 72, 89, 90, 137, 202, 211, 216, 339, Tur (10) 260 (2), 262, 272, 279, 312 (2), 313, 320, 321, Przed (9) 112, 136, 145 (2), 184, 186, 210, 227, 325, Grzech (8) 13, 29, 34, 43, 69, 88 (2), 89, Urod (8) 194, 195, 207, 220, 223, 226, 231, 255, Wier (8) 19, 79, 84, 86 (2), 108, 133, 137, Dzieje I (7) 222 (2), 223 (5), Biał (6) 124 (2), 127, 128, 136 (2), Dzien III (6) 227, 233, 234, 238, 241, 279, Ponad (6) 26, 50, 71 (2), 87, 88, Dzien V (5) 20, 56, 176, 222, 259, Ludz I (2) 27, 37, II (2) 243 (2), Syz (4) 225, 227, 229, 237, Dzien IV (3) 234, 276, 285, Kar (3) 297, 298 (2), Mog (2) 90, 96, Naw (2) 174, 206, Róża (2) 60, 160, W sid (2) 219, 224, Char (1) 11, Cien (1) 288, Dzien I (1) 126, Dzien odn (1) 69, Listy I (1) 336, Prom (1) 11, Zam (1) 132

„PANIENKA" (3)

'z sarkazmem o panience (p. w zn. 1.)'

*Ze schodów są tylko jedne drzwi: do pokoju… **„panienki"**. **„Panienka"** jest istotą pobudzającą do grzechu: ma warszawskie ruchy, zgrabną figurkę, ładne oczki czarne jak tarki, czarne włosy, głos równy – i śliczne dwie zwinięte turkaweczki w tym miejscu kobiecego ciała. gdzie u innych kobiet bywają… piersi. Cała jej postać mówi wymownie najpiękniejszy w mowie ludzkiej wyraz: prawiczka.* Dzien IV 127

(3): Dzien IV (3) 127 (2), 128

PANIEŃSKI (4)

'dotyczący panny (p.)'

*Panna Wanda zrozumiała nareszcie tajemnicę Adasia **panieńskim** instynktem.* Oko 140

Wyrażenia:

– *instynkt* Oko 140
– *łóżko* Wier 23, 77
– *pokój* Dzien V 246

(4): Wier (2) 23, 77, Dzien V (1) 246, Oko (1) 140

PANIEŃSTWO (3)

1. 'dziewictwo (p.)' (2)

*Ale czy duszę kobiecą zdołasz donieść tam nieskalaną? To znaczy: czy dziewictwo moje, **panieństwo** ciała, nie zostanie kędyś w połowie wysokości?* Róża 165

Wyrażenia

przenośne:

– *panieństwo ciała* Róża 165

(2): Róża (1) 165, Wier (1) 22

2. 'przen. towarzystwo panien na wydaniu, szukających męża' (1)

*No, wobec tego, chciało go, wie pani, zjednoczone **panieństwo** cokolwieczek wylać z towarzystwa. Głosowano.* Dzieje II 30

Wyrażenia:

– *zjednoczone* Dzieje II 30

(3): Dzieje II (1) 30, Róża (1) 165, Wier (1) 22

PANIUSIA (1)

'z sympatią o panience (p.)'

*Jak przyszła, mówię grzecznie: **Paniusia** się napije herbatki z żurawinami… A panna Karolina na to…* Przed 230

PANNA (1156)

'niezamężna kobieta; dziewczyna' (1156)

*Zaczęliśmy chodzić, rozmawiać o panu Domaradzkim i **pannie** Jeannecie, o tym, że ona chodziła do jego pokoju (co zresztą wiem już od panny Telimeny, pani C. i Niemeczki), że… itd. (co wypowiadają panny rumieńcem, mężatki uśmiechem, spuszczeniem oczu) – o tym, jak to oni rozmawiali w ogrodzie* Dzien IV 183

*Ludwik Włodek ma lat 28, jest żonaty z doktorantką medycyny, byłą **panną** Krygier, stypendystką.* Listy II 219

*Nim pani Wawelska i pani Zofia weszły na uliczkę, zdołał przyciągnąć **pannę** Wandę do siebie łagodnie* Oko 127

*oświadczyła, że kiedy dobra po śmierci rodzica… fiu! – ona, **panna** wysokiego rodu, została bez grosza* Oko 172

– *A **panna** jak inne. Cóż cię tak to imię niepokoi? W konkury się wybierasz czy jak?* Urod 208

*Tak, oczywiście, toteż nie myślę jechać do owej **panny** nie tylko w konkury, ale nawet z wizytą.* Urod 208

*Dlatego przecie prowadziłem tę rozmowę, żeby się przekonać, czy pan nie jesteś w **pannie** Ościeniówie zakochany.* Urod 272

Wyrażenia:

– *Adler* Dzien II 126, 129
– *Alina* Listy II 9
– *Anetka* Grzech 38, 43
– *Anna* Grzech 32, 38, 39 (2), 47, 51, 67, 68, 69 (2), 94, Syz 224 (2), 226, 228, 229, 230, 231
– *Anna Zawadzka* Listy IV 302 (2)
– *Antonina* Biał 160, 164
– *Anusia* Syz 224
– *Apolonia* Dzien I 136
– *Augustyna* Dzien IV 104, 107, 151, 200
– *B.* Dzien IV 138, 157 (2), 159, 184, 332
– *B. niewymownie nudna stara dziewica* Dzien VI 126
– *Babska* Listy III 258
– *bal wprowadzający w świat pannę Luci* Dzien VI 70
– *bardzo ładna panna Maria* Dzien V 121
– *Biedronka* Listy V 56
– *Biedrzyńska* Dzien I 162, 249
– *Bronisława* Dzien IV 137, 156, 200 (2)
– *Brynicka* Wier 83, 85, 101, 124
– *bystra, pewna siebie, dowcipna panna Stanisława* Dzien odn 157
– *C.* Dzien IV 104, 193
– *Celina* Dzien II 335, 345 (2), 346, Dzien III 255, 256, 286, Dzien V 41, 63, 64, 153, 159, 196, 201, 258, 263, Dzien VI 57, 60, 73
– *Celina Ż.* Dzien V 219
– *Cetnarowicz* Dzien III 108
– *Cz.* Dzien VI 72
– *Czaplicka (córka inżyniera)* Dzien VI 71
– *Czarnocka* Listy III 33 (2)
– *Dembowska* Listy IV 198
– *dorastająca* Dzien odn 204
– *dorosła* Dzien VI 56
– *dwudziestoletnia* Dzien II 204
– *Dziudzia* Listy VI 31 (2)
– *E.* Dzien IV 153 (2)
– *Eleonora* Dzien IV 120, 121, 132, 152, 154, 195
– *Eleonora D.* Dzien IV 152
– *Eliza Miller* Dzien II 205
– *Ellen Wester* Listy III 66, Listy VI 108
– *emancypowana* Dzien IV 276
– *Emilia* Dzien V 268, Dzien VI 60
– *Emilia Kozłowska* Dzien I 235
– *Emilia S.* Dzien V 195
– *Emma Graess* Dzien VI 22
– *Eugenia* Dzien VI 344, Listy III 311
– *F. Sulkowska* Listy V 133
– *Faustyna* Dzien VI 328, 331, Listy III 159, Listy IV 88, 139, 141, 177
– *Faustyna M.* Dzien odn 213
– *Felicja* Listy VI 158
– *Felicja Sulkowska* Listy V 132 (2), 133
– *Franciszka* Dzien IV 259, 260, Listy III 55, 56, Ludz I 147
– *G.* Dzien IV 179 (2), Dzien VI 292, 294 (2), 310 (2)
– *Gidlewska* Dzien I 162 (2)
– *Graess* Dzien V 293 (4), Dzien VI 48
– *Granowska* Naw 172, 179, 180, 182, 191, 203, 212, 224
– *H.* Dzien V 233
– *Hanna* Listy IV 88
– *Hassman* [córka doktora ze Stepnicy] Dzien VI 71
– *Hela* Dzien V 21, 227, 231, 234
– *Helena* Dzien IV 337, Dzien V 186, 231, 233, 234, 238, 240, Dzien VI 49, 149, 197, 332, 348, Listy I 120, 274 (2), Ludz I 166 (2), 167, 177, II 329, 333, 339
– *Helena Jakob* Dzien I 238
– *Helena K.* Dzien IV 327, Dzien V 43
– *Helena P.* Dzien odn 64
– *Helenka* Dzien VI 147

– *hrabianka Skorupczanka* Dzien VI 77
– *Idalia* Dzien VI 332
– *Irena* Ponad 9
– *Irena Kosmowska* Listy V 8
– *J.* Dzien VI 345, 347, 360
– *Jadwiga* Dzien IV 65, Dzien V 155, Dzien VI 328, 330, 332, 338 (2), 339 (4), 344 (2), 345, 346, 347 (3), 349 (2), 350, 355 (2), 357 (2), 358 (2), 360 (2), 361, 364, Listy I 256 (2), Listy III 281, Roz 137, Listy V 284, Przed 112, 113
– *Jadwiga Sienkiewiczówna* Listy III 281
– *Jadwiga Truszkowska* Listy I 183
– *Jadwinia* Dzien VI 330, 340
– *Jadzia* Przed 112
– *Janina* Grzech 29 (2), 31, 52
– *jaśnie panna* Tur 276, 329
– *Jeannette* Dzien IV 125, 183, 188, 200
– *Joanna* Ludz I 26, 30 (2), 134, 137, 138, II 216, 242 (3), 245, 272 (2), 273, 274 (2), 275 (2), 276, 277, 278, 303
– *Joasia* Ludz I 30, 31, 84, 246, II 271 (2), 276, 288, 357
– *Józefa* Dzien VI 332, Listy III 55, 56
– *Józefina* Dzien VI 45
– *Julia* Dzien VI 332, 347
– *K.* Dzien IV 131
– *Kamila* Dzien II 204, 211, 233
– *Karolina* Przed 127 (2), 130, 134, 135, 136 (2), 138 (2),145, 163 (2), 165, 166, 170 (2), 171, 176, 180, 182, 183, 184 (3), 187, 214, 230 (2), 231, 232 (3)
– *Karolina Szarłatowiczówna* Przed 159, 162, 187, 235
– *Karusia* Listy III 93, Przed 143 (3), 144, 205, 214, 230, 231 (3), 232 (2)
– *Katarzyna S.* Dzien IV 27
– *kochana panna Helena* Ludz I 166
– *kokietująca* Dzien VI 55
– *Konstancja* Syz 142
– *Kosmowska* Dzien II 121
– *Krygier* Listy II 219
– *Krystyna* Róża 56
– *Kucharzewska* Dzien II 114
– *L.* Dzien odn 96, 99 (2), 100, 101, 102 (2), 108, 120, 141 (2), 170, Ludz I 157, 161, 162
– *L. – nauczycielka, cud piękności* Dzien odn 96
– *Lucy* Dzien VI 220
– *Lucyna* Dzien odn 164, Dzien VI 60
– *ładna* Listy I 202
– *ładna Eleonora D.* Dzien IV 263
– *Łucja* Dzien V 292 (2), 293, 304, Dzien VI 17, 22, 43, 47, 50, 55 (2), 78, 115, 120, 147, 219
– *Łusia* Dzien VI 48
– *M.* Dzien III 243, Dzien IV 131, 137, 138
– *M. Rodziewicz* Dzien V 88, 178
– *Malinowska ogromnie brzydka lecz bogata panna* Dzien I 136
– *Małgorzata* Urod 207, 208, 221, 236 (3)
– *Małgorzata Ościeniówna* Urod 270
– *Maria* Dzien II 109, 115 (2), Dzien III 127, 173, Dzien IV 107, 110, 117, 118 (2), 120, 123, 131, 136, 145, 200, Dzien V 165, 227, 233, 238, 239, 245, Dzien VI 138, Listy VI 66
– *Maria G.* Dzien IV 222
– *Maria Ł.* Dzien III 121
– *Maria („Mizia")* Dzien VI 66
– *Maria P.* Dzien V 288
– *Maria Ratyńska* Listy V 31
– *Maria Weryho* Listy I 339
– *Marie* Dzien IV 104, 158 [lp]
– *Marie G.* Dzien IV 295 [lp]
– *Marie Gąsiorowska* Dzien IV 104
– *Marta Marchlewska* Listy IV 182
– *Maryla Radziszewska* Dzien II 75
– *Marzeńka* Urod 226, 238, 258
– *Maud Denis* Listy V 156
– *miejska* Ludz I 194
– *Mija* Wier 56, 58, 66 (2), 80, 91, 108, 115, 128, 137
– *„Mizia"* Dzien VI 78
– *młoda, dobrze wychowana* Grzech 93
– *młodociana panna Karusia* Przed 132

– *młodziutka* Przed 284
– *modna* Wier 21
– *Molendzińska* Listy VI 102
– *Mortkowiczówna* Listy VI 176
– *najładniejsza panna w Nałęczowie* Listy III 278
– *Natalia* Listy I 327, Ludz I 27, 29, 113, 137, 138 (4), II 245
– *Netka* Ludz I 30
– *nie bardzo porządna panna* W sid 241
– *niełądna* Ludz II 349
– *Okszyńska* Przed 232
– *Orsetti z Ujazdu* Dzien VI 21
– *Orszeńska* Ludz I 139
– *Ościeniówna* Urod 257, 268, 272
– *Ośniałowska* Dzien VI 128
– *panna prześlicznej powierzchowności* Naw 171
– *panna w pewnym wieku* Uciek 168
– *panna-podlotek* Przed 140
– *Parmen* Grzech 70 (2), 71, 93
– *piękna* Urod 216, Wier 98, 99
– *Podborska* Ludz I 101, 134, II 216 (2), 242
– *Popławska* Listy IV 294
– *pospolita, dobrze urodzona, poprawnie ułożona* Urod 217
– *poważna* Dzien VI 56
– *przerażona* Przed 141
– *prześliczna* Dzien odn 158
– *prześliczna panna Stanisława* Dzien odn 157
– *Raszyńska* Dzien II 130
– *Ratyńska* Listy V 38
– *Reutt* Listy III 101
– *Rodziewicz* Dzien VI 237
– *Romana B.* Dzien V 261
– *S.* Dzien odn 113 (3), 126, 127, 129, 130, 136, 138, 139, 141, 145 (2), 146, 148, 150, 151, 159, 163, 166, 167 (2), 168 (3), 172, 173, 174 (3), 176 (2), 177, 178, Dzien V 56, 202, 233
– *Salomea* Wier 56, 57 (2), 66, 67, 69, 76, 82, 83, 86, 88 (2), 91 (4), 100, 101, 102, 104, 105, 106 (2), 109, 112, 119, 123, 125, 126, 128 (2), 143, 147, 149, 150 (2)
– *Sienkiewiczówna* Listy III 310, Listy IV 256, Listy V 38
– *Skierska* Dzien V 195, 202
– *Skorupczanka* Dzien VI 77
– *Sława* Listy IV 33
– *Stanisława* Dzien odn 112, 113 (4), 118, 119, 120, 121 (4), 122, 126, 127, 128 (4), 130 (2), 132 (2), 133, 137, 138, 139, 143 (2), 145 (2), 147 (3), 148 (2), 150 (2), 154, 156, 157, 159, 163, 164, 166, 171, 173, 174, 175 (2), 180, 181, 182, 183 (2), 187, 194, 195, 197, 213, Listy III 52, 54, 55, 56, 92
– *stara* Ludz I 190, Oko 176, Syz 69, Urod 236, W sid 222
– *starsza* Prom 75
– *Stasia* Dzien odn 129, 132, 164 (2), 165, Listy I 327 (2)
– *Stefania* Dzien V 157
– *Stogowska* Syz 227, 229
– *Sulkowska* Listy VI 119
– *szanowna droga panna Felicja* Listy V 15, Listy VI 164
– *Szarłatowiczówna* Przed 126 (2), 127, 134, 136, 138, 143, 145, 162, 166, 173, 188, 230
– *szesnastoletnia (sic!)* Dzien V 285 [*(sic!)* – żartobliwy komentarz Żeromskiego]
– *Szumowska* Listy III 45
– *Szwede* Dzien VI 81, 82
– *T.* Dzien IV 129, 140, 141 (2), 177, 179, Listy I 133
– *Talia* Ludz I 31
– *Tecia* Dzien III 246, 255, 256
– *Tekla K.* Dzien V 152
– *Telimena* Dzien IV 124, 128, 129, 152, 162, 167, 170, 173, 175, 177, 183, 196
– *Terenia* W sid 229
– *Tereska* W sid 240
– *Vecsera* Dzien VI 120
– *W.* Dzien I 166
– *Wanda* Listy III 293, 295, Listy IV 123, 262, Ludz I 114, II 273, 357, Przed 161,

186, 187 (4), 206, 207, 210, 222, 223, 231, 232 (2), 233 (2)
– *Wanda Okszyńska* Przed 158, 159, 179, 185, 205, 210, 230, 235
– *Wandzia* Przed 158 (2), 159 (2), 160, 185 (2), 186, 205, 207, 210, 230, 231 (2)
– *Weronika* Tur 307
– *Wessa* Dzien VI 120
– *Wester* Listy III 67 (3), Listy VI 345, 354
– *wiejska* Przed 136
– *Wolf* Dzien III 56
– *wysokiego rodu* Oko 172
– *Xenia* Naw 170, 73, 174 (2), 175 (2), 176 (3), 178 (2), 179 (2), 180, 182, 192, 193, 202, 210, 239 (3), Zam 54
– *Z.* Dzien VI 82
– *z „domu" siedleckiego* Przed 24
– *z Litwy* Listy III 53
– *z towarzystwa* Dzien IV 311
– *z towarzystwa, wychowana w zasadach czysto polskiej gentry* Dzien VI 202
– *Zagórska* Listy IV 150
– *Zapaskiewiczówna* Mog 136
– *Zawadzka* Listy IV 302
– *ze dworu* Ludz II 208
– *Zofia* Dzien II 112, 121 (2), 160, Dzien III 201, 229, Dzien IV 276 (2), Dzien V 27, 62
– *Zofia Czarkowska* Dzien I 175
– *Zofia Huisson* Dzien V 288
– *Zosia C.* Dzien V 62
– *Ż.* Listy III 18
– *Żenia* Dzien VI 356
– *„Żenia"* Dzien VI 337
– *Żółtowska* Listy I 299

lm:

– *Bader nienaturalne, napuszone, nieznośne w obejściu* Dzien II 95 (2)
– *C.* Dzien I 222
– *Ch.* Dzien V 225
– *Chojęckie, młodsza bardzo ładna, starsza bardzo brzydka* Dzien V 224
– *Czarkowskie* Dzien I 172, 175
– *dwie panny Marie: Kucharzewska i Jacob* Dzien II 114
– *Helenka Skierska, Marynia Kucharzewska* Dzien V 166
– *Jadwiga i Helena* Listy I 228
– *Jadwiga M., Stefania Z., Kornelia K., Celina Ż.* Dzien V 152
– *Janina, Kazimiera, Helena* Dzien V 213
– *Kornelia, Celina, Jadwiga, Emilia, Tecia* Dzien V 168
– *Kosmowska (Barbara – ten ideał gimnazjum naszego), Lemańska, Borkowska* Dzien I 272
– *Krygier* Dzien II 118
– *Kuczborskie* Dzien II 228
– *Natalia i Joanna* Ludz I 28
– *Natalia, Joanna, Wanda* Ludz I 133
– *panny wchodzące do salonu z całym szykiem* Dzien VI 71
– *Przepiórkowskie* Syz 67
– *pseudomodnie ubrane panny* Dzien odn 38
– *Rafalskie* Dzien II 244
– *S.* Dzien V 224
– *S i Abak.* Listy III 281
– *siedem czy osiem panien B.* Dzien V 202
– *Siepalskie* Prom 43
– *Skupieńska, Karunia B.* Dzien IV 110
– *Sobkowska, Kubkowska, Łebkowska* Dzien III 63
– *Szetkiewiczówny* Dzien VI 341
– *urocze panny Jordan* Listy I 265, 268
– *X i Y* Dzien II 229
– *z towarzystwa* Dzien IV 167

przenośne:

– *arcywykwintna, nieposzlakowana, dystyngowana, wyszukany klejnot towarzystwa* Naw 176
– *bogata 90-tysięczna* Dzien VI 66
– *Jeannette Francuzka czystej krwi* Dzien IV 194
– *Łucja, biedna, nieszczęsna, czysta* Dzien VI 45
– *panna z indyczym móżdżkiem* Grzech 52

– *panny rozmaitego fasonu* Dzien VI 32
– *rozlazła* Przed 141
– *trzy sztuki starych panien z Litwy* Listy III 50
– *z czasów Klementyny z Tańskich Hoffmanowej* Ludz I 191

Zwroty:
– *bałamucić pannę Stanisławę* Dzien odn 120
– *emablować pannę* Uciek 130 / *emablować pannę S.* Dzien odn 118
– *jechać do panny w konkury* Urod 208
– *panna usiłująca wyjść za mąż* Grzech 23
– *robić* [z panny Łucji] *godną męża pannę* Dzien VI 47
– *stać się dorosłą panną* Listy III 302

przenośne*:*
– *dać się porąbać za pannę* Urod 206
– *rozkwitnąć z dziewczynki na pannę* Urod 224

Frazy:
– *Helena, ma lat ze szesnaście* Dzien V 221
– *kokietuje* Dzien odn 120
– *Łucja na żadnej kokieterii jeszcze się nie zna* Dzien VI 55
– *panna, która ukończyła uniwersytet* Ludz I 168
– *panny się nudzą* Dzien VI 148
– *Zofia ze ślicznej warszawianki stała się obrzydliwie tłustą studentką genewską* Dzien IV 221

przenośne:
– [chodzenie do pokoju mężczyzny] *panny wypowiadają rumieńcem* Dzien IV 183
– *Graes, która pluje na mężczyzny wspomnienie* Dzien VI 55
– *panna… 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34… i więcej-letnia może, o powierzchowności średnio- arytmetycznej; mówi po francusku wybornie, mówi o bilu karnym, postępie, literaturze, polityce, astronomii, medycynie* Dzien IV 106
– *„Lucy" ma dobre serce i ośmnaście lat* Dzien VI 196
– *Ludwina (harpia, na którą patrząc czuje się chęć warknięcia i szczeknięcia)* Dzien VI 128
– *strojąminy* Dzien IV 175
– *Telimena mówi tak dużo, że przewyższa wszelkie możliwe granice wielomówności* Dzien IV 110

(1156): Przed (128) 11, 24, 112 (2), 113, 126 (2), 127 (4), 130, 132, 134 (3), 135, 136 (5), 138 (3), 140, 141 (6), 143 (4), 144, 145 (2), 158 (3), 159 (4), 160 (3), 161, 162 (3), 163 (2), 164, 165, 166 (3), 167, 170 (2), 171, 173, 176, 179, 180, 182, 183, 184 (3), 185 (3), 186 (2), 187 (6), 188, 205 (4), 206, 207 (3), 210 (3), 214 (2), 222 (2), 223, 230 (6), 231 (7), 232 (9), 233 (2), 235 (2), 284, Dzien odn (127) 38, 64 (2), 96 (2), 99 (2), 100, 101, 102 (2), 105, 108, 112 (2), 113 (7), 118, 119, 120 (4), 121 (4), 122, 126 (2), 127 (2), 128 (4), 129 (2), 130 (3), 132 (3), 133, 136, 137, 138 (2), 139 (2), 141 (3), 143 (2), 145 (5), 146, 147 (3), 148 (4), 150 (3), 151, 154, 156, 157 (3), 158, 159 (2), 163 (2), 164 (4), 165, 166 (2), 167 (2), 168 (3), 170, 171, 172, 173 (2), 174 (4), 175 (2), 176 (2), 177, 178, 180, 181, 182, 183 (2), 187, 194, 195, 197, 204, 213 (2), Dzien VI (118) 17, 21, 22 (2), 32, 43, 45 (2), 47 (3), 48 (3), 49, 50, 55 (5), 56 (2), 57, 60 (3), 66 (2), 70, 71 (5), 72, 73, 77 (2), 78 (2), 81, 82 (2), 115, 120 (3), 126, 128 (3), 138, 147 (2), 148, 149, 153, 196, 197, 202, 219, 220, 237, 292, 294 (2), 310 (2), 328 (2), 330 (2), 331, 332 (6), 337, 338 (2), 339 (4), 340, 341, 344 (3), 345 (2), 346 (2), 347 (5), 348, 349 (2), 350, 355 (2), 356 (2), 357 (2), 358 (2), 360 (3), 361, 364, Ludz I (54) 16, 17, 24, 26 (3), 27, 28, 29, 30 (4), 31 (2), 90, 101, 113, 114, 133, 134 (6), 137 (4), 138 (6), 139 (2), 147, 157, 161, 162, 166 (3), 167 (2), 168, 177, 184, 190, 191 (2), 194, II (40) 208 (2), 214, 216 (4), 242 (5), 245 (2), 246, 271 (2), 272 (2), 273 (2), 274 (2), 275 (2), 276 (2), 277, 278, 288, 303, 328 (2), 329, 332, 333, 339, 349, 357 (2), Dzien IV (92) 27, 65, 104 (4), 106, 107 (2), 110 (3), 117, 118 (2), 120 (2), 121, 123, 124, 125, 126, 128, 129 (2), 131 (4), 132, 136, 137 (2), 138 (2), 140, 141 (2), 145, 151, 152 (3), 153 (2), 154, 156, 157 (2), 158, 159, 162, 167 (2), 170, 173, 175 (3), 177 (2), 179 (3), 183 (3), 184, 188, 193, 194, 195, 196, 200 (5), 221, 222, 259, 260, 263, 276 (4), 295, 311, 327, 332, 337, Urod (79) 47, 117, 136 (2), 147, 151, 155 (2), 166, 206 (4), 207, 208 (5), 216, 217, 221, 224 (2), 225 (3), 226 (2), 228 (2), 229, 232 (3), 233 (2), 234 (2), 236 (6), 237, 238, 245, 255 (2), 256 (3), 257, 258 (3), 260, 261, 263, 265, 266 (2), 268 (5), 269 (2), 270, 271 (2), 272 (2), 273, 354, 355,

378, Dzien V (73) 21, 27, 41, 43, 56, 62 (2), 63, 64, 88, 121, 152 (2), 153, 155, 157, 159, 165, 166, 168, 176, 178, 186, 195 (2), 196, 201, 202 (3), 209, 213, 219, 221 (3), 224 (2), 225, 227 (3), 231 (2), 233 (4), 234 (2), 237, 238 (2), 239, 240, 243, 245 (2), 258, 261, 263, 268, 285, 288 (2), 292 (2), 293 (5), 304, Wier (68) 21 (2), 42, 56 (2), 57 (2), 58, 66 (4), 67, 69, 70 (3), 76, 80, 82, 83 (4), 85, 86, 88 (2), 91 (5), 95, 98, 99, 100, 101 (3), 102, 104, 105, 106 (2), 108, 109, 112, 115, 119, 123, 124 (2), 125 (2), 126 (2), 128 (4), 129, 137, 143, 147, 149, 150 (2), Naw (61) 170, 171, 172, 173, 174 (2), 175 (2), 176 (4), 178 (2), 179 (4), 180 (2), 182 (2), 190, 191 (2), 192, 193 (3), 195 (2), 196 (2), 197 (4), 198 (2), 199 (2), 200, 202 (2), 203, 204 (2), 205, 206, 210, 212, 216 (2), 218 (2), 222, 224, 239 (3), 241, Oko (43) 127, 133 (4), 134, 137 (3), 138, 140 (3), 141 (3), 149, 167 (2), 168, 170 (4), 171 (6), 172, 174 (4), 175 (3), 176 (2), 177 (3), Listy III (33) 18, 33 (2), 45, 50, 52, 53, 54, 55 (4), 56 (3), 66, 67 (3), 92, 93, 101, 159, 258, 278, 281 (3), 293, 295, 302, 310, 311, Grzech (32) 23, 29 (2), 31, 32, 38 (2), 39 (4), 40 (2), 43 (2), 45, 47, 51, 52 (2), 67, 68, 69 (2), 70 (2), 71, 88 (2), 93 (2), 94, Dzien II (31) 75, 95 (2), 109, 112, 114 (2), 115 (2), 118, 121 (3), 126, 129 (2), 130, 160, 204 (2), 205, 211, 228, 229, 233, 244, 335, 343, 345 (2), 346, Tur (25) 247 (3), 248 (2), 260, 262, 272, 276 (2), 277, 283, 301, 305 (2), 306 (3), 307, 309, 310, 329 (2), 332, 333, Dzien III (18) 56, 63, 108, 121, 127, 173, 201, 227, 229, 232, 233, 243, 246, 255 (2), 256 (2), 286, Listy I (18) 114, 120, 133, 183, 202 (2), 228, 256 (2), 265, 268, 274 (2), 299, 327 (3), 339, Syz (18) 67, 69, 142, 169 (2), 222, 224 (3), 226 (2), 227, 228, 229 (2), 230 (2), 231, Listy IV (16) 33, 88 (2), 123, 139, 141, 150, 177, 182, 198, 256, 262, 294, 302 (3), Dzien I (15) 136 (3), 162 (3), 166, 172, 175 (2), 222, 235, 238, 249, 272, Listy V (12) 8, 15, 31, 38 (2), 56, 132 (2), 133 (2), 156, 284, Listy VI (11) 31 (2), 66, 102, 108, 119, 158, 164, 176, 345, 354, Zam (9) 12, 54, 81, 130 (2), 132, 154, 208, 209, W sid (8) 219 (2), 222 (3), 229, 240, 241, Kar (5) 297, 299 (2), 300, 301, Biał (3) 160, 161, 164, Mog (3) 87, 90, 136, Prom (3) 43, 75 (2), Uciek (3) 129, 130, 168, Listy II (2) 9, 219, Niedz (2) 188, 189

PANNA MŁODA (7)

'kobieta tuż po zawarciu związku małżeńskiego'

Ciekawe są oczepiny, gdy starostowie i drużki zbierają „złote" i „szelągi" dla ***panny młodej****. Przepija później do niej wódką pan młody, a ona mu trzy razy zalewa oczy, ucieka potem i kryje się.* Dzien V 236

wszyscy obecni zbliżyli się gromadami do ***panny młodej*** *w celu złożenia jej życzeń czy czegoś w tym rodzaju* Roz 137

(7)**:** Dzien V (1) 236, Ludz I (1) 134, II (2) 328, 332, Prom (1) 75, Roz (1) 137, Zam (1) 208

PANNA NA WYDANIU (2)

'o dziewczynie będącej w odpowiednim wieku do zamążpójścia'

Jeden z tych balów u generała komendanta został w pamięci synów Marsa. Tatiana Iwanowna występowała na nim po raz pierwszy jako ***panna na wydaniu****.* Urod 67

Wyrażenia:

– *zażenowana* Urod 266

(2)**:** Urod (2) 67, 266

PANNICA (1)

'z niechęcią, pogardą wobec panny (p.)'

Podniósł oczy na twarz ***pannicy****. Głowa jej była odwrócona i wciśnięta między barki, jakby dla powstrzymania szlochów czy przetrwania uderzeń. Ręka obejmująca jego rękę wciąż febrycznie drżała i szponami palców wpijała się pod palce. Zrazu pomyślał, że jego partnerce zrobiło się niedobrze, że to jakiś panieński atak.* Przed 222

PAŃSTWO (135)

'małżeństwo; mąż i żona i lub inni członkowie najbliższej rodziny'

Nie wie panienka, że ***państwo*** *Bukowicz dzisiaj przyjeżdżają?* Grzech 59

Serdeczne życzenia noworoczne zasełamy Szanownym ***Państwu*** *całym naszym dworem.* Listy IV 62

Wyrażenia:

– *B.* Dzien VI 79, 80, 102
– *Bader* Dzien II 109
– *Bieńkowscy* Dzien I 136

– *Brodowscy* Listy III 102
– *Bukowicz* Grzech 59
– *C.* Dzien IV 178, 180, 191, 200
– *Chojno* Dzien VI 117
– *czcigodni* Listy III 121 (2), Listy IV 294 (3), 295 (3), 296, 297, 316 (2), 340, 341 (2), 343 (2), 345, 346, 359, 374, Listy V 85, 86
– *czcigodni drodzy* Listy IV 340
– *D.* Dzien V 270
– *Dębowscy z Przedwojewa – papa, mama i córka* Dzien IV 120
– *drodzy* Listy VI 382
– *Eksnerowie* Dzien I 136
– *F.* Dzien VI 239
– *Gronkowscy* Dzien I 238
– *Gumowscy i Jezierscy, Bronikowscy* Dzien VI 197
– *J.* Dzien VI 102
– *Janczewscy* Listy III 88
– *Jezierscy* Dzien VI 117
– *Karpińscy* Dzien I 137, 194
– *Kłodniccy* Dzien II 114, 118
– *Kłuccy* Mog 94, 109
– *kochani* Listy VI 511
– *Konarscy* Listy I 271
– *Korzonowie* Listy III 194
– *Leonowie* Dzien VI 227
– *Lilpop* Listy I 271
– *Mastelscy* Dzien I 282
– *Montfort* Listy VI 326
– *oboje czcigodni* Listy IV 375, Listy VI 188
– *oboje* Listy III 207, Listy IV 292, 297, 432, Listy VI 150
– *oboje państwo Rudeccy* Wier 118
– *oboje szacowni* Listy IV 429
– *oboje szanowni* Listy VI 214, 258, 296, 413, 430
– *państwo dobrodziejstwo* Syz 10, 13
– *Profesorostwo* Listy III 163
– *R.* Dzien I 62
– *Rudeccy* Wier 37
– *starsi państwo Ulewicz* W sid 188
– *Strzeleccy* Dzien VI 104
– *Sz.* Dzien V 196
– *szanowni* Listy VI 164, 171, 193, 225, 235, 245, 250, 268, 275, 363, 380, 392, 395, 407, 428, 520
– *Śnicowie* Char 113, 206
– *Turzyccy* Przed 184
– *Ungrowie* Dzien I 173
– *W.* Dzien V 40
– *Węglichowscy* Ludz II 219
– *wielce szanowni* Listy VI 364 (2)
– *wielce szanowni, drodzy* Listy VI 427
– *Witkiewicz* Listy I 239, 313 / *Witkiewiczowie* Listy I 221, 222, 305 (3), 323
– *Wzorkiewiczowie* W sid 212
– *Zapaskiewiczowie* Mog 110, 136
– *Ż.* Dzien V 56, 262, 263, 268

(135): Listy VI (29) 150, 164, 171, 188, 193, 214, 225, 235, 245, 250, 258, 268, 275, 296, 326, 363, 364 (2), 380, 382, 392, 395, 407, 413, 427, 428, 430, 511, 520, Listy IV (27) 62, 292, 294 (3), 295 (3), 296, 297 (2), 316 (2), 340 (2), 341 (2), 343 (3), 345, 346, 359, 374, 375, 429, 432, Dzien VI (10) 79, 80, 102 (2), 104, 117 (2), 197, 227, 239, Listy I (10) 221, 222, 239, 271 (2), 305 (3), 313, 323, Dzien I (8) 62, 136 (2), 137, 173, 194, 238, 282, Listy III (8) 88, 102, 121 (2), 163, 194 (2), 207, Dzien V (7) 40, 56, 196, 262, 263, 268, 270, Dzien IV (6) 120, 178, 180, 191, 200, 256, Mog (4) 94, 109, 110, 136, Wier (4) 37, 79, 118, 129, Char (3) 113, 206, 216, Dzien II (3) 109, 114, 118, Przed (3) 184, 252 (2), Syz (3) 5, 10, 13, Listy II (2) 373 (2), Listy V (2) 85, 86, Pom (2) 185, 186, W sid (2) 188, 212, Grzech (1) 59, Ludz II (1) 219

PAPA (70)

1. ‘familiarnie o ojcu (p.)’ (68)

*Pozwoli **papa** przedstawić sobie pana…* Zam 130

Wyrażenia:

– *człowiek piękny, rozumny, wykształcony* Dzien IV 120
– *dobry* Listy I 308
– *papa Miller* Prom 60
– *papa Szczebieniew* Pom 223
– *stanowczo najgłupszy z całej rodziny* Dzien VI 48
– *Z.* Dzien VI 119, 120, 121, 125, 135, 145

(68): Biał (1) 177, Dzieje I (1) 157, Dzien III (4) 173 (2), 257 (2), Dzien IV (4) 120 (3), 285, Dzien V (2) 21, 298, Dzien VI (27) 18, 19, 20 (3), 43, 44, 47, 48, 50, 56 (3), 71, 102, 115, 119, 120, 121, 125, 128, 135, 145, 147, 153, 222 (2), Listy I (1) 308, Mog (1) 112, Pom (1) 223, Prom (2) 60, 72, Tur (16) 204, 206 (4), 212, 213, 225 (2), 226 (2), 227, 228, 297 (2), 321, Urod (6) 152, 166, 171 (4), W sid (1) 225, Zam (1) 130

2. 'podstarzały, nieatrakcyjny mąż, który nie może spełnić obowiązków małżeńskich' (2)

A toż taka jest prawda. Szczebieniew potrzebował potomka. Potrzebował potomka za wszelką cenę, gdyż krewniacy czyhali na jego majątek. Tymczasem ***papa*** *Szczebieniew, sam pan to rozumiesz dobrze… Biedactwo! Musiał po to wybrać się do słonecznej Italii ze swą uroczą magnifiką. A nuż jaki cud? Paneś się diablo nadał do tego cudu. Skoro magnifika zaszła w ciążę, uciekli, zwiali, wyfrunęli.* Pom 223

Wyrażenia:

– *papa in spe* Pom 223
– *papa Szczebieniew* Pom 223

(2): Pom (2) 223 (2)

(70): Dzien VI (27) 18, 19, 20 (3), 43, 44, 47, 48, 50, 56 (3), 71, 102, 115, 119, 120, 121, 125, 128, 135, 145, 147, 153, 222 (2), Tur (16) 204, 206 (4), 212, 213, 225 (2), 226 (2), 227, 228, 297 (2), 321, Urod (6) 152, 166, 171 (4), Dzien III (4) 173 (2), 257 (2), Dzien IV (4) 120 (3), 285, Pom (3) 223 (3), Dzien V (2) 21, 298, Prom (2) 60, 72, Biał (1) 177, Dzieje I (1) 157, Listy I (1) 308, Mog (1) 112, W sid (1) 225, Zam (1) 130

PAPIEŃKA (2)

'ros. ojczulek; papcio'

Jakież było jej zdumienie, ba! Przerażenie, gdy dziewczę gubernatorskie omdlewająco-bolesnym dyszkantem poczęło wołać w kierunku ojca: – ***Papieńka****!* ***Papieńka****! Mienia zdieś obiżajut!* Przed 11

(2): Przed (2) 11 (2)

PAPUCHA (1)

'pieszczotliwie, familiarnie z miłością o ojcu'

Panie! – pytała – kiedy pojedziemy do adwokata? – Jutro. – Ach, jak to dobrze! A do ***papuchy*** *w sobotę – zgoda?* Zam 120

PAPUSIEK (1)

'papuś (p.)'

Zabierają mnie… – ciągnęła radosnym szeptem, zwierzając się ze swego szczęścia. –Zobaczę się z ***papuśkiem****.* Naw 205

PAPUŚ (19)

'pieszczotliwie, z miłością o ojcu; papa (p.), papucha (p.)' (19)

a ***papuś*** *Granowski (którego szczęśliwie przy adwokackiej pomocy wydłubano z paryskich opresji) zajmować musi niewielki salonik w sąsiedztwie kuchni.* Zam 163

(19): Naw (9) 188, 189 (2), 190 (2), 205, 207, 208 (2), Tur (9) 212, 213, 214, 227 (2), 228, 320 (2), 322, Zam (1) 163

PARTIA (3)

'odpowiedni kandydat, kandydatka do małżeństwa; korzystne małżeństwo' (3)

– To pan chce być mój najzupełniejszy narzeczony. – Tak. – A jak mi się na świecie trafi jaka bardzo dobra ***partia****, jaki świetny los, jaka kariera? To co?* Naw 208

Wyrażenia:

– *bardzo dobra* Naw 208
– *świetna* Dzien VI 33

(3): Dzien VI (1) 33, Naw (1) 208, Przed (1) 112

PASIERB (1)

'syn męża lub żony z poprzedniego małżeństwa; przybrany syn'

*Stary Leszczykowski był wdowcem. Miał **pasierbów** Greków, którzy go ssali jak gąbkę.* Ludz I 120

PASIERBICA (1)

'córka męża lub żony z poprzedniego małżeństwa'

*jak to się Heniucha ubierze po góralsku, bo ja jej z Zakopanego przywiozę serdak i czerwoną spódniczkę, i czerwoną szmatkę na głowę – jak to my będziemy obydwoje paradować po parku, kamienie zbierać, nawet się nikomu pocałować nie damy, ani ja, ani moja **pasierbica**. Prawda, kokoszko?* Listy I 179

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 179

PATRIARCHA (3)

'nestor rodu'

*Rodzina ta zasiadała do stołu w Grand Hotelu, ilekroć zjawiał się we Florencji **patriarcha** rodu, ów bankier Horacy Crumb* Char 11

*Właśnie dobiegała do szczęśliwego kresu jedna z przypowiastek, którą pokolenia po stokroć już nagradzały przymusowym śmiechem należnego **patriarsze** uznania* Urod 256

Wyrażenia:

– *patriarcha rodu* Char 11, W sid 224

(3): Char (1) 11, Urod (1) 256, W sid (1) 224

PATRIARCHALNY (1)

'oparty na władzy najstarszego w rodzie'

*miał rozkaz zjadłszy kolację spać natychmiast. To samo zresztą czynił dom cały. Od szeregu lat szło wszystko tak mechanicznie **patriarchalnym** trybem, „jak w zegarku".* Pop I 86

Zwroty:

– *iść patriarchalnym trybem* Pop I 86

PEŁNOLETNI (1)

'wiek, w którym osoba nabywa praw, może decydować o sobie, np. o zmianie stanu cywilnego'

*W liście do babki, który wiozę, zaznaczyła wyraźnie, że majątek swój złożony w banku, majątek swój osobisty, odziedziczony po matce, podniesie w całości, gdyż jako **pełnoletnia** ma do tego prawo. Tak napisała do tej babuni… „Jako pełnoletnia"… – Czy to duży majątek? – Podobno bardzo znaczny. – Będzie miał pan Karbowski przez czas pewien co puszczać.* Ludz II 245

PĘDRACTWO (1)

'przen. żart. o małych dzieciach'

*Wkroczywszy do salonu, zastałem towarzystwo złożone z panny Jadwigi, pani domu, pana, kilku **pędractwa** z ostrzyżonymi przy samej skórze czuprynami i w mniej lub więcej krótkich majtkach* Mog 110

Wyrażenia:

– *z ostrzyżonymi przy samej skórze czuprynami i w mniej lub więcej krótkich majtkach* Mog 110

PĘDRACZEK (1)

'przen. żart. mały chłopiec, synek'

*Byle szewczyna, krawczyna, już **pędraczka** do terminu nie oddaje, tylko na mędrca, na mędrca!* Syz 73

PĘDRAK (2)

'przen. żart. małe dziecko, chłopiec' (2)

*– Chcąc wytępić w sobie wroga, który w nas siedzi, musimy zacząć od gruntu, od rdzenia, od takiego **pędraka** – wołał chwytając Marcinka za ucho i wyciągając go na środek pokoju.* Syz 75

(2): Roz (1) 148, Syz (1) 75

PIASTOWAĆ (3) / **WYPIASTOWAĆ** (2)

'chować/wychować' (5)

nie męska to rzecz dzieci piastować Char 285

to ten umiłowany brat, w którego żyłach ojcowska Sławników krew płynie, choć go innej matki ***wypiastowało*** *łono* Wiatr 85

Zwroty:

– *piastować dzieci* Char 285

Frazy

przenośne:

– *łono matki wypiastowało* Wiatr 85, 102

(5): Wiatr (3) 85, 89, 102, Char (2) 285, 293

PIASTUNKA (4)

'kobieta piastująca, niańcząca dzieci; niańka'

Miał ją i czuł ją w sobie – matkę drugą pod czółnem, ***piastunkę*** *pod paczyną ojcową* Wiatr 179

Wyrażenia:

– *piastunka Wikcia* Char 173

– *z małym bobkiem trzykwartalnym* Dzien VI 14

(4): Char (1) 173, Dzien VI (1) 14, W sid (1) 209, Wiatr (1) 179

PIELESZE (2)

'własny dom, dom rodzinny, ognisko domowe'

Z dala od rogatek, w polu wysiadł i dla ostrożności udał się do swych ***pieleszy*** *na piechotę.* Wier 75

Wyrażenia:

– *domowe* Sen o szp 30

– *swe* Wier 75

(2): Sen o szp (1) 30, Wier (1) 75

PIELĘGNOWANIE (1)

'zajmowanie się dzieckiem, zwłaszcza wykonywaniem zabiegów higienicznych'

wyszukała sobie w Krakowie mieszkanie i postanowiła oczekiwać w tym mieście dalszego rozwoju wypadków, zajęta wyłącznie ***pielęgnowaniem*** *synka* Char 169–170

Wyrażenia:

– *synka* Char 170

PIELUCHY (3)

'kawałek białego płótna używany do przewijania niemowląt'

A moja sztuka – to jako w wolnych chwilach, poza wszystkimi ***pieluchami*** *i mężowską bielizną – lub też, owszem, jako zarobek rodziny* Róża 61

Zwroty:

– *suszyć pieluchy* Dzieje II 8

(3): Char (1) 41, Dzieje II (1) 8, Róża (1) 61

PIERWORODNY (3)

'w zn. rzecz. syn urodzony najwcześniej; najstarszy z rodzeństwa'

Może nawet w tajemnicy przed samym sobą pragnął także powziąć wiadomość o tamtym, o ***pierworodnym****, o ukochanym niegdyś, który, nie widziany od tylu lat, za światem… pono umierał.* Pop I 121

(3): Char (1) 46, Pop I (1) 121, Wiatr (1) 103

PIESZCZOCH (1)

'dziecko lubiące pieszczoty, o które rodzice bardzo dbają, rozpieszczają'

Był to drugoroczny pierwszak, syn bogatej lichwiarki, pani Wilczkowickiej, jedynak, ***pieszczoch*** *i łobuz niesłychany.* Syz 97

PIESZCZOTA (2)

'pieszczotka (p.)'

Do widzenia, moja ***pieszczoto*** *– jeszcze 20 dni, bo już po dwunastej w nocy. Gniewasz się jeszcze, że nie pisałem?* Listy I 181

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 181, 318

(2): Listy I (2) 181, 318

PIESZCZOTKA (5)

‘przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

Nie przyjedziesz do Krakowa w marcu? Nie? – moja cudna żonusiu, moja ***pieszczotko*** *najmilsza*. Listy I 94

Wyrażenia:
– *moja* Listy I 105, 240
– *moje* Listy I 208
– *najmilsza* Listy I 94
– *obie pieszczotki* Listy I 196

(5): Listy I (5) 94, 105, 196, 208, 240

PIJAWKA (2)

‘przen. z wstrętem – Żeromski o swojej miłości do Heleny (p.)’

Nienawidzę siebie! Chciałbym odczepić od serca tę ***pijawkę****, co je ssie. Miłość moja podobna do* ***pijawki****, a przynajmniej tak jest jak ostatnia wstrętną*. Dzien III 63

Zwroty:
– *odczepić pijawkę od serca* Dzien III 63

(2): Dzien III (2) 63 (2)

„PISAĆ SIĘ (KIM)” (2)

‘przen. wywodzić swoje pochodzenie z jakiegoś rodu, uwzględniając koligacje rodzinne’

Gdy delikatnie zapytuje mię, czy kuzyni moi, Trepkowie, „piszą się Necandami, a Katerlowie należą do Katerlów-Porajów” – to czuję się szczęśliwym, że Trepkowie ***„piszą się Nekandami****, Katerlowie idą z Porajów”*. Dzien VI 77

Zwroty:
– *Nekandami* Dzien VI 77

PLEMIĘ (1)

‘pokolenie, ród (p.), potomstwo’

Widok niejasny siły ***plemion****, ludów, pokoleń, które żyły i żyją – których potęga i trwanie objawia się w szczęściu pieśni weselnej miłości*. Zam 113

PLEWKIEWICZÓWNY (2)

‘siostry, panny z domu Plewkiewicz’

Panowały tu katary, wszyscy byli chorzy: Witkiewicz, pani Dembowska, ***Plewkiewiczówny****, Gardecki, słowem, kto żył*. Listy III 264

(2): Listy III (2) 264, 270

PŁODZIĆ (1)

‘powodować powstanie dziecka w łonie kobiety przez zapłodnienie; rodzić’

succuby z onym anulusem szpetne ***płodziła*** Dum 172

PŁÓD (4)

‘zarodek ludzki rozwijający się w łonie matki’

Wystrzał ten przeszył w łonie jej ***płód****, niedawno poczęty*. Urod 196

Wyrażenia:
– *niedawno poczęty* Urod 196
– *zrodzony sekretnie* Wiatr 41

Zwroty:
– *czuć ruchy płodu* Dzieje I 192
– *mieć płód w łonie* Wier 144

(4): Dzieje I (1) 192, Urod (1) 196, Wiatr (1) 41, Wier (1) 144

PŁÓTNO (2)

‘pieluchy (p.)’

Ale kobieta musi mieć w schowaniu ***płótno****. Do przewinięcia dziecka – i ran trza płótna*. Urod 279

Wyrażenia:
– *do przewinięcia dziecka* Urod 279

(2): Urod (2) 279 (2)

PO BRATERSKU (1)

'tak jak brat'

*Uściskał mię ze łzami serdecznie, po ojcowsku, **po bratersku**.* Dzien I 193

Zwroty:
–*uściskać po bratersku* Dzien I 193

PO DOMOWEMU (2)

'rodzinnie, w sposób właściwy domowi'

*Zbyt **po domowemu** bierzesz sprawy, które nam przeżywać wypadło. **Po domowemu**, bo moje dzieci za mną płaczą. Nie mogą być z nimi, gdy się boją. Lękam się o nie.* Tur 208

(2): Tur (2) 208 (2)

PO DZIECIĘCEMU (3)

'tak jak dziecko, w sposób właściwy dziecku'

*szczękając zębami i mamląc wyrazy **po dziecięcemu*** O żoł 236

Zwroty:
– *mamlać wyrazy po dziecięcemu* O żoł 236
– *uśmiechnąć się łagodnie, po dziecięcemu* Dzieje I 58

Frazy:
– *usta uśmiechały się po dziecięcemu* Pom 193

(3): Dzieje I (1) 58, O żoł (1) 236, Pom (1) 193

PO KĄDZIELI (1)

'krewny w linii żeńskiej, po matce'

Teraz wyruszył z tej nowej stolicy, ażeby się spotkać z Waldemarem, młodszym Askańczykiem, synem Konrada Drugiego, [...] ***po kądzieli** margrafa Gerona* Wiatr 150

Wyrażenia:
– *Waldemar po kądzieli margraf Gerona* Wiatr 150

PO OJCOWSKU (1)

'tak jak ojciec'

*Uściskał mię ze łzami serdecznie, **po ojcowsku**, po bratersku.* Dzien I 193

Zwroty:
– *uściskać po ojcowsku* Dzien I 193

POBRAĆ SIĘ (5)

'wziąć ślub'

*Dusze ich nawzajem znalazły się w sobie, **pobrały** i, zakochane jedna w drugiej, niosły się nad ziemią jak dwa wiosenne obłoki.* Wier 111

Zwroty:
– *przed trzema laty* W sid 212
– *rok temu* Dzien V 168

Frazy
przenośne:
– *dusze pobrały się* Wier 111

(5): Przed (2) 154, 250, Dzien V (1) 168, W sid (1) 212, Wier (1) 111

POCHODZENIE (1)

'wywiedzenie pokrewieństwa członków danego rodu; genealogia'

*Gdy Nienaski pierwszy raz tam zawitał, pan Ogrodyniec, rozgadawszy się o **pochodzeniu** i rodowodzie, ucieszył się bardzo.* Naw 45

POCHODZIĆ (1)

'wywodzić swoje pochodzenie rodowe'

*– Czy pan jest Polak? – **Pochodzę** „z Polaków" – rzekł zwolna Rozbicki – lecz jestem prawosławnyj „ruski".* Urod 49

„POCIECHA, CAŁA NADZIEJA” (1)

‘przen. o ukochanym synu’

*Trzecią w tej rodzinie osobą był syn, jedynak, wyrostek lat siedemnastu, uczeń gimnazjalny, prymus w szkole i „**pociecha** tudzież **cała nadzieja**”.* Pom 157

POCIECHA I OSŁODA (1)

‘przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

*Twoje listy są dla mnie skarbami i drogim majątkiem, słowa mają te tajemnicze znaczenia, jakie im umie nadawać tylko miłość. Moja duszo, moje jedyne szczęście, moja **pociecho i osłodo**… Gdybym Ciebie nie miał, nie chciałbym już żyć* Listy I 270

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 270

POCIECHA RODZICÓW (1)

‘przen. o dziecku, od którego oczekuje się, że będzie dla rodziców źródłem ukojenia, zadowolenia’

*Powinien to rozumieć, że musi stać się nie tylko **pociechą rodziców** w sędziwej starości, podporą ich lat zgrzybiałych, ale i chlubą...* Syz 10

Wyrażenia:

– *w sędziwej starości* Syz 10

POCZĄĆ (4)

‘zajść w ciążę, dać początek nowemu życiu’

*Dzięki mnie przyszło na świat, lecz nie ja chciałam, żeby się zrodziło. Nie ja je z nicości **poczęłam**. Byłabym z nim na ręku ścigana jak zbrodniarka, a ono byłoby przeklęte przez cały rodzaj ludzki.* Dzieje II 9

Wyrażenia

przenośne:

– *tajemnica niezbadana poczęła go* [syna] *w niej* Przed 23

Zwroty

przenośne:

– *począć z nicości* Dzieje II 9

(4): Ludz I (1) 150, II (1) 238, Dzieje II (1) 9, Przed (1) 23

POCZĄĆ SIĘ (1)

‘o dziecku: zacząć istnieć’

*Jakiż jestem szczęśliwy, że już wróciłaś do domu z tym syneczkiem najmilszym, który chciałbym, żeby się nazywał Adam, bo pod cieniem naszej miłości dla Mickiewicza **się począł**.* Listy III 98

Frazy

przenośne:

– *Adam pod cieniem naszej miłości dla Mickiewicza się począł* Listy III 98

POCZCIWA (1)

‘w zn. rzecz. o Helenie (p.)’

*Ach, moja **poczciwa**, moja szlachetna!* Dzien II 391

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 391

POCZĘCIE (3)

‘zajście w ciążę’

*Wczoraj powiedziała mi, że doznaje symptomatów… ciąży. Tak – to nic innego. Wszystko, od chwili **poczęcia** mię – wszystko przeklęte.* Dzien II 351

(3): Dzien III (2) 78, 79, Dzien II (1) 351

POD PANTOFLEM (1)

‘przen. zazwyczaj o stosunku żony do męża: rządzić, podporządkować sobie, narzucać swoją wolę, zmuszać do uległości’

*W tej piechocie stał, rozumie się, na pierwszym miejscu dr Węglichowski. Czy siedział **pod***

***pantoflem**, to jest wieczna tajemnica… W kwestiach szerokich, ogólnych, zasadniczych sprawiał wrażenie podkomendnego.* Ludz II 219

Zwroty:

– *siedzieć pod pantoflem* Ludz II 219

PODLOTEK (2)

'dorastająca dziewczyna (p.)'

*Chude ramiona **podlotka**, przekształciły się teraz na barki dziewicze* Syz 227

(2): Ludz I (1) 10, Syz (1) 227

PODPORA RODU (1)

'przen. najstarszy syn w rodzinie; przyszły dziedzic'

*Nic dziwnego: **podpora rodu**, syn najstarszy, wracał z wojny cały i zdrowy, tęgi i opalony, jakby jeździł na polowanie w sąsiedztwo.* Przed 126

PODROSTEK (1)

'dziecko, chłopiec podrastający, dojrzewający do dorosłości'

*Zagarnęło wojsko dzieci. Bito **podrostka**, lecz milczał.* Róża 24

PODRZUTEK (1)

'dziecko porzucone przez rodziców, oddane obcym ludziom lub dziecko nieznanych rodziców; znajda'

*nie był nigdy poparzonym, skopanym, bez prawa na legowisko psiakiem z podwórza, przybłędą, **podrzutkiem** z przytułku, ulicznikiem, którego rynsztok hoduje* Róża 26

Wyrażenia:

– *podrzutek z przytułku* Róża 26

PODWIKA (1)

'panna, kandydatka na żonę'

*Ach, żeby to jaką dzielną **podwikę** mu podsunąć, gdyby go tak wzięła w pazury i już – Panna Jadwiga, ale gdzie!* Listy I 256

Zwroty:

– *podsunąć dzielną podwikę* Listy I 256

POJĄĆ (2)

'zawrzeć związek małżeński, wziąć żonę'

*Babę **pojąć** i na tym miejscu pierwszym z brzega usiąść, jak inne siedzą.* Biał 218

Zwroty:

– *pojąć babę* Biał 218

(2): Biał (1) 218, Listy I (1) 186

POJĄĆ W MAŁŻEŃSTWO (1)

'ożenić się, wziąć żonę'

*Żeby w sobie zabić tamto widmo, przyżenił się do rodziny urzędniczej, **pojął w małżeństwo** prześliczną blondynkę bez posagu.* Char 65

Zwroty:

– *prześliczną blondynkę bez posagu*. Char 65

POJĄĆ ZA MAŁŻONKĘ (2) **/ ZA ŻONĘ** (3)

'wziąć ślub; ożenić się z kim'

*Brat pański był tak wspaniałomyślny, że chciał, zamiast nabycia, **pojąć** mię ślubnie **za małżonkę*** Róża 161

*Aleksy, **pojąwszy za żonę** córkę potężnego cesarza, w noc poślubną rozłączył się z żoną* Wiatr 80

Zwroty:

– *pojąć ślubnie za małżonkę* Róża 161

Frazy

przenośne:

– *jakiś pół-hrabia, półczłowiek pojmie Łucję za żonę dla jej 15 tysięcy posagu* Dzien VI 208

(5): Dzien VI (1) 208, Róża (1) 161 / W sid (1) 237, Wiatr (1) 80, Wier (1) 136

POKOCHAĆ (10)

'obdarzyć miłością'

Mam oto [...] *wykonać na raz dwie prace: mam sprawić, żeby pańska żona pana na nowo* ***pokochała*** *taką samą miłością, jaką dawniej żywiła.* Uciek 197

Zwroty:

– *bardziej, bardziej* Dzien II 76

– *jednę, jedyną kobietę* Dzien III 91

przenośne:

– *bezbrzeżnie* Dzien III 91

– *dziecinną, czystą, kryniczną miłością dwudziestu lat* Dzien III 107

– *jednego z tych błaznów* Dzien VI 346

– *słoneczną, czystą, kryniczną miłością* Dzien III 128

Frazy:

– *pokochać taką samą miłością, jaką dawniej żywiła.* Uciek 197

(10): Dzien III (5) 91 (2), 107, 118, 128, Dzien II (1) 76, Dzien VI (1) 346, Listy I (1) 133, Róża (1) 160, Uciek (1) 197

POKOCHAĆ SIĘ (2)

'zakochać się (p.)'

żonaty z kobietą marną, głupią, strojnisią bez cienia rozsądku i prawości, ***pokochał się*** *w pani J. duszą, ciałem, zmysłami, krwią – wszystkim.* Dzien V 253

Zwroty

przenośne:

– *w pani J. duszą, ciałem, zmysłami, krwią – wszystkim* Dzien V 253

(2): Dzien V (1) 253, Dzien VI (1) 345

POKOIK (2)

'niewielki pokój (p.)'

Całą pracę domową w kuchni i mieszkalnych ***pokoikach*** *spełniała matka Antosia, przy czynnej i wydatnej jego pomocy.* Pom 158

Wyrażenia:

– *mieszkalny* Pom 158

(2): Dzien VI (1) 19, Pom (1) 158

POKOKIETOWANIE (1)

'zjednanie sobie zachowaniem, strojem, urodą osoby, którą się kocha'

Przyszła z zamiarem pomówienia z młodzieńcem, ***pokokietowania*** *go nieco – a tymczasem od razu ją zdruzgotano moralnie, wyjęto z niej wszelką siłę.* Oko 150

POKOLENIE (7)

'wszyscy potomkowie jednych rodziców'

Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia. Tu jest źródło konieczności dziedziczenia w rodzie ludzkim. Ono jest węzłem, co spaja ***pokolenia*** *umierające z rodzącymi się* Dok 13

Widok niejasny siły plemion, ludów, ***pokoleń****, które żyły i żyją, – których potęga i trwanie objawia się w szczęściu pieśni weselnej miłości.* Zam 113

Wyrażenia:

– *najdalsze* Wiatr 43

przenośne:

– *pokolenia umierające z rodzącymi się* Dok 13

Frazy:

– *które żyły i żyją* Zam 113

przenośne:
– *całe pokolenia piękna składać się musiały na te rysy tak regularne, tak harmonijne* Dzien VI 13

(7): Dok (2) 13 (2), Urod (2) 256 (2), Dzien VI (1) 13, Wiatr (1) 43, Zam (1) 113

POKÓJ (59)

'część mieszkalna domu, w odróżnieniu od innych pomieszczeń, np. kuchni'

Bardzo jest przyzwoicie, że łóżko jej znajduje się w ***pokoju*** *dziecinnym, łóżko zaś doktora – w jego gabinecie o dwa pokoje i sień odległym…* Dzien VI 305

Były tu ***pokoje*** *gościnne, spiżarnie i składy gospodarcze.* Pop I 62

Śnica jeszcze ciekawiej, wprost ze zdumieniem przypatrywał się żonie. Widać było w jego wzroku pytanie: i – Skądże ona nabrała takiego rezonu, takich pojęć politycznych? Ona, nie umiejąca trzech zliczyć poza kuchnią, „salonikiem" i ***pokojem*** *sypialnym.* Char 209

Wyrażenia:
– *długi bez mebli* Wier 95
– *duży* Dzien V 39, Wier 125
– *dziecinny* Dzien IV 162, 305
– *gościnny* Dzien VI 16, Pop I 62
– *jadalny* Dzien VI 11, 113
– *opuszczony* Wier 148
– *panien* Dzien V 237
– *pusty* Prom 68, Wier 120
– *stołowy* Dzien IV 100, Przed 142, 160, 163
– *sypialniany* Dzien V 238
– *sypialny* Dzien VI 12, Prom 89
– *wielki jadalny* Dzien IV 104

(59): Dzien VI (11) 11 (2), 12 (4), 13, 19, 21, 293, 300, 304, 305, Dzien odn (4) 84, 104, 142, 188, Wier (9) 53, 54, 95, 112, 120, 125 (3), 148, Prom (6) 68, 69, 89, 106, 120, 124, Przed (6) 142, 160, 163, 196, 252, 265, Dzien IV (5) 100, 104, 162, 183 (2), Dzien odn (3) 89, 188, 193, Dzien V (3) 39, 237, 238, Char (1) 209, Listy I (1) 304, Listy VI (1) 168, Ludz I (1) 191, Pom (2) 158, 209, Pop I (1) 62, Sen o szp (1) 111, Dzien VI (2) 13, 304

POKREWIEŃSTWO (3)

'związek krwi między osobami, pochodzenie od wspólnego przodka'

Na szczęście, dawne rozległe stosunki i ***pokrewieństwa*** *– stare, na poły wygasłe moce miłości i przyjaźni odwróciły i cofnęły tę głowę…* Naw 8

(3): Naw (1) 8, Wiatr (1) 75, Wier (1) 26

POKSIĘŻYCOWA ROZPUSTA (1)

'przen. pozamałżeńskie stosunki erotyczne'

zamieniały w kołyskach dzieci, podrzucając swe własne potwory matkom, co się wymykały skrycie poza węgły checz dla tajemnej, ***poksiężycowej rozpusty.*** Wiatr 41

POŁOWICA (3)

'żart. żona (p.)'

Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy familią. Ze sześciu Saskich z ich ***połowicami*** *i potomstwem, Trepków, Schmidtów etc. etc.* Dzien II 169

w całym domu radcy tytularnego pełno było oficerów, wymownych żon oficerskich, urzędników i ich ***połowic*** *w tureckich szalach* Roz 136

(3): Dzien II (1) 169, Dzien odn (1) 89, Roz (1) 136

POŁOŻNICA (5)

'kobieta rodząca lub będąca w połogu'

Nasycał się wówczas trwogą padającą na wycieńczone ***położnice****, na młode mężatki, którym mężowie zgniłą jakowąś niemoc wtrącili do wnętrza.* Wiatr 43

Wyrażenia:
– *bezdomna* Ludz II 207
– *piękna* Char 45

(5): Char (3) 45, 47, 51, Ludz II (1) 207, Wiatr (1) 43

POŁÓG (4)

'poród lub okres poporodowy'

Jeżeli drugi współpsubrat tamtego Włocha indaguje mię w drugim końcu miasta, i to dzień w dzień, kiedy mu zapłacę za ***połóg*** *żony, za operację, za jakieś tam jej utrzymanie w sanatorium* Char 41

Wyrażenia:

– *połóg żony* Char 41, 52

(4): Char (3) 41, 52, 66, Dzien III (1) 68

POPROWADZIĆ NA KOBIERZEC (1)

'doprowadzić do zawarcia związku małżeńskiego'

Musimy zdobyć dla pani tego ptaszka. Ale trzeba doskonale zastawić sidła. Jeżeli pani uda się ***poprowadzić*** *go* ***na kobierzec****, mateczka umyśliła włożyć pod poduszkę nowożeńców dobry posażek* Grzech 55

PORUCZNIKOWA (5)

'żona porucznika'

Żołnierz ów nie mógł czekać na widzenie się z panią ***porucznikową****, której w domu nie było.* Char 179

Wyrażenia:

– *pani porucznikowa* Char 179, 183, 188, 189

– *piękna* Char 221

(5): Char (5) 179, 183, 188, 189, 221

POSAG (28)

'dobra materialne wnoszone przez żonę przy zawieraniu małżeństwa; wiano'

ten mąż pani Józefiny, ten mąż, który dobrowolnie wziął za żonę taką pannę, dlatego że miała duży ***posag****, ten mąż…* Dzien VI 47

I on wszakże wyraźnie stronił od tych panien, lękając się, żeby czasem nie przyszło „wdepnąć w sakrament" z osobą, której całym ***posagiem*** *były źrenice jak głębia niebios i modny kapelusik, czyniący z niej śliczne widziadło.* Kar 299

Nigdy żadnej kobiecie się nie oświadczałem, nie prosiłem o rękę nawet takiej panny Heleny P[ancer], *która się we mnie durzyła, miała spory* ***posag*** *i gdzie mię ciągniono.* Listy I 327

Posagu *ona, biedactwo, wprawdzie nie ma, ale cóż to za serce złote, co za edukacja!* Oko 112

Gdyby twa rodzicielka nie była zaprzepaściła mego ***posagu*** *w gotówce* Ponad 50

Uradziliśmy byli tutaj w rodzinie, żeby Karusię jakoś wyposażyć. Postanowiliśmy dać jej ten Chłodek w ***posagu****.* Przed 250

– Niby drobiazg… Nie mogłem dać Kamie nie tylko ***posagu****, ale nawet wyprawy.* Urod 278

Wyrażenia:

– *15 tysięcy posagu* Dzien VI 208

– *cztery tysiące rubli posagu* W sid 229

– *duży* Dzien VI 47

– *spory* Listy I 327

– *trzydzieści tysięcy posagu* Nied 178

– *wypłata posagu* Dzien odn 123

Zwroty:

– *dać Chłodek w posagu* Przed 250

– *dać dwadzieścia tysięcy rubli posagu* Grzech 56

– *dostać* Grzech 57

– *mieć* Dzien odn 64

– *nie mieć grosza posagu* Grzech 20

– *otrzymać* Ponad 15

– *pojąć w małżeństwo prześliczną blondynkę bez posagu* Char 65

– *posiadać* Grzech 54

– *rozgłosić cyfrę posagu* Grzech 55

– *wyznaczyć posag* Prom 44

Frazy

przenośne:

– *całym posagiem były źrenice jak głębia niebios i modny kapelusik* Kar 299

(28): Grzech (6) 20, 54, 55, 56 (2), 57, Dzien odn (3) 64, 103, 123, Urod (3) 217, 278 (2), Dzien VI (2) 47, 208, Listy I (2) 195, 327, Oko (2) 112, 183, Ponad (2)

15, 50, W sid (2) 222, 229, Biał (1) 206, Char (1) 65, Kar (1) 299, Nied (1) 178, Prom (1) 44, Przed (1) 250

POSAŻEK (1)

'z ironią o posagu (p.)'

Musimy zdobyć dla pani tego ptaszka. Ale trzeba doskonale zastawić sidła. Jeżeli pani uda się poprowadzić go na kobierzec, mateczka umyśliła włożyć pod poduszkę nowożeńców dobry ***posażek*** Grzech 55

Wyrażenia:

– *dobry* Grzech 55

POSESJA (1)

'posiadłość, duży dom rodzinny'

Gdy nadszedł czas kształcenia dzieci, sprzedał folwark, kupił na przedmieściu Klerykowa obszerną ***posesję*** *z budynkami* Syz 170

POSIĄŚĆ (1)

'doprowadzić do stosunku płciowego z kobietą'

mówił do siebie, że przecie zgwałcił już duszę i ciało tej dziewczyny, ***posiadł*** *ją, nasycił się i powinien mieć dosyć.* Urod 163

POŚLUBIĆ (5)

'wziąć z kim ślub; ożenić się z kim lub wyjść za mąż za kogoś'

Nie miał nigdy zamiaru rozwiedzenia i ***poślubienia*** *pani Zofii, a jednak do pasji doprowadziła go rola tylko kochanka, chwilowego kochanka.* Oko 163

Zwroty:

– *poślubić donnę, wskazaną na małżonkę przez matkę* Ponad 82

– *poślubić małżonka z szalonej, wzajemnej miłości* Wiatr 229

(5): Wiatr (2) 229 (2), Dzieje I (1) 99, Oko (1) 163, Ponad (1) 82

POŚLUBNY (2)

'czas, wydarzenia, które mają miejsce po ślubie, po zawarciu związku małżeńskiego'

Zaraz... Kiedyż to tutaj było goło? Jechaliśmy, pamiętam, z Sophie na wojaż ***poślubny****…* O żoł 254

Wyrażenia:

– *lata* Ludz II 218

– *wojaż* O żoł 254

(2): Ludz II (1) 218, O żoł (1) 254

POTOMEK (20)

'syn, córka, jako następca rodziców'

Tak, braciszku. Gdy ty będziesz tam „na świecie" dokonywał doniosłych dzieł, budował nowe fabryki […], *ja tutaj będę kołysała* ***potomka*** *rodu Mielskich.* Biał 169

Dziedzictwo trzyma dzieci w obrębie progów domowych i zaspakaja ostatnią i dlatego może tak wielką i gwałtowną namiętność starości, namiętność obcowania z ***potomkami****…* Dok 13

Wyrażenia:

– *bogatej rodziny* Dzien VI 225

– *daleki* Arym 9

– *lekkomyślnego, a wspaniałego dziada* Przed 14

– *ostatni* Suł 73

– *potomek Albrechta Niedźwiedzia* Wiatr 150

– *potomek rodu* Biał 169

przenośne:

– *odwieczny, rodu rycerzy* O żoł 260

Zwroty:

– *potrzebować potomka za wszelką cenę* Pom 223

– *pracować przed śmiercią dla swoich potomków* Róża 192

(20): Ludz I (2) 84, 104, Naw (2) 81, 105, Pom (2) 223 (2), Suł (2) 61, 73, Arym (1) 9, Biał (1) 169, Dok (1) 13, Dzien II (1) 26, Dzien VI (1) 225, Międz (1) 336, Mog (1) 110, O żoł (1) 260, Przed (1) 14, Róża (1) 192, Wiatr (1) 150, Wis (1) 17

POTOMNY (2)

‘w zn. rzecz. reprezentant przyszłych pokoleń, potomek, następca’

najżywsza żądza pracy dla bliźnich, dla dalekiej przyszłości, dla szczęścia ***potomnych****, dla wszechdzieci plemienia nie narodzonych jeszcze* Wiatr 27

(2): Przed (1) 14, Wiatr (1) 27

POTOMSTWO (5)

‘dzieci w stosunku do rodziców’

Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy familią. Ze sześciu Saskich z ich połowicami i ***potomstwem****, Trepków, Schmidtów etc. etc.* Dzien II 169

Patrzcież państwo! Już teraz rataje kształcą swe ***potomstwo*** *w Klerykowie. A do którejże to klasy walisz w tylim tornistrze, mój filozofie?* Syz 161

Zwroty:

– *kształcić swe potomstwo* Syz 161
– *wydawać na świat potomstwo* Naw 81

(5): Char (1) 10, Dzien II (1) 169, Pom (1) 216, Przed (1) 258, Syz (1) 161

POWIĆ (1)

‘urodzić’

Żona ***powiła*** *mu kilkoro dzieci.* Syz 222

Zwroty:

– *kilkoro dzieci* Syz 222

POWIJAKI (1)

‘wąski pas płótna używany do owijania niemowląt’

W nogach jej zajmowało brzeżek posłania niemowlę, skrępowane ***powijakami*** *na sposób starowłoski* Char 45

Zwroty:

– *skrępować powijakami na sposób starowłoski* Char 45

POWINOWACTWO (1)

‘stosunek rodzinny łączący jedną z osób, które zawarły małżeństwo, z krewnymi drugiej osoby oraz najbliższą rodzinę jednej z tych osób z rodziną drugiej osoby’

Był poplecznikiem Niemców, skoro wyrzekł się pokrewieństwa z książęcą rodziną czeską i ***powinowactwa*** *po babce z królewską rodziną frankońską* Wiatr 75

Wyrażenia:

– *powinowactwo po babce* Wiatr 75

POWINOWATY (1)

‘członek rodziny, krewny osoby, która zawarła małżeństwo, w relacji do krewnych, członków rodziny drugiej osoby w małżeństwie’

Szczebieniew nie miał dzieci z pierwszego i drugiego małżeństwa. Na jego olbrzymi majątek czyhała cała familia, bracia, siostry i ich potomstwo. Tymczasem on ani myślał oddawać swej wieloletniej krwawicy zgrai ***powinowatych****.* Pom 216

Wyrażenia:

– *zgraja powinowatych* Pom 216

POŻYCIE (2)

‘wspólne życie, obcowanie osób, których łączy związek rodzinny; tu: małżonków’

Przez cały czas małżeńskiego ***pożycia*** *pani Róża była prawą ręką męża w gromadzeniu majątku* Oko 121

Wyrażenia:

– *małżeńskie* Oko 121
– *zgodność pożycia* Tur 209

(2): Oko (1) 121, Tur (1) 209

PP. (57)

‘skrótowa forma od *państwo* (p.)’

Wczoraj byłem na herbacie u ***pp.*** *Witkiewiczów.* Listy I 226

Wyrażenia:

– *B.* Dzien VI 127
– *Bonikowscy* Dzien VI 71
– *C.* Dzien IV 12 (3), 179, 201
– *Czapliccy* Dzien I 94, 109
– *Grabowscy* Dzien I 272
– *Gronkowscy* Dzien I 52, 234, Dzien II 294
– *Hempel* Dzien IV 233
– *Jezierscy* Dzien VI 50
– *K.* Dzien II 355, Dzien V 159
– *Karpińscy* Dzien I 223, 232
– *Kłodniccy* Dzien I 251, 267, Dzien II 286
– *Koczanowicz* Dzien I 124, Dzien II 56
– *Konstanty* Dzien V 159
– *Korzon* Listy III 63
– *Leonowie* Dzien odn 189
– *Łatkiewiczowie* Dzien II 327
– *Łepkowscy* Dzien IV 120 (2)
– *Nagórscy* Listy I 327
– *O.* Dzien IV 287 (2), 334
– *Piaseccy* Dzien II 401
– *R.* Dzien VI 63
– *rejentowie* Dzien III 243 (2), Dzien IV 65
– *Reymontowie* Listy IV 397
– *Sascy* Dzien I 118
– *Schmidtowie* Dzien III 84
– *Stojowscy* Dzien VI 46
– *Trusiewicz i Gronkowscy* Dzien II 40
– *Witkiewiczowie* Listy I 226, 253, 255
– *Z.* Dzien IV 102
– *Zagórscy, Łuszczkiewicz* Dzien III 115
– *Zalescy* Dzien II 196
– *Ż* Dzien II 359, 364, Dzien V 152, 157, 159, 168
– *Żółkowscy* Dzien III 247

(57): Dzien IV (13) 12 (3), 65, 102, 120 (2), 179, 201, 233, 287 (2), 334, Dzien I (11) 52, 94, 109, 118, 124, 223, 232, 234, 251, 267, 272, Dzien II (10) 40, 56, 196, 286, 294, 327, 355, 359, 364, 401, Dzien V (6) 152, 157, 159 (3), 168, Dzien III (5) 84, 115, 243 (2), 247, Dzien VI (5) 46, 50, 63, 71, 127, Listy I (4) 226, 253, 255, 327, Dzien odn (1) 189, Listy III (1) 63, Listy IV (1) 397

PRABABKA (1)

'matka babki lub dziadka'

Nie chodzi tutaj o herb ani o szeregi przodków podgolonych [...]*, ani o wydekoltowane* ***prababki*** *w fiokach.* Przed 9

Wyrażenia:

– *wydekoltowana w fiokach* Przed 9

PRAĆ (1)

'jeden z obowiązków domowych gospodyni, żony'

– Dobrze… Ale czy potrafisz dom prowadzić?... Dom? – Ho! Ho! Nie traciłam czasu na darmo. Wstawałam co dzień, w ciągu całego czasu, rano i szłam do gospodyni uczyć się gotować, ***prać****, prasować, smażyć…* Ludz II 363

PRADZIAD (9)

'dziadek ojca lub matki; praprzodek'

Wawelscy pochodzą z Żydów, chociaż dziad Adama był już żarliwym katolikiem, a i ***pradziad*** *podobno jawnie świnię jadał* Oko 121

Wyrażenia:

– *pradziad Subisław* Międz 331
– *szłom pradziadów* Pow 67 (*szłom* 'hełm')

(9): Suł (2) 11, 29, Międz (1) 331, Naw (1) 105, Oko (1) 121, Pow (1) 67, Róża (1) 44, Syz (1) 48, Wiatr (1) 139

PRADZIADEK (3)

'pradziad (p.)'

– Pietruś, twój ojciec, w jakim wojsku służył? – Niby nie wiecie? – W moskiewskim. A twój stryjek? No, w moskiewskim. A dziadek, niby mój ojciec? – Dziadek! To się ***pradziadek*** *nazywa.* ***Pradziadek*** *w polskim.* Roz 149

(3): Roz (2) 149 (2), Przed (1) 9

PRADZIADOWSKI (4)

'związany z pradziadem'

*Za cóż jeszcze daniny składają? Czy także z gruntu **pradziadowskiego**?* Pop I 39

Wyrażenia:

– *dziedzictwo* Wiatr 81, 105
– *grunt* Pop I 39
– *węgieł* Pop I 53

(4): Pop I (2) 39, 53, Wiatr (2) 81, 105

PRAGNIENIE (1)

'żądza, pożądanie; tu: w pożyciu małżeńskim'

*Bóg wie kiedy obmierzły jej pieszczoty mężowskie, oznaczające zazwyczaj znaczną skalę jego podchmielenia się, wygasły **pragnienia** namiętne* Oko 150

Wyrażenia:

– *namiętne* Oko 150

PRAOJCOWSKI (1)

'bardzo dawny, dotyczący praprzodków'

*na odchodnym jedno, dwa słowa „mośćbrodzieju", wycedzone w taki sposób, że skóra cierpła jak od razów **praojcowskiego** kańczuga. Tym porządkiem upływał dzień za dniem.* Pop I 86

Wyrażenia:

– *kańczug* Pop I 86

PRAOJCOWY (1)

'praojcowski (p.)'

*Dusza się moja wydziera do Tyńca, **praojcowego** dworzyszcza, do stolicy mej ziemi.* Pow 64

Wyrażenia:

– *dworzyszcze* Pow 64

PRAPRADZIAD (3)

'prapradziadek (p.); pradziad (p), daleki przodek, antenat'

*– Za Jana Kazimierza, po wojnach, przybył tu **prapradziad** mój, Józef, i te pustki lasami porosłe kupił* Pop I 38

*Za winy, a raczej za pośliźnięcia się, za błędy **prapradziadów** nie dają praprawnukom polepszyć doli swojej i pracować dla biednego ludu.* Urod 64

Wyrażenia:

– *prapradziad rodu Speerbachów* Leg 307
– *mój, Józef Pop I 38*

(3): Pop I (2) 38, 39, Urod (1) 64

PRA-PRA-DZIAD (1)

'praprzodek, naddziad (p.)'

*W połatanej tandecie, w wykrzywionych butach pan tylu wsi szlachcic z **pra-pra-dziada**!* Róża 199

Wyrażenia

przenośne:

– *szlachcic z pra-pra-dziada* Róża 199

PRAPRADZIADOWSKI (2)

'dotyczący dalekich krewnych, antenatów'

*Do dzikich i śmiałych karczowników, którzy z **prapradziadowską** brązową lub z cudzoziemską żelazną siekierą w dłoni rzucali się w tajne ostępy.* Wiatr 44

Wyrażenia:

– *szłomik* Wiatr 157 [*szłom* 'hełm']

przenośne:

– *siekiera* Wiatr 44

(2): Wiatr (2) 44, 157

PRAPRAWNUK (1)

'potomek prawnuka lub prawnuczki; tu: przen. następca przodków, przedstawiciel kolejnego pokolenia'

*Za winy, a raczej za pośliźnięcia się, za błędy prapradziadów nie dają **praprawnukom***

polepszyć doli swojej i pracować dla biednego ludu. Urod 64

PRASOWAĆ (1)

'jeden z obowiązków domowych gospodyni, żony'

– Dobrze… Ale czy potrafisz dom prowadzić?... Dom? – Ho! Ho! Nie traciłam czasu na darmo. Wstawałam co dzień, w ciągu całego czasu, rano i szłam do gospodyni uczyć się gotować, prać, ***prasować****, smażyć…* Ludz II 363

PRASZCZUR (7)

'daleki przodek; ojciec prapradziada (p.)'

Ja, syn pięknego rodu, herbowy szlachcic, mogący się wykazać, gdzie który od Łokietka ***praszczur*** *położył swe kości za ojczyznę, ja – potomek bogatej rodziny* Dzien VI 225

usiłował rozweselać wszystkich cytowaniem kolejnym anegdot, jakie ***praszczurom*** *jego obmierzły już od częstego powtarzania* Oko 135

Wyrażenia:

– *stara broń praszczurów* Pow 73

przenośne:

– *z krwi Chrobrego praszczura* Wiatr 104

Frazy

przenośne:

– *wykazać, gdzie który od Łokietka praszczur położył swe kości za ojczyznę* Dzien VI 225

(7): Wiatr (4) 34, 102, 104, 139, Dzien VI (1) 225, Oko (1) 135, Pow (1) 73

PRAWICZKA (1)

'panna (p.), dziewica (p.)'

Ze schodów są tylko jedne drzwi: do pokoju… „panienki". „Panienka" jest istotą pobudzającą do grzechu: ma warszawskie ruchy, zgrabną figurkę, ładne oczki czarne jak tarki, czarne włosy, głos równy – i śliczne dwie zwinięte turkaweczki w tym miejscu kobiecego ciała. gdzie u innych kobiet bywają… piersi. Cała jej postać mówi wymownie najpiękniejszy w mowie ludzkiej wyraz: ***prawiczka****.* Dzien IV 127

PROSIĆ O RĘKĘ (3)

'oświadczyć się kobiecie z zamiarem jej poślubienia'

Od dawna oświadczył się Ewie ze swą miłością i ***prosił o rękę*** Dzieje I 87

Zwroty:

– *panny Heleny Pancer* Listy I 327

– *prosić ojca o rękę* [córki] Pom 215

(3): Dzieje I (1) 87, Listy I (1) 327, Pom (1) 215

PRZEDŚLUBNY (1)

'poprzedzający ślub'

Umówiliśmy się, że gdy odjedzie, ja zawsze będę siedziała w oknie dopóty, dopóki latarnie jego wolanta będzie w polach widać. Tak o to prosił! Tak błagał! Jest to potrzebne dla jego spokoju, dla ciszy jego narzeczeńskich, ***przedślubnych*** *snów.* Przed 199

Wyrażenia

przenośne:

– *sen* Przed 199

PRZEOBRAZIĆ SIĘ (1)

'przen. zmienić stan cywilny – z panny na panią, kobietę zamężną'

Widziałem dwie panny Kuczborskie, z których jedna ***przeobraziła się*** *w panią Kowalską, żonę „Towalskiego", co to dwudziestu czterech liter nie wymawiał* Dzien II 228

Zwroty:

– *w panią Kowalską* Dzien II 228

PRZEWIJAĆ (1)

‘zmieniać dziecku pieluszkę’

Gotował mleko rozcieńczone wodą, przyrządzał kąpiel i lniane chusty. Diokles sam dawał pożywienie synowi, sam go ***przewijał****, kąpał i utulał w płaczu.* Arym 13

PRZODEK (12)

‘osoba będąca poprzednikiem w rodzinie (zwykle o dziadkach, pradziadkach)’

Po ***przodkach*** *Adaś nie otrzymał w dziedzictwie żadnych nadzwyczajnych popędów altruistycznych* Oko 122

Wyrażenia:

– *daleki* Char 272
– *duma przodków* Dzien VI 104
– *galeria przodków* Char 236
– *konterfekty przodków* Char 235
– *podgolony* Przed 9
– *portret* O żoł 260
– *rodu Zamojskich* Dzien I 110
– *trud przodków umarłych* Wiatr 148
– *ziemie po przodkach odziedziczone* Ponad 105

(12): Char (4) 235 (2), 236, 272, Dzien I (1) 110, Dzien VI (1) 104, Ludz I (1) 84, O żoł (1) 260, Oko (1) 122, Ponad (1) 105, Przed (1) 9, Wiatr (1) 148

PRZYBŁĘDA (1)

‘podrzutek (p.)’

nie był nigdy poparzonym, skopanym, bez prawa na legowisko psiakiem z podwórza, ***przybłędą****, podrzutkiem z przytułku, ulicznikiem, którego rynsztok hoduje* Róża 26

PRZYGODA (2)

‘flirt, romans pozamałżeński’

po upływie kilku miesięcy, kiedy cała ta ***przygoda*** *miłosna usunęła się w jego pamięci na plan daleki.* Oko 183

A teraz ja zapytam, czy pan nie był w tym czasie zajęty romansami, historiami miłosnymi, ***przygodami****?...* Zam 72

Wyrażenia:

– *miłosna* Oko 183

(2): Oko (1) 183, Zam (1) 72

PRZYJACIEL (1)

‘o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

chciałbym dziś pisać do nieskończoności, całować Cię wyrazami, pieścić nazwami słodkimi. Ty moja „dobra dziewczyno”, mój słodki ***przyjacielu****, wszystko dla mojego życia, nędznego bez Ciebie, nędznego aż do chwili ukochania Twoich oczu, ust i serca.* Listy I 256

Wyrażenia

przenośne:

– *mój słodki* Listy I 256

PRZYJACIEL-ARTYSTA (1)

‘przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Już bym nie potrafił nic znaleźć w żadnej innej kobiecie, bo teraz zachwycasz mię nie tylko jako dawna, szczerozłota Tuchna. Moja żonuchna, kochanka, mój brat-koleżka, mój ***przyjaciel-artysta****, mój duch-cygan pokrewny, ale pociągasz jak temat artystyczny, którego nie można ani opisać, ani zbadać, ani określić, tak jak nie można pochwycić prostej, a nigdy nie wyczerpanej piękności przyrody, muzyki Wagnera czy Szopena i poematów Szekspira lub Ruysdaela* Listy I 194

Wyrażenia:

– *mój* Listy I 194

„PRZYJACIEL DOMU” (1)

‘kochanek, który uwodzi czyją żonę i jest zarazem członkiem jej rodziny; tu: Żeromski o sobie’

*Wszelkimi drogami, wszystkimi, jakie istnieją na świecie, szedłem po jej miłość i zaszedłem nareszcie po tytuł **„przyjaciela domu”**. To, czym ja jestem, nazywają ludzie – „gachem”! Tak oto – godzinami rozmawiamy z jej mężem, muszę polować na jego dobry humor, na jego nieobecność w domu, na jego fantazje, muszę wykrzywiać twarz do śmiechu, kiedy mi w piersi ryczą orkany…* Dzien II 403

PRZYJĄĆ (KOGO) (1)

‘zgodzić się na poślubienie kogo’

*Doktór oświadcza się biednej pannie i ta, wahając się, **przyjmuje go**.* Listy I 336

PRZYJŚĆ NA ŚWIAT (4)

‘o dziecku, narodzić się’

*Dzięki mnie **przyszło na świat**, lecz nie ja chciałam, żeby się zrodziło. Nie ja je z nicości poczęłam. Byłabym z nim na ręku ścigana jak zbrodniarka, a ono byłoby przeklęte przez cały rodzaj ludzki.* Dzieje II 9

(4): Dzieje II (1) 9, Ludz II (1) 332, Syz (1) 223, W sid (1) 226

PRZYSIĘGA (1)

‘złożenie ślubów małżeńskich’

*Ja bym jej przecie przy ołtarzu nie przysiągł miłości, więc bym **przysięgę** formalną mógł złamać nazajutrz.* Grzech 49

Wyrażenia:

– *formalna* Grzech 49

PRZYSIĘGNĄĆ (2)

‘złożyć przysięgę małżeńską; ślubować’

*– Tam, na tamtych kamieniach **przysięgniesz** przed Bogiem i przed nimi, przed świętymi duchami… – **Przysięgnę!** – Że będziesz wierną i uczciwą… – Do ostatniego tchu!* Zam 157

Zwroty:

– *przysięgnąć przed Bogiem* Zam 157

(2): Zam (2) 157 (2)

PRZYSTAWIĆ SIĘ (1)

‘pot. starać się o rękę panny; zalecać się’

*Wyznaczyłem był dawno posagi... Czterdzieści tysięcy każda. Zaraz **się** też **przystawił** kawaler, niby to wielki aferzysta z Łodzi – i nabrał mię. Wydaliśmy za niego starszą, Łuckę, sypnęliśmy gotówką* Prom 44

Frazy:

– *kawaler przystawił się* Prom 44

PRZYTUŁEK (1)

‘ochrona (p.)’

*Stadło robotnicze wydaje na świat dziecko. **Przytułek** albo ochronka je kształci, rynsztok dokształca* Naw 81

PRZYŻENIĆ SIĘ (1)

‘wejść do jakiegoś środowiska, rodziny przez ożenek’

*Żeby w sobie zabić tamto widmo, **przyżenił się** do rodziny urzędniczej, pojął w małżeństwo prześliczną blondynkę bez posagu.* Char 65

Zwroty:

– *do rodziny urzędniczej* Char 65

PSEUDO-ZIĘĆ (1)

‘mężczyzna, który nie jest mężem czyjej córki, ale ojcem jej nieślubnego dziecka’

*Tymczasem nie żaden hrabia, lecz zwykły Kuba „bije w mordę” syna hrabianki Turskiej, Kuba, mający to za sobą chyba, że jest **pseudo-zięciem** męża hrabianki…* Dzien VI 45

PTAK (3)

'ptaszek (p. w zn. 2.)'

Do Lwowa napiszę, aby mi odesłano drugi Twój list, którego nie otrzymałem. Pisz do mnie, ***ptaku*** *ukochany.* Listy I 223

Wyrażenia:

– *jedyny* Listy I 228
– *ukochany* Listy I 223
– *złotopióry* Listy I 320

(3): Listy I (3) 223, 228, 320

PTASZEK (4)

1. 'przen. ojciec pieszczotliwie o ukochanej córce' (3)

Koszul mi, dziecko, szukaj! Jakie tam są, zabieram. Przewdzieję – i hajda! – Znowu?! No, a co – mały mój ***ptaszku****? Och, Boże! Źle nam,* ***ptaszku****... – Złe przyszły czasy.* Wier 78

Wyrażenia:

– *mój mały* Wier 78

(3): Wier (3) 78 (3)

2. 'gołąbka (p.)' (1)

Mój cudny ***ptaszku!*** Listy I 107

(4): Wier (3) 78 (3), Listy I (1) 107

PTASZYNA (3)

1. 'przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego' (2)

Kończę, bo mój doktór woła, aby iść spać. Dobranoc, ***ptaszyno****.* Listy I 191

Wyrażenia:

– *ukochana moja* Listy I 321

(2): Listy I (2) 191, 321

2. 'przen. o Helenie (p.)' (1)

Nie odpisałem jeszcze Heli. Moja ***ptaszyna****, moja smutna, moja biedna… Zobaczę ją za parę dni.* Dzien III 57

Wyrażenia:

– *moja* Dzien III 57

(3): Listy I (2) 191, 321, Dzien III (1) 57

PTASZYNKA (7)

'ptaszek (p. w zn. 2.), gołąbeczka (p.)'

Właśnie dziś otrzymałem Twój list, ***ptaszynko*** *– tak na niego czekałem…!* Listy I 150

Umiałem dawniej kochać się samą tylko nienawiścią, prawie wstrętem. Teraz Bóg mi dał melodią miłości – Ciebie, ***ptaszynko*** *– to jest miłość samą.* Listy I 170

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 165, 333
– *najmilsza moja* Listy I 206

(7): Listy I (7) 150, 165, 170, 190, 199, 206, 333

PUŚCIĆ SIĘ (2)

'o kobiecie – mieć stosunek płciowy pozamałżeński lub przedmałżeński'

Słyszała głosy: oto Mija! Na tym skończyła! Zwyczajne, pospolite rzeczy, ordynarne dzieje. ***Puściła się*** *z powstańcem, który do domu zaszedł.* Wier 113

Zwroty:

– *ohydnie* Wier 114
– *z powstańcem* Wier 113

(2): Wier (2) 113, 114

PUŚCIĆ W „TRĄBĘ" (1)

'przen. zerwać zaręczyny, nie zawrzeć związku małżeńskiego'

Pan Wacław był narzeczonym panny Orsetti z Ujazdu, lecz ***puścił ją „w trąbę"****. Słyszałem o tym historyjki będąc jeszcze w Chobrzanach, jestem więc szczęśliwy z poznania go.* Dzien VI 21

PUŚCIZNA (1)

'scheda, majątek po rodzicach'

W młodocianym wieku osierocony przez rodziców, wzięty byłem przez opiekuna całej mojej ***puścizny*** Pop I 33

Wyrażenia:

– *cała moja* Pop I 33

PYZIKOWA (1)

'żona Pyzika'

koszule wygrzewa przed ogniem ***Pyzikowa****; kamaszki szoruje wiechciem chłopak* Pod pierz 197

R

RADOŚĆ (1)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

Kocham Cię, słoneczko jasne, szczęście i ***radości*** *moja. Już tylko trzy tygodnie – 22 dni!* Listy I 299

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 299

RADZIWIŁŁOWICZE (1)

'familiarnie o Rafale Radziwiłłowiczu i jego żonnie Marii z Weryhów – szwagrostwie Żeromskiego'

Pragniemy święta Wielkiejnocy spędzić w Rzymie, razem z Henią, która ma przyjechać z Lozanny, Witkiewiczem, który ma przyjechać z kraju i, podobno, ***Radziwiłłowicze*** *którzy także się odgrażają, że przyjadą.* Listy IV 72

RAFAŁ (31)

'Rafał Radziwiłłowicz – szwagier Żeromskiego'

ściskam Was wszystkich serdecznie. ***Rafała****, panią Marię, Heniusię, malca krzykacza, wszystkich.* Listy IV 183

Wyrażenia:

– *kochany* Listy III 223

– *mój drogi* Listy III 144

(31): Listy III (27) 16, 18 (2), 20, 23, 31, 33 (2), 87, 88, 93 (2), 144, 155, 156, 161, 162, 174, 193, 195, 201, 223, 290, 294 (2), 302, 311, Listy V (3) 271, 286 (2), Listy IV (1) 183

RAFAŁECZEK (1)

'familiarnie, z sympatią o Rafale Radziwiłłowiczu – szwagrze Żeromskiego'

Ucałuj ode mnie, Tusiutku, kochanego ***Rafałeczka****.* Listy IV 146

Wyrażenia:

– *kochany* Listy IV 146

REFERENTOWA (1)

'żona referenta'

Nareszcie drzwi prowadzące do sypialni rodu Zapaskiewiczów, zamknięte dotąd, otwarły się szeroko i wyszła najpierw pogrążona w atłasy pani ***referentowa*** Roz 137

Wyrażenia

przenośne:

– *pogrążona w atłasy pani referentowa* Roz 137

REJENTOWA (1)

'żona rejenta'

Och, on zawsze ze swą lekcją do poważnych sztuk – z pogardliwym uśmiechem wtrąca pani ***rejentowa****.* Dzien III 243

REJENTOWICZ (1)

‘syn rejenta’

Do haka pośrodku sufitu ***rejentowicze*** *przyczepili na powrózku blaszaną miednicę, dnem wywróconą do góry.* Syz 171

REJENTOWIE (1)

‘rejent i jego żona’

Pomimo całej obrzydliwości obecnego mego położenia – przenoszę je najzupełniej świadomie nad położenie u ***rejentów****.* Dzien III 278

REKUZA (1)

‘negatywna odpowiedź na propozycję małżeństwa’

Przez swą ***rekuzę*** *Xenia oświadczyła wyraźnie, że abdykuje z miłości i nie jest spragniona jego widoku…* Zam 19

RENDEZ-VOUS (1)

‘umówione spotkanie; randka, schadzka (p.)’

Wiedział jednak, że nie to było jedynym powodem tego ***rendez-vous****.* Urod 190

REZYDENCJA (2)

‘okazała, wytworna siedziba rodu’

W samym środku ogrodu stał dom parterowy, pałacowaty, z mansardowym dachem, niegdyś wielkopańska ***rezydencja*** *jednej z arystokratycznych rodzin polskich* Urod 45

Wyrażenia:

– *wielkopańska jednej z arystokratycznych rodzin polskich* Urod 45

– *pańska* Ludz 227

(2): Ludz (1) 227, Urod (1) 45

REZYDENT (2)

‘ubogi krewny mieszkający na stałe we dworze, będący na utrzymaniu gospodarza’

W tym samym czasie pozbył się z domu wielu ***rezydentów****, a między innymi Rafała.* Pop I 194

(2): Dzien I (1) 293, Pop I (1) 194

REZYDENTKA (1)

‘uboga krewna mieszkająca na stałe we dworze, będąca na utrzymaniu gospodarza’

wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w bawialni, w alkierzach, w ciasnych i niskich izdebkach dworu, ale nawet w sieni, na ganku, w bokówkach starych ciotek, sióstr-panien odwiecznych i ***rezydentek****.* Pop I 53

RĘKA NIE NALEŻY DO NIKOGO (1)

‘przen. stan, sytuacja kobiety wolnej, niezamężnej, niezaręczonej’

– Nie, panie! Majątek, który posiadam, będzie moim aż do końca. Mógłby go posiąść inny – o, na pewno! – ale tylko w jednym wypadku. – W jakimże to wypadku? – Chyba tego łatwo jest domyśleć się… – Doprawdy, nie jestem domyślny. – Niewątpliwie. Przecież jestem kobietą! – mówiła baronowa z oburzeniem. – Ach, tak!... – Ta ***ręka nie należy do nikogo****…* Zam 118

RODOWÓD (5)

‘drzewo genealogiczne, pochodzenie rodu uwzględniające koligacje rodzinne’

Rodzina tych mianowicie Nienaskich (bo są, jakoby, i inni) pochodzi z Litwy, a ***rodowód*** *swój wyprowadza, jak to zwykle w tamtych stronach bywa, z jakowychś giedyminowskich kniaziów.* Naw 7

Gdy Nienaski pierwszy raz tam zawitał, pan Ogrodyniec, rozgadawszy się o pochodzeniu i ***rodowodzie****, ucieszył się bardzo.* Naw 45

Zwroty:

– *wyprowadzać swój rodowód* Naw 7

Frazy:

– *z szewców wywodzi swój rodowód* Ludz I 21

przenośne:

– *rodowód swój wyprowadza z jakowychś giedyminowskich kniaziów.* Naw 7

(5): Naw (3) 7, 45, 170, Ludz I (1) 21, Przed (1) 9

RODOWY (7)

'dotyczący rodu, związany z rodem'

Notujemy tylko to co z całego człowieka zostało [...] *w gorzkim szepcie ponocnym, w pobieżnym wersecie o cierpieniu panów, co brodiażką i żelazem odkupili grzech* ***rodowy*** *i jaśni jako aniołowie stanęli twarzami ku przyszłości.* Naw 8

Wyrażenia:

– *arystokracja* Dzien IV 117, 118
– *arystokratyzm* Dzien IV 193
– *pamiątka* Suł 117
– *porażka* Wiatr 162

przenośne:

– *grzech* Naw 8
– *świętość* Pow 90

(7): Dzien IV (3) 117, 118, 193, Naw (1) 8, Pow (1) 90, Suł (1) 117, Wiatr (1) 162

RODZENIE (1)

'wydawanie na świat dziecka'

Morze! Ty umiesz obmywać grzechy, wracać dziewictwo i opłukiwać plugawość ***rodzenia*** *dziecka.* Dzieje II 9

Wyrażenia:

– *plugawość rodzenia dziecka* Dzieje II 9

RODZEŃSTWO (9)

'dzieci urodzone z tych samych rodziców, mające tego samego ojca i matkę'

W latach pacholęcych bawił się mały Teoś wraz z czeredą młodszego i starszego ***rodzeństwa*** Dok 17

Wyrażenia:

– *bardzo liczne* Pom 215
– *czereda młodszego i starszego rodzeństwa* Dok 17
– *młodsze* Syz 225
– *sześcioro rodzeństwa* Wiatr 218

(9): Wiatr (2) 43, 218, Anan (1) 50, Dok (1) 17, Dzien I (1) 46, Pom (1) 215, Pop I (1) 25, Prom (1) 130, Syz (1) 225

RODZIC (13)

'jedno z rodziców – ojciec lub matka'

oświadczyła, że kiedy dobra po śmierci ***rodzica****… fiu! – ona, panna wysokiego rodu, została bez grosza* Oko 172

Wyrażenia:

– *nieboszczyk rodzic* Prom 40

(13): Syz (4) 52, 70, 149, 170, Pop I (3) 47 (2), 51, Dzien III (1) 174, Dzien IV (1) 102, Oko (1) 172, Prom (1) 40, Przed (1) 27, Wiatr (1) 90

RODZICE (120)

'ojciec i matka'

Za moich czasów rodzice decydowali o takich sprawach Ponad 19

Wyrażenia:

– *dwoje rodziców* Dzien III 253
– *dziecka* Char 311
– *grób rodziców* Dzien II 157, Róża 44
– *Helenki* Dzien odn 64
– *kochani* W sid 187
– *kraj rodziców Polska* Przed 107
– *męża Heleny* Dzien IV 233
– *mogiły rodziców* Ludz I 193
– *moi* Dzien II 26, 204, 383, Listy VI 494, Ludz I 156, 192
– *nasi, drodzy* Ponad 20
– *niezamożni* Syz 66
– *rodzice nieboszczki* Nied 183
– *sutenera rodziców* Ludz I 47
– *uczucie miłości dla rodziców* Róża 44
– *zabitego Antosia* Pom 164

Zwroty:
- *mieć korzyść ze swoich rodziców* Róża 192
- *mieszkać u rodziców* Syz 157
- *nie mieć rodziców* Pom 216
- *urodzić się z rodziców* Dzien I 45
- *zjednać sobie przychylność rodziców* Przed 11

(120): Syz (28) 8, 10, 12, 16, 24, 25, 26, 44, 45, 46 (2), 60, 62 (2), 63, 64, 66, 83, 114, 149 (2), 154, 156 (2), 157 (3), 209, Dzieje I (10) 104, 118, 144, 195, 220, 242 (2), 255 (2), 257, Dzien II (10) 26, 31, 32, 71, 157, 177, 204, 244, 254, 383, Pop I (10) 12, 27, 33, 165, 168 (2), 169, 182, 183, 246, Ludz I (7) 47, 156, 191, 192, 193, 197, 200, Przed (7) 11, 16, 50, 107, 112, 158, 173, Dzien I (6) 45 (3), 99, 130, 248, Róża (5) 44 (2), 123, 160, 192, Dzien III (4) 55, 99, 155, 253, Char (3) 286, 311, 336, Pom (3) 163, 164, 216, Prom (3) 72, 126, 129, Dzien odn (2) 64, 180, Dzien VI (2) 329, 351, Grzech (2) 121 (2), Mog (2) 90, 99, Naw (2) 16, 23, Nied (2) 182, 183, Ponad (2) 19, 20, W sid (2) 187, 229, Biał (1) 161, Dzien IV (1) 233, Dzien V (1) 256, Listy I (1) 286, Listy III (1) 235, Listy V (1) 16, Listy VI (1) 494, Wier (1) 27

RODZICIELKA (5)

'matka'

Gdyby twa ***rodzicielka*** *nie była zaprzepaściła mego posagu w gotówce* Ponad 50

(5): Ludz I (1) 106, Mog (1) 112, Opow zebr (1) 236, Ponad (1) 50, Syz (1) 194

RODZICIELSKI (13)

'odnoszący się do rodziców'

Nas wstrzymywała w biegu mądrość ***rodzicielska*** Dok 14

Wyrażenia:
- *dach* Dzien II 141
- *dłonie* Char 262
- *mądrość* Dok 14
- *mieszkanie* Dzieje I 227
- *namowa* Dzieje I 227
- *nogi* Pop I 246
- *oblicze* Pop I 92
- *współdziałanie* Syz 224

przenośne:
- *bat* Prom 72
- *głowy rodzicielskie* Syz 15
- *najskrytsze rejestry mądrości rodzicielskiej* Ponad 20
- *skarb* Przed 50

(13): Pop I (3) 86, 92, 246, Dzieje I (2) 227 (2), Syz (2) 15, 224, Char (1) 262, Dok (1) 14, Dzien II (1) 141, Ponad (1) 20, Prom (1) 72, Przed (1) 50

RODZIĆ (3)

'wydawać dziecko na świat'

Rodziły *przecie i* ***rodzą*** *młode dziewczęta dzieci* Dzieje I 189

Zwroty:
- *bez bólu wielkiego* Ludz II 261

(3): Dzieje I (2) 189 (2), Ludz II (1) 261

RODZIĆ SIĘ (2)

'przychodzić na świat'

W tym samym gnieździe kilku rodzin leżą stosy wiktuałów, ***rodzą się*** *dzieci i jęczą przeróżni nieuleczalni wlokący kajdany żywota.* Ludz I 67

Frazy:
- *dziecko rodzi się* Dzien III 78
- *rodzą się dzieci* Ludz I 67

(2): Dzien III (1) 78, Ludz I (1) 67

RODZINA (264)

'rodzice i ich dzieci, a także krewni, powinowaci'

Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia. Tu jest źródło konieczności dziedziczenia w rodzie ludzkim. Ono jest węzłem, co spaja pokolenia umierające z rodzącymi się [...], *tworzy i uwiecznia* ***rodzinę.*** Dok 13

Rodzina *bez dziedzictwa jest stosunkiem niedorzecznym, bolesnym* Dok 13

świętą jest ***rodzina*** *dla mnie – może dlatego, że mało ją znałem, a dziś jej nie mam.* Dzien III 179

Czuje Pani z pewnością, że w nas, w Daniłowskich i Sieroszewskich ma Pani rzetelnych przyjaciół i jakby drugą ***rodzinę****.* Listy IV 87

Dziadek wstał na jego powitanie i zaznajomił z ***rodziną****.* Urod 28

W samym środku ogrodu stał dom parterowy, pałacowaty, z mansardowym dachem, niegdyś wielkopańska rezydencja jednej z arystokratycznych ***rodzin*** *polskich* Urod 45

Opowiadała o mieście, o stosunkach, później o ***rodzinie*** *gubernatorskiej, wicegubernatorskiej, prezesowskiej, prokuratorskiej, pułkownikowskiej.* Urod 48

– To mój testament. Wypłacisz pan… legaty… Ja? – ***Rodzinie*** *mojej w kraju, instytucjom, służbie. Wszystko tam... wyszczególnione… opisane... Co do joty.* Zam 108

Wyrażenia:

– *arystokratyczna* Listy III 67
– *arystokratyczna rodzina polska* Urod 45
– *bezrolnego komornika* Char 313
– *biedna* Char 67
– *bliższa* Char 10, Przed 171
– *bogata* Dzien VI 225
– *Borgia* Dzien I 151
– *C.* Dzien IV 201
– *cała* Dzien II 160, Listy II 242, Listy III 204, Listy IV 35, 251, Listy V 253, Listy VI 449, 516
– *cała moja* Dzien II 169, Listy II 148, 167, Listy IV 31, 34, 257, 292
– *cała rodzina zwyrodniała* Dzien VI 114
– *chłopska* Dzien V 169
– *członek rodziny* Biał 144
– *członek rodziny generalskiej* Urod 188
– *człowiek bez rodziny* Listy I 64
– *dalsza* Urod 196
– *doktorska* Prom 105
– *duża* Mog 103
– *facetka z dobrej rodziny* Dzien odn 157
– *fornalska* Naw 160
– *godna szacunku* Mog 110
– *gospodarza* Char 170
– *Gromadzkich* Listy III 134
– *gubernatorska, wicegubernatorska, prezesowska, prokuratorska, pułkownikowska* Urod 48
– *jedna z najlepszych, najzacniejszych* Zam 12
– *kolonistów* Wiatr 202
– *królewska rodzina frankońska* Wiatr 75
– *książęca rodzina czeska* Wiatr 75
– *liczna* Dzien II 121, Syz 108, Wier 47
– *moja* Biał 166, Listy II 39, 245, Wier 33, Zam 108 / *ma* Listy III 121, Listy VI 150, 188 [‘moja’]
– *moralna* Róża 163
– *najbliższa* Przed 171, Wier 109
– *najstarsza w rodzinie* Mog 98
– *nasza* Dzien I 279
– *Natalii Mikuciówny* Urod 321
– *Nekandów* Dzien odn 64
– *niewidomego sąsiada* Pom 158
– *niezamożna* Listy IV 43, Urod 365
– *nowa* Biał 166
– *ogromna* Dzien V 253
– *ojciec rodziny* Dzien V 206
– *patriarchalny ustrój rodziny* Dzien II 196
– *położenie w rodzinie* Listy III 145
– *Popielów* Dzien VI 105
– *półarystokratyczna* Ludz I 60
– *pracownika* Naw 160
– *rolnicza* Wiatr 202
– *rzemieślnicza* Ludz II 271
– *swa* Listy VI 164 [‘swoja’]
– *Szczebieniewów* Pom 226
– *szewska* Naw 176
– *szlachecka* Listy IV 244
– *uczciwa* Róża 61
– *w gronie rodziny* Przed 259
– *Witkiewicza* Listy III 311
– *wróg rodziny* Róża 111
– *Z.* Dzien VI 196
– *zamożna* Opow zebr 240
– *zarobek rodziny* Róża 61

– *ze wszech miar godna* Mog 110
– *złożona z czterech dziewcząt i matki* Przed 40
– *żydowska* Dzieje I 217, Ludz II 237

przenośne:

– *bożyszcze rodziny* Pom 215
– *głowa rodziny* Dzien II 206, Listy IV 141, Pop I 194
– *hańba rodziny* Char 132
– *krew rodziny* Wiatr 87
– *łono rodziny* Syz 156
– *podpora rodziny* Char 20, Wiatr 216
– *smutek rodziny* Ludz I 191
– *święta* Dzien III 179, 179, 179, Dzien IV 318
– *świętość rodziny* Dzien III 179
– *zgniła* Dzien V 278

Zwroty:

– *należeć do rodziny* Dzien II 211, Ponad 26
– *nie mieć rodziny* Dzien III 253
– *oglądać się na rodzinę* Listy II 299
– *pochodzić z dobrej rodziny* Zam 153
– *pochodzić z niemieckiej rodziny* Syz 102
– *pochodzić z rodziny półarystokratycznej* Naw 147
– *pochodzić ze starej rodziny* Dzien V 295
– *pochodzić ze ślicznej rodziny polskiej* Dzien VI 33
– *pracować dla rodziny* Dzien III 24
– *ratować rodzinę* Dzien VI 144 (2)
– *uradzić w rodzinie* Przed 250
– *utrzymać rodzinę* Naw 171
– *zaznajomić z rodziną* Urod 28

przenośne:

– *być podporą rodziny* Dzien I 207
– *być rozumem rodziny* Char 26
– *mieć w ręku los całej rodziny* Pom 216
– *tworzyć, uwieczniać rodzinę* Dok 13
– *zarabiać na kawałek nędznego chleba dla wyżywienia rodziny* Naw 8
– *zerwać więzy z rodziną* Syz 223

Frazy:

– *Jednym z największych nieszczęść człowieka jest: nie mieć rodziny.* Dzien IV 98

(264): Char (33) 10, 11 (6), 12, 16, 19, 20 (3), 26 (2), 49, 67, 79, 126 (2), 132, 146, 170, 202, 206, 217 (3), 299, 313, 331, 336, 343, Listy IV (16) 31, 34 (2), 35, 43, 87, 141, 176, 244, 251, 257, 292, 302, 340, 375, 386, Wiatr (14) 75 (2), 87, 142, 202 (5), 216 (2), 221 (2), 223, Ludz I (5) 60, 66, 67 (2), 191, II (8) 211, 212, 236, 237 (2), 260, 264, 271, Dzien VI (12) 33, 47, 48, 105, 114, 144 (2), 196 (4), 225, Dzien II (11) 121, 160, 169 (2), 177, 196, 206, 210, 211, 255, 272, Listy III (11) 67, 121 (2), 128, 134, 144, 145, 146, 148, 204, 311, Urod (11) 28, 29, 45, 48, 60, 78, 188, 196, 298, 321, 365, Pom (10) 157 (2), 158, 215 (2), 216, 226 (4), Naw (9) 7, 8, 104, 147, 160 (2), 171, 176, 189, Biał (8) 107, 126, 144, 166 (3), 167, 195, Listy VI (8) 16, 150, 164, 188, 413, 449, 502, 516, Przed (8) 40, 67, 121, 171 (2), 250, 257, 259, Dzien III (7) 13, 24, 179 (4), 253, Dzien V (7) 169, 180, 194, 206, 253, 278, 295, Listy II (7) 39, 148, 167, 242, 245, 299, 343, Dzien I (6) 151, 207, 277, 279, 296 (2), Syz (6) 67, 102, 108, 156, 182, 223, Dzieje I (5) 144, 217, 220, 240 (2), Dzien IV (5) 98, 165, 201, 287, 318, Mog (5) 98, 103, 104, 110 (2), Pop I (5) 89, 138, 165, 194, 253, Suł (5) 105 (2), 109 (3), Wier (5) 33, 47, 85, 109, 124, Zam (5) 10, 12, 66, 108, 153, Dzien odn (4) 40, 64, 122, 157, Róża (4) 61 (2), 111, 163, Dok (3) 13 (2), 26, Listy V (3) 253, 286 (2), Opow zebr (3) 231, 236, 240, Ponad (3) 26 (2), 69, Listy I (2) 64, 165, Prom (2) 30, 105, Uciek (2) 127, 198, Arym (1) 12, Grzech (1) 84, Międz (1) 348, Sił (1) 106, Tur (1) 264, W sid (1) 239

„RODZINA” (1)

‘rodzina, w której ojciec i matka nie są małżeństwem [tu: chodzi o Antoniego Gustawa Bema – nauczyciela, który rozstał się z żoną i zamieszkał bez ślubu z inną kobietą]’

Wczoraj wieczorem wyszedłem na ulicę przejść się trochę, odetchnąć – i na Podwalu spotkałem Bema. Przeniósł się już do Warszawy na stałe, najął mieszkanie na Smolnej nr 12. Tymczasem mieszka w Hotelu Polskim, póki się ***„rodzina”*** *jego nie sprowadzi.* Dzien V 197

RODZINKA (1)

‘z ironią o rodzinie’

Pan Granowski postanowił dokładnie zlustrować ***rodzinkę*** *pięknej Isoliny. Wybrał się więc na zwiady, żeby przede wszystkim zobaczyć*

główne źródło zarobkowe rodu: sklep z gazetami. Char 21

Zwroty:

– *zlustrować rodzinkę pięknej Isoliny* Char 21

RODZINNY (72)

'należący do rodziny, związany z rodziną'

– *Jestże to pokój **rodzinny**? Lampa z kloszem zielonym z wierzchu, białym u dołu, bliźnia, domowa siostra niedoli…* Zam 110

Wyrażenia:

– *chata* Dzien II 97
– *dom* Char 189, Dzieje I 97, Dzien II 132, Dzien VI 62, Listy I 64, Ludz I 109, 192, II 343, Opow zebr 231, Przed 13, 135, 156, 185, Sen o szp 72, Urod 60, W sid 187, Wiatr 87, Wier 131
– *grobowiec* Przed 245
– *grób* Przed 244, 245
– *kraj* Przed 283
– *las* Dzien II 141
– *mebel* Prom 31 / *meble* Urod 220
– *miasto* Char 214, Dzien odn 38, Przed 15
– *miejsce* Suł 137
– *mit* Przed 13
– *motyw* Ludz II 282
– *okolice, Góry Świętokrzyskie* Listy VI 484
– *pamiątki* Char 289 (2)
– *park rodzinnego miejsca* Wiatr 229
– *pejzaż* Ludz II 282 (2)
– *pokój* Zam 110
– *portret* Char 235
– *samotność* Listy I 75
– *skandal* Naw 151
– *skarb* Przed 35
– *sprawa* Wiatr 155
– *stosunki* Char 183, Dzien V 298, Listy IV 72
– *strona* Listy III 8, Ludz I 120, Międz 347
– *sutenera* Ludz I 36
– *szczęście* Dzien III 253, Urod 61
– *tradycje* Naw 7
– *tragedia* Syz 224
– *uczucia* Dzien II 70, Ludz I 164
– *wieś* Dzien IV 271, Ponad 65, Wier 131
– *wioska* Char 21
– *wspólne rodzinne łóżko* Char 27
– *Wyrwy* Sen o szp 97, Wszys 97
– *życie* Dzien V 164

przenośne:

– *gniazdo* Syz 209
– *idylla* Przed 19
– *niewola* Ludz I 190
– *padół* Suł 117
– *progi* Ludz I 131
– *szmat nieba* Dzien II 97

(72): Przed (12) 13 (2), 15, 19, 35, 135, 156, 185, 244, 245 (2), 283, Ludz I (7) 36, 109, 120, 131, 164, 190, 192, II (4) 282 (3), 343, Char (9) 21, 27, 78, 183, 189, 214, 235, 289 (2), Dzien II (5) 70, 97 (2), 132, 141, Urod (3) 60, 61, 220, Wiatr (3) 87, 155, 229, Dzien V (2) 164, 298, Listy I (2) 64, 75, Naw (2) 7, 151, Ponad (2) 65 (2), Sen o szp (2) 72, 97, Suł (2) 117, 137, Syz (2) 209, 224, Dzieje I (1) 97, Dzien III (1) 253, Dzien IV (1) 271, Dzien odn (1) 38, Dzien VI (1) 62, Listy III (1) 8, Listy IV (1) 72, Listy VI (1) 484, Międz (1) 347, Opow zebr (1) 231, Prom (1) 31, W sid (1) 187, Wier (1) 131, Wszys (1) 97, Zam (1) 110

RODZINNY NAMIOT (1)

'przen. dom rodzinny'

*Szybko wygasa domowe ognisko i rozwiewa się w ostrym wietrze wonny dym **rodzinnego namiotu**. Gniazdo człowiecze trwa tak samo długo jak gniazdo pająka.* Ludz I 184

ROGACZ (2)

'zdradzony mąż'

*Doszliśmy do porozumienia w głównych punktach. Ale to prowincjonalny małżonek, parafiański **rogacz**.* Uciek 203

Wyrażenia:

– *parafiański* Uciek 203

(2): Uciek (2) 203 (2)

ROLA (2)

‘przen. ziemia ojców’

Raduj się, że jesteś tutaj, w domu ojczystym, na pradziadowskiej, praojcowskiej ***roli****, w twej Łuży…* Ponad 89

Wyrażenia:

– *pradziadowska, praojcowska* Ponad 89
– *praojcowska* Ponad 89

(2): Ponad (2) 89 (2)

ROMANS (19)

‘przygoda miłosna, zwykle pozamałżeńska’

Włochów tam było dużo. Dr Cremonesi z żoną, pani Pavanello, pan Cipriani, który pod nieobecność męża ciął ***romans*** *z panią Pavanello. Było to osobliwie zabawne patrzeć na te wszystkie historie.* Listy III 175

kocha uczciwą mężatkę, matkę, porządną kobietę… Zawiąże się ***romans****, romansik z mężatką…* Oko 141

Wyrażenia:

– *jedyny romans całej młodości* Prom 82
– *ordynarny* Char 77, Wiatr 237
– *plugawy* Prom 107
– *zapalczywy* Pom 199
– *zawodny* Prom 82

Zwroty:

– *ciąć romans pod nieobecność męża* Listy III 175
– *jeździć* [do kogo] *na romanse* Zam 100

(19): Prom (5) 82 (2), 107 (2), 124, Oko (3) 141 (2), 164, Zam (2) 72, 100, Char (1) 77, Grzech (1) 52, Listy III (1) 175, Naw (1) 10, Oko 141, Pom (1) 199, Uciek (1) 174, Urod (1) 173, Wiatr (1) 237

ROMANSIDŁO (1)

‘z niechęcią, iron. o romansie (p.)’

Te kursy zostałyby rozbite, gdyż powiedziano by nie bez słuszności, że to ja sobie tutaj ***romansidło*** *sfundowałem.* Uciek 181

Zwroty:

– *sfundować sobie romansidło* Uciek 181

ROMANSIK (2)

‘miłostka, mało znaczący flirt pozamałżeński’

kocha uczciwą mężatkę, matkę, porządną kobietę… Zawiąże się romans, ***romansik*** *z mężatką…* Oko 141

Wyrażenia:

– *romansik z mężatką* Oko 141

Zwroty:

– *zaprowadzić romansik z córką czynownika* Syz 222

(2): Oko (1) 141, Syz (1) 222

ROSNĄĆ (1)

‘o dziecku: dojrzewać, rozwijać się’

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka abo noga. Wykarmiła go, wypielęgnowała, wyhodowała. Z roku na rok ***rósł*** *w jej rękach, w jej oczach, w jej objęciu.* Przed 23

Frazy

przenośne:

– *rósł w jej rękach, w jej oczach, w jej objęciu.* Przed 23

ROZBIJAĆ SIĘ O CZYJĄ RĘKĘ (1)

‘starać się usilnie o względy kobiety, aby pojąć ją za żonę’

Teraz ***się*** *ten Barwicki* ***rozbija o jej rękę****. Są po słowie, nawet, widzę. Baba podkochuje się w tym astmatyku.* Przed 153

ROZKOCHAĆ (2)

‘wzbudzić w kim silne uczucie miłości do siebie’

Przekomarzałam się, nie dałam pocałować się nawet w rękę, żeby go jak najbardziej rozkochać w sobie. Taka to już moja metoda… Toteż ***rozkochałam*** *go do zupełnego szału.* Urod 173

Zwroty

przenośne:

– *rozkochać do zupełnego szału* Urod 173

(2): Urod 173 (2)

ROZKOSZE (1)

'przen. szczęście małżeńskie'

– *Dlaczegóż się pan z nią ożenił?* [...] *Dzisiaj już tego nie pamiętam* [...]. *Późniejsze z nią* ***rozkosze*** *zabiły we mnie pamięć wszystkiego.* Dzieje I 55

ROZŁĄCZENI (1)

'przen. o małżonkach będących w separacji'

Dlatego, że nie znoszę hipokryzji. Zechce rozłączyć się ze mną – bardzo dobrze; nie – to mieszkać będziemy pod jednym dachem, ale zupełnie ***rozłączeni****.* Dzien odn 170

Wyrażenia:

– *zupełnie* Dzien odn 170

ROZŁĄCZENIE SIĘ (1)

'przen. rozwód (p.)'

Wczoraj widziałem (mimo woli) coś w rodzaju rendez-vous p. Bema i p. K. Rozmaicie się to zdarza na świecie. Kto tam wie, co było przyczyną ***rozłączenia się*** *ostatecznego Bema z żoną?* Dzien II 160

Wyrażenia:

– *ostateczne* Dzien II 160

ROZŁĄCZYĆ SIĘ (2)

'przen. wziąć rozwód, być w separacji'

Cóż by to była za rozkoszna zemsta nad nim – powiedzieć mu: „To dziecko jest moje; chcesz pan ***się rozłączyć*** *z Heleną – dobrze. Ja z nią się ożenię, wezmę ją i moje dziecko".* Dzien III 79

Dlatego, że nie znoszę hipokryzji. Zechce ***rozłączyć się*** *ze mną – bardzo dobrze; nie – to mieszkać będziemy pod jednym dachem, ale zupełnie rozłączeni.* Dzien odn 170

Zwroty:

– *z Heleną* Dzien III 79

(2): Dzien III (1) 79, Dzien odn (1) 170

ROZPRAWICZYĆ (1)

'wulg. pozbawić dziewictwa (p.)'

– *Czy wiesz, że moja żona kurwa? – Czy wiesz, taką była, gdym się żenił z nią? Czy wiesz, kto ją* ***rozprawiczył****? – Nie wiem, przyjacielu…* Dzien V 60

ROZWIEDZENIE (1)

'przyczynienie się do zerwania czyjegoś małżeństwa'

Tak, tak. Wierzy pan przynajmniej, że byłeś pierwszym i ostatnim? – Czym? – Alboż ja wiem?... Zmorą… – Kochankiem!... Nie miał nigdy zamiaru ***rozwiedzenia*** *i poślubienia pani Zofii, a jednak do pasji doprowadziła go rola tylko kochanka, chwilowego kochanka.* Oko 163

ROZWODNIK (1)

'mężczyzna rozwiedziony i nieżonaty powtórnie'

Byłaby tego Niepołomskiego, dowiedziawszy się, że jest żonaty i ***rozwodnik****, trzymała za progiem, choćby konał z miłości.* Dzieje I 87

ROZWODZIĆ SIĘ (2)

'uzyskać rozwód, rozejść się ze współmałżonkiem'

Czemu pan ***się rozwodzi*** *z żoną?* Dzieje I 55

Zwroty:

– *rozwodzić się na nowo z żoną* Dzien II 117

– *rozwodzić się z żoną* Dzieje I 55

(2): Dzieje I (1) 55, Dzien II (1) 117

ROZWÓD (19)

'prawne zerwanie czyjegoś małżeństwa'

Obecnie, kiedy zapragnąłem dostać ***rozwód****, przekonałem się, że moja żonka przeszła na katolicyzm dla zniszczenia łatwości rozwodu*. Dzieje I 56

On nigdy nie dostanie ***rozwodu*** *– mówiła stara nieodwołalnie. – Sprawdzałam sama w konsystorzu* Dzieje I 119

Pani! Ów przeklęty Niepołomski dostał ***rozwód*** *już wówczas, kiedy tu na moje dzisiejsze utrapienie przyjechał, a może nawet później.* Dzieje II 33

Kochana Oktawio. Nie mogąc udać się do Ciebie z tą prośbą osobiście – jak w ciągu ostatnich lat tyle razy czyniłem, zwracam się znowu z najpokorniejszą i najżarliwszą prośbą, ażebyś zechciała dać podpis na oświadczeniu, które by umożliwiło nasz formalny ***rozwód***. Listy VI 505

Wyrażenia:

– *formalny* Listy VI 505

– *oświadczenie zgody na rozwód* Listy VI 505

– *żądanie rozwodu* Dzieje I 257

Zwroty:

– *dostać / nie dostać* Dzieje I 56, 119 / Dzieje II 33

– *wyrobić rozwód* Dzieje I 140

– *zgodzić się na rozwód* Dzieje I 245, 257

– *zyskać* Dzieje I 162

– *żyć jak w rozwodzie* Dzieje I 160

Frazy:

– *za pieniądze można dostać dwa rozwody, a nawet trzy* Dzieje II 33

(19): Dzieje I (13) 56 (4), 98, 119 (2), 140, 160, 162, 245, 257 (2), II (2) 33 (2), Listy VI (2) 505 (2), Dzien V (1) 215, Listy I (1) 187

ROZWÓDKA (3)

'kobieta rozwiedziona'

Po obtańczeniu szeregu panien, mężatek, wdów i ***rozwódek*** *przyszła kreska i na Wandę Okszyńską*. Przed 207

(3): Dzien IV (1) 126, Dzien V (1) 224, Przed (1) 207

RÓD (35)

'ludzie spokrewnieni ze sobą, pochodzący od jednego przodka; dom, linia'

Pan Granowski postanowił dokładnie zlustrować rodzinkę pięknej Isoliny. Wybrał się więc na zwiady, żeby przede wszystkim zobaczyć główne źródło zarobkowe ***rodu****: sklep z gazetami.* Char 21

Tego dnia zjawił się w domu kuzyna, którego córka była mu od kolebki prawie przez obadwa ***rody*** *za żonę wyznaczona*. Cien 283

Natomiast otworzył mi drzwi i wpuścił do ślicznego dziewiczego apartamenciku jakiś bardzo milutki, bardzo ładny, dwunastoletni może bobek rodzaju żeńskiego, z ***rodu*** *K. bodaj ostatni.* Dzien IV 276

Z ojca na syna przechodził dziedzictwem w jego ***rodzie*** *hełm stary, roboty prostackiej, pokazujący dokładnie kształt czaszki prapradziada rodu Speerbachów, zwanego Kudłatym Niedźwiedziem z Gaster.* Leg 307

Niegdyś w przeszłości ojcowie wznieśli pośrodku dziedziny z potężnych modrzewiowych śniatów i płazów dom okazały, dworzyszcze na cały ***ród*** *potomny.* Wiatr 140

Pieśń miłosna wywija z głębi ludzkich chat białych, oplecionych winem. Wyraz siły wiecznej ***rodu*** *ludzkiego objawiał się w tej muzyce* Zam 113

Wyrażenia:
– *cnoty i tradycje rodu* Róża 161
– *książęcy* Suł 72
– *piękny* Dzien V 300, Dzien VI 225
– *rodem z Siedlec* Przed 9
– *ród Martwiców* Biał 107
– *ród potomny* Wiatr 140
– *stary* Wiatr 162
– *stary ród szlachty* Suł 97
– *z rodu Campaninusów* Wiatr 80
– *z rodu Canapariów* Wiatr 80
– *z rodu K.* Dzien IV 276
– *z rodu Kruta* Międz 326
– *z rodu książę* Wier 142
– *z rodu Speerbachów* Leg 307
– *z rodu Zamojskich* Dzien I 110
– *związki rodu* Wiatr 42

przenośne:
– *istota duszy rodu* Naw 10
– *„zakała", „wrzód", „infamis" rodu* Pop I 85

Zwroty:
– *kochać swój ród* Dzien VI 51
– *należeć do rodu* Suł 72
– *wywieść swój ród* Ludz I 146

(35): Wiatr (6) 42, 80 (2), 140, 162 (2), Suł (4) 72 (2), 73, 97, Char (2) 11, 21, Dzien IV (2) 118, 276, Dzien VI (2) 51, 225, Leg (2) 307 (2), Naw (2) 10, 170, Przed (2) 9, 121, Biał (1) 107, Cien (1) 283, Dzien I (1) 110, Dzien V (1) 300, Leg (1) 307, Listy V (1) 334, Ludz I (1) 146, Międz (1) 326, Pop I (1) 85, Róża (1) 161, W sid (1) 231, Wier (1) 142, Zam (1) 113

RYCERZ (2)

'przen. konkurent, kandydat na męża'

– Nie, panie! Majątek, który posiadam, będzie moim aż do końca. Mógłby go posiąść inny – o, na pewno! – ale tylko w jednym wypadku. – W jakimże to wypadku? – Chyba tego łatwo jest domyśleć się… – Doprawdy, nie jestem domyślny. – Niewątpliwie. Przecież jestem kobietą! – mówiła baronowa z oburzeniem. – Ach, tak!... – Ta ręka nie należy do nikogo… – A gdybym też przybył tutaj w towarzystwie ***rycerza****, który byłby szczęśliwy mogąc podnieść oczy aż do wysokości tej ręki…* Zam 118

(2): Zam (2) 118 (2)

RYMARZÓWNA (2)

'córka rymarza'

Widzicież, tak było. Wzięła Józia srokatka, ***rymarzówna****… Słyszycie dobrze?* Róża 184

(2): Róża (2) 184 (2)

RYWAL (2)

'mężczyzna konkurujący z innym o względy, rękę kobiety'

Często wałęsał się w ulicach pod jej oknami, czyhając na urojonego ***rywala*** Urod 101

Wyrażenia:
– *urojony* Urod 101

(2): Przed (1) 112, Urod (1) 101

RZĄDCOSTWO (4)

'małżeństwo, rządca i jego żona'

Tu przecie zostać nie mogę, a u ***rządcostwa*** *już śpią wszyscy na górze.* Przed 137

Wyrażenia:
– *Turzyckich* Przed 187

(4): Przed (4) 137, 159, 184, 187

RZUCIĆ (5)

'porzucić kogoś, zostawić, odejść, zerwać intymne kontakty'

Zdecydował się już, że ***rzuci*** *tę Xenię. Dosyć! Nie mógł darować kłamstwa, które popełniła. Szanował ją jak kobietę, jak dziewicę, jak anioła. Mógł ją posiadać i nie posiadał.* Zam 139

(5): Biał (4) 205, 206 (3), Zam (1) 139

S

SAKRAMENT MAŁŻEŃSTWA (1)

'usankcjonowany religijnie związek monogamiczny mężczyzny i kobiety'

Bezżeństwo obowiązuje wszystkich starowierców. Nie ma ***sakramentu małżeństwa****, gdyż Bóg nie może udzielać błogosławieństwa na grzech.* Naw 21

SALA JADALNA (1)

'jadalnia, pokój, w którym rodzina spożywa posiłki (p.)'

Część towarzystwa przechodziła do ***sali jadalnej****, gdzie były przygotowane arcysmaczne zakąski.* Przed 210

SALON (57)

'główny pokój w domu szlacheckim, w którym gromadzi się rodzina'

Pani Józefina wita nas i prowadzi przez pokój jadalny, ***salon*** *– aż do „ciepłego" gabineciku, gdzie jest miękka do mdłości z rozkoszy kanapka, mnóstwo książek, dzienników, obrazów, biblioteczka, ekraniki gustowne, albumy, biureczka…* Dzien VI 11

Skończywszy kolację gospodarstwo z kuzynem i dziećmi przeszli do sąsiedniego ***salonu*** Syz 165

Wyrażenia:

– *ciemny* Dzien V 215
– *duży* Wier 112
– *duży, pusty* Prom 83
– *familijny* Pom 215
– *obszerny* Wier 82
– *odolański* Przed 182
– *ogromny, śliczny* Dzien VI 63
– *przepyszny* Dzien VI 63
– *salon doktorostwa* Ludz I 60
– *stary, nawłocki* Przed 222
– *wielki* Wier 35
– *wielki, mniejszy* Char 235
– *wspaniały* Ludz II 205
– *wytwornie gustowny* Dzien VI 12
– *zielony salon* Dzien VI 119
– *zimny, pusty* Wier 20

Zwroty:

– *urządzać zabawkę w salonie* Dzien VI 22

(57): Dzien VI (12) 11, 12, 20, 22, 63 (2), 71, 119, 155, 290, 314, 317, Wier (12) 20, 35 (3), 38, 45 (2), 82, 84, 112, 115, 128, Dzien odn (7) 42, 97, 124 (2), 130, 166, 179, Przed (7) 155, 159, 182 (2), 210, 222, 267, Ludz I (3) 60, 61, 136, II (2) 205, 328, Dzien V (4) 215, 240, 245, 296, Listy I (3) 335, 336 (2), Dzien IV (2) 138, 283, Char (1) 235, Pom (1) 215, Prom (1) 83, Syz (1) 165, Wiatr (1) 236

SALONIK (4)

'mały, niezbyt okazały salon (p.)'

Cicho wszedł do oświetlonego pokoju. Jednym susem przeskoczył ten cały ***salonik*** *aż do szerokiej otomany stojącej w najciemniejszym jego kącie.* Przed 196

Wyrażenia

przenośne:

– *żal się Boże* Przed 230

(4): Dzien VI (2) 19, 153, Przed (2) 196, 230

SAMIEC-MĄŻ (1)

'przen. o mężu, któremu przypisuje się cechy zwierzęce'

Ileż to razy zwierzęta od nas uczciwsze! Kiedy samiec chce drugiego samca od samicy odpędzić – to z nim walczy i zabija go lub trupem pada. My ściskamy rękę, my oszukujemy ***samca-męża****. Jesteśmy małpio-sprytni, cynicznie przebiegli.* Dzien III 91

SASCY (1)

‘rodzina Żeromskiego’

Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy familią. Ze sześciu ***Saskich*** *z ich połowicami i potomstwem, Trepków, Schmidtów etc. etc.* Dzien II 169

SATELITA (1)

‘przen. wielbiciel (p.), konkurent’

Piękny prawnik był teraz nieodstępnym jej ***satelitą****. W domu generała bawił ciągle.* Urod 164

Wyrażenia:

– *nieodstępny* Urod 164

SCHADZKA (14)

‘umówione, potajemne spotkanie pary kochanków’

Wawelski uzbroił się w rewolwer oraz głębokie kalosze i, z przestrachem łechcącym mu łydki jak paroksyzm malarii, poszedł na ***schadzkę****.* Oko 152

Wyrażenia:

– *do hotelu* Przed 329
– *pospolita, nocna* Wiatr 237
– *szczęśliwa* Urod 192

przenośne:

– *kwieciste, woniejące* Wiatr 42

Zwroty:

– *naznaczyć schadzkę* Naw 182

(14): Urod (5) 172, 173, 175 (2), 192, Oko (2) 152, 158, Uciek (2) 162, 201, Wiatr (2) 42, 237, Dzieje I (1) 87, Naw (1) 182, Przed (1) 329

SCHEDA (2)

‘odziedziczony majątek; spadek’

Zostań z nami! Będziesz rządził swą ***schedą****. Weźmiesz folwark, który tylko wybierzesz.* Róża 169

Wyrażenia:

– *moja* Róża 176

Zwroty:

– *rządzić swoją schedą* Róża 169

(2): Róża (2) 169, 176

SCHMIDTOWIE (3)

‘wujostwo Żeromskiego’

Byliśmy w Górnie u ***Schmidtów****.* Dzien I 137

Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy familią. Ze sześciu Saskich z ich połowicami i potomstwem, Trepków, ***Schmidtów*** *etc. etc.* Dzien II 169

(3): Dzien I (2) 137, 223, Dzien II (1) 169

SEN (9)

‘kaszub. syn’

Po namyśle jął wykładać następującą kaszubską historię: Jeden gbur mioł dwóch ***senów****.* Wiatr 205

Tak ojc rzek do starszégo ***sena****: – Jidz i obocz! A może dostaniesz od tych piniędzy.* Wiatr 205

Wyrażenia:

– *młodszy* Wiatr 205, 206 (2)
– *starszy* Wiatr 205 (3)

(9): Wiatr (9) 205 (7), 206 (2)

SEN ROZKOSZNY (1)

‘z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Dziecinko moja, ***śnie mój rozkoszny****, czy nie sprawiłem Ci jakiej przykrości, czy nie zrobiłem czegokolwiek złego?* Listy I 193

SERCE (4)

1. ‘przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’ (2)

Kiedy będę w Nałęczowie, samo się to, jak myślę, nieznacznie, własnym biegiem wypadków wysnuje i nie będzie Cię narażać na przykrość wyjawień. Moje dobre, anielskie ***serce****, czego ono dla mnie nie przedsiębierze!* Listy I 125

Wyrażenia:

– *moje* Listy I 321
– *moje, dobre, anielskie* Listy I 125

(2): Listy I (2) 125, 321

2. ‘przen. siedlisko uczuć, przeżyć, doznań miłosnych; miłość’ (1)

Serce *Piotra poczuło obecność* ***serca*** *Tani. O, jakże nieopisana ocknęła się w nim miłość!* Urod 150

3. ‘przen. z miłością o Adamie – ukochanym synu Żeromskiego i Oktawii’ (1)

ściskam Cię, mój drogi, złoty Synu. Kochaj mię, moje najsłodsze, umiłowane ***serce****, bądź mi wierny, jak ja Tobie.* Listy V 111

Wyrażenia:

– *moje najsłodsze, umiłowane* Listy V 111

(4): Listy I (2) 125, 321, Listy V (1) 111, Urod (1) 150

SERDECZNA (2)

‘w zn. rzecz. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Całuję Twoje ręce, moje Ty wszystko. Jedź do Warszawy, moja ***serdeczna****, poradzić się trzeba, potem dużo chodzić w Nałęczowie, nie smucić się...* Listy I 171

Pisz, ***serdeczna****, częściej – tj. często, bo dotąd mam jeden Twój list.* Listy I 219

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 171

(2): Listy I (2) 171, 219

SIEDLISKO (2)

‘dom, miejsce, w którym mieszka rodzina’

piękne szklane domy rolników, ze szklanymi meblami i sprzętami, kolorowe ***siedliska*** *nowej, ze szkła powstałej sztuki* Urod 295

Wyrażenia:

– *kolorowe* Urod 295
– *stare* Char 313

(2): Char (1) 313, Urod (1) 295

SIEDZIBA (2)

‘miejsce zamieszkania; dom rodzinny’

Mnóstwo ***siedzib*** *ludzkich staje pod wodą* Wiatr 22

Wyrażenia:

– *nędzna* Ludz II 349

(2): Ludz II (1) 349, Wiatr (1) 22

SIENKIEWICZÓWNA (2)

‘Jadwiga – córka Henryka Sienkiewicza’

Przychodzi do mnie czasem ks. Chodorowski, który był kiedyś w sanatorium i zna ***Sienkiewiczównę****, Abakanowiczównę itd.* Listy IV 159

(2): Listy IV (1) 159, Listy V (1) 24

SIEROCTWO (3)

‘stan dziecka, które utraciło rodziców/rodzica’

Nade wszystko – ta pobożność słodziła ***sieroctwo*** *Marcinka. Nie był wówczas sam jak dawniej, nie czuł żadnego opuszczenia. Jego zmarła matka – żyła* Syz 117

(3): Dzien V (2) 261 (2), Syz (1) 117

SIEROCY (2)

‘dotyczący sieroty, dziecka, które straciło rodzica/rodziców’

budziło się w nim owo zdumienie, jakiego doznał w pustym pokoju matczynym – i wtedy czuł w sercu wielką i nieopisaną ***sierocą*** *boleść.* Syz 96–97

Wyrażenia

przenośne:

– *sieroce noce* Syz 117

– *wielka i nieopisana sieroca boleść* Syz 97

(2): Syz (2) 97, 117

SIEROSZEWSCY (1)

'rodzina Sieroszewskich; mąż i żona Sieroszewscy'

Czuje Pani z pewnością, że w nas, w Daniłowskich i ***Sieroszewskich*** *ma Pani rzetelnych przyjaciół i jakby drugą rodzinę.* Listy IV 87

SIEROTA (16)

1. 'dziecko niemające rodziców' (14)

W tym czasie najbliższe pobratymstwo Rafał zawarł z koleżką Jarzymskim. Był to zamożny chłopiec, ***sierota****, zostający na opiece swego stryja, byłego rotmistrza kawalerii narodowej.* Pop I 241

Wyrażenia:

– *usamowolniona* Dzieje II 30

Zwroty:

– *przygarnąć sierotę* W sid 192

(14): Char (1) 336, Dzieje I (1) 148, II (1) 30, Dzien V (2) 39, 261, Godz (1) 36, Ludz I (1) 15, Pom (1) 165, Pop I (1) 241, Prom (1) 125, W sid (1) 192, Wier (3) 142 (2), 152

2. 'przen. o kimś, kto stracił całą rodzinę' (2)

Wychowała cię pani Rudecka, matką ci była, gdyś tu została ***sierotą****. Czy nie? Czy nie była ci matką i opiekunką? Tak. – A teraz ona jest* ***sierotą****, najbiedniejszą z ludzi, matką pobitych synów, w tym pustym domu.* Wier 142

(2): Przed (1) 245, Wier (1) 142

(16): Wier (4) 142 (3), 152, Dzieje I (1) 148, II (1) 30, Dzien V (2) 39, 261, Pom (1) 165, Prom (1) 125, Char (1) 336, Godz (1) 36, Ludz I (1) 15, Pop I (1) 241, Przed (1) 245, W sid (1) 192

SIEROTKA (4)

'ze współczuciem o małym dziecku, niemającym rodziców'

W pierwszym tygodniu Raduski rzadko kiedy rozmawiał z ***sierotką****.* Prom 124

Wyrażenia:

– *sierotka Zosia* Char 336

Zwroty

przenośne:

– *brać na siebie sierotkę* Char 286

(4): Char (2) 286, 336, Prom (2) 124, 134

SIOSTRA (182)

1. 'córka tych samych rodziców w stosunku do innej córki lub syna' (181)

Chcę pana przedstawić ***siostrze*** *mojej żony. Śliczna dziewczyna!* Oko 112

Toż Gintułtówna, młodego ***siostra****, najmłodsza. Elżbieta jej. Ależ dzieucha!* Pop I 177

Wyrażenia:

– *cioteczna* Dzien I 128, Ludz I 189, Naw 219, 221, Przed 126, W sid 191

– *cioteczna siostra matki* Ponad 15

– *cioteczna, stryjeczna* Naw 169

– *daleka, nieznana* Przed 131

– *jednorodzona* Dum 172

– *Kazimiera* Dzien I 62

– *miła, rozumna, naturalna, szczera i oryginalna natura* Listy I 261

– *młodsza* Char 25, Dzien I 46, Dzien V 228, Ludz I 29, Pop I 85

– *moja* Dzien II 158, 252 (2), Dzien V 291, Dzien VI 284, Listy I 156, Oko 143, Pop I 33, Tur 293

– *najlepsza* Grzech 39

– *najmłodsza* Pop I 177, 179

– *nikczemna zalotnica* Dzien VI 103
– *ostatnia siostra mojego ojca* Dzien VI 162
– *pana B.* Dzien VI 96
– *prawie tego samego wieku* Prom 10
– *przybrana* Listy I 183
– *rodzona* Mog 66, Przed 158, Wiatr 55
– *siostra kuzynki* W sid 219
– *siostra mojej żony, Natalia Daniłowicz -Strzelbicka* Listy VI 311
– *stryjeczna* Dzien IV 287
– *troskliwość siostry* Dzien VI 343
– *trudno o lepszą siostrę* Pop I 25
– *żony* Oko 112
– *żony Olszowskiego* Dzien odn 213

przenośne:

– *„upadek" siostry* Dzien VI 293

Zwroty:

– *pomścić się na siostrze* Char 100

Frazy:

– *jest grandesą półświatka* Dzien V 253
– *zdąża do nierządu* Dzien odn 103

(181): Biał (4) 174, 179, 224, 226, Char (4) 25, 27, 100, 114, Dum (1) 172, Dzieje I (4) 106, 115, 161, 220, Dzien I (7) 46, 62, 100, 128, 129, 136, 173, Dzien II (12) 70, 76, 158, 177, 252 (3), 254 (2), 266, 272, 293, Dzien III (5) 90, 123, 160, 230 (2), Dzien IV (6) 36, 119 (2), 228, 287, 318, Dzien odn (5) 73, 98, 103, 105, 213, Dzien V (6) 33, 179, 228, 253 (2), 291, Dzien VI (8) 96, 103, 162, 284 (3), 293, 343, Godz (2) 47, 52, Grzech (3) 39, 40, 73, Listy I (4) 37, 156, 183, 261, Listy III (1) 325, Listy IV (2) 302 (2), Listy VI (3) 66, 311, 354, Ludz I (4) 29, 94, 142, 189, Mog (2) 66, 86, Naw (3) 169, 219, 221, Oko (24) 112 (2), 115 (3), 116 (2), 124 (3), 137 (2), 138 (2), 140, 141 (2), 142, 143, 175 (3), 185 (2), Pom (5) 142, 199, 215 (2), 216, Ponad (1) 15, Pop I (29) 25, 33, 52, 58, 79, 85, 95, 119, 122, 160, 173, 174 (2), 177, 179, 182, 184, 189 (2), 194, 245, 248, 249 (3), 250, 252, 253 (2), Prom (4) 10, 129, 131 (2), Przed (4) 126, 131, 158 (2), Róża (1) 65, Suł (3) 23 (2), 57, Syz (3) 67, 70, 225, Tab (1) 271, Tur (3) 228, 261, 293, Urod (6) 37, 81, 136 (2), 137, 207, W sid (3) 191, 219, 237, Wiatr (7) 43, 55 (3), 142, 231 (2), Zam (1) 147

2. 'przen. Helena (p.)' (1)

Cicho tak – te węże oplatają duszę i sączą jad poezji… Helu – gdzieś ty, ***siostro*** *moja? Jestem pijany widokami cudów wiosennej nocy!* Dzien II 172

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 172

(182): Pop I (29) 25, 33, 52, 58, 79, 85, 95, 119, 122, 160, 173, 174 (2), 177, 179, 182, 184, 189 (2), 194, 245, 248, 249 (3), 250, 252, 253 (2), Oko (24) 112 (2), 115 (3), 116 (2), 124 (3), 137 (2), 138 (2), 140, 141 (2), 142, 143, 175 (3), 185 (2), Dzien II (13) 70, 76, 158, 172, 177, 252 (3), 254 (2), 266, 272, 293, Dzien VI (8) 96, 103, 162, 284 (3), 293, 343, Dzien I (7) 46, 62, 100, 128, 129, 136, 173, Wiatr (7) 43, 55 (3), 142, 231 (2), Dzien IV (6) 36, 119 (2), 228, 287, 318, Dzien V (6) 33, 179, 228, 253 (2), 291, Urod (6) 37, 81, 136 (2), 137, 207, Dzien III (5) 90, 123, 160, 230 (2), Dzien odn (5) 73, 98, 103, 105, 213, Pom (5) 142, 199, 215 (2), 216, Biał (4) 174, 179, 224, 226, Char (4) 25, 27, 100, 114, Dzieje I (4) 106, 115, 161, 220, Listy I (4) 37, 156, 183, 261, Ludz I (4) 29, 94, 142, 189, Prom (4) 10, 129, 131 (2), Przed (4) 126, 131, 158 (2), Grzech (3) 39, 40, 73, Listy VI (3) 66, 311, 354, Naw (3) 169, 219, 221, Suł (3) 23 (2), 57, Syz (3) 67, 70, 225, Tur (3) 228, 261, 293, W sid (3) 191, 219, 237, Godz (2) 47, 52, Listy IV (2) 302 (2), Mog (2) 66, 86, Dum (1) 172, Listy III (1) 325, Ponad (1) 15, Róża (1) 65, Tab (1) 271, Zam (1) 147

SIOSTRA-PANNA (1)

'niezamężna siostra (p.)'

wiódł ją uroczyście przez tłum, zgromadzony już nie tylko w bawialni, w alkierzach, w ciasnych i niskich izdebkach dworu, ale nawet w sieni, na ganku, w bokówkach starych ciotek, ***sióstr-panien*** *odwiecznych i rezydentek.* Pop I 53

Wyrażenia

przenośne:

– *siostry-panny odwieczne* Pop I 53 ['siostry, które są starymi pannami, nie mają szans na zamążpójście']

SIOSTRZENICA (4)

'córka siostry'

Jest to właśnie ***siostrzenica*** *księdza Piernackiego.* Syz 12

Wyrażenia:
– *Judymowa* Ludz I 40
– *księdza Piernackiego* Syz 12

(4): Syz (2) 12 (2), Dzien II (1) 256, Ludz I (1) 40

SIOSTRZENICZKA (3)

'z sympatią o siostrzenicy'

*Zawołałam moją **siostrzeniczkę**, tę Wandzię, biedactwo, co ją państwo byli łaskawi zabrać na zabawę do Odolan* Przed 231

Wyrażenia:
– *pani dobrodziejki* Przed 231
– *poczciwa moja* Dzien I 63

(3): Przed (2) 231 (2), Dzien I (1) 63

SIOSTRZENIEC (16)

1. 'syn siostry' (15)

*A cóż ty, Rafciu, jakoś nic nie niesiesz z Łysicy – łaskawie zwrócił się do **siostrzeńca**.* Pop I 16

Wyrażenia:
– *mój* Listy IV 435
– *rodzony* Ludz I 129
– *wyrodny* Przed 205

przenośne:
– *siostrzeniec z żółkiewskiej krwi* Dum 119

(15): Dum (2) 119, 123, Dzien I (2) 161, 237, Dzien IV (1) 228, Listy I (1) 133, Listy IV (1) 435, Listy V (2) 70, 77, Ludz I (2) 94, 129, Pop I (3) 16, 40 (2), Przed (1) 205

2. 'Żeromski w stosunku do Heleny (p.)' (1)

*Zgoda między panią H. a panem L. najformalniej usankcjonowaną została – pocałunkiem. Jestem jak dawniej przykładnym **siostrzeńcem**. Zachowuję się też przykładnie.* Dzien IV 87

Wyrażenia:
– *przykładny* Dzien IV 87

(16): Pop I (3) 16, 40 (2), Dum (2) 119, 123, Dzien I (2) 161, 237, Dzien IV (2) 87, 228, Listy V (2) 70, 77, Ludz I (2) 94, 129, Listy I (1) 133, Listy IV (1) 435, Przed (1) 205

SIOSTRZYCA (6)

'poet. siostra'

*Jam to jest Wiślimierzowa rodzona **siostrzyca**.* Pow 107

Wyrażenia:
– *głupia* Ludz I 151
– *rodzona* Pow 107
– *Wiślimierzowa* Pow 108

(6): Pow (2) 107, 108, Char (1) 68, Listy III (1) 235, Ludz I (1) 151, Syz (1) 225

SIOSTRZYCZKA (12)

'z miłością, czułością o siostrze'

*Znowu pojedziesz, znowu – w świat! Muszę, **siostrzyczko**. Sama to rozumiesz.* Biał 166

Wyrażenia:
– *miła* Ludz I 177
– *młodsza, rodzona* Ludz I 145
– *moja* Dum 172, 173
– *śliczna moja* Dzien I 276

(12): Biał (2) 166, 168, Dum (2) 172, 173, Dzieje I (2) 110 (2), Ludz I (2) 145, 177, Tur (2) 293, 298, Dzien I (1) 276, Pop I (1) 136

SIWY GOŁĄBEK (1)

'przen. z miłością o starym ojcu'

*Gdy pomyślę, że jadąc będę musiał opuścić i minąć ten dworek pod lipami – zdaje mi się, że to absurdum, niepodobieństwo… Jak to – tam kto inny? Tam na ławeczce nie siedzi mój **siwy gołąbek**, mój cień opiekun?* Dzien I 301

Wyrażenia:
– *mój* Dzien I 301

SKARB (12)

1. ‘przen. pieszczotliwie, z miłością do męża lub ukochanej kobiety, co do której ma się poważne zamiary’ (10)

Ach – już jechać do Ciebie, moje „śrybło--złoto”, mój ***skarbie*** *jedyny.* Listy I 310

Marta! Boli, boli! Psiakrew jedna, boli, suko ty... Boli, boli! – Gdzie, koteczku, gdzie, maleńki mój?... – No, cicho, mój biedny, mój najbiedniejszy, mój ***skarbie*** *jedyny...* Prom 87

Wyrażenia:

– *mój* Listy I 165
– *mój drogi* Listy I 216, 282, 300
– *mój jedyny* Listy I 310, Prom 87
– *najserdeczniejszy* Listy I 206
– *najukochańszy* Listy I 120
– *skarb mych radości* Listy I 210
– *ukochany mój* Listy I 173

(10): Listy I (9) 120, 165, 173, 206, 210, 216, 282, 300, 310, Prom (1) 87

2. ‘przen. Adam – ukochany syn Żeromskiego’ (2)

Z wyrazem najgłębszej podzięki za opłatek ośmielam się przesłać Szanownej Pani wizerunek najdroższego mego skarbu, syna Adama. Listy III 234

Wyrażenia:

– *mój* Listy V 51
– *najdroższy mój* Listy III 234

(2): Listy III (1) 234, Listy V (1) 51

(12): Listy I (9) 120, 165, 173, 206, 210, 216, 282, 300, 310, Listy III (1) 234, Listy V (1) 51, Prom (1) 87

SKAUCIK (2)

‘pieszczotliwie o synu Żeromskiego, który został skautem’

Drogi mój ***skauciku****, nie pamiętaj o tym wypadku z psem i staraj się być ostrożny z psami, ale wytwarzaj w sobie męstwo.* Listy V 119

Wyrażenia:

– *drogi mój* Listy V 119
– *mój najdroższy* Listy V 248

(2): Listy V (2) 119, 248

SKAUT (3)

‘syn, chłopiec, który został skautem’

opis wycieczki do Bergamo i rzecz o Nullu zachowuję jako prześliczne utwory. Czytał je i mój syn ***skaut*** *i będzie pamiętał.* Listy V 204 [tu: Adam Żeromski]

Przeczysty skaucie, przeczysty duchem i ciałem, nie skalany brudem ziemi, czyli tam jesteś także ***skautem*** *w zastępach Boga? Czy ci tam ziemi i tutejszych prac – żal? Czy ci tam lepiej niż tu?* Prom 157

Wyrażenia

przenośne:

– *przeczysty duchem i ciałem* Pom 157
– *skaut w zastępach Boga* Pom 157

(3): Pom (2) 157 (2), Listy V (1) 204

SŁONECZKO (4)

‘przen. o ukochanym mężczyźnie, kochanku (p.) lub o ukochanej kobiecie, kochance (p.)’

Niech tylko słyszę, że ty tam jesteś, żeś przyszedł, mój kochany pan, mój kochaneczek, moje złote ***słoneczko****…* Urod 166

Wyrażenia:

– *jasne* Listy I 299
– *moje* Listy I 105, 274
– *moje złote* Urod 166

(4): Listy I (3) 105, 274, 299, Urod (1) 166

SMARKACZ (4)

‘dziecko, syn niedorosły’

Ale i ty sameś winien. Po co było takiego ***smarkacza*** *pchać na naszą robotę.* Biał 100

(4): Biał (2) 100, 141, Przed (1) 217, Tur (1) 205

SMARKATA (1)

'w zn. rzecz niedorosła córka'

Te! Będziesz mi tu… jakże się to mówi?... flirtowała! Ja ci dam, ***smarkata****, poczekaj!* Grzech 27

SMARKATY (2)

'pot. o niedorosłym synu'

Już on u mnie zmarnować się nie zmarnuje, już ja jego zrobię człowiekiem. Kiedy mój Teofil był taki oto ***smarkaty****...* Syz 69

(2): Syz (2) 69, 233

SMAŻYĆ (1)

'jeden z obowiązków domowych gospodyni, żony'

– Dobrze… Ale czy potrafisz dom prowadzić?... Dom? – Ho! Ho! Nie traciłam czasu na darmo. Wstawałam co dzień, w ciągu całego czasu, rano i szłam do gospodyni uczyć się gotować, prać, prasować, ***smażyć****…* Ludz II 363

SMĘTNICA (1)

'żałobnica (p.)'

Popłoch się uczynił wśród młodzieży. Szerzyły go dwie przyjaciółki, które tyle sobie obiecywały po nawróceniu się ***smętnicy****.* Zam 218

SMUTNA (1)

'w zn. rzecz., przen. z miłością i tęsknotą o Helenie (p.)'

Nie odpisałem jeszcze Heli. Moja ptaszyna, moja ***smutna****, moja biedna… Zobaczę ją za parę dni.* Dzien III 57

Wyrażenia:

– *moja* Dzien III 57

SOSTRA (1)

'kaszub. siostra'

A jak woen w noce złowjeł cezą moersce rebe, stornie abo stornewscje, tak wden z rena szed spać, a jego bjałka, nenka, ***sostra*** *abo corka rozwieszała nete na szteki, abo knepele, abo bjeżeła z nałowjonemi rebami do mjasta* Wiatr 262

„SOWIOOKA" (1)

'przydomek bogini Ateny; tu: o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

A moja ***„sowiooka"*** *pamięta, co znaczy „Γλανκόπις"? A zresztą od całej tej greczyzny przejdźmy wprost do czysto polskich pocałunków – w łapeczki, w szare oczy, w usta* Listy I 188

SPAĆ Z KIM (1)

'uprawiać miłość przedmałżeńską'

Ona i tak nie bardzo porządna jest panna, choć i ta panna Tereska. Do niej i ten pisarz chodzi, i fornal jeden młody, co z panem Zygmuntem jeździ, chwali się, że ***z nią spał****. A i sam starszy pan złapał ich przecie oboje z ogrodowczykiem.* W sid 241

SPADEK (4)

'dziedzictwo, spuścizna po zmarłym członku rodziny'

Był tak zajęty gromadzeniem ***spadku****, otwieraniem szafy i kuferka, a nade wszystko rozpatrywaniem rzemieni, że ledwie spostrzegł, kiedy książę wyszedł i odjechał.* Pop I 159

Wyrażenia:

– *małej wartości* Listy IV 436

(4): Char (2) 10, 337, Listy IV (1) 436, Pop I (1) 159

SPADKOBIERCA (6)

'dziedzic, sukcesor majątku'

W miłości poczynał dzieci, które były ***spadkobiercami*** *grzechu i niedoli.* Arym 9

Wyrażenia:

– *młody, lekkomyślny* Prom 60

przenośne:

– *grzechu i niedoli* Arym 9

(**6**)**:** Prom (2) 60 (2), Arym (1) 9, Char (1) 10, Ludz I (1) 94, Międz (1) 350

SPADKOBIERCZYNI (1)

'dziedziczka, sukcesorka majątku'

– Oblubienica? (Jakież to śliczne słowo!) Oblubienica to tak zwana Milady, ***spadkobierczyni*** *pewnego wściekłego bogacza z Kaukazu, panna Rylska.* Dzieje II 29

Wyrażenia:

– *pewnego wściekłego bogacza z Kaukazu* Dzieje II 29

SPADKOWY (1)

'dotyczący dziedzictwa, spuścizny po zmarłym członku rodziny'

zdecydował się zapomnieć o miłostce dla Heleny, która ze swą opiekunką bawiła wciąż w Berlinie, gdzie prowadziła jakieś procesy ***spadkowe.*** Pop I 246

Wyrażenia:

– *procesy* Pop I 246

SPIŻARNIA (1)

'część domu, mieszkania, w której rodzina przechowuje produkty spożywcze, zapasy'

A na wsi? Czyliż nie jest zjawiskiem pospolitym lokowanie dwu rodzin z mnóstwem dzieci w jednej izbie, a raczej w jednym chlewie folwarcznym, gdzie znajduje się ***spiżarnia****, odgrodzona deskami, z kupą gnijących ziemniaków i zbiorem żywności, jak kapusta, buraki itd.…?* Ludz I 67

SPŁODZONY (1)

'powołany do życia, wydany na świat'

Cóż to jest właściwie ta Helenka? Typowa szwaczka warszawska. Gdyby taka szwaczka zjawiła się w towarzystwie na prowincji, zapędziłaby w kozi róg najszlachetniej ***spłodzone****, najstereotypowiej edukowane dziewice.* Dzien IV 310

Wyrażenia

przenośne:

– *najszlachetniej spłodzone dziewice* Dzien IV 310

SPOKREWNIONY (1)

'dotyczący osoby związanej z kim pokrewieństwem, więzami pokrewieństwa'

Zarządzali nim książęta ***spokrewnieni*** *z władcami zachodniego Pomorza, uznający nad sobą zwierzchnictwo Polaków.* Międz 331

SPOŁECZNOŚĆ (1)

'przen. rodzina'

A ledwie spożyto śniadanie i dano folgę dyskusji, która się wyłoniła z przygodnego tematu, jużci Maciejunio wchodzi cichcem ze swymi sprawami i stół, dopiero co sprzątnięty, zaściela czystym obrusem. Znaczyło to, że ***społeczność*** *nawłocka zmierza ku obiadowi.* Przed 178

Wyrażenia:

– *nawłocka* Przed 178

SPÓŁKOWAĆ (1)

'kochać się (p. w zn. 2.)'

Ze sto razy ***spółkowałem*** *z nią i za każdą razą słyszałem: „Stefeczku – nie zapomnij!" Pamiętałem i w najczarowniejszym miejscu rozkoszy wstrzymywałem się… W tym spoczywa cały*

mój idiotyzm, bo Lolo pięknej pewnej nocy, za zgodą widocznie Heluni, nie wstrzymał się… Dzien III 78

SPRZEDAĆ SIĘ (3)

'przen. stać się prostytutką, a tym samym zaprzepaścić szanse na zamążpójście'

***Sprzedam się** za drogie pieniądze jako kobieta, a raczej jako niewinna dziewica, gdyż dziewice są najdroższe.* Róża 60

Zwroty:

– *sprzedać się najbogatszemu* Róża 60
– *sprzedać się za drogie pieniądze* Róża 60

(3): Róża (3) 60 (2), 161

SPRZĘTY (2)

'wyposażenie domu, mieszkania'

*W klatce schodowej panował zaduch. Pomimo że wszystkie **sprzęty** były tam wyczyszczone i błyszczące. Na drugim piętrze Wiktor otworzył drzwi i wpuścił swoją rodzinę do mieszkania.* Ludz II 264

*Ani się obejrzysz, kiedy nasze mieszkanie pełne będzie **sprzętów** prostych jak u najuboższych ludzi, ale za to pięknych jak u nikogo.* Ludz II 363

Wyrażenia:

– *proste* Ludz II 363
– *wyczyszczone, błyszczące* Ludz II 264

(2): Ludz II (2) 264, 363

SPUŚCIZNA (1)

'spadek, dziedzictwo pozostałe po zmarłych krewnych'

*I oto cała **spuścizna** po Ryszardzie! Z tego, co jest, będziemy, powtarzam, czerpać aż do skutku.* Char 136

SREBRA (2)

'nieodzowna część wyprawy panny młodej ze szlacheckiego rodu'

*Okolicami panuje zwyczaj, że się do wyprawy nie daje tego a tego… Ciotczysko sądzi, że lepiej jest włożyć tyle a tyle w **srebra**, bo „**srebra** zostają na całe życie…"* Ludz I 191

Frazy:

– *„srebra zostają na całe życie…"* Ludz I 191

SROCZANKA (1)

'córka Sroki'

*– Proszę ja pana dobrodzieja, ten, którego tu pan dobrodziej widzi, nicpoń, zalecał się także do nieboszczki **Sroczanki**…* Eleg 267

Wyrażenia:

– *nieboszczka Sroczanka* Eleg 267

SSIPALEC (2)

'żart. niemowlę'

*Gimnazjum skończyłeś, patent masz w garści, a do starej, co cię tylim **ssipalcem** widziała, nie przyszedłeś powiedzieć: adiu Fruziu, jadę se w świat!* Syz 232

*Jakie to mają siedziska! Człowiek – jak ten **ssipalec** w kołysce.* Tur 247

(2): Syz (1) 232, Tur (1) 247

STADKO (1)

'gromadka (p.)'

*Ale Szczebieniew zażądał nagrody. Prosił ojca o rękę jej, Zinaidy. Czyż mogła odmówić? Gdyby odmówiła, w czymkolwiek obraziła, zadrażniła, rozgniewała Szczebieniewa, gdyby mu się oparła – zginęliby tamci wszyscy, to **stadko**, które kochała bardziej niż siebie.* Pom 215

STADŁO (8)

'para małżeńska, małżeństwo'

Za moich czasów rodzice decydowali o takich sprawach bezwzględnie i nieodwołalnie, opiekunowie łączyli ***stadła*** *z rozmysłem i na wiele lat z góry.* Ponad 20

Wkrótce budziła się gruba jego żona w zdeptanych chodakach. Jakąż nienawiść Piotr powziął do tego ***stadła!*** Urod 183

Wyrażenia:

– *robotnicze* Naw 76
– *świetne* Przed 154

przenośne:

– *świeżo upieczone, polukrowane* Dzieje II 29

Zwroty:

– *łączyć stadła* Ponad 20

(8): Naw (2) 76, 81, Char (1) 10, Dzieje II (1) 29, Ponad (1) 20, Przed (1) 154, Syz (1) 222, Urod (1) 183

STAN CYWILNY (1)

'społeczno-prawna pozycja człowieka w zależności od pozostawania (lub nie) w związku małżeńskim'

Zachodzi pytanie małe i skromne: dlaczego pani tak się lęka i trwoży o zmianę mego ***stanu cywilnego****?* Uciek 169

Wyrażenia:

– *zmiana stanu cywilnego* Uciek 169

STANCJA (1)

'mieszkanie (p.)'

Jakaś ***stancja*** *na poddaszu czy w suterenie… Kąty izby zalega mrok, wilgoć i smutek.* Ludz II 249

Wyrażenia:

– *na poddaszu, w suterenie* Ludz II 249

STANISŁAWOWA (1)

'Maria – żona Stanisława Witkiewicza'

Była tam i p. ***Stanisławowa,*** *która jest teraz ogromnie uprzejma* Listy IV 214

STARA (4)

'matka w starszym wieku'

najstarszy i najukochańszy jej syn Teofil dostał miejsce podleśnego i zabrał całą rodzinę do siebie; młodszy otrzymał urząd na poczcie, a najmłodszy był kancelistą w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim. Życie uśmiechnęło się wtedy do ***starej,*** *ale krótko trwał jego uśmiech.* Syz 67

– Prawda! Jedynak, syngielton! – krzyknęła ***stara*** *przyciskając głowę Marcinka do swej piersi* Syz 69

(4): Syz (3) 67, 69, 70, Dzien V (1) 287

STARA PANNA (4)

'niezamężna kobieta, która przekroczyła lata uważane za najlepsze do zawarcia małżeństwa i jest mało prawdopodobne, aby kiedykolwiek wyszła za mąż'

Gdy zajęto miejsca przy stole, a przybył jeszcze rządca, pan Turzycki, oraz dwie ciocie podstarzałe, jedna wdowa – Aniela – a druga ***stara panna*** *– Wiktoria – gwar się stał nie byle jaki.* Przed 130

Wyrażenia:

– *Betley* Dzien IV 332
– *Wiktoria* Przed 130

Frazy:

– *„jesteś głupia i zła, jak na arystokratkę i starą pannę przystało…"* Dzien IV 141

(4): Dzien IV (2) 141, 332, Dzien III (1) 117, Przed (1) 130

STARA SKORUPA (1)

'przen. z pogardą o starej pannie (p.)'

cofnęła się i znowu zgrzytnął klucz w zamku. Adam nie uwierzył ***starej skorupie****. Rozmyślając, jakim sposobem wywabić ukochaną, oparł się o poręcz schodów i czekał* Oko 177

STARAĆ SIĘ O RĘKĘ (1)

'zabiegać o względy kobiety z zamiarem poślubienia jej'

Bawić się można w szalone miłości, ale nie trzeba dla dogodzenia sobie łamać młodego serca. Byłaby to surowość i barbarzyństwo. Dziś trzeba by tylko… ***starać się o rękę*** *Heluni. Ja… i mąż, stróż domowego ogniska – co za heca!* Dzien VI 213

Zwroty

przenośne:

– *Heluni* Dzien VI 213

STARE ŚMIECI (1)

'przen. dom rodzinny'

Ach, nie tak się to dawniej wracało na wakacje, nie tak witało ***stare śmiecie****, do których się przywiązało jak pies.* Dzien I 223

Frazy:

– *do których się przywiązało jak pies* Dzien I 223

STAROKAWALERSKI (1)

'dotyczący starego kawalera, mężczyzny nieżonatego'

Pan będzie gotował? Oczywiście. Toć to ***starokawalerskie*** *rzemiosło.* Ponad 67

Wyrażenia

przenośne:

– *rzemiosło* Ponad 67

STAROPANIEŃSTWO (1)

'stan staropanieński, bycie starą panną'

będzie szukała tego inżyniera do śmierci, a przynajmniej do staropanieństwa Oko 139

STARUSZEK (2)

'pieszczotliwie, z miłością o ojcu'

Rozwiały się marzenia o tym, że cię, mój ***Staruszku*** [...] *zabiorę do siebie* Dok 10

Wyrażenia:

– *mój* Dok 10

(2): Dok (1) 10, Dzieje I (1) 258

STARY (9)

1. 'z miłością, szacunkiem o starszym wiekiem ojcu' (6)

Wczoraj był u mnie ***stary*** *Poniatowski, prosił.* Dzien odn 212

Wyrażenia:

– *stary Brynicki* Wier 77 (2), 121, 132
– *stary Poniatowski* Dzien odn 212

(6): Wier (4) 77 (2), 121, 132, Dzien odn (1) 212, Syz (1) 234

2. 'w zn. rzecz. senior rodu' (3)

Zapomniałem, o czym właściwie chciałem ci pisać, mój ***Stary****, mój Drogi* ***Stary*** Dok 12

Wyrażenia:

– *mój* Dok 12
– *mój drogi* Dok 12

(3): Dok (2) 12 (2), Biał (1) 146

(9): Wier (4) 77 (2), 121, 132, Dok (2) 12 (2), Biał (1) 146, Dzien odn (1) 212, Syz (1) 234

STARY KAWALER (3)

'niemłody mężczyzna, który nie wstąpił w związek małżeński'

*Był to **stary kawaler**, przystojny, wysokiego wzrostu i pięknej figury.* Ludz I 122

(3): Przed (2) 112, 182, Ludz I (1) 122

„STARY" (1)

'żart. ojciec (p.); tu: o Żeromskim jako ojcu Adasia'

*Kochanej Heniusi i Adziusiowi przesyła ich **„stary"** ucałowanie na dzień dobry.* Listy III 156

STARZEC (1)

'ze smutkiem i miłością o starym ojcu'

*Tydzień minął zapisany łzami… Tydzień przeminął żałobny… A **starzec** mój tydzień śpi już sobie.* Dzien I 254

Frazy

przenośne:

– *mój śpi już sobie* Dzien I 254

STARZY (2)

'rodzice'

*Spotkałem Henia Sienkiewicza na ulicy, wszyscy są w Krakowie, nawet **starzy**.* Listy V 281

(2): Listy V (1) 281, Syz (1) 210

STAŚ (2)

'familiarnie o Stanisławie Radziwiłłowiczu – bracie Oktawii Żeromskiej'

*w roku zeszłym wracałaś do domu niby zdrowa i silna, a naraz zwaliła się na Ciebie śmierć **Stasia** i te rozmaite przyjemności jesienne.* Listy III 140

(2): Listy III (2) 124, 140

STOKROTNA (1)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

*Ależ to jest sto razy gorzej niż z Górskim, bo stary będzie ciągle teraz siedział w Nałęczowie i Ty moja **stokrotna**, będziesz nieustannie w takim harmidrze.* Listy I 274

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 274

STÓŁ (12)

'miejsce wspólnych posiłków członków rodziny'

*Lecz przy wspólnym **stole** trudno było nie zawiązać znajomości, choćby przygodnych. Jedną z pierwszych tego rodzaju był stosunek z rodziną Oscalai.* Char 11

*Rodzina ta zasiadała do **stołu** w Grand Hotelu, ilekroć zjawiał się we Florencji patriarcha rodu, ów bankier Horacy Crumb* Char 11

*A ledwie spożyto śniadanie i dano folgę dyskusji, która się wyłoniła z przygodnego tematu, jużci Maciejunio wchodzi cichcem ze swymi sprawami i **stół**, dopiero co sprzątnięty, zaściela czystym obrusem. Znaczyło to, że społeczność nawłocka zmierza ku obiadowi.* Przed 178

Wyrażenia:

– *wspólny* Char 11

przenośne:

– *zawsze zsunięty i nigdy nie zastawiony* Char 235

Zwroty:

– *iść do stołu* Przed 248 (2)
– *zająć miejsca przy stole* Przed 130
– *zasiadać do stołu* Char 11

(12): Char (5) 11 (2), 220, 235 (2), Przed (4) 130, 178, 248 (2), W sid (3) 187, 223, 227

STRYJ (64)

'brat ojca' (64)

*Po chwili **stryj** Michał dorzucił…* Urod 38

Wyrażenia:

– *nieboszczyk stryj* Prom 59
– *poczciwy* Pop I 233
– *stryj matki* Dzien I 104

– *stryj Michał* Urod 204 (2), 210, 276
– *stryj Milcer* Prom 60

(64): Urod (54) 38 (2), 58 (3), 59, 60 (2), 61, 63 (2), 64 (2), 65 (2), 126, 127, 128, 130 (2), 204 (2), 210, 215 (2), 276 (2), 277 (4), 278 (3), 279, 280, 281 (3), 282, 283 (3), 284 (2), 285 (2), 286 (2), 287, 288 (4), Prom (3) 51, 59, 60, Dzien V (2) 21, 295, Pop I (2) 233 (2), Dzien I (1) 104, Echa (1) 86, Sen o szp (1) 86

STRYJASZEK (23)

'z sympatią o stryju (p.)'

*A czy **stryjaszek** nie zna ciotki Natalii.* Urod 38

Wyrażenia:
– *pamiątki po stryjaszku* Prom 59
– *stryjaszek Michał* Urod 204

(23): Urod (22) 38, 58, 59, 60, 61, 64, 127 (2), 128 (2), 129, 204 (2), 276, 277 (2), 278 (3), 279, 288, 289, Prom (1) 59

STRYJEC (1)

'stryj (p.)'

*Brat Iwo, przybrawszy to imię na cześć **stryjca** Odrowążów, Jacka i Czesława* Wiatr 162

STRYJECZNO-STRYJECZNY (4)

'żart. o dalszych krewnych ze strony ojca'

*Piotr poznał swych **stryjeczno-stryjecznych** Rozłuckich, których było sporo w pokoju.* Urod 28

(4): Urod (4) 28, 37 (3)

STRYJECZNY (1)

'spokrewniony przez stryja, ze stryjem'

*Pani Sabina, która swą własną maleńką córeczkę straciła przed laty, całą miłość przeniosła na **stryjeczną** Xenię.* Naw 172

Wyrażenia:
– *stryjeczna Xenia* Naw 172

STRYJEK (1)

'familiarnie o stryju (p.)'

*– Pietruś, twój ojciec, w jakim wojsku służył? – Niby nie wiecie? – W moskiewskim. A twój **stryjek**? No, w moskiewskim.* Roz 149

STRYJNA (9)

'siostra ojca'

*Powiedzieli **stryjna**, że całkiem chałupy już nie macie* Róża 182

(9): Róża (6) 182 (2), 183, 187 (3), Syz (3) 35 (3)

STRYJOSTWO (1)

'stryj z żoną'

*To byli **stryjostwo** mojego tatki, a pani Rudecka jest moją wujenką, wprawdzie nie rodzoną, zawsze jednak pokrewieństwo.* Wier 26

STRYJOWSKI (1)

'dotyczący stryja (p.)'

*Młody Jarzymski czekał tylko chwili dojścia do pełnoletności, żeby się wyprząc z twardego jarzma opieki **stryjowskiej**.* Pop I 241

Wyrażenia:
– *opieka* Pop I 241

STRZECHA (1)

'przen. dom (p. w zn. 1.)'

*Zepchnąć jeno baty ze spychu i bieżeć w rodzonej fali, na oczach mając domostwo i noc pewną pod **strzechą**.* Międz 341

SUKCESJA (2)

'dobra odziedziczone w spadku'

*Pełen skromności sposób bycia hrabiego na tle jakiejś legendy o olbrzymiej nadto **sukcesji** czekającej go po śmierci ciotki,* [...] *tym wydatniej*

zarysował się jako przymiot pierwszorzędnej wartości. Urod 258

Wyrażenia:

– *olbrzymia* Urod 258
– *po rodzicach* Róża 160

(2): Róża (1) 160, Urod (1) 258

SUKCESOR (2)

'osoba, która dziedziczy dobra w spadku'

Możesz to napisać, jeśli wola, rodzicom, że miałem z Piotrem rachunki pieniężne. Winien mu jestem. Waćpan tu staniesz jako ***sukcesor****? Nieprawdaż? – Tak, mogę… – wybąknął Rafał.* Pop I 169

Wyrażenia:

– *młody* Listy VI 392

(2): Listy VI (1) 392, Pop I (1) 169

SWATKA (1)

'kobieta zajmująca się kojarzeniem małżeństw'

Pani Oktawia przywiozła mi rezolucją paczki tego brzmienia: mam zostać nauczycielem ludowym i ożenić się z… p. Jadwigą. Co więcej – ona gotowa w czyn swaty wprowadzać. – Może pan na kobiety dużo traci? – pyta zupełnie serio poważnie moja ***swatka****. – To niedobrze, nie powinien pan, szkoda marnować sił.* Dzien VI 336

SWATY (3)

'kojarzenie czyjegoś małżeństwa'

Czego chcą ode mnie? I pan… Bawi się pan w ***swaty*** *– naturalnie: to i wygodne – jest się na weselu, bawi się, zbiera się wzorki.* Dzien V 201

Zwroty:

– *wprowadzić w czyn swaty* Dzien VI 336

przenośne:

– *bawić się w swaty* Dzien V 201

(3): Dzien VI (2) 336, 338, Dzien V (1) 201

SYN (431)

'dziecko płci męskiej'

Gotował mleko rozcieńczone wodą, przyrządzał kąpiel i lniane chusty. Diokles sam dawał pożywienie ***synowi****, sam go przewijał, kąpał i utulał w płaczu.* Arym 13

Skoro zatlił zapałkę, rzucał mu się w oczy list ***syna*** Dok 8

Dlaczego jedyny ***syn*** *nie słucha ani próśb, ani zaklęć* Dok 12

Synowie *nasi odeszli w świat… Szukają nowej prawdy.* Dok 14

Taki jestem szczęśliwy, że mamy ***syna****, że tego język ludzki wyrazić nie potrafi. Zupełnie wierzyć mi się nie chce, żeby mnie mogło spotkać tak wielkie, bezgraniczne szczęście.* Listy III 94

Nic dziwnego: podpora rodu, ***syn*** *najstarszy, wracał z wojny cały i zdrowy, tęgi i opalony, jakby jeździł na polowanie w sąsiedztwo.* Przed 126

Jaką trumnę? Lo chłopaka. ***Syn*** *mi niby pomar, Wojtek.* Zap 74

Wyrażenia:

– *chamski* Syz 170
– *chłopski* Suł 23, Syz 155
– *dobro syna* Wier 137
– *dorastający* Char 20, Pom 162
– *dorosły* Dzien III 241
– *drugi z rzędu* Echa 85, Sen o szp 85
– *„drugoroczny"* Syz 117
– *duży syn 15 funtów* Listy III 95
– *dzielny* Tur 211
– *dziesięcioletni* Róża 123
– *dziewiętnastoletni* Listy VI 476
– *ekonomski* Dzien IV 167
– *fornalski* Syz 169
– *fotografijka syna* Sen o szp 90
– *Henio Sienkiewicz (syn)* Listy III 281
– *Hipolit* Przed 133
– *jednorodzony* Wiatr 95
– *jedyny* Dok 12, Listy VI 24, Ludz II 351, Róża 16
– *kanclerski* Dum 124
– *korepetytor do syna* Syz 164

– *królewski nieprawy* Wiatr 102
– *kształcący się w muzyce* Dzien VI 20
– *lekkomyślny* Przed 30
– *list syna* Dok 8
– *mały, sześcioletni* Sen o szp 89
– *marnotrawny* Pop I 246
– *młodszy* Syz 67, Urod 358
– *najstarszy* Międz 333, Przed 126, Syz 67
– *najstarszy, najukochańszy* Syz 67
– *nielitościwy* Ludz I 107
– *niepełnoletni* Dzien VI 22
– *o magnackiej fortunie pana Stojowskiego ze Strzelec* Dzien VI 19
– *obywatelski syn* Syz 71
– *odepchnięty, wzgardzony* Dzien II 180
– *ośmioletni* Char 11, Dzien I 87
– *pierworodny* Char 68
– *pierwsza rocznica śmierci syna* Pom 162
– *pięknego rodu* Dzien VI 225
– *posłuszny* Ponad 16
– *puste miejsce po synu* Wiatr 96
– *rozsiekany w powstaniu* Wier 125
– *rybacki* Wiatr 219
– *rycerski* Dzien VI 313
– *siedemnastoletni* Dzien VI 49
– *starszy* O żoł 258, Pop I 120, Urod 358
– *swawolny* Ludz I 107
– *syn Adam* Listy III 234, Listy VI 231
– *syn jedynak* Wiatr 142
– *syn Mestwin* Międz 333
– *synowie Hipolit i Michał* Listy IV 413
– *szlachecki* Syz 181
– *śmierć syna* Pom 150, 151
– *śpiewanka o synu* Wiatr 108
– *trwoga o syna* Przed 23
– *trzech synów* Mog 103
– *ulubiony* Echa 87, Sen o szp 87
– *umiłowany* Urod 265, Wier 129
– *urzędniczy* Syz 143
– *wierny* Wiatr 108
– *wyrodny* Syz 113
– *z klasy piątej* W sid 191
– *zaginiony* O żoł 260
– *zdrajca-syn* Dzien II 110

syn czyj:
– *autora „Dumek ukraińskich”* Dzien II 173
– *bardzo zamożnego szlachcica* Pop I 68
– *biednego ś l e p r a* Ludz II 310
– *bogatego obywatela z Proszowskiego* Dzien V 207
– *bogatej lichwiarki* Syz 97
– *chłopa* Dzien VI 45
– *doktora* Pom 150
– *ekonoma* Dzien IV 167
– *Felków syn* Do swego 256
– *gospodarza z Sadurek* Dzien odn 212
– *Gryna* Międz 326
– *hrabianki Turskiej* Dzien VI 45
– *hrabiego Teofila* Biał 145
– *hrabiego Teofila Martwica* Biał 145
– *Hugona* Międz 328
– *Kadmosa* Listy V 65
– *Kiszkowskiej* Dzien IV 240
– *Konrada Drugiego* Wiatr 143
– *Kuby i nie Uliny, ale pani Józefiny* Dzien VI 45
– *ludzi zamożnych* W sid 191
– *Marcina* Wiatr 221
– *młody syn Tobiasza* Róża 91
– *mój* Arym 13 (5), 14, Listy V 108, 109 (2), 204, Ponad 108, 113, Suł 94, Syz 14, Uciek 197, W sid 223 (2), Wier 142
– *mój Adam* Listy V 108, Listy VI 176
– *mój jedyny* Tur 227, Biał 99
– *mój, mały sześcioletni* Echa 89
– *mój nieżyjący* Listy VI 137
– *nadkonduktora* Char 181
– *niewidomego sąsiada* om 162
– *pana domu* Listy I 336
– *pana Olesiów syn* Naw 273
– *popa* Dzien I 145
– *rejenta z prowincji* Syz 171
– *rolników* Ludz I 120
– *rozstrzelanego bratanka* Listy IV 413
– *sławnego w Krakowie lekarza* Dzien I 275
– *słowiańskiej kniehyni* Wiatr 102
– *Stanisława Witkiewicza* Listy VI 30

– *starca* Naw 21
– *synowie Wartysława* Międz 328
– *Szeli* Tur 306
– *szewski syn* Ludz I 19
– *szpiega* Róża 64
– *sztabs-kapitana* Mog 101
– *Świętopełk syn Mszczuja i Zwienisławy* Międz 330
– *Tadeusza Micińskiego* Listy VI 244
– *trzymorgowca* Listy I 335
– *ubogiego szlachcica* Ludz I 120
– *ubogiego szlachetki* Pop I 62
– *Waldemara Drugiego* Międz 328
– *Wielce Szanownego Pana Doktora* Listy IV 374
– *Władysław Mickiewicz – syn znanego poety* Dzien VI 120
– *wojewody* Wiatr 104
– *zamożnych rodziców* Syz 73
– *znanego muzyka i krytyka* Listy VI 376

przenośne:
– *mój, drogi, złoty* Listy V 111
– *syn narodu ujarzmionego* Suł 113
– *syn piwnicy* Róża 26
– *syn sekretnie ojcowską ręką zabity* Wiatr 41
– *zgasły* Pom 155

Zwroty:
– *czuć śmierć synów* Pom 152
– *kąpać, utulać syna w płaczu* Arym 13
– *mieć syna* Róża 131
– *mieć syna z poddanki* Pow 102
– *oddawać syna* Syz 46
– *oddawać syna do gimnazjum* Syz 53, 56
– *polecić komu synów* Echa 85
– *porazić śmiercią synów* Pom 153
– *siedzieć u syna* Prom 43
– *stracić* Listy VI 476
– *znieść bez żałoby śmierć dwu świetnych synów* Pom 152

Frazy:
– *chodzą do szkół* Mog 103
– *czci ojca* Dok 13
– *który się na wsi u chłopów wychowuje* Zam 99
– *nasz, dobrze się chowa, jest tłusty i zdrowy, na imię mu Adam* Listy III 107
– *nie zasmuca ojca* Dok 13
– *pomar* Zap 74
– *syn Władek się wabi* Prom 72
– *synowie, co się rozbijają powozami* Dzien V 207

przenośne:
– *odszedł w świat* Dok 14
– *syn był w ręku ojca* Dok 13
– *syn, co tuła się i gaśnie w mroku* Urod 265

(431): Syz (40) 6, 13, 14 (2), 46, 47 (3), 48, 53, 55 (3), 56, 57, 59, 64 (2), 65, 66 (2), 67 (4), 71, 73, 89, 97, 113, 117, 143, 155, 160, 164, 169, 170, 171, 181, 199, Przed (37) 9, 13, 16 (2), 22 (2), 23, 28 (2), 30, 34, 39, 42, 48, 64 (2), 65 (2), 67, 71, 85 (2), 88, 95 (4), 100 (2), 101, 102, 112, 126, 129, 133, 256, 259, Wier (28) 28, 42, 118 (3), 125, 128 (2), 129, 130, 132 (3), 136 (4), 137 (4), 138, 142, 143, 146, 149, 150, 152, Wiatr (22) 41, 95 (2), 96 (2), 97, 101 (2), 102 (2), 104 (2), 108 (4), 109, 139, 142, 143, 219, 221, Dzien VI (19) 17, 19, 20, 22 (2), 44, 45 (5), 49, 50, 88, 119, 120, 121, 225, 313, Urod (19) 28 (3), 30, 33, 63, 132, 265 (2), 358 (2), 359 (5), 360 (3), Arym (17) 12 (2), 13 (8), 14, 15, 17, 18 (2), 19, 21, Char (16) 11, 20, 24, 42, 66, 67 (2), 68, 70, 76, 181, 184 (2), 204, 221, 230, Dok (16) 8, 12 (2), 13 (6), 14 (2), 15, 19, 32, 37, 39, Pom (13) 150 (2), 151, 152 (2), 153, 155 (2), 157, 162 (4), Dzien I (11) 87 (2), 88, 99 (2), 138, 145, 151, 182, 199, 275, Międz (11) 323, 326 (2), 328 (3), 330, 333 (2), 334 (2), Róża (11) 9 (2), 16, 18 (2), 20, 26, 91, 123 (2), 131, Sen o szp (11) 75, 85 (2), 87, 89, 90, 95, 97, 98, 100, 131, Dum (9) 118, 119, 123, 124, 136 (3), 137, 146, Listy VI (9) 24, 30, 137, 176, 231, 244, 376, 476 (2), Ludz I (5) 19, 107 (2), 120 (2), II (4) 310, 329, 337, 351, Listy III (8) 94, 95, 107, 134, 166, 234, 281, 311, Listy V (8) 65 (2), 108 (2), 109 (2), 111, 204, Ponad (8) 15, 16, 44, 53, 108, 113, 116 (2), W sid (8) 191 (2), 219, 221, 222, 223 (2), 240, Dzien V (7) 60, 207 (2), 208, 296 (2), 302, Dzien III (6) 9, 85, 193, 231, 241, 255, Dzien IV (6) 161, 167 (2), 186, 240, 321, Listy I (6) 67, 71, 271, 296, 335, 336, Mog (6) 67, 101, 103 (3), 116, Pop I (6) 62, 68, 120, 121, 245, 246, Prom (6) 43, 44 (2), 72, 130 (2), Tur (6) 206, 210, 211, 227, 272, 306, Biał (5) 99, 145 (2), 152, 197, Echa (5) 85 (2), 87, 89, 90, Listy IV (5) 6, 198, 374, 413 (2), Oko (5) 122 (3), 124, 128, Dzien II (4) 42, 110, 173, 180, Naw (4) 10, 21 (2), 273, Suł (4) 23, 59, 94, 113, Do swego (3)

256 (3), O żoł (3) 258 (2), 260, Uciek (3) 197, 203, 206, Zam (3) 99 (2), 131, Dzien odn (2) 147, 212, Zap (2) 74 (2), Cien (1) 291, Pok (1) 78, Pow (1) 102, Wszys (1) 95

SYNACZEK (4)

'z sympatią o synu'

hospodara Aleksandrzyka, Domny Halżbiety Mohiłowej wdowy ***synaczka****, sadzał na tron*. Dum 117

Wyrażenia:

– *mój* Dum 191

(4): Dum (2) 117, 191, Char (1) 47, Wiatr (1) 131

SYNAL (3)

'z pogardą o synu'

Powiedziała… No, kiedy to coś tak głupiego! Że ta Amerykanka chciała mię wziąć, ale do towarzystwa swego ***synala****.* Zam 132

(3): Char (1) 24, Urod (1) 214, Zam (1) 132

SYNASZEK (1)

'synaczek (p.)'

Stary p. Komarnicki bajał, ***synaszkowie*** *jego opowiadali mi brednie, jadłem gomółki – i zły jestem*. Dzien II 235

SYN-BOHATER (1)

'syn (p.), który jest jednocześnie bohaterem'

Któż to wie, czy nie lepiej mieć zwłoki ***syna -bohatera*** *niż żywego zawalidrogę i głuptasa*. Tur 211

SYNECZEK (46)

'pieszczotliwie, familiarnie o synku'

Piotruś, ***syneczku*** *jedyny…* Urod 24

Wyrażenia:

– *biedny, mój, kochany* Listy V 142
– *drogi* Listy IV 210, 221, Listy V 35, 77, 182, 249, 250
– *kochany* Listy IV 194
– *mały* Echa 91, Sen o szp 91
– *mój* Listy IV 192, Listy V 41, 125, Ponad 119
– *mój drogi* Listy V 43, 191, 245
– *mój drogi, ukochany* Listy V 119
– *mój najdroższy* Listy IV 138, 140, 166, Listy V 37, 61, 110
– *mój najmilszy* Listy III 135
– *mój ukochany* Listy IV 208, Listy V 40, 114
– *mój ukochany, najmilszy* Listy III 213
– *najdroższy* Listy V 73, 193, 252
– *najdroższy mój* Listy V 92
– *ukochany* Listy IV 196, 198, 206

Frazy:

– *ma czarne brwi* Listy III 102
– *najmilszy, który chciałbym, żeby się nazywał Adam, bo pod cieniem naszej miłości dla Mickiewicza się począł* Listy III 98

(46): Listy V (23) 35, 37, 40, 41, 43, 61, 62, 73 (2), 77, 92, 110, 114, 119, 125, 142, 182, 191, 193, 245, 249, 250, 252, Listy IV (14) 138, 139, 140, 166 (2), 178, 192, 194, 196, 198, 206, 208, 210, 221, Listy III (4) 98, 102, 135, 213, Echa (1) 91, Ponad (1) 119, Przed (1) 82, Sen o szp (1) 91, Urod (1) 24

SYNEK (73)

'z miłością, pieszczotliwie o synu'

Synku *kochany… nie chciej mnie robić złodziejem* Dok 38

Da Pan Bóg, że wszystko będzie dobrze, choć troszkę pocierpisz, ale za to ten facet, co kopie, będzie naszym kochanym ***synkiem****. Zrobimy z niego wielkiego człowieka*. Listy III 91

Całuję Was po milion razy. Adziuśku, ***synku****!* Listy IV 209

Wyrażenia:

– *dobry, posłuszny, mój* Dzien I 88
– *drogi* Listy IV 179, Listy V 64, 129, 235
– *jedyny* Listy V 248
– *kochany* Dok 38, Listy III 91

– *mały* Char 169, Echa 85, Róża 17, 64, 65, Sen o szp 85
– *młodszy* Syz 65
– *mój* Dzien I 88, Listy III 159, Przed 81, Suł 91
– *mój drogi* Listy V 89, 118, 153
– *mój drogi, ukochany* Listy V 82
– *mój jedyny* Ponad 97
– *mój najdroższy* Listy IV 142, Listy V 31, 89
– *mój ukochany* Listy V 243
– *najdroższy* Listy III 170, Listy V 50, 82, 149
– *najdroższy mój* Listy V 39, 45, 115
– *starszy* Listy VI 407
– *szewski* Ludz II 231
– *urodziwy* Przed 12

Zwroty:
– *oddawać synka* Syz 54

Frazy
przenośne:
– *na synki moje obcy człowiek pluje* Pog 251

(**73**): Listy V (19) 31, 39, 45, 50, 62, 64, 82 (2), 89 (2), 115, 118, 119, 129, 149, 153, 235, 243, 248, Char (10) 42 (2), 48, 61, 95, 109, 169, 170, 184, 221, Listy III (5) 91, 159, 170, 276, 278, Przed (5) 12, 48, 78, 80, 81, Listy IV (4) 142, 179, 202, 209, Róża (4) 17, 64 (2), 65, Sen o szp (4) 85, 98, 100, 101, Dzien I (3) 88 (3), Listy VI (3) 250, 391, 407, Syz (3) 53, 54, 65, Ludz I (1) 105, II (1) 231, Ponad (2) 97, 100, Biał (1) 152, Dok (1) 38, Dzien IV (1) 325, Dzien V (1) 122, Dzien VI (1) 71, Echa (1) 85, Pog (1) 251, Suł (1) 91, Uciek (1) 206

SYNGIELTON (1)

'jedynak (p.)'

– *Prawda! Jedynak,* ***syngielton!*** *– krzyknęła stara przyciskając głowę Marcinka do swej piersi* Syz 69

SYNOBÓJCA (1)

'zabójca własnego syna'

Chodził ślad w ślad – smętny tropiciel – za ojcobójcami gryzącymi w sobie na miejscach samotnych wiekuiście nie do zgryzienia zabójczy jad wspomnień o ciosie. [...] *stawał niewidoczny, a obecny – sam – nad legowiskiem* ***synobójców.*** Wiatr 41

SYNOCZEK (1)

'ros. syneczek (p.)'

Wszystko, nawet umrzeć, byleby gniewu mamy na siebie nie ściągnąć. Istny – mamieńkin ***synoczek…*** Ponad 16

Wyrażenia:
– *mamieńkin synoczek* Ponad 16

SYNOWA (6)

'żona syna'

Hrabia Martwic jest przyrodnim bratem mojej ***synowej.*** Biał 146

Zwroty:
– *pochować* Do swego 256

(**6**): Biał (2) 146, 197, Do swego (1) 256, Dzien II (1) 76, Listy III (1) 166, Roz (1) 150

SYNOWIEC (1)

'bratanek (p.)'

W pośrodku wojska, między synem Janem, hrubieszowskim starostą, ***synowcem*** *Łukaszem kałuskim a Aleksandrem Bałłabanem winnickim, siostrzeńcem z żółkiewskiej krwi – orzeł -mogilnik* Dum 119

SYNOWSKI (8)

'dotyczący syna'

tropi coraz nikczemniejsze myśli ***synowskie,*** *zupełnie tak, jak ogar tropi ślady sarny* Dok 15

zagasła o nim pamięć ludzka, pamięć ojczysta, pamięć braterska, pamięć ***synowska*** Urod 128

Wyrażenia:
– *cichy synowski płacz* Wiatr 96
– *dłonie* Pom 155

– *myśli* Dok 15
– *oczy* Wier 86
– *pamięć* Urod 128
– *twarz* Pom 155

przenośne:

– *serce* Mog 116

(8): Dok (2) 15, 34, Pom (2) 155 (2), Mog (1) 116, Urod (1) 128, Wiatr (1) 96, Wier (1) 86

SYNOWY (1)

'synowski (p.)'

Daremne były modły i błagania, żeby męczennik przywiódł od Krysta, żeby na krótkie mgnienie źrenicy pokazał ***synowe*** *oczy, włosy, ręce i ostatni uśmiech żałosny.* Wiatr 97

Wyrażenia:

– *oczy, włosy, ręce i ostatni uśmiech żałosny* Wiatr 97

SYPIALNIA (17)

1. 'pokój w domu, w którym śpią małżonkowie, członkowie rodziny' (15)

Rozwarła nogami drzwi do uroczej swojej ***sypialni*** *i dotaszczyła go na łóżko.* Zam 193

Widziała jego oczyma, gdy patrzał w okna jej ***sypialni****, gdzie mieszka jako Śnicy kochanka.* Zam 221

Wyrażenia:

– *sypialnia Judymów* Ludz I 47
– *sypialnia rodu Zapaskiewiczów* Roz 137
– *sypialnia wujostwa* Ludz I 192
– *sypialnie gospodarstwa* Char 235

(15): Char (1) 235, Dzien VI (1) 102, Ludz I (3) 47, 65, 192, II (1) 350, Prom (2) 119, 120, Przed (1) 198, Roz (1) 137, Sen o szp (1) 111, Wier (1) 108, Zam (3) 193, 221, 222

2. 'przen. intymne pożycie małżeńskie' (2)

Widział panią Celinę w objęciach Śnicy, przebywał jako niemy świadek przy łożu jej ***sypialni****. Patrzał oczyma rozpalonymi, które pękały z rozpaczy.* Char 248

Wyrażenia:

– *pana naczelnika* Dzien II 354

(17): Ludz I (3) 47, 65, 192, II (1) 350, Zam (3) 193, 221, 222, Char (2) 235, 248, Prom (2) 119, 120, Dzien II (1) 354, Dzien VI (1) 102, Przed (1) 198, Roz (1) 137, Sen o szp (1) 111, Wier (1) 108

SZALEĆ (ZA KIM) (1)

'przen. kochać kogo bardzo żarliwie, darzyć silnym, gwałtownym uczuciem'

Znam kogoś, kto ***szaleje za panem****, w istocie aż do utraty zmysłów… Kocha. Ta osoba oddałaby panu wszystko* Grzech 48

Zwroty:

– *do utraty zmysłów* Grzech 48

SZCZĘŚCIE (10)

1. 'przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego' (6)

Ach – cóż by to była za wiosna zobaczyć tu Ciebie, moje jedyne ***szczęście!*** Listy I 174

Czas próby się skończył – i teraz jesteś już moją, duszo czysta, ***szczęście*** *moje, jedyna żono.* Listy I 340

Wyrażenia:

– *moje* Listy I 299, 334, 340, 346
– *moje jedyne* Listy I 174, 270

(6): Listy I (6) 174, 270, 299, 334, 340, 346

2. 'przen. udane, dobre życie rodzinne' (3)

Wśród tych kwiatów stał nasz biały dworek, a w dworku wśród kwiatów zapachów mieszkało nasze ***szczęście****… Dziś kwiatów nie ma, bo nie ma szczęścia, a szczęścia nie ma, bo nie ma matki…* Dzien I 230

(3): Dzien I (3) 230 (3)

3. ‘przen. sypialnia małżeńska’ (1)

Za chwilę uderzył czołem w te półotwarte drzwi swego ***szczęścia.*** Zam 193

(10): Listy I (6) 174, 270, 299, 334, 340, 346, Dzien I (3) 230 (3), Zam (1) 193

SZEWCOWA (2)

‘żona szewca’

Było to bolesne zjawisko – ta ***szewcowa****. Oczy wywalone z orbit, zapewne wskutek jakiejś choroby wlepiła w przychodnia* Zam 174

Wyrażenia:

– *Bittowa* Listy III 141

(2): Listy III (1) 141, Zam (1) 174

SZEWCZYNA (1)

‘z politowaniem o synu biednego szewca’

a, nawet ta stara, to istota nowoczesna, wyobrazicielka tego, co tytułujemy kulturą. A ja, cóż ja… ***szewczyna****…* Ludz I 22

SZKOŁA (8)

‘miejsce, w którym uczą się dzieci’

to na pewno w tym okręgu nie znajdziemy ani jednej ***szkoły****, prowadzonej przez kogokolwiek.* Róża 103

Zwołali paniusia calusieńką ochronę, kto ta ino kiedy był, i te dzieci, co już nie są w ochronie, ino we ***szkole****, bo już przeszły ochroniarskie* Róża 186

Zwroty:

– *posyłać do szkoły* Róża 187

(8): Róża (8) 103, 186, 187 (6)

SZLACHETNA (1)

‘w zn. rzecz. Helena (p.)’

Ach, moja poczciwa, moja ***szlachetna!*** Dzien II 391

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 391

SZLUB (3)

‘ślub (p.)’ (3)

Szlub *Ludki* Dzien I 257

Wyrażenia:

– *Ludki* Dzien I 257

– *pierwsza noc po szlubie* Dzien II 141

(3): Dzien II (2) 75, 141, Dzien I (1) 257

SZOSTRA (1)

‘żyd. siostra’

w chałupie jest całkiem paskudna bieda. Tam tych dzieci, moje ***s z o s t r y*** *i* ***b r a t y****, jest, albo ja wiem, z dziesięć...* Prom 33

SZPITALNO-FAMILIJNY (1)

‘o specyficznym zapachu panującym w domu, w którym jest dużo dzieci’

wisiały i leżały ubrania dziecięce najdziwaczniejszych fasonów, suszyła się na sznurku mokra bielizna – i panował ***szpitalno-familijny*** *zapach domowego ogniska.* Anan 50

Wyrażenia

przenośne:

– *zapach domowego ogniska* Anan 50

SZTUCZKI (1)

‘zabawki (p.)’

Znalazł się tutaj namiot ozdobny z zabawkami i mnóstwem cacek dla dzieci, zmyślnych figlów z drzewa i kowanego żelaza, przedziwnych ***sztuczek*** *wypalonych z gliny* Wiatr 129

Wyrażenia:

– *wypalone z gliny* Wiatr 129

SZWAGIER (14)

'brat żony'

Gdy Judymowa ujrzała ***szwagra****, ręce jej drgnęły* Ludz I 45

Wyrażenia:

– *Bema* Dzien III 247
– *Mortkowicza* Listy V 286
– *mój* Listy III 203, Listy IV 43 (2), 99, 295 [tu: o Rafale Radziwiłłowiczu – szwagrze Żeromskiego]
– *pan B.* Dzien V 294

(14): Listy IV (5) 43 (2), 99, 295, 319, Dzien V (2) 59, 294, Ludz I (2) 45, 46, Dzien III (1) 247, Dzien VI (1) 71, Listy II (1) 65, Listy III (1) 203, Listy V (1) 286

Ś

ŚLICZNA (2)

'z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Całuję Twoje nóżki i rączki. Czy przyjedziesz – moja ***śliczna****, moja jedyna, moja Tusiu? Napisz.* Listy I 166

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 406, Listy I 166

(2): Dzien II (1) 406, Listy I (1) 166

ŚLICZNIUTKA (1)

'śliczna (p.)'

Oświadcz mu, moja ***śliczniutka****, że mam zwyczaj kochać się tylko w ładnych kobietach* Listy I 149

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 149

ŚLUB (71)

'ceremonia zawarcia związku małżeńskiego'

umiejętnie całuje w usta i jak otwarcie odpowiada na dwuznaczniki i propozycje, ledwo-ledwo osłonięte dowcipem: po ślubie, chłopczyku, po ***ślubie****…* Oko 169

Młodzi małżonkowie zamieszkali na czwartym piętrze i zaczęli zaraz po ***ślubie*** *głodem przymierać.* Sił 101

– *Raz już weźmy* ***ślub*** *i niech się skończą te wszystkie brewerie!* Zam 156

Wyrażenia:

– *dzień ślubu* Dzien I 58
– *Ludki* Dzien I 256
– *niby ślub* Dzien V 151
– *sprzed doby ślubu* Char 66
– *ślub panny Ireny* Ponad 9
– *ślub Sienkiewicza* Listy III 257
– *ślub z panną Zapaskiewiczówną* Mog 136 (2)
– *ślub za indultem* Przed 259

przenośne:

– *skuty dawnym ślubem* Dzieje I 88

Zwroty:

– *brać ślub w kościele luterańskim* Dzieje I 56
– *dać ślub* Ludz II 244
– *przysłać zawiadomienie o ślubie* Przed 259
– *wziąć ślub* Naw 222, 224 (2), Przed 11, Zam 156
– *wziąć ślub bez zwłoki* Przed 328
– *wziąć ślub w kościele* Ludz II 244

przenośne:

– *wziąć cichy ślub* Ludz II 289
– *wziąć ślub między ulewą łez a grzmotem wyrzekań ojcowsko-macierzyńskich* Prom 72

Frazy:

– *odbył się* Dzieje II 33

(71): Ponad (13) 9, 10 (3), 11 (3), 19, 22, 26, 28, 49, 82, Dzieje I (9) 56, 88, II 31 (5), 33 (2), Przed (8) 10, 11, 12,

259 (2), 328, 329 (2), Ludz I (1) 191, II (3) 244 (2), 289, Mog (4) 90, 136 (3), Zam (4) 115, 147, 156, 166, Dzien IV (3) 49, 311, 312, Dzien V (3) 151, 152, 298, Listy I (3) 271, 336, 339, Naw (3) 222, 224 (2), Dzien I (2) 58, 256, Dzien VI (2) 12, 267, Grzech (2) 67, 68, Listy III (2) 257 (2), Oko (2) 169 (2), Char (1) 66, Dzien III (1) 119, Dzien odn (1) 123, Prom (1) 72, Sił (1) 101, Tur (1) 275, Urod (1) 190

ŚLUBNY (2)

'związany ze ślubem'

*Chodźmy lepiej obejrzeć twą **ślubną** suknię po ostatecznej przeróbce.* Ponad 30

Wyrażenia:

– *suknia* Ponad 30
– *welon* Dzien II 149

(2): Dzien II (1) 149, Ponad (1) 30

ŚLUBNY KOBIERZEC (1)

'przen. zaślubiny'

*Romans, krótkotrwałe „konkury", **ślubny kobierzec**, po roku syn, właśnie Ryszard.* Naw 10

ŚLUBNY PIERŚCIEŃ (1)

'obrączka (p.)'

*Nikt nie umiał mu powiedzieć, kto zabrał **ślubny pierścień** matki.* Przed 43

Wyrażenia:

– *matki* Przed 43

ŚMIECI (2)

'przen. dom rodzinny'

*A teraz ty w moim gnieździe rodzinnym, tu, na moich **śmieciach**, zmagasz się z jakimś wrogiem, a mnie w tej sprawie już nie masz za brata.* Przed 249

*Ostatni to już wieczór mój na starych **śmieciach*** Dzien I 222

Wyrażenia:

– *moje* Przed 249
– *stare* Dzien I 222

(2): Dzien I (1) 222, Przed (1) 249

ŚNIADANIE (8)

'posiłek poranny spożywany przez rodzinę'

*Wciąż to samo i to samo. Obiadek, kolacja, noc, sen miły albo niemiły – **śniadanie**, obiadek…* Ponad 49

*służba chodziła na palcach zastawiając w jadalni przybory do rannego **śniadania**.* Urod 195

Wyrażenia:

– *ranne* Urod 195
– *w łóżku* Dzien VI 26
– *wspólne* Wiatr 237

(8): Przed (3) 178, 180, 253, Dzien VI (1) 26, Ponad (1) 49, Syz (1) 170, Urod (1) 195, Wiatr (1) 237

„ŚRYBŁO-ZŁOTO" (1)

'przen. żart. o ukochanej narzeczonej Oktawii Rodkiewicz; określenie powstało prawdopodobnie pod wpływem opowieści Sabały'

*Ach – już jechać do Ciebie, moje **„śrybło--złoto"**, mój skarbie jedyny.* Listy I 310

Wyrażenia:

– *moje* Listy I 310

ŚWIADECTWO HAŃBY NIEZMYTEJ (1)

'przen. dziecko z pozamałżeńskiego związku, poczęte w wyniku gwałtu'

Tropił bowiem chytrze młode dziewczyny ponad brzegami głębokich strumieni [...], *gdy szukając dogodnego odmętu, ażeby z kamieniem nieudźwignionym u kruchej szyjeczki cisnąć weń płód zrodzony sekretnie. Sekretnie, wbrew prawom i na przekór ustawom, **świadectwo hańby niezmytej**, zbrodni największej, owoc miłości niezwalczonej i nieodpartej męskiej przemocy.* Wiatr 41

ŚWIATŁO (1)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego (p.)'

Jechałem przez Morawę śród niezmiernych pól bez końca, okrytych zaspami śniegu, i z każdym obłokiem dymu, jaki leciał koło mojego okna, szedłem na północ, do Ciebie – moja polarna gwiazdeczko, moje jedyne ***światło****.* Listy I 91

Wyrażenia:

– *jedyne* Listy I 91

ŚWIEKRA (1)

'matka męża'

Pani Laura wróciła do holu i rzekła do swej ***świekry****: – Och, spać, spać! Strasznie jestem zmęczona.* Przed 197

ŚWIETLICA (3)

'główna izba w domu'

Tylko Piotr i Jarosz za dziadem pobiegli. Minąwszy wielką izbę czeladną, ***świetlicę*** [...] *ujrzeli obadwaj, że drzwi zamczystego skarbca są na ścieżaj otwarte.* Wiatr 157

Wyrażenia:

– *panieńska* Dzien IV 192

(3): Dzien IV (1) 192, Przed (1) 239, Wiatr (1) 157

ŚWIĘTA (4)

1. 'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego' (2)

Moja ***święta****…* Listy I 155

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 155, 270

2. 'przen. o Helenie (p.)' (2)

Dziś wyjechała zapewne z Radoszyc wraz z moją kochaną macochą. Cieszy mnie to. Chcę, by była stąd jak najdalej. O, moja ***święta****, moja ukochana, ile ja bez ciebie wycierpiałem.* Dzien II 82

Wyrażenia:

– *moja* Dzien II 82, 386

(4): Dzien II (2) 82, 386, Listy I (2) 155, 270

ŚWIĘTOPEŁKOWIC (1)

'syn Świętopełka'

Komtur Chełmna i jego rycerze sekretnym sposobem, po nocy wysłali ***Świętopełkowica*** *Mestwina do zamku Sartawic.* Międz 334

Wyrażenia:

– *Świętopełkowic Mestwin* Międz 334

T

TADEUSZOWA (3)

'żona Tadeusza'

Gdy na dłużej wychodziła ***Tadeuszowa*** *– on nie zwracał na nieobecność uwagi, najczęściej zajęty był interesami* Dzien V 199

(3): Dzien V (3) 199, 203, 206

TAJEMNICA (1)

'zagadka (p.)'

Gdzie Ty jesteś w tej chwili, duszo moja, najdroższa moja ***tajemnico****, wieczny mój aniele stróżu? Dziwna tu jest poezja w spienionych potokach* Listy I 218

Wyrażenia:

– *najdroższa moja* Listy I 218

TAJNY ZWIĄZEK (1)

'związek uczuciowy pozamałżeński, nielegalny'

Nie, proszę pani – to jest wstrętne, ohydne! Wszędzie na dnie – romans, amory, ***tajne związki****, zdrady, a przynajmniej chętki, zachcianki, marzenięta!* Uciek 174

TATA (6)

'tato (p.)'

Wówczas same stawały do pracy w banco, dając sobie znać o tej jego misji, mówiąc w pośpiechu, z nabożnym pietyzmem, z głęboką czcią, iż to ***tata*** *już porykuje: – Eccolo! Babbo gia uilal* Char 24

(6): W sid (4) 221 (4), Char (1) 24, Przed (1) 77

TATKA (3)

'z sympatią, familiarnie o tacie'

– Gdyby to wuj zjechał do nas na ten kulig, dopiero by to mama i… ***tatka****… – Aby za tatkę nic nie obiecuj!* Pop I 25

(3): Pop I (3) 25 (3)

TATKO (26)

'pieszczotliwie o ojcu'

A z resztą, mój ***Tatku****, zobaczyć Anglię* Dok 9

pamięta go ***Tatko****?* Dok 10

Nic nie wiem, gdzie dziś jesteście. Co też porabia dziadziuś [!] *mój w tej chwili, czy zdrów, czy choć troszkę pamięta* ***tatkę****? Wiem, że mię nie pozna, jak wrócę, ale żeby tylko był zdrów…* Listy III 133

Wyrażenia:

– *mój* Dok 9, Wier 30 (4), 35
– *ukochany mój* Dzien I 82

(26): Wier (13) 26, 30 (4), 31 (3), 34, 35, 42 (2), 86, Sen o szp (4) 97, 98, 125, 126, Dok (2) 9, 10, Listy III (2) 133, 158, Dzien I (1) 82, Przed (1) 81, Syz (1) 7, W sid (1) 227, Wiatr (1) 206

TATO (9)

'pieszczot. ojciec (p.)'

Tato*! Każcie tę pannę zachować! Weźcie ją pod swoją opiekę!* ***Tato****!* Tur 247

(9): Tur (9) 247 (2), 248, 254, 255, 328, 329, 333, 335

TATULO (4)

'familiarnie o ojcu (p.)'

Młody Radek wstydził się i ***tatula****, i matki, i swojej obecności w przeklętym Pajęczynie* Syz 157

(4): Dzien III (1) 155, Dzien V (1) 171, Listy V (1) 64, Syz (1) 157

TATUŃCIO (7)

'familiarnie, z miłością o ojcu'

– Jegomość ***tatuńcio*** *kazał, żebyś z nami siadł do kościoła.* Pop I 86

Wyrażenia:

– *jegomość tatuńcio* Pop I 86 (2), 137
– *tatuńcio dobrodziej* Pop I 250

(7): Pop I (7) 86 (2), 137 (2), 250, 251, 252

TATUSIOWY (1)

'należący do tatusia, związany z nim'

doświadczam bólu serca. Jest on niewyraźny, jakieś mało dotkliwe, lecz osłabiające cały organizm kłucie w miejscu, gdzie domyślam się serca. Wywiąże się ***tatusiowa*** *choroba.* Dzien II 316

Wyrażenia:

– *choroba* Dzien II 316 [choroba serca, na którą cierpiał ojciec Żeromskiego]

TATUŚ (45)

'familiarnie, pieszczotliwie o tacie (p.)'

Niech ***tatuś*** *pogada z nią.* Grzech 62

Wyrażenia:
– *ukochany* Dzien I 151

(45): Listy III (25) 25 (2), 30, 51 (4), 54 (2), 55 (2), 56 (3), 58 (2), 61, 277 (4), 278 (4), Sen o szp (6) 103, 125 (3), 126, 128, Dzien I (3) 112, 138, 151, Dzien III (3) 109 (2), 244, Listy IV (2) 195, 211, Grzech (1) 62, Listy V (1) 44, Naw (1) 82, Przed (1) 90, Roz (1) 149, Syz (1) 172

TATUŚ-SMARKACZ (1)

'ojciec w wieku dziecięcym; tu Żeromski o sobie'

Fotografię z lat „Maratonowych" posiadam. Chciałbym ją nawet powiększyć, żeby córce zostawić ***tatusia-smarkacza*** *wizerunek.* Listy VI 423

TESTAMENT (47)

'zapis, w którym spadkodawca rozporządza swoim majątkiem na wypadek swojej śmierci'

– To mój ***testament*** *– Wypłacisz pan… legaty… Ja? – Rodzinie mojej w kraju, instytucjom, służbie. Wszystko tam... wyszczególnione… opisane... Co do joty.* Zam 108

Wyrażenia:
– *męża* Char 32
– *przedśmiertny* Char 254
– *zięcia* Char 338

Zwroty:
– *zapisać w testamencie* Grzech 18

(47): Char (30) 32, 39 (4), 40, 42 (2), 66 (2), 88, 96, 104 (2), 105, 106 (2), 107, 139, 254, 321 (2), 338 (4), 339 (2), 341, 342, Zam (15) 108 (2), 109, 112, 114, 194 (2), 200 (2), 201 (5), 226, Biał (1) 147, Grzech (1) 18

TEŚCIOWA (5)

'matka żony lub matka męża'

Teresa z ***teściową*** *mieszkała w lewym skrzydle pałacu.* Wiatr 236

(5): W sid (2) 229, 231, Dzien V (1) 59, Mog (1) 111, Wiatr (1) 236

TEŚĆ (4)

'ojciec żony lub ojciec męża'

A jeśli swawolnicy zięciowie prowadząc ***teścia*** *hospodara na multański tron podpał pod całą Rzeczpospolitą wzniecą* Dum 122

Wyrażenia:
– *kochany teść w dobrym humorku* W sid 229
– *mój* Dzien VI 45
– *teść hospodar* Dum 122

Zwroty:
– *wystosować siarczysty list do teścia o wypłatę posagu* Dzien odn 123

(4): Dum (1) 122, Dzien odn (1) 123, Dzien VI (1) 45, W sid (1) 229

TOWARZYSTWO (1)

'tu: członkowie rodziny'

Tymczasem weszło na salę całe ***towarzystwo*** *nawłockie: pani Wielosławska, wujcio Michał, obiedwie ciotki – Angelique i Victoire – wyrodny siostrzeniec, Hipolit – wreszcie Karusia* Przed 204

Wyrażenia:
– *nawłockie* Przed 204

„TOWARZYSTWO" (1)

'z dystansem o członkach rodziny i gościach'

Jeszcze jedna godzina – odzywa się dzwonek umieszczony w przedpokoju – to zwołują ***„towarzystwo"*** *na obiad. Cztery godziny siedzenia bez ruchu na jednym miejscu denerwują mocno.* Dzien IV 124

TOWARZYSZKA (1)

'żona; tu: o biblijnej żonie Adama'

On to dał Adamowi kobietę za ***towarzyszkę****.* Arym 9

TRAPIDUCH (1)

'przen. o natrętnym, naprzykrzającym się dziecku'

Moje pospieszne roboty przerywa mi najmłodszy p. Łubieński… Cóż za ***trapiduch****!* Dzien III 21

TREPKOWIE (1)

'rodzina Żeromskiego'

Wczoraj musiałem widzieć całą niemal moją rodzinę czy familią. Ze sześciu Saskich z ich połowicami i potomstwem, ***Trepków****, Schmidtów etc. etc.* Dzien II 169

TRZY OSOBY (1)

'my troje (p.)'

Łączymy pozdrowienia dla ***dwu osób od trzech*** Listy VI 380

TRZYLATEK-CÓRECZKA (1)

'córka w wieku trzech lat'

Pana Olesiowa wdowa oraz dzieci – Ryszard i mała ***trzylatek-córeczka*** *– zostali sam na sam i oko w oko z ciężką swą dolą.* Naw 11

TUCHA (4)

'Tusiutka (p.)'

Gdybym tam był, zaraz bym Ci dał w skórę, ale okropnie. Wynajduje sobie brzydka, brzydka, brzydka ***Tucha*** *rozmaite baśnie panów T. o kim? – o niej – moich ciotek i martwi się nimi.* Listy I 133

Wyrażenia:

– *brzydka, brzydka, brzydka* Listy I 133
– *„różanousta"* Listy I 211

(4): Listy I (4) 133, 211, 227, 256

TUCHNA (36)

'Tusiutka (p.)'

Teraz, ***Tuchno****, taka rzecz. Może by Ciebie bardzo wiele kosztował przyjazd do Krakowa, kosztował i pod względem materialnym, i głównie – moralnym?* Listy I 163

Wyrażenia:

– *jedyna* Listy I 312
– *moja* Listy I 166, 248
– *moja najdroższa* Listy I 167
– *najdroższa* Listy I 197, 206, 220, 242, 274, 281, 341, 348
– *najmilsza* Listy I 184, 230, 262

przenośne:

– *szczerozłota* Listy I 194

(36): Listy I (35) 162, 163, 166, 167, 178, 184, 191, 194, 197, 204 (2), 206, 220 (2), 221, 224 (2), 230, 240, 242, 248, 253, 261, 262, 268, 271, 274, 281, 282, 285, 299, 312, 341, 348, 352, Listy III (1) 33

TUCHUTKA (1)

'Tusiutka (p.)'

kiedy półpijani towarzysze rozleźli się z życzeniami, siadam do najmilszej roboty, jaka być może, do spełnienia najsłodszej powinności, do pisania i rozmowy z ***Tuchutką****.* Listy I 206

TUSIA (88)

'Tusiutka (p.)'

Nie będę Cię już odtąd nazywał Ukochaną ***Tusią****.* Listy I 87

Całuję Twoje nóżki i rączki. Czy przyjedziesz – moja śliczna, moja jedyna, moja ***Tusiu****? Napisz.* Listy I 166

Wyrażenia:

– *droga* Listy II 391, Listy III 73, Listy IV 172, Listy V 35, 49, 58, 64, 88, 161, 164 (2), 170, 174, 184, 189, 211, 214, 215, 218, 221, 228, 231, 234 (2), 238, 239 (2), 241, 253, 280, 283, 284, 285, 286
– *droga moja* Listy III 139

– *kochana* Listy III 156, 164, 221, 264, 269, 293, Listy IV 113, Listy V 113, 117, 123, 124, 125, 141, 270
– *moja* Listy I 166
– *moja droga* Listy II 394, Listy IV 145
– *moja, droga, kochana* Listy I 140
– *moja najdroższa* Listy I 96, 258, Listy II 374, 386, 393, Listy III 22, 85
– *moja najukochańsza* Listy I 140, 147
– *moja ukochana* Listy I 196
– *najdroższa* Listy I 304, 326, Listy III 131
– *szarooka* Listy I 227
– *Ukochana* Listy I 87

(88): Listy V (40) 35, 49, 58, 64, 88, 113, 117, 123, 124, 125, 141, 161, 164 (2), 170, 174, 184, 189, 211 (2), 212, 214, 215, 218, 221, 228, 231, 234 (2), 238, 239 (2), 241, 253, 270, 280, 283, 284, 285, 286, Listy I (27) 87, 89, 93, 94, 96, 130, 140 (2), 147, 166 (2), 174 (2), 179, 196, 219, 220, 227, 252, 258, 265, 299, 304 (2), 310, 317, 326, Listy III (12) 22, 35, 73, 85, 131, 139, 156, 164, 221, 264, 269, 293, Listy II (5) 374, 386, 391, 393, 394, Listy IV (4) 113, 144, 145, 172

TUSIUCHNA (4)

'Tusiutka (p.)'

*Czy przyjedziesz, **Tusiuchno**? – nie odbieraj mi tej nadziei.* Listy I 86

(4): Listy I (3) 86, 186, 274, Listy V (1) 228

TUSIUTEŃKA (2)

'Tusiutka (p.)'

***Tusiuteńku**, nie zajmuj się wcale kanapami ani niczym. Później, w jesieni będziemy myśleli o rozmaitych zbytkach.* Listy III 93

(2): Listy III (2) 93, 94

TUSIUTKA (121)

'familiarnie, z miłością o Oktawii Rodkiewiczowej – narzeczonej, żonie Żeromskiego'

*Kochana **Tusiutko*** Listy I 99

Wyrażenia:
– *chora* Listy I 133
– *droga* Listy I 118, Listy III 18, 32, 55, 57, 61, 63, 64, 86, 88, 133, 137, 152, 154 (2), 159, 164, 168, 170, 172, 176, 177, 180, 181, 183, 200, 201, 289, 294, 301, 309, Listy IV 149, 154, 158, 161, 175, 181, 197, 200, 205, 208, 211, 213, 219, Listy V 22, 23, 24, 29, 46, 67, 74, 77, 82, 91, 140, 171, 207, 224
– *droga moja* Listy II 389, Listy III 50, 92
– *jedyna* Listy I 178
– *kochana* Listy I 99, Listy III 54, 60, 85, 160, 186, 188, 192, 210, 256, 281, 295, 311, Listy IV 166, 170, 195, Listy V 116, 121
– *moja* Listy III 89
– *moja droga* Listy III 35, 52, 89, 101, Listy V 25
– *moja najdroższa* Listy III 15, 59, 94, 99
– *moja najśliczniejsza* Listy I 103
– *moja najukochańsza* Listy III 97
– *mój* Listy I 105, Listy III 141
– *najsłodsza* Listy I 100

(121): Listy III (68) 15, 18, 29, 32, 35, 50, 52, 54, 55, 57, 59, 60 (2), 61 (2), 63, 64, 85, 86, 88, 89 (2), 92, 94, 95 (4), 97, 99, 100, 101, 133, 137, 139, 141, 152, 154 (2), 159, 160, 164, 168, 170, 172, 175, 176, 177, 180, 181, 183, 186, 188, 192, 200, 201, 210, 256, 265, 281, 289, 294, 295, 301, 302, 309 (2), 311, Listy IV (21) 146, 149, 154, 158, 161, 166, 170, 175, 176, 181, 186, 190, 195, 197, 200, 205 (2), 208, 211, 213, 219, Listy V (17) 22, 23, 24, 25, 29, 46, 67, 74, 77, 82, 91, 116, 121, 140, 171, 207, 224, Listy I (12) 99, 100, 103, 105, 118 (2), 133, 141, 178, 213, 246, 328, Listy II (3) 389, 390, 391

TUTA (1)

'Tusiutka (p.)'

*Napisz, **Tutu**, co tam mówił dr Rafał i czy widziałaś kogo w Warszawie?* Listy I 196

TUTECZKA (1)

'Tusiutka (p.)'

Tuchno najdroższa – napisz mi to wyraźnie. Zrobisz to, Tusiuchno, Tutu, ***Tuteczko*** *moja, najśliczniejszy mój obrazku?...* Listy I 274

Wyrażenia:

– *moja* Listy I 274

TUTU (4)

'Tusiutka (p.)'

Tuchno najdroższa – napisz mi to wyraźnie. Zrobisz to, Tusiuchno, ***Tutu****, Tuteczko moja, najśliczniejszy mój obrazku?...* Listy I 274

(4): Listy I (4) 274 (2), 326, 337

TUTUSIA (1)

'Tusiutka (p.)'

Pytasz, ***Tutusiu****, co się stało ze Zmierzchem – ja sam nie wiem.* Listy I 332

TWOI (1)

'czyjaś rodzina'

Ściskam serdecznie Ciebie i ***Twoich*** Listy VI 120

U

UBÓSTWIANA (4)

'w zn. rzecz. kochanka, będąca żoną innego'

Zrobił rzecz prostą: napisał do męża swej ***ubóstwianej****, opowiedział mu wszystko, zaznaczył wszelkie szczegóły; list zapieczętował, sam odniósł na pocztę* Dzien V 141

Wyrażenia:

– *mąż ubóstwianej* Dzien V 141 (2)

(4): Dzien IV (2) 58, 330, Dzien V (2) 141 (2)

UCAŁOWANIE RĘKI (1)

'gest wyrażający szacunek dzieci wobec rodziców'

Stary cześnik widzieć go nie chciał. W ciągu pierwszych dwu tygodni nie dopuszczał do ***ucałowania ręki****, nie spostrzegał wcale jego obecności i nie mówił do niego ani słowa.* Pop I 85

UCZNIACZEK (1)

'dziecko, które chodzi do szkoły'

Gdy K. zaniósł do niej „adres", zawołała: – Dzieci! – adres do Jeża! Wybiega ***uczniaczek****, dziewczynka, dzieci jej, i proszą na wszystko, aby i im dano się podpisać…* Dzien III 241

UCZUCIE (3)

'miłość (p.)'

wychodził na miejsce suche i zdobywał pewność, że nareszcie siłą rozumu, mocą niezłomną logiki pokonał strzygę ***uczuć*** Urod 183

Zwroty

przenośne:

– *pokonać strzygę uczuć* Urod 183

– *położyć tamę uczuciu* Grzech 68

(3): Grzech (2) 68 (2), Urod (1) 183

UKOCHAĆ (1)

'obdarzyć uczuciem osobę bliską, członka rodziny' (1)

gdy ją opuścił i samą zostawił w Warszawie, ***ukochała*** *go* [ojca] *po dwakroć, po trzykroć, po stokroć bardziej w tęsknocie.* Naw 177

Zwroty

przenośne:

– *ukochać* [ojca] *po dwakroć, po trzykroć, po stokroć bardziej w tęsknocie* Naw 177

UKOCHANA (22)

1. 'w zn. rzecz. kobieta darzona romantycznym uczuciem, wobec której mężczyzna ma poważne zamiary' (21)

cofnęła się i znowu zgrzytnął klucz w zamku. Adam nie uwierzył starej skorupie. Rozmyślając, jakim sposobem wywabić ***ukochaną****, oparł się o poręcz schodów i czekał* Oko 177

Raz nawet, odprowadzając ***ukochaną*** *do domu, oświadczył się o jej rękę. Roześmiała się serdecznie* Sił 102

Wyrażenia:

– *faceta* Listy I 118
– *Helena Skierska* Dzien I 206
– *moja* Dzien VI 314, Listy I 86, Listy III 26, 28, 29
– *nad życie* Oko 166

Zwroty:

– *wywabić ukochaną* Oko 177

(21): Dzien I (1) 206, Dzien II (4) 8 (3), 294, Dzien III (1) 267, Dzien odn (1) 42, Dzien V (2) 140, 144, Dzien VI (1) 314, Listy I (3) 86, 118, 201, Listy III (3) 26, 28, 29, Oko (2) 166, 177, Sił (1) 102, Urod (1) 123, W sid (1) 232

2. 'tu: o Oktawii – żonie Żeromskiego i matce Henryki' (1)

Obydwoje bardzo tęsknimy za naszą ***ukochaną****. Szczególniej przy obiedzie było nam smutno, gdy ktoś zadzwonił, a Henia powiedziała: może to Mamusia?* Listy III 15

Wyrażenia:

– *nasza* Listy III 15

(22): Dzien II (4) 8 (3), 294, Listy III (4) 15, 26, 28, 29, Listy I (3) 86, 118, 201, Dzien V (2) 140, 144, Oko (2) 166, 177, Dzien I (1) 206, Dzien III (1) 267, Dzien odn (1) 42, Dzien VI (1) 314, Sił (1) 102, Urod (1) 123, W sid (1) 232

UKOCHANY (6)

1. 'dotyczący obiektu miłości; kochający' (5)

Podniósł głowę i spojrzał na nią dawnym ***ukochanym*** *wzrokiem.* [...] *Przytulił się do żony i mówił* Tab 274

Wyrażenia:

– *Helunia* Listy I 37
– *postać* Syz 231
– *twarz* Zam 195
– *wzrok* Tab 274

2. 'w zn. rzecz. mężczyzna darzony miłością, którego kobieta chce poślubić' (1)

Rozłucki zażądał, ażeby do owego malarza napisała list z oświadczeniem, iż ma narzeczonego, który jest jej ***ukochanym*** *i jedynym* Urod 123

(6): Listy I (1) 37, Listy V (1) 25, Syz (1) 231, Tab (1) 274, Urod (1) 123, Zam (1) 195

URODZENIE (5)

1. 'przyjście dziecka na świat' (4)

Przez ***urodzenie*** *ojciec nie daje jeszcze synowi życia* Dok 12

Wyrażenia:

– *moje* Dzien I 99

(4): Dok (1) 12, Dzien I (1) 99, Dzien V (2) 183 (2)

2. 'posiadanie rodowodu szlacheckiego' (1)

Jestem zdecydowany rąbać drwa, nosić wodę, pracować jak parobek. Ale dlaczego ja tych zajęć pełnić nie mogę? Dlatego, że nie dano by mi ich.

*Jestem urodzony i wychowany. O, przeklęte **urodzenie** i wychowanie!* Dzien IV 20

(5): Dzien V (2) 183 (2), Dok (1) 12, Dzien I (1) 99, Dzien IV (1) 20

URODZENIE SIĘ (2)

'o dziecku – przyjście na świat (p.)'

*Bieda nas zżerała nie byle jaka! W rok po **urodzeniu się** Władziunia (mamy syna, proszę pana, Władek się wabi), w rok po **urodzeniu się**... Uuu!... Była bryndza* Prom 72

(2): Prom (2) 72 (2)

URODZIĆ (3)

'wydać dziecko na świat'

*Cieszę się, że nareszcie szczęśliwie Henia **urodziła** i że możecie pojechnać do Nałęczowa.* Listy IV 149

*Skoro **urodziła** dzieci, to je musi nieść na sobie.* Ludz II 238

Zwroty:

– *dzieci* Ludz II 238
– *dziecię* Ludz I 161
– *szczęśliwie* Listy IV 149

(3): Listy IV (1) 149, Ludz I (1) 161, II (1) 238

URODZIĆ SIĘ (21)

'o dziecku – przyjść na świat'

*Pan Teodor **urodził się** w mieście Warszawie, bodaj że na Krochmalnej ulicy, gdzie ojciec jego szynczek narożny utrzymywał.* Dok 17

Zwroty:

– *w chałupie* Suł 30
– *w czworakach dworskich, na werku biednego fornala* Syz 150
– *w roku 1804* Dzien I 105
– *w roku 1846* Dzien III 134
– *w sferze szlacheckiej* Dzien VI 49
– *w wiejskim domku z matki „Figi"* Pom 137
– *we wsi Pajęczyn Dolny* Syz 149

Frazy:

– *dnia 14 października 1864 roku we wsi Strawczynie z rodziców Wincentego i Józefy z* Dzien I 45
– *dziecko urodzi się* Dzien III 90
– *urodziłem się dnia 14 października 1864 w Strawczynie obok Oblęgorka* Listy VI 426
– *urodziłem się w r. 1864 w okolicach miasta Kielce* Listy V 48
– *urodziłem się w roku 1864 dnia 14 października we wsi Strawczyn w powiecie kieleckim* Listy VI 87

(21): Pom (3) 137 (2), 226, Dzien I (2) 45, 105, Dzien III (2) 90, 134, Listy VI (2) 87, 426, Syz (2) 149, 150, Urod (2) 167 (2), Dok (1) 17, Dzien IV (1) 222, Dzien V (1) 298, Dzien VI (1) 49, Listy IV (1) 244, Listy V (1) 48, Ludz I (1) 161, Suł (1) 30

URODZONY (1)

'pochodzący z rodu szlacheckiego, dobrze urodzony'

*Jestem zdecydowany rąbać drwa, nosić wodę, pracować jak parobek. Ale dlaczego ja tych zajęć pełnić nie mogę? Dlatego, że nie dano by mi ich. Jestem **urodzony** i wychowany. O, przeklęte urodzenie i wychowanie!* Dzien IV 20

URWIPOŁEĆ (3)

'psotne, niesforne dziecko; łobuziak'

*celny strzał z procy naciągniętej ręką małego **urwipołcia*** Dok 17

Wyrażenia:

– *mały* Dok 17

(3): Dok (1) 17, Listy I (1) 324, Ludz I (1) 94

URWIS (7)

'dziecko o żywym usposobieniu, lubiące płatać figle'

Kawka sam nie wiedział, kiedy ***urwisa*** *nauczył doskonale czytać, tak się to stało prędko.* Syz 154

Wyrażenia:

– *śliczny, kochany* Przed 23

przenośne:

– *urwis spod ciemnej gwiazdy* Char 20

(7): Char (3) 20 (2), 24, Przed (2) 22, 23, Dzien I (1) 45, Syz (1) 154

USZCZĘŚLIWIAĆ (SOBĄ) (2)

'przen. kochać się (p. w zn. 3.)'

Wczoraj i dziś Helunia ***uszczęśliwiała*** *mię* ***sobą****. (Poetycznie powiedziane:* ***uszczęśliwiała****.)* Dzien V 150

Frazy:

– *Helunia uszczęśliwiała mię sobą* Dzien V 150

(2): Dzien V (2) 150 (2)

UTRZYMANKA (6)

'kobieta utrzymywana przez kochanka, żyjąca w związku z mężczyzną bez ślubu'

Przydarzyło mi się widzieć takich, o czym tu już słowo padło, że wydusiwszy z fabrykanta niebywałą zapłatę, po dwie brali ***utrzymanki****, a bawili się nimi tylko do czasu ciąży. Potem je wyrzucali na bruk…* Róża 82

Zwroty:

– *brać po dwie utrzymanki* Róża 82

– *mieć utrzymankę* Prom 45

Frazy:

– *matka jest utrzymanką* Dzien V 253

(6): Prom (2) 45 (2), Róża (2) 82, 83, Dzien V (1) 253, Dzien VI (1) 137

UWIEDZENIE (2)

'skłonienie niewinnej, niezamężnej dziewczyny do stosunku płciowego'

Nie myślał brać na się niemiłych skutków ***uwiedzenia*** *niewinnej. Niech kto inny wykona tę ordynarną operację!* Char 77

Wyrażenia:

– *uwiedzenie niewinnej* Char 77

(2): Char (2) 77 (2)

UWIELBIANA (1)

'w zn. rzecz., tu z ironią o Helenie (p.)'

Czasem dość zagalopować się w miłości zbyt daleko, by wyleczyć się z tej gorączki pewnikiem na przykład, że ***uwielbiana*** *karmi dziecko… Fi!* Dzien III 164

Frazy:

– *uwielbiana karmi dziecko* Dzien III 164

UWIEŚĆ (4) / **UWODZIĆ** (2)

1. 'skłonić cudzą żonę zalotami do zdrady małżeńskiej' (4)

omal nie rzucił się do ogrodu, aby z oddalenia wrzasnąć na całe gardło: – ***Uwiodłem*** *ci żonę, idioto! Była moją kochanką!* Oko 164

Zwroty:

– *uwieść mężatkę* Dzien III 210

– *uwodzić bez miłości* Dzien II 355

– *uwodzić to rozkosz* Dzien II 363

(4): Dzien II (2) 355, 363, Dzien III (1) 210, Oko (1) 164

2. 'skłonić niewinną, niezamężną dziewczynę do stosunku płciowego' (2)

Już on dla niej jest obcym człeczyną. Nikczemnik Niepołomski, który ją ***uwiódł****. Toteż zabiła jego dziecko („bachora") – i basta.* Dzieje II 21

(2): Dzieje II (1) 21, Wiatr (1) 166

(6): Dzieje II (1) 21, Dzien II (2) 355, 363, Dzien III (1) 210, Oko (1) 164, Wiatr (1) 166

UWODZICIEL (2)

'mężczyzna, który bałamuci, uwodzi cudze żony'

Mało miałeś świata, mało kobiet na nim, pięknych, mądrych, bogatych [...]. *Tu przyszedłeś – profesorze – do szkoły wiejskiej, żeby sprawę mojego życia rozwikłać! Przeklęty* ***uwodzicielu!*** Uciek 196

Wyrażenia:

– *przeklęty* Uciek 196

(2): Prom (1) 124, Uciek (1) 196

UWODZONA (1)

'w zn. rzecz. żona, którą się uwodzi; tu: o Helenie (p.)'

Zaczynamy żyć gorąco… Oddała mi się i dziś. Uwodzić to rozkosz, lecz czy doznaje rozkoszy ***uwodzona****? To pytanie staje mi na drodze zawsze.* Dzien II 363

W

W PROSTEJ LINII (1)

'bezpośrednie pokrewieństwo, o kimś, kto jest przodkiem lub potomkiem kogoś'

do liczby piętnastu obywateli na Rusi, którzy do powstania przystąpili i całym swym majątkiem je poparli, należał Kalikst Grzegorz Baryka, dziedzic Sołowijówki z przyległościami. Był to ***w prostej linii*** *dziad Seweryna Baryki.* Przed 13

Wyrażenia:

– *dziad w prostej linii* Przed 13

WALENTOWA (1)

'żona Walentego'

Raz w jesieni przyszedł stary introligator z sąsiedniej kamienicy, zadzwonił, zbudził ***Walentową****, narobił istnego piekła.* Ludz I 91

„WDEPNĄĆ W SAKRAMENT" (1)

'przen. iron. zawrzeć nieopatrznie niekorzystny związek małżeński'

I on wszakże wyraźnie stronił od tych panien, lękając się, żeby czasem nie przyszło ***„wdepnąć w sakrament"*** *z osobą, której całym posagiem były źrenice jak głębia niebios i modny kapelusik, czyniący z niej śliczne widziadło.* Kar 299

WDOWA (38)

'kobieta, której umarł mąż'

Pod oknem siedziała ***wdowa****, dumna, chora na zęby, nic nie mówiąca do nikogo i wiekuiście rozdąsana* O żoł 263

pan Józef zaniemógł nagle i skończył życie. [...] ***Wdowa*** *niezwłocznie interes zwinęła* Oko 122

Dopiero po upływie roku od śmierci Ryszarda Nienaskiego ***wdowa*** *po nim wracać zaczęła do świata.* Zam 199

Wyrażenia:

– *Aniela* Przed 130
– *Laura* Przed 153
– *nieszczęśliwa* Wiatr 229
– *niezamożna, utrzymująca się z emerytury i pracy córek* Kar 298
– *osierocona* O żoł 258
– *pana Olesiowa wdowa* Naw 11
– *po profesorze z Radomia* Dzien II 243
– *śliczna* Dzien VI 247
– *śliczna wdowa z Leńca* Przed 182

– *trup wdowy* Prom 120

przenośne:

– *dumna, chora na zęby, nic nie mówiąca do nikogo, wiekuiście rozdąsana* O żoł 263

– *„po mężu nieboszczyku”* Ludz II 209

– *słomiana* Char 217

Zwroty:

– *prowadzić sprawy w zastępstwie wdowy* Zam 200

Frazy

przenośne:

– *lały się nocne łzy wdowy* Wier 120

(38): Wiatr (8) 50, 217 (2), 218 (2), 219, 229 (2), Przed (5) 130, 153, 182, 207, 224, Char (4) 10, 217, 344 (2), Prom (4) 109 (3), 120, Zam (3) 199, 200, 218, Naw (2) 11 (2), O żoł (2) 258, 263, Wier (2) 120 (2), Dum (1) 116, Dzien II (1) 243, Dzien VI (1) 247, Kar (1) 298, Ludz II (1) 209, Oko (1) 122, Pop I (1) 44, Tur (1) 207

WDOWA-MATKA (1)

‘kobieta, która jest jednocześnie wdową i matką’

*nareszcie wyszła sama **wdowa-matka**, dopytując się o przyczynę tak wielkiego hałasu.* Kar 303

WDOWA-NARZECZONA (2)

‘wdowa, która jest narzeczoną’

*Jak już wiadomo, **wdowa-narzeczona** z Leńca organizowała wielki piknik dla zebrania funduszu na rzecz kupna protez dla „kadłubków” bez rąk i nóg, ofiar wojny.* Przed 182

Wyrażenia:

– *z Leńca* Przed 182

Zwroty

przenośne:

– *wpaść w pazurki wdowy-narzeczonej* Przed 183

(2): Przed (2) 182, 183

WDOWIEC (4)

‘mąż, któremu zmarła żona’

*Generał był **wdowcem** od lat wielu.* Urod 45

(4): Dzien IV (1) 136, Ludz I (1) 120, Róża (1) 123, Urod (1) 45

WDÓWKA (4)

‘z sympatią o wdowie (p.)’

*A strzeż się pan, żeby się przypadkiem w słomianej **wdówce** nie zakochać.* Char 217

*Stary pan spostrzegł i poczytywał za dobry ten objaw, za znak przebudzenia się duszy w biednej a tak ślicznej **wdówce**.* Zam 202

Wyrażenia:

– *śliczna* Zam 202

przenośne:

– *słomiana* Char 217

(4): Char (2) 217 (2), Zam (2) 202, 209

WELON (2)

‘część kobiecego stroju weselnego; atrybut dziewictwa’ (2)

*Za matką szła panna Jadwiga w bieli, okryta nieskończenie długim **welonem**.* Roz 137

Wyrażenia:

– *ślubny* Nied 181

(2): Nied (1) 181, Roz (1) 137

WERYŻANKA (1)

‘panna Weryho’

*Witkiewicza jeszcze nie widziałem ani **Weryżanki**, ani żadnej innej Łatkiewiczowej.* Listy III 86

WESELE (10)

‘uroczystości ślubne, związane z zawarciem małżeństwa’

*Dobrze się stało, że **wesele** sprowadziło cię w progi twego przyszłego męża.* Ponad 22

Wyrażenia:

– *dom wesela* Roz 138
– *panny Tekli K.* Dzien V 152
– *toast na weselu* Dzien IV 262

przenośne:

– *wieczne* Ponad 23

(10): Dzien V (4) 152 (3), 201, Listy I (2) 248 (2), Ponad (2) 22, 23, Dzien IV (1) 262, Roz (1) 138

WESELNY (1)

'dotyczący uroczystości ślubnych, związanych z zawarciem małżeństwa'

*Widok niejasny siły plemion, ludów, pokoleń, które żyły i żyją – których potęga i trwanie objawia się w szczęściu pieśni **weselnej** miłości.* Zam 113

Wyrażenia:

– *weselna pieśń miłości* Zam 113

WIANO (1)

'posag (p.)'

*Można się mylić w sądzeniu, ale mieć swoją wiarę, swoje pewniki, swe kamienie węgielne życia, to rzecz dobra, a mam to od Ciebie i to Twój posag, a na takie **wiano** nie ma ceny.* Listy I 195

WIECZERZA (4)

'wspólny rodzinny posiłek spożywany w godzinach wieczornych; również okazja do spotkań towarzyskich; kolacja'

*Wnet **wieczerza** była gotowa. Podano do stołu.* Wiatr 200

(4): Wiatr (3) 200 (2), 205, Wier (1) 121

WIECZERZAĆ (1)

'spożywać wieczorny rodzinny posiłek'

*Cóż ta znowuj za prawo z państwem **wieczerzać!*** Wier 80

WIELBICIEL (2)

'adorator, zalotnik (p.)'

*zostawiła obok łóżka w sposób niepostrzeżony, niewinny i naiwny paczkę listów pisanych do niej ostatnimi czasy przez rozmaitych **wielbicieli**.* Urod 163

(2): Ludz II (1) 260, Urod (1) 163

WIELOŻEŃSTWO (1)

'zawieranie związków małżeńskich z więcej niż jedną kobietą; poligamia'

a już i u Niemiaszków okazał się potężny ubytek narodzin. [...] *w osadach wielkofabrycznych ubywa tego z tak piorunującą szybkością, że się przecie moraliści tamtejsi zdecydowali w państwowo-patriotycznym porywie na **wielożeństwo**!* Naw 82

WIERNY (1)

'dotrzymujący wierności małżeńskiej, który nie zdradza współmałżonka'

*Toteż staraj się, jak możesz, o posadę i bądź mi **wierny**. Ach, jak ja cię kocham!...* W sid 235

WIKTOROWA (2)

'żona Wiktora'

*w tym czasie (przy końcu marca) wczesnym rankiem przybiegła **Wiktorowa** z wiadomością o mężu.* Ludz I 93

(2): Ludz I (1) 93, II (1) 252

WILLA (23)

'luksusowy dom, w którym mieszka rodzina' (23)

W głębi tego dominium zbudował porządną wielkomiejską ***willę*** *i przyozdobił ją wszelkim przepychem, jakiego tylko pożądać mogło serce jego małżonki.* Naw 148

Wyrażenia:

– *wielkomiejska* Naw 148

(23): Char (15) 11 (2), 12, 18, 27, 48 (3), 51, 61 (3), 79, 118, 323, Listy I (3) 322, 325 (2), Naw (1) 148, Przed (4) 81, 155 (2), 196

„WILLA" (1)

'luksusowy dom, tu: Żeromski żart. o swoim niedużym, skromnym domu'

Ja po długich ciułaniach literackich kupiłem pięć lat temu niecałą morgę w Konstancinie i domek na tym latifundium, *zwany willą, i to jest mój punkt oparcia. Gdyby nie ta* ***„willa"****, musiałbym się tułać w chorobie.* Listy VI 515

WISUS (1)

'chłopiec, dziecko'

Paniusia sami czeszą za koleją dzień dnia sześć d z i e u c h i sześci ***wisusów****.* Róża 186

Wyrażenia:

– *sześci wisusów* Róża 186

WITKIEWICZOWIE (6)

'rodzina, małżeństwo Jana i Henryki Koszyc-Witkiewiczów'

Tacy Matlakowscy są szczęśliwi, ***Witkiewiczowie*** *– choć cóż mają za dochody?* Listy I 325

Wyrażenia:

– *oboje, Jan i Henryka* Listy V 16

(6): Listy V (5) 16, 239, 243, 245, 246, Listy I (1) 325

WITKIEWICZÓWNY (1)

'panny Maria i Maria z domu Witkiewicz'

Jeszcze nie byłem u ***Witkiewiczówien****, bo mieszkają na drugim końcu miasta, ale wybiorę się którego dnia* Listy V 215

WŁÓCZYKIJ (1)

'przen. niesforny, syn, taki, który się włóczy, zamiast siedzieć w domu'

Trwoga o syna, który się jak na złość zlisił, dobijała ją. Jedyną ulgę znajdywała w ciągu nocy, kiedy chłopak twardo spał. Jakiż śliczny, jakiż ukochany ten łobuz, ten urwis, ten ***włóczykij*** *i zawalidroga!* Przed 23

WNUCZEK (7)

'wnuk (p.)'

A jakby, na ten przykład, Staszek miał z nią chłopaka, to ten wasz ***wnuczek*** *byłby panicz z panów.* Tur 249

(7): Roz (3) 148, 149, 150, Ludz II (1) 215, Prom (1) 129, Syz (1) 71, Tur (1) 249

WNUCZKA (12)

'córka syna lub córki w stosunku do babci i dziadka'

Nie było przy nim ani jednej. Tylko ***wnuczka*** *imieniem Tekla, po najmłodszej córce* Wiatr 142

Wyrażenia:

– *wnuczka imieniem Tekla* Wiatr 142
– *wnuczka Kamila* Listy IV 413
– *wnuczka Teofilka* Do swego 255

Zwroty:

– *bić wnuczkę Teofilkę* Do swego 257
– *doczekać się wnuczki* Do swego 256

przenośne:

– *podpisać duszę wnuczki na złą wiarę* Do swego 257

Frazy:

– *wnuczka dziedziczy po zmarłej* Dzien V 224

(12): Do swego (6) 255, 256 (2), 257 (2), 258, Ludz I (3) 15, 101 (2), Listy IV (1) 413, Wiatr (1) 142

WNUK (9)

'syn syna lub córki w stosunku do babci i dziadka' (9)

Pani B. miała rzeczywiście wypadeczek przed ślubem – któż jednak wie, czy ów Józio nie jest ***wnukiem*** *pana Z.?* Dzien V 298

w środku poezje gorzkie i smutne, drukowane za dawnych lat w Lipsku, zaiste dla ***wnuków****…* Urod 89

Wyrażenia:

– *pana Z.* Dzien V 298

– *wnuk Wiktor* Listy IV 413

(9): Dzien VI (2) 45, 88, Char (1) 251, Dzien V (2) 224, 298, Listy III (1) 166, Listy IV (1) 413, Przed (1) 258, Urod (1) 89, Wiatr (1) 76

WOJEWODZIC (2)

'syn wojewody'

W obleczeniu gorąco złoconych blach harcuje przed swoimi ***wojewodzic*** *bracławski, Mikołaj Potocki młody.* Dum 118

Wyrażenia:

– *bracławski* Dum 118

(2): Dum (1) 118, Wiatr (1) 105

WOLNY (3)

'taki, który nie ma męża lub żony'

Ślub nie ślub… Cóż mi tam Barwicki! Ale słowo. Dane słowo honoru. – Słowo honoru… – Tak, Czaruś. Ja byłam wolna i ty byłeś ***wolny****. Byliśmy dwa wolne ptaki. Szaleliśmy ze szczęścia pod naszym niebem.* Przed 329

Wyrażenia

przenośne:

– *dwa wolne ptaki* Przed 329

(3): Przed (3) 329 (3)

WÓZECZEK (3)

'mały wózek (p.)'

– *Widok dzieci wiezionych na spacer w* ***wózeczkach*** *przez piękne matki* Urod 235

(3): Char (2) 61, 76, Urod (1) 235

WÓZEK (3)

'nieduży pojazd służący do wożenia dzieci' (3)

w głębi saloniku stał ***wózek****, w którym spał chłopczyk – na stole lampa.* Char 180–181

Wyrażenia:

– *Adasia* Listy III 141

(3): Listy III (2) 138, 141, Char (1) 180

WSPÓŁMAŁŻONKA (1)

'żona (p.)'

szedł cichaczem z tyłu za wozem, podkradał, rzucał w rów, a potem pod peleryną przynosił do domu, bo to wszystko przecie dla mnie, dla ***współmałżonki****. – Ano, to go tłumaczy: dla rodziny…* Char 331

WSZECHDZIECI PLEMIENIA (1)

'przen. potomkowie przyszłych pokoleń Polaków'

najżywsza żądza pracy dla bliźnich, dla dalekiej przyszłości, dla szczęścia potomnych, dla ***wszechdzieci plemienia*** *nie narodzonych jeszcze* Wiatr 27

WSZYSTKO (2)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Całuję Twoje ręce, moje Ty ***wszystko****. Jedź do Warszawy, moja serdeczna, poradzić się trzeba, potem dużo chodzić w Nałęczowie, nie smucić się…* Listy I 171

Wyrażenia:

– *dobre moje* Listy I 210
– *moje* Listy I 171

(2): Listy I (2) 171, 210

WUJ (45)

'brat matki lub ojca; dalszy krewny'

zajęta wyklarowaniem interesów swego ojca, Witolda Granowskiego, właśnie kuzyna – ***wuja*** *czy stryja – pani Sabiny.* Naw 170

Konie wujeneczka sprzedała, powóz to samo, bo jej trzeba było pieniędzy na przepłacanie, żeby ***wuja*** *uwolnić.* Wier 29

Wyrażenia:

– *Ignacy* Dzien IV 136
– *Kalasanty* Dzien III 248
– *Kozłowski* Dzien I 263
– *Michał* Przed 230, Przed 231
– *S.* Dzien II 382, Dzien III 41
– *Schmidt* Dzien I 233, 264, Dzien III 19
– *Skalnicki* Przed 126
– *T.* Dzien VI 67
– *Trepka* Dzien V 213, 220
– *wuj nieboszczyk* Wier 35

Frazy:

– *T. politykuje* Dzien VI 148

(45): Wier (14) 29, 35 (9), 36, 37 (3), Dzien III (6) 19, 41 (2), 247, 248, 254, Pop I (6) 25 (3), 28, 40, 41, Przed (5) 126, 165, 230, 231, 236, Dzien I (3) 233, 263, 264, Dzien V (3) 213, 217, 220, Dzien VI (2) 67, 148, Ludz I (2) 190, 191, Dzien II (1) 382, Dzien IV (1) 136, Listy IV (1) 141, Naw (1) 170

WUJASZEK (13)

'z sympatią, familiarnie o wuju'

Wujaszek *w y h a ł a s i ł kogoś przed stajnią.* Ludz I 189

Wyrażenia:

– *Hipolit* Ludz I 189
– *moi wujaszkowie* Dzien V 62
– *niespodziewany* Naw 65
– *stary Lilpop* Listy III 297
– *Zygmunt* Ludz I 175

Frazy:

– *w y h a ł a s i ł kogoś przed stajnią.* Ludz I 189

(13): Ludz I (5) 175, 189 (2), 191, 194, Naw (3) 65, 88, 170, Dzien III (1) 43, Dzien V (1) 62, Listy III (1) 297, Przed (1) 234, Wier (1) 28

„WUJASZEK" (2)

1. 'lekcew. o zamożnym krewnym' (1)

Pani Sabina nie zwróciła zresztą uwagi na to, co do niej mówi bogaty ***„wujaszek"*** *z tą odrobiną szyderstwa. Interesowała ją przede wszystkim kwestia subsydiów na sprawy „aktywistyczne" w Królestwie. Pan Granowski wsłuchiwał się w informacje kuzynki, notował sobie w myśli wszelkie szczegóły* Char 138

2. 'rzekomy krewny' (1)

Ten to pan Ogrodyniec, niespodziewany ***„wujaszek"****, cierpliwie i uważnie słuchał arcydługiego wywodu Ryszarda, łykał ślinę, kiwał głową…* Naw 65

(2): Char (1) 138, Naw (1) 65

WUJCIO (11)

'poufale, familiarnie o wujku'

Takie imię dobrze się mówi… – wysunął uwagę ***wujcio*** *Michaś.* Przed 129

Wyrażenia:

– *Gajowiec* Przed 311
– *Michał* Przed 133, 204
– *Michaś* Przed 129, 131, 132, 133
– *Turzycki* Przed 159

(11): Przed (11) 129, 130 (2), 131, 132, 133 (2), 159, 181, 204, 311

WUJEK (2)

'wuj (p.)'

życie w mieszkaniu rządcostwa Turzyckich, koncentrujące się w kierunku kuchni, gdzie dobrotliwa ciotka toczyła wiadome spory i dyskusje ze służącą pod nieobecność zacnego ***wujka****, który gościem był w domu* Przed 187

Wyrażenia:

– *zacny* Przed 187

(**2**)**:** Listy IV (1) 139, Przed (1) 187

WUJENECZKA (1)

'z sympatią o wujence'

Konie ***wujeneczka*** *sprzedała, powóz to samo, bo jej trzeba było pieniędzy na przepłacanie, żeby wuja uwolnić.* Wier 29

WUJENKA (8)

'żona wuja'

To byli stryjostwo mojego tatki, a pani Rudecka jest moją ***wujenką****, wprawdzie nie rodzoną, zawsze jednak pokrewieństwo.* Wier 26

Wyrażenia:

– *moja* Wier 28
– *nie rodzona* Wier 26

(**8**)**:** Wier (7) 26, 28 (3), 35, 37 (2), W sid (1) 191

WUJOSTWO (15)

'wuj z żoną'

Mój tatko tu był rządcą w Niezdołach u ***wujostwa*** *Rudeckich przez całe dwadzieścia dwa lata* Wier 30

Wyrażenia:

– *moi Kozłowscy* Dzien I 105
– *S.* Dzien IV 320
– *Schmidt* Dzien I 126
– *Schmidtowie* Dzien I 189
– *starzy* Ludz I 190
– *Trepkowie* Dzien I 277

(**15**)**:** Dzien I (5) 105, 126, 189, 195, 277, Ludz I (3) 188, 190, 192, Dzien III (2) 145, 251, Przed (2) 159, 185, Wier (2) 30, 37, Dzien IV (1) 320

WYBIERAĆ SIĘ ZA MĄŻ (2)

'iść za mąż (p.)'

Karina – myślał Piotr – sprawiła stryjaszkowi wyprawę ***wybierając się za mąż*** *za swego mecenasa.* Urod 277

Zwroty:

– *za swego mecenasa* Urod 277

(**2**)**:** Listy IV (1) 262, Urod (1) 277

WYBRANIEC (1)

'ukochany; wybranek'

Piotr zdumiewał się użyczeniu losu, że on jest ***wybrańcem*** *tej kobiety, tej, która jest siłą najbezwzględniejszą i najsubtelniejszym pięknem życia.* Urod 102

Wyrażenia

przenośne:

– *kobiety, która jest siłą najbezwzględniejszą i najsubtelniejszym pięknem życia* Urod 102

WYCHOWAĆ (10) / **WYCHOWYWAĆ** (7)

'otrzymać / otrzymywać wychowanie' (17)

Nie jestem pewien, czy tam, mówię tam, potrafiłaby pani ***wychowywać*** *tego chłopczyka. A ojciec potrafi.* Uciek 205

Zwroty:

– *chłopczyka* Uciek 205
– *dzieci* Dzien IV 49, Dzien odn 52, Ludz I 161, Ludz II 331 / *dziecko* Dzien III 126
– *jako Polaka* Sen o szp 89
– *od urodzenia* Dzieje I 143
– *syna* Dzien V 302

przenośne:

– *na ludzi* Echa 85

(**17**)**:** Wier (3) 108, 142, 143, Ludz I (1) 161, II (1) 331, Dzien III (1) 126, Dzien V (2) 297, 302, Arym (1) 12,

Dzieje I (1) 143, Dzien IV (1) 49, Dzien VI (1) 45, Dzien odn 52, Echa (1) 85, Pom (1) 216, Sen o szp (1) 89, Uciek (1) 205

WYCHOWAĆ SIĘ (2) / **WYCHOWYWAĆ SIĘ** (1)

'zostać wychowanym, otrzymać / otrzymywać wychowanie (p.)' (3)

*Nie mogę zakrwawiać serca starca, w którego domu **się wychowałam**.* Suł 109

***Wychowywała się** w dostatku, niemal w zbytku, aczkolwiek ojciec oprócz pensji rocznej nic nie posiadał.* Pom 215

***wychowywał się** w domu, gdzie nie robiono nic innego, jeno proszono siedzieć i bawiono się w nudy* Dzien IV 285

Zwroty:

– *w dostatku, niemal w zbytku* Pom 215

(3): Dzien IV (1) 285, Pom (1) 215, Suł (1) 109

WYCHOWANICA (4)

'dziewczynka, nad którą opiekę prawną sprawował opiekun, wychowawca'

*Spostrzegłszy obcego człowieka w alkierzu swej **wychowanicy**, gospodyni domu nie wyraziła zdziwienia ani niechęci.* Wier 118

Wyrażenia:

– *wychowanica dziedzica* Listy I 336
– *wychowanica pani Rudeckiej* Wier 136

(4): Listy I (2) 336 (2), Wier (2) 118, 136

WYCHOWANIE (12)

1. 'troszczenie się o potrzeby i byt materialny dziecka, uczenie radzenia sobie w życiu, wpajanie zasad moralnych, doprowadzanie dziecka do osiągnięcia dojrzałości' (11)

*Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, **wychowanie** je poczyna, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia.* Dok 12

Wyrażenia:

– *Adasia* Dzien odn 176
– *dwóch sierotek* Prom 134
– *dzieci* Ludz II 331 (2)
– *początkowe* Prom 134

przenośne:

– *kwiat wychowania domowego niewinnych dzieci* Ludz I 174

Zwroty:

– *otrzymać wychowanie klasztorne* Naw 148

przenośne:

– *zepsuć wychowaniem* Dzien II 160

Frazy

przenośne:

– *wychowanie poczyna życie* Dok 12

(11): Dok (1) 12, Dzien II (1) 160, Dzien III (1) 257, Dzien odn (1) 176, Ludz I (1) 174, II (3) 331 (3), Naw (1) 148, Prom (2) 134 (2)

2. 'ogłada towarzyska, maniery które świadczą o szlacheckim rodowodzie' (1)

*Jestem zdecydowany rąbać drwa, nosić wodę, pracować jak parobek. Ale dlaczego ja tych zajęć pełnić nie mogę? Dlatego, że nie dano by mi ich. Jestem urodzony i wychowany. O, przeklęte urodzenie i **wychowanie!*** Dzien IV 20

(12): Ludz I (1) 174, II (3) 331 (3), Prom (2) 134 (2), Dok (1) 12, Dzien II (1) 160, Dzien III (1) 257, Dzien IV (1) 20, Dzien odn (1) 176, Naw (1) 148

WYCHOWANIEC (4)

'dziecko, nad którym prawną opiekę sprawował opiekun, wychowawca'

*Wnosząc z charakteru wychowawcy możemy żywić jak najdalej idące nadzieje co do usposobień **wychowańca**.* Suł 35

Wyrażenia:

– *Prusa* Dzien VI 354

(4): Syz (2) 151, 154, Dzien VI (1) 354, Suł (1) 35

WYCHOWANKA (3)

‘dziecko, nad którym prawną opiekę sprawował opiekun’

*Co to za dzieweczka? Córka może? – zainteresował się kapitan wskazując oczyma na Zosię. – Tylko znajoma. Przyjaciółeczka… Zosia ma na imię. – **Wychowanka**? Nieprawdaż? A gdzież szanowny pan stale teraz rezyduje?* Char 337

Wyrażenia:

– *doktora N.* Dzien odn 213

(3): Char (1) 337, Dzien II (1) 177, Dzien odn (1) 213

WYCHOWANY (2)

‘taki, którego umysł, charakter ukształtowano wedle jakiegoś wzoru, zasad’

*Rozkazuję przed śmiercią, i to jest moja niewzruszona ostatnia wola, żeby mój mały sześcioletni syn, Piotr, był **wychowany** jako Polak, taki sam jak ja.* Echa 89

Wyrażenia:

– *jako Polak* Echa 89

(2): Dzien IV (1) 20, Echa (1) 89

WYCHOWAWCA (7)

‘osoba prawnie wychowująca, sprawująca opiekę nad powierzonym jej dzieckiem’

*W czasie mego pobytu w Warszawie, na dworze eks-króla Stanisława Augusta, poznałem opiekuna i **wychowawcę** tego młodego oficera, księcia Augusta Sułkowskiego.* Suł 35

Wyrażenia:

– *mój* Suł 58, 59

(7): Suł (7) 35 (2), 57, 58 (2), 59, 72

WYCHOWAWCZYNI (1)

‘guwernantka (p.)’

*Dobre, niewinne dziecko. Jaką naukę, jaką obronę przeciw kusicielom takim jak ja dał jej ojciec? – Żadnej. Ileż razy prowadzono w jej obecności bezwstydne rozmowy, pod jej okiem uprawniono tyle brudu, dano jej na **wychowawczynię** starą Francuzkę, która uczyła ją dobrze koniugować, grasejować, kłaniać się* Dzien VI 207

WYDAĆ (5)

‘oddać komu pannę, córkę za żonę’

*Cóżem zrobił **wydając** cię za tego człowieka!* Biał 167

*Wyznaczyłem był dawno posagi... Czterdzieści tysięcy każda. Zaraz się też przystawił kawaler, niby to wielki aferzysta z Łodzi – i nabrał mię. **Wydaliśmy** za niego starszą, Łuckę, sypnęliśmy gotówką* Prom 44

Zwroty:

– *wydać bez gadania* Przed 24

– *wydać Jagodę za tego bez nosa* Roz 150

(5): Roz (2) 150 (2), Biał (1) 167, Prom (1) 44, Przed (1) 24

WYDAĆ NA ŚWIAT (1)

‘przen. urodzić dziecko’

*– A kiedy ty jesteś moje dziecko. Ja cię **na świat wydałam**, ja ci darowałam to życie. Twoje życie to ja ci dałam.* Dzieje I 120

WYDAĆ SIĘ (4)

‘wyjść za mąż, zostać czyją żoną’

*Panna hrabianka przez ten czas zdążyła oto **wydać się** za mąż za bogatego dziedzica.* Biał 172

Zwroty:

– *wydać się za mąż* Listy I 336

– *wydać się za mąż za bogatego dziedzica* Biał 172

– *wydać się za syna Staszka* Tur 275

(4): Tur (2) 272, 275, Biał (1) 172, Listy I (1) 336

WYDAĆ ZA MĄŻ (1)

'doprowadzić do małżeństwa córki lub wychowanki z kimś'

Dziedzic zabiera i ową kuzynkę, chce ją bowiem ***wydać za mąż*** *i pozbyć się kłopotu.* Listy I 336

WYDZIEDZICZYĆ (1)

'pozbawić praw do dziedziczenia, czyli spadku'

Jak się ma żona pańska? Źle – małe będzie. Bagatelka! Powinieneś pan jechać na wieś. Jakże stosunki z ojcem? ***Wydziedziczył*** *mię i wyrzekł się…* Dzien odn 59

WYHODOWAĆ (4)

'przen. wychować, wyniańczyć'

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka abo noga. Wykarmiła go, wypielęgnowała, ***wyhodowała****. Z roku na rok rósł w jej rękach, w jej oczach, w jej objęciu.* Przed 23

Piotr Iwanycz! Na ręku ja ją ***wyhodowałem****. Mówić i chodzić przy mnie zaczęła. Znam ja ją* Urod 189

Zwroty:

– *wyhodować na kolanach* Echa 87, Sen o szp 87
– *wyhodować na ręku* Urod 189

(4): Echa (1) 87, Przed (1) 23, Sen o szp (1) 87, Urod (1) 189

WYJĄĆ (1)

'przen. przyjąć poród, wyciągnąć dziecko z dróg rodnych kobiety'

Gdybyż było przeniknąć i myśleć teraz aż doktór W. ***wyjmie*** *kleszczami moje dziecko, babcie, ciocie, akuszerki opłuczą moje dziecko, Helunia ucałuje moje dziecko!* Dzien III 78

Zwroty:

– *wyjąć kleszczami dziecko* Dzien III 78

WYJŚCIE ZA KSIĘŻNICZKĘ (1)

'iron. o poślubieniu kobiety, która wcześniej oświadczyła się mężczyźnie'

Dziękuję za dobre słowo, ale swoją drogą ja i teraz jeszcze nie wiem, czemu pani tak bardzo boleje nad moim ewentualnym ***wyjściem za księżniczkę?*** Uciek 171

WYJŚĆ ZA KOGO (16) / **IŚĆ ZA KOGO** (2)

'wyjść za kogo za mąż, poślubić'

Twoja panna przystaje, żeby ***iść za cię****, ale, widzisz, chce, żeby tego tam, co w piwnicy zamknięty, wolno puścić.* Tur 276

Powinien wrócić do Francji, skąd do nas przybył. Wtedy ***wyjdę za tego kawalera****. Będę mu poślubioną żoną.* Tur 277

Jestem jak chłopka, co to ***wyszła za pana****. Chłopami się brzydzi, a państwo się nią brzydzą.* Zam 214

Zwroty:

– *iść za cię* Tur 276
– *iść za kawalera* Tur 277
– *nie wyjść za nikogo* Listy I 247
– *za baszów tureckich* Listy I 248
– *za doktora* Listy I 324
– *za kawalera* Tur 277 (2), 278
– *za kogo innego* Mog 90
– *za mnie* W sid 238
– *za niego* Dzien odn 122
– *za pana* Zam 214
– *za Persów* Listy I 248
– *za Seweryna* Przed 25
– *za Staszka Szelę* Tur 312
– *za Szczebieniewa* Pom 216
– *za technika* Ludz I 190

(18): Listy I (4) 247, 248 (2), 324, Tur (6) 276, 277 (3), 278, 312, Dzien odn (1) 122, Ludz I (1) 190, Mog (1) 90, Pom (1) 216, Przed (1) 25, Syz (1) 67, W sid (1) 238, Zam (1) 214

WYJŚĆ ZA MĄŻ (21) / **IŚĆ** (10) / **PÓJŚĆ ZA MĄŻ** (7)

'poślubić mężczyznę, zawrzeć z nim związek małżeński, zostać żoną'

*Odkąd **wyszła za mąż** za tego cierpika i narwańca, zazdrośnika* [...] *dobrze się czuła.* Zam 164

*Tatiana Iwanowna **idzie za mąż** za tego tam Roszowa?* Urod 186

Zwroty:

– *iść za mąż bez miłości, aby wyjść* Dzien VI 280
– *iść za mąż bez miłości, pod przymusem* Ponad 22
– *iść za mąż według reguły dawnych czasów* Ponad 22
– *iść za mąż za Staszka* Tur 306
– *musieć iść za mąż* Dzien VI 154
– *pójść za mąż za Barwickiego* Przed 326
– *pójść za mąż za grubego oficera* Dzien V 62
– *pójść za mąż za jakiegoś pana Majewskiego* Dzien VI 280
– *wyjść za mąż z dobrej woli* Tur 278
– *wyjść za mąż za pana Korcikowskiego* Dzien VI 128
– *wyjść za mąż za parobka* Tur 275
– *wyjść za mąż za Seweryna Barykę* Przed 11
– *wyjść za mąż za syna Szeli* Tur 306
– *wyjść za mąż za Tomasza* Dzien VI 347
– *Zadanie kobiety: iść za mąż…* Mog 104

przenośne:

– *wyjść za mąż za tłustych dziedziców z jakichś Parszywiliszek* Listy I 247

Frazy:

– *Ludwinia idzie za mąż* Dzien I 122

(38): Dzien VI (4) 154, 266, 280 (2), Przed (3) 11, 193 (2), Tur (3) 275, 278, 306, W sid (3) 227 (2), 240, Dzieje I (2) 100, 101, Dzien VI (2) 128, 347, Grzech (2) 23, 73, Listy I (2) 247, 274, Ponad (2) 22 (2), Urod (2) 37, 186, Char (1) 21, Dzien I (1) 122, Dzien III (1) 134, Dzien IV (1) 153, Dzien V (1) 62, Listy I (1) 327, Mog (1) 104, Przed (1) 326, Roz (1) 150, Syz (1) 224, Tur (1) 306, Wier (1) 35, Zam (1) 164

WYKARMIĆ (1)

'utrzymać przy życiu dziecko, karmiąc je własnym mlekiem' (1)

*Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej – cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka abo noga. **Wykarmiła** go, wypielęgnowała, wyhodowała. Z roku na rok rósł w jej rękach, w jej oczach, w jej objęciu.* Przed 23

WYPADECZEK (1)

'z ironią o erotycznych stosunkach przedmałżeńskich'

*Pani B. miała rzeczywiście **wypadeczek** przed ślubem – któż jednak wie, czy ów Józio nie jest wnukiem pana Z.?* Dzien V 298

Wyrażenia

przenośne:

– *przed ślubem* Dzien V 298

WYPIASTOWAĆ (1)

'podn. troskliwie zająć się dzieckiem, wyniańczyć'

*Jako administrator i opiekun, jeśli nie osoby, to majątku księżniczki Sieniawianki, którą, że tak powiem, na ręku **wypiastowałem*** Uciek 160

Zwroty

przenośne:

– *wypiastować na ręku* Uciek 160

WYPIĆ KIELICH MIŁOŚCI (1)

'przen. odbyć stosunek seksualny; tu: z cudzą żoną'

Namiętne pieszczoty jej, szalone ofiarowanie wszystkiego, rozkosz i radość odebrały mi prawie zmysły. Leżałem po chwili obok niej, z głową

bezwładnie leżącą na jej sercu. Śmierć nie byłaby mi straszną po ***wypiciu tego kielicha miłości****.* Dzien odn 156

WYPIELĘGNOWAĆ (1)

‘dbając o dziecko ze szczególną troską, zapewnić mu dobrą przyszłość’

Oto tajemnica niezbadana poczęła go w niej. Oto był maleńki i niedołężny – kruszyna cielesna, byt zależny jedynie od niej – cząstka jej całości, jak gdyby nowy organ jej ciała, ręka abo noga. Wykarmiła go, ***wypielęgnowała****, wyhodowała. Z roku na rok rósł w jej rękach, w jej oczach, w jej objęciu.* Przed 23

WYPOSAŻYĆ (2)

‘dać posag (p.)’

Uradziliśmy byli tutaj w rodzinie, żeby Karusię jakoś ***wyposażyć****. Postanowiliśmy dać jej ten Chłodek w posagu.* Przed 250

Zwroty:

– *siostrę* Dzien V 179

(2): Dzien V (1) 179, Przed (1) 250

WYPRAWA (9)

‘sprzęty, rzeczy, które otrzymuje kobieta od swoich rodziców, wychodząc za mąż’

Po drugie, szyć co tchu ***wyprawę****, zamówić popa, karety, drużbów i druhny – no i kołyskę.* Urod 191

– Niby drobiazg… Nie mogłem dać Kamie nie tylko posagu, ale nawet ***wyprawy****.* Urod 278

Wyrażenia:

– *„kilka tysięcy” wyprawy* Ludz I 191
– *konieczna* Urod 279
– *wyprawa nieboszczki* Syz 119

Zwroty:

– *dawać co do wyprawy* Ludz I 191
– *sprawić wyprawę* Urod 277
– *szyć wyprawę* Urod 191

(9): Urod (6) 191, 277, 278 (3), 279, Ludz I (2) 191 (2), Syz (1) 119

„WYPRAWA” (2)

‘o wyprawie (p.), która dla kogoś ma niewielką wartość’

Z myślą i uczuciem „Tecia” łączy się zgryzota: „tych kilka tysięcy” posagu i ***„wyprawa”****.* Ludz I 191

Zwroty:

– *więcej „włożyć w wyprawę”* Ludz I 191

(2): Ludz I (2) 191 (2)

WYROSTEK (6)

‘chłopiec; tu: syn w wieku dorastania’

Osiemnastoletniego ***wyrostka*** *puściłem bez grosza, samopas za granicę…* Dok 13

Wyrażenia:

– *lat kilkunastu* Syz 18
– *lat siedemnastu* Pom 157
– *osiemnastoletni* Dok 13

(6): Char (1) 20, Dok (1) 13, Pom (1) 157, Roz (1) 144, Sen o szp (1) 73, Syz (1) 18

WYRZEC SIĘ (1)

‘wyprzeć się kogo; tu: własnego dziecka’

Jak się ma żona pańska? – Źle – małe będzie – Bagatelka! Powinieneś pan jechać na wieś. Jakże stosunki z ojcem? Wydziedziczył mię i ***wyrzekł się****…* Dzien odn 59

WYSWATAĆ (1)

‘znaleźć komuś żonę lub męża’

Postanowił też ***wyswatać*** *ją za jakiegoś draba, który namówiłby babsko do przystąpienia do spółki* Zam 118

WYŻENIĆ SIĘ (1)

'wyjść za kogo za mąż (p.)'

Dlatego tylko to wszystko robi, jeżeli co robi, że kocha się we mnie, a nawet, o parafiańszczyzno! chce ***się*** *ze mną* ***wyżenić****.* Uciek 174

Z

ZABAWKI (3)

'przedmioty służące dzieciom do zabawy'

Znalazł się tutaj namiot ozdobny z ***zabawkami*** *i mnóstwem cacek dla dzieci, zmyślnych figlów z drzewa i kowanego żelaza, przedziwnych sztuczek wypalonych z gliny pi* Wiatr 129

(3): Listy II (2) 12, 140, Wiatr (1) 129

ZABIERAĆ SPRZED NOSA (KOMU KOGO) (1)

'przen., iron. uwodzić, skłaniać do cudzołóstwa'

Śmiech mię brał, gdym patrzał na pana Leona. Przez lat cztery bałamuciłem mu żonę, pisałem do niej około 300 listów, miewałem schadzki, spotkania, ***zabierałem mu ją sprzed nosa****, znudziłem się nią, zapomniałem ją – i on dziś jeszcze o niczym nie wie…* Dzien odn 42–43

ZADURZYĆ SIĘ (1)

'zakochać się'

Gdyby ***się*** *w panu* ***zadurzyła****, wówczas mogłaby być mowa o bliższej znajomości…* Urod 229

ZAGADKA (1)

'przen. z miłością o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego'

Nigdy się Ciebie nie nauczę na pamięć. Ty cudowna ***zagadko****. Jest takie fatalne położenie, że zakochałem się w Tobie podczas cudownych trzech dni zupełnie jakoś inaczej.* Listy I 194

Wyrażenia:

– *cudowna* Listy I 194

„ZAKAŁA CAŁEJ FAMILII" (1)

'przen. o niezamożnych, dalekich krewnych, którzy przynoszą wstyd rodzinie'

Zgromili ***„zakałę całej familii"*** *już to słowem usty wypowiedzianym, już wypisanym przy pomocy wielkiej kolekcji błędów ortograficznych na dużych arkuszach papieru* W sid 191

ZAKOCHAĆ SIĘ (30)

'zapałać miłością do osoby płci odmiennej; tu: głównie o miłości przed- i pozamałżeńskiej'

Nigdy się Ciebie nie nauczę na pamięć. Ty cudowna zagadko. Jest takie fatalne położenie, że ***zakochałem się*** *w Tobie podczas cudownych trzech dni zupełnie jakoś inaczej.* Listy I 194

Przypomniało jej się, że dopóki była sama i zanim ***się*** *w nim tak* ***zakochała****, świat dla niej był istnym cyrkiem.* Zam 214

Zwroty:

– *bezpowrotnie w Helenie* Dzien IV 85
– *głęboko* Naw 225
– *od razu* W sid 219
– *szalenie* Uciek 168
– *w Józi* Dzien II 8
– *w Minnie Kupferschmidt* Roz 155
– *w pannie L.* Dzien odn 96

– *zakochać się w ciągu mniej więcej dziesięciu minut* Poc 273
– *zakochać się zupełnie nieszczęśliwie* Naw 225

przenośne:
– *na śmierć* Grzech 43
– *na śmierć w pani Oktawii* Dzien VI 357
– *raz na zawsze, bezmyślnie, ślepo* Poc 273
– *w innej z „miejsca”* Dzien III 274

(30): Dzien II (4) 8, 222, 355, 397, Dzien VI (4) 126, 314, 357, 358, Listy I (3) 194, 274, 336, Char (2) 217 (2), Dzien odn (2) 96 (2), Grzech (2) 43 (2), Mog (2) 90, 101, Naw (2) 225 (2), Poc (2) 273 (2), Dzien III (1) 274, Dzien IV (1) 85, Roz (1) 155, Syz (1) 225, Uciek (1) 168, W sid (1) 219, Zam (1) 214

ZAKOCHANY (20)

‘taki, który kogoś kocha, darzy miłością; tu: o miłości małżonków, ale także osób w relacjach przed- i pozamałżeńskich’

Dlatego przecie prowadziłem tę rozmowę, żeby się przekonać, czy pan nie jesteś w pannie Ościeniównie ***zakochany***. Urod 272

Radziła Xeni strzec się tego pana, trzymać się od niego z dala, unikać stosunków z nim, ile tylko można – właśnie dlatego, że teraz tak jest ***zakochany***. Zam 119

Wyrażenia:
– *na całe życie* Dzien II 398
– *w Jadwidze* Dzien VI 339
– *w Lencie* Naw 206
– *w pannie Ościeniównie* Urod 272
– *w żonie do szaleństwa* Naw 146
– *w żonie śmiertelnie* Naw 147
– *zakochanym narzeczonym zawsze pilno* W sid 238

przenośne:
– *po uszy* Dzien VI 66
– *zakochani w sobie na śmierć i życie* Dzien VI 155
– *zakochany po dziurki w nosie* Dzien II 137

Frazy

przenośne:
– *tak zakochany, że gadać z nim nie można* Dzien VI 126
– *tak, że włosy na głowie wstają* Dzien II 137

(20): Dzien II (5) 137 (2), 398 (3), Naw (5) 146, 147, 206 (3), Dzien VI (4) 66, 155, 317, 339, Urod (2) 152, 272, Dzien V (1) 296, Grzech (1) 12, W sid (1) 238, Zam (1) 119

ZAKURZONY SKARBCZYK FAMILII (1)

‘przen. iron. o serwantce, pamiątkowym meblu rodzinnym, niewielkiej wartości’

W sąsiedztwie fotela, czyli „karła”, mieściła się serwantka z wybitymi pół na pół szybami, ***zakurzony skarbczyk familii*** Dzieje I 83

ZALECAĆ SIĘ (1)

‘starać się o względy osoby płci odmiennej; chodzić w konkury’

– *Proszę ja pana dobrodzieja, ten, którego tu pan dobrodziej widzi, nicpoń,* ***zalecał się*** *także do nieboszczki Sroczanki…* Eleg 267

Zwroty:
– *do Sroczanki* Eleg 267

ZALOTNIK (3)

‘mężczyzna zabiegający o względy kobiety, starający się o jej rękę; konkurent’

wspomnień o dawnych ***zalotnikach****, których w rzeczywistości lekceważyła, albo których wcale nie było.* Urod 85

(3): Urod (3) 85, 140 (2)

ZAMĘŻNA (2)

‘o kobiecie, która ma męża’

Jak na nieszczęście była w mieszkaniu ***zamężna*** *siostra.* Dzieje I 104

Wyrażenia:
– *kobieta* Dzien IV 167
– *siostra* Dzieje I 104

(2): Dzieje I (1) 104, Dzien IV (1) 167

ZAPALIĆ SIĘ DO SIEBIE (1)

'przen. zakochać się w sobie (p.)'

*– żona moja jest córką tutejszego urzędnika z guberni. **Zapaliliśmy się do siebie** jeszcze w s z t u b i e.* Prom 72

ZAPIS (4)

'testament (p.)'

*Czytałeś pan ów testament? – pytał pan Granowski z uśmiechem, cicho, patrząc spokojnie w twarz Śnicy wyblakłymi oczyma. Oczywiście, że znam treść **zapisu**... – odrzekł malarz stanowczo a wymijająco.* Char 39

(4): Char (4) 39, 42, 269, 344

ZAPŁADNIACZ (1)

'przen. z ironią o mężczyźnie, którego jedyną funkcją jest płodzić dzieci'

a już i u Niemiaszków okazał się potężny ubytek narodzin. [...] *w osadach wielkofabrycznych ubywa tego z tak piorunującą szybkością, że się przecie moraliści tamtejsi zdecydowali w państwowo-patriotycznym porywie na wielożeństwo! Po sześć Małgorzatek gotowi przystawiać do jednego **zapładniacza**.* Naw 83

Zwroty:
– *po sześć Małgorzatek przystawiać do jednego zapładniacza* Naw 83

ZAPOWIEDZI (2)

'publiczne ogłoszenie w kościele zamiaru wstąpienia w związek małżeński przez określone osoby'

*Jak widzę, to nawet echa **zapowiedzi** dochodziły do twego fortu. – **Zapowiedzi** powinny docierać nawet do fortów.* Urod 211

(2): Urod (2) 211 (2)

ZARĘCZONY (3)

'o osobie, która złożyła przyrzeczenie małżeństwa'

*Cały świat rosyjski wiedział, że córka generała była **zaręczona** z kandydatem Roszowem.* Urod 196

Wyrażenia:
– *zaręczeni w sekrecie* Prom 72

(3): Dzien II (1) 75, Prom (1) 72, Urod (1) 196

ZARĘCZYĆ SIĘ (4)

'złożyć sobie wzajemnie przyrzeczenie małżeństwa'

*Kochał się w szesnastoletniej sfrancuziałej Polce, **zaręczył się** z nią, a przekonawszy się, że jest cokolwiek złośliwą – oddał jej pierścionek.* Dzien III 274

*Słyszałem, że Tatiana Iwanowna zdążyła już **zaręczyć się** z monsieur Roszowem…* Urod 189

Zwroty:
– *z Hubertem* Tur 207
– *z monsieur Roszowem* Urod 189

(4): Urod (2) 189 (2), Dzien III (1) 274, Tur (1) 207

ZASTAWIĆ SIDŁA (1)

'przen. iron. prowadzić różne (czasami nieuczciwe) zabiegi, aby pozyskać męża'

*Musimy zdobyć dla pani tego ptaszka. Ale trzeba doskonale **zastawić sidła**.* Grzech 55

ZAŚLUBINY (1)

‘ceremonia ślubna’

Przypominam sobie doktora, przybranego we frak i białą krawatkę i wpatrującego się czerwonymi oczkami zza czyichś ramion w welon ślubny Jadwigi podczas uroczystości ***zaślubin****…* Nied 181

Wyrażenia:

– *uroczystość zaślubin* Nied 181

ZAWALIDROGA (1)

‘przen. syn sprawiający trudności wychowawcze; urwis, włóczykij’

Trwoga o syna, który się jak na złość zlisił, dobijała ją. Jedyną ulgę znajdywała w ciągu nocy, kiedy chłopak twardo spał. Jakiż śliczny, jakiż ukochany ten łobuz, ten urwis, ten włóczykij i ***zawalidroga****!* Przed 23

ZAWIADOMIENIE (2)

‘pismo oficjalnie informujące o czyimś ślubie’

Jakże! Przysłali ***zawiadomienie*** *o ślubie. Gdzie? O ślubie? – Z Krakowa. Ślub za jakimś tam indultem. Zawiadomienie na brystolu, litografowane morowo, z tytułami i genealogiami. Chcesz, to ci przywiozę?* Przed 259

Wyrażenia:

– *na brystolu, litografowane morowo, z tytułami i genealogiami* Przed 259

– *o ślubie* Przed 259

(2): Przed (2) 259 (2)

ZDOBYĆ (1)

‘stosować różne zabiegi, starania, by pozyskać męża’

Musimy ***zdobyć*** *dla pani tego ptaszka.* Grzech 54

Zwroty

przenośne:

– *zdobyć ptaszka* Grzech 54

ZDOBYWCA (1)

‘przen. ukochany mąż’

Ojca kochała starą, wrodzoną, niepojętą czcią. On – to była przecie ona sama. Lecz ten drugi, ***zdobywca****, wdarł się w nią z miłością drugą, z jej niewysłowionym pięknem, które tak polubiła – z dumą swoich uczynków, której widok ją zachwycał aż do szału* Zam 202

ZDRADA (12)

‘niedochowanie wierności w uczuciach, związkach’

Marek stał przez sekundę otoczony myślami i z chytrością szpiega badał swą duszę, czy jest niedostępna dla ***zdrady*** *i krzywoprzysięstwa, czy godna jest i czy wytrwa w miłości płonącej w jego piersiach dla Lilii…* Cien 294

Dowiedziało się nareszcie w chwili tej serce przeszyte, czym jest miłość i czym jest dla miłości – ***zdrada****.* Zam 224

Zwroty:

– *być niedostępnym dla zdrady* Cien 294

– *mężów* Dzien odn 154

przenośne:

– *z „wagą i pięknem” zdradzać cudze żony* Dzien odn 154 [z finezją, fantazją, w wyszukany sposób]

Frazy:

– *dokonała się na zawsze* Zam 53

(12): Uciek (4) 174, 176 (2), 177, Dzien odn (2) 154 (2), Zam (2) 53, 224, Char (1) 217, Cien (1) 294, Dzien IV (1) 92, Listy I (1) 153

ZDRADZAĆ (20)

‘nie dochowywać wierności małżeńskiej lub w innych związkach’

Niech nie waży się nikogo znieważać, niech nie ***zdradza!*** Oko 181

Zaplątała się w sieciach, które na pana chciała zastawić, gdy ją pan ***zdradził*** *tak bezlitośnie, tak na zimno…* Urod 191

Zwroty:

– *haniebnie* Róża 177
– *nigdy nie zdradzić* Dzien odn 131
– *wcześniej czy później* Róża 177
– *zdradzić miłość zaprzysiężoną* Urod 192
– *żonę* Dzien VI 103

przenośne:

– *zdradzić tak bezlitośnie, tak na zimno* Urod 191

Frazy:

– *żona zdradza* Dzien odn 74

(20): Urod (7) 186, 187, 191 (3), 192, 211, Dzien odn (4) 74, 131, 170 (2), Róża (4) 161, 177 (3), Listy I (2) 115, 153, Dzieje I (1) 99, Dzien VI (1) 103, Oko (1) 181

ZDRADZANIE (1)

'niedochowywanie wierności małżeńskiej'

Wiele godzin strawił na to, aby w pani Zofii wyrobić zamiłowanie i rozkosz w ***zdradzaniu****; twierdził, że to będzie prawdziwym dowodem jej miłości* Oko 158

ZDRADZONY (4)

'o osobie, której nie dochowano wierności'

Przepraszam cię bardzo… Wybacz, że dotykam tej sprawy. Czy zostałeś przez nią ***zdradzony****?* Urod 187

(4): Urod (4) 187 (4)

ZERWANIE (1)

'zaprzestanie utrzymywania z kim stosunków, rozwiązanie zaręczyn'

Zostać tu po ***zerwaniu*** *z Olekowiczem, mieć ją przeciwko sobie dzień i noc* Ponad 17

Wyrażenia:

– *zerwanie z Olekowiczem* Ponad 17

ZGASŁY (1)

'przen. zmarły syn'

Wkrótce potem nadeszła pierwsza po zgonie rocznica urodzin ***zgasłego****.* Pom 162

ZGWAŁCIĆ (1)

'zmusić kobietę siłą do odbycia stosunku płciowego'

mówił do siebie, że przecie ***zgwałcił*** *już duszę i ciało tej dziewczyny, posiadł ją, nasycił się i powinien mieć dosyć.* Urod 163

Zwroty

przenośne:

– *duszę i ciało tej dziewczyny* Urod 163

ZIĘĆ (21)

'dla rodziców – mąż ich córki'

gromadził w swym portfelu dokumenty wyraźniejsze, jak testament Ogrodyńca, akt ślubu i prawnego złączenia Nienaskiego z Xenią, akty prawne nabycia terenów węglowych na imię swego ***zięcia*** Zam 201

Wyrażenia:

– *pana G. – dżentelmen wiejski, kierujący się na poważnego obywatela* Dzien VI 27
– *przyszły* Urod 277
– *swawolnik zięć* Dum 122

(21): Char (7) 40, 106 (3), 289, 337, 338, Listy II (3) 22, 104, 178, Dum (2) 122 (2), Dzien VI (2) 27, 341, W sid (2) 222 (2), Przed (1) 259, Suł (1) 57, Tur (1) 263, Urod (1) 277, Zam 201

ZJAWIAĆ SIĘ NA ŚWIAT (1)

'przen. o dzieciach – urodzić się'

Stały jej w oczach dzieci, istoty niewinne, które ***zjawiają się na świat****, dzieci Wandy…* Oko 137

ZŁAMAĆ MAŁŻEŃSKIE ŁAŃCUSZKI (1)

‘przen. iron. dopuścić się małżeńskiej zdrady’

Z wolna zaciera się w umyśle Heleny różnica między mną i panem Leonem. Mógłbym go w życiu jej zupełnie zastąpić. Znowu tu jej charakter główną gra rolę: poszaleć, narobić głupstw, raz w życiu ***złamać łańcuszki małżeńskie*** *i długo potem pamiętać – Hela nie potrafi.* Dzien V 151

ZŁOŚNICA (1)

‘z przekorą o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego’

Można pocałować Twoje najdroższe, najsłodsze, ukochane usta? Przecie się nie gniewasz o to, ***złośnico*** *brzydka?* Listy I 280

Wyrażenia:

– *brzydka* Listy I 280

ZŁOTA (2)

‘przen. o Oktawii – żonie Żeromskiego’

Moja ***złota****, jeżeli możesz, to wyślij mi kilkanaście rubli.* Listy III 99

Wyrażenia:

– *moja* Listy III 99, 135

(2): Listy III (2) 99, 135

ZŁOTE WESELE (1)

‘przen. pięćdziesiąta rocznica ślubu; złote gody’

Taka rodzina Popielów doczekała się późnej starości, ***złotych wesel****, doszła do zaszczytów, bogactwa, związków i koligacyj dzięki temu, że była zawsze przykładnie katolicką.* Dzien VI 105

Zwroty:

– *doczekać się złotych wesel* Dzien VI 105

ZRODZIĆ SIĘ (1)

‘o dziecku, urodzić się’

Dzięki mnie przyszło na świat, lecz nie ja chciałam, żeby ***się zrodziło****.* Dzieje II 9

ZRYWAĆ (1)

‘zaprzestawać utrzymywania z kim stosunków; tu: unieważnić zaręczyny’

Powiem mu, że pani ***zrywa*** *z nim dla mnie i przeze mnie.* Róża 164

ZUCH (1)

‘osoba odważna, radząca sobie w trudnych sytuacjach, tu: o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego’

Mój najdroższy ***zuchu!*** Listy I 192

Wyrażenia:

– *mój najdroższy* Listy I 192

ZWIEDZIONA (1)

‘kobieta zbałamucona, która uprawiała miłość przed ślubem’

Wtedy także rozległ się w jego uchu płacz ***zwiedzionej****, płacz, którego w rzeczywistości wcale nie słyszał, gdyż wyjechał był bez pożegnania, w sekrecie.* Cien 292

Wyrażenia:

– *płacz zwiedzionej* Cien 292

ZYGMUŚ (5)

‘familiarnie, z sympatią o Zygmuncie Chmielewskim – szwagrze Żeromskiego’

Nie namawiaj tylko ***Zygmusia****, żeby mię odwiedzał, gdyż w ogóle nierad widzę ludzi* Listy II 392

Wyrażenia:

– *Chmiel* Listy III 45

(5): Listy III (4) 18, 20, 45, 131, Listy II (1) 392

Ź

ŹRENICA (1)

'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego'

a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi życie moje, krew mojego serca, ***źrenicę*** *mych oczu, myśl mego mózgu, duszę moją i oddech.* Listy I 248

Wyrażenia:

– *mych oczu* Listy I 248

Ż

ŻAŁOŚNICA (1)

'przen. kobieta opłakująca męża'

Chodziło im przecie tylko o rozweselenie ***żałośnicy****. Pani Sabina puściła się na wszelkie sposoby, żeby ją rozerwać.* Zam 203

ŻARŁOK (1)

'dziecko, które je dużo i łapczywie'

Cameriera co dzień jednako nim [niemowlęciem] *zachwycona, wciąż sekretnie żałująca, iż nie może go karmić własnymi piersiami, nie posiadającymi niestety nic, co by mogło młodego* ***żarłoka*** *nasycić, przemawiała doń włoskimi pieszczotkami.* Char 70

Wyrażenia:

– *młody* Char 70

ŻENIACZKA (3)

'pot. zawarcie związku małżeńskiego przez mężczyznę; ożenienie się'

– Tata! Ja się będę z nią żenił. – Z tą! Żadnej innej nie chcę, tylko tę jedną! Wiecie teraz? – Co mi tam teraz twoja ***żeniaczka****…* Tur 248

(3): Dzien III (1) 256, Prom (1) 124, Tur (1) 248

ŻENIĆ SIĘ (33)

'wziąć ślub'

Ano ja niby zbyt się opierać nie mam zamiaru, tylko że mademoiselle ma lat szesnaście, więc może trzeba by ***żenić się*** *potem, a to nie w moim guście.* Dzien VI 130

Sam Adaś doszedł już do pewnika filozoficznego, że „życie nie jest romansem" i że należy ***się*** *na gwałt* ***żenić*** *bogato.* Oko 183

Zwroty:

– *bogato* Oko 183
– *z dobrą, cichą, śliczną dziewczyną* Listy I 327
– *z Helenką* Dzien IV 336
– *z miłości* Dzien odn 55
– *z nieprawą córką władcy guberni* Dzien V 148
– *z p. Jadwigą* Dzien VI 337
– *z panną* Tur 306
– *z panną Malinowską* Dzien I 136
– *z panną Marią* Mog 87
– *za indultem* Listy I 133 ['za zgodą władz duchownych']

przenośne:

– *z bogatą, 90-tysięczną panną, w Radomskiem* Dzien VI 66
– *z jedną z córek wysokiego rodu, obszernych szaf ogniotrwałych* Dzien II 121

Frazy:

– *Jaglasz żeni się z Kazią* Dzien I 275

– *świniarze żenią się na wsi z prawosławnymi* Dzien VI 267

(33): Dzien VI (7) 66, 130, 267 (2), 337 (3), Listy I (7) 133, 157, 165, 327 (3), 339, Dzien IV (3) 63 (2), 336, Dzien V (3) 60, 148, 179, Tur (3) 248, 306 (2), Dzien I (2) 136, 275, Dzien II (2) 121 (2), Dzien odn (1) 55, Grzech (1) 54, Mog (1) 87, Naw (1) 189, Oko (1) 183, Urod

ŻEŃSKA POŁOWA MAJESTATU (1)

'przen. żart. żona i pasierbica Żeromskiego'

*Pozostawiając skraweczek miejsca dla **żeńskiej połowy** mego **majestatu** – ściskam Was serdecznie, życzę szczęścia i pozostaję Waszym wiernym przyjacielem, dłużnikiem i sługą.* Listy II 9

ŻONA (481)

1. 'kobieta poślubiona przez mężczyznę' (467)

*Czemu pan się rozwodzi z **żoną**?* Dzieje I 55

*Gdybym się kiedykolwiek żenił, **żona** moja musiałaby być kobietą pracującą na swe utrzymanie umysłowo (bo to moja słabość, że głupich gęsi nienawidzę), musi być postępową…* Dzien II 121

*Trzymam się dosłownie teoryjki pewnego Murzyna, brzmiącej w tym sensie: „Dobro – jest ukraść komuś **żonę**, zło – gdy mnie ją ukradną". A że wolę zawsze dobro niż zło – więc ukradłem wczoraj **żonę** panu L.* Dzien IV 88

*Byłbym bardzo blisko… czyniłbym wielki strach mężom ładnych **żon**…* Dzien IV 233

*Mężowie zapominają o **żonach**, które im poświęciły pierwsze bicie serca miłującego i im się tylko oddały. Szaleją, biją czołami o mur, pistolet przykładają do skroni. Zapominają.* Grzech 121

*Rany Pana Jezusa! cóż za śliczna baba… – myślał połykając gorącą herbatę. – I to ona jest **żoną** aligatora…* Oko 117

*zrozumiał tę klęskę, ten cios, to nieszczęście, że pani Zofia jest **żoną** takiego oto pogromcy Żydów.* Oko 135

*wypowiadała jednym tchem jakieś tyrady o niegodziwości, o obowiązkach matki, **żony**; usiłowała wstać* Oko 154

*mimo że została uległą kochanką Wawelskiego, nie zaniedbywała jednak, odruchowo niejako, obowiązków dobrej, dbającej, zapobiegliwej **żony**.* Oko 157

*Sypiał tu w kącie z tymi dzieciszkami, kiedy mu **żona** umarła.* Prom 130

Wyrażenia:

– *bardzo chora* Prom 73

– *chorowita* Naw 171

– *cicha* Przed 15

– *cudna* Pow 84 (2), 88 (3), 90, 92, 101, 105

– *czułość okazana żonie* Dzien IV 93

– *dobra, dbająca, zapobiegliwa* Oko 157

– *gadatliwa* Pop I 79, W sid 234

– *gruba* Urod 183

– *inteligentna, i miła, i ładna* Dzien VI 126

– *jedyna na globie* Ponad 54

– *ładna* Dzien IV 233, 287

– *malowana postać żony* O żoł 261

– *miła, dobra* Grzech 66

– *młoda, ładna, tłusta blondyna* Prom 52

– *moja żona kurwa* Dzien V 60

– *najlepsza* Uciek 191

– *najlepsza, najtroskliwsza* Zam 166

– *nieboszczka żona* O żoł 261

– *niedola żony obłąkanej* Ludz I 150

– *niewierna* Dzien odn 154, Oko 172

– *oporna* Pog 252

– *pierwsza* Przed 154

– *poczciwa* Dzien I 52

– *podła, głupia, przewrotna, do gruntu zła* Dzieje I 55

– *pop Anastazy z żoną* Roz 136

– *portret żony* O żoł 261

– *poślubiona* Tur 277 (2), Tur 278

– *rodzona* Prom 60

– *schadzka z cudzą, śliczną, młodą żoną* Dzien odn 171

– *szanowna* Listy III 311

– *śliczna* Dzien V 155

– *ślubna* Przed 329, Tab 272

– *śmierć żony* Syz 224
– *śpiewaczka-żona* Dzien V 60
– *urocza* Listy I 185
– *wierna Lolowi* Dzien III 79
– *zalotna* Uciek 193
– *żona Maryka* Międz 341
– *żona z domu Granowska* Char 10
– *żony nałożne Mściwa* Pow 73
żona czyja:
– *artysty* Char 65, Listy I 304
– *cudza* Char 248, Dzieje II 30, 40 (2), 43, 90, 31, 58, 140 (2), Dzien odn 154, Wiatr 166
– *doktora* Dzien II 245
– *dyrektora* Dzien I 154
– *dziedzica* Dzien V 188
– *dziennikarza Horna* Zam 214
– *ekonoma* Przed 227
– *grubego lekarza* Prom 109
– *kościelnego* Dzien IV 185 (2)
– *ma* Listy II 305, Listy IV 294, 297, Listy V 205, Listy VI 354 ['moja']
– *mężczyzny* Naw 21
– *moja* Dzien II 121, Dzien III 210, Dzien odn 143, 148, 166, Dzien V 59 (3), Dzien VI 126, Listy I 157, 174, Listy II 7, 12, 17, 18, 23, 59, 65, 100, 205, 300, 316, 334, Listy III 44, 67, 73, 124, 147, 148 (2), 205, 206, 262, Listy IV 99, 100, 123, 144, 263, 294 (3), 295, 295, 296, Listy V 109, Listy VI 84, 282, 311, 407, 428, 430, Ludz II 247, Ponad 71, Pow 75, Prom 72, 73, Suł 91 (2), 94, Uciek 199, 244
– *moja chora* Listy I 165
– *moja droga* Listy I 157
– *moja, Oktawia Żeromska* Listy V 280
– *nauczyciela* Dzien VI 345
– *obywatela* Wiatr 166
– *oficera* Char 216, Mog 136
– *Olszowskiego* Dzien odn 213
– *p. Jezierskiego, pani Zofia z Gumowskich* Dzien VI 33
– *pańska* Dzien odn 59, Uciek 197
– *poległego Rudolfa* Wiatr 229
– *Popławskiego* Dzien IV 130
– *quasi-ekonoma* Dzien II 229
– *szewca* Listy III 138
– *szofera* Char 19, Char 48
– *Władysława Jagiełły* Naw 170
– *urzędnika bankowego w prowincjonalnym mieście* Ponad 57
– *wygodnickiego p. Henryka* Dzien II 243
– *zawiadowcy w M. małym podlaskim miasteczku* Dzien II 179
– *żony oficerskie, urzędników* Roz 136
– *żony rybaków* Wiatr 221
przenośne:
– *aligatora* Oko 117 [tu: o Jaksie-Świerkowskim – mężu p. Świerkowskiej, szlachcicu dużej postury]
– *od kolebki przez obadwa rody wyznaczona* Cien 283
– *pogromcy Żydów* Oko 135
– *wieczna* Pow 108
– *żony nadobnie tkwiące na głównym siedzeniu* W sid 215

Zwroty:
– *bałamucić cudzą żonę* Dzien V 215
– *brać za żonę* Dzien V 300
– *być wierną żoną* [komu] Uciek 192
– *być zakochanym w żonie do szaleństwa* Naw 146
– *kochać się w późniejszej żonie* Dzieje I 95
– *kochać żonę jak żak* Nied 184
– *mieć za żonę osobę wielkiej urody* Naw 146
– *mieć żonę* Dzieje I 99, Listy II 299
– *musieć być* [czyją] *żoną* Przed 328
– *odebrać* [komu] *żonę* Uciek 191
– *paść do kolan żony* Pow 85
– *pobić się ostatecznie, na dobre z żoną* Dzien III 247
– *pojąć za żonę* Biał 128, Listy I 186, Zam 118
– *posiadać żonę* Dzieje I 136
– *pożądać „cudzej żony"* Dzien VI 316
– *przez cztery lata bałamucić żonę* Dzien odn 42

– *przytulić się do żony* Tab 274
– *rozkochać w sobie żonę* Uciek 199
– *siedzieć na koszcie żony* Dzien VI 104
– *wychwalać swoją żonę* Dzien odn 166
– *wziąć za żonę* Pow 108
– *wziąć za żonę biedną dziewczynę* Grzech 65
– *zostać* [czyją] *żoną* Dzien II 397, Ludz II 298, Naw 207 (2)
– *zostawić żonę z trojgiem dzieci* Dzien IV 236

przenośne:

– *ukraść komuś żonę* Dzien IV 88

Frazy:

– *której bym nie potrzebował nigdy opuszczać i smucić się tak, jak teraz* Listy I 100
– *umarła* Prom 130
– *żona nie będzie z mężem książek czytać* W sid 227
– *żona winna jest posłuszeństwo mężowi, posłuszeństwo bez granic* Listy I 187

przenośne:

– *„daje" księdzu proboszczowi* Dzien VI 63
– *ukradłem wczoraj żonę panu L.* Dzien IV 88

(467): Anan (2) 51, 52, Biał (2) 128, 141, Char (26) 10, 19, 37 (2), 42 (3), 48, 49, 51, 65, 104 (2), 109, 205 (2), 206, 209 (2), 216, 228, 230, 248, 249, 330, 337, Cien (3) 283 (2), 291, Dok (2) 27, 28, Dzieje I (18) 55 (2), 95, 99, 136 (2), 157, 160 (3), 161, 185, 215, 217, 236, 237, 238, 257, II (1) 30, Dzien I (4) 52, 89, 154, 234, Dzien II (19) 40 (2), 41, 43, 44, 64, 76, 90, 117, 121, 141, 160, 179, 229, 243, 245, 288, 305, 397, Dzien III (4) 9, 79, 210, 247, Dzien IV (18) 31, 58, 66, 88 (2), 89, 91, 93, 130, 140 (2), 185 (2), 233, 236, 287, 318, 325, Dzien odn (17) 40, 42, 59, 74 (2), 89, 103, 123, 143, 148, 154 (2), 166 (2), 171, 205, 213, Dzien V (20) 59 (4), 60 (2), 127, 138, 141, 151, 155, 186, 188, 194, 195, 215, 231, 253, 279, 300, Dzien VI (15) 20, 21, 33, 47, 63, 96, 103, 104, 126 (3), 316, 344, 345 (2), Godz (1) 37, Grzech (9) 33, 59, 64, 65, 66, 68, 71, 121, 137, Listy I (20) 100, 130, 133, 153, 157 (2), 165, 174 (2), 185, 186, 187 (3), 204, 237, 261, 304, 310, 327, Listy II (26) 6, 7, 9 (2), 12, 17, 18, 23, 27, 43, 59, 65, 100, 139, 155, 178, 205, 286, 299, 300, 305 (2), 316, 334, 401, 405, Listy III (18) 44, 67, 73, 102, 124, 138, 144, 147, 148 (2), 175, 203, 205, 206, 219, 262, 301, 311, Listy IV (29) 31, 47, 69, 99 (2), 100, 123, 137 (2), 144, 180, 194, 196, 219, 263, 264, 294 (6), 295 (2), 296, 297 (2), 332, 386, Listy V (7) 30, 109, 141, 205, 218, 280, 286, Listy VI (8) 84, 94, 282, 311, 354, 407, 428, 430, Ludz I (2) 26, 150, II (13) 218, 219, 234, 238, 247, 267 (2), 268 (2), 289, 298, 363, 366, Międz (1) 341, Mog (2) 96, 136, Naw (14) 21, 37, 146 (2), 148, 149, 151, 170, 171, 188 (2), 207 (3), Nied (2) 181, 184, O żoł (4) 258, 261 (3), Oko (11) 112 (2), 115, 117, 121, 135, 154, 157, 165, 172, 185, Pod pierz (1) 197, Pog (1) 252, Pom (9) 157, 165 (2), 166, 184 (2), 223, 226 (2), Ponad (4) 54, 57, 60, 71, Pop I (2) 39, 79, Pow (23) 73, 74, 75 (5), 84 (2), 85 (4), 88 (4), 90, 92, 101, 105, 108 (2), Prom (22) 43, 44, 51, 52, 53, 60, 62, 72 (3), 73 (3), 84, 85, 91 (3), 109, 117, 123, 130, Przed (9) 15, 28, 30, 66, 154, 191, 227, 328, 329, Roz (1) 136, Róża (4) 14, 23, 82, 83, Sen o szp (1) 132, Sił (2) 89, 101, Suł (3) 91 (2), 94, Syz (11) 8, 14, 26, 39, 128 (2), 142, 222 (3), 224, Tab (6) 271, 272 (2), 273, 274 (2), Tur (3) 277 (2), 278, Uciek (12) 189 (2), 191 (2), 192, 193, 197 (2), 199 (2), 201, 244, Urod (4) 183, 355, 360, 364, W sid (6) 214, 215, 222, 227, 234 (2), Wiatr (12) 50, 74, 75, 80 (2), 142, 166 (3), 218, 221, 229, Wier (4) 42, 118, 119, 143, Zam (9) 8, 70, 118, 166, 175

2. 'pieszcz. o narzeczonej Oktawii Rodkiewicz, którą Żeromski w ten sposób nazywał jeszcze przed ślubem; żonuchna (p.)' (12)

Jeśli pisujesz, żonuchno, do p. Rafała to oświadcz mu, że napiszę do niego, jak tylko się wyśpię po drodze. Nie gniewasz się, że śmiem nazywać Cię ***żoną****, choć w liście tak wymijałaś tę okoliczność.* Listy I 108

A więc Ty, mileńka, jesteś dobrą ***żoną****, która pamięta o mnie* Listy I 238

Czas próby się skończył – i teraz jesteś już moją, duszo czysta, szczęście moje, jedyna ***żono****.* Listy I 340

Wyrażenia:

– *brzydka* Listy I 268
– *dobra* Listy I 238
– *jedyna* Listy I 340
– *niewierna* Listy I 237
– *pani Żona* Listy I 287

przenośne:

– *moja* Listy I 195

(12): Listy I (12) 108, 112, 158, 181, 182, 185, 195, 237, 238, 268, 287, 340

3. ‘kochanka; tu: o Helenie (p.)’ (2)

Miłość nasza – jest miłością męża i ***żony****, nie jesteśmy kochanką i kochankiem. Złożyło się na to wiele rzeczy: usposobienie i nawyknienia Heli, ciągłe oddalenie ode mnie, zresztą ta nieprzerwalność miłości, jaka połączyła nas niby ślubem.* Dzien V 151

Kochankiem byłem, choć w Kielcach, w czasie jednej z takich uczt miłości, gdy ją pytałem, czym jest dla mnie – odpowiedziała: „żoną”. I byłaby ***żoną****, gdybym był zechciał zawrzeć taki ślub, jaki zawarł w marcu Lolo…* Dzien III 79

(2): Dzien III (1) 79, Dzien V (1) 151

(481): Listy I (32) 100, 108, 112, 130, 133, 153, 157 (2), 158, 165, 174 (2), 181, 182, 185 (2), 186, 187 (3), 195, 204, 237 (2), 238, 261, 268, 287, 304, 310, 327, 340, Listy IV (29) 31, 47, 69, 99 (2), 100, 123, 137 (2), 144, 180, 194, 196, 219, 263, 264, 294 (6), 295 (2), 296, 297 (2), 332, 386, Char (26) 10, 19, 37 (2), 42 (3), 48, 49, 51, 65, 104 (2), 109, 205 (2), 206, 209 (2), 216, 228, 230, 248, 249, 330, 337, Listy II (26) 6, 7, 9 (2), 12, 17, 18, 23, 27, 43, 59, 65, 100, 139, 155, 178, 205, 286, 299, 300, 305 (2), 316, 334, 401, 405, Pow (23) 73, 74, 75 (5), 84 (2), 85 (4), 88 (4), 90, 92, 101, 105, 108 (2), Prom (22) 43, 44, 51, 52, 53, 60, 62, 72 (3), 73 (3), 84, 85, 91 (3), 109, 117, 123, 130, Dzien V (21) 59 (4), 60 (2), 127, 138, 141, 151 (2), 155, 186, 188, 194, 195, 215, 231, 253, 279, 300, Dzieje I (18) 55 (2), 95, 99, 136 (2), 157, 160 (3), 161, 185, 215, 217, 236, 237, 238, 257, II (1) 30, Dzien II (19) 40 (2), 41, 43, 44, 64, 76, 90, 117, 121, 141, 160, 179, 229, 243, 245, 288, 305, 397, Dzien IV (18) 31, 58, 66, 88 (2), 89, 91, 93, 130, 140 (2), 185 (2), 233, 236, 287, 318, 325, Listy III (18) 44, 67, 73, 102, 124, 138, 144, 147, 148 (2), 175, 203, 205, 206, 219, 262, 301, 311, Dzien odn (17) 40, 42, 59, 74 (2), 89, 103, 123, 143, 148, 154 (2), 166 (2), 171, 205, 213, Dzien VI (15) 20, 21, 33, 47, 63, 96, 103, 104, 126 (3), 316, 344, 345 (2), Ludz I (2) 26, 150, II (13) 218, 219, 234, 238, 247, 267 (2), 268 (2), 289, 298, 363, 366, Naw (14) 21, 37, 146 (2), 148, 149, 151, 170, 171, 188 (2), 207 (3), Uciek (12) 189 (2), 191 (2), 192, 193, 197 (2), 199 (2), 201, 244, Wiatr (12) 50, 74, 75, 80 (2), 142, 166 (3), 218, 221, 229, Oko (11) 112 (2), 115, 117, 121, 135, 154, 157, 165, 172, 185, Syz (11) 8, 14, 26, 39, 128 (2), 142, 222 (3), 224, Grzech (9) 33, 59, 64, 65, 66, 68, 71, 121, 137, Pom (9) 157, 165 (2), 166, 184 (2), 223, 226 (2), Przed (9) 15, 28, 30, 66, 154, 191, 227, 328, 329, Zam (9) 8, 70, 118, 166, 175 (2), 179, 201, 214, Listy VI (8) 84, 94, 282, 311, 354, 407, 428, 430, Listy V (7) 30, 109, 141, 205, 218, 280, 286, Tab (6) 271, 272 (2), 273, 274 (2), W sid (6) 214, 215, 222, 227, 234 (2), Dzien III (5) 9, 79 (2), 210, 247, Dzien I (4) 52, 89, 154, 234, O żoł (4) 258, 261 (3), Ponad (4) 54, 57, 60, 71, Róża (4) 14, 23, 82, 83, Urod (4) 183, 355, 360, 364, Wier (4) 42, 118, 119, 143, Cien (3) 283 (2), 291, Suł (3) 91 (2), 94, Tur (3) 277 (2), 278, Anan (2) 51, 52, Biał (2) 128, 141, Dok (2) 27, 28, Mog (2) 96, 136, Nied (2) 181, 184, Pop I (2) 39, 79, Sił (2) 89, 101, Godz (1) 37, Międz (1) 341, Pod pierz (1) 197

„ŻONA” (5)

1. ‘żona (p. w zn. 3.)’ (2)

Wczoraj oddała mi się. Podczas samego faktu pytałem się jej – czym jest dla mnie? Czy kochanką? – Szepnęła: ***„żoną”****.* Dzien II 375

Kochankiem byłem, choć w Kielcach, w czasie jednej z takich uczt miłości, gdy ją pytałem, czym jest dla mnie – odpowiedziała: ***„żoną”****. I byłaby żoną, gdybym był zechciał zawrzeć taki ślub, jaki zawarł w marcu Lolo…* Dzien III 79

(2): Dzien II (1) 375, Dzien III (1) 79

2. ‘z niechęcią o żonie’ (2)

Najniespodziewaniej przyjechał z panem Ż. doktór i oświadczył, że ma przyjechać również i ***„żona”****.* Dzien odn 112

Zwroty:

– *płacić „żonie” alimenta podwyższone* Dzieje I 99

(2): Dzieje I 99, Dzien odn (1) 112

3. ‘jedna z żon muzułmanina mieszkająca w haremie’ (1)

Wybijał szyby Tatarom, wdzierał się na płaskie dachy domów i, niewidzialny, strzelał z procy do domowników. Tam wywiercił dziurę w ścianie domu, tyłem odwróconego do ulicy, ażeby przez otwór przypatrywać się ***„żonom”*** *milionera muzułmanina, chodzącym po bezdrzewnym ogródku bez czarczafów* Przed 21

Wyrażenia:
– *milionera muzułmanina* Przed 21

(5): Dzieje I (1) 99, Dzien II (1) 375, Dzien III (1) 79, Dzien odn (1) 112, Przed (1) 21

ŻONATY (17)

'o mężczyźnie, który ma żonę'

– *Tyś **żonaty**? – Nie… gdowiec.* Zap 74

Wyrażenia:
– *kolega* Kar 296
– *mężczyzna* Dzien VI 103
– *obcy mężczyzna* Grzech 69
– *parobek* Ludz I 67
– *z doktorantką medycyny* Listy II 219
– *z kobietą marną, głupią, strojnisią bez cienia rozsądku i prawości* Dzien V 253
– *z wiedenką* Ludz II 252

(17): Dzien VI (3) 103, 267 (2), Dzieje I (1) 87, II (1) 33, Ludz I (1) 67, II (1) 252, Char (1) 30, Dzien V (1) 253, Grzech (1) 69, Kar (1) 296, Listy I (1) 130, Listy II (1) 219, Naw (1) 146, Prom (1) 108, Zam (1) 70, Zap (1) 74

ŻONECZKA (3)

1. 'poufale o żonie (p.)' (2)

*utnij łeb, nie mam do niego serca, nie będę jego **żoneczką**.* Grzech 92

Wyrażenia:
– *żoneczka czarnobrewka* Syz 39

(2): Grzech (1) 92, Syz (1) 39

2. 'pogard. o żonie, której się nie kocha' (1)

– *Czyliż to można tak nienawidzić drugiego człowieka? – A cóż z nim robić, jeśli jest taki jak moja miła **żoneczka**? Mamże ją kochać? Jakim sposobem?* Dzieje I 55

Wyrażenia:
– *moja miła* Dzieje I 55

(3): Dzieje I (1) 55, Grzech (1) 92, Syz (1) 39

ŻONINY (6)

'należący do żony, dotyczący żony' (6)

*pójdziesz w pachnący las na łów swobodny, na wesoły… – Albo się w komorze zamkniesz **żoninej**...* Pow 71

Wyrażenia:
– *chichot* Pow 87
– *ciąża* Char 77
– *komora* Pow 71, 74
– *sprzęty, szaty* Pow 85
– *włosy* Pow 85

(6): Pow (5) 71, 74, 85 (2), 87, Char (1) 77

ŻONKA (4)

1. 'lekcew. o żonie, której się nie kocha' (3)

*Obecnie, kiedy zapragnąłem dostać rozwód, przekonałem się, że moja **żonka** przeszła na katolicyzm dla zniszczenia łatwości rozwodu.* Dzieje I 56

Wyrażenia:
– *moja* Dzieje I 56

Frazy:
– *w stepie po prośbie chodzi* Pog 251
– *żonkę przepiłem, i dwoje dzieci* Pog 250

(3): Dzieje I (1) 56, Pog (2) 250, 251

2. 'o młodej żonie, która dopiero niedawno wstąpiła w związek małżeński (p.)' (1)

*Odnawiamy znajomość z młodą **żonką** Józia p. Michaliną (z Pancerów).* Dzien I 276

Wyrażenia:
– *młoda* Dzien I 276

(4): Dzieje I (1) 56, Dzien I (1) 276, Pog (2) 250, 251

ŻONUCHNA (5)

'żona (p. w zn. 2.)'

Czy mówiłaś, moja żonuchno, Dyrektorowi o naszych planach – pewno w stanowczej chwili odwaga dała nura. Listy I 125

Wyrażenia:
– *droga* Listy I 223
– *moja* Listy I 125

(5): Listy I (5) 125, 194, 200, 211, 223

ŻONUSIA (1)

'żonuchna p.'

*Nie przyjedziesz do Krakowa w marcu? Nie? – moja cudna **żonusiu**, moja pieszczotko najmilsza.* Listy I 94

Wyrażenia:
– *moja cudna* Listy I 94

ŻYCIE (3)

1. 'sposób, rodzaj bytowania; jakiś aspekt egzystencji rodziny' (2)

*Począł się stryja pytać o gospodarskie rzeczy, o tysiące niedostrzeżonych tajemnic uprawy roli, o sekrety **życia** wiejskiego.* Urod 280

Wyrażenia:
– *wiejskie* Urod 280
– *wioskowe* Urod 288

(2): Urod (2) 280, 288

2. 'przen. o Oktawii Rodkiewicz – ukochanej narzeczonej Żeromskiego' (1)

*a więc jako z pochodzenia Litwin nie darowuję, gdy mię kto zahaczy. Szczególniej nie darowuję wtedy, gdy mi ktoś chce odebrać to, co stanowi **życie** moje, krew mojego serca, źrenicę mych oczu, myśl mego mózgu, duszę moją i oddech.* Listy I 248

Wyrażenia:
– *moje* Listy I 248

(3): Listy I (1) 248, Urod (2) 280, 288

ŻYĆ (2)

'o małżonkach, być ze sobą'

Młode małżeństwo żyło ze sobą zaledwie parę tygodni. Wiatr 229

Zwroty:
– *żyć w małżeństwie* Wiatr 230
– *żyć ze sobą* Wiatr 229

(2): Wiatr (2) 229, 230

ŻYDEK (1)

'dziecko żydowskie'

*Nikt z dorosłych nie widział mię zrazu, tylko mały **Żydek**, pewno sześcioletni, skądś wylazł i zabiegał mi drogę.* Ludz I 199

Wyrażenia:
– *mały* Ludz I 199

ŻYDEK-BANKIER (1)

'przen. żart. o Oktawii Rodkiewicz – narzeczonej Żeromskiego, która pożyczała mu pieniądze'

*Tutu – i Twój mąż jest taki – pożycza od Ciebie jak ze studni nieprzebranej – a czyż go przestaniesz za to kochać? Wszak nie przestaniesz, mój **Żydku-bankierze**?...* Listy I 274

Wyrażenia:
– *mój* Listy I 274

ŻYDZIAK (2)

'dziecko żydowskie, Żydzię'

*– I brandzole całkiem wigniło – rzekł mały **Żydziak** – i przyszwa się rozłazi* Prom 32

Wyrażenia:
– *mały* Prom 32

(2): Prom (2) 32, 34

ŻYDZIĘ (2)

'Żydziak (p.)'

Jest ich tam dużo, tych Żydów w karczmie. Ale między nimi jest jedno ***Żydzię****, ma chyba ze czternaście czy piętnaście lat. Na imię temu Ryfka*. Wier 31

Wyrażenia:

– *małe* Char 124

(2): Char (1) 124, Wier (1) 31

ΓΛΑΥΚΩΠΙΣ / „Γλανκόπις" (2)

'glaukopis (p.)' <gr.>

Już z powrotem nie pojadę na Wiedeń – nie ma głupich. Adieu, ***Γλανκοπις***. Listy I 96

*A moja „sowiooka" pamięta, co znaczy „****Γλανκόπις****"? A zresztą od całej tej greczyzny przejdźmy wprost do czysto polskich pocałunków – w łapeczki, w szare oczy, w usta* Listy I 188

(2): Listy I (2) 96, 188

SUMMARY

VOCABULARY OF STEFAN ŻEROMSKI'S WRITINGS
VOLUME 17. *FAMILY*

This – 17th – volume of *Vocabulary of Stefan Żeromski's writings* lists and describes in a non-standard way all word units from the FAMILY thematic scope which occur in all artistic and non-artistic works (letters, diaries) of the writer. The dictionary contains over 1,300 meaning units, used nearly 16,200 times. The material was curated using the linear method, considering the statistical method.

The analytical and interpretative part raises many interesting and important issues regarding the semantic, functional and stylistic stratification of the collected lexis. It shows the preferences of *Popioły* author in terms of the selection of lexical layer and the features of his writing skills. The research of *Diaries* and private correspondence reveals many details from the family and emotional life of the writer, as well as his personal opinions and reflections on the family.

The study is a continuation of the series Vocabulary of Stefan Żeromski (so far, 16 volumes of the dictionary have been published, which cover other thematic areas, e.g. *Social life*; *The world of women and the world of men*, *Home*, *Fight*, *War*, *Military*).

SŁOWNICTWO PISM STEFANA ŻEROMSKIEGO

Seria wydana przez Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS

Tom 1
TOM WSTĘPNY
opracowała **Kwiryna Handke**

Tom 2
Katarzyna Sobolewska
PRZESTRZEŃ

Tom 3
Elżbieta Sękowska
DOM

Tom 4
Barbara Bartnicka
ŚWIAT DŹWIĘKÓW

Tom 5
Kwiryna Handke
ŚWIAT BARW

Tom 6
Ryszard Handke
WALKA, WOJNA, WOJSKOWOŚĆ

Tom 7
Henryka Sędziak
MYŚL I MOWA

Tom 8
Barbara Bartnicka
ŚWIAT DOZNAŃ ZMYSŁOWYCH
(WĘCH, SMAK, DOTYK)

Tom 9
Stanisław Cygan
ŚWIAT ROŚLIN

Tom 10
Maria Jolanta Olszewska
W KRĘGU METEOROLOGII
I ASTRONOMII

Tom 11
Magdalena Czachorowska
TOPOGRAFIA

Tom 12
Katarzyna Sobolewska
MIASTO I WIEŚ

Tom 13
Kwiryna Handke i Ryszard Handke
ŚWIAT KOBIET I MĘŻCZYZN

Tom 14
Monika Gabryś
NIEBO I PIEKŁO

Tom 15
Katarzyna Szostak-Król
PODRÓŻE, PODRÓŻOWANIE

Tom 16
Anna Piotrowicz
ŻYCIE TOWARZYSKIE
wydany przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Tom 17
Leonarda Mariak
RODZINA
wydany przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego

Słownictwo Pism Stefana Żeromskiego

71-101 Szczecin, ul. A. Mickiewicza 64
tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09
e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl
www.wn.usz.edu.pl

ISBN 978-83-7972-586-1 (print)
ISBN 978-83-7972-592-2 (online)